

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'DAN KUVA-YI MİLLİYE'YE
GAYRİNİZAMİ HARP
(1913-1922)

Doktora Tezi

Zeynel LEVENT

Ankara-2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'DAN KUVA-YI MİLLİYE'YE
GAYRİNİZAMİ HARP
(1913-1922)

Doktora Tezi

Zeynel LEVENT

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Hakan UZUN

Ankara-2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'DAN KUVA-YI MİLLİYE'YE
GAYRİNİZAMİ HARP
(1913-1922)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Hakan Uzun

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı
Prof.Dr. Ayten Sezer Arıç (Başkan)
Prof.Dr. Hakan Uzun (Danışman)
Prof.Dr. Mesut Çapa
Prof.Dr. Nejla Günay
Dr.Öğ.Üyesi Sedef Bulut

İmzası

Tez Sınavı Tarihi: 12.07.2019

Prof.Dr. Temuçin F. Ertan
Enstitü Müdürü

ÖZET

Geçmişte zayıfın güçlü olana karşı başvurduğu ve bu suretle güçlü tarafın nicel ve nitel üstünlüklerini asimetrik strateji, taktik ve yetenekle dengelemeye çalıştığı bir mücadele türü olan gayrinizami harp, bugün güçlünün dengine ve hatta zayıfa karşı uyguladığı bir yöntem haline gelmiştir. Bir başka ifadeyle, gayrinizami harp zamanın ruhuna uygun olarak form değiştirmiş, ivme kazanmış ve uygulama alanı yıllara sari olarak genişlemiştir.

Gayrinizami harp tarihinin en önemli aktörlerinden biri olan Türklerin başvurduğu uygulamaların kökenlerini Avrupa ve ABD'ye nazaran oldukça erken bir tarih olarak kabul edilebilecek olan M.Ö. 512 yılına kadar götürmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş ve Yükseliş Dönemi'nde ise gayrinizami harp uygulamalarının en bilindik temsilcileri Akıncılar, Bâcıyân-ı Rûm Teşkilatı ve Kolonizatör Türk Dervişleri'dir. Duraklama ve Gerileme Dönemi'nde kan kaybetmeye başlayan Türk gayrinizami harp faaliyetleri, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başgösteren ayrılıkçı hareketlerin etkisiyle yeniden hız kazanmıştır. Bu dönemde Balkanlar'da "*Makedonya İç Devrimci Hareketi*" gibi örgütlerin komitacılık faaliyetleri ile "*Hınçak*" ve "*Taşnaksutyun Partisi*"nin önderliğinde yürütülen Ermeni gayrinizami harp uygulamaları karşısında toprak bütünlüğünü muhafaza etmek ve Osmanlı'ya sadık tebaayı korumak içgüdüleriyle hareket eden Türkler yeniden gayrinizami harp faaliyetlerine başvurmak zorunda kalmıştır. Bu mücadelenin de etkisiyle Geç Osmanlı Dönemi'nde gayrinizami harp konusunda yetkin bir kadro ortaya çıkmış ve elde edilen tecrübeler sonraki yıllarda kendisini paramiliter yapılanmalarla desteklenen Fedai Zabitan Grubu, Teşkilât-ı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye gibi örgütlenmelerle göstermiştir.

Ancak binlerce yıllık bir gayrinizami harp geleneğine sahip kadim Türk milletinin verdiği bu çok boyutlu mücadele tüm yönleriyle açığa çıkarılamamış ve bu büyük birikim teoriye aktarılarak, doktrinize edilememiş olduğundan Türk gayrinizami harp uygulamaları ulusal ve uluslararası literatürde hak ettiği yeri alamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çete, Gayrinizami Harp, Gerilla, İstihbarat Servisi, Kuva-yı Milliye, M.Kemal Atatürk, Özel Kuvvetler, Paramiliter, Teşkilât-ı Mahsusa.

ABSTRACT

The unconventional warfare which was used in the past by the weak against the powerful and where in this way the powerful side attempted to balance its quantitative and qualitative superiority with asymmetric strategy, tactic and capability has become today a method which the powerful used against its equivalent or even against the weak. In other words, the unconventional warfare has changed form, gained momentum in accordance with the spirit of time and its field of application has expanded extending to years.

It is possible to trace back the origins of practices used by the Turks who are one of the most important actors of the history of the unconventional warfare up to 512 BC which can be accepted as quite an early date when compared to Europe and the USA. The most well-known representatives of the unconventional warfare practices during the Establishment and Rising Periods of the Ottoman Empire are Raiders, Bacıyan-ı Rum (Anatolian Women) and Colonizer Turkish Dervishes. Turkish unconventional warfare actions which began to lose blood during the Stagnation and Regression Periods gained momentum again with the impact of separatist movements which arose particularly from the second half of the 19th century. Turks who acted with an instinct to preserve its territorial integrity and protect the people loyal to the Ottoman Empire against resistance movements of organizations such as “*Internal Macedonian Revolutionary Organization*” and Armenian unconventional warfare practices conducted under the leadership of “*Hınçak*” and “*Taşnaksutyun Partisi*” had to appeal again to unconventional warfare practices. With the effect of this struggle, a competent staff emerged during the Late Ottoman Period and the experience gained manifested itself in later years with such organizations as Fedai Zabitan Grubu, Teşkilat-ı Mahsusa and Kuva-yı Milliye supported by paramilitary establishments.

However, since this multidimensional struggle by the Turkish nation who has a tradition of unconventional warfare of thousands of years could not be revealed with all its aspects and this great learning outcome could not be theorized and turned into a doctrine, Turkish unconventional warfare practices could not gain their well-deserved place in national and international literature.

Key Words: Band Organization, Unconventional Warfare, Guerilla, Intelligence Service, Kuva-yı Milliye, M.Kemal Atatürk, Special Forces, Paramilitary, The Ottoman Special Organization.

ÖNSÖZ

İlk örnekleri ilkel insan topluluklarına kadar götürülebilecek olan gayrinizami harp, geçmişte yalnızca zayıfın güçlüye karşı uyguladığı bir yöntem iken; bugün güçlünün güçlüye, hatta güçlünün zayıfa karşı uyguladığı bir harp türü haline gelmiştir. Bir başka ifadeyle, tarihi süreçte gayrinizami harp sürekli olarak form değiştirmiş, ivme kazanmış ve uygulama alanı yıllara sari olarak genişlemiştir.

Binlerce yıllık bu sürecin gayrinizami harbin başat aktörü olan gerillaların aleyhine işlediği ve işlerini daha da zorlaştırdığı iddia edilebilir. Gerçekten de gelişen teknoloji doğrultusunda düzenli orduların daha modern silah/teçhizatla donatılması; ağırlıklı olarak gayrinizami harple meşgul olmak üzere özel kuvvet birimlerinin teşkil edilmesi; nüfusun artmasıyla birlikte gerillanın barınması ve kendilerine has usulleri uygulayabilmelerine elverişli alanların yerleşime açılması; ulaşım ve iletişim imkanlarının artması, keşif ve gözetleme sistemlerinin gelişmesi nedeniyle gizlenmenin zorlaşması ve bu anlamda sınırdaş bir dış desteğe duyulan ihtiyacın hat safhaya çıkması; Birleşmiş Milletler, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlerin de katkısıyla bir işbirliği/bütünleşme sürecinin başlaması; uluslararası ilişkilerin hukuk kuralları zeminine oturtulması nedeniyle istila/ayaklanma hareketlerine destek vermenin zorlaşması gibi etkenler gayrinizami kuvvetlerin işini güçleştirmiştir.

Ancak tüm bu güçlüklerle rağmen gerillalar zamanın ruhunu yakalamayı başarmışlardır. Bugün gerilla harbi verenler genellikle etnik ve dini kimlikleri ön plana çıkarmakta ve bu iki ögeyi her zamankinden daha fazla işlemektedirler. Yine mücadelenin yerleşim alanları dışındaki kırsal araziden meskûn mahallere doğru kaydığı görülmektedir. Bir başka değişim de finans kaynağı açısından yaşanmıştır. Ayakta durabilmek adına önemli bir halk desteğine ve bir dış desteğe ihtiyaç duyan gayrinizami yapılanmalar; insan, silah, uyuşturucu madde kaçakçılığı gibi gayrimeşru faaliyetler; kontrolleri altındaki bölgenin doğal kaynaklarının işletilmesi/pazarlanması ve soygun gibi usulleri kullanarak finansman kaynaklarını çeşitlendirmişlerdir. Ayrıca iletişim imkanlarının artması ve iletişim kanallarının zenginleşmesiyle birlikte psikolojik harp faaliyetlerine daha fazla başvurulduğu görülmektedir. Kitlelere ulaşmanın bu derece kolaylaşması gayrinizami yapıların

insan profilini de çeşitlendirmiş ve yabancı savaşçıların sayısının artmasına neden olmuştur. Ortadoğu’da (sözde) İslam devleti kurma iddiasıyla ortaya çıkan bir örgüt bünyesinde Avrupa’nın farklı ülkelerinden gelen Hıristiyan gençlerinin mevcudiyeti artık insanları şaşırtmamaktadır.

Bu harp türünün önemini dünyanın diğer bölgelerine oranla daha evvel kavrayan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’da gayrinizami harp ve gayrinizami harple yakından ilişkili olan istihbarat ve psikolojik harp alanında eğitim veren enstitüler kurulmuş, üniversitelerde kürsüler oluşturulmuş, bu alanda faaliyet gösteren kurum/kuruluşlar ile eğitim kurumları arasında iletişim kanalları tesis edilmiş ve işbirliği imkanları geliştirilmiş, think tankler ve akademik çevrelerce düzenli olarak araştırma/yayınlar yapılmış ve bu çabalar neticesinde “alanında uzman” personel yetiştirilmeye gayret edilmiştir. Bu sayede bir yandan gayrinizami harp doktrinize edilirken, diğer yandan da başta Ortadoğu coğrafyası olmak üzere etnik ve dini milliyetçiliğin körüklenebileceği bölgelerde “vekâlet savaşları” çıkarılarak, menfaat elde edilmeye çalışılmıştır.

Türk tarihinde ilk uygulamaları M.Ö. 512 yılında görülmeye başlayan ve binlerce yıldır başarıyla uygulanan gayrinizami harp tecrübesinin yazılı hale getirilerek, doktrinize edilememiş olması dikkat çekicidir. Milli Mücadele Dönemi’nde Türk milletinin verdiği mücadelenin özellikle yabancı literatürde gayrinizami harp olarak görülmemesi bu durumun günümüze bir yansıması olarak kabul edilebilir. İsviçre Astsubaylar Birliği Merkez Yönetim Kurulu’nca hazırlanan ve önemine binaen Türkçe’ye çevrilerek dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı imzasıyla 1963 yılında askeri birliklere dağıtımı yapılan “*Topyekûn Mukavemet: Herkes İçin Çete Harbi Rehberi*” adlı eser bu durumun örneklerinden biridir. Bahse konu eserde Fransız İhtilâlî sırasında Vendee’deki mücadeleden başlayarak Kıbrıs’ta EOK teşkilatının faaliyetlerine kadar otuz sekiz mücadele “*Geçmiş zamandaki ve zamanımızdaki en önemli çete harbi faaliyetleri*” başlığı altında verilmiş olmasına rağmen; Milli Mücadele Dönemi’ne değinilmemiştir. Yine modern gayrinizami harp teorisyenleri tarafından hazırlanan ve gayrinizami harbin doktrinize edilmesine büyük katkı sağlayan eserlerde de Milli Mücadele Dönemi’nden bahsedilmez. Ancak bu durum, verilen mücadelenin içerik olarak gayrinizami harp olmamasından değil; Milli Mücadele Dönemi’nin özellikle Türk akademisyenlerce gayrinizami harp

boyutuyla incelenmemesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun yüzüncü yılına erişilmiş olmasına rağmen; Geç Osmanlı, Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'ni gayrinizami harp boyutuyla ele alan hiçbir doktora tezinin hazırlanmamış olması da bu durumun somut göstergelerinden biridir.

Dört yıl gibi uzun ve titiz bir araştırma süreci neticesinde hazırlanan ve “*gayrinizami harp alanındaki ilk doktora tezi*” olma özelliği taşıyan bu araştırmayla literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Yine bu araştırmayla, bugün için yeni bir şeymiş gibi lanse edilmeye çalışılan ve kökenleri yurtdışında aranan bu harp türünün, aslında Türkler tarafından yüzyıllardır uygulandığı; ancak bu konudaki tarihi birikimin kuramsallaştırılarak, teoriye dökülemediği ve doktrinize edilemediği tespitinde bulunulmuştur. Bu nedenle, mümkün olduğunca birinci el kaynaklar olarak değerlendirilen yerli ve yabancı arşiv belgelerinden istifade ederek oluşturulan bir temel üzerinde, İngiliz ve Amerikan ordu talimname/yönergeleri, kitap, makale, bildiri gibi yazılı kaynaklar ve konusunda uzman kişilerle yapılan mülakatların da katkısıyla tekemmül etmiş bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmış ve yorum yüce Türk Milleti'ne bırakılmıştır. Falih Rıfkı Atay'ın “*Zeytindağı*” adlı eserinde belirttiği gibi, “*Yazdıklarım, yazılanların en iyileri değildir, yegâne yazılmış olanlardır. Onun için neşrediyorum.*”

Bu uzun soluklu çalışmanın her aşamasında desteğini benden esirgemeyen ve görüş/önerileriyle yolumu aydınlatan değerli tez danışmanım Prof.Dr. Hakan Uzun'a, huzurlu bir eğitim ortamı hazırlayan ve ezberciliği değil; öğrenmeyi öğreten Enstitü Müdürümüz Prof.Dr. Temuçin Faik Ertan'a, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün tüm akademik ve idari personeline, tavsiye ve yönlendirmeleri ile araştırmanın tekemmül etmesini sağlayan tez izleme komitesi üyeleri Prof.Dr. Necdet Hayta ve Doç.Dr. Necdet Aysal'a, tez jürisinde görev alarak kıymetli katkılarda bulunan Prof.Dr. Ayten Sezer Arıç, Prof.Dr. Mesut Çapa, Prof.Dr. Nejla Günay, Dr.Öğr.Üyesi Sedef Bulut'a, tahsil hayatım boyunca yardım ve desteklerini her daim arkamda hissettiğim kıymetli aileme katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim.

Zeynel LEVENT

Ankara, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GAYRİNİZAMİ HARP KAVRAMI

1.1.	Harbin Tanımı	35
1.2.	Nizami (Klasik/Konvansiyonel)-Gayrinizami Harp Ayrımı	37
1.3.	Gayrinizami Harp Teorisi	45
1.3.1.	Gayrinizami Harbin Kapsamı	49
1.3.1.1.	Gerilla Harbi (Gerilla Harekâtı)	51
1.3.1.2.	Yıkıcı Faaliyetler (Yeraltı Faaliyetleri)	55
1.3.1.3.	Kurtarma-Kaçırma Harekâtı	57
1.3.1.4.	Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât ve Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY)	59
1.3.2.	Gayrinizami Harbin Unsurları	63
1.3.2.1.	Gerilla	63
1.3.2.2.	Yeraltı Teşkilatı	67
1.3.2.3.	Yardımcı Kuvvetler	69
1.3.2.4.	Özel Kuvvetler	70
1.4.	Gayrinizami Harp Tarihçesi	73
1.4.1.	Avrupa ve ABD Açısından Gayrinizami Harbin Gelişimi	75
1.4.2.	Türk Tarihi Açısından Gayrinizami Harbin Gelişimi	78

İKİNCİ BÖLÜM

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'NIN KURULUŞU VE BAŞVURDUĞU GAYRİNİZAMİ HARP UYGULAMALARI

- 2.1. 19. Yüzyıl Sonlarından İtibaren Kuzey Afrika'da Değişen Dengeler ve Teşkilât-ı Mahsusa'nın Resmi Kuruluş Tarihine Kadar Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri..... 91
- 2.2. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kuruluşu 97
 - 2.2.1. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kuruluş Amacı..... 106
 - 2.2.2. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Faaliyetleri 110
 - 2.2.3. Teşkilât-ı Mahsusa'da İsim Değişikliği: Umûr-ı Şarkiyeye Dairesi Müdüriyeti 112
- 2.3. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Balkan Harbi'ndeki Faaliyetleri ve Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi'nin Kurulmasındaki Rolü 114
- 2.4. Birinci Cihan Harbi'nde Teşkilât-ı Mahsusa 124
 - 2.4.1. Birinci Cihan Harbi'nde Teşkilât-ı Mahsusa'nın Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri..... 129
 - 2.4.1.1. Kafkasya'ya Yönelik Faaliyetleri..... 135
 - 2.4.1.2. Güney Asya'ya Yönelik Faaliyetleri 150
 - 2.4.1.3. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya Yönelik Faaliyetleri 155
 - 2.4.1.4. Balkanlar'a Yönelik Faaliyetleri 172
 - 2.4.2. Örnek Olay İncelemesi: Türk-Alman Müşterek Harekâtı: Hüseyin Rauf Bey Müfrezesi..... 174
 - 2.4.3. Teşkilât-ı Mahsusa'nın İnsan ve Mali Kaynakları 181
 - 2.4.4. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Tasfiyesi 187
- 2.5. İttihat ve Terakki Cemiyeti/Teşkilat-ı Mahsusa Tarafından Başvurulan Paramiliter Yapılanmalar 192
 - 2.5.1. Paramiliter Gençlik Örgütleri 192

2.5.1.1. Türk Ocağı ve Türk Gücü Cemiyeti	195
2.5.1.2. Osmanlı Güç Dernekleri.....	199
2.5.1.3. Osmanlı Genç Dernekleri	201
2.5.2. Paramiliter Bir Kuruluş Olarak Müdafaa-i Milliye Cemiyeti	205

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE KUVA-YI MİLLİYE'NİN OLUŞUMU, YAPISI, İNSAN VE MALİ KAYNAKLARI

3.1. Kuva-yı Milliye Kavramı	210
3.2. Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu	212
3.2.1. Doğu Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu	219
3.2.2. Kuzey Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu.....	223
3.2.3. Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu	231
3.2.4. Batı Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu	238
3.3. Kuva-yı Milliye'nin Yapısı ve İnsan Kaynakları	247
3.3.1. Askerler	250
3.3.2. Köylüler	252
3.3.3. Çeteler	254
3.3.4. Tutuklu ve Mahkûmlar	256
3.3.5. Aşiretler	259
3.3.6. Diğer Gruplar	261
3.4. Kuva-yı Milliye'nin Mali Kaynakları	263
3.5. Kuva-yı Milliye - Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İlişkisi.....	264

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUVA-YI MİLLİYE BİRLİKLERİNİN GAYRİNİZAMİ HARP UYGULAMALARI VE DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ

4.1.	Kuva-yı Millîye Birliklerinin Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri ve Çok Yönlü Savaş.....	274
4.1.1.	Kuva-yı Millîye Birliklerinin Doğu Cephesi'nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri	282
4.1.2.	Kuva-yı Millîye Birliklerinin Kuzey Cephesi'nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri	292
4.1.3.	Kuva-yı Millîye Birliklerinin Güney Cephesi'nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri	300
4.1.4.	Kuva-yı Millîye Birliklerinin Batı Cephesi'nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri	309
4.1.5.	Gayrinizami Harp Açısından Kuva-yı Millîye Birliklerinin Cephelerde Uyguladıkları Stratejilerin Değerlendirilmesi	324
4.2.	Düzenli Orduya Geçiş ve Gerekçeleri.....	371
4.2.1.	Konvansiyonel Yunan Ordusu Karşısında İstenilen Başarının Yakalanamaması.....	373
4.2.2.	Kuva-yı Millîye Birliklerinin Kazandırdığı Zaman Sonrası Gerekli Şartların Oluşmasıyla Düzenli Ordunun Kurulması	375
4.2.3.	Kuva-yı Seyyare ve Çerkez Ethem'in Olumsuz Etkisi	378
	SONUÇ	384
	KAYNAKÇA	392
	EKLER	451
	ÖZGEÇMİŞ	474

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.r.	: Adı geçen rapor
a.g.t.	: Adı geçen tez
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
ASEAD	: Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
ATAZB	: Atatürk Koleksiyonu Katalogu
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BDH	: Birinci Dünya Harbi Katalogu
Bknz.	: Bakınız
BLH	: Balkan Harbi Katalogu
BMEDK	: Bulgar Makedonya-Edirne Devrimci Komiteleri
Bnb.	: Binbaşı
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BS	: Bekir Sami Koleksiyonu
B.Ü.	: Boğaziçi Üniversitesi
CIA	: Amerikan Merkezi Haberalma Örgütü
Çev.	: Çeviren
Dan.	: Danışman
Der.	: Derleyen
DH.KMS.	: Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri

- DH.ŞFR.** : Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri
- DoD** : Department of Defence
- Dr.** : Doktor
- DTCF** : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
- DÜİSY** : Dost Ülke İç Savunmasına Yardım
- Ed.** : Editör
- EOKA** : Ethniki Organosis Kypriou Agoniston: Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü
- es. t.** : Eski terim.
- E.U.** : Erkân-ı Umumiye
- FLN** : Front de Liberation Nationale-Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC)
- FM** : Field Manuel
- Haz.** : Hazırlayan
- HR.SYS.** : Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı Belgeleri
- Hrk.** : Harekat
- IMRO** : International Macedonian Revolutionary Organisation
- İİSBF** : İktisadi, İdari, Sosyal Bilimler Fakültesi
- İKK** : İstihbarata Karşı Koyma
- İSAM** : İslami Araştırmalar Merkezi
- İSH** : İstiklal Harbi Katalogu
- JP** : Joint Publication
- KKTC** : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- KO** : Kazım Orbay Koleksiyonu
- KSÜ** : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- MİDO** : Makedonya İç Devrimci Hareketi

MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
M.M.	: Müsellah Müdafaai Milliye
MSB	: Milli Savunma Bakanlığı
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
NATO	: North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OAKA	: Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OFS	: Osman Ferit Sağlam Koleksiyonu
OİH	: Osmanlı-İtalyan Harbi Katalogu
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
Örn.	: Örneğin
p.	: Page
s.	: Sayfa
SAİ	: Sivil-Asker İşbirliği
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SERE	: Survival-Evasion-Resistance-Escape
SOE	: Special Operations Executive
ST	: Sahra Talimnamesi
TB	: Tevfik Bıyıkhoğlu Koleksiyonu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Tğm.	: Teğmen

- TİTE** : Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
- TMT** : Türk Mukavemet Teşkilatı
- TSK** : Türk Silahlı Kuvvetleri
- TTK** : Türk Tarih Kurumu
- TÜYAP** : Tüm Fuarcılık Yapım A.Ş.
- t.y.** : Tarih yok
- U.S.** : United States
- Ütğm.** : Üsteğmen
- vd.** : ve diğerleri
- Vol.** : Volume
- Yay.** : Yayınlayan
- Yay.Haz.** : Yayına Hazırlayan
- YMCA** : Young Men's Christian Association (Hıristiyan Genç Erkekler Cemiyeti)
- YWCA** : Young Women's Christian Association (Hıristiyan Genç Kadınlar Cemiyeti)
- Yzb.** : Yüzbaşı
- y.y.** : Yayınevi yok
- y.yeri y.** : Yayın yeri yok

GİRİŞ

Kaynak ve Yöntem Tahlili

Teşkilât-ı Mahsusa'yı konu alan akademik çalışmaların ilk örneklerinden birine imza atan Philip Hendrick Stoddard'ın; *“Türklerin ve Batılıların yazdığı kitaplarda Teşkilât-ı Mahsusa'dan pek bahsedilmez, bahsedilince verilen bilgiler de çokluk (çoğunluğu/çoğunlukla) doğru değildir. Kaynaklardaki bu eksiklik, teşkilatın adını, faaliyetlerini ve personelini gizli tutmakla yükümlü Osmanlı görevlilerinin başarısının bir göstergesidir.”*¹ şeklindeki sözlerini, özelde Geç Osmanlı Dönemi'nin gayrinizami harp konusundaki yeğane temsilcisi olan Teşkilât-ı Mahsusa, genelde ise Türk gayrinizami harp tarihi açısından literatürde büyük bir boşluk olduğu yönünde değerlendirmek mümkündür. Bu eksiklik, Türkiye'de gayrinizami harbin sahadaki ilk uygulayıcılarından biri olan ve Özel Harp Dairesi Başkanlığı da yapan emekli tümgeneral Mehmet Cihat Akyol tarafından da başka bir şekilde dile getirilmiştir. Akyol, gayrinizami harp konusunda yurtdışında birçok eser yayımlanmış olmasına rağmen; Türkiye'de bu konuda silahlı kuvvetlere ait kısıtlı miktarda ve yalnızca ilgili personelin yararlanabileceği resmi yayınlar dışında bir çalışma olmadığı, bu konuyu içeren tercümelemlerin çoğunun yasak yayınlar listesinde bulunduğu, anarşist ve teröristler dışında kamuoyunun gayrinizami harp konusundaki bilgisinin, başka ülkelere kıyasla yok denecek kadar az olduğu gibi tespitlerde bulunmuştur.² *“Teşkilât-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu”* adlı kitabın yazarı Atilla Çeliktepe, yaptığı araştırmalar neticesinde; Teşkilât-ı Mahsusa'nın, bugüne kadar adının ve teşkilat yapısının dahi tam olarak ortaya konulmamış olmasını akademik açıdan düşündürücü bulmakta ve bu alanda ciddi çalışmalara ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir.³ *“Balkan Harbi'nde Osmanlı Gayrinizami Harp Tecrübesi”* adlı yüksek lisans tezinin sahibi olan Ali Güneş, Geç Osmanlı Dönemi ve Milli Mücadele Dönemi'nde icra edilen gayrinizami harp faaliyetlerinin yeterince incelenmediğini, bahse konu dönemlerden gerekli derslerin çıkarılarak yazılı bir doktrin haline getirilmediğini ve bu nedenle de Türk Milleti'nin verdiği mücadelenin global

¹ Philip H.Stoddard, **Teşkilât-ı Mahsusa**, (Çev.) Tansel Demirel, Arma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 52.

² M.Cihat Akyol, **Kontrgerilla**, Şafak Matbaası, Ankara, 1990, s. 32.

³ Atilla Çeliktepe, **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 162-163.

gayrinizami harp literatüründe hak ettiği temsili bulamadığını ifade etmektedir.⁴ “*Gerilla Savaşı*” adlı yüksek lisans tezinin sahibi olan akademisyen Mesut Uyar da, başta ABD, Fransa, İngiltere ve Rusya olmak üzere birçok ülkede gayrinizami harbe yönelik enstitüler açılarak, bu alanda uzmanlaşma yoluna gidilmesine rağmen; Türkiye’de gayrinizami harp konusunda bir kısırlık yaşandığına dikkat çekmektedir.⁵

Özetle yerli ve yabancı araştırmacılar bu alanda literatürde büyük bir boşluk olduğu konusunda hemfikirdir. Bu araştırma ulusal ve uluslararası literatürden istifade edilerek modern gayrinizami harp teorisinin geliştirilmesi, Geç Osmanlı ve Milli Mücadele Dönemi’nde Teşkilât-ı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından icra edilen gayrinizami harp faaliyetlerinin arşiv belgeleriyle ortaya konulması ve bu faaliyetlerin “*modern gayrinizami harp teorisi*” ile açıklanarak, literatürdeki boşluğun doldurulması ve bu suretle Türk gayrinizami harp geleneğinin oluşturulmasına katkı sağlanması amacıyla yapılmıştır.

İsminden de anlaşılacağı üzere bu çalışma; gayrinizami harp, Teşkilât-ı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye olmak üzere birbiriyle ilintili üç ana bileşenden oluşmaktadır. Araştırma “*gayrinizami harp*” üzerine kurgulandığından, bir başka ifadeyle Teşkilât-ı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye’nin faaliyetleri gayrinizami harp temelinde incelendiğinden öncelikle bu kavramın açıklanması doğru olacaktır. Yabancı literatürde onlarca gayrinizami harp tanımı ile karşılaşmak mümkündür. Kavram yerli literatür açısından değerlendirildiğinde ise az sayıdaki özgün çalışma dışında, tüm tanımların yabancı literatürden alınarak Türkçe’ye çevrildiği ve hiçbir filtreden geçirilmeden kamuoyu ile paylaşıldığı söylenebilir. Bu araştırma esnasında bahse konu tanımlamaların tamamı incelenip, bu tanımlamaların kaydedeğer olanlarından da istifade edilerek yeni bir gayrinizami harp tanımlaması yapılmıştır. Bu özgün tanıma göre gayrinizami harp; genellikle konvansiyonel birliklerin haricindeki kuvvetlerce, konvansiyonel birliklerle koordineli veya onlardan bağımsız olarak gerçekleştirilen; savunma konsepti kapsamında ülke topraklarının işgaline karşı mukavemet harekâtı başlatmak; saldırı/taarruz konsepti kapsamında ise ilgi/etki alanındaki ülkelerde düşmanı yıpratıp, zayıf düşürmek ve dost unsurların harekâtını kolaylaştırmak adına muharebe alanının şekillendirilmesi amacıyla barış şartlarından

⁴ Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey, **Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini**, (Haz.) Ali Güneş, Dergah Yayınları, İstanbul, 2016, s. 7-31.

⁵ Mesut Uyar, **Gerilla Savaşı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995, s. 1.

itibaren teşkilatlanan; bu amaçla psikolojik harp ve istihbarat faaliyetlerine de sıklıkla başvuran ve belirli bir cephesi, formu, zaman sınırı olmayan; paramiliter örgütlenmelerden, bir dış kaynaktan ve/veya gayrimeşru kaynaklardan beslenen ve başarısı büyük oranda halk desteğine bağlı olan; örtülü ve/veya aleni olarak icra edilen özel bir harp türüdür.

Gerilla harbi, yıkıcı faaliyetler, kurtarma-kaçırma harekâtı, gayrinizami kuvvetlere karşı harekât ve dost ülke iç savunmasına yardım gibi harekât nev'ilerini kapsayan gayrinizami harbin en yaygın ve en bilinen biçimi ise gerilla harbi ve gerillaya karşı koyma (kontrgerilla) harekâtıdır. Bugün, değeri geçmişe göre çok daha iyi anlaşılmaya başlanılan gayrinizami harp özellikle Ortadoğu'da kendisini “*vekâlet savaşları*” şeklinde göstermekte ve sadece zayıfın güçlüye karşı uyguladığı bir yöntem olmaktan çıkarak, güçlünün güçlüye ve hatta güçlünün zayıfa karşı uyguladığı bir usûl olmaya doğru evrilmektedir.

Türk tarihi açısından gayrinizami harbin kökenlerini İskitler (Sakalar) ile Persler arasında M.Ö. 512 yılında yaşanan mücadeleye kadar götürmek mümkündür. Türk ordu geleneğinin kurucusu olarak kabul edilen ve oluşturduğu esnek süvari birlikleri ile sürat ve baskın prensiplerini başarıyla uygulayan Mete Han'ın M.Ö. 201 yılında Çinliler ile yaptığı Tatung-Fu (Çin Sındığı) Harbi'nde uyguladığı taktikler de gayrinizami harbin kendine özgü izlerini taşımaktadır. Bu meydan muharebesi öncesi ve esnasında Mete Han, sahte görüntü verme, aldatma, baskın, pusula, psikolojik harp gibi gayrinizami harp unsurlarınca sıkça başvurulan harp taktiklerini kullanarak kendi ordusundan sayısal olarak çok üstün olan Çin ordusunu imha etmeyi başarmıştır. Osmanlı Devleti Dönemi'nde ise gayrinizami harbin başat aktörü “*Akıncılar*”dır. Yine Anadolu kadınını gerektiğinde erkeğinin yanında düşmana karşı savaşmak üzere teşkilatlandıran “*Bâcıyan-ı Rûm (Anadolu Kadınları) Teşkilatı*”nın⁶ faaliyetleri ile 1356 yılında Çimpe Kalesi'nin fethi sonrasında

⁶ Eserlerinde Bâcıyan-ı Rûm'a ilk kez dikkat çeken kişinin Âşıkpaşazâde olduğu söylenebilir. Yakın tarihte ise Mikail Bayram, Bâcıyân-ı Rûm ile Ahilik arasında ilişki kurmuş, Bacı teşkilatını “*Ahiliğin kadınlar kolu*” değerlendirmiş, teşkilatın ilk lideri olarak Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı'yı göstermiş ve bu teşkilatın faaliyetleri arasında “*askeri görevleri*” de saymıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Mikail Bayram, **Bâcıyan-ı Rûm**, Gümüş Matbaası, Konya, 1987, s. 14, 47-52. Fuad Köprülü ise Uç Beylikleri'ndeki Türkmen toplulukların askeri yapılanması içindeki “*cengaver kadınlar*”ın varlığından dem vurmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: Fuad Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 159-160. 14. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında Fransız elçisi olarak görev yapan B. De La Broquere, Dulkadiroğlu Beyliği'ne bağlı 30 bin kadın süvari

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de yayılmasında ve bu toprakların Türkleşmesi'nde “*Kolonizatör Türk Dervişleri*”nin ve tekkelerin üstlendiği örtülü vazife de gayrinizami harp konsepti dahilindedir. Yahudi ve Hıristiyanlar'dan da istifade edilerek kurulan ve buldukları ülkelerde ilgi çekmemek için çeşitli maske vazifelerle iştilal eden “*Martolos*”ların istihbarat ve psikolojik harp anlamındaki başarılı çalışmaları da gayrinizami harpten bağımsız olarak değerlendirilemez.

Geç Osmanlı Dönemi'nde ise gayrinizami harbin temsilcilerinden biri paramiliter bir örgütlenme olarak kabul edilebilecek olan “*Hamidiye Aşiret Alayları*”dır. Özellikle Ermeni ve Rus tehdidine karşı Doğu ve Güneydoğu'daki aşiretlerden adam devşirilerek bölgeyi Osmanlı Devleti adına korumak amacına matuf olan bu birliklerin başarıları göreceli olmakla birlikte, faaliyette buldukları dönem itibariyle gayrinizami harbin uygulayıcılarından biri olduklarına şüphe yoktur. Takip eden dönemde Osmanlı'da gayrinizami harp misyonu Fedai Zabitan Grubu tarafından üstlenilmiştir. Enver Bey, Mustafa Kemal (Atatürk), Kuşçubaşı Eşref, Süleyman Askeri, Yakup Cemil, Aziz Ali Mısrî, Fuat (Bulca) gibi isimler Kuzey Afrika'da, yerel aşiretleri kullanarak direniş hareketini örgütlemişler ve düzenli İtalyan birliklerine karşı başarılı bir mukavemet harekâtı icra etmişlerdir. Bu dönemde Fedai Zabitan Grubu marifetiyle teşkil edilen Arap yardımcı kuvvetleri meşru; fakat gayriresmî örgütlenme şekillerinin tipik örneklerinden birini teşkil etmektedir. Esasen bu faaliyeti, bugün özellikle Ortadoğu'da yürütülen vekâlet savaşları kapsamında birçok ülke tarafından başvuru muhalif unsurların askeri eğitime tabi tutulup, silah ve teçhizatla donatılarak savaştırılması olarak tasvir edilebilecek olan “*eğit-donat faaliyetlerin atası*” anlamında değerlendirmek mümkündür. Yine bu bölgede İtalyanlar'a karşı verilen gerilla harbinin, sonraki dönemlerdeki Teşkilât-ı Mahsusa operasyonlarının prototipini oluşturduğu da söylenebilir.

Fedai Zabitan Grubu içinde yer alan ve Trablusgarp'ta büyük başarılarla imza atan bu isimlerin en dikkat çekici yönü, çok büyük bir çoğunluğunun resmi kayıtlara

olduğunu ve bunların erkekler gibi silah taşıyarak savaştıklarını ifade etmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Osman Turan, **Türk Cihan Harbi Mefkûresi**, Cilt: I-II, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 208. Selahattin Döğüş de Moğol istilası döneminde Moğol ordularının Kayseri'ye yaptıkları saldırılar esnasında kaleyi savunanlar arasındaki kadınlara vurgu yapmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Selahattin Döğüş, “*Kadın Alplardan Bacıyân-ı Rum'a (Anadolu Bacıları Teşkilatı) Türklerde Kadının Siyasi ve Sosyal Mevkii*”, **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1 (2015), s. 127-128.

göre 30 Kasım 1913 tarihinde kurulacak olan Teşkilât-ı Mahsusa'nın aktif kadrosu içinde yer alacak olmalarıdır. Gerçekte bu tarihten çok daha önce kurulmuş olduğu bu araştırma içinde arşiv belgeleriyle ispatlanan Teşkilât-ı Mahsusa özellikle Balkan Harbi'nin ikinci bölümünde müfrezeler vasıtasıyla icra ettiği gayrinizami harp uygulamaları ile ön plana çıkmıştır. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Balkan Harbi'ndeki en büyük başarısı ise Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi'nin kurulmasındaki rolüdür. İnsanlık tarihinin gördüğü en büyük yıkımlardan biri olan Birinci Cihan Harbi'nde ise Osmanlı Devleti'nin ilgi/etki alanındaki çok geniş bir coğrafyada toplumun harbe hazırlanması ve düşman hatlarının gerisinde gayrinizami usullerle mücadele etme vazifesi büyük ölçüde Teşkilât-ı Mahsusa ve onun kontrolündeki paramiliter yapılanmalar tarafından yerine getirilmiştir. Bu dönemde Teşkilât-ı Mahsusa; bir yandan İtilaf Devletleri sponsorluğunda ülke içinde yerleşik azınlıklar eliyle yürütülen gayrinizami harp faaliyetlerine engel olmaya çalışırken; diğer yandan da Kafkasya, Güney Asya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ile Balkanlar'da gayrinizami harbin bilfiil planlayıcısı ve uygulayıcısı olmuştur.

Geç Osmanlı Dönemi'nde elde edilen gayrinizami harp tecrübesi İttihat ve Terakki Cemiyeti/Teşkilât-ı Mahsusa mensupları aracılığıyla Milli Mücadele Dönemi'ne de aktarılmıştır. Bu bağlamda Anadolu coğrafyasında Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından yerel bazda başlatılan mukavemet harekâtlarının ilk örnekleri yine gayrinizami harp tarzında olmuş ve bu birliklerin teşkil edilmesi, ihtiyaç duyulan istihbarat, lojistik ve operasyonel desteğin sağlanmasında İttihat ve Terakki Cemiyeti/Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının önemli katkıları görülmüştür. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ni örgütleyen, kongreleri ve en nihayetinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ni toplayan ve cephelerde aktif olarak muharebe eden kadronun içinde önemli sayıda İttihat ve Terakki Cemiyeti ve dolayısıyla bu cemiyet ile içi içe geçmiş olan Teşkilât-ı Mahsusa mensubu bulunmaktadır.

Düzenli orduya geçişe kadar son derece aktif olarak uygulanan, düzenli orduya geçişten sonra da tamamen vazgeçilmeyerek, bazı bölgelerde düşman ordusunun yan ve gerilerinde sürdürülen gayrinizami harp faaliyetlerinin Milli Mücadele Dönemi'ne en büyük katkılarından biri de halkın milli ve dini duygularına hitap etmek suretiyle onlarda mukavemet ruhunun uyanmasını sağlaması ve kitleleri seferber etmek için gerekli olan itici güç unsuru vazifesini üstlenmiş olmasıdır.

1. Gayrinizami Harp, Teşkilât-ı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye ile İlgili Yapılmış Olan Araştırmaların Tahlili

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde gayrinizami harp, Teşkilât-ı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye’yi doğrudan veya dolaylı olarak konu alan akademik ve popüler çalışmalar yapıldığını görmek mümkündür. Bu çalışmalar genel bir tasnife tabi tutulduğunda; gayrinizami harp konusundaki çalışmaların uluslararası literatürde; Kuva-yı Milliye konusundaki çalışmaların ise ulusal literatürde yoğunluk kazandığı değerlendirilmesinde bulunulabilir. Teşkilât-ı Mahsusa ise gerek ulusal, gerekse uluslararası literatürde kendisine hak ettiği yeri bulamamış ve bu konudaki çalışmalar birkaç başarılı çalışma dışında genel itibariyle makale seviyesinde kalmıştır.

Nitekim Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanı tarandığında; “*gayrinizami harp*” konusunda hazırlanmış bir tek “*yüksek lisans tezi*” bulunduğu tespit edilmiştir. Ali Güneş tarafından Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü’nde 2014 yılında hazırlanan ve “*Balkan Harbi’nde Osmanlı Gayrinizami Harp Tecrübesi*” adını taşıyan bu tezde genel itibariyle Balkan Harbi’nde Türkler adına gayrinizami harp yapmakla görevlendirilen unsurların teşkilat, ikmal-iaşe işleri ve uyguladıkları taktik/teknikler modern gayrinizami harp teorisi kapsamında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırmacının ifadesiyle; “*Balkan Harbi hakkında yapılan çalışmalara yeni bir bakış açısı getirmek*” amacıyla hazırlanan bahse konu tez İngilizce kaynaklara da başvurmak suretiyle incelediği dönem aralığı açısından literatüre büyük oranda katkı sağlamıştır.⁷

YÖK veri tabanında direkt olarak gayrinizami harbi konu alan başka bir yüksek lisans veya doktora tezi yoktur. Ancak gayrinizami harp konsepti içinde yer alan ve gayrinizami harbin bölümlerinden birini teşkil eden (geçmişte gayrinizami harp anlamında da kullanılan) “*Gerilla Savaşı*” adlı yüksek lisans tezi de bu kapsamda değerlendirilebilir. Mesut Uyar tarafından 1995 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde üç bölüm halinde hazırlanmış olan bu tezin ilk bölümünde gerilla harbi tarihi incelenmiş, ikinci bölümünde modern gerilla teorisinin gelişimi anlatılmış, üçüncü ve son bölümünde ise 20. yüzyılın en uzun

⁷ Ali Güneş, **Balkan Harbi’nde Osmanlı Gayrinizami Harp Tecrübesi**, Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri, 2014.

soluklu ve zayıfın güçlüye karşı başarısının en net örneklerinden biri olma özelliği taşıyan Vietnam Harbi mercek altına yatırılmıştır. Çalışmasında, Türkçe literatürdeki kaynak eksikliği, yabancı dillerden yapılan çevirilerdeki hatalar ve ideolojik düşüncelerden kaynaklanan tahrifatlara da vurgu yapan araştırmacı, bu problemleri bertaraf etmek adına Türkçe çevirilerden ziyade, İngilizce kaynakları kullanmıştır. Bahse konu tez modern gayrinizami harp teknik/taktiklerine değinmemiş olmasına rağmen, gerilla harbinin tarihsel gelişimi ve evrimi hakkında faydalı bilgiler içermektedir. Hazırlandığı dönem itibariyle alanının ilk örneği olması ve gerilla harbini konu alan birçok İngilizce eseri araştırmacılarla buluşturması gibi gerekçelerle bahse konu yüksek lisans tezinin literatüre kıymetli katkılarda bulunduğu söylenebilir.⁸

“*Teşkilât-ı Mahsusa*” konusunda ise biri yüksek lisans ve biri doktora tezi olmak üzere Polat Safi tarafından (İngilizce olarak) hazırlanmış iki adet tez bulunmaktadır. 2006 yılında Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırlanan yüksek lisans tezi; “*The Ottoman Special Organization-Teşkilât-ı Mahsusa: A Historical Assessment with Particular Reference to its Operations Against British Occupied Egypt (1914-1916)*” adını taşımaktadır. Bahse konu tez, bölge olarak Mısır, dönem olarak da 1914-1916 yılları ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada Osmanlı ordusunun zayıflığı ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle Teşkilât-ı Mahsusa’nın faaliyetlerinin ciddi şekilde kısıtlanmış olmasına rağmen; Sina’da icra ettiği keşif, istihbarat, psikolojik harp görevleri ile yardımcı kuvvetlerin faaliyetleri başarılı bir şekilde anlatılmıştır.⁹ Yine aynı Enstitü’de 2012 yılında hazırlanan “*The Ottoman Special Organization-Teşkilât-ı Mahsusa: An Inquiry into its Operational and Administrative Characteristics*” isimli doktora tezinde ise Teşkilât-ı Mahsusa teriminin kavramsallaştırılmasına çalışıldığı ve örgütün operasyonel-idari özellikleri üzerinde durulduğu görülmektedir. Dört bölüm halinde hazırlanan tezin ilk bölümünde araştırmanın genel kapsamı ele alınmış, ikinci bölümde Teşkilât-ı Mahsusa kavramsal açıdan incelenmiş, istihbarat ve çete kavramları üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Teşkilât-ı Mahsusa’nın

⁸ Uyar, a.g.t.,

⁹ Polat Safi, **The Ottoman Special Organization-Teşkilât-ı Mahsusa: A Historical Assessment with Particular Reference to its Operations Against British Occupied Egypt (1914-1916)**, Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2006.

operasyonel özellikleri, örgütten beklentiler, örgütün sınırlılıkları, insan kaynakları, operasyon birimlerinin disiplinsizlikleri gibi hususlar incelenmiştir. Tezin dördüncü ve son bölümünde ise Teşkilât-ı Mahsusa'nın idari özellikleri açıklanmış ve teşkilat şeması çıkarılmıştır. Bahse konu tezin, Teşkilât-ı Mahsusa'nın doğru tanımlanmasına yönelik kıymetli bulgular içermesi ve Teşkilât-ı Mahsusa'nın “*erken dönem bir gayrinizami harp teşkilatı*” olduğu tespitinde bulunulmuş olması açısından literatüre katkı sağladığı değerlendirilmektedir.¹⁰

YÖK veri tabanında “*Kuva-yı Milliye*” konusunda ise 1987 yılından başlamak üzere muhtelif zamanlarda hazırlanmış (Kuva-yı Seyyare'yi konu alan iki tez de dahil olmak üzere) on adet yüksek lisans ve beş adet doktora tezi bulunduğu tespit edilmiştir. Bahse konu yüksek lisans tezleri; Kuva-yı Milliye; Milli Mücadele'de Kuva-yı Milliye; Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu; Milli Mücadele'de Denizli ve Civarındaki Kuva-yı Milliye Faaliyetleri; Saruhan Sancağında Mondros Mütarekesi Sonrası Kuva-yı Milliye Faaliyetleri; Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Askeri ve Mali Kaynakları; Denizli ve Havalisi Kuva-yı Milliyesi; Batı Cephesi'nde Kuva-yı Milliye ve Düzenli Orduya Geçiş isimlerini taşımaktadır. Doktora tezleri ise Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı; Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu; Aydın ve Muğla Kuva-yı Milliyesi; Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu; Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi'dir. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere bu tezlerin neredeyse tamamı Kuva-yı Milliye'nin yalnızca Batı Anadolu Bölgesi'ndeki mücadelesine odaklanmış, diğer bölgelerdeki mücadele genel itibarıyla incelenmemiştir. Kuva-yı Milliye konusundaki tezlerin fazlalığı ve aynı bölgeye odaklanmaları/benzerlikleri nedeniyle “*tezin giriş kısmında*” yalnızca doktora tezlerine ait detaylara yer verilmiştir. Ancak, gerek doktora, gerekse yüksek lisans tezlerinin tamamı incelenmiş, literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilen tüm çalışmalardan istifade edilmeye çalışılmıştır.

Kuva-yı Milliye konusundaki ilk doktora tezi 1988 yılında Sıtkı Aydınel tarafından Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde hazırlanan “*Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*” adlı çalışmadır. Tezin ilk bölümünde Kuva-yı Milliye'yi etkileyen ortam sosyo-politik ve idari, sosyo-kültürel,

¹⁰ Polat Safi, **The Ottoman Special Organization-Teşkilât-ı Mahsusa: An Inquiry into its Operational and Administrative Characteristics**, Doktora Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2012.

sosyo-ekonomik ve demografik, azınlık politikaları açısından incelenmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise Batı Anadolu'nun Gediz Nehri güneyinde kalan bölümünde 6 Ocak 1921 tarihinde kadar icra edilen Kuva-yı Milliye harekâtı üç safha halinde ve mahalli bazda değerlendirilmiştir. Çalışmada, Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin mevcut şartlar altında en münasip hareket tarzının benimsendiği ve bu harekât türünün bugünkü tabirle “*gayrinizami harp*” olarak tanımlanabileceği tespitinde bulunulmuş; istihbarat eksikliği, planlama hataları, haberleşme vasıtalarının ve tahrip malzemelerinin noksanlığı, emir-komutada yaşanan problemler ile vur-kaç taktiğine tam olarak riayet edilmemesi gibi eksiklikler/yanlışlıklara vurgu yapılmıştır. Modern gayrinizami harp teorisinden bahsedilmeyen çalışmada, araştırmacının 1988 yılı gibi erken bir dönemde Kuva-yı Milliye birliklerinin verdiği mücadeleyi gayrinizami harbin bir parçası olan “*gerilla harbi*” olarak tanımlanması dikkat çekicidir.¹¹

Adnan Sofuoğlu tarafından 1993 yılında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü bünyesinde hazırlanan “*Kuva-yı Milliye Dönemi'nde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*” adlı doktora tezinde ise ilk olarak Milli Mücadele başlarında Kuzey-Batı Anadolu'nun idari, sosyo-kültürel-demoğrafik ve iktisadi yapısı, bölgenin stratejik önemi ve bölgedeki askeri durum açıklanmıştır. İkinci bölümde, Mondros Mütarekesi sonrası dönemde Kuzey-Batı Anadolu'nun durumu, İzmir'in Yunan ordusunca işgali, Kocaeli, Bursa, Balıkesir bölgelerinde Kuva-yı Milliye'nin teşkilatlanma faaliyetleri ve bu teşkilatlanma karşısında İstanbul Hükümeti'nin tavrı incelenmiştir. Tezin üçüncü bölümünde ise Heyet-i Temsiliye'nin teşkilatlanma döneminde Kuzey-Batı Anadolu'da gerçekleştirilen kongre ve toplantılar ile İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadele'ye muhalif bir hareket oluşturmaya yönelik faaliyetleri irdelenmiştir. “*Meclis-i Mebusan Dönemi'nde Kuzey-Batı Anadolu*” başlığını taşıyan dördüncü bölümde; Meclis-i Mebusan'ın faaliyetleri, İstanbul'un işgali ve yansımaları, Damat Ferit Paşa'nın iktidar döneminde Anzavur olayı, Düzce olayı, Kuva-yı İnzibatiye'nin kurulması gibi olaylar değerlendirilmiştir. Tezin beşinci bölümünde “*Büyük Millet Meclisi Dönemi'nde Kuzey-Batı Anadolu*” incelenmiştir. Bu kapsamda; BMM'nin

¹¹ Sıtkı Aydın, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1988.

açılışı ve faaliyetleri, Anzavur ve Kuva-yı İnzibatiye'ye karşı verilen mücadele, Yunan ileri harekâtı ile Yunan işgal bölgelerinin gelişmesi, Gediz harekâtı ve sonrasında düzenli orduya geçiş gibi hususlar detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bahse konu çalışma bugünkü idari taksime göre İstanbul'un Anadolu yakası, Kocaeli, Sakarya, Bolu'nun Düzce ilçesi, Bursa, Balıkesir ve Bilecik'le; dönemsel olarak da 1919-1921 yıllarıyla sınırlandırılmıştır. Araştırma konusu olarak bu bölgenin seçilmesindeki maksat ise araştırmacının ifadesiyle; bölgenin hem bir iç cephe (önce Kocaeli, sonra Geyve), hem de bir dış cephe (Balıkesir) özelliği taşıması, coğrafi konumu nedeniyle önem arz etmesi, İstanbul Hükümeti ve Megali İdea peşindeki Yunanlılar ile milli kuvvetler arasında yoğun çekişmelere sahne olmasındandır. Modern gayrinizami harp teorisinden ve düzenli orduya geçişten sonra da özellikle Demirci Akıncıları gibi gerilla birliklerince verilen gayrinizami harp mücadelesinden bahsedilmemiş olmakla beraber; Kuva-yı Miliye'nin 1919-1921 yılları arasında Kuzeybatı Anadolu'daki faaliyetlerini son derece detaylı olarak inceleyen ve geniş bir kaynakçaya sahip olan bu tezin literatüre büyük oranda katkı sağladığı değerlendirilmektedir.¹²

Kuva-yı Milliye'yi konu alan üçüncü doktora çalışması Emine Pancar tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde 2010'da hazırlanan "*Aydın ve Muğla Kuva-yı Milliyesi*" adlı araştırmadır. Bahse konu tezin birinci bölümünde Batı Anadolu'da işgal öncesi durum özetlenmiş, İzmir'in işgali ve işgale tepkiler anlatılmıştır. İkinci bölümde, Aydın Kuva-yı Milliyesi'nin oluşumu, teşkilatlanması ve faaliyetleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde Aydın cephe gerisinde yürütülen faaliyetlere odaklanılmış ve bu kapsamda iaşe/levazım faaliyetleri, silah ve cephane ikmali, asker toplanması, Yunan genel taarruzuna kadar cephe ve gerisindeki gelişmeler gibi hususlar incelenmiştir. Dördüncü bölümde, Muğla ve ilçelerinde Kuva-yı Milliye'nin oluşumu ve faaliyetleri ile Yörük Ali Efe'nin bölgedeki gayretleri mercek altına yatırılmıştır. Beşinci bölüm, kongre hareketleri ve düzenli orduya geçişe ayrılmıştır. Bu bölümde Nazilli Kongreleri incelenmiş, bölgede faaliyet gösteren Yörük Ali Efe ile Demirci Mehmet Efe'nin düzenli orduya dahil olma süreci anlatılmıştır. Kuva-yı Milliye'nin

¹² Adnan Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Dönemi'nde Kuzeybatı Anadolu**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1993.

Aydın ve Muğla bölgesindeki faaliyetlerinin anlaşılması açısından faydalı olduğu değerlendirilen bu çalışmada modern gayrinizami harp teorisine değinilmemekle birlikte; halkın bazı bölgelerde mukavemet harekâtına gerekli desteği vermediği tespitinde bulunulması açısından literatüre katkıda bulunduğu söylenebilir.¹³

Bu konudaki bir başka doktora tezi, Zeynep Kalyoncuoğlu tarafından Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2011'de hazırlanan "*Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu*" adlı çalışmadır. Dört bölüm halinde hazırlanan tezin ilk bölümünde Paris Barış Konferansı ve İzmir'in işgali; ikinci bölümde Kuva-yı Milliye kavramı, yapısı ve kaynakları; üçüncü bölümde Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin oluşumu ve faaliyetleri; dördüncü ve son bölümde ise düzenli orduya geçiş hususu irdelenmiştir. ATASE ve TİTE Arşivleri'nden de istifade edilen; ancak yabancı dildeki literatüre bakılmayan çalışmada Kuva-yı Milliye'nin oluşumu ve faaliyetleri; Batı Anadolu, Kuzeybatı Anadolu, Karadeniz, Güney ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi olarak tasnif edilmiş ve bu cephelerde yaşanan mücadeleye ait kıymetli bilgiler verilmiştir. İncelediği "*coğrafi alan bakımından*" en geniş kapsamlı Kuva-yı Milliye tezi olma özelliği taşıyan bu çalışmada, Kuva-yı Milliye'nin Doğu Cephesi'ndeki faaliyetleri ile Antep ve Maraş'ta yaşanan meskûn mahal muharebeleri incelenmemiş, modern gayrinizami harp teorisine de değinilmemiştir.¹⁴

Kuva-yı Milliye konusundaki son doktora tezi ise Ali Ulvi Özdemir tarafından Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde 2012'de hazırlanan "*Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi*" adlı çalışmadır. Üç bölüm halinde hazırlanan tezin ilk bölümünde "*anılar üzerinden*" Kuva-yı Milliye'nin oluşum süreci, işgaller karşısında halkın tutumu ve Kuva-yı Milliye'nin yapısı gibi hususlar incelenmiştir. İkinci bölümde yine "*anılar üzerinden*" Kuva-yı Milliye'nin ekonomik, sosyal ve askeri yönleri incelenmiş ve Kuva-yı Milliye'nin mali kaynakları, Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri ile arasındaki bağıntı ve insan kaynakları irdelenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Kuva-yı Milliye'nin misyonunun tamamlanması ve nizami ordu yapılanmasına geçiş süreci incelenmiştir. Coğrafi alan açısından Batı Anadolu Bölgesi (İzmir, Manisa, Aydın, Uşak, Denizli ve Muğla illeri ve Balıkesir'in Ege Denizi'ne yakın bölgeleri) ile sınırlanan çalışmada, İzmir'in

¹³ Emine Pancar, **Aydın ve Muğla Kuva-yı Milliyesi**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.

¹⁴ Zeynep Kalyoncuoğlu, **Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011.

Yunan ordusunca işgaliyle başlayıp, düzenli orduya geçişe kadar yaşananlar “anılarda olduğu biçimiyle” niteliği, insan malzemesi, yapısı, işlevi, ortaya çıkışı ve gelişimi açısından incelenmiştir. Çalışmasında modern gayrinizami harp teorisine değinmeyen araştırmacı, özellikle Batı Anadolu Bölgesi’nde çetelerin teşkili ve Kuva-yı Milliye’ye katılımları konusunda kıymetli bilgiler vermek suretiyle literatüre katkı sağlamıştır.¹⁵

Yüksek lisans ve doktora tezlerindeki sayısal dağılım, kitap, makale ve bildiri tarzındaki akademik çalışmalarda da kendisini benzer bir şekilde göstermektedir.

Osmanlı gayrinizami harp deneyimini ele alan eserlerin ilk örneklerinden biri, İngiliz askeri hekimi Humphrey Sandwith’in Doğu Cephesi’nde Kırım Harbi sırasında meydana gelen muharebeleri anlatan günlükleridir.¹⁶ Bahsekonu günlüklerin 1 Haziran 1855-2 Ekim 1855 tarihleri arasındaki kısmını M.Fahrettin Kırzioğlu’nun “100. Yıldönümü Dolayısıyla 1855 Kars Zaferi” adlı kitabında da bulmak mümkündür. Günlüklerde; Rusların 1855 yılında başlattığı Kars kuşatması sırasında Rus casusların İslam dinini kabul ederek/kabul etmiş gibi görünerek, Türk ordusuna katıldıkları ve bu suretle elde ettikleri bilgileri Ruslara ulaştırdıkları gibi Kars’ta bulunan Ermenilerin de Ruslar lehine çalıştığı; Rusların düzenli Kazak alayları ve gayrinizami Kazak süvari birliklerini kullanarak Türk ordusuna saldırılarda buldukları; Batum Sancağı’na bağlı Livana/Artvin’den 600 Lazistan tüfeklisi ile 2 bin Abhaza Çerkesi’nin yardım için Kars’a geldiği; kendilerine has kıyafetleriyle dikkat çeken “Lazistan gönüllüleri”nin ellerinde altın ve gümüş desenlerle işlenmiş son model yerli yapım tüfekler, kuşaklarında uzun tabancalar ve kama adı verilen geniş ve uzun hançerler taşıdıkları ve başlarındaki reislere mutlak bir itaat içinde oldukları; 500 bazıbozuğun “akın harekati” yapma göreviyle Kars’tan Rus kontrolündeki Ahilkelek bölgesine gönderildiği; başıbozukların “takip müfrezesi” olarak da başarılı görevler icra ettiği; ayrıca Karapapaklar’dan 40 kişilik

¹⁵ Ali Ulvi Özdemir, **Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.

¹⁶ Bahse konu günlükler ilk olarak Londra/İngiltere’de 1856 yılında yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Humphrey Sandwith, **A Narrative of the Siege of Kars: And of the Six Months’ Resistance by the Turkish Garrison Under General Williams to the Russian Army: Together with a Narrative of travels and Advantures in Armenia and Lazistan; with Remarsk on the Present State of Turkey**, J.Murray, London, 1856; Hathi Trust Dijital Library resmi ürün sitesi [www.https://www.catalog.hathitrust.org/Main](https://www.catalog.hathitrust.org/Main) Page/Viewability/Full View/Original from Harward University, Erişim tarihi: 25.02.2019.

bir “*gayrimuntazam süvari birliği*” oluşturulduğu; Kars ahalisinin de tepeden tırnağa silahlanarak, hiçbir maddi menfaat beklemezsizin Ruslara karşı mukavemete giriştiği anlatılmaktadır.¹⁷

Osmanlı gayrinizami harp deneyimi ve Teşkilât-ı Mahsusa’yı konu alan az sayıdaki kitaptan biri de James J.Reid’in “*Crisis of the Ottoman Empire: Prelude to Collapse (1839-1878)*” adlı hacimli eseridir. İngiliz, Fransız ve Türk kaynaklarına dayanılarak hazırlanan kitapta önce Osmanlı düzenli ordusu irdelenmiş, akabinde Osmanlı’da “*gayrinizami kuvvet*” istihdamının nedenleri, 1839-1878 yılları arasında Osmanlı coğrafyasında çıkan ayaklanmalar, sivil itaatsizlik eylemleri ve askeri problemler ile Kırım Harbi incelenmiştir. Osmanlı-Rus Harbi’ndeki “*gayrinizami harp uygulamaları*” ile son bulan kitapta harbin toplum psikolojisi ve günlük yaşam üzerindeki etkisine de değinilmiştir.¹⁸

Bu konuda hazırlanmış kayda değer diğer bir eser de Gültekin Yıldız’ın “*Neferin Adı Yok*” adlı kitabıdır. Eserde Padişah II. Mahmut Dönemi’nde Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından Tanzimat Fermanı’na (1826-1839) kadar geçen sürede Osmanlı Devleti’nde siyaset, ordu ve toplum yapısı anlatılmıştır. Kitap, Osmanlı-Rus (1828-1829) ve Osmanlı-Mısır (1832,1839) Harpleri’nde başvurulan umuma yönelik askerlik çağrılarını, düzenli ordu teşkilatına dahil edilemeyen Arnavut, Laz ve Kürt aşiret/kabilelerinin yaşadığı bölgelerden “*ücretli askerlik*” istihdamı yoluna gidilmesi ve “*başibozuklar*”ın detaylı bir şekilde incelenmesi bakımından önem arz etmektedir. Eserde zorunlu askerlik uygulamasına karşı çıkarak ayaklananların tedibi, zorunlu askerlik sistemi kapsamında silah altına alınanların vasıfsızlığı ve silah-teçhizat eksiklikleri gibi hususlar da ele alınmıştır. Çalışmada, özellikle ücretli askerlik sistemiyle toplanan kabilevi savaşçıların top destekli ordu birliklerinin saldırılarından ürkererek dağıldıkları veya ücretlerini alamadıkları durumlarda saf değiştirerek, Rus ordusu tarafına geçtikleri tenkit edilmekle birlikte; Balkanlar ile

¹⁷ M.Fahrettin Kırzioğlu, **100. Yıldönümü Dolayısıyla 1855 Kars Zaferi**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1955, s. 94-129. Hamit Zafer Kars tarafından 2017 yılında yayımlanan “*1855 Kars Kuşatmasının Öyküsü*” adlı çeviri kitabın ikinci bölümünde de Erzurum Valisi ve Anadolu Müşiri Zariif Mustafa Paşa ve İngiliz askeri doktoru Humphrey Sandwith’in anılarından faydalanılarak Kars merkezli Doğu Cephesi’ndeki “*başibozuk*” ve “*gönüllüler*”in faaliyetleri M.Fahrettin Kırzioğlu’nunkine benzer bir şekilde detaylı olarak aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Humphrey Sandwith, Mustafa Zariif Paşa, Karl Marx, **1855 Kars Kuşatmasının Öyküsü**, (Çev.) Hamit Zafer Kars, Tarihiçi Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 216-235.

¹⁸ James J.Reid, **Crisis of the Ottoman Empire: Prelude to Collapse (1839-1878)**, Franz Steiner Verlag Stuttgart, Germany, 2000.

Anadolu'nun Kafkasya'ya komşu doğu ve kuzeydoğu kesimlerinde dağlık ve ormanlık arazide uyguladıkları “gerilla harbi” ile bilhassa (1828-1829) Osmanlı-Rus Harbi'nde başarılı olduklarına vurgu yapılmıştır. Kitapta Arnavut başıbozukların ise gerek Osmanlı-Rus, gerekse Osmanlı-Mısır Harpleri'nde aynı başarıyı gösteremedikleri, mücadeleyi yarıda bırakarak, yağma ve katliamlarla evlerine döndükleri tespitinde bulunulmuştur.¹⁹

Bu konudaki bir başka çalışma da Mesut Uyar ile Edward J.Erickson tarafından hazırlanmış olan “*A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*” adlı eserdir. Bahse konu eserin özellikle Osmanlı Devleti'nin hayatta kalabilme mücadelesi verdiği ve askerlik sisteminde köklü değişikliklere gittiği 1826 yılından itibaren yaşanan gelişmeler ile Girit'te Rum ve Yunan isyanının bastırılması, Makedonya'da İç Makedonya Devrimci Örgütü'nün (IMRO) başlattığı gerilla harbine karşı Osmanlı yönetimi ve Başkumandanlık'tan bağımsız olarak 3'üncü Ordu Komutanlığı bünyesindeki subaylar tarafından “*kontrgerilla harbi*” verilmesi ve gayrinizami harp ortamında yetişip, askerlik mesleğini burada öğrenmiş olan subayların konvansiyonel harbin gerçeklerine ayak uydurmada zorlanmalarına yönelik tespitlerde bulunulmuş olması önemlidir. Bahse konu eserde Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya, Irak, Filistin, Hicaz, Libya ve Balkanlar'da konvansiyonel ve gayrinizami kuvvetlere karşı başvurduğu gayrinizami harp uygulamalarına da yer verilmiştir.²⁰

Gayrinizami harp konusunda ön plana çıkan çalışmalardan biri de Edward J.Erickson tarafından hazırlanan “*Ottomans and Armenians: A Study in Counterinsurgency*” adlı kitaptır. Yazar bahse konu kitapta, 1878-1915 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne karşı çıkarılan “*ayaklanmalar*” ile Osmanlı Devleti tarafından bunlara karşı uygulanan “*ayaklanmaya karşı koyma harekâtı*” üzerinde durmuştur. Eserde 1878-1912 yılları arasında Osmanlı Devleti için en büyük stratejik tehdidin herhangi bir ülkeden gelecek harici bir saldırı değil; Bulgar ve Ermeni komitacıların Makedonya ve Kafkasya'da bağımsızlık talebiyle çıkaracağı ayaklanmalar olarak görülmesi de dikkat çekicidir. Kitapta İngiliz ve Rus dış desteği

¹⁹ Gültekin Yıldız, **Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.

²⁰ Mesut Uyar, Edward J.Erickson, **A Military History of the Ottomans: from Osman to Atatürk**, Praeger Security International, USA, 2009.

sayesinde Osmanlı coğrafyasında Bulgar, Sırp, Yunan, Ermeni komitacıların ayrılıkçı hareketleri; bu hareketlerle başa çıkabilmek adına Osmanlı ordusunun ayaklanmaya karşı koyma harekâtı konusunda başvurduğu eylemler ve bu kapsamda kazanılan gayrinizami harp tecrübesine de değinilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Osmanlı-İtalyan Harbi sırasında İtalyan işgaline karşı örgütlediği mukavemet harekâtı, Balkan Harbi'nin ilk safhasında yaşanan yenilgi ve Balkan Harbi sonrasında büyük bir harp beklentisiyle Teşkilât-ı Mahsusa'nın resmi olarak vücut bulması gibi hususları da değerlendiren yazar çalışmasını “1915 Ermeni Tehciri” ile bitirmiştir. Modern gayrizami harp teorisine değinilmeyen eserin en dikkat çekici kısımlarından biri Balkan Harbi sırasında Türkler tarafından silah altına alınarak askeri talim/terbiyeye tabi tutulan 8 bin kadar Ermeni'den 273 tanesinin hemen Bulgar saflarına geçerek gönüllü bir Ermeni bölüğü oluşturdukları ve Türklerle karşı savaştıkları, geri kalanlarının da bu dönemde edindikleri bilgi ve tecrübeleri sonraki günlerde Türkler'e karşı gayrinizami harp vererek kullandıkları yönündeki tespittir. Eserde, Teşkilât-ı Mahsusa “*devrimci*” bir örgüt olarak tanımlanmış ve Osmanlı tarihinde bir numunesi daha olmayan bu gayrinizami yapılanmanın Makedonya'daki ayaklanmaya karşı koyma harekâtı ve Kuzey Afrika'da yaşanan gerilla harbi ile edinilen tecrübelerin bir neticesi olduğu ifade edilmiştir.²¹

Bu alandaki kayda değer çalışmalardan biri de Max Boot tarafından hazırlanan “*Invisible Armies*” adlı hacimli eserdir. M.Ö. 2334 yılına kadar giderek gerilla harbinin kökenlerini Akadlar ve Gutiler'de arayan yazar, çalışmasını 2011 yılına kadar getirmiş ve dünyanın dört bir köşesinde 4 bin yıllık süreçte gayrinizami harp uygulamalarını modern gayrinizami harp teorisinden de istifade ederek incelemiştir. Boot'un önemli tespitlerinden biri, kökenleri insanlık tarihi kadar eski olması nedeniyle gerilla harbinin gayrinizami olarak adlandırılmasının doğru olmadığı; aslında yerleşik olanın gerilla harbi olduğu, konvansiyonel harbin ise istisna teşkil ettiğiidir. Boot'un diğer bir önemli tespiti de Türkler'in gerilla harbine karşı kültürel bakımdan yatkınlıkları ve gerilla taktikleri kullanarak kurdukları devleti korumak adına konvansiyonel ordu yapılanmasına geçmiş olmalarıdır.²²

²¹ Edward J.Erickson, **Ottomans and Armenians: A Study in Counterinsurgency**, Palgrave Macmillan, USA, 2013.

²² Max Boot, **Görünmeyen Ordular: Gerilla Tarihi**, (Çev.) Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2014.

Gayrinizami harbi konu alan iki kıymetli esere ise ayrı bir pencere açmakta fayda mülâhaza edilmektedir. Eski Türkçe (Osmanlıca) olmalarının da etkisiyle uzun zaman günyüzüne çıkarılamamış, ancak yakın zamanda transkribe edilerek okuyucu ile buluşturulmuş olan bu eserlerden “*hazırlandığı tarih itibariyle*” ilki Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Ömer Fevzi (Mardin) marifetiyle 1904 yılında hazırlanan, 1909 yılında ise “*talimname*” haline getirilen “*Muhafaza-i Asayişe Me’mur Zabitanın Vezaiifi: Usul-i Takib-i Eşkiya ve Çete Muharebeleri*” isimli eserdir. Gerilla ve gerillaya karşı mücadele usullerini anlatan talimname hazırlandığı tarih itibariyle kendi alanının ilk örneklerinden birini teşkil etmektedir. Talimnamede gerilla harbini detaylı olarak ele alan Ömer Fevzi Bey, gerillalar ile mücadelenin esaslarını ve meskûn mahallerde harekât tarzlarını da belirlemiş, gerillalarla mücadelenin kurallarını ortaya koymuş, istihbarat ve halk desteğine duyulan ihtiyaca vurgu yapmıştır.²³

Bu kapsamdaki eserlerden ikincisi ise Kâzım (Karabekir) Paşa tarafından 1’inci Ordu Komutanı olduğu dönemde irad edilen ve “*istihbarat*” ile “*gizli harp*” başlıkları altında toplanmış olan konferanstır. Bahse konferans metni transkribe edilerek “*Gizli Harp: İstihbarat*” adıyla yakın zamanda okuyucuyla buluşturulmuştur. Konferansta; istihbarat, istihbarata karşı koyma ve propaganda faaliyetlerine yer verilmiş; Teşkilât-ı Mahsusa’nın misyonu anlatılmış ve Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının gayrinizami harp faaliyetleri ile Milli Mücadele Dönemi’nde Doğu Cephesi’nde icra edilen gerilla harbi örneklerine yer verilmiştir. Konferansı kıymetli kılan unsurların başında; Harbiye Nezareti Karargâhı’nda konuşlu olan “*Şube-i Mahsusa (Özel Şube)*” konusunda ilk ipuçlarını veriyor olması gelmektedir. Yüzbaşı (sonraları binbaşı ve yarbay) Ömer Fevzi (Mardin) Bey tarafından yönetilen Şube-i Mahsusa’nın Osmanlı Devleti’nin harbe girişiyile birlikte “*Teşkilât-ı Mahsusa*” adını alması ve başına da Süleyman Askeri Bey’in getirilmesi gibi hususlara dair bilgi kırıntıları bulunduran konferans, Teşkilât-ı Mahsusa’nın hiç

²³ Bahse konu talimname Ali Güneş tarafından günümüz Türkçesi’ne transkribe edilerek, sadeleştirilmiş ve “*Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini*” adıyla 2016 yılında yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey, **a.g.e.**, 2016.

yoktan teşkil edilmediğini; “Şube-i Mahsusa’nın Teşkilât-ı Mahsusa’ya evrildiğini” gündeme getirmesi nedeniyle ezberleri bozmuştur.²⁴

Gayrinizami harp konusunu ele alırken Teşkilât-ı Mahsusa’ya da değinen dolaylı çalışmaların dışında, doğrudan Teşkilât-ı Mahsusa üzerine yapılmış çalışmalar da vardır. Philip Hendrick Stoddard tarafından, “Osmanlı Devleti ve Araplar 1911-1918: Teşkilât-ı Mahsusa Üzerine Bir Ön Çalışma” adıyla 1963 yılında Princeton Üniversitesi’ne sunulan yayımlanmamış doktora tezi, sonraki yıllarda aynı adla kitap haline getirilmiş ve bu alandaki çalışmaların ilk örneklerinden birini teşkil etmiştir. Dönemin şartları gereği “Türk arşiv belgelerinden istifade edemeyen”, daha ziyade yabancı dilde hazırlanmış kaynaklar ve Kuşçubaşı Eşref, Hamza Osman Erkan gibi Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının anıları ile tarihçi Cemal Kutay’la yapılan mülakatlardan yararlanan Stoddard’a ait bu çalışma, yakın zamana kadar daha detaylı bir çalışma yapılmadığı için Teşkilât-ı Mahsusa ve Osmanlı istihbaratı konusunda yapılan çalışmalarda sık başvurulan bir kaynak olmuştur.²⁵

Yakın dönemde Teşkilât-ı Mahsusa konusunda hazırlanan hacimli çalışmaların başında ise Ahmet Tetik’in “Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi” isimli iki ciltlik eseri gelmektedir. Bahse konu çalışmanın 2014 yılında yayımlanan ilk cildinde, önce Teşkilât-ı Mahsusa’nın yapısı ve amaçları, başkanları, başvurduğu gayrinizami harp uygulamaları ve tasfiye süreci kısaca “özetlenmiştir”. Akabinde, Teşkilât-ı Mahsusa’nın İspanya-Fas, Trablusgarp, Rusya (Afganistan), İran ve Kafkas cephelerinde 1914-1916 yıllarındaki faaliyetleri kronolojik sırayla aktarılmıştır. 2018 tarihinde basımı yapılan serinin ikinci kitabında ise Teşkilât-ı Mahsusa’nın İspanya-Fas, Trablusgarp, Rusya (Afganistan) ve İran cephesinde 1917 yılındaki faaliyetleri yine kronolojik bir sırayla verilmiştir.²⁶ Ağırlıklı olarak ATASE arşiv belgelerine dayanılarak hazırlanan, 1914-1917 yılları

²⁴ Erkân-ı Harbiye külliyyatında eski Türkçe olarak bulunan bu eser Emrullah Tekin tarafından transkribe edilerek “Gizli Harp: İstihbarat” adıyla 1998 yılında yeniden yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Kâzım Karabekir, **Gizli Harp: İstihbarat**, (Yay.Haz.) Emrullah Tekin, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.

²⁵ Bahse konu tez Tansel Demirel tarafından Türkçe’ye çevrilerek “Teşkilât-ı Mahsusa” adıyla kitap olarak yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Stoddard, **Teşkilât-ı Mahsusa**, (Çev.) Tansel Demirel, Arma Yayınları, İstanbul, 2003.

²⁶ Ahmet Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi (1914-1916)**, Cilt: I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014 ve Ahmet Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi (1917)**, Cilt: II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

arasında Teşkilât-ı Mahsusa tarafından icra edilen faaliyetleri herhangi bir “yorum ve değerlendirmede bulunmadan” sıralayan ve bu haliyle “kronolojik bir tasnif” özelliği taşıyan, tasfiye sürecinde Teşkilât-ı Mahsusa’ya ait evrakların akıbeti konusundaki “aykırılık” hariç olmak üzere kıymetli bilgiler barındıran bahse konu kitaplar literatüre büyük katkı sağlamıştır.²⁷

Kuva-yı Milliye konusunda ise çok sayıda yazılı/basılı eser bulunmakla birlikte; bu eserlerin Kuva-yı Milliye’yi konu alan tezlerde olduğu gibi Batı Anadolu Bölgesi üzerinde yoğunlaştığı ve bu anlamda “bölgesel bir dengesizlik” yaşandığı söylenebilir.

Bu yargıdan bağımsız olarak Milli Mücadele Dönemi’nin tamamını konu edinen eserlerin başında Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkışından 20 Ekim 1927 tarihin kadar geçen süreci ele alan²⁸ ve 15-20 Ekim 1927 tarihlerinde Mustafa Kemal Paşa tarafından irad edilen, 1928 yılında ise kitap haline getirilen ve bir “hatırat” özelliği taşıyan “Nutuk” gelmektedir. Birçok dile çevrilen ve yaklaşık bir asırdır defalarca basılan bahse konu esere tarihi yapanın, tarihi anlatıyor/yazıyor olması nedeniyle büyük önem atfedilmiş ve yerli/yabancı araştırmacılarca sıkça atıfta bulunulan bir başucu kitabı haline gelmiştir.²⁹

Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan “Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi”,³⁰ “Güney Cephesi”,³¹ “Doğu Cephesi”,³² “Deniz Cephesi ve Hava

²⁷ Ahmet Tetik’e göre Teşkilât-ı Mahsusa’nın tasfiye işlemleri sırasında takip edilecek yöntem Harbiye Nezareti tarafından (İstanbul) Merkez Komutanlığı’na “gizli” gizlilik dereceli bir yazıyla bildirilmiştir. Bahse konu talimata göre; Teşkilât-ı Mahsusa’nın bütün evrakları Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti’ne teslim edilecektir. Detaylı bilgi için bkz.: Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 18-19. Ancak bahse konu evraklar Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti’ne teslim edilmemiştir. Bizi bu yargıya götüren sebep ise Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde yer alan bir arşiv belgesidir. Bahse konu 4 Aralık 1918 tarihli belge detaylı olarak incelendiğinde; Teşkilât-ı Mahsusa’ya ait tüm evrak ve dosyalarının tedkik edildikten sonra saklanmak üzere aidiyeti ciheti itibarıyla Hariciye Nezareti’ne teslim edilmesi ve söz konusu teşkilatın geçmişteki faaliyetleriyle ilgili tafsilatlı bir rapor hazırlanması için Harbiye Nezareti’nden talepte bulunulduğu anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: BOA, Dosya: 2461, Gömlek: 31.

²⁸ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Cilt: I, II ve III, (Bugünkü Dille Yay.Haz.) Zeynep Korkmaz, Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyon Kurulu Yayınları, Ankara, 1984.

²⁹ Hakan Uzun, **Atatürk’ün Nutuk’unun İçerik Analizi**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2005.

³⁰ **Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi**, Cilt: II, 1. Kısım, (Yay.Haz.) Hakkı Güvendik, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963.; **Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi**, Cilt: II, 2. Kısım, (Yay.Haz.) Tevfik Ercan, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991.; **Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi**, Cilt: II, 3. Kısım, (Yay.Haz.) Kamil Önalp, Rahmi Apak, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

³¹ **Türk İstiklâl Harbi, Güney Cephesi**, Cilt: IV, (Yay.Haz.) Ahmet Hulki Saral, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966.

Harekâtı”,³³ “*İç Ayaklanmalar*”,³⁴ “*İdari Faaliyetler*”,³⁵ “*İstiklâl Harbi’ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*”,³⁶ “*İstiklâl Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*”³⁷ gibi hacimli eserler de Milli Mücadele Dönemi ve Kuva-yı Milliye hakkında kıymetli bilgiler barındırmaktadırlar. “*Harp tarihi*” açısından büyük kıymet taşıyan ve özellikle Batı Cephesi’ndeki mücadelenin son derece detaylı bir şekilde anlatıldığı bu eserlerde, resmi belgelerin yetersizliği, mücadele içindeki birliklerin tamamen eriyip, dağılması ve harp ceridelerindeki eksiklikler nedeniyle karşılaşılan problemlerin, arşiv belgeleri, dönemin şahitleri, çeşitli zamanlarda yayınlanmış yerli ve yabancı etüdler ile Yunan Resmi Harp Tarihi’ne dayanılarak aşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bahse konu kitaplarda; Türk ve İtilaf Devletleri birliklerinin konuş/kuruluş durumu, düşman işgal bölgeleri ve bunlara karşı Türkler tarafından alınan tertibat, taarruz ve savunma planlamaları gibi hususlar harita ve krokilerle teferruatıyla anlatılmıştır. Bu anlamda başka bir örneği daha olmayan eserlerden araştırma esnasında ziyadesiyle istifade edilmiştir.

Alev Coşkun’un “*Kuvayı Milliye’nin Kuruluşu*” adlı kitabı da İzmir ve özellikle Ödemiş ilçesi üzerine odaklanmış olmakla birlikte; Ödemiş direnişi özelinde Kuva-yı Milliye harekâtının geneline dair ipuçları barındırması açısından dikkat çekicidir. Kitapta, İzmir’in işgali ve bölgedeki ilk direniş hareketlerinin örgütlenmesine dair kıymetli bilgilere yer verilmiştir.³⁸

Bahse konu çalışmalar dışında yabancı literatürden; C.V. Clausewitz’in “*Savaş Üzerine*”, Mao Zedung’un “*Halk Savaşında Temel Taktikler*”, Alberto Bayo’nun “*Gerilla Savaşı Nedir*”, David Galula’nın “*Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*”, Otto Heilbrunn’un “*Düşman Gerisinde Harp*”, Fritz

³² **Türk İstiklâl Harbi, Doğu Cephesi (1919-1921)**, Cilt: III, (Yay.Haz.) Hüsamettin Tuğaç, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

³³ **Türk İstiklâl Harbi, Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı**, Cilt: V, (Yay.Haz.) Saim Besbelli, İhsan Göymen, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964.

³⁴ **Türk İstiklâl Harbi, İç Ayaklanmalar (1919-1921)**, Cilt: VI, (Yay.Haz.) Rahmi Apak, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964.

³⁵ **Türk İstiklâl Harbi İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)**, Cilt: VII, (Yay.Haz.) Cevdet Timur vd., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975.

³⁶ **Türk İstiklâl Harbi’ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, (Yay.Haz.) Necati Ökse vd., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1972.

³⁷ **Türk İstiklâl Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri-I ve II. Cilt**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2010.

³⁸ Alev Coşkun, **Kuva-yı Milliye’nin Kuruluşu**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2009.

Fischer'in "*Germany's Aims in the First World War*", Ian F.W.Beckett'in "*The First World War: The Essential Guide to Sources in the U.K. National Archives*"; yerli literatürden ise Samih Nafiz Tansu'nun Teşkilât-ı Mahsusa'nın aktif üyelerinden Hüsameddin Ertürk'ün hatıralarına dayanarak yayımladığı "*İki Devrin Perde Arkası*"; Vahdet Keleşyılmaz'ın "*Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu*"; Mehmet Bilgin'in "*Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*", İbrahim Ethem Akıncı'nın "*Demirci Akıncıları*", Hakkı İştîp'in "*Gerillâ: Çete Muharebeleri*", Mehmet Cihat Akyol'un "*Gayri Nizami Harp*", Hulûsi Kesimli'nin "*Psikolojik Harb*" adlı kitapları önemli bilgiler içermektedir.

2. Çalışmada İzlenen Yöntem

"*Teşkilât-ı Mahsusa'dan Kuva-yı Milliye'ye Gayrinizami Harp (1913-1922)*" başlıklı bu tez, adından da anlaşılacağı üzere birbiri ile ilintili; gayrinizami harp, Teşkilât-ı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye olmak üzere üç ayrı konuyu ve uzun bir dönemi kapsamaktadır. Konunun genişliği ve zaman aralığının uzunluğu nedeniyle ilk olarak "*konunun sınırlandırılması*" yoluna gidilmiştir. Bu kapsamda; gerek Teşkilât-ı Mahsusa'nın, gerekse Kuva-yı Milliye'nin faaliyetleri özellikle "*gayrinizami harp boyutuyla*" incelenmiş ve anlaşılmayı kolaylaştırmak adına "*modern gayrinizami harp kavramı ve terimleri*" ile açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle tezin üçüncü bölümünde incelenen "*Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu, Yapısı ve Kaynakları*" ile dördüncü bölümünü oluşturan "*Kuva-yı Milliye Birliklerinin Gayrinizami Harp Uygulamaları ve Düzenli Orduya Geçiş*" başlıkları altında bu sınırlamaya dikkat edilmiştir.

Araştırmada yöntem olarak; geçmişte yaşanmış olay/olguların ortaya konulması veya bir sorunsalın geçmişle olan ilişkisinin irdelenmesinde başvuru olan bir usûl olan "*tarihi yöntem*" benimsenmiş,³⁹ veri toplama tekniği olarak "*yerli/yabancı arşiv araştırması*" ve "*literatür (alanyazın) taraması*"na başvurulmuş, "*nitel*" ve "*nicel*" araştırma teknikleri birlikte kullanılmıştır.

Araştırmanın amacına ulaşmasının en önemli şartlarından birinin doğru hipotezler yaratıp, doğru sorular yönlendirmek olduğu bilindiğinden ilk olarak tezin sorunsalı/hipotezleri oluşturulmuştur. Bu safhada kavram karmaşasına meydan

³⁹ Saim Kaptan, **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara, 1993, s. 53.

vermemek ve herhangi bir hususun karanlıkta kalmasını önlemek maksadıyla soru/hipotezler gayrinizami harp, Teşkilât-ı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye başlıkları altında ayrı ayrı belirlenmiştir.

Gayrinizami harp açısından yanıtı aranan ilk soru nizami (klasik/konvansiyonel) harp ve gayrinizami harp arasındaki farklılıkların tespit edilmesi ve gayrinizami harbin tercih edilme sebeplerinin belirlenmesidir. Bu tespitin ardından modern gayrinizami harp konseptinin geliştirilebilmesi için uluslararası literatürden de istifade edilerek gayrinizami harbin kapsamı ve unsurlarının (kuvvetlerinin) belirlenmesi gerekmiştir. Bu konuda açıklık getirilmesi gereken bir başka husus da Avrupa, ABD ve Türk tarihi açısından gayrinizami harbin gelişim sürecinin incelenmesi ve yekdiğeri ile kıyaslanmasıdır. Bu kıyaslama neticesinde Türkiye’de gayrinizami harp kavramının 1952 yılında, Türkiye’nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’ne (NATO) üyeliği ile birlikte ABD ordu talimnameleri aracılığıyla öğrenildiği şeklindeki savın gerçekliği de sınanmış olacaktır. Bu bölümde yanıtı aranacak son soru ise Türkler’in bir gayrinizami harp geleneğine sahip olup-olmadığının belirlenmesidir.

Teşkilât-ı Mahsusa perspektifinden yanıtı aranan soruların başında Teşkilât-ı Mahsusa’nın kuruluş tarihi, kuruluş amacı ve personel-mali kaynaklarının tespit edilmesi gelmektedir. Kuruluş amacının ve personel profilinin tespiti, Teşkilât-ı Mahsusa’yı toplumda yaygın kanı doğrultusunda yalnızca bir istihbarat örgütü olarak tanımlamanın doğruluğunun sınanması anlamına da gelmektedir. Ardından Teşkilât-ı Mahsusa’nın Balkan Harbi ve Birinci Cihan Harbi’nde faaliyet gösterdiği bölgeler ile yüklendiği misyonun tespit edilmesi gerekmektedir. Bu konuda yanıtı aranan son soru ise paramiliter gençlik yapılanmaları ve yardım derneklerine başvurulup-başvurulmadığının tespiti ve şayet başvuruldu ise bu yapılanmaların Teşkilât-ı Mahsusa’nın faaliyetlerine ve dolayısıyla Türk gayrinizami harp geleneğine katkısının belirlenmesidir.

Kuva-yı Milliye penceresinden bakıldığında yanıtı aranan ilk soru Kuva-yı Milliye tabirinin kökenlerinin tespiti ve Milli Mücadele Dönemi’nde Kuva-yı Milliye müfrezelerine başvurunun temel gerekçelerinin neler olduğunun belirlenmesidir. Bu konuda cevabı aranan ikinci soru Kuva-yı Milliye’nin Batı Cephesi (Batı Anadolu) dışında hangi cephelerde mücadele ettiğinin tespit edilmesi ve bu cepheler arasındaki

benzerlik/farklılıkların karşılaştırmalı analize tabi tutulmasıdır. Bu bölümde yanıtı aranan sorulardan bir başkası da Teşkilât-ı Mahsusa ile Kuva-yı Milliye arasında organik bir bağ olup-olmadığının tespit edilmesi ve Teşkilât-ı Mahsusa geleneğinden gelen kişilerin Milli Mücadele'ye katkısının belirlenmesidir. Yine Kuva-yı Milliye'nin verdiği mücadele türünün gayrinizami harp olduğu önermesinin sınanması; şayet Kuva-yı Milliye'nin başvurduğu yöntem gayrinizami harp olarak değerlendirilebilirse, gayrinizami harbin hangi harekât türlerinin icra edildiğinin tespiti ve bu uygulamaların cephe bazında benzerlik/farklılıklarının ortaya konulması tezin en önemli sorularından birini oluşturmuştur.

Düzenli orduya geçişin sebepleri ve düzenli orduya geçişin, Kuva-yı Milliye'nin başarısızlığı anlamına gelip-gelmediğinin sorgulanması, ayrıca düzenli orduya geçişten sonra da gayrinizami harp uygulamalarına başvurulup-başvurulmadığının belirlenmesi yanıtı aranan diğer sorulardır. Yine gayrinizami harp milli seviyede planlamayı zorunlu kılan ve birçok kişi/kurumun müşterek çabasını gerektiren bir mücadele türü olduğundan, Kuva-yı Milliye müfrezelerinin cephe bazında verdiği mücadeleye ek olarak TBMM Hükümeti tarafından merkezi olarak ne tür gayrinizami harp faaliyetlerine başvurulduğunun tespit edilmesi ve Milli Mücadele'nin topyekûn harbin güncel örneklerinden biri olarak değerlendirilip-değerlendirilemeyeceğinin sınanması da araştırmanın sınırları dahilindedir.

Bu sorunsal/hipotezler doğrultusunda özgün bir çalışma ortaya koyabilmek ve literatüre katkıda bulunmak adına, araştırma esnasında ilk olarak yayımlanmamış arşiv belgeleri, ardından da yayımlanmış arşiv belgeleri irdelenmiştir. Bu bağlamda;

a. Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi'nde bulunan;

(1) Osmanlı-İtalyan Harbi (OİH),

(2) Balkan Harbi (BLH),

(3) Birinci Dünya Harbi (BDH),

(4) İstiklâl Harbi (İSH),

(5) Atatürk Koleksiyonu (ATAZB-1) Kataloğları,

b. Cumhurbaşkanlığı Arşivi,

c. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),

- ç. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),⁴⁰
- d. Milli Savunma Bakanlığı (MSB) Arşivi,
- e. Türk Tarih Kurumu (TTK) Arşivi,
- f. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Üniversitesi (TİTE) Arşivi,
- g. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı Kartpostal Arşivi taranmıştır.

Bu taramalar neticesinde ATASE Arşivi'nden farklı zamanlarda toplamda 504, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden 106, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden 119, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi'nden 4, Türk Tarih Kurumu Arşivi'nden 65, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi'nden 128, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Kartpostal Arşivi'nden 9 olmak üzere, toplam 935 adet arşiv belgesi temin edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ne de bilgi/belge talebiyle yazılı başvuruda bulunulmuşsa da; *“Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde araştırma konusuyla ilgi bilgi/belge olmadığı”*na dair resmi yanıt alınmıştır.

Temin edilen 935 adet arşiv belgesinden bazıları birden fazla konuyla irtibatlı olmakla birlikte ana hatlarıyla bir tasnife tabi tutulduklarında; 426 belgenin gayrinizami harp, 132 belgenin Teşkilât-ı Mahsusa, 377 belgenin ise Kuva-yı Milliye ile ilgili bilgileri içerdiği görülmektedir.

Tezin ihtiva ettiği dönem Harp İnkılâbı öncesine tekabül ettiğinden, temin edilen arşiv belgelerinin neredeyse tamamına yakını eski Türkçe'dir. Bu nedenle ilk olarak 935 adet arşiv belgesinin tamamının transkripsiyonu gerçekleştirilmiş ve bu belgelerden 250 adedi tez içinde bilfiil kullanılmış, birbiriyle benzerlik arz edenler

⁴⁰ Araştırmaya başlanıldığı dönemde Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık olarak iki ayrı kurum mevcuttur. Bu nedenle her iki kuruma da ayrı ayrı başvurularak arşiv belgesi talebinde bulunulmuştur. Ancak 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan genel seçimler sonrasında 9 Temmuz 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Başkanlık Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte, 16 Temmuz 2018 tarih ve 11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak Devlet Arşivleri Başkanlığı teşkil edilmiştir. Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri bu tarihten itibaren Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı çatısı altında toplanmış, Cumhurbaşkanlığı Arşivi ise (adres değişikliği ile birlikte) varlığını muhafaza etmiştir. Bu çalışma esnasında kullanılan arşiv belgeleri büyük oranda bahse konu teşkilat değişikliğinden önce temin edildiğinden, bir anlam karmaşasına meydan vermemek adına arşivlerin değişiklikten önceki isimlerine sadık kalınmış ve Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi adları kullanılmaya devam edilmiştir.

ile konu bütünlüğünü bozacak tarzda olanlar ise metin içinde kullanılmamış; ancak araştırmacının büyük resmi görmesi ve konunun tamamen özümsemesi açısından araştırmacının arka planında değerlendirilmiştir. Yine Türk Tarih Kurumu ve Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivleri ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı Kartpostal Arşivi'nden temin edilen orijinal fotoğraflar ile tez zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sırasında başvuru bir başka önemli kaynak ise “*İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşiv Belgeleri*”dir.⁴¹ 1918-1939 yılları arasında Türkiye, İran ve Ortadoğu’da yaşananlara ait rapor ve yazışmaları içeren arşiv belgeleri Milli Mücadele Dönemi’nin İtilaf Devletleri bakış açısından değerlendirilebilmesi için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu belgelerde, Milli Mücadele’yi akamete uğratmak amacıyla İngiltere’nin İstanbul Hükümeti üzerinden başvurduğu gayrinizami harp faaliyetleri ile İtilaf Devletleri’nin kendi aralarında yaşadıkları çekişmelere dair ipuçlarını bulmak mümkündür. İngilizce olarak hazırlanmış olan bahse konu belgeler Türkçe’ye çevrilerek, tezin özellikle üçüncü ve dördüncü bölümlerinde kullanılmıştır.

Tezin hazırlanması esnasında arşiv belgeleri dışında, uluslararası literatürde gayrinizami harbin doktrinize edilmesine büyük katkı sağlayan İngiliz ve Amerikan ordu talimnameleri/yönergelerinden de istifade edilmiştir. Bu kapsamda başvuru ilk kaynak hazırlandığı dönem itibarıyla “*gayrinizami harp konusundaki ilk doktrinel eserlerden biri*” olarak kabul edilebilecek olan “*Small Wars: Their Principles and Practice*” adlı İngiliz ordu talimnamesidir. İngiliz subayı Charles Edward Callwell tarafından Boer Harbi’ndeki tecrübelerden de istifade edilerek 1885 yılında kaleme alınan bu eser 1896 yılında itibaren aynı adla defalarca basılarak İngiliz ordu talimnamesi haline dönüştürülmüştür. Tezin hazırlanması sırasında bu talimnamenin 1906 yılındaki üçüncü baskısı kullanılmıştır. 27 bölüm halinde hazırlanan ve yaklaşık 500 sayfadan oluşan bahse konu talimnamede; gayrinizami harbin tanımı ve amacı, gayrinizami harbi etkileyen faktörler, lojistik destek faaliyetleri, iyi bir istihbarat desteği ve gizliliğe duyulan ihtiyaç, taarruz ve savunma taktikleri, sürpriz-baskın-gösteri/aldatma harekâtları ve gece operasyonları gibi birçok konu ele

⁴¹ **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print**, Series: B (Turkey, Iran, and the Middle East 1918-1939).

alınmıştır. Bahse konu talimnamenin en dikkat çekici yönü ise “*gayrinizami harbi, düzenli ordular üzerinden tanımlaması*” ve düzenli ordu birlikleri dışındaki birimlerce icra edilen faaliyetlerin tamamını gayrinizami harp kapsamında değerlendirmesidir.⁴²

Bahse konu İngiliz ordu talimnamesi dışında, ABD ordusu tarafından hazırlanan ve gayrinizami harbin doktrine edilmesine büyük katkı sağlayan, gerilla harbi; ayaklanmaları bastırma harekâtı; özel kuvvetler harekâtı; istihbarat; dost ülke iç savunmasına yardım ve kurtarma-kaçırma harekâtı gibi konularda uluslararası literatürde temel/referans doküman olarak kabul edilen Field Manuel (FM) serisi Amerikan ordu talimname/yönergelerinin orijinal İngilizce nüshalarından da yararlanılmıştır. Field Manuel (FM) 21-77 “*Evasion and Escape*”, Field Manuel (FM) 31-15 “*Operations Against Irregular Forces*”, Field Manuel (FM) 31-16 “*Counterguerilla Operations*”, Field Manuel (FM) 31-21 “*Organization and Conduct of Guerilla Warfare*”, Field Manuel (FM) 3-05-201 “*Special Forces Unconventional Warfare*”, Field Manuel (FM) 90-8 “*Counterguerilla Operations*” gibi İngilizce talimname/yönergeler Türkçe’ye çevrilerek, özellikle tezin birinci bölümünde gayrinizami harp teorisinin açıklanması esnasında kullanılmıştır.⁴³ Yine ABD ordusunda görevli Patricia D. Hoffman tarafından Amerika’da hazırlanan “*Seeking Shadows in The Sky: The Strategy of Air Guerilla Warfare*” adlı tezden de istifade edilmiştir.⁴⁴

Akabinde yerli ve yabancı literatür taranarak, bu alanda hazırlanmış kitap, makale, bildiri gibi akademik çalışmalar tespit edilmiştir. Bu aşamada mümkün olduğunca eski Türkçe (Osmanlıca), Türkçe ve İngilizce kaynakların orijinal nüshaları elde edilmeye ve birinci el kaynaklardan istifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak, asıl kaynağa ulaşamadığı zorunlu hallerde ikincil kaynaklara başvurulmuştur. Fransızca ve Almanca olarak hazırlanmış eserlerden mahrum

⁴² Charles Edward Callwell, **Small Wars: Their Principles and Practice**, General Staff-War Office, London, 1906.

⁴³ Bahse konu Amerikan ordu talimname/yönergelerinin üç tanesi bir dönem Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Türkçe’ye çevrilerek “*Sahra Talimnamesi*” adıyla kullanılmıştır. Bunlar; ST 31-21 “*Gerilla Harbi ve Özel Kuvvetler Harekatı (1964)*”; ST 31-15 “*Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât (1965)*”; ST 100-5 “*Harekât, Sevk ve Muharebe (1965)*”dir.

⁴⁴ Patricia D. Hoffman, **Seeking Shadows in The Sky: The Strategy of Air Guerilla Warfare**, Graduation Thesis, School of Advanced Airpower, Maxwell Air Force Base/Alabama, 2000.

kalmamak adına da bu eserlerin ikincil kaynaklar olarak değerlendirilebilecek İngilizce ve Türkçe çevirileri kullanılmıştır.

Orijinal Amerikan ordu talimname/yönergeleri kullanıldığı için, bunlardan tercüme edilerek bir dönem Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından “*Sahra Talimnamesi (ST)*” adıyla kullanılan; ST 31-21 “*Gerilla Harbi ve Özel Kuvvetler Harekatı (1964)*”, ST 31-15 “*Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât (1965)*”, ST 100-5 “*Harekât, Sevk ve Muharebe (1965)*” talimnamelerine (1997 yılında yürürlükten kaldırılmış olmalarına rağmen) başvurulmamış, açık kaynaklardan erişilebilecek askeri ve istihbari bilgiler dışındaki bilgilere tez içinde yer verilmemesine özen gösterilmiştir.

Milli Mücadele Dönemi’nin özellikle İngiltere, Fransa, Rusya ve Yunanistan gibi İtilaf Devletleri mensupları ile Almanya tarafından nasıl değerlendirildiğini algılayabilmek adına yabancı literatür de titiz bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kapsamda; Fransız kurmay yarbay Abadi (Maurice Jena Joseph)’nin “*Türk Verdünü, Ayıntab’ın Dört Muhassarası*”, Gotthard Jaeschke’nin “*Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*”, Clair Price’in “*The Rebirth of Turkey*”, Vladimir Jabotinsky’nin “*Türkiye ve Savaş*”, Semiyon İvanoviç Aralov’un “*Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*”, Sergei Rudolphovich Mintslov’un “*Rus İşgal Komutanı S.P.Mimtslov’un Trabzon Günlüğü*”, Liman von Sanders’in “*Türkiye’de Beş Yıl*”, Kurt Steinhaus’un “*Atatürk Devrimi Sosyolojisi*”, Albay Büjak’in “*1918-1922 Yunan Ordusunun Seferleri*”, Dimitri Timoleondos Ambelas’in “*Yeni Onbinlerin İnişi*”, Dimitri Kitsikis’in “*Yunan Propagandası*”, Alexander Anastasius Pallis’in “*Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*” gibi eserleri incelenmiştir.

Araştırma esnasında kitaplar dışında, yerli ve yabancı literatürdeki süreli yayınlara da sıklıkla başvurulmuştur. Military Review, The Journal of Strategic Studies ile özellikle Türkiye’de İkinci Dünya Harbi sonrası dönemde çıkarılan; Ordu Dergisi, Donanma Dergisi, Komando Dergisi, Piyade Mecmuası ve Sivil Savunma Dergisi gibi süreli yayınlarda yer alan ve gerilla/çete harbi, komando harekatı, halkın ülke savunmasında yardımcı unsur olarak kullanılması gibi hususları içeren makalelerden ziyadesiyle istifade edilmiştir.

Ulusal Tez Merkezi'nde kayıtlı bulunan tüm tezler incelenmiş, bahse konu tezlerden; akademik kaygıları karşılama, içerik zenginliği, birinci el kaynakların kullanımı, kaynakçalarının genişliği ve literatüre katkıları gibi gerekçelerle doktora tezlerine öncelik verilmiştir. Bu aşamada, yayımlanmış tezler YÖK veri tabanından alınırken; erişime kapalı olan tezler için ise bizzat tezi hazırlayan araştırmacı veya tezin hazırlandığı üniversite ile temasa geçilmek suretiyle temini yoluna gidilmiştir. Doktora tezlerine öncelik verilmesine rağmen; yüksek lisans tezleri de tamamen göz ardı edilmemiş, özgünlük taşıyan ve literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilen yüksek lisans tezlerinden de istifade edilmiştir.

Yazılı ve basılı kaynakların dışında, Fransa'nın Ankara Büyükelçliği, Türkiye Büyük Millet Meclisi, T.C. Dışişleri Bakanlığı gibi misyon, kamu kurum/kuruluşlarının örün siteleri ile ABD menşeli elektronik veritabanlarından da faydalanılmıştır.

Ayrıca, gerek bilfiil sahada bulunmuş ve gayrinizami harbin bizzat uygulayıcısı olmuş kişilerle, gerekse bu alanda akademik çalışmalar yapan bilim insanları ile mülakatlar yapılarak, çalışma olabildiğince zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, ABD ordusu tarafından çatışma bölgelerinde teşkil edilen "*insan arazi analiz timleri (human terrain analysis teams)*"nde sosyolog ve stratejist olarak görev yapan Doktor Farzana Nabi Amanullah⁴⁵ ile Kabil/Afganistan'da; Türkiye'de gayrinizami harbin sahadaki ilk uygulayıcılardan biri olan emekli korgeneral Engin Alan⁴⁶ ile Adana/Türkiye'de; yine Türkiye'de Teşkilât-ı Mahsusa üzerine yapılan iki tezin de sahibi olan ve bu konuda çeşitli makalelere de imza atan Doktor Polat Safi⁴⁷ ile Ankara/Türkiye'de görüşme yapılarak, kendi uzmanlık alanlarında görüş ve önerilerine başvurulmuştur.

⁴⁵ Afgan kökenli bir ailenin çocuğu olan Farzana Nabi Amanullah eğitimini ABD'de almıştır. Doktora eğitimi 2008 yılında University of California'da tamamlayan Nabi, "*Education Structure in Afghanistan*", "*Demographic Analysis of English-Speaking Muslim Youth*" ve "*Human Performance in the US Army: Enhancing the Future Soldier: in Transhumanising War*" gibi çalışmaların da sahibidir.

⁴⁶ Kara Harp Okulu'ndan 1965 yılında teğmen rütbesiyle mezun olan Engin Alan, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde (özellikle Özel Kuvvetler Komutanlığı'nda) önemli görevlerde bulunduktan sonra 2005 yılında Korgeneral rütbesiyle emekli olmuştur. TBMM'de 24'üncü Dönem Milletvekilliği yapan Alan "*Benim Adım Engin Alan: Bölünmeye Çeyrek Kala*", "*Terör-PKK: 40 Yıllık İhanet*" ve "*Ruh İkizleri: Büyük Ortadoğu Projesi, Büyük İsrail Projesi ve Türkiye*" adlı kitapların da yazarıdır.

⁴⁷ Doktora eğitimini 2012 yılında Bilkent Üniversitesi Tarih bölümünde tamamlayan Polat Safi, özellikle Teşkilât-ı Mahsusa ve istihbarat tarihiyle ilgili çalışmalarıyla tanınmaktadır. Safi, "*The*

Diğer kaynakların tespiti aşamasında da seçici davranılmış, hatıratlardan istifade edilmesine rağmen; bunların tam bir objektiflik içinde yazılmasının güçlüğü bilindiğinden, temkinli davranılmış ve anlatılanlar başka kaynaklardan da teyit edilmeye çalışılmıştır. Yine yakın dönemde hazırlanan ve genel itibariyle arşiv belgelerine dayanmayan, gerçekte var olan ile var olması istenilenin birbirine karıştırıldığı tevatür cinsinden eserler literatüre hakim olmak adına incelenmişse de akademik kaygılardan dolayı o tür eserlere tez içinde yer verilmemiştir. Bu çalışmada ne bir efsane/mit yaratma ve olayları olduğundan daha büyük gösterme gibi bir gaye ile ifrata; ne de Türk Milleti'nin verdiği mücadele olduğundan küçük gösterilerek tefrite kaçılmıştır. Çalışmada kişi ve olayları yargılamaya çalışmaktan ziyade; anlamaya gayret edilmiş, tarih çalışmaları zaman ve mekândan bağımsız olarak algılanamayacağından, bundan 100 yıl önce yaşananlar, o dönemin şartları da göz önünde tutularak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma esnasında çeşitli sorunlarla da karşılaşmıştır. Özellikle Türkçe literatür açısından “*gayrinizami harp*” konusunun yeterince bilinmemesi; geçmiş dönemde bu kapsamda değerlendirilebilecek çalışmaların ülkenin kendi iç dinamikleri nedeniyle belli bir ideolojik gruba mal edilmesi ve bu nedenle “*yasaklı yayınlar*” kapsamına alınmış olması; bu konuda yurtdışında hazırlanmış bazı kıymetli eserlerin de Türkçe'ye kazandırılması esnasında tahrifata uğraması gibi sebepler çalışmayı güçleştiren unsurlardan bazılarıdır.

Yine Teşkilât-ı Mahsusa'nın Enver Paşa'nın direkt kontrolünde olması; yaptığı işin doğası gereği kararlarını genellikle kapalı kapılar ardında alıp, faaliyetlerini çoğunlukla örtülü olarak icra etmesi; ilgi/etki alanının genişliği sebebiyle çok farklı coğrafyalarda faaliyet göstermesi; mensuplarının ve faaliyetlerinin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile iç içe geçmiş olması gibi etkenler çalışmayı güçleştiren unsurlar arasındadır.

Araştırmayı zorlaştıran bir başka etken de daha önce Kuva-yı Milliye'nin faaliyetlerini “*gayrinizami harp boyutuyla*” ele alan hiçbir yüksek lisans/doktora tezi hazırlanmadığından, önümüzde esinlenebileceğimiz bir örneğin bulunmamasıdır.

Ottoman Special Organization-Teşkilât-ı Mahsusa: A Historical Assessment with Particular Reference to its Operations Against British Occupied Egypt (1914-1916)” adlı yüksek lisans tezi ve “*The Ottoman Special Organization-Teşkilât-ı Mahsusa: An Inquiry into its Operational and Administrative Characteristics*” adlı doktora tezinin sahibidir.

Yine Kuva-yı Milliye konusundaki çalışmaların özellikle Batı Anadolu’da yoğunlaşması ve diğer bölgelerdeki/cephelerdeki faaliyetlere ait akademik çalışmaların son derece kısıtlı olması da çalışmayı güçleştiren etkenlerdendir.

Araştırma sürecinde anlam karmaşasının önüne geçmek, araştırmanın kendi içinde bir tutarlılık arz etmesini sağlamak ve imla hatalarını düzeltmek adına da özel bir çaba sarf edilmiştir.

Bu durumun örneklerinden biri özellikle gayrinizami harp ve Kuva-yı Milliye kavramlarının yazım farklılıklarıdır. Gayrinizami harp kavramı ifade edilirken “*gayri*” ve “*nizami*” kelimeleri ayrı veya bitişik yazıldığı gibi zaman zaman “*gayri*” yerine “*gayrı*” kelimesinin kullanıldığı da görülmüştür. Yine aynı şekilde, Kuva-yı Milliye kavramı anlatılırken de; Kuva-yı Milliye, Kuva-yı Milliye, Kuvva-yı Milliye, Kuvayımilliyeye, Kuvayı Milliye gibi yazım usûllerine rastlanmıştır. Alıntı yapıldığı ve dolayısıyla metnin aynen alındığı durumlarda yazarın ifade biçimine sadık kalınmakla birlikte; geri kalan durumların tamamında bu tür yazım farklılıklarının önüne geçmek maksadıyla “*gayrinizami harp*” ve “*Kuva-yı Milliye*” ifadeleri benimsenmiştir. Yine 1915 yılında alınan bir kararla “*Teşkilât-ı Mahsusa*” isminin “*Umûr-ı Şarkiyeye Dairesi (Doğu İşleri/Doğu İşleri Bürosu)*” olarak değiştirilmesine rağmen; yapılan literatür taraması neticesinde değişim tarihinden sonra da Teşkilât-ı Mahsusa ve Umûr-ı Şarkiyeye isminin birlikte kullanıldığının ve/veya Teşkilât-ı Mahsusa isminin kullanılmaya devam edildiğinin tespit edilmesi ve konu bütünlüğünün muhafaza edilerek, anlam karmaşasının önüne geçilmesi amacıyla araştırmanın tamamında “*Teşkilât-ı Mahsusa*” ismi esas alınmıştır. Anadolu’nun bazı bölgelerinde 1918 yılında başlayan, bir müddet sonra da Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde Ankara’yı kendisine merkez edinen ve Kurtuluş Savaşı, Ulusal Kurtuluş Savaşı, Milli Mücadele gibi farklı şekillerde adlandırılan silahlı mukavemet hareketinin anlatımı için de “*Milli Mücadele Dönemi*” tabiri benimsenmiştir.

Araştırma esnasında tespit edilen hususlardan biri de Osmanlı’da “*gayrinizami*” tabirinin “*kanuni olmayan, illegal işler*” için kullanılması ve döneme ait çalışmalarda “*gayrinizami harp*” kavramına yer verilmemiş olmasıdır. Pek tabiidir ki, gayrinizami harp tabirinin kullanılmamış olması, gayrinizami harbin bilinmediği veya gayrinizami harp tekniklerine başvurulmadığı anlamına gelmez. Nitekim araştırma sürecinde gayrinizami harp tabiri yerine; çete harbi, teşkilât-ı

mahsusa yapmak, harb-i sagir gibi ifadeler kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte toplumu en kısa ve en anlaşılır yoldan gayrinizami harple tanıştırmak ve anlaşılmayı kolaylaştırmak gayesiyle bu çalışma sırasında Geç Osmanlı ve Milli Mücadele Dönemi'nde başvurulan gayrinizami harp uygulamaları günümüz “*modern gayrinizami harp teorileri*” ile açıklanmıştır.

Dört bölüm halinde hazırlanan bu araştırmada Teşkilât-ı Mahsusa ve Kuva-yı Milliye'nin faaliyetleri “*gayrinizami harp düzleminde*” incelendiğinden ilk olarak gayrinizami harp teorisinin oluşturulması, gayrinizami harbin kapsam ve unsurlarının açıklanması yoluna gidilmiştir. Bir nevi “*gayrinizami harbe giriş*” tarzında hazırlanan birinci bölümde; öncelikle harbin tanımı verilmiş, nizami harp ile gayrinizami harp arasındaki farklar ortaya konulmuş, gayrinizami harbin kapsamı, unsurları (kuvvetleri) ve gayrinizami harp tarihçesi açıklayıcı, öğretici ve tartışmacı anlatım usulleri kullanılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde modern gayrinizami harp teorisinin oluşumuna katkı sağlayan ve uluslararası literatürde bu alanda otorite olarak kabul edilen kişilerin öğretilerine, İngiliz ve Amerikan ordu talimname/yönergelerine, arşiv belgelerine ve Türkiye'de gayrinizami harbin sahadaki uygulayıcılarının eserlerine öncelik verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, “*Teşkilât-ı Mahsusa*” mercek altına yatırılmış ve Teşkilât-ı Mahsusa'nın kökenleri, kuruluşu, personel ve mali kaynakları, Balkan ve Birinci Cihan Harbi'ndeki faaliyetleri, tasfiye süreci gibi hususlar ile paramiliter gençlik örgütlenmeleri ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri gibi yapılanmalar “*arşiv belgeleri temelinde*” ele alınmıştır. Bu bölümde özellikle Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluşu, misyonu ve icra ettiği faaliyetlere yönelik “*doğru bilinen yanlışları düzeltmek adına*” yer yer tartışmacı anlatım tekniğine de başvurulmuştur. Bu doğru bilinen yanlışların başında Teşkilât-ı Mahsusa'nın bir “*istihbarat örgütü*” olarak kabul edilmesi gelmektedir ki; Balkan Harbi ve Birinci Cihan Harbi'nde çok geniş bir coğrafyada faaliyette bulunan bu çaptaki bir örgütün yalnızca bir istihbarat örgütü olarak tanımlanamayacağı, onu istihbarat teşkilatı ve özel kuvvetleri aynı çatı altında toplayan erken dönem bir “*gayrinizami harp yapılanması*” olarak görmenin daha doğru bir yaklaşım olacağı detaylı olarak anlatılmıştır. Yine Osmanlı-İtalyan Harbi sırasında Kuzey Afrika'da faaliyet gösteren Fedai Zabitan Grubu ile Teşkilât-ı Mahsusa irtibatlandırılmış ve Fedai Zabitan Grubu ile Teşkilât-ı Mahsusa arasına

“Şube-i Mahsusa (Özel Şube)” konumlandırılarak Teşkilât-ı Mahsusa’nın “resmi” kuruluş tarihine yeni bir boyut kazandırılmıştır. Teşkilât-ı Mahsusa ve faaliyetleri konusunda literatürde, üzerinde mutabakat sağlanmış konular ise birinci el “arşiv belgeleri kullanılarak” yeni bir bakış açısıyla sunulmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde paramiliter gençlik örgütleri ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne yer verilmesinin sebebi ise özellikle “yardımcı kuvvet” olarak mücadeleye destek vermeleri ve gayrinizami harbin olmazsa olmaz faktörlerinden biri olan “halk desteğini sağlama” açısından önemli bir misyon yüklenmiş olmalarıdır. Tezin tamamında kronolojik bir sıralama gözetilmiş olmasına rağmen; konu bütünlüğünü bozmamak adına paramiliter gençlik örgütleri ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tematik bir sıralamaya tabi tutularak bölümün sonuna konumlandırılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde Kuva-yı Milliye kavramı, insan-mali kaynakları ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ile olan ilişkisi “arşiv belgeleri temelinde” incelenmiştir. Kuva-yı Milliye’nin oluşum safhasında Teşkilât-ı Mahsusa ile İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin katkısına ayrı bir pencere açılarak, aralarındaki bağıntıya dikkat çekilmiştir.

Bu bölüm, Kuva-yı Milliye hakkında daha evvelden hazırlanmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin de etkisiyle, sanki çok bilindik bir konu olan Milli Mücadele tarihi yeniden anlatılıyor ve bu anlamda tekrara düşülüyor gibi bir yanılgıya sebebiyet verebilir. Ancak Milli Mücadele’nin tüm cephelerini toplu olarak ele alan hiçbir yüksek lisans/doktora tezi olmadığı gibi, dördüncü bölümde ele alınan “Kuva-yı Milliye Birliklerinin Gayrinizami Harp Uygulamaları ve Düzenli Orduya Geçiş”in oturtulacağı zemini oluşturmak adına bu yola başvurulmak durumunda kalınmıştır. Bu bölümde, Kuva-yı Milliye hakkında daha önce hazırlanmış olan tezlerden tamamıyla “farklı bir yöntem izlenerek”, Kuva-yı Milliye birliklerinin oluşumu öğretici ve açıklayıcı anlatım usulleri kullanılmak suretiyle Doğu, Kuzey, Güney ve Batı olmak üzere “cephe bazında” ayrı ayrı anlatılmıştır. Cephelerin bu şekilde sıralanması bilinçli bir tercih olup, bu sıralama yapılırken “cephelerin kuruluş tarihleri” esas alınmıştır. Birinci Cihan Harbi sırasında açılmış olan Kafkasya Cephesi, Doğu Cephesi’nin başlangıç noktası olarak kabul edildiğinden ilk olarak Doğu Cephesi irdelenmiştir. Doğu Cephesi’nin ardından Karadeniz bölgesinde verilen mücadele için ayrı bir başlık açılarak “Kuzey Cephesi’nde

Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu” Doğu ve Batı Karadeniz olarak iki bölüm halinde incelenmiştir. Takiben, İskenderun ve Dört Yol’un işgali milat kabul edilerek, Güney Cephesi’ndeki mücadele mercek altına yatırılmıştır. Son aşamada ise İzmir’in işgali ile birlikte Batı Cephesi’nde verilen mücadele masaya yatırılmış, yer yer cephele arasında mukayeseler yapılarak aralarındaki farklılık ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde özellikle Kuva-yı Milliye tabirinin ilk kez kullanıldığı tarih, düşman işgaline karşı ilk mukavemet hareketinin nerede ve kim tarafından gösterildiği gibi hususlardaki yanlışlıkları düzeltmek adına tartışmacı anlatım usulüne başvurulduğu gibi, dönemin şahitlerinin ağzından yer ve zaman gösterilerek anlatılan olaylar için de öyküleyici anlatım usulüne başvurulmuştur.

Ayrıca bu bölümde İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşiv belgeleri kullanılarak İngiltere’nin Milli Mücadele’yi sekteye uğratmak adına icra ettiği faaliyetler ve Milli Mücadele’ye ait detaylar İngiltere’nin bakış açısından resmedilmeye çalışılmıştır. Bu sayede, Kuva-yı Milliye’ye ait bilinmeyen hususların günyüzüne çıkarılması, bilinenlerin ise daha sahil bir hale getirilmesi sağlanmıştır.

Tezin dördüncü ve son bölümünde ise Milli Mücadele Dönemi’nde Kuva-yı Milliye birliklerinin verdiği mücadele “*gayrinizami harp*” boyutuyla ele alınmıştır. Bu bağlamda üçüncü bölümde yapılan tasnife uygun olarak Kuva-yı Milliye birliklerinin bölgesel bazda verdikleri mücadele Doğu, Kuzey, Güney ve Batı olmak üzere dört cephe halinde “*modern gayrinizami harp teorisi kapsamında*” açıklayıcı, öğretici, öyküleyici ve tartışmacı anlatım usullerinin tamamının kullanımıyla detaylı olarak incelenmiştir. Böylece “*akademik anlamda ilk kez*” Kuva-yı Milliye’nin verdiği mücadele “*cephe bazında*” modern gayrinizami harp teorisi kapsamı içinde yer alan; gerilla harbi, yıkıcı faaliyetler (yeraltı faaliyetleri), kurtarma-kaçırma harekâtı, gayrinizami kuvvetlere karşı harekât ve dost ülke iç savunmasına yardım başlıkları altında bir tasnife tabi tutulmuştur.

Bu tasnifin ardından, yine “*akademik anlamda ilk kez*” Kuva-yı Milliye birliklerinin verdiği mücadele uluslararası literatürde gayrinizami harp teorisinin oluşmasına katkı sağlayan C.V. Clausewitz, Karl Marx, Friedrich Engels, Viladimir İlyiç Lenin, Alexander Orlov, Mao Tse-Tung, Vo-Nguyen Giap, Alberto Bayo, Ernesto (Che) Guevara gibi isimlerin çalışmaları ve İngiliz-ABD ordu talimname/yönergeleri ile arşiv belgeleri üzerinden yapılan çapraz okumalarla

“modern gayrinizami harp teorisi” açısından değerlendirmeye tabi tutulmuş ve Milli Mücadele’nin “topyekûn harp” olarak değerlendirilip-değerlendirilemeyeceği sorusunun yanıtı aranmıştır ki, bu bakımdan bu tez şu ana kadar hazırlanmış tüm Kuva-yı Milliye tezlerinden ayrılmaktadır.

Yine bu bölümde gayrinizami harbin ayrılmaz bir parçası olan “psikolojik harp” ve “istihbarat” açısından büyük önem arz eden; İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nin yayımlanması, Anadolu Ajansı ile Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi’nin teşkil edilmesi, Nasihat Heyetleri’nin oluşturulması, İstanbul Fetvası’na karşı Ankara Fetvası’nın çıkarılması gibi faaliyetlere özellikle yer verilmiştir. Bu bölümün hazırlanması esnasında Türk arşiv belgelerinin yanısıra, İngiliz arşiv belgelerine de yer verilerek İtilaf Devletleri’nin Anadolu’daki faaliyetleri, İngiltere-İstanbul Hükümeti işbirliğinin boyutu ve Kuva-yı Milliye birliklerinin gayrinizami harp uygulamalarının yabancı gözüyle nasıl değerlendirildiği gibi hususlar anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda dördüncü bölüm, tezin birinci bölümünde sunulan “gayrinizami harp teorisinin pratiğe dökülmüş hali” olarak da değerlendirilebilir. Teori ve pratik arasındaki ilişkinin ortaya konulması açısından Milli Mücadele Dönemi’nin tercih edilme sebebi ise gerek Türk, gerekse yabancı arşiv belgelerinde konuyla ilgili bilgi/belge bulma imkânının nispeten daha fazla olması ve cephele arasında mukayese yapma şansı vermesindedir. Uluslararası literatüre katkı sağlayan modern gayrinizami harp teorisyenlerinin öğretileri, İngiliz ve ABD ordu talimname/yönetmelikleri, Türkiye’de gayrinizami harbin sahadaki uygulayıcılarının çalışmaları ve arşiv belgeleri üzerinden yapılan değerlendirmeler ışığında hazırlanan bu bölüm tamamen “özgün” bir nitelik taşımakta olup, bu haliyle literatüre önemli oranda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Dördüncü bölümde son olarak düzenli orduya geçiş ve gerekçeleri incelenmiştir. Düzenli orduya geçiş sürecinin tez içinde bu derece detaylı olarak incelenmesi ilk bakışta konu bütünlüğünün bozulduğu ya da tezin kapsamı dışına taşıldığı gibi bir algı yaratabilir. Ancak düzenli orduya geçiş süreci ve gerekçeleri, bu konuda daha önce yapılmış çalışmalardan farklı olarak “gayrinizami harp perspektifinden” değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak, modern silahlarla donatılmış İtilaf Devletleri orduları karşısında mukavemet harekâtının Kuva-yı

Milliye birliklerinin verdiđi gerilla harbi ile bařlatılmasının bir “*tercih deđil; zorunluluk olduđu*” anlatılmıřtır. “*stratejik savunma*” olarak nitelenebilecek bu dönemde Kuva-yı Milliye birlikleri üzerine dūřeni yaptıktan sonra dūzenli orduya geçiř sūreci bařlatılmıřtır. Literatürde dūzenli orduya geçiřin gerekçelerinden biri olarak kabul edilen; “*Kuva-yı Milliye’nin konvansiyonel Yunan ordusu karřısında istenilen bařarıyı yakalayamaması*” hususu anlatılırken de “*Kuva-yı Milliye’nin misyonunun geređi gibi anlařılamamıř olduđuna*” dikkat çekilmiř ve gerilla kuvvetlerinin esas vazifesinin dūřman dūzenli ordu birlikleri ile harp ederek, onları yenmek olmadıđı; bu kuvvetlerin gōrevinin mūcadeleyi zamana yaymak; dūřmanı yıpratıp, bezdirmek ve bu sūreçte ũlke savunması için muharip kıtaların oluřturulması adına gerekli zamanı yaratmak olduđuna dikkat çekilmiřtir.

Birçok çalıřmada dūzenli orduya geçiřin en önemli sebeplerinden biri olarak gōsterilen “*Kuva-yı Seyyare ve Çerkez Ethem’in olumsuz etkisi*” de modern gayrinizami harp teorisi kapsamında ele alınmıřtır. Bu bađlamda, mukavemet kuvvetlerine duyulan ihtiyaç ortadan kalktıktan sonra, silahlı gerillalar iç politik çatıřmalarda taraf tutmaya bařlamadan veya yađma ve karıřıklıđa meydan vermeden ũnce bu kuvvetlerin terhis/tasfiyesinin gayrinizami harp konseptinin bir parçası olduđu, TBMM Hūkūmeti’nin yaptıđının da bu konseptle ũrtūřtūđu anlatılmaya çalıřılmıřtır. Yine bu bōlümde Kuva-yı Seyyare ve Çerkez kardeřlerin tutumunun da basit bir gū mūcadelesi olarak gōrūlmemesi gerektiđi vurgulanmıř ve bu durumun gayrinizami kuvvetlerin psiko-sosyal yapısıyla birlikte deđerlendirilmesi zorunluluđu ũzerinde durulmuřtur. Bu açıdan deđerlendirildiđinde; serbest hareket etme alışkanlıđı edinmiř, kimseden emir almayan, intikam ve yađmacılık tutkularını tatmin etme zevkini tatmıř, elde ettiđi bařarılar nedeniyle būyūk iltifatlara mazhar olmuř insanların dūzenli orduya geçiřten rahatsızlık duyması tabiidir.

Bu bōlümün sonunda, araştırmanın Milli Mūcadele’nin tūm cephelerini kapsamamasının sağladığı avantajla, cepheler arasında kıyaslama yapma imkanı yakalanmış ve Kuva-yı Milliye birliklerinin dūzenli orduya kabullenilmiş sūrecindeki farklılıkların “*sosyolojik boyutu*” ũzerinde durulmuştur. Bōylece Kuva-yı Milliye birliklerinin icra ettiği mukavemet harekātının başarısını ve dūzenli orduya geçiş sūrecini değerlendirecek olan araştırmacılara yeni bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GAYRİNİZAMİ HARP KAVRAMI

1.1. Harbin Tanımı

Harp ya da günümüzde daha sık kullanılan şekliyle savaşı birçok farklı şekilde tanımlamak mümkündür.

Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlüğünde harp/savaş; “devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk, cidal; bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek amacıyla girişilen mücadele” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁸

Kelimenin sözlük anlamı dışında, harp tarihi alanında akademik anlamda çalışan araştırmacı/akademisyenler ile bilfiil sahada bulunmuş olan asker kökenli kişilerin ifadeleri bu tanımları zenginleştirmektedir.

Alman General Colmar Von Derz Goltz tarafından; “Klauzeviç (Clausewitz)’den sonra harbe dair yazı yazmaya kalkan bir askeri yazar; Göthe (Goethé)’den sonra Faust ve Shakespear’dan sonra Hamleti yazmağa yeltenen bir yazara benzemek durumuna düşer. Çünkü, harbe dair söylenmesi lâzım gelen herşeyi o büyük askeri yazarın eserinde bulmamak mümkün değildir.”⁴⁹ sözleriyle betimlenen ve topyekûn harp kavramının yaratıcısı olarak kabul edilen Clausewitz’e göre harp; “genişletilmiş bir duellodan başka bir şey değildir.”⁵⁰ İngiliz askeri stratejist ve tarihçi Basil Henry Liddell Hart’ın, “sonunda iyi şeylere kavuşulacağı ümit edilerek, daima bir kötülük yapma meselesi” olarak tanımladığı harbi;⁵¹ emekli albay ve akademisyen Necati Ulunay Ucuzsatar, “ulusal çıkarları elde etmek üzere iki devletin veya grubun birbirleriyle maddi/manevi tüm güçleriyle mücadele etmesi”;⁵² emekli general Nejat Eslen ise “ tarafların diplomatik yollarla

⁴⁸ **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

⁴⁹ Colmar Von Der Goltz, **Milleti Müsellâha (Silahlanmış Millet)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1970, s. 5.

⁵⁰ C.V.Clausewitz, **Savaş Üzerine**, (Çev.) H.Fahri Çeliker, Özne Yayınları, İstanbul, 1999, s. 20.

⁵¹ B.H.Liddell Hart, **Strateji Dolaylı Tutum**, (Çev.) Cemal Enginsoy, ASAM Yayınları, Ankara, 2002, s. 286.

⁵² Necati Ulunay Ucuzsatar, **Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi**, Cilt: I, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1986, s. 28.

*çözümlemeyen sorunlarını aşmak gayesiyle güce başvurması” olarak tanımlamaktadır.*⁵³

Bu tanımların müşterek yönlerinin bir araya getirilip, modern gayrinizami harp teorisinden de istifade edilerek geliştirilmesiyle yeni ve özgün bir tanıma ulaşmak mümkündür. Bu yeni tanıma göre harp; bir ülkenin milli hedeflerine erişmek amacıyla barıştan itibaren örtülü⁵⁴ ya da açık olarak uyguladığı tek kişilik eylemlerden topyekûn halk hareketlerine kadar uzanan nizami ve gayrinizami faaliyetlerin bütünüdür. Harbin uygulama şekilleri; içinde bulunulan zaman ve koşullara, coğrafya ve iklim şartlarına, sahip olunulan insan gücü ve hatta bu insanların karakter/kalıtımsal özelliklerine, tarafların genetik kodlarına, karşısında bulunan düşmana ve onun milli güç unsurlarının özelliklerine, uluslararası toplumun konuya yaklaşımına ve uluslararası hukuk normlarına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Burada önemli olan husus, harbin örtülü ya da açık bir şekilde barış şartlarından itibaren aralıksız olarak devam ettiği gerçeğidir. Çünkü Robert Greene ve Joost Elffers’in ifadesiyle; bizim sorunumuz barış için eğitilmemiz ve gerçek dünyada karşı karşıya kaldığımız harp için hazırlıksız olmamızdır.⁵⁵

Harbe dair bazı gerçekler değişmemekle birlikte, harplerin zaman içinde evrim geçirdiği de bir gerçektir. Lind, Nightengale, Schmitt ve Sutton’un 1989 yılında yaptıkları bir çalışmada harbin doğası ve evrimini beş aşama ve dört nesil olarak tasnif edilmiştir. Buna tasnife göre; birinci aşama, ulus-devlet öncesi harpler; ikinci aşama, birinci nesil harpler olarak tanımlanan klasik harpler (1648-1830); üçüncü aşama; ikinci nesil harpler olarak adlandırılan topyekûn endüstri harpleri (1830-1918); dördüncü aşama, üçüncü nesil harpler olarak tanımlanan manevra

⁵³ Nejat Eslen, **Tarih Boyu Savaş ve Strateji**, Q-Matris, İstanbul, 2003, s. 13.

⁵⁴ Örtülü harp, bir yönü ile farklı dünya görüşleri ve mefkûreler arasındaki bir mücadeledir. Örtülü harpte düşman, hasmının ülke bütünlüğünden önce fikri, manevi bütünlüğünü parçalar. Tahkimli mevzilerinden, dağlarından, ovalarından, kentlerinden önce, avare yurttaşlarının tahkimsiz yüreklerini, boş, inançsız dimağlarını işgal eder. Detaylı bilgi için bkz.: Muzaffer Özdağ, **Örtülü İstila ve Psikolojik Savaş: Toplu Eserler-3**, (Der.) Çetin Güney, Avrasya-Bir Vakfı ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s. 50-51.

⁵⁵ Robert Greene, Joost Elffers, **33 Stratejide Savaş**, (Çev.) Füsun Doruker, Altın Kitaplar, İstanbul, 2007, s. 17.

harpleri (1918-1948); beşinci ve son aşama ise dördüncü nesil harpler olarak bilinen gayrinizami harp türleridir (1948'den bugüne).⁵⁶

Günümüz harplerinin en büyük özelliği mücadelelerin karmaşıklaşması, başka bir ifadeyle askeri ve askeri olmayan yöntemlerin birlikte kullanılmasıdır.⁵⁷ Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında “*asimetrik tehdit*”, “*asimetrik harp*”⁵⁸ ve “*gayrinizami harp*” kavramları daha çok konuşulur olmuştur.

Geçmişte zayıfın güçlüye karşı verdiği mücadelede asimetrik etki yaratmak, hasmının teknolojik ve askeri üstünlüklerini bertaraf etmek maksadıyla başvurduğu bir usul olan gayrinizami harp; günümüzde güçlünün dengine ve hatta zayıfa karşı uyguladığı bir mücadele türü haline gelmiştir. Birinci Cihan Harbi'nde büyük harbi desteklemek için yardımcı unsur olarak kullanılan küçük harp (gayrinizami harp), İkinci Dünya Harbi'nde büyüğü ile boy ölçüşür seviyeye gelmiş, Soğuk Savaş Dönemi'nde ise onu geride bırakmıştır.⁵⁹

Özetle, tarihi süreçte her şey gibi harpler ve tarafları da evrim geçirmiş, gayrinizami harp ivme kazanmış ve uygulama alanı yıllara sari olarak genişlemiştir. Bugün coğrafi sınırları ortadan kaldıran bu mücadele türünün yeryüzünde vizesiz hareket etmeye başladığı söylenebilir.

1.2. Nizami (Klasik/Konvansiyonel) - Gayrinizami Harp Ayrımı

Milli Mücadele'ye bizzat katılmış siyasetçi-yazar Hikmet Kıvılcımlı'nın, “*askercil savaş*” ile “*sivil savaş*” ayrımı yaparken kullandığı argümanlar, nizami-gayrinizami harp ayrımıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Kıvılcımlı'ya göre askercil strateji ve taktiğin uygulandığı harp; herkesin gördüğü ve bildiği, açık seçik ordular boğuşmasıdır. Sınıra yığınak yapılı ve taraflar farklı üniformalar, bayrak/flamalar ve sayısız işaretler kullanarak kendisini karşısındakinden belirgin bir şekilde ayırt etmeye çalışır. Sivil harpte ise bir kaos hakimdir. Taraflar açık ve net olarak

⁵⁶ Metin Gürcan, “*Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi*”, **Bilge Strateji**, Cilt: 3, Sayı: 5 (2011), s. 132.

⁵⁷ Mehmet Tanju Akad, **Modern Savaşın Temel Kavramları**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 10-13.

⁵⁸ Barış Gürsoy, **Soğuk Savaştan Günümüze Asimetrik Tehdit**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 147.

⁵⁹ Güneş, **a.g.t.**, s. 30.

tanımlanamadığı gibi; harp hileleri, propaganda ve baskın tarzı hücumlar fazlasıyla rağbet görür.⁶⁰

Nizami usullerle yürütülen bir harpte galip gelebilmenin en önemli şartı “*üstün bir muharebe gücü teşkil etmek*” ve her açıdan düşmandan üstün olmaktır.⁶¹ İngilizlerin “*unorthodox warfare*”, Fransızların “*la guerre non conventionelle*” ve Amerikalıların “*unconventional warfare*” olarak adlandırdıkları “*nizami olmayan harp*” ise Türkçe’ye gayrimuntazam harp, teamül dışı harp, serbest harp şeklinde çevrilmekle birlikte “*gayrinizami harp*” tabiri benimsenmiş ve dilimize bu haliyle yerleşmiştir. Düzenli ordu birlikleri dışında kalan unsurlarca icra edilen gayrinizami harp, geçmişte kullanılan çete harbi, sivil harp, gerilla harbi, partizan harbi, beşinci kol faaliyetleri gibi terimlerin tümünü kapsamaktadır.⁶²

Gayrinizami harbi tasvir etmek için ulusal ve uluslararası literatürde birbirinden farklı tanımlara başvurulduğu görülmektedir.

Hazırlandığı dönem itibariyle gayrinizami harp alanındaki ilk doktrinel eserlerden biri olan “*Small Wars: Their Principles and Practice*” adlı İngiliz ordu talimnamesinde, düzenli ordu birlikleri dışındaki birimlerce icra edilen faaliyetlerin tamamı gayrinizami harp olarak tanımlanmakta ve disiplinli askerler tarafından vahşilere/yarı-medeni ırklara karşı icra edilen örtülü operasyonlar, ayaklanmaları bastırma harekâtları ve gerilla harpleri gayrinizami harp kapsamında kabul edilmektedir.⁶³ Amerikan deniz piyadeleri için hazırlanan “*Small Wars Manuel*” adlı talimnamede ise gayrinizami harp; çok geniş bir alandaki askeri operasyonları ifade etmek için kullanılan genel, örtülü ve anlaşılması güç bir kavram olarak tanımlanmaktadır.⁶⁴ “*Amerikan Müşterek Özel Operasyonlar Doktrini*”nde ise direniş hareketlerinin askeri ve yarı askeri yönlerini içerdiğine vurgu yapılan gayrinizami harp; çoğunlukla bir dış kaynak tarafından organize edilen, eğitilen, silah ve mühimmat ile teçhiz edilen, desteklenen, yönlendirilen yerli/yedek unsurlar

⁶⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **Halk Savaşının Planları**, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, [t.y.], s. 85-86.

⁶¹ Talat Turhan, **Çeteleşme: Kontrgerilla, Gladio, Susurluk**, Akyüz Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 219.

⁶² Akyol, **a.g.e.**, s. 46-47.

⁶³ Callwell, **a.g.e.**, p. 21.

⁶⁴ United States Marine Corps, **Small Wars Manuel**, Government Printing Office, Washington, 1940, p. 1.

tarafından yürütülen uzun soluklu bir mücadele türü olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵ Amerikalı emekli albay ve akademisyen Thomas X.Hammes da gayrinizami harbi, “*geleneksel savaş tanımları dışında kalan, sınırları ve cephesi belli olmayan, tarafları devletler ve/veya devlet dışı aktörler olan gerilla harekâtı ve terörizmin revize edilmiş hali*” olarak görmektedir.⁶⁶

Ulusal literatürde ise daha ziyade geçmiş dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri’nde çeşitli rütbe ve makamlarda görev yapmış olan asker kökenli personelin yaptığı tanımlamalar ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri olan emekli kurmay albay ve akademisyen Necati Ulunay Ucuzsatar’a göre gayrinizami harp; nizami orduların dışında kalan kuvvetlerce, düşman hatlarının gerisinde, ülkesinin derinliklerinde veya işgal ettiği topraklarda icra edilen özel bir harp türüdür.⁶⁷ Kara Kuvvetleri Komutanlığı da yapmış olan emekli orgeneral Kemal Yamak tarafından, “*seferde düşman gerisinde kalarak veya çeşitli usullerle düşman gerisine sızarak, düşman hatları arkasındaki halkla beraber, silahlı kuvvetlerin harekâtını desteklemek veya mukavemeti tek başına üstlenerek, kurtuluşu sağlamak maksadıyla yapılan ve uygulamada özellikleri olan bir harp türü*”⁶⁸ olarak tanımlanan gayrinizami harp; Özel Harp Dairesi Başkanlığı da yapmış olan emekli tümgeneral Mehmet Cihat Akyol tarafından, “*silahlı kuvvetlerle müştereken ve onun kontrolünde icra edilen, savunma konseptine göre memleketin işgalini önlemek, işgal edilirse kurtarılmasını sağlamak; taarruz konseptine göre düşman gerisinde taarruz kuvvetlerine yardım etmek üzere gayrinizami harp kuvvetlerince yapılan harekât*” olarak tasvir edilmektedir.⁶⁹

⁶⁵ Joint Publication (JP) 3-05, **Doctrine for Special Operations**, Joint Chiefs of Staff, USA, 2003, p. II-7. Benzer bir tanımlama Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan “*Askeri ve İlişkili Terimler Sözlüğü*”nde de görmek mümkündür. Bahse konu sözlükte gayrinizami harp; ağırlıklı olarak bir dış kaynak tarafından teşkil edilen, eğitilip-donatılan, desteklenen ve yönlendirilen yerli ve/veya yedek kuvvetler vasıtasıyla zamana yayılarak yürütülen askeri ve yarı askeri operasyonlardan oluşan geniş bir yelpaze olarak tasvir edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Department of Defence (DoD) Joint Publication (JP) 1-02, **Dictionary of Military and Associated Terms**, Joint Chiefs of Staff, USA, 2001, p. 518.

⁶⁶ Thomas X.Hammes, **The Sling and The Stone: On War in the 21st Century**, Zenith Press, Minneapolis, 2004, p. 208.

⁶⁷ Necati Ulunay Ucuzsatar, **Klasik Türk Harplerinin Milli Mücadeleye Tesirleri**, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 23.

⁶⁸ Kemal Yamak, **Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2006, s. 246.

⁶⁹ M.Cihat Akyol, **Gayri Nizami Harp**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1970, s. 12.

Ulusal ve uluslararası literatürde yapılmış olan bu tanımlamalardan da istifade edilerek yeni ve özgün bir gayrinizami harp tanımı yapılabilir. Bu özgün tanıma göre gayrinizami harp; genellikle konvansiyonel birliklerin haricindeki kuvvetlerce, konvansiyonel birliklerle koordineli veya onlardan bağımsız olarak gerçekleştirilen; savunma konsepti kapsamında ülke topraklarının işgaline karşı mukavemet harekâtı başlatmak; saldırı/taarruz konsepti kapsamında ise ilgi/etki alanındaki ülkelerde düşmanı yıpratıp, zayıf düşürmek ve dost unsurların harekâtını kolaylaştırmak adına muharebe alanının şekillendirilmesi amacıyla barış şartlarından itibaren teşkilatlanan; bu amaçla psikolojik harp ve istihbarat faaliyetlerine de sıklıkla başvuran ve belirli bir cephesi, formu, zaman sınırı olmayan; paramiliter örgütlenmelerden, bir dış kaynaktan ve/veya gayrimeşru kaynaklardan beslenen ve başarısı büyük oranda halk desteğine bağlı olan; örtülü ve/veya aleni olarak icra edilen özel bir harp türüdür.

Askeri tarih alanında çalışan yerli ve yabancı araştırmacı/akademisyenler ile bilfiil sahada görev yapmış asker kökenli kişilerce yapılan çalışmalar üzerinden yapılan okumalarla nizami-gayrinizami harp ayrımı ortaya konulabilir.

ABD gayrinizami harp doktrini ve bu doktrin kapsamında oluşturulan ve NATO üyesi birçok ülkede de uygulama alanı bulan ordu talimname/yönergelerine göre nizami harp “*asli*”; gayrinizami harp ise “*yardımcı*” unsur konumundadır. Bu ön kabulde birlikte, zafere bilindik cephe harplerinden ziyade; sıradışı usullerle ulaşılabileceğini de göz ardı etmemek gerekir.⁷⁰

Geleneksel anlamda “*barış-kriz-harp dönemi olarak tanımlanan ve birbirinden kesin çizgilerle ayrılabilen safhalar gayrinizami harpte iç içe girmiş*”, kavramlar muğlaklaşmış, düşmanın ve faaliyetlerinin tespit edilmesi güçleşmiştir.⁷¹

Nizami kuvvetlerin gayesi düşman birliklerini yok ederek, kesin sonuçlu bir zafere ulaşmakken, gayrinizami harp imhadan ziyade; düşmanın maddi gücünü ve savaşa azmini tüketme amacını güder ve harbi zamana yayarak, düşmanın zafere ulaşabilmek için ödemeye hazır olduğu bedeli artırır. Ayrıca gayrinizami birlikler nizami birliklerden farklı olarak genellikle savunma yapmazlar ve baskın, pusu,⁷²

⁷⁰ Harro Von Senger, **Savaş Hileleri: Stratejiler**, (Çev.) Mekin Özbalta, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1995, s. 152-153.

⁷¹ Gürçan, *a.g.m.*, s. 139-169.

⁷² Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında özellikle Doğu Anadolu'daki birçok ayaklanmaya karşı koyma harekâtına katılan yarıbay Eyüp Sabri Süsoy'un “*eşkıya*” olarak tanımladığı isyancılar ile

taciz, vur-kaç taktiği,⁷³ sabotaj, propaganda gibi hareket tarzlarına başvururlar. Planlamada merkeziyetçi, icradaysa adem-i merkeziyetçi olan gayrinizami harp uygulayıcılarına hareket serbestisi tanır. Yine nizami birliklerin, yedek birlikleri ve üs bölgeleri varken; gayrinizami birliklerin ne ihtiyatları, ne de üs bölgeleri vardır. Bu durum çoğunlukla arazide ve düşman birliklerin cephe gerisinde görev yapan gayrinizami unsurların lojistik destek faaliyetlerinin, nizami harbe nazaran daha fazla özellik arz etmesine sebep olur.⁷⁴

Düşmandan kaçmak gibi nizami harp birliklerinde utanç verici sayılan bir hareket tarzı, gayrinizami kuvvetlere göre normaldir. Çünkü gayrinizami birlikler baskın tarzındaki taarruzlarla öldürebildiği kadar düşmanı öldürüp, kendi hayatlarını kurtarabilmek için mümkün olduğu kadar süratle düşmandan uzaklaşmayı öğrenirler.⁷⁵ Düşmana bir tek büyük darbe yerine; çok sayıda küçük darbe vurmaya tercih eden gayrinizami harp, nizami harbin başlıca prensiplerinden biri olan “*kuvvet topluluğu ilkesini, çarpışan tarafların her ikisi için de tersine çevirmiştir*”. Gayrinizami harpte dağılma, gerillalar için başarılı olma ve hayatta kalabilmenin en önemli şartlarından biri olup, küçük kuvvetler halinde faaliyet gösteren gerillaların toplu hedef teşkil etmesini önler. Bununla beraber, baskın anında “*cıva damlacıkları gibi*” kısa süre için bir araya gelebilirler. Onlar için “*kuvvet topluluğu*” ilkesinin yerini “*akıcı kuvvet*” ilkesi almıştır.⁷⁶

Nizami ve gayrinizami harbin muharebe alanları da farklıdır. Nizami harpler cephe savaşı şeklinde sürdürülürken, herhangi bir muharebenin düşman cephesi gerisinde kuvvet bulundurmada sürdürülmesinin, muharebe alanının ancak yarısını

gerillaların pusu atmaktaki maksatları büyük benzerlikler göstermektedir. Süsoy’a göre eşkıya; askere kılavuzluk eden kimselere, intikam almak istediklerine, kendilerini takip eden tenkil müfrezeleri ve hükümet ricaline, komuta heyetine, bir yerden başka bir yere nakledilen eşkıya ve yataklarının kaçırılmasına, silah ve cephaneye elde etmek için askeri birliklere, lojistik destek kaynaklarına ve devriyelere, zengin şahıslara vb. pusu atarlar. Detaylı bilgi için bkz.: Eyüp Sabri Süsoy, **Eşkıya Muharebeleri ve Mağara Aramaları**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1944, s. 22.

⁷³ Vur-kaç taktiği; yıldırım hızı ile saldırmak ve aynı hızla savuşmak olarak tanımlanabileceği gibi; nispeten küçük bir kuvvetin, kendisinden daha büyük bir düşman birliğine zaiyat verdimek, faaliyetlerini aksatmak, taciz etmek gibi maksatlarla kesin sonuçlu bir muharebeye girmeksizin icra ettiği baskın tarzındaki taarruz ve çekilmeler şeklinde de tasvir edilebilir. Detaylı bilgi için bkz.: Alexander Orlov, **İstihbarat ve Gerilla Harbi El Kitabı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964, s. 89-92.

⁷⁴ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 32-43.

⁷⁵ Alexander Orlov, **Sovyet İstihbaratının Esasları**, (Çev.) Sabahattin Savaşman, [y.y.], [y.yeri y.], [t.y.], s. 166-167.

⁷⁶ Hart, **a.g.e.**, s. 283-287.

kullanmak olduğunu bilen gayrinizami harp unsurları için esas muharebe alanı “*cephe gerisi*”dir.⁷⁷

Gayrinizami harp, nizami harbe oranla çok daha fazla istihbarat ve halk desteğine ihtiyaç duyar. Başarılı olması mukavemet harekâtının icra edildiği bölge halkının tavrı ile doğrudan ilintilidir.⁷⁸ Yine gayrinizami harple bir otoriteyi yıkılırken, diğer taraftan yeni bir otorite tesis edilmesi gerekir. Bu nedenle gayrinizami kuvvet komutanı vazifesini başarmak için çeşitli sivil işlerle ve sosyal ihtiyaçlarla uğraşmak zorunda kalır. Nizami kuvvet komutanları ise bu derece grift işlerle uğraşmazlar.⁷⁹

Ulusal ve uluslararası literatürden derlenen bu tasnifi geliştirmek mümkündür. Bu ayrıma yapılacak ilk katkı, gayrinizami harbin artık yalnızca zayıfın güçlüye karşı başvurduğu bir yöntem olmaktan çıktığı ve uygulama alanının genişlediği yönündeki tespittir. Bugün gelinen noktada gayrinizami harbe güçlü olan taraf da çeşitli gerekçelerle başvurabilmektedir. Zayıfın güçlüye karşı başvurduğu zamanlarda bir “*zorunluluk*” durumu olan gayrinizami harp; güçlünün dengine veya zayıfa karşı başvurduğu zamanlarda ise bir “*tercih*” konumundadır.

Nizami ve gayrinizami harp arasındaki önemli farklardan biri de gayrinizami harbin maliyetinin, nizami harbe göre çok daha düşük olmasıdır.⁸⁰ Nizami harplerin başat aktörü askerler genellikle ağır silahlar, modern mühimmat ve koruyucu teçhizatla donatılmışken; gayrinizami harplerin başat aktörü olan gerillalar hafif silahlarla ve basit teçhizatla donatılmışlardır. Bu durum gayrinizami harbi tercih sebebi haline getirmektedir. Yine nizami harplerde savaşan taraflar açık ve net olarak belli iken; gayrinizami harpte genellikle taraflarından en az biri gizlidir. Bugün “*vekalet savaşları*” olarak adlandırılan bu mücadele türünün genellikle sponsoru bilinmemekte veya bilinmesine rağmen, açıkça itham edilememektedir. Ayrıca nizami harplerde genellikle ülkenin yükümlülük altındaki askeri birlikleri

⁷⁷ Otto Heilbrunn, **Düşman Gerisinde Harp**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1974, s. 178-179.

⁷⁸ Hoffman, **a.g.t.**, p. 22.

⁷⁹ Mükerrerem Erensu vd., **Gayri Nizami Harp**, Harb Akademileri Basımevi, İstanbul, 1968, s. 41-44.

⁸⁰ Modern gayrinizami harp teorisyenlerinden David Galula İkinci Dünya Harbi sonrasında Cezayir’de direniş hareketini organize eden Front de Liberation Nationale (FLN)/Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC) bütçesinin o dönemde yaklaşık yılda 30-40 milyon ABD doları olduğunu belirttikten sonra, bu oranın karşılardaki Fransız ordusunun iki haftada harcadığından bile daha az olduğu tespitinde bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: David Galula, **Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice**, Praeger Publishers, USA, 1964, p. 9-10.

kullanılırken; gayrinizami harpte askerlik vazifesini icra edenler dışındaki gruplardan da istifade edilmekte, böylece savaş topyekûnlaştırılmaktadır.

Gayrinizami harbin, psikolojik harp ve dolayısıyla psikolojik harbin en etkili silahı olan propaganda desteğine daha fazla ihtiyaç duyduğu ya da nizami harplere oranla psikolojik harp unsurlarına daha fazla başvurduğu da ileri sürülebilir. Bu savı güçlendiren en somut örnek gayrinizami harbin unsurlarından biri olan özel kuvvetler mensuplarının psikolojik harp konusunda eğitilmeleridir.⁸¹ Halbuki, nizami ordu mensuplarının böyle bir eğitimleri yoktur.

Düşman veya hedef ülkede karışıklıklar çıkarmak, milli birliğini bozmak, moral güçlerini çökertmek, korku ve telaş yaratmak gibi amaçlarla başvuru psikolojik harp,⁸² bir tür kitle hipnotizma ameliyesidir.⁸³ Psikolojik harbin başarılı olabilmesi için düşman kadar dost unsurların da iyi tahlil edilmesi ve “*baskı ve ikna yöntemlerini*” mâhirâne bir surette kullanarak karşı tarafta moral değerlerin çökertilmesi yoluna gidilir.⁸⁴ Amerikan Merkezi Haberalma Örgütü’nün (CIA) hazırladığı, “*Gerilla Savaşında Psikolojik Savaş Harekâtları*” başlıklı el kitabında belirtildiği üzere “*Gerilla savaşının askeri hedefi olarak algılanan insanın en kritik noktası zihindir. Zihnine bir kez ulaşıldı mı, ‘siyasal hayvan’, mermilere gerek kalmadan yenilgiye uğratılabilir.*”⁸⁵

Psikolojik harbin en etkili silahı olan propaganda ise “*dikkatleri başka tarafa çevirmek, dostu kuvvetli, düşmanı zayıf göstermek, hasmı yanıltmak gibi gerekçelerle maksatlı olarak yanlış söylentiler çıkarılması*”⁸⁶ veya “*bir öğretinin düzenli ve sistematik olarak yayılması, bir fikrin ya da davanın duyurulması*”⁸⁷ ya da “*önceden belirlenen gayelerle, hedef kitlenin kanaatine tesir etmek için kasıtlı hareketlere*

⁸¹ Heilbrunn, a.g.e., s. 80.

⁸² Burhan Gümüş, “*Terör ve Terörle Mücadelede Psikolojik Harekâtın Önemi*”, **I. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu Bildirileri**, Elazığ, 2000, s. 692.

⁸³ Özdağ, a.g.e., s. 10-11.

⁸⁴ Nevzat Tarhan, **Psikolojik Savaş: Gri Propaganda**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 15-16.

⁸⁵ Adnan Akfirat, **Özel Savaş: Pentagon ve CIA Belgeleriyle**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 36.

⁸⁶ Karabekir, a.g.e., s. 61-64.

⁸⁷ Cemal Mihçioğlu, “*Halkla İlişkiler Nedir?*”, **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:1 (1970), s. 101.

girişilmesi” şeklinde tanımlanabilir.⁸⁸ Fikirlerin fikirle savaşı olarak da tasvir edilebilecek propagandayı bu kadar önemli kılan harbin kazanılması ya da kaybedilmesi noktasında halk desteğinin büyük önem arz etmesidir.⁸⁹

Nizami ve gayrinizami harp arasındaki tüm bu farklılara rağmen; özellikle bu konuda eğitim almış nizami kuvvetler de gerektiğinde düşman gerisinde gerilla gibi teşkilatlanıp savaşılabılır, bir süre için gayrinizami kuvvet olarak görev yapabilirler. Aynı şekilde, gayrinizami birlikler de zamanla nizami birliklere evrilerek, nizami harplerde kullanılabilirler.⁹⁰

Nizami-gayrinizami harp ayrımı bu şekilde yapıldıktan sonra, dikkat çekilmek istenilen önemli bir husus da gayrinizami harp-düşük yoğunluklu çatışma ayrımıdır. Çünkü literatürde gayrinizami harp ve düşük yoğunluklu çatışma kavramları birbirine karıştırılmakta ve kimi zaman yekdiğerinin yerine kullanılmaktadır.

⁸⁸ Bir fikri yayarak ona taraftar toplama tekniği olan propaganda, mümkün olduğu kadar geniş bir kitleye hitap etme ve en kısa zamanda sonuç almaya çalışır. Kullandığı metodu belirlerken kitlenin vasıflarını göz önünde tutar ve onların hislerine hitap eder. Kabul ettirmek istediği fikir ve vakaları basite indirgeyerek, bilinçli olarak mütemadiyen tekrarlar. Hadiseleri veya fikirleri istediği şekle sokar ve delilleri tek taraflı arz eder. Amacı objektif olmak değil; savunduğu gayeye taraftar kazandırmaktır. Muhakemeden, tartışmadan kaçınır. Kabul ettirmek istediği şeyi, derhal anlaşılacak ve akılda tutulacak şekilde basite indirgemeye çalışır; bunun için de geniş ölçüde sloganlardan, basit istatistiklerden faydalanır, klişe tabirlere başvurur. Mukabil propagandanın, delillerini ya yok farz eder veya onları kesin ve basit ifadelerle reddeder. Ulaştırma ve haberleşme vasıtalarından azami derecede faydalanma, hatta bu vasıtaları mümkün olduğunca kontrolü altına almaya çalışır. Detaylı bilgi için bkz.: Seha L.Meray, “*Halk Efkârı ve Yoklanması*”, **A.Ü. SBF Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 3 (1954), s. 280-281.

⁸⁹ Lynette Finch, “*Psikolojik Propaganda: Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Fikirlerin Fikirlerle Savaşı*”, (Çev.) Rengin Gür, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 8, Sayı: 2 (2002), s. 86. Kökenleri yüzlerce yıl öteye dayanan propaganda ve psikolojik harbin önderleri Çinli yazar Sun Tzu ve Hintli Kantilya iken; modern manada propagandanın nazariyecisi Lenin’dir. Detaylı bilgi için bkz.: Aziz Yakın, **İstihbarat, Casusluk ve Casuslukla Mücadele**, Dışişleri Akademisi Yayınları, Sayı: 3, Ankara, 1969, s. 195-196. Matbaanın icat edilmesiyle birlikte propaganda faaliyetleri adeta vites büyümüş ve çok geniş çevrelere ulaşmaya, kalıcı olmaya başlamıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Herbert N.Gasson, **Propaganda ve İlâncılık San’atı Nedir?**, (Çev.) Muallim Mubahat, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1930, s. 7-9. Geçmiş dönemde psikolojik harp uygulamalarının “*kavlen (sözlü)*” ve “*fülen*” olmak üzere iki şekilde uygulandığı görülmektedir. “*Kavlen psikolojik harp, askere/halka hitap etmek ve beyannameler yayınlamak suretiyle gerçekleşirken; fiili psikolojik harp etkileyici tavırlar sergilemek suretiyle icra edilmiştir.*” Her iki yöntemin birlikte kullanıldığı örnekler de rastlanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Sadık Sarısaman, **Birinci Dünya Savaşı’nda Türk Cephelelerinde Beyannamelerle Psikolojik Savaş**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 1999, s. 1. Psikolojik harbi dört kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlar; millete, muhasım komuta kademesine, askerlere karşı harekât ve kültürel karmaşa yaratma harekâtıdır. Detaylı bilgi için bkz.: Erol Mütercimler, **Geleceği Yönetmek ve Kazanmak İçin Stratejik Düşünme**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 572. Psikolojik harp gelişimini 19. yüzyıl boyunca sürdürmüş ve Birinci Cihan Harbi yıllarında en yüksek noktaya erişmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Maurice Megret, **Psikolojik Savaş**, (Çev.) Samih Tiryakioğlu, İstanbul, 1972, s. 9.

⁹⁰ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 44.

Ayaklanmaya ve terörizme karşı koyma, sınır ötesi baskın ve akınlar ile barışı koruma operasyonlarını kapsayan düşük yoğunluklu çatışma genellikle barış zamanında, komşu ülke sınırlarını ihlal etmek veya karışıklıklar yaratmak amacıyla icra edilmektedir.⁹¹

Gayrinizami harp ise alçak yoğunluklu çatışma ile bazı ortak noktalara sahip olmakla birlikte, ondan daha geniş kapsamlıdır ve ana hatlarıyla; gerilla harbi, yıkıcı faaliyetler, kurtarma-kaçırma harekâtları, gayrinizami kuvvetlere karşı harekât ve dost ülke iç savunmasına yardım konularını kapsamaktadır. Yalnızca barış şartlarında değil; harp dönemlerinde de uygulanan gayrinizami harp, düşük yoğunluklu çatışmaya göre çok daha geniş kapsamlı bir kavramdır.

1.3. Gayrinizami Harp Teorisi

Bir asker ve stratejist olan Sun Tzu, günümüzden iki bin dört yüz yıl evvel yaşamış olmasına rağmen “*Savaş Sanatı*” adlı eseriyle hala stratejik düşünce üzerine en etkili isimlerden biri olmayı sürdürmektedir. İstihbarat, coğrafi faktörlerin değerlendirilmesi, yıpratma taktikleri ve aldatmalara büyük önem atfeden Sun Tzu; “*Suyun nasıl sabit bir formu yoksa savaşta da sabit bir durum yoktur.*” diyerek savaşın değişken niteliğine de vurgu yapmıştır.⁹²

Gayrinizami harbin, askeri teorisyenlerin dikkatini çekmeye başlaması ise Napolyon’un Yarımada Seferleri (1807-1814) sırasında İspanyol gerillalarının mukavemeti karşısında Fransız ordusunun sendelemesiyle olmuştur. Dönemin teorisyenlerinden rasyonalist ve nizami ordu doktrincileri olarak tanınan Clausewitz ve Jomini eserlerinde gayrinizami harbe kısmen değinmişken,⁹³ general Georg

⁹¹ Muammer Bayram, **Alçak Yoğunluklu Çatışma (Savaş Dışı Harekât)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995, s. IV.

⁹² Akad, **a.g.e.**, s. 198.

⁹³ Clausewitz, en kıymetli eseri olarak bilinen “*Harp Üzerine*”de gerilla harbine küçük bir bölüm ayırmıştır. Gerilla harbini işgal kuvvetlerine karşı bir müdafaa tedbiri olarak “*halkın silahlandırılması*” şeklinde ele alan Clausewitz, gerilla harbinin sınırlarını tespit etmiş, muvaffak olabilmesinin ön şartlarını belirlemiş; fakat politik hususları tartışmamıştır. Ayrıca, gerilla harbinin nadide örneklerinden birini teşkil eden Fransız ordularına karşı verilen İspanyol halk mukavemet harekâtından bahsetmemiştir. Bu durum, Clausewitz gibi bir ustanın, gerilla harbine yeteri kadar önem vermediği veya önemini kavrayamadığı ihtimalini akıllara getirmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Hart, **a.g.e.**, s. 281-283. Clausewitz’e göre, silahlanmış halk kuvvetleri güçlü düşman birlikleriyle savaşmamalıdır. Bir başka ifadeyle gerilla kuvvetleri “*ceviz kırmamalı, sadece üstünden ve köşelerinden kemirmelidir.*”. Detaylı bilgi için bkz.: Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 12.

Wilhelm von Valentini ile general Franz Graf Kinsky ise eserlerinde gerilla harbine özellikle vurgu yapmışlardır.⁹⁴

“*Gerilla harbinin ilk teorisyenleri*” Marx ve Engels’dır. Bu kişilerin literatüre katkıları “*harbin o güne kadar ihmal edilen siyasi, sosyal ve ekonomik boyutlarını incelemeleri ve halk desteğine vurgu yapmalarıdır*”.⁹⁵ Özellikle Marx, sivil harbin önemini ilk farkedendenlerden biridir. Marx sivil harbin esaslarını anlatırken; çağdaşları hâlâ saf düzeninde harbi uygulamakta ve savunmaktadır.⁹⁶ Marks ve Engels’ın yolundan giden Lenin ise gerilla harbini “*kitle işi olarak görmüş ve profesyonel devrimci hareketi tercih etmiştir*”. Lenin’in bu alana yaptığı en önemli katkı, “*gizliliği esas alan komünist parti yapılanması*”dır.⁹⁷ “*Strateji üzerine hiçbir bilimsel inceleme okumadım... Savaşırken yanımıza kitap almamız.*”⁹⁸ diyen ve modern gayrinizami harp teorisinin kurucusu olarak kabul edilen Mao ise uzun soluklu bir yıpratma harbini öngörmektedir. Gayrinizami harbin bilimsel olarak incelenip ilkelerinin belirlenmesi Mao dönemine tekabül etmektedir ve Bayo, Giap, Che Guevara gibi gerilla harbiyle ünlenmiş isimler bu ekolün takipçileri olmuştur.⁹⁹

1929 yılında kaleme aldığı bir muhtıradan, başvurduğu mücadele yönteminin “*gerilla harbi*” olduğunu belirten¹⁰⁰ Mao’ya göre gerilla harbinin temel stratejisi; “*Düşman ilerler biz çekiliriz, düşman konaklar biz rahat vermeyiz, düşman yorulur biz taarruza geçeriz, düşman çekilir biz kovalarız.*” şeklinde özetlenebilir.¹⁰¹ Gerilla harbinde kitlelerin desteğine dikkat çeken Mao, halk desteğinin kendilerine; ulaştırma, istihbarat, iaşe gibi konularda büyük kolaylık sağlarken; düşmanı da yalnızlaştırdığını ifade etmektedir.¹⁰² Mao, lojistik destek konusuna da yeni bir bakış açısı kazandırmış ve gayrinizami unsurların silah-teçhizat ihtiyaçlarının karşılanması

⁹⁴ Güneş, **a.g.t.**, s. 17.

⁹⁵ Hüseyin Yılmaz, **Irak’ta Silahlı Direniş Hareketinin Düşük Yoğunlukta Çatışma Kavramı Çerçevesinde İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu, Ankara, 2006, s. 10-11.

⁹⁶ Tuğg. Aubrey Dixon, Otto Heilbrunn, **Komünist Gerilla Savaşları**, (Çev.) Alâattin Haydaroglu, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1968, s. 5.

⁹⁷ Yılmaz, **a.g.t.**, s. 10-11.

⁹⁸ Greene, Elffers, **a.g.e.**, s. 62.

⁹⁹ Akyol, **Kontrgerilla**, s. 46.

¹⁰⁰ John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, (Çev.) Füsün Doruker, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1995, s. 41.

¹⁰¹ Lin Piao, **Yaşasın Halk Savaşının Zaferi**, (Çev.) Süleyman Ege, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1968, s. 38.

¹⁰² Mao Zedung, **Halk Savaşında Temel Taktikler**, (Çev.) Fuat Sandıkçı, Koral Yayınları, İstanbul, 1975, s. 13-14.

için başvurulacak öncelikli kaynak olarak iç düşmanlarının ve emperyalist ülkelerin imkanlarını işaret etmiştir.¹⁰³

1930'lu yıllardan itibaren gerilla harbinin sosyo-politik, psikolojik ve ekonomik boyutları da olduğu anlaşılmaya başlanmış ve bu çok boyutluluk algısıyla “gerillayla/direnişle mücadele” kavramı literatüre girmiştir.¹⁰⁴ Gayrinizami harbin özel bir harp biçimi olduğunun farkına varılması ve cephe muharebeleri için teşkil edilen/eğitilen nizami birliklerle gayrinizami harbin yürütülemeyeceğinin anlaşılmasıyla komando birlikleri ve ardından da özel birliklerin teşkiline başlanmıştır.¹⁰⁵

İkinci Dünya Harbi yıllarında Almanlar tarafından işgal edilen Avrupa ülkeleri ile Japonya tarafından istila edilen Uzakdoğu'da mukavemet harekâtlarının örgütlenmesiyle gayrinizami harp daha da yaygınlaşmış ve evrensel bir nitelik kazanmıştır. Harpten sonra nükleer silahların geliştirilmesi ve özellikle 1954 yılında termonükleer hidrojen bombasının ortaya çıkmasıyla birlikte ABD, kendisine yöneltilecek tehditlere karşı vazgeçirici olarak “kitle halinde karşılık verme” doktrinini benimsemiş ve gerilla harbine karşı nükleer silahlara başvurulacağını açıklamışsa da, kısa bir süre sonra bu yaklaşımın, “bir sivrisinek sürüsünü savuşturmak maksadıyla balyoz kullanmak” kadar yersiz olduğu anlaşılmış¹⁰⁶ ve 1961 yılında Kennedy'nin iş başına gelmesiyle strateji değişikliğine gidilmiştir. Böylece sınırlı bir mücadele ve sıradışı yöntemlerin benimsendiği, gerillalarla mücadele edecek özel birimlerin kuvvetlendirildiği, komünist rejimlere karşı çarpışan yabancı gerillalara yardım edilmesinin (dost ülke iç savunmasına yardım) öngörüldüğü yeni bir döneme girilmiştir.¹⁰⁷

Özellikle İkinci Dünya Harbi sonrası dönemde ABD'nin Clausewitz'den Mao'ya kadar tüm askeri stratejist/teorisyenlerin düşüncelerini ve diğer milletlerin tecrübelerini takip ederek, gayrinizami harp yöntemlerini ve bunun paralelinde gayrinizami harp doktrinini sürekli olarak geliştirdiğini ve dolayısıyla global

¹⁰³ Uğur Mumcu, **Kontrgerilla Öğretileri: Bütün Yazıları-8**, UM:AG Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s. 134.

¹⁰⁴ Yılmaz, **a.g.t.**, s. 10-13.

¹⁰⁵ Akad, **a.g.e.**, s. 88.

¹⁰⁶ Hart, **a.g.e.**, s. 281-283.

¹⁰⁷ M.Tanju Akad, **Askeri Tarihte Stratejik Düşünce**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 113.

gayrinizami harp teorisine kıymetli katkılarda bulunduğunu söylemek mümkündür.¹⁰⁸ Edinilen bu tecrübeler ve ulaşılan bulgular neticesinde gayrinizami harp, gayrinizami kuvvetlerle mücadele, özel kuvvetler operasyonları ve istihbarat konularını doktrine eden Field Manuel (FM) kodlu Amerikan ordu talimname/yönergeleri hazırlanmış¹⁰⁹ ve bunlardan bazıları Türkçeye çevrilerek, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından “*Sahra Talimnamesi (ST)*” adı altında kullanılmıştır.¹¹⁰

Sonraki yıllarda gayrinizami harbin en büyük laboratuvarının Vietnam tecrübesi olduğu söylenebilir. 1965 yılına dek Güney Vietnam’a verdiği destekle sürece dolaylı olarak müdahil olan ABD, bu tarihten itibaren Vietnam’a gönderdiği birliklerle harbi bizzat kendisi yürütmek zorunda kalmıştır. Kimin kazandığı hala tartışma konusu olan bu harp, sadece harbe katılan değil; olayları televizyondan izleyen Amerikalılar üzerinde dahi onarılması güç psikolojik hasarlar bırakmıştır.¹¹¹

Özetle, gayrinizami harp teorisi (o zaman ki adı bu olmamakla birlikte) Sun Tzu’dan itibaren yazılı kaynaklara girmiş, İkinci Dünya Harbi yıllarına kadar farklı coğrafyalarda genellikle zayıfın güçlüye karşı tercih ettiği bir mücadele şekli olmuş, İkinci Dünya Harbi’nde sonra ise ABD ve bir NATO üyesi olması sıfatıyla Türk askeri literatüründe geniş bir yer işgal etmiştir. ABD’de hazırlanan gayrinizami harbin uygulama usullerine yönelik talimname/yönergeler, uygulama kılavuzları ve raporların bir kısmı Türkçe’ye çevrilerek, Türk Silahlı Kuvvetleri’nce kullanılmıştır. Çeşitli adlar altında basılan bu eserler ile anlatılmak ve uygulanmak istenilen bu harp usulünün öneminin anlaşılması ise ne yazık ki uzun bir zaman almıştır.

¹⁰⁸ Güneş, **a.g.t.**, s. 25.

¹⁰⁹ Açık kaynaklardan ulaşılabilecek olan FM 31-15 “*Unconventional Warfare*”, FM 31-16 “*Countergerilla Operations*”, FM 31-23 “*Stability Operations*”, FM 30-31 “*Stability Operations-Intelligence*”, FM 31-20 “*Special Forces Operation Techniques*” bunlardan bazılarıdır.

¹¹⁰ Akfırat, **a.g.e.**, s. 192-193. 1997 yılında ST 31-15 “*Gayrinizamî Kuvvetlere Karşı Harekât*” ve ST 31-21 “*Gerilla Harbi ve Özel Kuvvetler Harekâtı*” adlı talimnameler yürürlükten kaldırılmış, 2005 yılında ise siyasi sebeplerle gayrinizami harp eğitimi Özel Kuvvetler Komutanlığı eğitim müfredatından çıkarılmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Güneş, **a.g.t.**, s. 26.

¹¹¹ Yılmaz, **a.g.t.**, s. 15-17.

1.3.1. Gayrinizami Harbin Kapsamı

Gayrinizami harbin kapsamı Amerikan ordu talimnameleri, yerli/yabancı teorisyenler, araştırmacılar ve uygulayıcılar tarafından farklı şekillerde tasnif edilmiştir.

Amerikan ordu talimnamelerinden Field Manuel (FM) 31-21'e göre gayrinizami harp birbiriyle ilişkili;

1. Gerilla harbi,
2. Yıkıcı faaliyetler,
3. Kurtarma-kaçırma harekâtından oluşmaktadır.¹¹²

Gayrinizami harp konusunda çalışmalarıyla ön plana çıkan askeri tarihçi Otto Heilbrunn, "*Düşman Gerisinde Harp*" adlı eserinde gayrinizami harbi;

1. Askeri harekât
 - a. Gerilla harekâtı,
 - b. Özel kuvvetler harekâtı,
2. Askeri olmayan harekât
 - a. Propaganda,
 - b. Yıkıcı hareketler,
 - c. Psikolojik ve politik harp,
 - ç. Sızma,
 - d. Ekonomik harp olmak üzere iki bölüm halinde incelenmiştir.¹¹³

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kurmay subaylarını yetiştiren Kara Harp Akademisi'nin hazırladığı "*Özel Harp*" adlı kitapta ise gayrinizami harp;

1. Gerilla harbi,
2. Yeraltı (yıkıcı) faaliyetler,

¹¹² Department of the Army Field Manual (FM) 31-21, **Guerilla Warfare and Special Forces Operations**, Headquarters, Washington, 1961, p. 3. Benzer bir sınıflandırma için bkz.: Ferhat Çalışkan, **ABD Doktrinlerinde Düzensiz Savaş Kavramının İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, 2014, s. 49.

¹¹³ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 29.

3. Kaçma-kurtulma olarak üç bölüm halinde sınıflandırılmıştır.¹¹⁴

Türkiye’de gayrinizami harbin sahadaki uygulayıcılarından biri olan Metin Gürcan, “*Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak*” adlı makalesinde gayrinizami harbin bölümlerini;

1. Gerilla harbi,
2. Ayaklanma ve ayaklanmaya karşı koyma,
3. Terörizm ve terörizme karşı harekât,
4. Dost ülke iç savunmasına yardım (DÜİSY),
5. Bilgi Harekâtı olarak kategorize etmekte, Bilgi Harekâtı’nı ise;
 - a. Psikolojik harp,
 - b. Sivil-asker işbirliği (SAİ),
 - c. Komuta-kontrol,
 - ç. Siber savaş,
 - d. Stratejik iletişim gibi alt bölümlere ayırmaktadır.¹¹⁵

Özel Kuvvetler Komutanlığı’nın önemli isimlerinden emekli tümgeneral Mehmet Cihat Akyol da gayrinizami harbi özel harbin bölümlerinden biri olarak gösterdikten sonra, gayrinizami harbin;

1. Gerilla harbi (harekâtı),
2. Yıkıcı faaliyetler (yeraltı) harekâtı,
3. Kurtarma-kaçırma harekâtından oluştuğunu ifade etmiştir.¹¹⁶

Kara Kuvvetleri Komutanlığı da yapmış olan emekli orgeneral Kemal Yamak ise gayrinizami harbi, özel harbin bölümlerinden biri olarak kabul etmiş ve gayrinizami harbi;

¹¹⁴ **Özel Harp (Gayri Nizami Harekât-Gayri Nizami Harekâta Karşı Koyma-Psikolojik Harekât)**, Kara Harp Akademisi Yayını, İstanbul, [t.y.], s. 1-3.

¹¹⁵ Gürcan, *a.g.m.*, s. 139-146.

¹¹⁶ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 18.

1. Gerilla harbi,
2. Özel kuvvetler harekâtı,
3. Mukavemet harekâtı olarak üç başlık altında toplamıştır.¹¹⁷

Ulusal/uluslararası literatürün taranmasıyla elde edilen bulgular ve mesleki tecrübeler ışığında yapılan değerlendirme neticesinde özgün bir gayrinizami harp tasnifi yapılarak, gayrinizami harbin;

1. Gerilla harbi (harekâtı),
2. Yıkıcı faaliyetler (yeraltı) harekâtı,
3. Kurtarma-kaçırma harekâtı,
4. Gayrinizami kuvvetlere karşı harekât (kontrgerilla) ve dost ülke iç savunmasına yardım (DÜİSY) harekâtından oluştuğu söylenebilir.

1.3.1.1. Gerilla Harbi (Gerilla Harekâtı)

Gayrinizami harbin kapsamı yerli ve yabancı teorisyenler, araştırmacılar ve uygulayıcılar tarafından farklı şekillerde tasnif edilmekle birlikte, herkesin üzerinde mutabık kaldığı husus gayrinizami harbin temel ögesinin “*gerilla harbi*” olduğudur.

Esas itibariyle gerilla harbi Türkçe “*çete harekâtı*” tabirinin tam karşılığıdır ve gayrinizami harbin vurucu gücünü gerilla birlikleri teşkil ettiğinden, gerilla harbi tabiri gayrinizami harp anlamında da kullanılmıştır.¹¹⁸

Ana Britannica, gerilla harbini; “*Devletin meşru askeri güçlerine ya da işgal kuvvetlerine karşı düzensiz kuvvetlerce yürütülen siyasal ve askeri amaçlı, sınırlı, küçük ölçekli harekâtlar*” olarak tanımlamaktadır.¹¹⁹ Siyaset bilimci Samuel Huntington’a göre gerilla harbi; “*Stratejik açıdan zayıf olan tarafın kendi seçtiği biçimlere, zamanlara ve yerlere göre taktik saldırılar yaptığı bir savaş biçimidir*”.¹²⁰ Harp Akademisi öğretim üyelerinden emekli albay Mükerrer Erensu ise gerilla

¹¹⁷ Yamak, **a.g.e.**, s. 245-246.

¹¹⁸ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 19.

¹¹⁹ “*Gerilla Savaşı*”, **Ana Britannica**, Cilt: 9, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 403.

¹²⁰ Boot, **a.g.e.**, s. XIX.

harbini, gayrinizami harbin açık mücadele unsurları olan gerillaların başvurduğu yıpratma harekâtı olarak tasvir etmektedir.¹²¹

Genel itibariyle gerilla harekâtı iki farklı formda karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki; ülkesi işgal edilen/edilmeye çalışan sivil halkın emperyalist güçlere karşı verdiği milli kurtuluş harekâtlarıdır. İkincisi ise silahlı muhalif unsurlar tarafından hakim otoriteye karşı verilen mücadeledir.¹²²

Gerilla harbi, gayrinizami harbin temel uygulama biçimi olmakla birlikte; mevzii harbin de çekirdeği olduğu söylenebilir. Gerilla harbinin temel ilkesi kazanılacağı kati olmayan hiçbir çatışmaya girilmemesidir.¹²³ Gerilla harp harekât bölgesi ise düşman kontrolü altında tutulan bölgeler ve düşmana ait topraklar üzerinde gerilla harbi vermeye uygun coğrafi alandır.¹²⁴

Gerilla harbinin temel dayanağı halk desteğidir ve literatürde halk desteğinin gerilla harbinin olmazsa olmazı olduğu konusunda tam anlamıyla bir mutabakat vardır.

Alman generali Erich Friedrich Willhem Ludendorff'a göre müdafaa ordusunun kökleri halktadır.¹²⁵ Çin mukavemet savaşında Mao'nun en yakın çalışma arkadaşı olan Lin Piao'ya göre gerilla harbi, mukavemet harekâtını topyekûnlaştırmanın en iyi yöntemidir.¹²⁶ Harp Akademisi öğretim üyelerinden emekli albay M.Fatih Özsü'ya göre de gerilla harbi, halka dayanan ve halk desteğini aldığı takdirde başarılı olan bir mücadele türüdür.¹²⁷ Tanınmış harp teorisyenlerinden B.H.Liddell Hart'a da gerillanın bu mücadelenin yalnızca görünen yüzü olduğuna dikkat çekmiş, dayanağının geniş halk kitleleri olduğuna vurgu yapmıştır. Hart'a göre bu hareket, ancak kitlelerin sempatisinin kazanılmasına ve mücadeleye geniş çaplı bir başkaldırı niteliği kazandırılmasına bağlıdır.¹²⁸ Ünlü gerilla teorisyeni

¹²¹ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 24.

¹²² Orlov, **Sovyet İstihbaratının...**, s. 161.

¹²³ Ernesto (Che) Guevara, **Guerrilla Warfare**, University of Nebraska Press, Newyork, 1998, p. 77-92.

¹²⁴ Mustafa Özyanar, **Gayrinizami Harp Harekâtı**, Kara Harp Akademisi Yayınları, İstanbul, 1971, s. 14.

¹²⁵ General Ludendorff, **Der totale Krieg (Topyekûn Harb)**, (Çev.) Hikmet Tuna, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s. 25.

¹²⁶ Piao, **a.g.e.**, s. 38.

¹²⁷ M.Fatih Özsü, "*Viet-kong Gerillacılarının Savaş Taktikleri, Metodları ve Hileleri*", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı: 232 (1969), s. 9.

¹²⁸ Hart, **a.g.e.**, s. 285-286.

Albert Bayo'ya göre de gerilla harbinin başarıya ulaşabilmesinin ilk ve en önemli şartı halk desteğidir.¹²⁹

Gerilla harbini üç farklı kategoride ele almak mümkündür. Birinci kategori, ülkesinin bir kısmı veya tamamı işgal edilen halkın işgal kuvvetlerini hırpalayarak çekilmeye mecbur bırakmak ve direniş hareketini kuvvetlendirmek amacıyla başvurduğu faaliyetler bulunmaktadır. İkinci kategori, bir ülkede rejimi değiştirmeye yönelik olarak icra edilen gerilla tarzı eylemlerdir. Üçüncü kategoride ise komando tipi yıpratma operasyonları ve beşinci kol¹³⁰ faaliyetleri kapsamında hasım ülke topraklarında başvurulan yöntemler yer almaktadır.¹³¹

Belirli bir cephesi ve sabit bir formu olmayan gerilla harbi daha ziyade taarruz esasına dayanmakta olup, hareketlerini kısıtlayacak teferruatlı bir lojistik destek sistemine de ihtiyaç duymamaktadır.¹³² Ateş gücü yüksek, ağır iklim şartlarına dayanıklı, taşınması kolay silahlar; kurulması, füyelenmesi basit patlayıcı maddeler; güç şartlarda, uzun süre mücadele edebilecek şekilde eğitilmiş, deneyimli küçük gruplar; gerilla harbi vermeye uygun bir siyasi ortam; harekât sonrasında gizlenilebilecek ve takip edilmeyi zorlaştıracak elverişli (ormanlık, dağlık, bataklık) bir arazi yapısı ve kuvvetli bir halk desteği basit bir gerilla faaliyetini, bir gerilla harekâtına/harbine ve hatta bir iç savaşa dönüştürebilir.¹³³

Bir gerilla birliğine verilebilecek harekât görevleri; harp ilanından önce, harbin ilan edildiği gün ve harp ilanından sonraki görevler olmak üzere üç ayrı başlık altında incelenebilir. Gerilla birliğine harp ilanından önce verilecek en önemli görev,

¹²⁹ Alberto Bayo, **Gerilla Nedir**, (Çev.) Mekin Gönenç, Ant Yayınları, İstanbul, 1968, s. 19.

¹³⁰ Ernest Hemingway (1899-1961), dört sıra halinde yürüyen askeri birliklerden esinlenerek, düşmanın görünmeyen casuslar sırasını simgeleyen "beşinci kol" deyimini ilk kez kendisinin bulunduğunu iddia etmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Ernest Volkman, **Kara Sanatın Uzmanları: Casuslar**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s. 237-238. Beşinci kol tabiri İkinci Dünya Harbi'nin hemen öncesinde İspanya İç Harbi sırasında Madrid'e yöneltilen taarruzlarda "içerden yapılan yardımlara atfen" verilen bir addır. Bugün; casusluk, sabotaj, propaganda ve beşinci kol gaye ve hedef itibarıyla birbirinden ayrı şeyler değildir ve bunları ayrı telakki etmek de doğru değildir. Düşman memleketi üzerine saldıran ve cepheden içeriye doğru ilerleyen esas ordu ile birlikte, memleket içerisinden harekete geçen gizli ordu beraberce iş görmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Selahattin Ertürk, **Propaganda ve Beşinci Kolun İkinci Dünya Harbinde Oynadığı Roller**, Genelkurmay 1.No.Basımevi, Ankara, 1951, s. 7-8.

¹³¹ Akad, **Modern Savaşın...**, s. 90-93. Milli Mücadele Dönemi'nde Türk milletinin İtilaf Devletleri'ne karşı vatanını savunmak adına Kuva-yı Milliye adı altında verdiği mücadele birinci grup gerilla faaliyetleri; Teşkilat-ı Mahsusa'nın dünyanın dört bir yanında çıkardığı/çıkarmaya çalıştığı işyanlar da üçüncü grup gerilla faaliyetleri arasında değerlendirilebilir.

¹³² Greene, Elffers, **a.g.e.**, s. 73.

¹³³ Özdağ, **a.g.e.**, s. 94.

dost unsurların seferberlik ve yığınak faaliyetlerini düşman keşif ve gayrinizami harp unsurlarına karşı örterken; düşmanın harp hazırlıklarını akamete uğratmaktır. Gerilla birlikleri, nizami birliklerin kolayca temin edemeyeceği düşman kuvvetlerin konuş-kuruluş durumuyla ilgili istihbari bilgileri temin edebilir, düşmanın hayati öneme haiz bina ve tesislerini tahrip etmeye yönelik stratejik sabotaj faaliyetleri gerçekleştirebilir, düşmanı yanıltmak üzere farklı bölgelerde taciz harekâtları icra edebilir, propaganda faaliyetleri ile bölge halkının kazanılmasını sağlayabilir ve harbin başlayacağı güne yönelik çeşitli faaliyetler icra edebilirler. Harbin ilan edildiği gün ise gerillaların esas vazifesi, harekât alanının tecrit edilmesidir. Bu amaçla bir yandan düşmanın kullanacağı yollar boyunca pusular atılır, köprü ve yollar tahrip edilir, düşman haberleşme ve lojistik kaynaklarına zarar verilir, komuta-kontrol sistemleri tahrip edilirken; diğer yandan da dost birliklerce kullanılacak yol ve köprüler düşman sabotajlarına karşı korunur, dost unsurlara düşman gerisinde kılavuzluk-rehberlik hizmeti verilir. Harp ilan edildikten sonra ise düşman hatları gerisinde operasyonlar, düzenli ordu birliklerine yardım ve onların yan-gerilerinin korunması, kendi bölgesinde mukavemet, sivil halkın kontrolü ve karşı casusluğun önlenmesi, rehberlik-kılavuzluk gibi görevler icra ederler.¹³⁴

Gerilla harekâtının tesiri için de bazı ön şartlar vardır. Bunlardan ilki; harp tekniği ve teşkilatlanmanın tespit edilen hedeflere ve şartlara uyumlu olması zorunluluğudur. İkinci koşul; halk desteğinin alınmasıdır. Üçüncü şart ise gerilla harekâtını destekleyen ve baskı anında geri çekilip, sığınılacak üsler temin eden varlıklı bir koruyucu güce duyulan ihtiyaçtır.¹³⁵

Gerilla harbi dinamizm ve devamlılık gerektirir. Gerilla harbinin karakterini en iyi şekilde betimleyen tabir “*Vur-kaç*”tır. Çünkü gerilla harbinin başvurduğu çok sayıda küçük darbe, büyük çaplı birkaç darbeden daha büyük bir etki yaratmaktadır. Ard arda gelen bu küçük darbe ve taciz eylemleri düşman kuvvetlerinin konsantrasyonunu bozup, moral değerler açısından çöküntüye sebep olacağı gibi, dost unsurları da cesaretlendirecektir.¹³⁶ Nitekim askeri tarihçi Hakkı İştîp bu

¹³⁴ Department of Army Field Manuel (FM) 31-21, **Organization and Conduct of Guerilla Warfare**, United States Government Printing Office, 1951, p. 216-227.

¹³⁵ Walter Laqueur, “*Gerilla Hakkında Oniki Tez*”, **Günümüzde Gerilla ve Terörizm: Şiddet Yoluyla Politika**, (Naşir) Rolf Tophoven, (Çev.) Eşref Bengi Özbilen, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1993, s. 17.

¹³⁶ Hart, **a.g.e.**, s. 284.

durumu; “Çeteler düşmana saldırmağa başladılar mı at sineği gibi peşini bırakmamağa gayret ederler. Ve baskınları biri diğerinden daha ziyade taciz edici olduğu takdirde düşmana usanç verdirir.”¹³⁷ diyerek gerilla harbinde devamlılığın ve psikolojik baskının önemine vurgu yapmaktadır.

Genel itibariyle gerilla harbi, zayıf olan tarafın uyguladığı bir yöntemdir¹³⁸ ve gerilla taktiklerine başvurulmasının temel gerekçesi güçlerinin geleneksel yöntemleri kullanmaya kafi gelmemesidir.¹³⁹

Gerilla harbinin en önemli prensiplerinden biri “*asgari kayıplarla mümkün olan en ağır zayıfatı*” verdirmektir. Bu nedenle gerilla birlikleri, düşmanla kendi şartlarına uygun hallerde çatışmaya girer, “*bizim cephemiz, onların (düşmanın) gerisidir.*” düsturu ile taarruzlarını düşmanın yan ve gerilerine teksif eder ve bu suretle kendi kayıplarını en aza indirirken, düşmanı da huzursuz ederek, geri bölgesini emniyetsiz hissettirir.¹⁴⁰

Gerilla harbinin aynı zamanda diğer askeri operasyonları destekleme gibi bir misyonu da vardır.¹⁴¹ Gerilla harbi, tamamlayıcı bir faaliyet olarak düzenli ordunun işini büyük oranda kolaylaştırır. Gerilla harbinin taarruz esnasında en önemli katkıları; havaalanları, limanlar, köprü ve kavşakları kontrol altına almak, tahkimli mevzileri ve bataryaları imha etmek, önemli noktaları ele geçirmek ve mukavemet harekâtını bastırmak suretiyle dost unsurların ilerleyiş hızını artırmaktadır. Geri çekilme sırasında ise düşman unsurların harekâtını kısıtlar; her hal ve şart altında düşman kuvvetlerini tecrit eder ve zayıf düşürür.¹⁴²

1.3.1.2. Yıkıcı Faaliyetler (Yeraltı Faaliyetleri)

Yıkıcı faaliyetlere başvurulma sebebi hasmın askeri, siyasi, psikolojik ve ekonomik gücünün zayıflatılmasıdır. Bir ülkeyi içeriden yıkmak, eğer bu mümkün olmazsa zayıf düşürmek amacıyla başvurulmuş psikolojik harp, casusluk ve baltalama hareketleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Düşman ordusunun hemen gerisinde icra

¹³⁷ Hakkı İştîp, **Gerilla: Çete Muharebeleri**, Harp Okulu Basımevi, İstanbul, 1949, s. 18.

¹³⁸ Erol Toy, **Türk Gerilla Tarihi**, Yaz Yayınları, İstanbul, 2000, s. 211.

¹³⁹ Boot, **a.g.e.**, s. XIX.

¹⁴⁰ Orlov, **Sovyet İstihbaratının...**, s. 165-167.

¹⁴¹ Department of Army Field Manuel (FM) 31-21, **Guerilla Warfare and Special Forces**, Headquarters, Washington, 1961, p. 5.

¹⁴² Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 147.

edilen baltalama hareketleri ile hasmın ulaştırma ve haberleşme sistemlerinin işlemez hale getirilmesi, sanayi ve üretim tesislerinin tahrip edilmesi, ekonomik çöküntü yaşatılması, psikolojik bir yıkım yaşatılması gibi gayeler güdülür.¹⁴³

Bu faaliyetler, halktan meydana getirilmiş yeraltı teşkilatı marifetiyle icra edilir. Yeraltı teşkilatı hakim otorite veya işgalcilere karşı, iş yavaşlatmaktan şiddet olaylarına başvurmaya kadar çok geniş bir yelpazede aktif ve pasif olarak “*gizli mukavemet*” gösterir. Aktif mukavemet; tahrip, tedhiş ve sabotaj gibi faaliyetleri kapsarken; pasif mukavemet ise boykot ve grevlerin teşvik edilmesi, sivil itaatsizlik eylemleri, propaganda ve casusluk faaliyetlerini içerir.¹⁴⁴

Yıkıcı faaliyetler içinde önemli bir yer işgal eden ve bir politikayı müessir kılma, halkı bezdirme gayesini güden sabotajın etkili olabilmesi için kuvvetli bir istihbarata dayanması ve gizli servisler eliyle, büyük bir gizlilik içinde düzenlenmesi gerekir.¹⁴⁵

Barış şartlarından itibaren faaliyet gösteren, tüm memleket sathına yayılan ve her meslek grubundan insanları kullanan, uyuşturucu madde ve içki kullanımını körüklemekten, ordu ve millet arasında bozgunculuk yaratılmasına kadar birçok faaliyet ve gizli bir ordu hüviyetindeki beşinci kolun icraatları da yeraltı faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilir.¹⁴⁶ Uluslararası politik atmosferde, isyan hareketlerinin ağırlığı, kırsal alandan, kentsel çevrelere kaymıştır. Bu nedenle, geleceğin harp alanları şehirler olacaktır.¹⁴⁷

¹⁴³ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 28-29.

¹⁴⁴ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 21-22.

¹⁴⁵ Sabotaj faaliyetleri dört grup altında toplanabilir. İlki “*aktif sabotaj*”tır. Şiddete başvurularak ve sistematik bir şekilde yürütülen aktif sabotajlarla düşman tesisleri, demiryolu hatları, yol ve köprüleri tahrip edilir; yangınlar çıkarılır; resmi daireler, silah ve cephane depoları, radarlar bombalanır; fabrikalarda çalışan işçiler vasıtasıyla makineler çalışmaz hale getirilir, çalışanlar kaçırılır veya öldürülür. İkincisi “*pasif sabotaj*”tır. Düşmanın askeri ve ekonomik gücünü kırmak gayesini güden pasif sabotajda şiddete başvurulmaz. Çalışanlar, işlerini bırakmaya veya yavaşlatmaya, grev yapmaya, malzemelere zarar vermeye teşvik edilir. Üçüncüsü “*psikolojik sabotaj*”tır. Şiddete ve maddi tedbirlere başvurmaksızın hasmı rahatsız etmek, toplumda panik yaratmak amacını güder. Dördüncüsü ise “*deniz sabotajı*”dır. Limanlara, deniz fenerlerine, yükleme boşaltma ekipmanlarına zarar verilir; gemiler batırılır, liman personeli greve kışkırtılır. Detaylı bilgi için bkz.: Yakın, **a.g.e.**, s. 205-207.

¹⁴⁶ Ertürk, **a.g.e.**, s. 8-15.

¹⁴⁷ Department of Army Field Manuel (FM) 3-05-201, **Special Forces Unconventional Warfare**, Headquarters, Washington, 2003, p. A-1.

Bu durum, özellikle dost unsurların işini kolaylaştırmak adına şehir merkezlerinde görev yapan/yapacak olan yeraltı teşkilatının önemini daha da artırmaktadır.

1.3.1.3. Kurtarma-Kaçırma Harekâtı

Uluslararası mevzuatta harp esirleri konusunda temel doküman olarak kabul edilen “12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri” silahlı kuvvetler personeli ile silahlı kuvvetlere dâhil milis ve gönüllü birlik mensuplarının hangi şartlarda harp esiri olarak kabul edilebileceğini tanımlamaktadır. Bahse konu sözleşme ve protokollere göre, harp esirlerine hiçbir şekilde maddi/manevi baskı ve işkence yapılmayacak, kötü muameleye maruz bırakılmayacaktır.¹⁴⁸

Ancak, ideali temsil etmek üzere hazırlanan bu sözleşme/protokollerin pratikte tümüyle uygulanabildiğini söylemek güçtür.

Bir kişi ya da grubu esir alanlar yakalanan personele; istismar, tecrit, yoksun bırakma ve sorgulama gibi taktikler uygulamışlardır. İstismar, esirlere yönelik psikolojik ve fiziksel baskıları içermektedir. Tecrit, tutsağı fiziki anlamda diğer esirlerden ayırma ve geçmişi ile bağlantılarını kesmeye yöneliktir. Yoksun bırakma; temel insani gereksinimlerden mahrum etmektir. Sorgulamalarda ise ilk üç taktiğin kombinasyonlarına başvurulmaktadır. Bu olumsuz uygulamalara maruz kalan insanlarda öfke, korku, yanılısma, halüsinasyonlar, bedensel yakınmalar ve hafıza problemleri görülmektedir.¹⁴⁹

Düşmana esir düşen dost unsurlar, maruz kalacakları bu kötü muamelenin de etkisiyle ülke menfaatlerine zarar verebilecek açıklamalarda bulunabilecekleri gibi, düşmanın, personeli bir şantaj ve pazarlık unsuru olarak kullanması ya da esire yapılacak işkence ve kötü muameleyi psikolojik harp amaçlı olarak değerlendirmesi mevzuu bahis olabilir. Buna fırsat vermemek adına, bir savaş esirinden beklenen hareket, en kısa zamanda kaçmasıdır. Yurt içinde düşman unsurlar tarafından esir

¹⁴⁸ Kanun No: 6020, Sayı: 8322, Kabul Tarihi: 21.01.1953, Resmi Gazete Yayın Tarihi: 30.01.1953, s. 5389.

¹⁴⁹ Anthony P.Doran vd., “Survival, Evasion, Resistance, and Escape (SERE) Training: Preparing Military Members for the Demands of Captivity”, **Military Psychology: Clinical and Operational Applications**, (Ed.) Carrie H.Kennedy, Eric A.Zillmer, The Guilford Press, Newyork, 2012, p. 306-330.

edilen dost unsurların kaçma girişiminin, personelin bölgeyi tanınması, yöre halkıyla aynı dili konuşuyor olması, düşman kuvvetlerinin hareket serbestisine sahip olmaması gibi gerekçelerle başarıya ulaşma şansı yüksektir. Düşman ya da tarafsız ülke sınırları içinde yakalanan, ya da kendi ülke sınırları içinde yakalanmasına rağmen ülke dışına çıkarılan personelin işi ise nispeten daha zordur. Bu durumdaki personel büyük oranda harici yardıma ihtiyaç duymakta ve bu aşamada kurtarma-kaçırma harekâtı gündeme gelmektedir.

Genel kabul görmüş tanıma göre kurtarma-kaçırma; dost askeri/sivil personel ile hasım için önem arz eden düşman şahsiyetlerinin düşman kontrolündeki bölgelerden, dost unsurların kontrolündeki bölgelere geçirilmesi işidir.¹⁵⁰ Gayrinizami harbin sahadaki uygulayıcılarından biri olan emekli tümgeneral Mehmet Cihat Akyol bu tanıma biraz daha genişletmektedir. Akyol'a göre kurtarma-kaçırma harekâtı; düşman işgal bölgesine düşen veya mecburi iniş yapan dost ve müttefik uçuş personeli ile bölgeden tahliye edilmesi gereken personel ve malzemenin kurtarılmasını içermektedir.¹⁵¹ Düşman elinden kaçan; ancak halen düşman hatlarında bulunanlar ile dost unsurların kontrolündeki bir bölgede bulunmasına rağmen düşman eline geçme ihtimali olan insanların tahliyesi de kurtarma-kaçırma harekâtı kapsamında değerlendirilebilir.¹⁵² Kurtarma-kaçırma faaliyetleri gayrinizami harbin tamamlayıcı kısmını teşkil etmekte olup,¹⁵³ kurtarma-kaçırma sisteminin işletilmesinden yardımcı kuvvetler ve yeraltı kuvvetleri sorumludur. Gerilla birlikleri de bu faaliyetlere destek verirler.¹⁵⁴ Kurtarma-kaçırma harekâtının sebepleri ise insani gerekçeler, askeri bilgilerin düşman eline geçmesinin önlenmesi, insan gücünün muhafazası, dost kuvvetlerin moralinin yüksek tutulması, düşman imkan ve kabiliyetleri ile düşman bölgesi hakkında istihbari bilgi alınması, düşmanın gayret sarfında bulunmasının sağlanmasıdır.¹⁵⁵

Personelin kurtarılmasında genel olarak dört temel yönetime başvurulmaktadır. İlk ve en önemli yöntem personelin şahsi gayretine

¹⁵⁰ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 27.

¹⁵¹ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 22.

¹⁵² Güneş, **a.g.t.**, s. 38.

¹⁵³ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 27.

¹⁵⁴ **Özel Harp...**, s. 26.

¹⁵⁵ Department of the Army Field Manuel (FM) 21-77, **Evasion and Escape**, Headquarters, Washington, 1958, p. 11-14.

dayanmaktadır. Askeri bir vazifeyi gerçekleştirirken birliğinden kopmuş personelin kendi hayatını idame etmesi ve yakalanmaktan korunması, şayet ele geçirilirse sorguya direnmesi ve en nihayetinde kaçıp kurtulmasıdır.¹⁵⁶ İkinci yöntem, “*konvansiyonel muharebe arama kurtarma*” olarak tanımlanmaktadır. Uçağı düşen, ancak henüz yakalanmamış bir uçucu personelin, kara ya da deniz kuvvetleri birlikleri tarafından kurtarılması türündeki faaliyetler bu kapsamdadır. Üçüncü yöntem, çok daha hızlı ve tehlikeli durumlarda başvurulmuş ve “*konvansiyonel olmayan destekli kurtarma*” olarak tanımlanan ve özel kuvvetler personelinin sürece müdahil olduğu silahlı kurtarma operasyonlarıdır. Dördüncü yöntem ise siyasi iradenin devreye girmesiyle, diplomatik temaslar sonucunda “*müzakereli salıverme*”yi içermektedir.¹⁵⁷

Özetle, tüm dünya ordularınca kendi personeline verilen hayatı idame ve kaçma kurtulma eğitimi ana hatlarıyla; komando harekâtı, su altı/su üstü eğitimleri, dağcılık ve kayak, temel ilk yardım ve sağlık bilgisi, sayısal haritacılık ve coğrafya bilgisi ile oryantiring gibi eğitimleri kapsamaktadır. Bu eğitimleri alan personelin düşman eline düştüğü durumlarda mümkün olan en kısa zamanda sızarak, aldatmayla veya gerilla tipi hareket usullerinden birini veya birkaçını kullanarak kendisini kurtarması beklenmektedir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ve/veya bu çaba ile eş zamanlı olarak diğer yöntemlere başvurulmaktadır. Bu süreçte, müzakereli salıverme usulü de dahil olmak üzere tüm kurtarma yöntemlerinde gerek esir düşen personelin, gerekse kurtarma-kaçırmaya yardım edeceklerin iyi eğitilmiş ve organize olmuş kişi/kişilerden oluşması büyük önem arz etmektedir.

1.3.1.4. Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât (Kontrgerilla) ve Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY)

Genellikle “*özel harb*”in bölümlerinden biri olarak gösterilen “*ayaklanmaya karşı koyma (istikrâr) harekâtı*”,¹⁵⁸ bu çalışmada gayrinizami kuvvetlere karşı

¹⁵⁶ Açık kaynaklardan edinilen bilgilere göre, TSK tarafından düzenlenen iki hafta süreli “*Hayatta Kalma, Kaçma ve Kurtulma Kursları*”nda; kursiyerlere mahallinden temin edilmiş yiyecek, içecek, yaşam malzemesi ile hayatta kalabilme teknikleri, esarete sorgulamaya mukavemet ve esaretten kurtulma taktik/teknikleri konusunda uygulamalı eğitimler verilmektedir. Sorguya mukavemet aşamasında; yoğun psikolojik ve fiziksel baskı altında direnme, dost unsurlar hakkında bilgi vermeme ve tahammül sınırlarını zorlamanın amaçlandığı görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: “*Hayatta Kalma, Kaçma ve Kurtulma Kursu*”, **Komando Dergisi**, Sayı: 66 (2000), s. 7.

¹⁵⁷ Doran vd., *a.g.m.*, p. 306-330.

¹⁵⁸ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 12; Güneş, **a.g.t.**, s. 34.

harekât başlığı altında, gayrinizami harbin bölümlerinden biri olarak değerlendirilmiş ve aralarındaki bağ nedeniyle dost ülke iç savunmasına yardım ile aynı başlık altında incelenmiştir.

Ayaklanma; meşru şekilde kurulmuş hükümeti devirerek iktidarı ele geçirmek veya işgal kuvvetlerini bertaraf etmek amacıyla gayrimemnun halk kitlelerince başvuru infial ve karşı gelme hareketi olarak tanımlanabilir.¹⁵⁹

Bir başka tanıma göre ayaklanma; meşru hükümete karşı yeni bir yönetim tesis etmek veya işgal edilmiş bir bölgeyi işgalden kurtarmak maksadıyla gizli ve/veya açık yapılanmalar aracılığıyla yönetilen ve halk ve/veya dış kaynaklarca desteklenen, pasif mukavemetten silahlı eylemlere ve yarı askeri harekâta kadar uzanan faaliyetlerin bütünüdür. Ayaklanmaya karşı koyma ise ayaklanmaları bastırmak için başvuru faaliyetlerdir.¹⁶⁰

Burada dikkat edilmesi gereken husus ayaklanmaya karşı koyma ve gerillaya karşı koymanın aynı şey olmadığıdır. Ayaklanmaya karşı koyma, ayaklanan unsurlara karşı girişilen çok boyutlu bir mücadeleyi anlatırken; gerillaya karşı koyma operasyonları yalnızca ayaklanma hareketinin görünen yüzü olan gerillalara yöneliktir ve gerillaya karşı koyma operasyonları, ayaklanmaya karşı koyma operasyonlarının destek unsuru olarak görülür. Bu nedenle ev sahibi ülkenin ayaklanmayı bastırmak için kullandığı, “*ayaklanmaya karşı koyma*” ve “*gerillaya karşı koyma*” metodları birbirinden farklıdır.¹⁶¹

Gayrinizami kuvvetlere karşı harekât iki şekilde yapılabilir. Bunlardan ilki, düşman gayrinizami kuvvetlerine yine aynı usulle, yani dost gayrinizami harp unsurlarını kullanarak müdahale etmektir. İkincisi ise ayaklanmalara karşı koyma tarzındadır. Bu durumda bir taraftan isyanın sebepleri ortadan kaldırılmaya çalışılırken, diğer taraftan da ülkenin resmi silahlı birimleri kullanılarak ayaklanmanın bastırılmasıdır.¹⁶² Gizli mukavemet gruplarına (yeraltı teşkilatı ve yardımcı kuvvetler) yönelik olarak “*polis harekâtı*”na gayrinizami birliklerin açık

¹⁵⁹ M.Emin Değer, **CIA Kontr-Gerilla ve Türkiye**, Çağ Matbaası, Ankara, 1979, s. 281-282.

¹⁶⁰ Bayram, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁶¹ U.S. Marine Corps Field Manuel (FM) 90-8/MCRP 3-33A, **Countergerilla Operations**, U.S.Government Printing Office, Washington, 1986, p. 1-1, 1-5.

¹⁶² Akyol, **Kontrgerilla**, s. 61-63. Gayrinizami kuvvetlere karşı harekâtı yürütecek askeri kuvvetler, gerilla harbini yürütecek “*gayrinizami kuvvetler*” gibi örgütlenir. Detaylı bilgi için bkz.: Suat Parlar, **Kontrgerilla Kısacında Türkiye**, Mephisto Yayınları, İstanbul, 2006, s. 141.

mukavemet unsuru olan gerilla kuvvetlerine karşı da “*muharebe harekâtı*”na başvurulmaktadır.¹⁶³

Gayrinizami kuvvetlere karşı harekâtın prensipleri ise kuvvetli bir istihbarat desteğine sahip olunması, gayrinizami harbin ve düşman gayrinizami harp taktik/tekniklerinin bilinmesi, pro-aktif davranılması, hedefin doğru belirlenmesi ve halk desteğinin sağlanması, siklet merkezi oluşturulması, düşman gayrinizami harp unsurlarının cephe muharebelerine zorlanmasıdır.¹⁶⁴

Gayrinizami harple mücadelenin ilk ve en önemli şartı gerillaların halktan tecrit edilmesini sağlamaktır.¹⁶⁵ Çünkü akla ve kalbe hitap eden, halk merkezli hareketler gerillalara karşı hareketin olmazsa olmazıdır.¹⁶⁶ Halk merkezli anlayışın önemini çok erken kavrayan ABD, çatışma bölgelerinde sosyolog, sivil antropolog, psikolog ve askerlerden “*insan arazi analiz timleri (human terrain analysis teams)*” teşkil etmekte¹⁶⁷ ve bunların yaptığı saha çalışmalarıyla silahlı kuvvetlerin işini kolaylaştıracak şekilde bölge halkına yönelik etütler hazırlatmaktadır.¹⁶⁸

ABD’de Başkan Kennedy’den Reagan’a kadar olan dönem, “*ayaklanmaları bastırma çağı*” olarak adlandırılmış ve bu dönemde hazırlanan “*FM 31-15: Unconventional Warfare*”, “*FM 31-16: Countergerilla Operations*”, “*FM 31-23: Stability Operations*”, “*FM 30-31: Stability Operations-Intelligence*” gibi askeri talimname/yönergelerle ayaklanmalarla mücadele doktrinize edilmeye çalışılmıştır.¹⁶⁹

Bu Amerikan talimnamelerinden bir kısmı Türkçe’ye çevrilerek, “*Sahra Talimnamesi (ST)*” adıyla Türk Silahlı Kuvvetleri’nce uzun bir süre kullanılmıştır.

Gayrinizami kuvvetlere karşı harekâtla ilintili bir başka kavram da, hem ayaklanmaların çıkarılması ve sürdürülmesi aşamasında, hem de ayaklanmaların

¹⁶³ Güneş, **a.g.t.**, s. 44-49.

¹⁶⁴ Akyol, **Kontrgerilla**, s. 61-65.

¹⁶⁵ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 44.

¹⁶⁶ Boot, **a.g.e.**, s. XXI.

¹⁶⁷ Gürçan, *a.g.m.*, s. 165-166.

¹⁶⁸ Afgan asıllı Amerikalı doktor Farzana Nabi Amanullah tarafından 2012 yılında Afganistan’da yapılan saha çalışmaları neticesinde hazırlanan ve bizzat müşahede ettiğim “*Education Structure in Afghanistan*” konulu rapor bunun en bariz örneklerinden birini teşkil etmektedir. Kaynak: Doktor Farzana Nabi Amanullah ile 5 Eylül 2012 tarihinde Kabil/Afganistan’da yapılan mülakat.

¹⁶⁹ Akfirat, **a.g.e.**, s. 192.

bastırılması olarak tanımlanan istikrâr harekâtlarında önemli bir rol üstlenen “*dış destek*”tir.

Ayaklanmalar, bir ülkenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanarak, kapalı bir çevrim izleyebilirse de; dış destekli ayaklanmalarla daha sık karşılaşılmakta, ülke içindeki gayrimemnun gruplar, bir dış desteğin de etki ve desteğiyle mevcut düzene başkaldırmaktadır.¹⁷⁰ Her gerilla hareketi özellikle başlangıç safhasında bir desteğe ihtiyaç duyduğundan, güçlü dış destek olmadan gerilla harekâtını sürdürmek çok güçtür.¹⁷¹ Mukavemet grupları büyüdükçe artan lojistik ihtiyaçlar ve iç destek yoluyla mahallinden temin edilemeyen kritik malzemeler bu sayede karşılanır. Dış destek arttıkça, gayrinizami unsurların iç desteğe duyduğu ihtiyaç azalacağından, yerel halkın üzerindeki yük hafifleyecektir.¹⁷²

Ayaklanmalar gibi, ayaklanmaya karşı koyma harekâtları da dış desteğe ihtiyaç duyar ve harekâtı yönlendiren bu asıl güç genellikle gizli olup, harekât alanına inmez.¹⁷³ Dış destek yalnızca para, silah-teçhizat, siyasi destek boyutunda kalmayıp, uzman personel ve gönüllü temini gibi hususları da ihtiva edebilir.¹⁷⁴

Bu duruma dair detayları Amerikan askeri talimnamelerinde görmek mümkündür. Bahse konu talimnamelere göre dış destek, fiziksel veya psikolojik olabilir. Silah, mühimmat, araç-gereç, barınak, personel ve muharip birlikler fiziksel dış desteğe; uluslararası arenada isyana verilen destek ile politik ve ekonomik etkiler de psikolojik dış desteğin örneğidir.¹⁷⁵ Aralarında Kissenger’ın da bulunduğu bir grubun kaleme aldığı “*Counter-Insurgency Warfare, Theory and Practice*” adlı kitapta, ABD’nin bu konudaki tezleri açık sözlülükle dile getirilmiş ve “*hiçbir ihtilal harbinin tamamen dâhili bir mesele olarak kalamayacağı*” belirtilmiştir. Kitaba göre, herhangi bir ihtilal harbi durumunda halkı kontrol etmekle görevlendirilecek gruplar ABD çıkarları doğrultusunda eğitilerek, indoktrine edilmeli; eğer bu yapılamazsa değiştirilmelidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus yerel halkın, ABD güçlerini işgal gücü olarak değerlendirmeyip; yardım için gelen dost kuvvet

¹⁷⁰ Akfırat, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁷¹ Suat İlhan, **Harp Yönetimi ve Atatürk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1987, s. 19.

¹⁷² Güneş, **a.g.t.**, s. 41.

¹⁷³ Muzaffer Özdağ, **Stratejik Düşüncenin Sivil ve Askeri Hayatta Kullanılması**, Avrasya-Bir Vakfı ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s. 22.

¹⁷⁴ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 39.

¹⁷⁵ U.S. Marine Corps Field Manuel (FM) 90-8/MCRP 3-33A, **Counterterror Operations**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1986, p. 1-3.

olarak görmesi ve ayaklanmanın bastırılması için işbirliği yapmasının sağlanmasıdır.¹⁷⁶

Yakın tarihte, Türkiye Cumhuriyeti desteğiyle Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) üzerinden Kıbrıs'ta yürütülen mukavemet harekâtı¹⁷⁷ ile bugün Rusya'nın Suriye rejimine verdiği destek ve ABD'nin Irak, Afganistan ve Suriye'de "*kendi milli menfaatleri doğrultusunda*" yürüttüğü faaliyetler "*dost ülke iç savunmasına yardım*" harekâtının örneklerinden bazılarıdır.

1.3.2. Gayrinizami Harbin Unsurları

Gayrinizami harbin kendine özgü kuralları, düzeni ve metodları vardır. Konvansiyonel harpten bu derece ayrılan bir harp türünün unsurlarının da muntazam silahlı kuvvetler, polis kuvveti veya diğer iç güvenlik kuvvetlerinden daha farklı silahlı şahıs veya gruplardan oluşması doğaldır.¹⁷⁸ Bu bağlamda gayrinizami harp kuvvetleri (unsurları); gerilla birlikleri, yeraltı teşkilatı, yardımcı kuvvetler ve özel kuvvetler başlıkları altında toplanabilir.¹⁷⁹ Bir gayrinizami kuvvetin büyüklüğü maksada, araziye, halkın karakter ve yoğunluk derecesine, silah-mühimmat ve lojistik destek malzemelerinin durumuna, liderlik niteliğine, dış desteğin mahiyetine, kendilerine karşı alınan önlemlerin şiddetine göre değişiklik arz etmektedir.¹⁸⁰ Burada göz ardı edilmemesi gereken husus, gayrinizami harbin "*gayri kanuni harp*" olmadığı gibi, gayrinizami askeri kuvvetlerin de "*gayri kanuni askerî kuvvetler*" anlamına gelmediğidir.¹⁸¹

1.3.2.1. Gerilla

Sivil halktan ve gönüllülerden oluşan gerillalar gayrinizami harbin askeri birlikleri olarak değerlendirilebilir. Gerillalar, tutum ve görünüşleri ile gayrinizami

¹⁷⁶ Akfırat, **a.g.e.**, s. 136, 31-34. Bugün ABD kendi çıkarları doğrultusunda, dış destek amacıyla DynCorp ve Military Professional Resources Inc. (MPRI) gibi eski askerlerden oluşan askeri şirketler üzerinden de kontrgerilla operasyonlarına destek vermektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Jürgen Elsasser, **Batılı Gizli Servislerden IŞİD'e Giden Yol**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015, s. 161.

¹⁷⁷ Ulvi Keser, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 120. Kıbrıs'ta gayrinizami harbin ayrılmaz bir parçası olan psikolojik harbi başarıyla uygulayanlardan biri o da dönemde üsteğmen rütbesiyle Erenköy'de görev yapan Engin Alan'dır. Sonraki yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri'nde korgeneral rütbesine kadar yükselen Engin Alan ile 13 Ocak 2018 tarihinde Adana'da yapılan görüşme esnasında kendisi bu olayı doğrulamıştır. Kaynak: Engin Alan ile 13 Ocak 2018'de Adana'da yapılan mülakat.

¹⁷⁸ Özyanar, **a.g.e.**, s. 16.

¹⁷⁹ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 11-19.

¹⁸⁰ Ferit İlsever, **Kontgerilla Teorisi**, Cilt: I, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008, s. 293.

¹⁸¹ Yamak, **a.g.e.**, s. 246.

harbin “açık” ve “aleni” kısmı olarak adlandırıldığı gibi, gerilla birliklerinin harekâtı da “açık mukavemet” olarak tanımlanmıştır.¹⁸²

Amerikan talimnamelerine göre gerilla uniteleri;

1. Sivil gönüllüler veya zorlamayla kazanılanlar,
2. Askeri liderler ve uzmanlar,
3. Asker kaçakları,

4. Muharebede bireysel veya küçük gruplar halinde birliklerinden kopanlar, planlı olarak düşman gerisinde bırakılanlar, firar eden harp esirleri ve hava aracı düşen havacılarından oluşabilir.¹⁸³

Gayrinizami harbin en önemli teorisyenlerinden biri olan Mao Zedung, gerilla birliklerini kaynaklarına göre üç sınıfa ayırmakta ve ordu içinden seçilmiş gönüllülerden kurulanları “*özel gerilla birlikleri*”, genellikle ordunun bir kısmından örgütlenenleri “*ana gerilla birlikleri*”, yerli halk içinden örgütlenenleri ise “*yerli gerilla birlikleri*” olarak adlandırmaktadır.¹⁸⁴

Gerillalar, başlangıçta küçük silahlı gruplar halinde icraatta bulunurlar. Zamanla etraflarında bir sempati ağı örerek köylere ve kasabalara doğru yayılırlar. Komuta personeli, ihtisas elemanları, destek, emniyet, istihbarat ve lojistik yönünden teşkilatlanarak, devamlı çete muharebeleri yapacak hale gelirler.¹⁸⁵ Gerilla kuvveti, askeri yapılanmaya uygun biçimde birliklere ve alt birliklere ayrılır, tek tip üniforma giyer, açık olarak faaliyette bulunan bir askeri birliğe tahsis edilir ve düşmanın gerillayı Cenevre Anlaşması’na göre asker olarak kabul etmesi beklenir.¹⁸⁶ 19. ve 20. yüzyılın başındaki gerillaların komutası genellikle Mina, Empecinado, Andreas Hofer, Zapata gibi “*halktan kişilerin*” elindeyken; zamanla komuta genç aydınların eline geçmiştir.¹⁸⁷

Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin hazırladığı bir rapora göre gerillalar homojen bir yapıya sahip değildir. Uyrukluk açısından gerilla; bağlı olduğu devlet ya

¹⁸² Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 19-20.

¹⁸³ Department of the Army Field Manuel (FM) 31-16, **Countergerilla Operations**, Headquarters, Washington, 1963, p. 4.

¹⁸⁴ Zedung, **a.g.e.**, s. 26-28.

¹⁸⁵ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 38.

¹⁸⁶ **Özel Harp...**, s. 14.

¹⁸⁷ Laqueur, **a.g.m.**, s. 134.

da çatışan tarafın uyruğundan olabileceği gibi yabancı da olabilmektedir. Örgütlenme açısından gerilla; düzenli ordu birlikleri, polis birlikleri, bölgesel ya da yerel milisler gibi birimlerin mensubu olabileceği gibi, sabotaj eylemlerine ya da saldırılara katılan kişiler olarak da ortaya çıkabilmektedir. Çatışma araçları açısından gerilla; ağır silahlardan en basit harp araçlarına kadar çok değişik silah ve malzemeyi kullanabilmektedir. Coğrafi, siyasal ve hukuksal açıdan gerillanın çatışma alanı, siyasal amaçları ve hukuksal statüsü değişiklikler gösterebilmektedir.¹⁸⁸

Gerilla grupları cesur, fedakâr, vatanperver ve idealist gençlerden kurulur. İdeal ölçekteki bir gerilla birliği 10-12 kişiden oluşur ve lojistik destek kolaylığı açısından, bütün savaşçılar aynı çapta ateşli silahlar taşır. Bir gerilla grubu genellikle; karargâh, harekât, haber alma, gerilla toplama, sabotaj, eğitim, cephane, sağlık ve propaganda bölümlerinden oluşur. Karargâh bölümü, beyin görevi icra eder. Haber alma bölümü, bulunduğu bölgedeki düşman ve tarafsız kişiler hakkında istihbarat edinir; su kaynaklarını, ormanları, yolları, köprüleri ve kestirme güzergahları tespit eder; bölgedeki belli başlı hedefleri haritaya işler; casusluk ve karşı casusluk faaliyetlerinin yanında, haber merkezi kurar ve işletir. Harekât bölümü, harekât planını hazırlar. Deneyimli bir subay tarafından yönetilen sabotaj bölümü, düşman kritik tesislerine yapılacak sabotaj faaliyetlerini icra eder. Gerillacı toplama bölümü, birliği genişletmek üzere savaşçı temin eder ve yeteneklerine göre sınıflandırma işlemlerini yapar. Eğitim bölümü, bir subayın liderliğinde, gerillalara askeri talim yaptırıp, silahların kullanılmasını öğretir. Cephane bölümü, cephanenin temininden ve dağıtılmasından sorumlu olduğu gibi, gizli cephane depolarının yapılmasını ve bakımını da sağlar. Sağlık bölümü, tıbbi malzeme temini ve tıbbi personelin tespitini yapar. Gerilla birliğinin dışa açılan penceresi konumundaki propaganda bölümü ise kendi kuvvetlerinin moralini yüksek tutarken; düşmanın umut ve cesaretini kırmaya yönelik propaganda faaliyetlerinde bulunur.¹⁸⁹

Gerilla savaşının karakteri ihtilalcidir.¹⁹⁰ Gerillaların geleneksel görevleri ise baskın, sabotaj ve pusu tertipleme'dir. Gerilla harbinin genel hedefi üç yönlüdür: Düşmanı takviye kuvvetlerinden, silah, teçhizat ve diğer ikmal maddelerinden yoksun bırakmak; düşmanın insan gücünü tüketmek ve cephe'deki kendi kuvvetlerine

¹⁸⁸ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, s. 582.

¹⁸⁹ Bayo, **a.g.e.**, s. 19-26.

¹⁹⁰ T.N.Greene, **Gerilla ve Gerillaya Karşı Savaş**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965, s. 5-6.

doğrudan muharebe desteği sağlamak. Gerillaların genel harekâta yapacakları katkı, faaliyet gösterdikleri bölgeye bağlıdır. Gerillalar ancak, arazi elverişli olduğu ve halkın kendi taraflarında bulunduğu veya terör yaratarak kontrol altında tutulduğu yerlerde faaliyet gösterebilirler. Bu durumda cephe gerisine ince ve sık sık kesilen bir hat halinde dağılırlar ve daha gerideki ana ikmal yolları civarında büyük kümeler halinde toplanırlar.¹⁹¹

İki tip gerilla grubu vardır; dağlardaki gerilla grupları ve köyler ya da civarlarındaki gerilla grupları. Dağ gerillacıları düşmana ya da diktatöre karşı açıkça başkaldırıp bilfiil mücadeleye girişen gerillacılardır. Köy gerillacısı ise normal zamanda günlük işleri ile uğraşarak kendisini kamufle eder. Ayda birkaç kez silahına davranarak düşmanla çatışır. Hiç bir şeyden haberi yokmuşçasına, günlük uğraşlarına devam eder. Gerilla birlikleri tarafından genellikle “*minuet*” tekniği olarak adlandırılan harp tekniği uygulanır. Minuet tekniğinde; düşman geri çekildiğinde gerillacılar onların üzerine gider; düşman ilerlediğinde ise geriye çekilir ve düşmanla aralarındaki mesafeyi korurlar (bu mesafe gündüzleri 800-1.000 metredir.). Her gece birkaç gerilla, mümkün olduğu kadar düşmana yaklaşarak, taciz ateşi açar ve böylece düşmanı tedirgin eder, uykusuz bırakır, morallerini bozar.¹⁹² Gerilla stratejisinde düşmanın gerisi, yanları ve diğer nazik noktaları onun hayati noktalarıdır ve düşman işte buralardan taciz edilmeli, baskına uğratılmalı ve yok edilmelidir.¹⁹³

Gerilla kuvvetlerinin İkinci Dünya Harbi'ne katkılarını üç kategoride toplamak mümkündür. Bunlardan ilki, Rus Partizanları gibi, savaş bölgesinde kendi ordularını destekleyen gerillalardır. İkinci grup, Fransız mukavemetçiler gibi, kendi orduları artık savaş bölgesinde olmayıp, ülkelerinin müttefikleri veya kendi orduları tarafından kurtarılmasına hazırlık olarak ya da bu kuvvetlerin desteğinde faaliyet gösteren gerillalardır. Üçüncü ve son grup ise Tito kuvvetleri gibi, ülkelerini kendi başlarına, olanak varsa müttefiklerin desteğiyle kurtarmaya çalışan gerillalardır. Bunlardan ilk iki grup genellikle taciz, baskın, pusu ve sabotaj faaliyetleriyle yetinirken, üçüncü grup savaşa da büyük oranda katılmıştır. Birinci grup gerillalar, hükümet veya ordu tarafından kurulur ve memleketin yetkili makamlarından emir

¹⁹¹ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 83-85.

¹⁹² Bayo, **a.g.e.**, s. 53, 31-36.

¹⁹³ Greene, **a.g.e.**, s. 7-8.

alır. İkinci grubun ise belirli ölçüde bir özerkliği vardır. Üçüncü grup gerilla kuvveti ise bağımsız faaliyet gösterir. Böyle bir hareketin, hem işgal kuvvetleriyle çarpışarak yarı nizami birliklere, hem de onları desteklemeye elverişli gerillalara ihtiyacı olacağından, kuruluş yapısı her iki unsuru da kapsar.¹⁹⁴

Klasik harp icaplarına göre yetiştirilmiş muvazzaf kuvvetlerin gerillalar ile başa çıkabileceklerini düşünmek yanlıştır.¹⁹⁵ Bu nedenle zaman içinde özel kuvvetlerden bazıları, gerilla özelliklerini benimsemişlerdir. Böylece gerillaların profesyonelleştiği ve özel kuvvetlerdeki profesyonellerin daha fazla gerilla vasfı kazandığı bir ortam oluşmaktadır.¹⁹⁶

Gerillalar komando harekât nev'ilerini uygulamasına rağmen; gerillalar ile komandoların birbirine karıştırılmaması gerekir. Çünkü gerillalar gayrinizami harp birlikleri; komandolar ise nizami harp birliklerdir ve ordu emrinde görev yaparlar. Bazı komando birimleri harekât planı gereği geride ve düşman gerisinde bırakılsa da, bu birlikler daha ziyade düşman bölgesine sızdırılmak suretiyle hedefe yöneltilir ve görev bitiminde tahliye edilirler. Gerilla birlikleri ise başlangıçtan itibaren düşman bölgesinde kalacak şekilde teşkil edilir ve sivil yardıma dayanır.¹⁹⁷

1.3.2.2. Yeraltı Teşkilatı

Gayrinizami harbin başarıya ulaşmasında gerillaların en büyük yardımcıları olan yeraltı unsurları, buzdüğünün görünmeyen kısmını temsil eder. Bunlar; istihbarat-keşif ve gözetleme, suikast, yardım ve yataklık, propaganda ve algı yönetimi, destek faaliyetleri (hasta ve yaralılara sağlık hizmeti verilmesi, araç-mühimmat-personel temini), haberleşme ve iletişim desteği sağlar.¹⁹⁸ Yeraltı teşkilatının, sivil halkın korunmasını sağlamak ve ayaklanan kuvvetlere karşı harekâta iştirak etmek gibi görevleri de vardır.¹⁹⁹ Bir isyan durumunda gerillaları destekleme görevi de yine yeraltı unsurlarınca icra edilir.²⁰⁰

¹⁹⁴ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁹⁵ Greene, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁹⁶ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 170-171.

¹⁹⁷ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 19-20.

¹⁹⁸ Bayo, **a.g.e.**, s. 74-78.

¹⁹⁹ Değer, **a.g.e.**, s. 290.

²⁰⁰ U.S. Marine Corps Field Manuel (FM) 90-8/MCRP 3-33A, **Countergerilla Operations**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1986, p. 1-3.

Halktan oluşturulan, gizli ve kompartımanlara ayrılmış bir şekilde teşkilatlanan yeraltı unsurları, bir mukavemet hareketinde düşman emniyet tedbirleri veya halkın bir bölümünün karşı koyması gibi nedenlerle gerilla kuvvetinden esirgenen bölgelerde faaliyette bulunurlar.²⁰¹ Bir yeraltı yapılanması üçer kişilik gruplardan meydana gelir ve her gruba takma isimler verilir.²⁰²

Yıkıcı faaliyetlerde etkinlikle kullanılan yeraltı unsurları vasıtasıyla hedef hükümete veya işgalcilere karşı pasif direnişten güç kullanmaya kadar değişen kademelerde mukavemet harekâtı uygulanır. Yeraltı teşkilatıyla uygulanan bu mukavemete “gizli mukavemet” denir. Yeraltı teşkilatı “özel tekniğine” göre gizli olarak kurulacağından, faaliyetlerini icra ederken, düşman onları şehir ve kasaba halkından ayırt edemez.²⁰³ Bu teşkilatın üyeleri mukavemet hareketine karşı sempaticilerini açıkça ifade etmez ve harekete katıldığını gizlemek için bütün gayretini sarf eder.²⁰⁴ Bir gayrinizami kuvvetin genişlemesi ve faaliyetlerini sürdürebilmesinin temel şartı halk desteğidir.²⁰⁵

Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Ömer Fevzi Bey, 1904 yılında hazırladığı “*Muhafaza-i Asâyîşe Me'mûr Zabitanın Vezâifi: Usûl-i Takib-i Eşkîya ve Çete Muharebeleri*” adlı eserde, yeraltı unsurları ve halk desteğine vurgu yapmıştır. Ona göre, komitalar rahip veya mektep hocaları gibi seçkin kimseleri kullanarak köy ve kasabalardaki saf hemcinslerini iğfal ve tahrik edebilir, seçkin kişiler ile mahalli unsurlardan emellerine hizmet edecek birer şube oluşturabilir ve sair efrattan nakden, bedenlen, canen her türlü istifadeye koyulabilirler. Muntazaman tarha başlayacakları gizli tekâlif ile silahlar ve yanıcı maddeler satın alır, silahlandıracakları çeteyi köylülere besletir, yaralılarını/hastalarını onlara tedavi ettirir, lojistik desteği onlardan alır, gerekirse onların arasına saklanır ve aynı zamanda o köylüden çete efradı olarak da istifade ederler.²⁰⁶

²⁰¹ **Özel Harp...**, s. 16-17.

²⁰² Bayo, **a.g.e.**, s. 53.

²⁰³ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 21-22.

²⁰⁴ **Özel Harp...**, s. 16-17.

²⁰⁵ Department of the Army Field Manuel (FM) 31-15, **Operations Against Irregular Forces**, Headquarters, Washington, 1961, p. 3-4.

²⁰⁶ Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey, **a.g.e.**, s. 60-64.

Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey'den yaklaşık çeyrek yüzyıl sonra halk savaşının önderlerinden Mao Zedung benzer ifadeler kullanarak, halk desteğini sağlamanın yollarını arayacaktır.

Mao'ya göre modern harpte zafer ya da yenilgi yalnız ordulara bağlı değildir. Özellikle gerilla harbinde halk kitlelerinin gücüne dayanılmalıdır. Kitlelerin desteği dost unsurlar için ulaştırma, yaralıların bakılması, istihbarat, düşmanın yerinin bulunması gibi konularda büyük avantajlar sağlarken; aynı zamanda düşmanı da yalnız başına bırakmaktadır.²⁰⁷ Mao'nun yaklaşımı bize, muharebe alanının, cephedeki kıtaların birbirleriyle karşılaştıkları çizgiden ibaret olmadığı; bu alanın kendi kıtalarımızın gerisinden başlayarak, düşman cephe gerisinin en ücra köşesine kadar uzandığı gerçeğini bir kez daha hatırlatmaktadır.²⁰⁸

Yeraltı unsurlarıyla ilgili olarak en dikkat çekici husus, kanun karşısındaki durumlarıdır. ABD Kara Kuvvetleri'nce "*FM 31-15: Unconventional Warfare*" adıyla yayımlanan ve Türk Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Türkçe'ye çevrilerek "*ST 31-15: Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât*" adıyla yürürlüğe giren talimnameye göre; "*bir gayrinizami kuvvet, biri açık faaliyet gösteren gerilla unsuru, diğeri gizli faaliyette bulunan yeraltı unsuru olmak üzere iki unsurdan oluşmakta*"²⁰⁹ ve "*yeraltı unsurları kaide olarak kanuni statüye sahip olmamaktadır*".²¹⁰

1.3.2.3. Yardımcı Kuvvetler

Yardımcı kuvvetler, gerilla birimlerinin esas destek unsurudur. Yardımcı kuvvetlerin yiyecek ve giyecek konusunda ana ikmal kaynağı olmasından başka, istihbarat ve haber sağlama, emniyet hizmetleri ve muhtemel sınırlı muharebe vazifeleri icra etme; lojistik destek ve tıbbi ilk yardım sağlama gibi görevleri de vardır.²¹¹ Yardımcı kuvvetlerin özellikle istihbarat faaliyetlerinde kullanılması çok hassas bir husustur. Bu konuda gönüllülük esas alınmalı; çok tehlikeli bir silah olan

²⁰⁷ Zedung, **a.g.e.**, s. 13-14.

²⁰⁸ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 123.

²⁰⁹ Talat Turhan, **Özel Savaş Terör ve Kontrgerilla**, Tümsamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 28.

²¹⁰ Akfırat, **a.g.e.**, s. 65-66.

²¹¹ **Özel Harp...**, s. 15.

ve her an geriye tepme ihtimali olan şantaj, bir angajman usulü olarak kullanılmamalıdır.²¹²

Dost askeri personelin ve seçilmiş kişilerin, düşman elinde bulunan veya düşmana ait olan bölgelerden sızma yoluyla çıkarılarak, güvenli bölgelere ulaştırılması tipindeki kurtarma-kaçırma harekâtlarında da yardımcı kuvvetlerden istifade edilir. Çünkü, kurtarma-kaçırma harekâtında gerilla birlikleri tali vazifeler üstlenmekte; esas iş yardımcı kuvvetler ve yeraltı teşkilatı tarafından yapılmaktadır.²¹³

Topyekûn harbin, sınır ve sınır gerisi arasındaki ayrımı kaldırmasıyla, düşman gerilerinde yeni tip askerler, sabotajcılar ya da partililer ortaya çıkmış, sivil halkın önemi daha fazla hissedilir olmuştur.²¹⁴ Bu durum, asli askeri teşkilat dışında kalan ve normal zamanda günlük işleriyle meşgul olan, çağrı üzerine silahlanarak kendilerine tevdi edilen vazifeyi yapan,²¹⁵ bu nedenle de “gündüz külâhlı, gece silahlı” yakıştırmasında bulunulan yardımcı kuvvetleri ön plana çıkarmıştır.²¹⁶

Türkiye’de 7 Ağustos 1944 tarihinde kabul edilen 4654 sayılı “*Memleket İçi Düşmana Karşı Silahlı Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu*”²¹⁷ ve bu kanunun devamı niteliğindeki 3 Ekim 1945 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı’na dayanan “*Memleket İçi Düşmana Karşı Silahlı Savunma Ödevi Yönetmeliği*”²¹⁸ gibi düzenlemelerle, ülke savunmasında yardımcı kuvvetlerden istifade etmenin yasal çerçevesinin belirlendiği ve mukavemetin tabana yayılarak, halkın topyekûn harbin bir parçası haline getirilmesine yönelik çaba sarf edildiği söylenebilir.

1.3.2.4. Özel Kuvvetler

Ünlü gerilla teorisyeni Max Boot’un “*devletin emrindeki gerillalar*” veya “*nizami gayrinizamiler*” olarak tasvir ettiği özel kuvvetler,²¹⁹ özel operasyonlar

²¹² Orlov, *Sovyet İstihbaratının...*, s. 93-94.

²¹³ *Özel Harp...*, s. 3-26.

²¹⁴ Jean Marie Domenach, *Politika ve Propaganda*, (Çev.) Tahsin Yücel, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 20-22.

²¹⁵ Erensu vd., *a.g.e.*, s. 37.

²¹⁶ Akyol, *Gayri Nizami...*, s. 19-22.

²¹⁷ 14 Ağustos 1944 tarihli ve 5782 sayılı Resmi Gazete, s. 7498.

²¹⁸ 11 Ekim 1945 tarihli ve 6130 sayılı Resmi Gazete, s. 163-170.

²¹⁹ Boot, *a.g.e.*, s. 242-257.

yürütmek için örgütlenen, eğitilen ve donatılan ordu birlikleridir.²²⁰ Özel kuvvetler, gerilla birliklerini teşkil ve teçhiz etmek, eğitmek, desteklemek için kullanılan, icabında bu birlikleri ve bölgedeki gayrinizami harp faaliyetlerini sevk ve idare eden ünitelerdir.²²¹

Kuruluş ve görünüş itibarıyla konvansiyonel kuvvetler durumunda olan; ancak barıştan itibaren gayrinizami harp konularında eğitilen ve muharebede gayrinizami harple ilgili görevler üstlenen bu birliklerin mensupları iyi eğitilmiş bir komandodur.²²² İngiliz Kraliyet Deniz Piyade Komutanı general Brooks komandoyu; her çeşit sarp ve arızalı kıyılara çıkarma hücumu yapabilecek nitelikte, idari hizmetleri asgariye indirilmiş ve hafif teçhiz edilmiş piyade birliği olarak tanımlamaktadır. Fikri ve bedeni mukavemeti yüksek, düşman, hava ve arazinin doğuracağı zorluk ve engelleri yenerek her türlü koşulda görev yapabilen, iyi eğitilmiş, müstakil olarak çalışabilen, ani karar verebilme yeteneğine sahip bu askeri personelin görevleri ise düşman asıl muharebe hattı üzerinde veya derinliğinde keşif ve istihbarat yapmak, taktik akın, baskın ve sabotaj düzenlemektir.²²³

Özel birlik ve komandolar sadece taarruz değil; savunma amaçlı da kullanılabilir. Bu birlikler, taarruz harekâtından savunma harekâtına geçiş esnasında geride kalma usulüyle düşman gerisine sızarak, düşman kritik tesislerine zarar verebilir; düşman birliklerine pusu ve akınlar düzenleyerek, düşman hareketini önleyebilir veya geciktirebilirler. Yine düşman gerisinde kalarak, keşif ve istihbarat faaliyetlerinde bulunabilir; ateş destek unsurlarına hedef tespiti yapabilir; köprüler, demiryolları, enerji tesisleri gibi kritik altyapı ve tesislere saldırılarda bulunarak

²²⁰ Department of Defence (DoD) Joint Publication (JP) 1-02, **Dictionary of Military and Associated Terms**, Joint Chiefs of Staff, USA, 2001, p. 494.

²²¹ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 21.

²²² Komando kelimesi ise ilk kez, 1899-1902 yılları arasında Güney Afrika Boer Savaşı sırasında, Boer'lerin (Hollandalı, Alman ve İspanyol çiftçilerin) İngiliz ordusuna karşı akın ve pusu harekâtı icra eden birlikleri için kullanılmıştır. Bunlar, düzenli İngiliz birlikleri ile savaşırken cephe savaşı yerine; üs bölgelerini basmak, kritik personeli kaçırmak, intikal halindeki birlikleri pusuya düşürmek gibi taktikler kullanmışlar ve bağımsız hareket eden birliklerine "*Commando*" adını vermişlerdir. Komando kelimesinin dünya askeri literatürüne girmesi ise İngiliz devlet adamı Winston S.Churchill ile olmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: **Komando Birlikleri Tarihi**, [y.y.], Ankara, 1975, s. 3.

²²³ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 40-43, 88. 1940 yılında, Winston S.Churchill'in himayesinde, İngiliz komando teşkilatını kuran Yarbay Dudley Clarke'ın; "*Elizabeth dönemi korsanı, Chicago gangsteri ve sınır bölgesinin kabile üyesinin bir karışımını arıyorduk. Bunların en iyi nizami askerlerde görülen profesyonel yeterliliğe ve disiplin standardına bağlı olmasını istiyorduk... Onun sağında ve solunda bulunanların başına ne gelirse gelsin, hedefe gitmesini sağlayacak türden kişisel ve bağımsız bir disiplin altına alınması gerekiyordu.*" şeklindeki ifadeleri komando teşkilatından beklentileri anlatmak açısından önemlidir. Detaylı bilgi için bkz.: Boot, **a.g.e.**, s. 260.

kargaşa ve endişe yaratabilir; düzenli ordu birliklerinin desteklenmesi ve harekât ortamını şekillendirmek adına aldatma ve tecrit faaliyetleri icra edebilirler.

Özel birliklerin, ordunun diğer birimlerinden farkı, düşman cephesi gerisindeki görevlerinin niteliğinden ileri gelmektedir. Bu görevler her zaman gayrinizami ve gerilla karakterinde olup,²²⁴ nizami harbin kapsamı dışında kalmaktadır. Bir özel kuvvet unsuru, düşman işgalindeki bir ülkeye sokulmadan önce; seçilen bölgenin gerilla hurbine elverişlilik durumu; bölge halkının bu kuvvete karşı sergileyeceği tutum ve yabancı bir komuta altında gerilla harbi yapılması konusundaki yaklaşımları; bölge halkı üzerinde etkili olabilecek güvenilir yerli liderlerin varlığı; yaratılan gerilla hareketinin kontrol altında tutulabilirliği ve rakip gruplar ile işbirliği yapılarak müşterek düşmanla savaşılabilirlik gibi hususlardan emin olunmalıdır.²²⁵

Gayrinizami harp bütün kuvvetlerin sorumluluğu olmakla beraber, çeşitli tipteki gayrinizami harp kuvvetlerini bir araya getirerek, mukavemeti örgütleyen “özel kuvvetler”dir. Özel kuvvetlerin bir mukavemet hareketini geliştirme gayreti yedi safhada incelenebilir. İlk basamak “psikolojik hazırlık” aşamasıdır. Harekât ortamının şekillendirilmesine yönelik bu safhaya propaganda faaliyetleri ile başlanır. İkinci safha, özel kuvvetlerin harekât bölgesine sokulması ve bu müfrezelere ilk desteğin sağlanmasına yönelik “ilk temas” safhasıdır. Üçüncü safha, “sızma”dır. Sızmada bütün ümitler, sızan özel kuvvet müfrezelerinin karaya/kıyıya temas ettikleri anda kendilerini dostlarının beklemesine bağlanır. Dördüncü safha, özel kuvvet müfreze komutanının, harekât bölgesindeki özel kuvvetler, gerillalar, yardımcı kuvvetler ve yeraltı unsurları gibi mukavemet gruplarını irtibatlandırarak, bir bölge komutanlığı teşkil ettiği “teşkilâtlanma” aşamasıdır. Beşinci safha “kuvvet geliştirme”dir. Bu safhada, karşılıklı güven oluşturmaya ve gerilla kuvvetlerinin geliştirilmesine çalışılır. Altıncı safha “başarıdan faydalanma”dır. Bu safha, konvansiyonel kuvvetler ile gerillalar birleşinceye veya çarpışmalar sona erinceye kadar devam eder. Yedinci safha “terhis”tir. Mukavemet kuvvetlerine duyulan ihtiyaç ortadan kalktıktan sonra, silahlı gerillalar, iç politik çatışmalarda taraf

²²⁴ ABD özel kuvvetlerinin esas gayesi, kendisi savaşmaktan ziyade; müttefik ülke insanlarını “savaştırmak ve savaşa hazırlamak”tır. Bu kuvvetler, mahalli gerilla ya da kontrgerillayı örgütler, donatır, indoktrine eder, eğitir ve yönetir. Detaylı bilgi için bkz.: Akfırat, **a.g.e.**, s. 77.

²²⁵ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 57-81.

tutmaya başlamadan veya toplumda huzursuzluk yaratmadan süratle terhis işlemleri yapılır.²²⁶

ABD’de 1950 yılında “*Özel Harp Okulu*”nun kurulması ve 1952 yılında ordu bünyesinde teşkilat değişikliğine gidilerek “*Özel Kuvvetler Komutanlığı*”nın teşkil edilmesi ile gayrinizami harp ve gayrinizami harbe karşı harekât (kontrgerilla harekâtı) görevlerinin özel kuvvetler birliklerine verilmesi²²⁷ gayrinizami harbin gelişim sürecini önemli ölçüde etkilemiş ve özel kuvvetleri bir “*kuvvet çarpanı*” haline getirmiştir.²²⁸ Türkiye’de ise 1926 yılında 1’inci Dağ Tugayı ve Dağ Talimhahı (Muğla) kurulmuş, 1948 yılında Çankırı Piyade Okulu çatısı altında “*Gerilla Kısmı*” oluşturulmuş ve 1949 yılından itibaren “*Gerilla Önderleri*”, “*Çete Harbi*”, “*Gerilla Harbi*” ve “*Komando*” kursları türündeki özel eğitimler vermeye başlanmıştır.²²⁹ Komando teşkilatlanması ve eğitimleri dışında, özel kuvvet unsurları için dönüm noktası olarak kabul edilebilecek olay, 1948 yılında on altı subayın ABD’ye eğitime gönderilmesi²³⁰ ve takiben 27 Eylül 1952 tarihinde “*Hususî ve Yardımcı Muharip Birlikler*”in teşkil edilmesidir.²³¹

1.4. Gayrinizami Harp Tarihçesi

Gayrinizami harp insanlık tarihi kadar eskidir. Avcı-toplayıcı toplumların mutlak egemenliğinin yerini tarım toplumlarına bırakmasıyla ortaya çıkan

²²⁶ **Özel Harp...**, s. 6-9.

²²⁷ Güneş, **a.g.t.**, s. 21.

²²⁸ Bugün, yaklaşık elli bin personelden oluşan Amerikan özel kuvvetleri yüz yetmiş ülkede çeşitli isimler altında faaliyet göstermektedir. İngiliz yazar ve politikacı Harold Laski’nin ifadesiyle; “*Ne gücünün zirvesinde Roma, ne de ekonomik üstünlüğü döneminde İngiltere, bu kadar direkt, bu kadar derin ve bu kadar yaygın bir etki yaratmamıştır.*” Detaylı bilgi için bkz.: Nayan Chanda, **Küreselleşmenin Sıradışı Öyküsü: Tacirler, Vaizler, Maceraperestler ve Savaşçılar Globalizmi Nasıl Şekillendirdiler**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 196.

²²⁹ **Komando Birlikleri...**, s. 8-16, 1.

²³⁰ Akyol, **Kontrgerilla**, s. 123.

²³¹ Genelkurmay Başkanlığı’nın 15 Şubat 2013 tarihli açıklamasına göre, Özel Kuvvetler Komutanlığı 1952 yılında “*Hususî ve Yardımcı Muharip Birlikleri*” adı altında kurulmuş, 1970’de “*Özel Harp Dairesi*”, 1992’de ise “*Özel Kuvvetler Komutanlığı*” ismini almıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Ali Kaçar, “*Özel Kuvvetler Komutanlığı Masum Bir Kurum mu?*”, **Genç Birikim Dergisi**, Sayı: 166 (2013), s. 7. Dönemin Milli Savunma Bakanı Nevzat Ayaz’ın, 1993 yılında yaptığı bir açıklamaya göre Özel Kuvvetler Komutanlığı’nın vazifesi, düşman hatları gerisinde mukavemet harekâtını başlatmak ve yönlendirmektir. Detaylı bilgi için bkz.: TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 31, 75’inci Birleşim, 02.03.1993, s. 45.

gerillaların dünyanın en eski ikinci mesleğini icra ettiği söylenebilir. Birincisi, aynı becerilere ve araçlara dayanan avcılıktır.²³²

M.Ö. 15. yüzyıla ait bir Hitit parşömeni gerilla harbinden bahseden “*ilk yazılı kaynak*” olarak değerlendirilebilir.²³³ İran’ın güneybatısındaki Zağros Dağları’nda yaşayan ve Akad İmparatorluğu’nun M.Ö. 2190 yılında yıkılmasında büyük pay sahibi olan Gutiler ise “*bilinen ilk başarılı gerillalar*” olarak nitelenebilir.²³⁴ Harbin dolaylı yollarını anlatan ve harp sanatında hile ile psikolojik etkenlerin önemini vurgulayan kaynaklardan ilki ise Sun Tzu’nun “*Savaş Sanatı*” adlı eseridir.²³⁵ Yine M.Ö. 512 yılında Pers Kralı Darius’un Kuzey Trakya’daki İskitler’in gerilla tarzı saldırılarına maruz kaldığı bilinmektedir. Sonraki yıllarda Pers Kralı I. Dara’nın oğlu Serhas’ın M.Ö. 480 yılında Helen topraklarını işgali sırasında nizami meydan muharebesi yapmayı kabul etmeyerek, harbi yavaş yavaş tüm bölgeye yayması ve uzlaşma da dahil olmak üzere farklı harp stratejilerini kullanması dikkat çekicidir. Pers komutanlarından Mardonius’un o tarihte Helen ordularının harp yöntemini eleştirirken; Helenler’in anlamsız biçimde harp etmeye alışmış olduklarını, harp etmek için en düz ve en uygun araziye arayıp, bulan Helen ordularının, harbin sonunda kazansalar dahi büyük kayıplara uğradıklarını anlatmaktadır.²³⁶ Yine Büyük İskender M.Ö. 334 yılında çıktığı Asya Seferi’nde²³⁷ Türkistan coğrafyasında Türkmen gerillaları ile mücadele etmiştir.²³⁸ Takvimler M.Ö. 207 yılını gösterdiğinde ise gayrinizami harpte sıkça başvurulan aldatma taktiklerinin ilk örneklerinden biri Anibal ile Romalı General Fabius Maksimus arasında yaşanacaktır. Anibal ordusuyla birlikte ünlü Romalı komutan Fabius tarafından derin bir vadide pusuya düşürüldüğünde, gece yarısı, 2 bin öküzün boynuzlarına çalı demetleri koydurmuş ve çalı demetlerini ateşe verdirerek, öküzleri Romalıların

²³² Boot, **a.g.e.**, s. 8-9.

²³³ Yılmaz, **a.g.t.**, s. 10-13.

²³⁴ Boot, **a.g.e.**, s. 13.

²³⁵ Sun Tzu, **Savaş Sanatı**, (Çev.) Sibel Özbudun-Zeynep Ataman, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 58-72.

²³⁶ Geoffrey Parker, **The Cambridge History of Warfare (Cambridge Savaş Tarihi)**, (Çev.) Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 24-25.

²³⁷ Büyük İskender Balkanlar’da hakimiyeti tesis ettikten sonra İran üzerine yürümüş, M.Ö. 334 yılında başlayan ve Birinci Asyayı Suğra Seferi adı verilen bu harekâtı, İkinci Asyayı Suğra, Suriye, İran, Asyayı Vasatı, Türkistan, Afgan ve Hint Seferleri takip etmiş, M.Ö. 326 yılında ise geri dönüş yolculuğu başlamıştır. Detaylı bilgi için bknz.: Binbaşı Vahid, **Tarihin En Mühim Harb ve Seferleri**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932, s. 2-3.

²³⁸ Yılmaz, **a.g.t.**, s. 8-9.

üstüne saldırtmıştır. Romalılar, tüm Kartaca ordusunun yürüyüşe geçtiğini sanarken, Anibal askerleriyle birlikte bir başka yönden kaçıp, kısırıldığı kapandan kurtulmuştur.²³⁹ Düşmanın geriden vurulmasını, kalenin içinden fethini sağlayan tarihin kaydettiği ilk olay ise “*Truva Atı*”dır. Cengiz Han bu harp türünden faydalanmış, hedef olarak seçtiği beldelelere yönelmeden önce buralara tacir, sanatkar vb. kisveler altında kendi elemanlarını sokmuş ve bunlar vasıtasıyla fütuhatını kolaylaştırmıştır.²⁴⁰

Özetle, kabile savaşı, yani bir gerilla kuvvetinin diğer bir gerilla kuvvetiyle savaşması insanlığın kendisi kadar eski olup, değişikliğe uğramış biçimiyle dünyanın bazı yerlerinde hâlâ varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla gerilla harbini “*gayrinizami*” olarak adlandırmak pek doğru sayılmaz; aslında yerleşik olan odur, devletler arası savaş istisnadır. Olsa olsa, gerillaların “*konvansiyonel/nizami*” kuvvetlere karşı çarpışması yeni sayılır.²⁴¹

Yani nizami harp üzerinden, gayrinizami harbi tanımlamak hata olacaktır. Çünkü eski ve yerleşik olan gayrinizami harptir. Eğer bir nizami harp tanımı yapılacaksa, bu tanım gayrinizami harp tanımının üzerine kurgulanmalıdır.

1.4.1. Avrupa ve ABD Açısından Gayrinizami Harbin Gelişimi

Gayrinizami harp geçmişte, bugünkü anlamından daha dar bir mana ve çevrede, bugün gayrinizami harbin bir kolu olan gerilla harpleri (çete harpleri) karakterindedir. Avrupa’da gerilla harbine ait ilk uygulamalardan biri 1143 yılında İngiltere’de patlak veren Baronların Kral’a başkaldırısıdır. Baronların Fenland bataklıkları bölgesini kendilerine mesken tutarak İngiltere Kralı’na karşı verdikleri mücadele “*gerilla harbi*”nin; sonraki dönemde Kral’ın benimsediği mücadele usûlü de “*gayrinizami kuvvetlere karşı harekât*”ın örneklerinden biridir.²⁴² Büyük çapta ilk gerilla harbinin ise İspanyol gerillalarının Napolyon Dönemi’nde Fransız işgal ordularına karşı 1808-1814 yılları arasında verdikleri mücadele olduğu söylenebilir. Bu dönemde verilen mücadele İspanyol tarihçiler tarafından olduğundan daha

²³⁹ Senger, **a.g.e.**, s. 119-120.

²⁴⁰ Mükerrrem Erensu, “*Gayrinizami Harbin Tarihi Gelişmesi*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı: 232 (1969), s. 28.

²⁴¹ Boot, **a.g.e.**, s. 492.

²⁴² John Beeler, “*XIIIth Century Guerrilla Campaign*”, **Military Review**, Vol.: XLII, No: 8 (1962), p. 39-46.

kıymetli gösterilerek “*topyekûn harp*” olarak nitelenirken; Fransızlar bu yenilgiyi, birden fazla cephede mücadele etmelerine ve İspanyol kuvvetlerini önemsememiş olmalarına bağlamakta ve İspanyol gerillaları “*başıbozuk hırsızlar*” ve “*katiller*” olarak tanımlamaktadır. Gerçekte ise başarıları abartılmakla birlikte gerillalar İngiliz ve Portekiz ordusunun da desteğiyle İber/İberik Yarımadası’nda önemli bir misyon üstlenmişlerdir. Bu anlamda İngiliz ve Portekiz’in İspanya’ya verdiği destek de modern gayrinizami harp konseptinde “*dost ülke iç savunmasına yardım*” olarak tanımlanan faaliyetin ilk örneklerinden birini teşkil etmektedir.²⁴³

İspanya yarımadasında düzenli ordulara karşı Napolyon’un kazandığı zafer, bu düzenli orduların yerini alan başıbozuk İspanyol çetelerinin faaliyeti neticesinde heder olmuştur.²⁴⁴ Gayrinizami harbin temel biçimi olan gerilla terimi de, yerli halkın İber Yarımadası’nda Fransızlara karşı verdiği çete tipi mücadele ağırlıklı direniş için kullanılmış ve literatüre bu dönemde girmiştir.²⁴⁵

Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında (1775-1783) “*bataklık tilkileri (swamp fox)*” adı verilen gerillalar İngiliz konvansiyonel birliklerine karşı büyük başarı sağlamış, bunların başarıları karşısında çaresiz kalan İngilizler, Hıristiyanca düşüşmedikleri için onları şekvacı (Unortodox) olarak adlandırmıştır.²⁴⁶

Gayrinizami harp sonraki dönemde ise kendisini sömürge savaşlarında göstermiştir. Fransızların 1830 yılında sömürge kurmaya başladığı Cezayir, İngilizlerin 1880-1881 ve 1899-1902 yıllarında Boer ve Amerikalıların aynı dönemde Filipinler’de yaptıklarına karşı halkın verdiği mücadele bu harbin izlerini taşımaktadır.²⁴⁷

Birinci Cihan Harbi’nde Ruhr bölgesini işgal eden Fransız kuvvetlerine karşı, Albert Deo Schlagerter adlı Alman vatanseverin etrafına topladığı insanlarla verdiği mücadele yerel çapta kalmış ve sonunda başarıya ulaşamamış olmakla birlikte mukavemet ruhunu takviye etmeye çalışması açısından önemlidir. Gayrinizami harbin bugünkü anlamda ilk tatbiki ise gerilla harbi ile birlikte bozguncu ve yıkıcı

²⁴³ Maria Jesus Horta Sanz, “*Napolyon Döneminde Fransa’ya Karşı Yürütülen İspanyol Bağımsızlık Savaşı’nda Gayrinizami Kuvvetler (1808-1814)*”, **Tarih Dergisi**, Sayı: 59 (2014), s. 113-135.

²⁴⁴ B.H.Liddell Hart, **Avrupa’nın Savunması**, (Çev.) Celil Gürkan, E.U.Basımevi, Ankara, 1954, s. 60.

²⁴⁵ Hoffman, **a.g.t.**, p. 22.

²⁴⁶ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 14.

²⁴⁷ Güneş, **a.g.t.**, s. 13.

faaliyetlerin geniş bir uygulama alanı bulduğu ve literatüre “beşinci kol” tabirini kazandıran 1936-1939 İspanya İç Harbi’dir.²⁴⁸ Haziran 1940’da Almanya’nın Batı Avrupa’da başlattığı istila hareketi ile Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka ve Norveç’i işgal etmesi sonrasında İngiltere “*Special Operations Executive (SOE)*”yi organize etmiştir. SOE, gerilla güçlerini organize etmiş, işgal altındaki bölgelerde mukavemet harekâtına destek sağlamış ve düzenlediği saldırılarla Alman harp kaynakları üzerinde tahribat yaratmıştır. ABD’de ise harbe dahil olmadan evvel Genelkurmay Başkanı’nın yönetim ve denetimi altında görev yapacak şekilde, İngiltere’deki SOE’nin görev ve operasyonları ile paralel bir misyon yüklenen “*The Office of Strategic Service (OSS)*” kurulmuştur.²⁴⁹ İngiltere ve ABD tarafından desteklenen “*Forces Françaises de Interieur*” (Fransız Dahili Kuvvetleri) ve “*Francstireurs et Partisans*” (Fransız Milis Teşkilatı) adları altında teşkilatlanan ve “*Maquis*” (Maki) adını alan Fransız mukavemet harekâtı Almanlara büyük zarar vermiştir.²⁵⁰ Japonya’nın Çin’i istila hareketi ise modern anlayışa uygun gayrinizami harbin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mao Tse-Tung, kendi zamanına gelene kadar gelişmiş güzel usullerle ve muhtelif şekillerde uygulanan gayrinizami harbi, bugün hemen bütün milletlerce kabul edilen esaslara dayandırmış ve gayrinizami harbi doktrine etmiştir.²⁵¹ İkinci Dünya Harbi sonrası dönem ise dekolonizasyon süreci ve emperyalizmin zayıflaması, ABD ve SSCB gibi iki süper gücün ortaya çıkması ve birbiriyle saplantı derecesinde çekişmeye girmeleri, gerilla kuvvetlerinin kendi sınırlı yönlerini bilerek, güçlü düşman ordularının avantajlarını en aza indirecek yer ve zamanında düşük yoğunluklu; ancak topyekûn harp yöntemleri kullanmaları gibi gerekçelerle gayrinizami harp yükselişe geçmiş²⁵² ve bu dönemdeki devrimci mücadelelerin genelinde Mao Zedung’un öğretilerinden yararlanılmıştır.²⁵³

²⁴⁸ Curt Riess, Beşinci Kol’u Nazilerin -Nicolai, Bohle, Himmler, Rosenberg, Goebbels- icat etmiş olduklarını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Curt Riess, **Topyekûn Casusluk**, (Çev.) Bedia Avunduk Arda, Gürsoy Basımevi, Ankara, 1958, s. 427.

²⁴⁹ Department of Army Field Manuel (FM) 31-21, **Organization and Conduct of Guerilla Warfare**, United States Government Printing Office, 1951, p. 4-5.

²⁵⁰ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 14-23.

²⁵¹ Güneş, **a.g.t.**, s. 16.

²⁵² Michael S.Neiberg, **Warfare in World History (Dünya Tarihinde Savaş)**, (Çev.) Mehmet Tanju Akad, (Yay.Haz.) Özgür Bircan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s. 143-151.

²⁵³ “*Gerilla Savaşı*”, **Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, Cilt: 9, Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri, 1988, s. 403.

1.4.2. Türk Tarihi Açısından Gayrinizami Harbin Gelişimi

Doğu biçimi savaşların, kendilerine özgü yönleri vardır. En belirgin özellikleri kaçamak, erteleyici ve dolaylı oluşlarıdır. Bu savaşçı kavimlerin en dikkati çekenleri Moğollar, Osmanlı Türkleri ve Memlükler'dir.²⁵⁴

Türk tarihindeki²⁵⁵ ilk gayrinizami harp uygulamalarından biri İskitler²⁵⁶ ile Persler arasında yaşanmıştır. Kendi topraklarını yağmalayan İskitleri cezalandırmak isteyen Pers İmparatoru Darius, M.Ö. 512'de, yüzbinlerce askeriyle Balkanlara geçerek günümüzde Ukrayna'nın güneyinde bulunan bölgeye ilerlemiş; fakat, cephe savaşında Perslerin karşısında duramayacak kadar zayıf olduklarını bilen İskitler geri çekilmeyi seçmiştir. Bu duruma çok kızan Darius'un, İskit Kralı Idonthysus'u harbe davet eden mesajına, Idonthysus'un verdiği cevap gayrinizami harbin izlerini taşımaktadır: *"Benim tarzım böyle Persli... Biz İskitlerin ne şehirleri, ne de ekili toprakları var. Bunlara sahip olsaydık, bizi kaptırma veya yağmalanma korkusuyla, bir an önce sizinle savaşmaya teşvik edebilirdi... Bizim hoşumuza gitmedikçe sizinle savaşmayacağız."*²⁵⁷

Türk tarihinde gayrinizami harp uygulamalarıyla mücadele edilen milletlerden biri de Çinliler'dir. Hun akınlarına karşı M.Ö. 352 yılında yapımına başlanılan ve sonra Çin Seddi'ne dönüşecek olan duvarlar ile tarihte ilk defa müstahkem mevkiilerde savunma veya engellerle korunma stratejisi uygulama alanı bulmuştur. Dikkate değer bir başka husus da, Çin duvarlarının gerisinde, duvarlara paralel olarak halk yığınlarının yerleştirilmesi ve bu insanlara bir Hun saldırı durumunda mukavemet etme ve kendi bölgesini savunma görevinin verilmiş olmasıdır.²⁵⁸

²⁵⁴ Keegan, a.g.e., s. 296.

²⁵⁵ Türkler hakkındaki ilk yazılı kaynak, M.Ö. 2. yüzyıldan kalma Çin Tyu-Kyu Yazıtlarıdır. Daha sonra 6. yüzyıl Çin kaynaklarında göçebe savaşçı kabilelerden söz edilir ki, *"Türk"* kelimesi bu kabilelerin en baskın olanına verilen isimdir ve *"güçlü adam"* demektir. Detaylı bilgi için bkz.: Norman Stone, **Türkiye: Kısa Bir Tarih**, (Çev.) Orhan İsvan, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 17.

²⁵⁶ Pers kaynaklarında Sakalar olarak geçen İskitler, Ural-Altay ırkına mensup bir Turanî bir kavim olup, özellikle 20. yüzyılda yapılan araştırmalar Türk olduklarını ortaya koymaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Ergin Ayan, *"Kafkasya: Bir Etno-Kültürel Tarih Çözümlemesi"*, **ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2 (2010), s. 26-27.

²⁵⁷ Boot, a.g.e., s. 14-16.

²⁵⁸ Ucuşatar, **Tarih Boyunca...**, s. 35-38.

Yaşam tarzları ve harp beceri/yöntemleri nedeniyle Batılı müfessirlerce çokça incelenen Hunların harbe çeteler halinde gittikleri bilinmektedir.²⁵⁹ Romalı tarihçi Ammianus Marcellinus da Hunları anlatırken, harp alanında korkunç çılgınlık atarak düşmanın üzerine yürüdüklerinden ve karşı durulduğu zaman dağılıp, sonra tekrar birleştiklerinden bahsetmektedir.²⁶⁰ Tarihçi Saint Jerome de gerilla benzeri taktikler kullanan Hunların, çok başarılı psikolojik harp uygulamaları icra ettiklerini söylemektedir.²⁶¹

İşte, yabancı yazarlarca tüm ayrıntılarıyla tasvir edilen Hunlar aynı zamanda Tatung-Fu (Çin Sındığı) Harbi'nin de başat aktörleridirler. Türk tarihinin kaydetmiş olduğu ilk meydan muharebesi olan Tatung-Fu Harbi'nde Hun hanedanı Mete, konvansiyonel ve gayrinizami harp taktiklerini birlikte kullanarak kendi ordusundan kat ve kat büyük bir Çin ordusunu imha etmiştir.²⁶²

Mete Han, Tatung-Fu Harbi'nden önce Hun ordusunu mobilize etmiş ve atlı toplulukları bir emir-komuta sistemi içerisinde savaş yapabilen oynak manevra unsuru ve atış gücü haline getirmiş,²⁶³ ardından da silah yapımına büyük önem vermiş ve atıldığında ses çıkaran bir çeşit ok icad edilmiş, bu oklar bir psikolojik harp unsuru olarak kullanılarak, Çin ordusunun içsel gücünü kırmakta kullanılmıştır.²⁶⁴

Mete, yazın Çin sınır bölgesinde toplamış olduğu ordusunu, sanki terhis ediyormuşçasına Çin'i yanıltmak üzere salıvermiş, “*sahte görüntü*” olarak adlandırılan, bu aldatmacayla, düşman tedbirsiz davranmaya itilmiştir.²⁶⁵ Mete, aldatma ve yanıltma taktiğini kullanıp düşman istihbarat unsurlarını yanıltmış, Çin

²⁵⁹ Özcan Erdoğan, “*Atilla'dan Önce Hun ve Roma İmparatorlukları*”, **Tarihi Liderler ve Aşkları**, İkaros Yayınları, İstanbul, 2010, s. 132-134.

²⁶⁰ Keegan, **a.g.e.**, s. 125-126.

²⁶¹ Boot, **a.g.e.**, s. 25-26.

²⁶² M.Ö. 201 yılında yaşanan ve konvansiyonel-gayrinizami harp birlikteliğinin ilk örneklerinden birini teşkil eden bu önemli savaş birçok eserde, yabancıların kendi bakış açısıyla anlatılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Senger, **a.g.e.**, s. 385. Türkiye’de bu konudaki tek tatmin edici eser ise Ömerhalis Bıyıktay’ın “*Mete'nin Tatung-Fu (Çin Sındığı) Savaşı*” adlı kitabıdır. Detaylı bilgi için bkz.: Ömer Halis Bıyıktay, **Mete'nin (Tatung-Fu) Çin Sındığı Savaşı**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1935.

²⁶³ Nevzat Denk, **Geçmişte ve 21'inci Yüzyılda Savaşlar, Stratejiler ve Stratejiler**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2002, s. 216.

²⁶⁴ Bıyıktay, **a.g.e.**, s. 15-17.

²⁶⁵ Greene, Elffers, **a.g.e.**, s. 540-541.

ordusunu yıpratma, yıldırma ve pusuya düşürme yoluna gitmiştir.²⁶⁶ Türk tarihinin kaydettiği bu ilk meydan muharebesinde Mete, 30 bin süvari ile 320 bin kişilik Çin ordusunu muhasara ve imha etmiştir.²⁶⁷

Özetle Tatung-Fu Harbi'nden önce Mete, Çin'in içinde bulunduğu ortamı yakından takip etmiş, Çin İmparatoru ve komutanları hakkında detaylı biyografik istihbarat yaparak, zaafalarını öğrenmiş ve harp esnasında bu durumdan istifade etmeye çalışmış; cengin esaslarını, yerini ve zamanını kendisi belirlemiştir. Mete'nin uyguladığı gayrinizami harp stratejilerinin başında pusu kurmak, yanlış istihbarat üreterek düşmanı yanıltmak ve psikolojik harp unsurlarını etkili bir şekilde kullanarak düşman ordusunun maneviyatını çökertmek sayılabilir.

Gerilla harbi konusunda bir otorite olan Max Boot, "*Şayet gerilla savaşını özel olarak yeğleyen bir grup var olduysa, bu grup Asya'nın büyük devletlerinden biri değil, onların başına dert olan devletsiz göçebelere.*" demekte ve Tatung-Fu Harbi'nde Hunlarca uygulanan gayrinizami harp taktiklerinden övgüyle bahsetmektedir.²⁶⁸

Roma öncesi kadim Türk turan taktiğinde olduğu gibi göçer/atlı gruplarda da gayrinizami harbin izlerine rastlamak mümkündür. Valentini'nin Türk muharebe tipini küçük harbe benzetmesi örneğinde olduğu gibi, Habsburg ordu generallerinden, Viyana Neustadt Harp Akademisi Komutanı Franz Graf Kinsky'de "*Türk Savaşı Üzerine*" başlıklı eserinde, Osmanlı ordusunun düzenli ve daimî bir ordu teşkilatından çok münferit savaşçılar topluluğu görüntüsü verdiği tespitinde bulunmaktadır.²⁶⁹

Türkler, tarihçilerin sahte ric'at, kerr ü ferr veya vur-kaç diye isimlendirdikleri taktikleri de başarıyla uygulamışlardır. Bizans tarihçisi Khoniates, Türklerin çete harbi verdiklerini ve sık sık ani baskınlara başvurduklarını anlatmaktadır.²⁷⁰ Memlük Kumandanları'ndan İbn Mengli; "*Pençgân*" isimli, bir kerede beş ok atabilen ilginç bir yay ile savaşlarda kullanılacak atlar için hazırlanmış

²⁶⁶ Ali Ahmetbeyoğlu, **Sorularla Eski Türk Tarihi**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 57.

²⁶⁷ **Atatürk'ün Doğumunun Yüzüncü Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**, Harita Genel Müdürlüğü, Ankara, 1982, s. 5.

²⁶⁸ Boot, **a.g.e.**, s. 31-32.

²⁶⁹ Güneş, **a.g.t.**, s. 17.

²⁷⁰ Ahmet Özdal, **Türklerin Savaş Sanatı: Aldatıcı Taktikler&Farklılaşan Stratejiler**, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 110.

özel zırhlar (tecfâf); içine neft, kibrit, pamuk, saman, kepek vb. muhtelif maddeler katılarak oluşturulan “yanar oklar” ve “el-merâî'l-muhrika” adı verilen “yakıcı aynalar”dan ve bunların harpte kullanım usullerinden bahsetmektedir.²⁷¹

Türklerin harp öncesi mevzilenmeleri de geri çekilmeyi kolaylaştıracak şekilde düzenlenir. Bunu sağlamanın yolu da kendi kuvvetlerinin gerisinin çöl veya dağlık bir kesime verilmesidir. Bizans İmparatoru Manuel, Anadolu Selçuklu Türkleri'ne kesin bir darbe indirmek niyetiyle çıktığı seferinde, karşısında hep yer değiştiren Türklerin Sultanı'na gönderdiği mektupta; “*Seni defalarca aradık ama seninle karşılaşamadık. Sürekli kaçıyor, gölge gibi kayıp gidiyorsun. Gölgelerle savaşır gibi olmamak için şimdi evimizin yolunu tutuyoruz...*” demektedir.²⁷²

Selçukluların, Haçlı Seferleri sırasında ordularını küçük gruplara bölerek, Anadolu içinde Haçlı Orduları'nın geçebileceği güzergahlardaki ekinleri yakmaları, kuyu ve sarnıçları kapatmaları, ırmakları zehirlemeleri/kirletmeleri gibi faaliyetlerle onları aç ve susuz bırakmaları, sonrasında ise ne zaman, nereden geleceği bilinmeyen baskınlarla düşmana saldırımları ve yine ansızın yitiklere karışmalarını da gerilla harekâtı kapsamında değerlendirmek gerekir.²⁷³

Osmanlı Devleti Dönemi'nde ise gayrinizami harbin en bilindik temsilcileri talîa, pîşdâr ve mukaddimet-ül-ceyş²⁷⁴ gibi tabirlerle ifade edilen hafif süvari kuvveti hüviyetindeki “Akıncılar”dır.

Temellerinin Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Harmankaya Tekfuru olarak bilinen Köse Mihâl tarafından atıldığı iddia edilen Akıncılığın²⁷⁵ kendine has bir töresi ve kuralları vardır. Herşeyden önce Akıncı olabilmek için adayların buldukları mühitten iki kişiyi kefil göstermeleri gerekmektedir. Bu da genellikle köy sakinleri ile imam olmaktadır. Akıncıların yalnızca Türk ailelerinden alındığı konusundaki görüş baskın olsa da, şartlar gereği gayrimüslim ailelerden de akıncı

²⁷¹ Muhammed B.Mengli, **Kitabü't-Tedbirati's-Sultaniyye Fi Siyaseti's-Sıma'Ati'l-Harbiyye: Harp Sanatı Taktikleri [Savaş Sanatları Siyasetinde Sultani Tedbirler Kitabı]**, (Yay.Haz.) Süleyman Aydın, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s. 19-33.

²⁷² Özdal, **a.g.e.**, s. 111.

²⁷³ Toy, **a.g.e.**, s. 61-62.

²⁷⁴ Ordunun ilerisinde bulunan asker, öncü, ön tarafı emniyete alma gibi anlamlar barındırmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, (Yay.Haz.) Sami Güneçal, Aydın Kitabevi, Ankara, 2007.

²⁷⁵ H.Çetin Arslan, **Türk Akıncı Beyleri ve Balkanların İmarına Katkıları (1300-1451)**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 47.

seçildiği; ancak bunların Türk nüfusa göre azınlıkta olduğu görülmektedir.²⁷⁶ Akıncıların eşgalleri ve açık kimlikleri “*Akıncı Defteri*”ne yazılmıştır. Bu kayıtlara bakarak, Akıncılığın 15’inci yüzyıldan (bilinen ilk Akıncı Defteri 1472 tarihlidir) itibaren düzenli bir “*Ocak*” haline geldiği ve kayıtların o dönemde tutulmaya başlandığı söylenebilir.²⁷⁷ Osmanlı Sultanı’nın Akıncı Beylerini görevlendirirken onlara “*Akın Emri (Ferman)*” verdiği ve Akıncı Beyleri’nin bu emre göre hareket ettikleri bilinmektedir.²⁷⁸ Düşman arazisine girişleri “*kütle*” halinde ve “*baskın*” tarzında olduğundan düşmanlarının tedbir alamadığı Akıncılar genellikle düzenli ordu birliklerinin girişeceği bir harekât öncesinde düşman topraklarını yağmalamak suretiyle düşmanın maddi/manevi yıpratılmasını sağlamak; harekât ortamını şekillendirmek ve arkadan gelecek orduya yol açmak; düşman kuvvetlerini bölmek ve bu suretle zayıf düşürmek; kritik noktalara verilen baskınlarla düşmanı psikolojik açıdan yıpratmak; düşmanın yardım alabileceği ulaşım yollarını kesmek; ordunun önünden giderek keşif faaliyetlerini yürütmek; asıl ordu ulaşıncaya kadar bir kaleyi/bölgeyi muhasara etmek; minimum maliyetle devletin egemenliğini düşmana kabul ettirmek; meydan muharebelerinde yedek güç olarak kullanılmak ve kaçanları takip etmek amacıyla kullanılmıştır.²⁷⁹ 1595 yılına kadar yaklaşık 250 yıl hüküm süren Akıncılar, diğer askeri birliklerle birlikte 1826 yılında resmen ortadan kaldırılmıştır.²⁸⁰

Bu tarihten sonra da gayrinizami harp uygulamalarına devam edilmekle birlikte, gerilla harbinin değil; gerillaya karşı koyma harekâtının ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun ilk örneklerinden biri Yemen Ayaklanması’nın bastırılmasıdır. Emareleri 1863/1864 yıllarında görülmeye başlayan Yemen’deki nümayiş olayları 27 Kasım 1870 tarihinde Muhammed İbn Aiz’in Yemen Kalesi’ne dayanmasıyla hat safhaya çıkmıştır. Bu olayın Mısır Hidivi İsmail Paşa’nın bağımsızlık sevdasıyla

²⁷⁶ Emine Erdoğan Özünlü, Ayşe Kayapınar, **1472 ve 1560 Tarihli Akıncı Defterleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 16-25.

²⁷⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 238-240.; H.Çetin Arslan, **Türk Akıncı Beyleri ve Balkanların İmarına Katkıları (1300-1451)**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 34.

²⁷⁸ **Aşıkpaşaoğlu (Aşıkpaşazade) Tarihi**, (Haz. Atsız), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 59.

²⁷⁹ Necati Tacan, **Akıncılar ve Mehmet II., Bayazıt II. Zamanlarında Akınlar (102 Sayılı Askeri Mecmua Lâhikasıdır)**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1936, s. 8-9.

²⁸⁰ Akıncılar üç çeşit akın harekâtı uygulamaktadır. 100’den daha az sayıdaki akıncıyla yapılan “*çete*” veya “*potera*”; 100’den daha fazla akıncıyla yapılan “*haramilik*”; akıncı beyinin komutasında icra edilene ise “*akın*” denilmiştir. Abdülkadir Özcan, “*Akıncılar*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 2, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 1989, s. 249-250.

Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyette bulunduğu ve Ruslar ile işbirliği içinde olduğu bir döneme denk gelmesi de kimseyi şaşırtmamıştır. Bu ayaklanmayı bastırmak için İstanbul'da ihtiyat askerlerinden 16 taburluk bir birlik oluşturulmuş ve toplarla desteklenen bu askeri birlikler kademeli olarak bölgeye sevk edilerek ayaklanma bastırılmıştır.²⁸¹

II. Abdülhamit Dönemi'nde kurulan Hamidiye Aşiret Alayları'nın temeli ise Müşir Mehmet Zeki Paşa'nın Bitlis, Van ve Erzurum yörelerinde yaptığı bir gezi sonrasında Rus Kazak Alayları konusunda edindiği izlenimleri Sultan Abdülhamit'e aktarmasıyla atılmıştır. Ruslar Kazakları yılda bir buçuk ay silah altına alarak, eğitmekte ve harp zamanında bunlardan istifade etmektedir. Diğer zamanlarda ise Kazaklar günlük işleriyle uğraşmakta, böylece ekonomik anlamda bir sıkıntı da yaşanmamaktadır. Müşir Mehmet Zeki Paşa'nın düşüncelerinden etkilenen II. Abdülhamit, alayların kurulması talimatını vermiştir.²⁸²

Janet Klein ise aşiretlerden düzensiz süvari alayları kurmayı gerektiren pek çok zorlayıcı sebebin varlığına dikkat çekmektedir. Herşeyden önce bu yapılanma ile merkezi otoritenin hakim olamadığı aşiretler kontrol altına alınmış olacaktır. İkinci olarak, bu yapılanma ile orduya çok az asker, devlete de çok az vergi ödeyen Kürtler'den asker alma ve vergi toplama şansı doğmuştur. Yine bu girişimle Sultan'ın, yerel aşiret reislerinden daha yüksek bir otorite olduğu gösterilecek ve aşiretler kontrol altına alınmış olacaktır. Bunun için aşiretler birbirlerine karşı kullanılacak ve bir kısmı diğerlerine karşı desteklenecek, ama bu desteğin Sultan'ın bir ihsanı olduğu ve her an geri çekilebileceği hissettirilecektir. Hamidiye Aşiret Alayları'yla "*Osmanlılık*" mefhumunun zayıf olduğu bölgeye nüfuz edilmesi sağlanacak, burada yaşayan halkın medenileştirilmesine ve asimile edilmesine yardımcı olunacaktır. En önemli gerekçelerden biri de Hamidiye Aşiret Alayları'nın filizlenen Ermeni devrimci hareketini bastırmaya hizmet etmesi ve muhtemel bir Rus

²⁸¹ Gazi Ahmet Muhtar Paşa, **Amlar: Sergüzeşt-i Hayatım'ın Cild-i Evveli**, (Yay.Haz.) Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 40-59; Cengiz Çakaloğlu, "*1903 Yemen İsyânının Bastırılmasında Mersin Redif Taburu*", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 8 (2016), s. 116.

²⁸² Metin Argunhan, **Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2009, s. 26-29.

istilasına karşı askeri güçlerin desteklenmesine yardımcı olmak üzere kullanılacak olmasıdır.²⁸³

Devletin bu projeden beklentilerinin somut olarak ifade edildiği yeğane belge ise 13 Mayıs 1896 tarihli “*Alayların Kuruluş Kanunu*”dur. Bahse konu kanunda Hamidiye Aşiret Alayları’nın “*Osmanlı ordusunun nizami süvari alaylarına ilaveten (yardımcı kuvvet olarak) teşkilata dâhil edilecekleri*” açıkça belirtilmiştir. Kanuna göre alaylar, aşiretlerin 17-40 yaş arasındaki erkeklerinden oluşturulacaktır. Alay mensuplarının ihtiyaç duyacağı silah-mühimmat devlet tarafından karşılanırken; binek hayvanları ve diğer ihtiyaçlar aşiretler tarafından temin edilecektir. Osmanlı Devleti yalnızca silah-mühimmat temini karşılığında en az 35 bin silahlı bir insan gücüne sahip olacağını umut etmiştir.²⁸⁴

Nitekim, akademisyen Polat Safi de işin mali boyutuna dikkat çekmiştir. Safi’ye göre, Hamidiye Aşiret Alayları’nın kuruluşunun en önemli nedeni “*ekonomik gerekçelerdir*”. Mahallinden kurulan ve buldukları bölgeyi çok iyi tanıyan bu alayların, düzenli ordu birliklerinin teşkil, teçhiz ve iâşe-ibate edilme maliyetleri açısından değerlendirildiğinde çok daha ekonomik olduğu görülecektir. Hamidiye Aşiret Alayları özelinde gayrinizami harp, son derece düşük maliyetli ve pratik bir harp türüdür.²⁸⁵

Hamidiye Aşiret Alayları’nı teşkil eden aşiretler; Arap, Kürt ve Karapapak olmak üzere üç büyük kavimden mürekkeptir.²⁸⁶ İlk aşamada 46 alay kurulmuş, takiben bunların sayısının 100’e çıkarılması ve bu amaçla Yezidiler’den faydalanılması planlanmıştır.²⁸⁷ Paramiliter bir hüviyet taşıyan²⁸⁸ aşiretler, alaylar halinde teşkilatlanmasına rağmen, başıbozuk (gayrinizami) bir birlik havasındadır.²⁸⁹

Hamidiye Aşiret Alayları’nın kurulduğu bölgenin de özel olarak seçildiği anlaşılmaktadır. Bu birliklerin ilk örneklerinin Ermeniler’in yoğun olarak yaşadığı

²⁸³ Janet Klein, **Hamidiye Alayları: İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri**, (Çev.) Renan Akman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 48-54.

²⁸⁴ Cezmi Eraslan, “*Hamidiye Alayları*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 15, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 462-464.

²⁸⁵ Dr. Polat Safi ile Ankara’da yapılan 5 Ekim 2018 tarihli mülakat.

²⁸⁶ BOA, Dosya: 101, Gömlek: 48.

²⁸⁷ BOA, Dosya: 139, Gömlek: 18.

²⁸⁸ Vahdettin Engin, **Hamidiye Alayları ve Hüseyin Paşa**, Sebahattin Yıldız Vakfı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 20.

²⁸⁹ Edward J.Erickson, **Büyük Hezimet: Balkan Harpleri’nde Osmanlı Ordusu**, (Çev.) Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 21-22.

Bitlis ve Van'da kurulmuş olmaları Ermenileri bir iç tehdit olarak görmenin ve onların bozguncu faaliyetlerine mani olmanın bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.²⁹⁰ Bu alayların konuşlandığı yerlerin dışa bakan yönü ise Rus ve İngilizlerin hakim olduğu bölgelere karşı tampon bölgeler oluşturacak konumda olmalarıdır.²⁹¹ Bu dönemde alayların Rus ve İngilizlere yönelik faaliyetleri hakkında çok fazla malumat yoksa da Ermeni tedhiş olaylarının önlenmesinde etkinlikle kullanıldıkları bilinmektedir. Ancak bu esnada bazı disiplinsiz ve aşırı hareketleri tespit edildiğinden, alayların muntazam bir hale sokulması için bizzat Padişahça çaba sarfedildiği görülmektedir.²⁹²

Özetle, Hamidiye Aşiret Alayları'nın kuruluşunda özellikle Rus destekli Ermenilerin silahlı birlikler/çeteler/örgütler kurmaları, Hınçak ve Taşnaksutyun Cemiyetleri'nin propaganda faaliyetlerinde bulunmaları gibi düşman gayrinizami harp uygulamalarının etkili olduğu görülmektedir. II. Abdülhamit, iç ve dış düşmanların gayrinizami harp uygulamalarına yine gayrinizami harp unsurlarıyla cevap vermiştir. Kısaca Hamidiye Aşiret Alayları, o dönemin şartları ve hassasiyetleri göz önüne alınmak suretiyle, nizami harpten ziyade; gayrinizami harp amacıyla kurulmuş özel birlikler olarak tanımlanabilir.

Hamidiye Aşiret Alayları'ndan beklenen fayda tam olarak sağlanamamakla birlikte, II. Abdülhamit sonrası dönemde de bu alaylar lağvedilmemiştir. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerinin muhalefet ettiği konulardan biri olan alayların durumu Ermeniler tarafından da hükümet ve Avrupa devletleri nezdinde şikayet konusu edildiğinden²⁹³ onlara yönelik bir dizi tedbir alınmak zorunda kalmıştır. Bu maksatla 17 Ağustos 1910 tarihinde çıkarılan bir nizamname ile alayların görev ve yetkileri sınırlandırılmış, kayıtları yeniden düzenlenmiş, eksilen mevcutlar takviye edilmiş, aşiret reislerinin desteğini sağlamak adına rütbe ve hediyeler dağıtılmıştır. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkinliğini hissettirmeye başladığı bu yeni dönemde bir zihniyet değişiminin de göstergesi

²⁹⁰ Orhan Örs, **II. Abdülhamid'in Kürt Politikası (1876-1909)**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2018, s. 210-211.

²⁹¹ Bayram Kodaman, "*II. Abdülhamit ve Kürtler-Ermeniler*", **SDÜ Fen Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 2 (Mayıs-2010), s. 135-136.

²⁹² BOA, Dosya: 101, Gömlek: 48.

²⁹³ Nejla Günay, **Zoraki İttifaktan Yol Ayrımına İttihat-Terakki ve Ermeniler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 159-161.

olarak Mahmut Şevket Paşa'nın girişimleriyle “*Hamidiye Aşiret Alayları*” yerine “*Aşiret Alayları*” tabiri kullanılmaya başlanmış²⁹⁴ ve aşiretler “*çete harbi yapacak yardımcı birlikler*” haline getirilmiştir. 1911’de çıkarılan “*Cerâd Nizamı*” adlı talimatnameyle de Aşiret Alayları'nın vazifesi; “*düşman süvarisinin yanaşık nizamdaki birliklerini dağıtmak, düşman keşif kollarına engel olmak, düşmanı yanılmak, oyalamak ve baskın yapmak, geri çekilen düşmanı takip ederek zarar vermek, kısaca çete savaşı yapmak.*” olarak belirlenmiştir.²⁹⁵

Makedonya Sorunu Dönemi'nde de Osmanlı askeriyesi gayrinizami harbin en aktif uygulayıcılarından biridir.²⁹⁶ Türkler Makedonya’da iyi silahlanmış ve kendine has bir harp yöntemi benimsemiş olan muhaliflere karşı gerilla harbiyle mücadele etmeyi tercih etmişlerdir.²⁹⁷ Bu tercihte birçok faktörün etkili olduğu söylenebilir. Bunların başında Bulgar-Makedon komitecilerin gayrinizami harp yöntemlerini benimsemiş olmaları gelmektedir. Makedonya ve Edirne'nin Bulgar anavatanına katılmasını sağlamak gayesiyle faaliyet gösteren “*Makedonya İç Devrimci Hareketi (MİDO)/(İMRO)*” adlı yapılanma Osmanlı konvansiyonel birliklerine karşı gerilla harbi vermektedir.²⁹⁸ Bunların faaliyetlerinden herhangi bir devletin sorumlu tutulamaması ve yakalanan komitecilerin dış baskılar nedeniyle hak ettikleri cezaya mahkum edilememesi Osmanlı subaylarının gayrinizami usullere başvurusunun bir başka nedenidir. Bu tercihte etkili olan hususlardan biri de Ermeni komitecileri ile yapılan işbirliğidir. Bulgar-Makedon komitecilerle etkileşim halinde olan ve Rus devrimcilerin tecrübelerinden de istifade eden Taşnaksutyun Komitesi ile Damat Mahmut Paşa ve oğullarının gayretleriyle 1902 yılında temasa geçilmiş, 1907 yılından itibaren ise ortak düşman olarak görülen II. Abdülhamit'i tahttan indirmek, Meşrutiyet'i ilan etmek, anayasayı yürürlüğe koymak gibi dürtülerle müşterek hareket edilmeye başlanmıştır.²⁹⁹ Zaten bir ihtilal örgütü olan

²⁹⁴ Mustafa Balcıoğlu, “*Hamidiye Alaylarından Aşiret Alaylarına Geçerken Harbiye Nezaretine Sunulan İki Rapor*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 4 (1994), s. 25-26.

²⁹⁵ Eraslan, *a.g.m.*, s. 462-464.

²⁹⁶ Makedonya’da çetelere karşı mücadele için Türk çeteleri de kurulmuştur. Süleyman Askeri Bey, bu dönemde idare ettiği çeteler üzerinden gayrinizami harp konusunda bir otorite haline gelmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Nurettin Şimşek, **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askeri Bey**, Altınordu Yayınları, Ankara, 2018, s. 36.

²⁹⁷ Callwell, **a.g.e.**, p. 31.

²⁹⁸ Erik Jan Zürcher, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, (Çev. ve Der.) Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 42-53.

²⁹⁹ Günay, **a.g.e.**, s. 27-59.

Carbonari'den esinlenerek kurulan ve II. Abdülhamit'in baskı rejiminin etkisiyle büyük oranda gizli usullerle faaliyet gösteren İttihat ve Terakki Cemiyeti, yukarıda belirtilen etkenlerin de katkısıyla gayrinizami harbi benimsemek ve bu yönde teşkilatlanmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde icra edilen gayrinizami harp faaliyetleri arşiv belgelerine de yansımıştır. 9 Eylül 1906 tarihli bir belgede; "*Morihova'da*³⁰⁰ *Galoslu Apostol namında bir reisin kumandasındaki çeteyi tenkil ve merkumu da itlaf etmiş olan müfrezeye kumanda eden erkân-ı harbiye kolağası Enver Efendi'nin hidemât-ı sabıka ve lâhikasına mükafaten bir derece terfi-i rütbesi ...*" denilmektedir.³⁰¹ Belgeden anlaşıldığı kadarıyla kurmay yüzbaşı Enver Efendi/Bey ve mahiyetindekiler, 1906 yılında icra ettikleri "*gerillaya karşı koyma/ayaklanmayı bastırma harekâtı*" nedeniyle ödüllendirilmiştir. Burada adı geçen kolağası "*Enver Efendi*" sonraki yıllarda karşımıza Teşkilât-ı Mahsusa'nın kurucusu ve Harbiye Nazırı olarak çıkacak olan Enver Paşa'dan başkası değildir.

Osmanlı ordusunun özellikle Balkanlar'da gayrinizami harp ile sürekli meşguliyeti, askeri personel üzerinde önemli ve kalıcı izler bırakmıştır. (Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından) Ömer Fevzi Bey tarafından hazırlanan "*Muhafaza-i Asayişe Me'mur Zabitanın Vezaiifi: Usul-i Takib-i Eşkiya ve Çete Muhârebeleri*" isimli çalışma, "*ilk yazılı ve matbu Osmanlı gayrinizami harp talimnamesi*" olarak tanımlanabilir.³⁰² Eşkiyaya karşı suret-i hareket yahut çete muharebelerine dair hususları içeren 1909 sonrası askeri okullarda ders olarak okutulan bu hizmet içi kitapta; jandarmanın bilindik vazifeleri yanında, istihbarat ve istihbarata karşı koyma konuları da detaylı olarak incelenmiştir.³⁰³ Bu alanda yayınlanan ilk talimname olarak kabul edilen Callwell'in kitabından sonra, Ömer Fevzi'nin eserini ikinci sıraya koymak yanlış olmasa gerektir. Özellikle, ABD'nin gayrinizami harp ile ilgili olan "*Small Wars Manual*"ın ise 1940 yılında yayınladığı düşünülürse, Yüzbaşı Ömer Fevzi'nin kitabının önemi daha iyi anlaşılacaktır.³⁰⁴

Her ne kadar bazı kaynaklarda Birinci Cihan Harbi'nde tarafların güçlerinin birbirine denk olması nedeniyle hiçbir tarafın gayrinizami harp yöntemlerine

³⁰⁰ Morihova, Manastır Vilayeti'nin Pirlepe Nahiyesi'nin 1884-1912 yılları arasındaki ismidir. Günümüzde Makedonya Cumhuriyeti sınırları içinde yer almaktadır.

³⁰¹ BOA, Dosya No: 2906, Gömlek: 217886, Tarih: 26 Ağustos 322 (9 Eylül 1906).

³⁰² Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey, **a.g.e.**, s. 7-8.

³⁰³ Mim Kemal Öke, **Ömer Fevzi Mardin: Gazi ve Sufi**, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 24-25.

³⁰⁴ Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey, **a.g.e.**, s. 44-45.

başvurma cesareti gösteremediği iddia edilse de³⁰⁵ İngilizlerin Arap coğrafyasında Osmanlı Devleti'ne karşı giriştikleri faaliyetlerle, Teşkilât-ı Mahsusa'nın üç kıtada yaptıkları/yapmaya çalıştıkları bu iddiayı çürütmektedir. Dolayısıyla gayrinizami harp Türkler açısından Birinci Cihan Harbi'nde de sıklıkla kullanılmıştır.

Milli Mücadele Dönemi'nde milli çetelerle işgal kuvvetlerine karşı başlatılan mukavemet harekâtı, bütün imkanları elinden alınmış olsa dahi milli bir şuura sahip bir milletin direnme gücünün yok edilemeyeceğine dair bütün dünyaya verilen ilk örnektir. Bu milli çeteler bugün gerilla denen kuvvetlerden başka bir şey değildir.³⁰⁶ Bahse konu dönem, işgal edilmek istenilen bölgelerin halk tarafından savunulması ve düşman kışkırtmasıyla çıkan isyanların bastırılması gibi hareketlerle çok başarılı gayrinizami harp manzumeleriyle doludur.³⁰⁷ Yine ATASE Arşivi'nde yapılan araştırmalar esnasında, Türklerin o zamanki adı ile "*Harb-i Sagir*"i bildikleri ve bu konuda bir talimat dahi hazırlanmış oldukları tespit edilmiştir. EK-1'de sunulan ve arşivde ne yazık ki sadece son maddesi bulunan bu talimat, arşiv belgelerinde gayrinizami harbin ilk kez resmen ifade bulmuş halidir denilebilir.³⁰⁸ Mevcut bulgular ışığında Türk tarihinde gayrinizami harbin, çete veya gerilla harbi şeklinde ustalıkla kullanıldığı, dolayısıyla bu harp türünün ABD telkini ile ele alındığı yönündeki tespit yanlış olduğu söylenebilir.³⁰⁹

Konu bütünlüğü açısından, yukarıdaki kronolojik sıralamadan bağımsız olarak gayrinizami harbin psikolojik harp boyutu üzerinde de ayrıca durmak gerekir. Türkler özellikle Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde psikolojik harbi başarıyla uygulamışlardır.

Düşman askerlerinin üzerine vızıldayan oklar yağdırmak, baskınlar ve pusular üzerine kurulu bir gerilla savaşı vermek, özellikle hücum anlarında harp sayhaları koparmak, hasmın geçeceği yerleri, onların gözü önünde kullanılmaz hale getirmek,

³⁰⁵ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 15.

³⁰⁶ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 16.

³⁰⁷ Akyol, **Gayri Nizami...**, s. 38.

³⁰⁸ ATASE Arşivi, Kutu No 965, Gömlek No 139, Harb-i Sagir Talimatı'nın Savunucu (Sonuncu) Maddesi. (Tarih: 02/08/36 [02/08/1920])

³⁰⁹ Akyol, **Kontrgerilla**, s. 44-55.

mahsulleri ateşe vererek onları erzaksız bırakmak hasmın savaşıma azmini kırmaya yönelik (görünür) faaliyetlerdir.³¹⁰

Bir de, “örtülü” olarak icra edilen gayrinizami harp faaliyetleri vardır ki, bunlar çoğunlukla dervişler marifetiyle yürütülmüştür. Dervişler, toplum içinde insana sıkça dokunduklarından istihbarat toplama ve casusluk gibi amaçlarla kullanılırken; manevi ağırlıkları nedeniyle de toplumda hüsn-ü kabul gördüklerinden fetihlerde önemli görevler üstlenmişlerdir.

Kökleri Türk-İslâm coğrafyasının her yanına yayılmış olan ve bugünkü komünist/farmason örgütlenmelerini çağrıştıran bir şekilde teşkilâtlandığı görülen, dervişlerin telkinleri, ordunun en büyük yardımcılarından biri olmuştur.³¹¹ Türklerin Rumeli’ye geçişi “*Kolonizatör Türk Dervişleri*” ile başlamış, bahse konu dervişler fetihlerden önce yöre halkının gönüllerini kazanarak, asıl fetih hareketinin zeminini hazırlamışlardır. Bir tür “*psikolojik harp*” veya “*istihbarat*” elemanı olarak adlandırılacak dervişlerin, inşa ettirdiği tekke ve zaviyeler, aynı zamanda Rumeli’de ilk iskân nüvelerini teşkil etmiştir.³¹²

Osmanlı Devleti’nin, Yahudi ve Hıristiyanlar’dan da istifade ederek kurduğu ve buldukları ülkelerde ilgi çekmemek için çeşitli maske vazifelerle iştilgal eden “*Martolos*”lar da sadece casuslukla iştilgal etmemiş; aynı zamanda düşman ülke halkı üzerinde gizlice psikolojik harekât usullerini uygulayarak, onları manevi olarak çökertmeye yönelik görevler üstlenmişlerdir.³¹³

Gayrinizami harbe yalnızca Türkler başvurmamış; özellikle 19. yüzyılın sonundan itibaren Türklere karşı da gayrinizami harp usûlleri uygulanmıştır.

Balkan coğrafyasında Bulgarlar, kurdukları yerli ve gezici çetelerle Osmanlı’ya karşı gayrinizami harp usullerine başvurmuşlardır. Çoğunlukla kendi işleriyle uğraşan, göreve çağrıldığında ise kendine verilmiş olan silahı alıp çetesine katılan köylülerden oluştuğu için tespit edilip, yakalanması son derece güç olan bu

³¹⁰ Özdal, a.g.e., s. 135.

³¹¹ Ömer Lütfü Barkan, “*İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: II (1942), s. 279-304.

³¹² Ali Güler, **Karamanlı Sarı Paşa**, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, Karaman, 2008, s. 60.

³¹³ **Başlangıcından Bugüne Dünya Casusluk Tarihi**, Cilt: 1, Artel Yayınları, İstanbul, 1974, s. 12-13.

Bulgar komitacıları Resneli Niyazi tarafından “*gerillacı*” olarak tanımlanmıştır.³¹⁴ Osmanlı hakimiyetine karşı Sırp, Karadağ ve Bulgar komitecilerinin giriştikleri harekât ile Mora isyanında Yunan çetecileri ve Ortodoks Kilisesi’nin faaliyetleri, bu yörelerin Türk idaresinden ayrılmasında son derece etkili olmuştur.³¹⁵ Bu dönemde Sırp ve Karadağlılar’ın Bosna’da Avusturya’ya karşı da gerilla harbi verdiği bilinmektedir.³¹⁶ İngiltere adına Lawrence’ın 1916’da Arabistan’da Türklere karşı geliştirdiği gerilla harekâtı da bu kapsamda değerlendirilebilir.³¹⁷ Lawrence tarafından Araplar’dan organize edilen ve Osmanlı kuvvetlerinin demiryolu hattını, ikmalini ve geri emniyetini sekteye uğratan uygulamalar Allenby kuvvetlerinin harekâtını ziyadesiyle kolaylaştırmıştır.³¹⁸

³¹⁴ Resneli Niyazi, **Balkanlarda Bir Gerillacı: Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey’in Anıları**, (Bugünkü Dile Çev.) İhsan Ilgar, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975, s. 42-62.

³¹⁵ Erensu, *a.g.m.*, s. 28.

³¹⁶ Sami Paşazade Sezai, “*Sırp Âmâli*”, **Sami Paşazade Tüm Eserleri-III: Siyasi ve Sosyal Makaleler**, (Çev.) Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 345-347.

³¹⁷ Akad, **Modern Savaşın...**, s. 93.

³¹⁸ Güneş, **a.g.t.**, s. 14.

İKİNCİ BÖLÜM

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA'NIN KURULUŞU VE BAŞVURDUĞU GAYRİNİZAMİ HARP UYGULAMALARI

2.1. 19. Yüzyıl Sonlarından İtibaren Kuzey Afrika'da Değişen Dengeler ve Teşkilât-ı Mahsusa'nın Resmi Kuruluş Tarihine Kadar Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri

19. yüzyılın başından itibaren İtalya'nın Kuzey Afrika'ya duyduğu ilgi Berlin Kongresi'nden sonra bir devlet politikası haline gelmiş ve İtalya'da, 1883'ten itibaren Trablusgarp'ın işgali açıkça tartışılmaya başlanmıştır.³¹⁹ 1900 yılı sonundan itibaren de sırasıyla Fransa, Avusturya, Almanya ve Rusya'nın desteğini almayı başarmıştır.³²⁰

İtalya, 1911 yılına kadar Kuzey Afrika'yı ele geçirmek için koloniyalizmin bilinen tüm vasıtalarını kullanmış, iktisadi ve kültürel hayata egemen olmanın yollarını aramıştır. İtalyanların maksatlarına ulaşmaları için çalışan okulları, banka ve iktisadi kuruluşları vardır. Trablusgarp ve Bingazi'de şubeleri bulunan “*Banco di Roma*” İtalya'nın Kuzey Afrika'ya ekonomik açıdan yaklaşma politikasında önemli rol oynamıştır. Bankanın diğer bir misyonu da yerel halka ait toprakların İtalyanların ele geçirilmesine aracılık etmektir.³²¹

Özetle İtalyanlar, istila öncesi ekonomik, kültürel, siyasi ve askeri tüm tedbirleri alarak ortamı istilaya hazır hale getirmiş, bugünkü tabirle harekât ortamını şekillendirmişlerdir. Kuzey Afrika'da bunlar yaşanırken, Osmanlı Devleti'nin İtalyanların faaliyetlerine karşı duyarsız kaldığı gözlemlenmektedir.

Osmanlı Genelkurmayı'nın 1910 yılı öncesinde çeşitli olasılıklara göre hazırladığı Sefer Planları'nda, Batı Anadolu, Trakya ve Rumeli'nin saldırıya uğrayabileceği ön görülmüş ve buraların savunulmasına yönelik planlama yapılmış; ancak Trablusgarp ve adalar hiç hesaba katılmamıştır. Trablusgarp ve Bingazi'nin herhangi bir saldırı durumunda nasıl savunulacağına yönelik ilk talimatlar Harbiye

³¹⁹ İsrail Kurtcephe, “*Trablusgarp'ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direniş Katılmaları*”, A.Ü.TİTE Atatürk Yolu Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 6 (1990), s. 361.

³²⁰ Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, s. 9-10.

³²¹ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1989, s. 23.

Nazırı Mahmut Şevket Paşa imzasıyla 21 Eylül ve 26 Eylül 1911 tarihli telgraflarla verilmiştir. Buna göre; düşmanın çıkarma yapmasına şiddetle karşı konulacak; eğer başarı sağlanılmaz ve bulunulan yerin savunulması olanaksızlaşırsa, içerilere çekilerek “çete muharebeleri” yapılacaktır. Mevcut silah ve mühimmat halka dağıtılarak, mukavemetin artırılmasına gayret edilecek, bu sırada Mısır ve Tunus yoluyla imdada koşacak gönüllü subaylar marifetiyle çete muharebelerine destek olunacaktır.³²² Bu talimatların hemen ardından İtalya verdiği ultimatomla, Bingazi ve Trablusgarp’ın Osmanlı Devleti tarafından ivedi olarak boşaltılmasını istemiş, gerekçe olarak da Osmanlı Devleti’nin (güya) bu bölgeyi her yönden geri bırakmasını ve buradaki İtalyanlara fena muamele etmesini göstermiştir. Osmanlı Hükümeti’nin bu ultimatoma karşı 29 Eylül’de verdiği red cevabı, harbin başlangıç tarihini de belirlemiştir.³²³

Kuzey Afrika’da bu gelişmeler yaşanırken, İttihat ve Terakki Cemiyeti, gözlemci olarak iktidarın kıyısındadır. Cemiyet’in ileri gelen isimlerinden Enver Bey, askeri ataşe olarak görev yaptığı Berlin’den Selanik’e gelmiş ve burada Cemiyet’e mensup arkadaşları ile görüşerek İtalyanlar’a karşı mücadelenin şekli kararlaştırılmıştır. Enver Bey hatıratında bu görüşmeyi şöyle açıklamaktadır:

“Trablus’ta küçük gerilla harpleri yapmamızı tavsiye ettim. İtalyanlar sahile sahip çıkabilirler. Gemilerinin ağır topları ile bunu başarmaları zor değil. Biz ise karada ve dâhilde kuvvetler toplamaya çalışacağız. Genç subaylar, atlı Arap kabilelerinin başına geçecekler. Düşmana devamlı saldıracaklar. İtalyanlar devamlı rahatsız edilecek ve küçük müfrezeleri de yakalanıp mağlup edilecekler. Büyük kuvvetlere ise taarruzdan sakınılacak. Ama düşmanı, sahildeki tahkimli noktalardan dâhile doğru çekmeye de gayret edeceğiz. Dâhile ilerleyen bu düşman kolları ise bilhassa gece baskınları ile mahvedilecektir...”³²⁴

Bizzat Enver Bey’in ağzından çıkan bu söyler “gayrinizami harb”ın tarifinden başka bir şey değildir.

Enver Bey’in girişimleriyle, devletle ilişkisi olmadığı intibasını verecek bir gönüllü taburu oluşturularak Trablusgarp’a gönderilmesine ve oradaki direnişe destek olunmasına karar verilmiştir. İleride Teşkilât-ı Mahsusa’nın nüvesini

³²² **Türk Silahlı Kuvvetleri...**, s. 97-133.

³²³ Nurdan İpek Şeber, “Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı’nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları”, **İslami Araştırmalar Merkezi (İSAM) Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 38 (2011), s. 238.

³²⁴ Nejdet Karaköse, **Afrika Grupları Komutanı, Kafkas İslam Ordusu Komutanı, Sütlüce Fabrikasının Sahibi Nuri Paşa (Killigil)**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2012, s. 41-42.

oluşturacak olan bu gruba “*Fedai Zabitan*”³²⁵ adı verilmiş, içlerinde Mustafa Kemal Bey’in de olduğu Osmanlı subayları kimliklerini gizleyerek,³²⁶ maske görevlerle Kuzey Afrika’ya gitmişlerdir.³²⁷ Enver, Mustafa Kemal³²⁸ ve Fethi Beyler Bingazi, Trablusgarp ve Derne’deki kuvvetlere kumanda etmişlerdir.³²⁹

Fedai Zabitan, Kuzey Afrika’ya çok özel bir kadro ile gitmiştir. Enver Bey’in yaptığı ekipte özellikle üç isim dikkat çekmektedir. Enver Bey, Kuşçubaşı Eşref gibi bir komitacıya hem Arapça bilmesi, hem de daha önce Arap ülkelerinde yaşadığından harekât alanına hakim olması nedeniyle ihtiyaç duymaktadır. Balkanlar’da komitacı kimliğiyle ön plana çıkan Aziz Ali Mısırî, Arapça bilgisi ve Mısır’daki Hidiv yönetimine yakınlığı sebebiyle önemlidir. Mustafa Kemal ise Arapça bilmemekle birlikte; 1905 yılında Şam’da, 1908 yılında ise II. Meşrutiyet’in ilanı üzerine oluşan tepkiyi bastırmak amacıyla üç ay süreyle Libya’da kaldığından, Arap kültürüne ve coğrafyaya vakıf olması nedeniyle tercih edilmiştir. Emir Abdülkadir’in oğlu Emir Ali, Salim Şerif el Tunusi gibi Arap kökenlilerin yanı sıra Enver Bey’in kardeşi Nuri (Kılıgıl), Halil (Kut), Kuşçubaşı Hacı Sami, Fethi (Okyar), Çerkez Reşit, Süleyman Askeri, Yakup Cemil, Fuat (Bulca)³³⁰ gibi isimler de bu mücadelenin içinde yer almışlardır.³³¹

³²⁵ İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde “*Fedai*” kavramının ne anlam ifade ettiğini Cemiyet’in mensuplarından Mustafa Ragıp Esatlı şöyle açıklamaktadır; “*Çoğu Meşrutiyetin ilanından evvel İttihat ve Terakki’nin ilk günlerinde cemiyete fedai olarak girmişler -neye mal olursa olsun- Cemiyet gayeleri uğrunda en son çare olarak ‘ölmek ve öldürmek’ prensibine riayet edeceklerine yemin etmişlerdi. Bu fedailer cemiyetten aldıkları emri -tam bir feragat ve itaat ile- hiçbir kayda ve şarta tabi olmaksızın tatbik ederlerdi. İttihat ve Terakki namına yapılan tehditler, siyasi cinayetler, baskınlar hep bunların eliyle meydana gelmiş hareketler idi. Meşrutiyetin ilanı sırasında başlayan bu kanlı teşebbüsler, hüviyetleri gizli tutulan, namları, şöhretleri ortaya sürülmek istenmeyen bu ‘sadık fedailerin’ eseri idi. Cemiyetin icra vasıtası idiler...*” Detaylı bilgi için bkz.: Orhan Koloğlu, **Curnalcilikten Teşkilatı Mahsusa’ya**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 77-78.

³²⁶ Mustafa Kemal Bey’in, “*Şerif*” takma adıyla, Mısır üzerinden Derne’ye gittiği Salih Bozok’a yazdığı özel mektuplarından anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Sadi Borak, **Atatürk’ün Özel Mektupları**, Şefik Matbaası, İstanbul, 2004, s. 28-29.

³²⁷ Öke, **a.g.e.**, s. 31.

³²⁸ ATASE Arşivi’nde yer alan şifreli telgraftan, Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal’in 30 Aralık 1911 tarihinde Derne’ye muvasalat ettiği ve Şark Gönüllü Kumandanlığı’nı üstlendiği anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: ATASE Arşivi, OİH Katalogu, Dosya No: 157-20, Klasör No: 34, Tarih: 07.08.327-01.12.328.

³²⁹ Erickson, **Büyük Hezimet...**, s. 96-97. Enver Bey’in 1912 yılında Trablusgarp’ta çekilmiş bir fotoğrafı EK-2’de, Derne Komutanı Kurmay Bnb. Mustafa Kemal (ATATÜRK) ve Şark Kolu Komutanı Fuat (BULCA) Beylerin Derne’de 1912 yılında çekilmiş fotoğrafları ise EK-3’de sunulmuştur. Kaynak: TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 19, No: 11 ve TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya: 150, No: 7.

³³⁰ Piyade Albay Ahmet Fuat (Bulca)’nın arşivde bulunan Askeri Safahat Belgesi’ne göre; Harbiye Nezareti’nin 11 Teşrin-i Evvel 1327 tarihli emriyle Trablusgarp Harbi’ne katılmış ve Derne’de

Fedai Zabitan çatısı altında Libya'ya giderek, mukavemet teşkilatı oluşturan ve çete harbi yaparak Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprağını savunmaya çalışan bu isimler esasen hiç kimse için şaşırtıcı değildir. Geç Osmanlı Dönemi'ndeki kritik hamlelerin neredeyse tamamı ordu içindeki hep aynı İttihatçı kadro tarafından gerçekleştirilmiştir.³³² Ortadoğu üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan İngiliz asıllı Amerikalı tarihçi Bernard Lewis konuyu biraz daha genişletmekte ve bu subayların akın akın Kuzey Afrika'ya gitmesinde “*Türk milliyetçiliği*” kadar, “*İslam inancı*”nın da etkili olduğunu söylemektedir. Lewis'e göre, Osmanlı Türk'ü bakımından Osmanlı Devleti, İslam'ın bizzat kendisidir. Osmanlı toprakları “*İslam mülkü*”, hükümdarı “*İslam padişahı*”, orduları “*Asakir-i İslam*” (İslam Askerleri), en yüksek din adamı “*Şeyhü'l İslam*”dır. Halkı ise kendini her şeyden önce ve her şeyden çok “*Müslüman*” olarak görmektedir.³³³

Fedai Zabitan Grubu, Enver Bey'in, özel olarak seçilmiş Türk subayları idaresindeki Arap yardımcı kuvvetlerinden yararlanmaya yönelik bilinen ilk başarılı girişimidir.³³⁴ Fedai Zabitan, Kuzey Afrika'da yerel aşiretleri kazanmaya, toparlamaya ve eğitmeye çalışmış, bu amaçla kamplar kurmuş ve direnişi örgütlemiştir.³³⁵ Enver Bey'in Libya direnişi esnasında kurduğu çeteler, meşru; fakat gayri resmi çetelerin tipik örneklerini teşkil etmektedir. Enver Bey bu bölgede gerilla harbi vermeyi, mücadeleyi zamana yaymayı, kurulan çeteler vasıtasıyla İtalyan ordusunun büyük birliklerini taciz ederek yıpratmayı, küçük birliklerini ise baskınlarla imha etmeyi planlamış ve bunda da başarılı olmuştur. O tarihe kadar çeteleri takip etmekle (kontrgerilla harekâtı) meşgul olan Enver Bey için bizatihi yerinde çeteler kurarak, direnişin örgütlenmesi ve bu çeteler vasıtasıyla kendisinden çok daha kuvvetli düzenli İtalyan birliklerine karşı mukavemet gösterilmesi (gerilla harbi) çok büyük bir yeniliktir.³³⁶ Trablusgarp'ta verilen bu mücadele “*daha sonraki Teşkilât-ı Mahsusa operasyonlarının prototipini oluşturmuş*” ve Enver Bey'de,

İtalyanlar'la yapılan muharebelere iştirak etmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nde bulunan Piyade Albay Ahmet Fuat Bulca Bey'e ait emeklilik işlem dosyası.

³³¹ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 77-79.

³³² Erol Akcan, **İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2015, s. 64.

³³³ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev.) Boğaç Babür Tuna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2014, s. 20.

³³⁴ Stoddard, **a.g.e.**, s. 76.

³³⁵ Öke, **a.g.e.**, s. 31.

³³⁶ Safi, **a.g.m.**, s. 90-96.

Bedevilerin Cihad'a gitmeye duydukları isteğin doğru yönlendirildiğinde, sonraki yıllar için Osmanlı Devleti açısından bir güç kaynağı oluşturabileceği kanaatini doğurmuştur.³³⁷

Fedai Zabitan Grubu içinde yer alan ve Trablusgarp'ta büyük başarılarla imza atan bu isimlerin en dikkat çekici tarafı, çok büyük bir çoğunluğunun resmi kayıtlara göre 30 Kasım 1913 tarihinde kurulacak olan Teşkilât-ı Mahsusa'nın aktif kadrosu içinde yer alacak olmalarıdır. Bu durumda teşkilatın kuruluş tarihiyle ilgili akıllara iki ayrı ihtimal gelmektedir. İlk olasılık, teşkilatın gayri resmi anlamda Osmanlı-İtalyan Harbi öncesi kurulduğu ve bu isimlerin teşkilat bünyesinde yer almaları münasebetiyle birlikte hareket etmiş olmalarıdır. İkinci olasılık ise Osmanlı-İtalyan Harbi esnasında aynı amaç uğrunda silah arkadaşlığı yapan bu isimlerin birbirlerine güven telkin etmeleri ve buradaki birlikteliği, ileride kurulacak olan Teşkilât-ı Mahsusa'nın dayanağı yapmış olmalarıdır.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın önemli isimlerinden Kuşçubaşı Eşref'e göre, Fedai Zabitan "1911 ile 1913 arası bir tarihte gayri resmi olarak Teşkilât-ı Mahsusa" olarak isimlendirilmeye başlanmıştır. Bu durumda "Teşkilât, ister Batı Trakya Geçici Hükümeti, ister Fedai Zabitan, ister Teşkilât-ı Mahsusa, ister Umûr-ı Şarkıyye ismini taşıyın, Enver Paşa'nın yönetiminde, aynı türde faaliyette bulunan aynı kadrodan oluştuktan sonra, bunun bir önemi yoktur."³³⁸ Bu yıllar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin genellikle asker üyeleri üzerinden meydana getirilen çeteler ve bu çetelerin yürüttüğü harekât biçiminin askeri bir formasyona dönüştüğü dönemdir.³³⁹

Osmanlı Devleti Osmanlı-İtalyan Harbi'nde başka argümanlara da başvurmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı olarak Trablusgarp'ta "Muavenet-i Milliye" şubesinin açılması bunlardan biridir. Hazırladığı beyannameler vasıtasıyla bir yandan Müslüman halkın Trablusgarp savunmasına destek vermesini sağlarken; diğer yandan da işgal güçlerine gözdağı vermeyi amaçlayan Cemiyetin, propaganda yapmak suretiyle gayrinizami harbin "psikolojik harp" boyutunu icra ettiği söylenebilir.³⁴⁰ Psikolojik harp anlamında değerlendirilebilecek diğer bir

³³⁷ Koloğlu, a.g.e., s. 83.

³³⁸ Atilla Çeliklepe, **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 73.

³³⁹ Safi, a.g.m., s. 90-96.

³⁴⁰ Türk Tarih Kurumu Genel Belge Arşivi, Kutu No: 98, Gömlek No: 27, Tarih: 31.10.327.

çalışma da Almanya'da yaşayan Türkler tarafından Arapça olarak kaleme alınarak, Trablusgarp halkına gönderilen beyannamelerdir.³⁴¹ Özenle hazırlandığı anlaşılan bu tek sayfalık beyannamelerde; Türk ve Arap halkları arasındaki ortak nokta olan Allah ve Peygamber inancı ile Müslüman kardeşliği yoğun bir şekilde vurgulanmış, Müslüman olan iki halkın müşterek hareket ederek, işgalci durumunda olan İtalyanlara karşı savaşmasının dini bir vazife olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Bununla da kalınmayarak, cihat ilan edilmiş ve istilacılara karşı çöl kabileleri de ayaklandırılmıştır.³⁴²

Trablusgarp'ta İtalyanlar'ın da psikolojik harp uygulamalarına başvurdukları görülmektedir. Türklere iftira atabilmek için kendi ölümlerine bile işkence etmekten geri durmayan, sonrasında ise propaganda usullerini kullanarak Türkleri ve Müslüman mücahitleri karalamaya çalışan İtalyanların bu tutumu Enver Bey tarafından İstanbul'a gönderilen 15 Mart 1911 tarihli şifreli telgrafta detaylı olarak açıklanmıştır.³⁴³

Sonuç olarak, Osmanlı-İtalyan Harbi'nde İtalyanlar, güçlü donanmalarına, savaşta ilk kez hava kuvveti (uçak-balon) kullanmalarına ve yüz bin kişiden fazla bir kuvveti karaya çıkarmalarına karşın, Türk subaylarının organize ettiği mukavemeti kıramamışlardır. Balkan Harbi'nin başlamasıyla birlikte, Enver Bey, Kuzey Afrika'daki mücadelenin devamı için askeri komutanlığa Aziz Ali Mısırfı'yi, bütün eylemin üst liderliğine de Sultan/Halife'nin temsilcisi olarak Şeyh Ahmet Şerif Sünusi'yi atamıştır. Fedai Zabitan'ın tanınmış simaları İstanbul'a dönerken, geride kalanlar yerli asker kimliğine bürünerek mücadeleye devam etmiş³⁴⁴ ve İtalyanlara karşı savunmayı uzun müddet başarıyla sürdürmüşlerdir.³⁴⁵

Mevcut bilgi/belgelerin değerlendirilmesi neticesinde edinilen kanaat; Fedai Zabitan Grubu'nun, Teşkilât-ı Mahsusa'nın nüvesi ve öncülü olduğu, iştirakçilerinin

³⁴¹ Türk Tarih Kurumu Genel Belge Arşivi, Kutu No: 21, Gömlek No: 31, [t.y.].

³⁴² **Türk Silahlı Kuvvetleri...**, s. 57-64. Beyannameler üzerinden psikolojik harp yapma fikri ilk kez Amerikan Bağımsızlık Harbi esnasında George Washington tarafından ortaya atılmıştır. O dönemde, İngilizlerin saf İngiliz kanı dökmek adına Amerikalılara karşı savaşmaları amacıyla para ile tuttıkları HESS'li askerleri Amerikan tarafına çekmek adına vaatlerle dolu binlerce el ilanı hazırlanarak dağıtılmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Hulûsi Kesimli, **Psikolojik Harb (197, 198 Sayılı Ordu Dergisi Eki)**, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Askeri Basımevi, İstanbul, 1961, s. 8-9.

³⁴³ BOA, Dosya No: 860, Gömlek No: 132, [t.y.].

³⁴⁴ Ahmet Efe, **Efsaneden Gerçeğe Kuşçubaşı Eşref**, Bengi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 63.

³⁴⁵ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun Son Nefesi: Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet**, Timaş, İstanbul, 2014, s.147.

Enver Paşa'nın etrafında kümelendiği, Trablusgarp'ta Türk subayları tarafından organize edilen milis kuvvetler ve paramiliter kurum/kuruluşlarla birlikte gayrinizami harbin başarılı örneklerinden birinin verildiğidir.

2.2. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kuruluşu

Teşkilât-ı Mahsusa'nın kurucusunun Enver Paşa ve ilk başkanının Süleyman Askeri Bey olduğu³⁴⁶ konusunda literatürde mutabakat bulunmasına rağmen,³⁴⁷ ne zaman kurulduğu hususu günümüzde dahi tartışılan bir konudur.

Bu tartışmanın sebebi, Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluş ve faaliyetlerinin genel itibariyle “*anılar üzerinden*” çözümlenmeye çalışılmasıdır. Tarihçi Cemal Kutay'ın, Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Fuat Bulca'nın anlatımlarına dayanarak yazdığı “*Trablusgarp'ta Bir Avuç Kahraman*”, ya da Samih Nafiz Tansu'nun Teşkilât-ı Mahsusa'nın aktif üyelerinden Hüsameddin Ertürk'ün hatıralarına dayanarak yayımladığı “*İki Devrin Perde Arkası*” ile Philip H. Stoddard'ın Eşref Kuşçubaşı'nın yardımları ve hatıralarına dayanarak hazırladığı “*Teşkilât-ı Mahsusa*” adlı doktora tezinde verilen bilgiler çoğunlukla anılara dayanmaktadır.³⁴⁸

Bu durum, tarihi gerçekler ile duygusal hassasiyetlerin birbirini etkilemiş olabileceği yönünde kaygılara sebebiyet verebilir. Bu nedenle, anıları da göz ardı etmeksizin, mümkün mertebe arşiv belgeleri ve bu alanda akademik olarak çalışan insanların eserlerinden istifade ederek Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluş tarihine ulaşmaya çalışmak daha doğru bir yöntem olacaktır. Yine Teşkilât-ı Mahsusa'yı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden bağımsız değerlendirmek yanlış değilse bile eksik olacağından, öncelikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluş ve teşkilatlanma

³⁴⁶ Fuat (Balkan) Bey'e göre; Süleyman Askeri Bey Mühacirin Müdürü iken Bulgar Makedonya Komitesi ile varılan bir mutabakat ile Trakya'da Sırbistan ve Yunanistan'a karşı Türk-Bulgar yardım anlaşması imzalanmış ve o tarihten sonra Süleyman Askeri Bey Muhacirin Müdürü Umumiliği'nden alınarak Teşkilât-ı Mahsusa'nın liderliğine getirilmiştir. Süleyman Askeri Bey'in, Teşkilât-ı Mahsusa'nın başkanlığına getirilme tarihi Fuat Bey'in hatıralarını yayına hazırlayan Turgut Gürer tarafından 5 Ağustos 1914 olarak belirlenmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: **Komitacı BJK'nin Kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları**, (Yay.Haz.) Turgut Gürer, Gürer Yayınları, İstanbul, 2008, s. 25-26.

³⁴⁷ Bu konuda literatürdeki tek aykırı görüş Cemal Kutay'a aittir. Kutay, Teşkilât-ı Mahsusa'nın kurucusu ve reisi olarak Kuşçubaşı Eşref Bey'i göstermektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Cemal Kutay, **Birinci Dünya Harbi'nde Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber'de Türk Cengi**, İstanbul, Ercan Matbaası, 1962, s. 19.

³⁴⁸ F.Rezzan Ünalp, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'ya Yönelik Askeri Faaliyetleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2014, s. 44-47.

şeklinin irdelenmesi, ardından da Teşkilât-ı Mahsusa'nın mercek altında yatırılması daha doğru olacaktır.

Nitekim Tarık Zafer Tunaya, “*Teşkilât-ı Mahsusa'nın, İttihat ve Terakki tarihinde özel bir yeri olduğunu ve İttihatçıların komitacı, eylemci, fedai ve hayalci yönünü bu kuruluşun simgelediğini*” söylemektedir.³⁴⁹ Murat Belge, “*Teşkilât-ı Mahsusa'nın, yeryüzündeki resmi İttihat ve Terakki'ye karşı, kendini yeniden yer altında kuran asıl İttihat ve Terakki olduğu*” iddiasındadır.³⁵⁰ İstihbarat alanındaki çalışmalarıyla bilinen Erdal Şimşek ise “*Teşkilât-ı Mahsusa'nın, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Batı Trakya'ya ilişkin kararlarını uygulamakla görevli bir örgütün büyüyüp gelişmesiyle meydana geldiği*” kanaatindedir.³⁵¹

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin nüvesini teşkil edecek olan “*İttihad-ı Osmani*” adlı gizli örgüt 1889 senesi bir mayıs günü³⁵² Sarayburnu'nda, Askeri Tıbbiye'de İbrahim Temo, Mehmet Reşit, İshak Sükûfî ve Abdullah Cevdet tarafından kurulmuştur.³⁵³ II. Abdülhamit Dönemi'nde bu tür muhalif bir yapılanmanın gizli olarak faaliyet göstermesi zorunlu olduğundan, İtalyan ihtilâlcı “*Carbonari*” örgütünden³⁵⁴ esinlenilerek “*hücre tipi yapılanma*” modeli benimsenmiştir.³⁵⁵ Cemiyet'in başlangıçta iki temel hedefi vardır; Devlet'in gittiği yolun inkıraz olduğunun ve bunun sorumlusunun padişah ile çevresindekiler

³⁴⁹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, Cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 340.

³⁵⁰ Murat Belge, “*Teşkilat-ı Mahsusa*”, **Birikim Dergisi**, Sayı: 116 (1998), s. 3.

³⁵¹ Erdal Şimşek, **Türkiye'de İstihbarat Savaşları ve MİT**, Destek Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 64.

³⁵² İbrahim Temo'nun hayatı üzerine bir makale kaleme alan Makedonyalı araştırmacı-gazeteci Eyüp Salih, İttihad-ı Osmani'nin tam kuruluş tarihini 13 Mayıs 1889 olarak vermektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Eyüp Salih, “*İttihat ve Terakki'nin Kurucularından İbrahim Temo*”, **İttihatçılar ve İttihatçılık Sempozyumu: Bildiriler**, Cilt: I (2014), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s. 85-87.

³⁵³ İbrahim Temo, **İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları**, Arba Yayınları, İstanbul, 1987, s. 15.

³⁵⁴ İtalyanca'da “*kömürçüler*” manasına gelen “*Carbonari*” Fransız İhtilali'nin etkisiyle 1820 yılında oluşan ve “*cumhuriyetçi bir İtalyan siyasal birliği*” yaratmayı hedefleyen örgütlerin en bilinen örneğidir. Carbonariler, Mason örgütlenişini model almışlardır. İbrahim Temo'nun Arnautluk'a giderken Brindisi'de bu örgüt hakkında bilgi edindiği ve İttihad-ı Osmani'nin kuruluşunda Carbonari örgütünden esinlendiği iddia edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, (Yay.Haz.) Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 276-392.

³⁵⁵ Akademisyen M.Şükrü Hanioglu'na göre; Cemiyet'in kuruluşunda “*Carbonari Cemiyeti ve Rus nihilistlerinin örgütlenme modelleri*” esas alınarak hücre biçiminde teşkilatlanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: M.Şükrü Hanioglu, “*İttihat ve Terakki Cemiyeti*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 23, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 476. Bu hücreler ise örgütün her hücresine ve her hücredeki her üyeye birer sayı verilmek suretiyle belirlenmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Ernest Edmonson Ramsaur, **Genç Türkler ve İttihat Terakki: 1908 İhtilalinin Hazırlık Dönemi**, (Çev.) Hacasan Yüncü, Kayihan Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 25-27.

olduğunun halka duyurulması ve vatanın içinde bulunduğu tehlikeden kurtarılması için her türlü fedakarlığın yapılmasıdır.³⁵⁶ Bu gayeyle yola çıkan cemiyet 1895’de “*Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti*” adını almış, 1907 yılında ise “*Osmanlı Hürriyet Cemiyeti*” ile birleşerek “*İttihat ve Terakki Cemiyeti*”ne dönüşmüş³⁵⁷ ve İttihatçılık özellikle genç subaylar arasında yaygınlaşmaya başlamıştır.³⁵⁸

Tarik Zafer Tunaya’ya göre, 1906-1908 döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti “*yeraltında gizli olarak*” gelişmiş bir örgütlenmedir. Komitacılık esasına göre kurulmuş olan bu ihtilal şebekesi, bir siyasal parti değildir ve bir siyasal partiye dönüşmesi de tasarlanmamıştır.³⁵⁹ Enver Bey ise İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin teşkilatlanma biçiminin Avrupalı çağdaşları ile benzerlikler gösterdiği düşüncesindedir. Cemiyet’in bir “*aleni*”, bir de “*gizli*” yapılanması vardır. Bu nedenle, Cemiyet’in Meclis içinde ve dışında iki farklı bürosu bulunmaktadır. Meclis’teki büro “*Fırka İdare Heyeti*” adı altında yalnızca Fırka’yla alakalı işlerle meşgul olurken; Meclis dışındaki büro “*Merkezi Umumi*” ismiyle, bilhassa “*intihap işleri ve propaganda faaliyetleri*” ile meşgul olmaktadır. Bu büroların üstünde de dâhili ve harici ilişkileri yürüten ve her yıl kongrenin yaptığı seçimle işbaşına gelen “*Meclis-i Umumi*” bulunmaktadır.³⁶⁰ İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin en dikkate şayan hususiyetlerinden birisi de, cemiyeti idare edenlerin siyaset, askerlik, fikir, sanat başta olmak üzere hemen her alanda Enver Bey, Ömer Naci, Ziya Gökalp, Yakup Cemil gibi birer şahsiyeti dâhi, kahraman, milli sıfatlarıyla donatarak ileri sürmüş olmasıdır.³⁶¹ İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin bu kompleks yapısı, Cemiyet’in ileri gelenlerinden Talat Paşa tarafından; “*İttihad ve Terakki’nin ne olduğunu ben de pek bilmiyorum ama idaresi pek müşkül bir şey!*”³⁶² sözleriyle tasvir edilmektedir.

³⁵⁶ Kazım Karabekir, **İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909): Neden Kuruldu, Nasıl Kuruldu, Nasıl İdare Olundu**, (Yay.) Faruk Özerengin, Emel Özerengin, TÜRDAV Ofset Tesisleri, İstanbul, 1982, s. 465. Cemiyet’in ilk üyelerinden Leskovikli Mehmet Rauf Bey’e göre Cemiyet’in esas gayesi II. Abdülhamit yönetimini değiştirmek, devletin yenilenme ve yücelmesi fikrine hizmet etmektir. Detaylı bilgi için bkz.: Leskovikli Mehmet Rauf, **İttihat ve Terakki Ne İdi**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2013, s. 10.

³⁵⁷ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Evrim Matbaacılık, İstanbul, 1987, s. 22-63.

³⁵⁸ Osman Demirbaş, **İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1999, s. 13.

³⁵⁹ Tunaya, **a.g.e.**, s. 339-342.

³⁶⁰ Enver Bolayır, **Talat Paşa’nın Hatıraları**, Güven Yayınevi, İstanbul, 1946, s.37.

³⁶¹ Fethi Tevetoğlu, **Ömer Naci**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. 170-180.

³⁶² Murat Bardakçı, **İttihadçı’nın Sandığı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 5.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin “bir ihtilal şebekesi mahiyetindeki” kuruluş ve örgütlenme safahatı bu şekilde özetlendikten sonra Teşkilât-ı Mahsusa irdelenmeye başlanabilir.

Tarihçi Cemal Kutay, “Birinci Dünya Harbi'nde Teşkilât-ı Mahsusa ve Hayber'de Türk Cengi” adlı eserinde Teşkilât-ı Mahsusa'nın tohumlarının 1904 yılında atıldığını söylerken;³⁶³ “Ana-Vatan'da Son Beş Osmanlı Türk'ü” adlı eserinde kuruluş tarihi olarak II. Meşrutiyet Dönemi'ni işaret etmektedir.³⁶⁴ Akademisyen Polat Safi, Teşkilât-ı Mahsusa terkinin hem özel bir gayrinizami harp faaliyeti, hem de bu tanımı haiz örgütün özel ismi olduğuna işaret etmektedir. Safi'ye göre, 1906-1908 arası dönem hem Teşkilât-ı Mahsusa adıyla kurulacak teşkilatın, hem de bu ad altında icra edilecek gayrinizami harp faaliyetinin ortaya çıkışı bakımından kurucu önemdedir.³⁶⁵ Ona göre, Teşkilât-ı Mahsusa adıyla bilinen örgütün “kurumsallaşmadan önce kullanılmış olması” kuvvetle muhtemeldir.³⁶⁶ “Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları” adlı kitabın yazarı Mehmet Bilgin de sonraki yıllarda adı Teşkilât-ı Mahsusa ile sıkça anılacak olan Ömer Naci Bey'in, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından verilen görev doğrultusunda Halil (Kut), Yakup Cemil, Mustafa Necip gibi bir kısım subay, gönüllüler ve seçme askerlerden oluşan bir fedai grubuyla 1906 yılında İran'a gittiğini ve İran'da Meşrutiyet ilan etmek isteyen İran devrimcileri (İran İnkılâp Cemiyeti) ile birlikte İran Şahı'na karşı mücadele verdiklerini anlatmaktadır.³⁶⁷

³⁶³ Kutay, **a.g.e.**, s. 22.

³⁶⁴ Cemal Kutay, **Ana-Vatan'da Son Beş Osmanlı Türk'ü**, Tarih Yayınları, İstanbul, 1962, s. 4.

³⁶⁵ Teşkilât-ı Mahsusa'nın temellerinin atılması ve gayrinizami harp uygulamalara başvurulmasında, özellikle Rumeli'de faaliyet gösteren komita ve çetelerin faaliyetlerinin etkili olduğunu söylenebilir. Ele geçirilen komita ve çete üyelerinin, dış devletlerin yaptıkları baskılar ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu acizlik nedeniyle serbest bırakılması, bu çeteler ile savaşan Osmanlı subaylarını yeni arayışlara itmiştir. Bu kapsamda özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi subaylar tarafından çeteler teçhiz edilerek, mahkemelerin serbest bıraktığı çeteciler ya da liderleri öldürülmüştür. Komita ve çetelere karşı yapılan mücadelenin Osmanlı askeriyesi ve genç subayları üzerinde, sonraki harplere de yansıyan, politik ve askerî etkileri olmuş, takip müfrezelerinde görevli genç subaylarda, komitacılığa meyyal bir psikoloji oluşmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: Güneş, **a.g.t.**, s. 65-66. İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının bazı faaliyetlerinin Makedonya'daki bir kısım üst düzey Cemiyet üyesi tarafından himaye edildiği aşikârdır. Detaylı bilgi için bkz.: Feroz Ahmad, **The Young Turks: The Committee of Union&Progress in Turkish Politics (1908-1914)**, Oxford University Press, Great Britain, 1969, p. 1.

³⁶⁶ Polat Safi, “Fülden İsim: Teşkilat-ı Mahsusa”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 243 (2014), s. 74-79.

³⁶⁷ Mehmet Bilgin, **Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018, s. 117-118.

“*Dünya Casusluk Tarihi*” adlı hacimli eserde, II. Abdülhamid Dönemi’nde Padişah’ın istihbarat yapılanması dışında, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kurduğu ayrı bir istihbarat örgütünün varlığından daha bahsedilmektedir.³⁶⁸

Kitapta, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nce kurulan örgütün adı verilmemekle birlikte; o tarihte Cemiyet’in bilinen başka bir istihbari yapılanması olmadığından, kastedilen istihbarat örgütünün Teşkilât-ı Mahsusa’nın nüvesi olduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir. Bu değerlendirme bizi Teşkilât-ı Mahsusa’nın kuruluş tarihinin II. Abdülhamid Dönemi’ne kadar dayandığı tezine götürmektedir.

Teşkilât-ı Mahsusa hakkındaki çalışmaların ilk örneklerinden birine imza atan Philip Hendrick Stoddard da³⁶⁹ Teşkilât-ı Mahsusa’nın II. Meşrutiyet Dönemi’nde faaliyette olduğu kanısındadır. Stoddard bahse konu döneme ait kitaplarda genel itibariyle Teşkilât-ı Mahsusa’dan bahsedilmemesini ise “*gizlilik perdesi*” ile açıklamaktadır.³⁷⁰ İstihbarat alanındaki çalışmalarıyla tanınan Serdar Yurtsever’e göre Teşkilât-ı Mahsusa 1909’larda şekillenmeye başlamış ve 1911 yılında Bingazi’de, İtalyanlara karşı mücadele vermiştir.³⁷¹ Akademisyen Mim Kemal Öke’ye göre de 1911 yılında oluşturulan “*Fedai Zabitan*” gönüllü taburu Teşkilât-ı Mahsusa’nın nüvesini teşkil etmiştir.³⁷² A.Şerif Aksoy’a göre, teşkilatın ismi ilk olarak 1911 yılında İtalyanlar’ın Kuzey Afrika’ya asker çıkardığı dönemde duyulmuştur.³⁷³ Tarihçi Tarık Zafer Tunaya’ya göre; ilk belirtileri Trablusgarp Harbi’nde görülen Teşkilât-ı Mahsusa’nın resmi olarak 1913 yılında çıkarılan bir

³⁶⁸ **Başlangıcından Bugüne...**, s. 17. 20. yüzyılda casusluğun en yoğun olduğu dönem, II. Abdülhamid Dönemi’dir. Bu dönemde, biri ülkenin dış politikasına, öteki ise Sultan’ın özel yaşayışına yönelik istihbarat faaliyetlerini yürüten “*Hafiyeler*” olmak üzere iki ayrı istihbarat örgütü vardır. 27 Temmuz 1908 tarihinde Meclis-i Vükela’ca alınan ve İrade-i Seniyye onayı sonrasında Rumeli Vilâyât-ı Selâsesi’ne (Kosova, Selanik, Manastır) gönderilen bir telgrafta; İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından hafiyeliğin kaldırıldığı bildirilmektedir. Telgrafın devamında; başka ülkelerde olduğu gibi, kişi haklarını ihlal etmeden, belli kurallar çerçevesinde istihbarat faaliyetlerini yürütecek memurlar istihdam edileceği, kanunen yetkisi olmayan hiçbir daire veya şahıs tarafından hafiyelik yapılamayacağı hususuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı’da İstihbarat**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2017, s. 360-363.

³⁶⁹ Stoddard’ın “*Osmanlı Hükümeti ve Araplar 1911-1918: Teşkilatı Mahsusa Üzerine Bir Ön Çalışma*” adlı doktora tezi, ancak 30 yıl sonra Türkçe’ye çevrilmiş ve aynı isimle yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Hikmet Çetin, **Dr. Bahattin Şakir: İttihat ve Terakki’den Teşkilatı Mahsusa’ya Bir Türk Jakobeni**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s. 111.

³⁷⁰ Stoddard, **a.g.e.**, s. 49.

³⁷¹ Serdar Yurtsever, **Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008, s. 41-42.

³⁷² Öke, **a.g.e.**, s. 31.

³⁷³ A.Şerif Aksoy, **İttihat ve Terakki Cemiyeti**, Nokta Kitap, İstanbul, 2008, s. 115.

“İrade-i Seniyye ile kurulduğu” iddia edilmişse de bu iddia kanıtlanamamıştır.³⁷⁴ Cemal Paşa’nın hatıralarında da Balkan Harbi döneminde Teşkilât-ı Mahsusa deyiminin kullanıldığı ve Süleyman Askeri Bey liderliğinde gerilla tarzı mücadele verildiğinden bahsedilmektedir.³⁷⁵ Akademisyen Yücel Yiğit’e göre Balkan Harbi esnasında Teşkilât-ı Mahsusa ismi resmi olarak kullanılmamakla birlikte, farklı isimlerle faaliyet göstermiş ve Balkan Harbi sırasındaki göreceli başarı, teşkilatın Birinci Cihan Harbi öncesi “resmen kurulmasına kapı aralamıştır”.³⁷⁶ Akademisyen Necdet Aysal ise Teşkilât-ı Mahsusa’nın, Balkan Harbi’nin ardından kurulduğu kanaatinde.³⁷⁷ M.Şükrü Hanioğlu, Teşkilât-ı Mahsusa’nın 1913 yılında,³⁷⁸ Feroz Ahmad ise 1914 yılında kurulduğunu söylemektedir.³⁷⁹ Samih Nazif Tansu Teşkilât-ı Mahsusa’nın, Balkan Harbi sırasında düşünüldüğünü ve Umumi Harp’ten hemen önce kurulduğunu ifade etmektedir.³⁸⁰ Teşkilât-ı Mahsusa’yı konu alan hacimli eserin yazarı Ahmet Tetik “Teşkilât-ı Mahsusa” teriminin ilk önce gönüllülerden oluşturulan bölük ve taburları nitelemek amacıyla kullanıldığını ve bu yöntemin ilk kez Trablusgarp Harbi’nde denendiğini, Teşkilât-ı Mahsusa Merkez-i Umumisi’nin ise 2 Ağustos 1914’te kurulduğunu ifade etmektedir.³⁸¹ Atilla Çeliktepe’ye göre, Teşkilât-ı Mahsusa 17 Kasım 1913’de,³⁸² Arif Cemil Denker’e göre ise “seferberliğin ilan edildiği günün gecesi” olan 3 Ağustos 1914’te³⁸³ karar verilmiştir.³⁸⁴ Teşkilât-ı Mahsusa’nın Balkan coğrafyasındaki faaliyetlerinin odak noktası olan Fuat (Balkan) Bey anılarında, seferberliğin ilanı ile birlikte, “Cağaloğlu, Şeref Sokak, 32 numaralı ev”in Süleyman Askeri Bey emrinde Teşkilât-ı Mahsusa

³⁷⁴ Tunaya, a.g.e., s. 339-342.

³⁷⁵ Cemal Paşa, **Hatıralar**, (Haz.) Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2015, s. 62-63.

³⁷⁶ Yücel Yiğit, “II. Balkan Savaşı’na Yeni Yaklaşımlar: Teşkilat-ı Mahsusa’nın Kökenleri”, **Turkish Studies**, Volume: 10/1 (Winter-2015), s. 825-828.

³⁷⁷ Necdet Aysal, **Ulusal Bağımsızlık Savaşı’na İstihbaratın Etkisi (23 Nisan 1920-20 Ekim 1921)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1998, s. 1-9.

³⁷⁸ M.Şükrü Hanioğlu, “Teşkilat-ı Mahsusa”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 40, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 568.

³⁷⁹ Feroz Ahmad, **İttihat ve Terakki (1908–1914)**, (Çev.) Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul, 1971, s. 227.

³⁸⁰ Samih Nafiz Tansu, **İttihat ve Terakki: Ya Devlet Başa, Ya Kuzgun Leşe**, İlgü Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2016, s. 333.

³⁸¹ Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 2-15.

³⁸² Çeliktepe, a.g.e., s. 11. 17 Teşrin-i Sani 1329 tarihi, 30 Kasım 1913 tarihine isabet ettiğinden yazarın burada Teşkilât-ı Mahsusa’nın kuruluş tarihini 17 Kasım 1913 olarak göstermesinde yanlışlık olduğu değerlendirilmektedir.

³⁸³ Mustafa Ragıp Esatlı, **İttihat ve Terakki**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1956, s. 257-258.

³⁸⁴ Arif Cemil Denker, **Birinci Dünya Savaşı’nda Teşkilât-ı Mahsusa**, Arma Yayınları, İstanbul, 1997, s. 9.

merkezi olduğunu ve Makedonya’da faaliyete başlandığından, Teşkilât-ı Mahsusa’nın zabıt ve efrad kadrosunun artırıldığını söylemektedir.³⁸⁵ Bu anlatımdan, teşkilatın seferberlikten önce mevcut olduğu; ancak seferberliğin ilanı ile birlikte merkez binasının teşkil edildiği ve personel sayısının artırıldığı yönünde bir çıkarımda bulunulabilir. Vahdet Keleşyılmaz, “*Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatası*”nın sona erdirilmesiyle, Batı Trakya’daki Türk/Müslüman ahalinin çıkarlarının korunması maksadıyla oluşturulan ve gayrinizami harp faaliyetleri icra eden “*Türk İhtilal Komitesi*”nin Teşkilât-ı Mahsusa’nın öncülü, çekirdeği ve hatta kendisi olduğu kanaatinde. Keleşyılmaz’a göre “*30 Kasım 1913 tarihinde özelde Batı Trakya, genelde Balkanlar için kurulan örgüt, 2 Ağustos 1914 tarihli Türk-Alman ittifakının ardından daha geniş ölçekli faaliyetler için Teşkilât-ı Mahsusa adıyla Harbiye Nezareti bünyesine alınmıştır. Yeni baştan kurulmuş herhangi bir örgüt söz konusu değildir*”.³⁸⁶ Celal Bayar’ın, namı diğer İstiklâl Harbi’nin “*Galip Hoca*”sının ifadeleri de Vahdet Keleşyılmaz’ın söylemiyle örtüşmektedir. Bayar’a göre, Balkan Harbi sırasında faaliyet gösteren Teşkilât-ı Mahsusa, Birinci Cihan Harbi öncesinde ikinci kez örgütlenmiştir.³⁸⁷ Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Hüsamettin Ertürk ise anılarında; Teşkilât-ı Mahsusa’nın Birinci Cihan Harbi’nden biraz evvel kurulduğunu ifade etmektedir.³⁸⁸ Orhan Koloğlu, Teşkilât-ı Mahsusa’nın 5 Ağustos 1914’de kurulduğunu ve Enver Bey’in, Paşa ve Harbiye Nazırı³⁸⁹ unvanını almasından sekiz ay, Birinci Cihan Harbi’nin başlamasından 8-9 gün sonra Teşkilât-ı Mahsusa’nın ilk kez resmi bir yapıya bağlandığını ifade etmektedir.³⁹⁰ Tefvik Bıyıklıoğlu da aynı tarihe işaret etmekte ve Teşkilât-ı Mahsusa’nın, Türk-Alman

³⁸⁵ Komitacı BJK’nin Kurucusu..., s. 27.

³⁸⁶ Vahdet Keleşyılmaz, “*Teşkilât-ı Mahsusa’nın Kuruluşu, Başkanları ve Mustafa Kemal*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 316-317.

³⁸⁷ Celal Bayar, **Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş**, Cilt: 5, Medya Ofset, İstanbul, 1997, s. 203.

³⁸⁸ Samih Nafiz Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, (Anlatan) Hüsamettin Ertürk, Pınar Yayınevi, İstanbul, 1964, s. 109.

³⁸⁹ Halide Edip (Adivar), dostu Richard Crane’in isteği üzerine uzun bir “*kim kimdir notu*” hazırlamış ve dönemin önemli simalarını tek tek tanıtmıştır. Bahse konu çalışmaya göre; 1908 ihtilalinin liderlerinden Enver Bey, 39 yaşına gelmeden Türk-İslam dünyasının bir numaralı kişisi olmuştur. Parlak bir şekilde Balkanlar’da başlayan kariyeri, Trablusgarp’ta pekişmiştir. Askeri bir deha değildir; ancak örgütlenme ve orduların araç gereçten yoksun arka planını olağanüstü bir inşa kabiliyeti vardır. Hayata karşı tam anlamıyla bir savurgandır ve amaçlarına ulaşmak için sayısız insanı feda edebilir. Delicesine cesur ve başka hiç kimsede görülmeyecek kadar kudretli bir sinir sistemine sahiptir. Alışkanlıkları açısından her ne kadar Türk olsa da, en katı anlamıyla İslamcılık onun karakterinin gerçek yönüdür. Detaylı bilgi için bkz: İpek Çalışlar, **Biyografisine Sığmayan Kadın: Halide Edip**, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 191-192.

³⁹⁰ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 85-101.

İttifakı'nın imzalanmasından üç gün sonra, yani 5 Ağustos 1914 tarihinde kurulduğunu iddia etmektedir.³⁹¹

Kâzım (Karabekir) Paşa'nın ifadeleri ise Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluş tarihine yönelik tartışmaları farklı bir boyuta taşımış, tarihsel dizin içinde Teşkilât-ı Mahsusa ile Fedai Zabitan arasına “*Şube-i Mahsusa (Özel Şube)*”yı yerleştirmiştir. Genel Karargâh'ta, 11 Ocak-3 Ağustos 1914 tarihleri arasında İstihbarat Kısım Amirliği ve 3 Ağustos 1914-6 Ocak 1915 tarihleri arasında İstihbarat Şube Müdürlüğü yapan Karabekir'e göre; Karargâh'ta Enver Paşa'nın, Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey tarafından idare edilen bir “*Özel Şube*”si vardır ve bu şube sonraki günlerde “*Teşkilât-ı Mahsusa*”ya dönüşmüştür.³⁹² Mehmet Bilgin de “*Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluşuna karar verildiği zaman, Harbiye Nezareti'ndeki Özel Büro faaliyette idi*” sözleriyle bu durumu tasdik etmektedir.³⁹³

Aslında Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluş tarihi meyanındaki bu farklılıklara şaşırılmamak gerekir. Çünkü Mondros Mütarekesi sonrasında, Divaniye (Bağdat) Mebusu Fuat Bey'in verdiği bir önerge ile İttihat ve Terakki kabinelerinde görev alanların, Meclis-i Mebusan'ın Beşinci Şubesi'nde sorgulanmaları esnasında verdikleri ifadelerden, Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluş tarihini, dönemin Sadrazamı Said Halim Paşa'nın dahi tam olarak bilmediği anlaşılmaktadır.³⁹⁴

Birbirinden çok farklı bu onlarca tarihi verdikten sonra, birinci el kaynaklar olan arşiv belgelerinde Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluşu için hangi tarihin işaret edildiğine bakılabilir.

26 Kasım 1912 tarihli bir belgede, “*düşman gerilerinde faaliyet göstermek üzere*” fedakâr subaylar ve şahısların kumandasında çeteler teşkil edilmesi ve bu

³⁹¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 88-90.

³⁹² Karabekir, **Gizli Harp...**, s. 14-68. Kazım Karabekir Paşa'nın ilk atama tarihi ve ilk atandığı görev açısından bu kaynakta ifade edilenler ile arşiv belgeleri arasında bir uyumsuzluk tespit edilmiştir. “*Gizli Harp: İstihbarat*” adlı kitabı yayına hazırlayan Emrullah Tekin, Kazım (Karabekir) Paşa'nın 11 Ocak 1914 tarihinde İstihbarat Kısım Amiri olarak atandığını söylemekte iken; Kazım (Karabekir) Paşa'nın MSB Arşivi'nde bulunan “*Askeri Safahat Belgesi*”ne göre; 8 Şubat 1914 tarihinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti 2'nci Şube'de Müdür Yardımcılığı görevine atandığı tespit edilmiştir. Sonraki safahat bilgilerinde bir uyumsuzluk yoktur. Kendisi bir müddet sonra İstihbarat Şube Müdürü görevine atanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nde bulunan Piyade Ferik Kazım Karabekir Bey'e ait emeklilik işlem dosyası.

³⁹³ Bilgin, **a.g.e.**, s. 117-118.

³⁹⁴ Osman Selim Kocahanoğlu, **İttihat ve Terakki'nin Yüce Divan Sorgulaması: Meclis-i Mebusan Beşinci Şube Tahkikatı-1918**, Temel Yayınları, İstanbul, 2017, s. 9-79.

işlerle ilgilenmek üzere Karargâh-ı Umûmi Üçüncü Şubesi bünyesinde bir büro teşkil edilmesine dair bilgiler mevcuttur.³⁹⁵ 3 Aralık 1912 tarihli başka bir belgede de “*Teşkilât-ı Mahsusa Müfrezeleri*” isminin geçtiği görülmektedir.³⁹⁶ 23 Haziran 1913 tarihli bir belgeden ise “*müdafaa-i vatan için Teşkilât-ı Mahsusa’ya katılan zanlı ve mahkumların gösterdikleri başarı nedeniyle aflarına*” onay verildiği anlaşılmaktadır.³⁹⁷ Bir başka belgede ise Teşkilât-ı Mahsusa’nın teşkil tarihinin 17 Teşrin-i Sâni 329 (30 Kasım 1913) olarak gösterildiği tespit edilmiştir.³⁹⁸

Özetle, Teşkilât-ı Mahsusa’nın, “*resmi olarak*” 30 Kasım 1913 tarihinde kurulmuş olmasına rağmen; bu tarihten tam bir yıl önce yani 26 Kasım 1912’den itibaren gayrinizami harp yapmak üzere “*çete teşkiline başlandığı*” ve bu çetelere “*Teşkilât-ı Mahsusa Müfrezeleri*” adı verildiği tespit edilmiştir. Bu tespit bizi Teşkilât-ı Mahsusa isminin bir yandan “*gayrinizami harp yapmak*” anlamında “*özel bir mücadele türünü/fili*” ifade ederken, diğer yandan da “*bu mücadeleyi yürütecek olan örgütü*” adlandırmak amacıyla kullanıldığı sonucuna götürmektedir. Bu örgüt Geç Osmanlı Dönemi’nde Osmanlı gayrinizami harp faaliyetlerinin tek “*tanımlı*” birimi olan ve resmi kuruluş tarihinden çok daha önceleri faaliyette olan Teşkilât-ı Mahsusa’dır.

Teşkilatın kuruluş tarihi gibi, “*Teşkilât-ı Mahsusa*” isminin esin kaynağı konusunda da çelişkili ifadeler bulunmakla birlikte en makul açıklamayı Cemal Kutay’ın “*Sohbetler*” adlı yazı dizisinde bulmak mümkündür. Kutay’a göre örgütün isim babası kendisi de bu yapılanmanın içinde yer alan veteriner albay Rasim Bey’dir. Kuşçubaşı Eşref, yıllar sonra Enver ve Talat Paşalara bu tarihi ismi dikte etmiş ve Teşkilât-ı Mahsusa isminin sonraki yıllara taşınmasını sağlamıştır.³⁹⁹

Teşkilât-ı Mahsusa’nın “*Harbiye Nezareti’ne bağlı resmi bir kurum*” olduğu konusunda ise literatürde büyük oranda mutabakat sağlanmıştır. Teşkilatın merkezi, “*Cağaloğlu (Nuruosmaniye), Şeref Sokağı, Tasvir-i Efkâr Matbaası karşısındaki 39*

³⁹⁵ ATASE Arşivi, BLH Katalogu, Klasör No: 197, Dosya No: 37-1, Tarih: 13 Kasım 328-26 Kasım 1912. Bahse konu arşiv belgesi EK-4’de sunulmuştur.

³⁹⁶ ATASE Arşivi, BLH Katalogu, Klasör No: 197, Dosya No: 37-1-14, Tarih: 20 Kasım 328-3 Aralık 1912. Bahse konu arşiv belgesi EK-5’de sunulmuştur.

³⁹⁷ BOA, Dosya No: 4186, Gömlek No: 3138, Tarih: 23 Haziran 1913. Bahse konu arşiv belgesi EK-6’da sunulmuştur.

³⁹⁸ ATASE Arşivi, BDH-2 Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013-004, Tarih: 00.00.31-17.08.34. Bahse konu arşiv belgesi EK-7’de sunulmuştur.

³⁹⁹ Ünalp, **a.g.e.**, s. 6.

numaralı binadır”.⁴⁰⁰ Teşkilâtın ilk başkanı ise gerillacılığın önemli isimlerinden Süleyman Askeri Bey’dir. Kendisinin talebi üzerine yardımcılığına Atıf (Kamçıl) Bey atanmıştır. Onlara, Aziz Bey ve Doktor Nazım Bey’in katılmasıyla Teşkilât-ı Mahsusa’nın nüvesi oluşturulmuştur. Takiben, bu ekibe Doktor Bahattin Şakir Bey eklenmiştir. Sonraki günlerde ise Yakup Cemil, Hüsamettin (Ertürk), Ömer Naci, Kuşçubaşı Eşref ve Hacı Sami kardeşler, Sapançalı Hakkı, Yusuf Şetvan, İzmitli Mümtaz Bey gibi isimler katılmıştır.⁴⁰¹

2.2.1. Teşkilât-ı Mahsusa’nın Kuruluş Amacı

Teşkilât-ı Mahsusa’nın gizli faaliyetler için kurulduğu bilinmekle birlikte; bir haberalma örgütü mü, askeri eylemlerin icra unsuru mu, yoksa bir ihtilâl örgütü mü olduğu tartışma konusudur.⁴⁰² Necdet Aysal Teşkilât-ı Mahsusa’nın İngilizler’in meşhur “*intelligence*” servisi gibi, muhtelif devletlerde propaganda yapmak, istihbarat toplamak, ihtilaller çıkarmak gayesiyle kurulduğu düşüncesindedir.⁴⁰³ M.Şükrü Hanioglu Teşkilât-ı Mahsusa’yı, propaganda ve istihbarat teşkilatı olarak tanımlamaktadır.⁴⁰⁴ Akademisyen Gönül Güneş de Teşkilât-ı Mahsusa’nın dönemin büyük güçlerinin Balkan halkları ve azınlıkları kullanarak Osmanlı topraklarında yaptıkları casusluk faaliyetlerine karşı koymak amacıyla kurulduğu görüşündedir.⁴⁰⁵ Celal Bayar’a göre, Osmanlı ordusunun idealist subayları ve Türk-İslam dünyasının aydınlarını bünyesinde toplayan Teşkilât-ı Mahsusa, sadece bir istihbarat ve ihtilal örgütü değildir. Teşkilât-ı Mahsusa’nın gayesi; “*yeryüzündeki bütün Türkleri bir bayrak altında birleştirmek, Müslümanlığı takip edilecek harici siyasetin müessir kuvveti haline getirmek ve bunun kadrosunu yetiştirmektir*”.⁴⁰⁶ Polat Safi’ye göre, Teşkilât-ı Mahsusa, ilgi/etki alanındaki tüm bölgelerde genellikle gönüllülük esasına göre toplanan ünitelerle faaliyet icra eden; temelde çete harbi, istihbarat toplama, kışkırtma ve propagandayla direniş örgütleyen; düşmanın askeri, iktisadi ve siyasi

⁴⁰⁰ Karabekir, **Gizli Harp...**, s. 99-102. Teşkilatın önemli isimlerinden Fuat (Balkan), numarayı 32 olarak vermektedir. Detaylı bilgi için bkz: **Komitacı BJK’nin Kurucusu...**, s. 27. Yapılan araştırmalar neticesinde aslı her iki evin sırt sırta olduğu tespit edilmiş olup, numara karışıklığının da buradan ileri gelebileceği kanaati hasıl olmuştur.

⁴⁰¹ Tunaya, **a.g.e.**, s. 339-342.

⁴⁰² Koloğlu, **a.g.e.**, s. 8.

⁴⁰³ Aysal, **a.g.t.**, s. 1-9.

⁴⁰⁴ Hanioglu, “*Teşkilat-ı Mahsusa*”, s. 568-569.

⁴⁰⁵ Gönül Güneş, “*Teşkilât-ı Mahsusa ve I. Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXIX, Sayı: 85 (2003), s. 103.

⁴⁰⁶ Bayar, **a.g.e.**, s. 102.

açından yıpratılmasını hedefleyen ve düzenli orduyu destekleyen bir nevi gayrinizami harp örgütüdür.⁴⁰⁷ Cemal Paşa'nın anılarını yayına hazırlayan Alpay Kabacalı, Teşkilât-ı Mahsusa'nın, Osmanlı sınırları dışında kalan ya da kalma tehlikesi bulunan Türk ve Müslümanlara yönelik örgütlenme ve propaganda çalışmaları yapma amacı güttüğünü ifade etmektedir.⁴⁰⁸ Samih Nafiz Tansu'ya göre, kendilerine hedef olarak bütün cihanı seçen bu insanlar dört bir yana personel göndererek, onların gittikleri yerlerde Cizvit papazları gibi inat ve sabırla çalışacaklarını; Hindistan, Afganistan, Belucistan, İran ve Afrika'daki Müslümanlar ile Türkistan, Kafkasya, Kırım ve Rusya bozkırlarındaki Türkler'in ayaklandırılacağını; bu ihtilallerle İngiltere, Fransa ve Rusya'nın zor duruma düşürüleceğini ve bu vesileyle Birinci Cihan Harbi'nin süresinin kısılacağını ümit etmektedir.⁴⁰⁹ Tarık Zafer Tunaya'ya göre teşkilatın temel amacı; ordunun işini kolaylaştırmak, düşmanı içerden çökertmek, istihbarat temin etmek, kısaca gerilla harbi yapmaktır. Fakat teşkilatı bu kadarla tanımlamak yalnızca ideolojik alanının sınırlarını çizmek olacaktır. Teşkilat, Türkçülük ve İslamcılık gibi iki ideolojik sütun üzerine kurulmuştur ve bütün Türk-Müslümanları aynı çatı altında toplamayı amaçlamaktadır.⁴¹⁰ Hüsametdin Ertürk ise teşkilatın kuruluş gayesini şöyle açıklamaktadır;

“Bir taraftan bütün İslâmları bir bayrak altında toplamak, bu suretle panislâmizme vâsıl olmaktır. Diğer taraftan da Türk ırkını siyasi bir birlik içinde bulundurmak, bu bakımdan da pantürkizmi hakikat sahasına sokmaktır... Bu teşkilata büyük ümitler bağlamış olan İttihat ve Terakki, seçtiği fedakâr zabitan sayesinde I. Cihan Harbi başlarken ve bütün harp devamınca İslâm memleketlerinde olsun, diğer Türk diyarlarında olsun oralarda çeşitli hareketler ihdasına, isyanlar tevlidine muvaffak olmuştur. Bilhassa harp esnasında, bir memleketin maddi ve manevi cephelerini sarsmak, onu içinden çökertmek için böyle fedai bir teşkilata ihtiyaç vardır...”⁴¹¹

Yine teşkilat mensuplarından Arif Cemil Denker'e göre Teşkilât-ı Mahsusa'nın amacı, Türk ordusunun düşman topraklarındaki hareketlerini kolaylaştırmaktır. Teşkilât-ı Mahsusa marifetiyle silahlandırılacak çeteler düşman topraklarına akınlar yaparak onları hırpalayarak; düşman kuvvetini şaşırtıp, bozguna uğratacak; düşman hakkında istihbari bilgi edinerek ilgililere ulaştıracaktır.⁴¹² Murat Belge'ye göre Enver Paşa Teşkilât-ı Mahsusa'yı “*özel savaş koşullarını düşünerek*”

⁴⁰⁷ Safi, “*Fülden İsim...*”, s. 74-79.

⁴⁰⁸ Cemal Paşa, **a.g.e.**, s. 62.

⁴⁰⁹ Tansu, **İttihat ve Terakki...**, s. 333-334.

⁴¹⁰ Tunaya, **a.g.e.**, s. 340-344.

⁴¹¹ Nafiz Tansu, **İki Devrin...**, s. 109-110.

⁴¹² Denker, **a.g.e.**, s. 9.

kurmuştur.⁴¹³ Philip Hendrick Stoddard Teşkilât-ı Mahsusa'yı, batı tarzı bir “*Force Spéciale (Özel Kuvvet)*” olarak tanımlamakta ve Enver Paşa'nın bu teşkilat ile Osmanlı bürokrasisi içinde kendi konumunu sağlamlaştırmayı, iç güvenliği sağlamayı ve Avrupalı devletlerin saldırılarına karşı koymayı amaçladığını söylemektedir.⁴¹⁴ Bernard Lewis'in, Jön Türk hareketini tasvir ederken kurduğu cümleler Teşkilât-ı Mahsusa'nın da gaye ve çabalarını özetler mahiyettedir. Lewis'e göre Jön Türk hareketi, Osmanlı Devleti'nin ayakta kalabilmesi meselesidir ve bu mücadelelerinin merkezinde “*devlet nasıl kurtarılabilir?*” sorusu yatmaktadır.⁴¹⁵

Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluş gayesi, arşiv belgelerinde ise Garplı düşmana karşı Müslüman birliğini teşekkül ettirmek olarak gösterilmiştir. Bu birlikteliği sağlama görevi de İslam dünyasının en kuvvetlisi ve âlem-i İslam'ın halifesi olan Osmanlı Devleti'ne düşmektedir. Bu durum şöyle açıklanmaktadır:

“... Bu vaziyet-i ittifakiyeyi vücuda getirmek için Harb-i Umumi'nin bidayetinden (başından) itibaren Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarb, Bingazi, Afrika-yı merkezi, Mısır, Habeşistan, Sudan, Zengibar, Somali, Malay Adaları, Açe Adaları, Hindistan, Belûcistan, Afganistan, Çin ve Türkistan Rus'u, Şimali Kafkas ve Azerbaycan Cenubi Kafkas, Moğolistan, Kırım, Arnavutluk, Trakya ve Makedonya'yı menatikta yeni ruhlar uyandırmak, İslam'ın parçalanmış, dağılmış, ruhsuz bırakılan eczâ-ı ve efradı yavaş yavaş canlandırmak ve halâskâr bir silsile-i ittifakın Devlet-i Âliye'nin eteklerine ve makam-ı hilafete sarılmasını temin etmek ve makam-ı hilafet uğrunda feryat ve figanları artırıp hükümetimizin Avrupa'daki makam ve ehemmiyet-i siyasiyesini artırmak ve harb-i umumiye mukaddem imha hakkındaki yalanları akamete duçar etmek (sonuçsuz bırakmak) ve harb-i umumi esnasındaki imhaya müteallik ittifaklarının izalesini temin için Nezaret-i Celile'ye merbut (Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak) Umûr-ı Şarkiye Dairesi teşekkül etti...”⁴¹⁶

Teşkilât-ı Mahsusa'nın düşman devletlerin, Osmanlı mülkü üzerindeki niyet ve maksatlarını izale etme amacıyla kurulduğu da iddia edilebilir. Bizi bu çıkarımda bulunmaya iten etken ise Teşkilât-ı Mahsusa'ya resmi veya gayri resmi (örtülü) olarak tahsis edilen ödeneklerin bir kısmının çete teşkili ve bu çetelerin idamesi ile civar hükümetlere maddi destek vermek gibi, bugünkü anlamıyla gayrinizami harp faaliyetleri için sarf edilmesidir.⁴¹⁷

Bu bilgiler ışığında Teşkilât-ı Mahsusa'yı literatürdeki yaygın kanı doğrultusunda yalnızca bir istihbarat teşkilatı olarak kabul etmenin doğruluğu sınanabilir.

⁴¹³ Belge, *a.g.m.*, s. 1-2.

⁴¹⁴ Stoddard, *a.g.e.*, s. 147.

⁴¹⁵ Lewis, *a.g.e.*, s. 288.

⁴¹⁶ ATASE Arşivi, BDH-2 Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013, Tarih: 17.08.34.

⁴¹⁷ ATASE Arşivi, İSH-6/B, Kutu No: 246, Gömlek No: 229, Tarih: 07.12.35.

Bugün Türkiye Cumhuriyet'nin resmi istihbarat yapılanması olan Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) temel görevleri; *“Türkiye'ye içten ve dıştan yöneltilen tehditler karşısında 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda belirtildiği üzere milli güvenlik istihbaratını devlet çapında oluşturmak, bu istihbaratı ilgili yasada sayılan makamlara ve gerekli kuruluşlara ulaştırmak”* olarak açıklanmaktadır. MİT'in doğrudan kolluk yetkisini kullandığı durumlar casusluk faaliyetlerinin önlenmesine dair hususlarla sınırlanmıştır. *“Kurumun dış güvenlik, milli güvenlik ve terörle mücadele kapsamındaki görevleri ise icraya yönelik olmaktan ziyade; istihbari niteliktedir”*.⁴¹⁸ Terörizm konusundaki çalışmalarıyla ön plana çıkan akademisyen Nihat Ali Özcan ise modern bir istihbarat teşkilatından beklenenleri; istihbarat üretmek, düşman unsurların istihbarat edinme çabalarına engel olmak ve örtülü operasyonlar düzenlemek olarak sıralamaktadır.⁴¹⁹

Bu açıdan değerlendirildiğinde; Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyetlerinin günümüz modern istihbarat teşkilatlarından beklenenin dahi ötesine geçmiş olduğu söylenebilir. Türk-İslam coğrafyasını aynı çatı altında toplamayı hedefleyen örgüt, bu coğrafya üzerinde emelleri olan devletlere karşı casusluk, psikolojik harp, gerilla harbi, gerilla ile mücadele, dost ülke iç savunmasına yardım gibi faaliyetlerin tek elden icra edilmesi amacıyla teşkil edilmiştir. Uyguladığı teknikler yer, zaman ve hatta uygulayan kişiye göre değişmekle birlikte Teşkilât-ı Mahsusa müfrezeleri, düzenli ordu birlikleriyle koordineli olarak veya müstakilen bazen (bir hata olarak) düşmana karşı cephe savaşı verirken; kimi zaman da düşman yan ve gerilerinde isyan çıkarma, sabotaj, baskın ve pusu türündeki gayrinizami harp faaliyetleri icra etmiştir. Teşkilât-ı Mahsusa'nın en büyük başarısı ise Enver Paşa'nın da desteğiyle Balkan Harbi sırasında *“Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi”* nin kurulmasıdır. Bu haliyle

⁴¹⁸ Milli İstihbarat Teşkilatı resmi örün sitesi, http://www.mit.gov.tr/Ana_Sayfa/Bilgilendirme/2937 Sayılı MİT Kanunundaki Yenilikler, Erişim tarihi: 25.03.2019.

⁴¹⁹ Henry Kissinger'in 1978 yılında verdiği bir demeçte dile getirdiği; *“Diplomasinin işe yaramadığı, şartların askeri operasyona uygun olmadığı karmaşık durumlarda, gri alanlarda, Amerikan çıkarlarını savunacak bir istihbarat teşkilatına ihtiyacımız var.”* şeklindeki sözleri bir yandan modern bir istihbarat teşkilatından beklentileri anlatırken; diğer taraftan da *“örtülü faaliyetlerin kapsamı”* hakkında ipuçları taşımaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Nihat Ali Özcan, *“Güncel Tartışmalara Teknik Bir Katkı”*, Milliyet Gazetesi resmi örün sitesi, <http://www.m.milliyet.com.tr>, Erişim tarihi: 25.03.2019. İstihbarat alanındaki çalışmaları ile tanınan Ünal Acar örtülü operasyonları; hedef ülkedeki gelişmelerin seyrini deşifre olmadan etkilemek için yapılan çalışmalar olarak tanımlamaktadır. Operasyonu gerçekleştiren güçlerin kimlikleri saklı kaldığı veya inkar edildiği için yasal kurallara bağlı olmadan, gayri insani ve gayri ahlaki uygulamalara da başvurulabilmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Ünal Acar, **İstihbarat**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s. 152-153.

Teşkilât-ı Mahsusa'yı bir istihbarat teşkilatı olmaktan daha ziyade; istihbarat teşkilatı ve özel kuvvetleri aynı çatı altında toplayan kompakt bir yapı ve erken dönem bir gayrinizami harp örgütü olarak kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın kuruluş amaçlarını ne derece hayata geçirmeyi başardığı tartışılabilir. Ancak bu tartışmayı yaparken, tarihsel olayları kendi dönemiyle ve o dönemin imkân/kabiliyetleriyle birlikte değerlendirmek gerektiği de unutulmamalıdır.

2.2.2. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Faaliyetleri

Mondros Mütarekesi'nin ardından Divaniye (Bağdat) Mebusu Fuat Bey'in verdiği bir önergeyle İttihat ve Terakki kabinelerinde görev almış sadrazam ve nazırlar sorgulamaya tabi tutulmuştur. Bu sorgulamalar esnasında, Teşkilât-ı Mahsusa, çete teşkil ederek idari kargaşa yaratmak ve halkın can, mal ve ırzına tecavüz etmekle suçlanmış ve dönemin hükümet üyelerinden konu hakkında bildiklerini anlatmaları istenmiştir. Sadrazam Said Halim Paşa, bu meselenin hükümete ait bir iş olmadığı gibi, böyle bir teşkilattan da herşey olup bittikten sonra haberi olduğunu söylemiş, nazırların çoğu da benzer ifadeler vermişlerdir.⁴²⁰ Yine de bu kişilerin ifadelerinden bazı çıkarımlarda bulunulabilir. Dahiliye eski nazırı İsmail Canbulat Bey, Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyet alanının yurtiçi değil; yurtdışı olduğu kanaatindedir. Maliye eski nazırı Cavid Bey ise Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyetlerinin sadece memleket dahiliyle sınırlı kalmadığını; düşman memleketlerde de gizli faaliyetlerde bulunduğunu söylemiştir. Nafia eski nazırı Ali Münif Bey ise Teşkilât-ı Mahsusa'nın bir çete olmadığına vurgu yapmış ve faaliyetlerinin propagandaya yönelik olduğunu söylemekle yetinmiştir.⁴²¹

⁴²⁰ Dr. Polat Safi ile yapılan mülakatta; sorgulama esnasında, gerek Sadrazam Said Halim Paşa gerekse İttihat ve Terakki Hükümetleri'nde görev alan nazırların (toplam on beş kişi), Teşkilât-ı Mahsusa ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları veya sınırlı miktarda bilgi vererek, bu soruya cevap vermekten kaçındıklarına dikkat çekerek, "*Sizce Sadrazam ve Nazır seviyesindeki yöneticilerin Teşkilât-ı Mahsusa ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmaması mümkün müdür?*" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Safi, "*Aralarındaki ilişkinin yoğunluk sırasına göre, Harbiye Nezareti, Dahiliye Nezareti, Hariciye Nezareti ve Adliye Nezareti'nin (özellikle mahkumların tahliyesi dolayısıyla) yönetim kademesinde bulunanların Teşkilât-ı Mahsusa'dan ve faaliyetlerinden kendi görev/sorumluluk sahasına bakan yönleriyle haberdar olmamaları mümkün değildir. Diğerleri ise Teşkilât-ı Mahsusa'nın varlığından haberdar olmakla birlikte, faaliyetleri konusunda bilgi sahibi değildir.*" şeklinde cevap vermiştir. Kaynak: Dr. Polat Safi ile 5 Ekim 2018 tarihinde Ankara'da yapılan mülakat.

⁴²¹ Kocahanoğlu, **a.g.e.**, s. 78-432.

Özetle, dönemin İttihat ve Terakki Hükümeti mensupları Teşkilât-ı Mahsusa'ya sahip çıkmamış, icraatlarını savunmamış, genellikle faaliyetlerinden habersiz oldukları yönünde bir imaj çizmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıktığı, yenilginin tüm sorumluluğu sırtlarına yüklenen İttihat ve Terakki Cemiyeti liderlerinin yurtdışına kaçtığı, iktidarın el değiştirdiği ve İttihatçı avına çıkıldığı bir dönemde bazı şeyler “*bilmezden gelinmiş*” olabilir. Ancak, somut durum, anlatılandan oldukça farklıdır.

Teşkilât-ı Mahsusa çeteleri teşkilatın kendisi gibi resmi; ancak yine teşkilatın kendisi ve ödeneğinin bir kısmı gibi örtülüdür ve devletin menfaatleriyle örtüştüğü sürece gayriresmî çeteler meşru sayılmıştır. Valiler, İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Merkezi, Merkez Komutanları ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin çetelere verdiği destek, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Osmanlı Devleti'nin savaş stratejisine hizmet ettiği anlamına gelmektedir.⁴²²

Osmanlı-İtalyan Harbi'ne “*Fedai Zabitan*” yapılanması ile giren, özellikle Balkan Harbi'nin ikinci safhasında büyük yararlılıklar gösteren ve “*resmi*” anlamda 30 Kasım 1913 tarihinde kurulduğu anlaşılan Teşkilât-ı Mahsusa⁴²³ Birinci Cihan Harbi'nde de önemli yararlılıklar göstermiş, bir başka ifadeyle Geç Osmanlı Dönemi'ndeki son üç büyük harpte de önemli bir misyon yüklenmiştir.⁴²⁴ Teşkilât-ı Mahsusa bir gayrinizami harp yapılanmasıdır ve bu faaliyetin vurucu gücü gayrinizami harpte mahir subaylar tarafından eğitilen/yönlendirilen çetelerdir.⁴²⁵ Bu yapılanma, Teşkilât-ı Mahsusa'nın İttihatçı Hükümetin “*derin devleti*” olarak nitelendirilmesine neden olmuştur.⁴²⁶

Mevcut bilgiler doğrultusunda Teşkilât-ı Mahsusa'nın gayrinizami harp faaliyetlerini uygulamak amacıyla gizli olarak kurulmuş bir örgüt olduğu ve zaman içerisinde faaliyet sahasının genişleyerek Osmanlı Devleti'nin ilgi/etki sahasının

⁴²² Polat Safi, “*Üç Tarz-ı Çete*”, **Kebikeç Dergisi**, Sayı: 34 (2012), s. 99-100.

⁴²³ ATASE Arşivi, BDH-2 Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013-004, Tarih: 00.00.31-17.08.34.

⁴²⁴ Zeynel Levent, “*20'nci Yüzyıldan Günümüze Türklerde İstihbarat Eğitim Süreci*”, **Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100'üncü Yılında Türk İstihbaratı**, (Ed.) Ümit Özdağ & Merve Önenli, Kripto Yayınları, Ankara, 2015, s. 138-139.

⁴²⁵ Safi, “*Fülden İsim...*”, s. 74-79.

⁴²⁶ Mehmet Beşikçi, “*Militarizm, Topyekûn Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Paramiliter Dernekler*”, **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar Dergisi**, Sayı: 8 (2009), s. 90.

tamamını kapsamaya çalıştığı söylenebilir. Teşkilat, harbi toplumun tabanına yayarak, topyekûnlaştırmaya da gayret etmiştir. Teşkilât-ı Mahsusa mensupları bu faaliyetleri esnasında devlet tarafından aleni ya da örtülü olarak desteklendikleri gibi, Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri gibi paramiliter kuruluşlar ve yer altı unsurlarından da yardım almışlardır.

2.2.3. Teşkilât-ı Mahsusa'da İsim Değişikliği: Umûr-ı Şarkiyye Dairesi Müdüriyeti

“Resmi olarak” 30 Kasım 1913 tarihinde kurulmuş olan Teşkilât-ı Mahsusa,⁴²⁷ Birinci Cihan Harbi sırasında Harbiye Nezareti'nce isim değişikliğine tabi tutularak “Umûr-ı Şarkiyye Dairesi Müdüriyeti” adını almıştır. Bu durum teşkilatın işlevini artırmak ve özellikle siyasi alanda gayrinizami harbin gereklerini uygulamada etkinliğini artırmak gayesine matuftur. Binbaşı Süleyman Askeri'nin Basra'ya gönderilmesinden sonraki günlere rastlayan bu değişimin ardından teşkilatın reisliğine Ali Başhampa getirilmiştir.⁴²⁸

Esasen isim değişikliği bu derece basite indirgenemez. Çünkü Teşkilât-ı Mahsusa ile Umûr-ı Şarkiyye Dairesi arasında iki büyük fark vardır. Bunlardan ilki, Umûr-ı Şarkiyye Dairesi'ne dönüşümle birlikte çete teşkilatının büyük oranda ortadan kaldırılmış olmasıdır. Böylece, Kafkas ve Sina-Filistin Cephesi'nde kendisinden beklenileni veremeyen ve disiplinsizlikleri şikayetlere konu olan Teşkilât-ı Mahsusa çetelerinin düzenli orduya entegre edilmesi süreci başlatılmıştır. Söz konusu başarısızlıklar Enver Paşa'ya da Teşkilât-ı Mahsusa içindeki çekişmeyi ortadan kaldırmak için bir fırsat sunmuştur. Zira çete teşkilatının kaldırılma teşebbüsü (çete teşkilatı gerçekte kaldırılmamış/kaldırılmamıştır) sahada, Teşkilât-ı Mahsusa merkezinden gelen emirleri dinlemeyen kadroların tasfiyesi anlamına gelmektedir. Bu değişimle, çete harbinin biraz daha geri plana itildiği; fakat istihbarat ve propaganda gibi gayrinizami harbin diğer şubelerinde daha etkin bir teşkilat haline geldiği ve teşkilatın çalışma alanının daha da detaylandırıldığı da

⁴²⁷ ATASE Arşivi, BDH-2 Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013-004, Tarih: 00.00.31-17.08.34.

⁴²⁸ Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 17. ATASE Arşiv belgeleri incelendiğinde, Süleyman Askeri Bey'in 1914 yılı Kasım ayı sonlarında Irak'a gittiği, Ali Başhampa'nın ise 1915 yılı Mayıs ayında Umûr-ı Şarkiyye Dairesi Müdürlüğü görevini teslim aldığı ve bu vazifeyi 31 Ekim 1918 tarihine kadar yürüttüğü görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013-004, Tarih: 00.00.31-17.08.34.

söylenbilir. Bu isim değişikliğini getirdiği ikinci yenilik, Teşkilât-ı Mahsusa İdare Heyeti'nin Nisan 1915 itibariyle ilga edilmesidir. Böylece Teşkilât-ı Mahsusa içindeki sivil ve askeri kanat arasındaki denge, askeri kanat lehine değişmiştir.⁴²⁹

Ancak yapılan literatür taraması neticesinde “*Umûr-ı Şarkıyye Dairesi Müdüriyeti*” isminin benimsenmediği, bugün dahi Teşkilât-ı Mahsusa ve Umûr-ı Şarkıyye isimlerinin birlikte kullanıldığı veya yalnızca Teşkilât-ı Mahsusa isminin tercih edildiği tespit edilmiştir. Erdal İlter tarafından 2002 yılında kaleme alınan “*Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi*” adlı kitapta yalnız bir kez Teşkilât-ı Mahsusa ve Umûr-u Şarkıyye Dairesi ifadesi birlikte kullanılmış, diğer bölümlerde sürekli olarak Teşkilât-ı Mahsusa ismine yer verilmiştir.⁴³⁰ Yine Teşkilât-ı Mahsusa üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Vahdet Keleşyılmaz'ın 1915 yılı başındaki isim değişikliğine rağmen “*Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)*” adlı kitabında, 1914-1918 dönemi içindeki tüm faaliyetler için Teşkilât-ı Mahsusa ismini kullanmıştır.⁴³¹ Ahmet Tetik'in 2018 yılında yayımlanan ve Umûr-ı Şarkıyye Dairesi'nin 1917 yılındaki faaliyetlerini konu alan kitabında “*Teşkilât-ı Mahsusa*” ismini ön plana çıkararak “*Umûr-ı Şarkıyye Dairesi*” lafzına ancak parantez içinde yer vermesi bu teamülün devamı olarak değerlendirilebilir.⁴³²

Umûr-ı Şarkıyye Dairesi'nin, Teşkilât-ı Mahsusa olarak anılmaya devam edilmesinin başlıca sebepleri; Umûr-ı Şarkıyye Dairesi döneminde de Teşkilât-ı Mahsusa tipi hareket kalıplarının devam etmesi; Teşkilât-ı Mahsusa kadrosunun ciddi bir biçimde Umûr-ı Şarkıyye Dairesi'nde de muhafaza edilmiş olması ve Umûr-ı Şarkıyye Dairesi'nin, artık ilga edilmiş olan Teşkilât-ı Mahsusa'nın adresini kullanmış olmasıdır.

⁴²⁹ Dr. Polat Safi ile Ankara'da yapılan 5 Ekim 2018 tarihli mülakat.

⁴³⁰ Erdal İlter, **Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi**, MİT Basımevi, Ankara, 2002, s. 8-11.

⁴³¹ Vahdet Keleşyılmaz, **Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. Önsöz-141.

⁴³² Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa...**, Cilt: II.

2.3. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Balkan Harbi'ndeki Faaliyetleri ve Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi'nin Kurulmasındaki Rolü

Emperyal devletler için Balkanlar, “onları başka yerlere ulaştıracak bir bekleme odası” anlamına gelmektedir.⁴³³ Bu bölgedeki karışıklıkların temel nedeni ise Osmanlı mülkünün paylaşımı meselesidir. Nitekim Cemal Kutay, Balkan Harbi'nin sebeplerini 93 Harbi'nde aramak gerektiğini ifade etmektedir.⁴³⁴ Gerçekten de 1878 Berlin Kongresi, Balkan politik tarihi için büyük önem taşımaktadır. Bu tarihte Sırbistan, Romanya ve Karadağ'a bağımsızlıkları verilmiş, Bulgaristan otonomi kazanmış ve böylece Osmanlı Devleti'nin önemli bir Avrupa gücü olma statüsü son bulmuştur.⁴³⁵ Bu durum Ruslar'ın Balkanlar'daki nüfuzunun artırılması için uygun bir ortam yaratmış,⁴³⁶ Ruslar Balkan Devletlerini Osmanlı aleyhinde birleşmeye teşvik ve tahrik etmiştir.⁴³⁷ Resneli Niyazi Bey de hatıratında, maske görevlerle Balkan coğrafyasında gezen Rus kurmay subay ve görevlilerinin Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmayı teşvik ettiklerinden ve gayrinizami yapılanmalar teşkil ettiklerinden bahsetmektedir.⁴³⁸ Bulgarların bu dönemde psikolojik harp faaliyetlerine de sıklıkla başvurduğu gözlemlenmektedir.⁴³⁹

Balkanlar'da yürütülen psikolojik harp uygulamalarına “komiteler” vasıtasıyla yürütülen çetecilik faaliyetleri de eklenince ortam daha da kaotik bir hal almıştır.⁴⁴⁰ Bu komitelerden ilki, Makedonya ve Edirne'nin Bulgar anavatanına katılmasını sağlamak gayesiyle 1893 yılında Selanik'te kurulan “*Bulgar Makedonya-Edirne Devrimci Komiteleri (BMEDK)*”dir. Bir süre sonra “*Makedonya İç Devrimci Hareketi (MİDO)*” veya İngilizce adıyla “*International Macedonian Revolutionary*

⁴³³ Vladimir Jabotinsky, *Türkiye ve Savaş*, (Çev.) Zehra Tapunç, Gerekli Kitap, İstanbul, 2007, s. 32-33.

⁴³⁴ Cemal Kutay, *Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, Cilt: 11, Alioğlu Yayınevi, İstanbul, [t.y.], s. 6689.

⁴³⁵ Mark Biondich, *The Balkans: Revolution, War&Political Violence Since 1878*, Oxford University Press, USA, 2011, p. 46.

⁴³⁶ Ayşe Zişan Furat, “*Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar'da Cemaat-i İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918)*”, *A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı: 33 (Bahar 2013), s. 65.

⁴³⁷ Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hâtraları*, E.U.Basımevi, Ankara, 1957, s. 44-45.

⁴³⁸ Resneli Niyazi, *a.g.e.*, s. 33-42.

⁴³⁹ Necdet Hayta, Togay Seçkin Birbudak, *Balkan Savaşları'nda Edirne*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2010, s. 45.

⁴⁴⁰ Nevzat Gündoğ, *1913 Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1987, s. 81-88.

Organisation (IMRO)” adını alan bu örgüt bölge komiteleri vasıtasıyla çeteler kurarak, “*gerilla harbi*” yapmaya başlamıştır.⁴⁴¹

Siyasi istikrarsızlıklar; Avusturya’nın Bosna-Hersek’i ilhakı; Osmanlı ülkesinin çeşitli bölgelerinde çıkarılan ayaklanmalar;⁴⁴² Kuzey Afrika ve Akdeniz yaşanan toprak kayıpları;⁴⁴³ başarılı bir Osmanlı istihbarat teşkilatının olmamasının da etkisiyle⁴⁴⁴ pro-aktif bir istihbarat politikası izlenememesi,⁴⁴⁵ bu nedenle Balkan ülkelerinin kendi aralarında yaptıkları ittifakların ve seferberlik hazırlıklarının anlaşılabilmesi;⁴⁴⁶ Avrupa Devletleri’nin “*savaşın sonucu ne olursa olsun, statükonun muhafaza edileceği*” yönündeki deklarasyonlarının⁴⁴⁷ verdiği rahatlıkla Rumeli ve hudutlara yakın yerlerde toplanmış 130 bin askerin terhis edilmiş olması;⁴⁴⁸ Osmanlı sefer planları ve yığınak cetvellerinin hazırlama ve uygulama safhasında yaşanan problemler⁴⁴⁹ Balkan ülkeleri ve onların sponsoru konumundaki bazı Avrupalı Devletleri harp için cesaretlendirmiştir.

Balkan Harbi eşiğinde Osmanlı Kara Kuvvetleri diye tanımlanabilecek kuvvet kompozisyonu ise ağırlıklı olarak zorunlu askerlik sisteminin katkısıyla oluşturulan “*nizamiye ordusu*”, yerel bazda örgütlenen “*redif*”⁴⁵⁰ ve “*müstahfiz birlikleri*”, II. Abdülhamid Dönemi’nde teşkil edilen “*Hamidiye Aşiret Alayları*”nın

⁴⁴¹ 1898 yılında İsviçre’de bir grup Bulgar ve Makedon öğrenci Makedonya Gizli Devrim Komitesi’ni kurmuş, Balkanlar’da yaşanan bir dizi silahlı eylem 2 Ağustos 1903 tarihindeki Çetnikler’in birçok Müslüman köyünü aynı anda ateşe vermeleriyle genel bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Osmanlı yönetimine karşı halk kitlelerini birleştirmeyi başaramayan ve dış destek de görmeyen bu ayaklanma Ağustos ayı sonlarında bastırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Zürcher, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ...**, s. 42-53.

⁴⁴² İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s. 9.

⁴⁴³ Esatlı, **a.g.e.**, s. 105-107.

⁴⁴⁴ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920)**, Cilt: 3, 6. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996, s. 232-233.

⁴⁴⁵ Erickson, **Büyük Hezimet...**, s. 423-424.

⁴⁴⁶ Akad, **Modern Savaşın...**, s. 204.

⁴⁴⁷ **Türk Silahlı Kuvvetleri...**, Cilt: 3, s. 236-237.

⁴⁴⁸ Feridun Kandemir, **İstiklâl Savaşında Bozguncular ve Casuslar**, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1964, s. 150-152.

⁴⁴⁹ Metin Ayışığı, “*Balkan Savaşı Öncesi Hazırlanan Seferberlik Planları Meselesi*”, **Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2012, s. 49-68.

⁴⁵⁰ Orduda muvazzaf hizmetini bitiren erler, terhislerinden sonra ihtiyat sınıfına geçirilerek 32 yaşına kadar bu statüde tutulurlar ve herhangi bir seferberlik durumunda muvazzaf kadroları doldurmak için kullanılırlardı. 32-45 yaş aralığındakiler ise redif teşkilatına dahil edilirdi. Bir redif taburu; dört bölük ve tabur karargâhından oluşan ve tabur karargâhının bulunduğu yere bin kişinin silahı, cephanesi, elbise ve teçhizatı depo edilmiş bir iskelet anlamına gelmekteydi. Detaylı bilgi için bkz.: Apak, **a.g.e.**, s. 8.

devamı niteliğindeki “*Aşiret Hafif Süvari Birlikleri*” ve “*gönüllüler*”den oluşmaktadır.⁴⁵¹

Karadağ 8 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti’ne saldırmış, müttefikleri de hemen peşinden harbe katılmıştır.⁴⁵²

Osmanlı Devleti ise esasen planlamaları çok daha önce yapılan; ancak çeşitli gerekçelerle hayata geçirilemeyen gayrinizami unsurlarının teşkiline yönelik çalışmalara ancak harp başladıktan sonra başlayabilmiştir. Bu meyandaki girişimlerden ilki “*Osmanlı Ordu-yu Hümayûnu Başkumandanlığı Vekâleti Erkan-ı Harbiyesi*” tarafından “*Başkumandanlık Vekaleti*”ne hitaben gönderilen 26 Kasım 1912 tarihli ve “*çok gizli*” gizlilik dereceli telgrafla “*düşman gerilerinde faaliyet göstermek üzere fedakâr subaylar ve şahısların kumandasında çeteler teşkil edilmesi*”ne yönelik taleptir.⁴⁵³ Bahse konu telgrafa aynı gün verilen cevapta, “*çete oluşumu teklifine sıcak bakıldığı*” bildirilmiş, teşkil edilmek istenilen çete sayısı ve bahse konu çetelere kumanda edecek subaylara ait bilgilerin yazı ile iletilmesi talimatı verilmiştir.⁴⁵⁴ Bu cevabi telgraftan yalnızca dört gün sonra çekilen başka bir telgraftan da “*çete teşkiline başlandı*” anlaşılmaktadır.⁴⁵⁵

Bu son telgraf dikkatli bir şekilde incelendiğinde satır aralarında iki husus göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, Bolayır ve Çatalca hattı cenahlarındaki askeri kuvvetlerden müfrezeler teşkil edilmesi ve bu müfrezelerin, düzenli ordunun bir parçası olan donanmanın himayesi altında şimdiden gereken istikametlere sevkidir. İkinci husus ise İstanbul’da gizli olarak müfreme teşkiline başlandı ve bunlar hazır olduğunda bölgeye gönderileceği yönündeki taahhüttür.

Yine 2 Aralık 1912 tarihli bir yazıdan, çete teşkili için jandarma subay ve erlerinden faydalandığı anlaşılmaktadır. Bahse konu yazıya göre; jandarma personeli İstanbul Muhafızlığı’na teslim edilecek, burada jandarma kıyafetleri ve

⁴⁵¹ Mehmet Beşikçi, “*Balkan Harbinde Osmanlı Seferberliği ve Redif Teşkilatının İflası*”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 110 (2012), s. 27-43.

⁴⁵² Barbara Jelavich, **History of Balkans: Twentieth Century**, Cambridge University Press, USA, 1983, p. 95-97.

⁴⁵³ ATASE Arşivi, BLH Katalogu, Klasör No: 197, Dosya No: 37-1, Tarih: 13 Kasım 328-26 Kasım 1912.

⁴⁵⁴ ATASE Arşivi, BLH Koleksiyonu, Klasör No: 197, Dosya No: 37-1-1, Tarih: 13 Kasım 328-21 Kasım 328.

⁴⁵⁵ ATASE Arşivi, BLH Koleksiyonu, Klasör No: 197, Dosya No: 37-1-6, Tarih: 13 Kasım 328-21 Kasım 328.

silahları çıkarılarak jandarma teşkilatına iade edilecek, İstanbul Muhafızlığı bahse konu personeli yeniden giydirip, silahlandırılacaktır.⁴⁵⁶ İstanbul Muhafızlığı tarafından hazırlanarak “*Büyük Karargâh-ı Umûmi Üçüncü Şube Müdüriyet-i Âliyesi’ne*” gönderilen 3 Aralık 1912 tarihli başka bir belge de ise ilk kez “*Teşkilât-ı Mahsusa Müfrezeleri*” isminin geçtiği görülmektedir. Bu belgede, Teşkilât-ı Mahsusa Müfrezeleri’nin hangi kıtaya başvurlarsa vursunlar, iaşelerinin sağlanması emredilmektedir.⁴⁵⁷ Bahse konu Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerinin komutanları düzenli ordu birliklerinden atanan üsteğmen ve yüzbaşı rütbesindeki muvazzaf subaylardır. Gönüllü taburlara kayıt yaptırılarak ile “*konturato*” yapılarak ücret ödenmiş, iaşelerini kendilerinin bedelini ödeyerek sağlamaları nedeniyle, gereksinimleri devletce temin edilen düzenli ordu birliklerinden ayrılmışlardır.⁴⁵⁸

Balkan Harbi’nin ilk safhası kısa süre sonra Osmanlı ordusunun yenilgisiyle son bulmuş ve 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Barış Antlaşması’yla Türkler’in Avrupa’daki varlığı son bulmuş, Osmanlı Devleti kelimenin tam anlamıyla hezimete uğramıştır.⁴⁵⁹

Ancak, Rumeli’deki Osmanlı topraklarının paylaşım sorunu nedeniyle çok kısa bir süre sonra Balkan Harbi’nin ikinci safhası başlamıştır.⁴⁶⁰ Bu durum Bulgaristan tarafından işgal edilen toprakların ve kaybedilen prestijin yeniden kazanılması şansını doğurmuştur.⁴⁶¹ Ancak bu dönemde iktidarda olan Said Halim Paşa Kabinesi büyük güçlerin müdahil olabileceği endişesiyle harbe girmekte isteksiz davranmıştır.⁴⁶² Esasen sadrazam bu konuda tamamen haksız değildir; çünkü İngiliz Sir Edward Grey, Türk Sefiri “*Edirne’ye gittiğiniz takdirde İstanbul’u da*

⁴⁵⁶ ATASE Arşivi, BLH Koleksiyonu, Klasör No: 197, Dosya No: 37-1-9, Tarih: 13 Kasım 328-21 Kasım 328.

⁴⁵⁷ ATASE Arşivi, BLH Koleksiyonu, Klasör No: 197, Dosya No: 37-1-14, Tarih: 13 Kasım 328-21 Kasım 328.

⁴⁵⁸ Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 3-4.

⁴⁵⁹ Erickson, **Büyük Hezimet...**, s. XIX.

⁴⁶⁰ İsmail Hami Danişment, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Cilt: 4, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1961, s. 406.

⁴⁶¹ E.R.Hooton, **Prelude to The First World War: The Balkan Wars (1912-1913)**, Fonthill Media Limited, England, 2014, p. 185.

⁴⁶² Tetsuya Sahara, “*The Military Origins of The Teşkilât-ı Mahsusa: The IMRO and The Ottoman Special Forces on the Eve of World War I*”, **War&Collapse: World War I and The Ottoman State**, (Ed.) M.Hakan Yavuz, Feroz Ahmad, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2016, p. 492-517.

kaybedersiniz” sözleriyle tehdit ettiği gibi, Rus ve Fransızlar da benzer bir tavır sergilemiştir.⁴⁶³

“*Ordu harekete geçmeli, Edirne alınmalı*” diye çarpınanların başında ise Talat Bey ile o dönemde Çatalca Ordusu’nun sol kanadındaki 10’uncu Kolordu’nun kurmay başkanı konumundaki Yarbay Enver Bey gelmektedir.⁴⁶⁴ Yine Mustafa Kemal, Ali Fethi, Cemal Bey gibi subaylar ile Süleyman Askeri, Atıf Kamçıl, Yakup Cemil,⁴⁶⁵ Kuşçubaşı Eşref ve Mustafa Necip gibi “*fedailer*” de Sadrazam ve Harbiye Nazırı’nı sıkıştırarak, harekete geçilmesini istemektedirler.⁴⁶⁶

Uluslararası baskılar nedeniyle düzenli ordu birlikleriyle konvansiyonel bir harp verilemeyeceğinin anlaşılmasıyla, düzensiz birliklerle gayrinizami harp yapılması gündeme gelmiştir.

Enver Bey’in talimatıyla, Eşref Bey müfrezesinden 4 bin kişilik bir gönüllü kuvveti, Draç Torpidosu ve Bafra Gambotu’nun desteğiyle, 13 Temmuz 1913 tarihinde Ereğli ve Tekirdağı’na başarılı bir çıkarma yapmıştır. Bu müfreze aynı gün Muradlı’ya varmış, cepheden de Enver ve Hafız Hakkı Bey’in idaresinde yapılan taarruzlarla, Çorlu civarındaki Bulgar cephesi çökertilmiş ve 23 Temmuz 1913 tarihinde Edirne geri alınmıştır. Enver Bey’in özel talimatıyla, İstanbul’da Kuşçubaşı Eşref ve kardeşi Hacı Sami Bey’in komutasında Ödemiş, Aydın havalisinden gönüllü zeybek/efeler ile İran, Afganistan ve Kafkasyalı gönüllülerden “*hususî vazifeler için*” teşkil edilen 10’uncu Kolordu’ya bağlı “*Gönüllü Akıncı Müfrezesi*” çekilen Bulgarların peşinden takibe devam etmiştir. Müfrezedeki Kafkasyalıların başında, daha sonra Kafkasya’da “*Cenubi-Garbi Kafkas Cumhuriyeti Reisi*” vazifesini icra edecek olan Cihangiroğlu İbrahim Bey bulunmaktadır.⁴⁶⁷ Esasen bu takip harekâtı hükümetçe daha önce yayımlanan beyannamede, ordunun Meriç Nehri’ni

⁴⁶³ Bolayır, **a.g.e.**, s. 19-20.

⁴⁶⁴ Bayar, **Ben de Yazdım...**, Cilt: 4, s. 132-137.

⁴⁶⁵ Hikmet Bayur, Yakup Cemil’i; ordudan istifa edip ihtiyat sınıfına geçen bir yedek subay olarak tanımlamakta ve öteden beri İttihat ve Terakki’nin en ünlü fedaisi olarak göstermektedir. Ona göre Yakup Cemil, çete vuruşmalarında çok başarılı, ancak düzenli savaşta pek beceriksizdir. Yakup Cemil’in, 23 Ocak 1912 günü Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa’yı büyük bir soğukkanlılıkla öldürmüş olması, Balkan Harbi’nin ikinci safhasından sonra Batı Trakya’da kurulmuş olan Türk Hükümetini destekleyerek Bulgar ve Rum çetelerini ezmesi, Birinci Cihan Harbi’nin başlarında Kafkas cephesinde faaliyet gösteren ve “*Teşkilât-ı Mahsusa*” adını taşıyan çetelerin önderi olması gibi olaylarla anılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Yusuf Hikmet Bayur, **Atatürk Hayatı ve Eseri**, Güven Basımevi, Ankara, 1963, s. 112.

⁴⁶⁶ Çetin, **a.g.e.**, s.107-108.

⁴⁶⁷ Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 67-70.

geçmeyeceği yönündeki taahhüde ters düşmekle birlikte, hukuki bir sorumluluğu olmayan ve Osmanlı Devleti ile direkt olarak ilişkilendirilemeyen bu müfrezenin daha önce belirlenen sınırı aşmasına göz yumulmuştur.⁴⁶⁸ Özel olarak seçilen ve kelimenin tam anlamıyla “*vurucu tim*” özelliği taşıyan Kuşçubaşı Eşref’in idaresindeki 116 kişilik bu müfreze 15 Ağustos 1913 tarihinde Batı Trakya’ya girmiştir.⁴⁶⁹ Koşukavak’ta seksen üç Bulgar çeteciyi öldüren ve reislerini de esir alan müfreze, modern gayrinizami harp teorisine uygun olarak bu çetecilerin silahlarıyla Koşukavak ahalisinden milli bir tabur oluşturmuş ve bu kuvvetlerden de istifade ederek Mestanlı ve Kırcaali ele geçirilmiştir. Bu ileri harekât Başkumandanlık Vekâleti’nce tasvip edilmemiş ve 19 Ağustos 1913 tarihinde Enver Bey müfrezeeye; “... *Koşukavak’tan daha ileri gitmenize muvafakat edilmiyor. Vaziyeti hazıra icabı, belki, çekilmek icabedeceğinden harekete âmade bulunmanız lâzımdır.*”⁴⁷⁰ şeklinde bir emir vermiştir.

“*Herkesin önünde açıkça olup bitenler, sadece çoğu kez derinde yatan bir gizi örter.*”⁴⁷¹ sözünü bilenler için bu emir bir formaliteden ibarettir. Resmi bir makam olan Başkumandanlık Vekâleti’nin, müfrezenin daha ileri gitmesine rıza göstermediğini bildirmesi doğaldır. Ancak bahse konu müfrezenin fikir babası olan Enver Bey’in şahsi fikri başkadır. Nitekim 19 Ağustos 1913 tarihli bu talimattan sonra, Ortaköy’de bir araya gelen Enver ve Eşref Beyler, harekâtın çapının genişletilmesi konusunda mutabık kalmışlar⁴⁷² ve bu kararın ardından harekâta; Süleyman Askeri, Kısıklılı Cemil, Fuat (Balkan), Çerkez Reşit gibi “*fedailer*”

⁴⁶⁸ Cemal Paşa, **a.g.e.**, s. 62-63.

⁴⁶⁹ İsmet Görgülü; Balkan coğrafyasında mücadele eden bu grubun içinde, daha sonraki yıllarda gerek Teşkilât-ı Mahsusa, gerekse Milli Mücadele içinde isimlerini sıkça duyacağımız şu kişileri göstermektedir: Kuşçubaşı Eşref (Sencer), Bnb. Süleyman Askerî, Tğm. Filibeli Cevad, Tğm. Beykozlu Hasan, Yzb. İlyas (General Seçkin), Tğm. Tahsin, Yzb. Kısıklılı Cemil, Tğm. Refik, Yzb. Fahri, Tğm. Besim, Yzb. Akâlî Kasım, Manastırlı Hüsrev Sami, Yzb. İhsan (Eryavuz), Çerkez Reşit (Ethem’in kardeşi), Yzb. Çolak İbrahim, Çakır Efe, Yzb. Kısıklılı Ali Rıza, Sabancalı Hakkı, Yzb. Hilmi, Tatar Hasan, Ütğm. Manastırlı Halim, Karakaş İbrahim, Ütğm. Fuat (Balkan), Silahçı Hüseyin, Ütğm. İskeçeli Arif, Karagümrüklü Etem Nuri, Ütğm. Fahri, Cihangiroğlu İbrahim, Ütğm. Şehreminli Sadık, Beşiktaşlı Kemal, Ütğm. Ömer Lütfü (Tuğbay Suman), Ahmet Kaptan (Eşref’in Kardeşi), Tğm. Beykozlu Reşat, Giritli İsmail Kaptan, Tğm. Nişantaşlı Sıtkı, Mamaka Mustafa Kaptan ve Sadi Kaptan. Detaylı bilgi için bkz.: Görgülü, **a.g.e.**, s. 43. Teşkilât-ı Mahsusa’nın önde gelen isimlerinden Kuşçubaşı Eşref’e ait bir fotoğraf EK-8’de sunulmuştur. Kaynak: TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 19, No: 29.

⁴⁷⁰ Gündâğ, **a.g.e.**, s. 120-122.

⁴⁷¹ Senger, **a.g.e.**, s. 55.

⁴⁷² Gündâğ, **a.g.e.**, s. 124.

katılmışlardır.⁴⁷³ Bu kadro tarafından Gümülcine ve İskeçe alınmış ve merkezi Gümülcine olmak üzere Dedeâğaç, İskece, Eğridere, Darıdere, Kırcaali, Koşukavak şehirlerini de içine alan “*Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi (Batı Trakya Geçici Hükümeti)*” kurulmuş,⁴⁷⁴ başkanlığına da “*Müderriş Salih Hoca*” seçilmiştir. “*Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi*”nin üstünde “*Garbi Trakya Hükümeti İcrasiyesi*” vardır ki, reisliğini aynı zamanda “*Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi*” konumunda olan Süleyman Askeri Bey yürütmektedir. Kuşçubaşı Eşref Bey ise “*Kuva-yı Milliye Umum Müfettişi*” sıfatını taşımaktadır.⁴⁷⁵

Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi’nin kurulmasını endişe ile karşılayan Avrupalı devletlerin baskısıyla Bâb-ı Âli’nin bahse konu faaliyetlere son verilmesi yönündeki emrine Batı Trakya harekâtının başındaki isimlerin cevabı, Osmanlı Devleti’yle maddi alakalarını kesmek olmuştur.⁴⁷⁶

10 Eylül 1913 tarihinde Bab-ı Âli, Başkumandanlık, Hurşid Paşa ve Yarbay Enver Bey’e gönderilen muhtıra, Kuşçubaşı Eşref Bey’in kendi ağzından “*Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi*”nin kuruluşu esnasında başvuru gayrinizami harp faaliyetlerinin en net ifadelerinden biridir.

“... Edirneyi alarak arzumuza muvaffak olduk ve hatta Harmanlı ovasına kadar süvarilerimizle akınlarımızı ifada iken ansızın Rusya’nın müdahalesi ileri sürülerek geri alınmamız vukua geldi. Bizim bu ric’atimizi gören Bulgar çeteleri gizlendikleri yerlerden tekrar çıkarak ve harekete geçerek Garbi Trakya Türklerine taarruzlarını ve intikam alma hislerini teşdid eylediler, protestolara verilen cevap ‘onlar gayr-ı mes’ul ve

⁴⁷³ Burada dikkat çekici unsur, Batı Trakya’nın işgalinde görev alan ve Osmanlı Devleti’nin izni dışında hareket ediyormuş izlenimi veren bu insanların neredeyse tamamına yakınının Teşkilât-ı Mahsusa mensubu olmalarıdır. Bu kişilerin bazıları, bu tarihten önce Trablusgarp’ta mücadele ettiği gibi, önemli bir kısmı da Birinci Cihan Harbi ve hatta Milli Mücadele Dönemi’nde çeşitli unvanlar ve vazifelerle düşmanla çarpışmaya devam edeceklerdir.

⁴⁷⁴ Esasen Garbi Trakya’da ilk Türk Muvakkat Hükümeti 1878 yılında, Ahmet Ağa Timirski reisliğinde kurulmuştur ve Balkan dağlarının güneyindeki Türk halk mukavemet hareketini temsil eden bu mücadelenin merkezinde “*Rodop Ayaklanması*” vardır. 16 Mayıs 1878 tarihli muhtırada ayaklanma sebebi şu surette açıklanmıştır: “... *Silaha sarılmaktan maksadımız, kendi mal, can ve ırzımızı korumaktan ibarettir. Biz, hiçbir meşru hükümete karşı ayaklanmadık. Kendi şahsi haklarımızı korumakla, en tabii haklarımızı kullanıyoruz...*”. Balkan Türkleri’nin zulüm ve istibdada karşı ayaklanarak, Batı Trakya’da bir hükümet kurmalarının etkisi, Balkan Harbi sonlarında, Batı Trakya’da ikinci bir Türk Hükümeti’nin kuruluşunda da etkili olmuş ve bir Trakya geleneği halini almıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 21-23.

⁴⁷⁵ Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 80-81.

⁴⁷⁶ Gündâğ, **a.g.e.**, s. 128-130. Bu durum hatırlara Osmanlı-İtalyan Harbi sonunda, 27 Ekim 1912 tarihinde Enver Bey’in İstanbul’a çektiği telgrafi getirmektedir. Bahse konu telgrafta Enver Bey, barış haberini Arap mücahitlerden saklamaya mecbur olduğunu, bu nedenle, birliklerin, subayların ve eldeki silah-mühimmatın toplu olarak iadesinin mümkün olmadığını, eğer bu durum devlete zarar verecekse, görünüşte hükümete isyan etmiş ve emirlerini dinlemeyen asiler olarak gösterilmelerini istemiştir. Detaylı bilgi için bkz.: **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1981, s. 418.

ordu ile alakası olmayan şahıslardır' demekle baştan savulmuş oluyorduk. Sabr ise bizde kalmadı, onların çeteleri gayr-ı mes'ul iseler bizde gayr-ı me'sul sıfatını alabiliriz denildi. Tarafımdan en tanınmış çeteci arkadaşlarım tefrik olunarak 'Bismillah' denüb Garbi Trakya'da zulüm yapmakta olan Bulgar çetelerinin merkezi bulunan Koşukavak'a kadar 95 kilometrelik bir akın yürüyüşüyle ansızın hücumumuzu yaptık...⁴⁷⁷

Bernard Lewis'in, İttihat ve Terakki taraftarlarının Batı Trakya'yı tekrar ele geçirmek için taşıdıkları beyhude bir umutla, birdenbire giriştikleri ajitasyon ve gerilla hareketi olarak değerlendirdiği hareket,⁴⁷⁸ bir devlet haline dönüşmüş ve Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi'nin kuruluşu Kuşçubaşı Eşref Bey'in hazırladığı ve Süleyman Askeri Bey'in Fransızca olarak kaleme aldığı 12 Eylül 1913 tarihli bildiriyle dünya kamuoyuna da resmi olarak duyurulmuştur.⁴⁷⁹ Yine, bu dönemde dış dünya ile iletişim kurmak amacıyla "*Batı Trakya Ajansı*"nı kurdurulmuş,⁴⁸⁰ Türkçe ve Fransızca "*Independant*" isimli bir gazete çıkarılmaya teşebbüs edilmişse de başarılı olunamamıştır. "*Batı Trakya için bir milli marş*" yazılmış, yeni hükümet adına posta pulu basılmıştır.⁴⁸¹ Türk tarih yazımında pek yer verilmesine de; bu büyük başarıda İttihat ve Terakki Cemiyeti/Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının yerli Müslüman halktan aldığı destek yatmaktadır. Halk desteği olmaksızın bu kadar kısa bir sürede, az sayıdaki "*terkedilmiş/kimsesiz (!)*" askerinin, Batı Trakya'yı kontrol altına alması mümkün değildir.⁴⁸²

Kuşçubaşı Eşref ve Süleyman Askeri'nin liderliğinde kurulan bu hükümeti, Bulgarlar ve Yunanlılar tanımışsa da;⁴⁸³ 29 Eylül 1913 tarihli "*İstanbul Antlaşması*" ile Osmanlı Devleti'nin isteği doğrultusunda bu topraklar Bulgaristan'a bırakılmış ve yaklaşık iki buçuk aylık siyasi hayattan sonra, 25 Ekim 1913 tarihinde "*Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi*"nin varlığı son bulmuştur.⁴⁸⁴ Takip eden günlerde Kuşçubaşı Eşref, Hacı Sami, Çerkez Reşid ve bilahare Süleyman Askeri Bey İstanbul'a dönmüşlerdir.⁴⁸⁵ Ancak bölgede kalan diğer Teşkilât-ı Mahsusa mensupları Türk/Müslüman halkın çıkarlarının korunması, Bulgar yöneticilerle siyasi ilişkiler kurulması ve Türk/Müslüman toplumun siyasi arenada temsil

⁴⁷⁷ Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt: II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 24-26.

⁴⁷⁸ Lewis, **a.g.e.**, s. 627.

⁴⁷⁹ Efe, **a.g.e.**, s. 87-88.

⁴⁸⁰ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt: I, s. 81-83.

⁴⁸¹ Gündoğ, **a.g.e.**, s. 139.

⁴⁸² Sahara, **a.g.m.**, p. 492-517.

⁴⁸³ Görgülü, **a.g.e.**, s. 43.

⁴⁸⁴ Yiğit, **a.g.m.**, s. 834-835.

⁴⁸⁵ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt: I, s. 86-87.

edilmesi, Birinci Cihan Harbi arifesinde Osmanlı-Bulgar ittifakının altyapısının hazırlanması gibi faaliyetlerle meşgul olmuşlardır.⁴⁸⁶ Bu kısa ömürlü devletin kuruluş süreci “*gayrinizami harp bir otoriteyi yıkarken, diğer taraftan yeni bir otorite tesis eder.*”⁴⁸⁷ şeklindeki modern gayrinizami harp öğretisini doğrular niteliktedir.

Kendisi de bu dönem icra edilen gayrinizami harp faaliyetlerine Süleyman Askeri Bey’in komutasında teğmen rütbesiyle katılan Fuat (Balkan) Bey, Balkan Harbi’nin ikinci devresinde yapılan bu faaliyetleri Osmanlı Devleti’nin ilk komitacılık hareketi olarak tanımlamaktadır.⁴⁸⁸ Tarihçi İsmail Hamdi Danişmend, “*Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi*”ni “*oyuncak devlet*” ve “*İslam devletçisi*” gibi ifadelerle nitelendirmekle birlikte; bu hükümetin “*gayriresmî bir kuruluş*” mahiyetindeki Teşkilât-ı Mahsusa elemanları tarafından kurulduğunu kabul etmektedir.⁴⁸⁹ Philip Hendrick Stoddard ve Hikmet Çetin, bu devletin kuruluşunda Teşkilât-ı Mahsusa’nın etkili olduğunu söylerken,⁴⁹⁰ Tarık Zafer Tunaya bu faaliyeti, Teşkilât-ı Mahsusa’nın adının karıştığı en büyük eylem olarak tasvir etmektedir.⁴⁹¹ Erik Jan Zürcher’e göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde 1908 devrimi öncesinden beri “*fedailer*” diye bilinegelen Enver Bey liderliğindeki subay topluluğu Edirne’nin kurtuluşunda önemli bir rol oynadığı gibi, Batı Trakya’da icra ettikleri gerilla harekâtı sonucunda Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi’nin kurulmasını sağlamışlardır.⁴⁹² Polat Safi; Trablusgarp ve Balkan Harbi’nde Teşkilât-ı Mahsusa’nın gayrinizami operasyonların çoğu açıktan yapılmış olmasına rağmen; “*Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi*”nin kuruluşunu “*sponsoru gizlenmiş bir operasyon*” olarak nitelendirmektedir.⁴⁹³ Cemal Paşa da hatıratında, “*Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi*”nin kuruluşunda; Süleyman Askeri, Kuşçubaşı Eşref ve Çerkez Reşid gibi Teşkilâtı Mahsusa mensuplarının katkılarından dem vurmaktadır.⁴⁹⁴ Tevfik Bıyıklıoğlu ise aynı görüşte değildir. Bıyıklıoğlu’na göre,

⁴⁸⁶ Yiğit, *a.g.m.*, s. 834-835.

⁴⁸⁷ Erensu vd., *a.g.e.*, s. 41-44.

⁴⁸⁸ **Komitacı BJK’nin Kurucusu...**, s. 40-42.

⁴⁸⁹ Danişment, *a.g.e.*, s. 407.

⁴⁹⁰ Stoddard, *a.g.e.*, s. 116.; Çetin, *a.g.e.*, s. 109.

⁴⁹¹ Tunaya, *a.g.e.*, s. 356-357.

⁴⁹² Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, (Çev.) Yasemin Saner, İletişim, İstanbul, 2010, s.167-168.

⁴⁹³ Safi, “*Fülden İsim...*”, s. 74-79.

⁴⁹⁴ Koloğlu, *a.g.e.*, s. 85-86.

Batı Trakya'nın Teşkilât-ı Mahsusa tarafından işgal edilmiş olamaz. Çünkü Teşkilât-ı Mahsusa, Batı Trakya boşaltıldıktan bir yıl sonra, 5 Ağustos 1914 tarihinde kurulmuştur. Ona göre, Batı Trakya işleri, başından sonuna kadar Enver Paşa tarafından idare edildiği için, Cemal Paşa bu işleri Teşkilât-ı Mahsusa'ya bağlamıştır.⁴⁹⁵

Tevfik Bıyıklıoğlu'nun bu bölümdeki değerlendirmesine katılmak mümkün değildir. Teşkilât-ı Mahsusa'nın kâğıt üzerinde resmi olarak kurulmamış olması, gerçekte faaliyette olmadığı anlamına gelmez. Nitekim önceki bölümlerde Teşkilât-ı Mahsusa'nın resmi kuruluş tarihinden çok daha önce faaliyette olduğu birinci el belgelerle açıklanmıştır. Ayrıca, Osmanlı-İtalyan, Balkan ve Birinci Cihan Harbi ile Milli Mücadele yıllarında benzer gayrinizami harp usullerini kullanan, hemen hemen aynı kadronun tesadüfen bir araya geldiğini iddia etmek mümkün değildir.

Teşkilât-ı Mahsusa konusundaki çalışmalarıyla tanınan Ergun Hiçyılmaz'ın; *“Trakya harekâtı olduğunda Teşkilât-ı Mahsusa henüz kurulmamıştı.”* diyenler olabilir; ancak önemli olan Teşkilât-ı Mahsusa'nın o sıralarda kurulmamış olması değil; elemanlarının bu hareket içinde yer almış olmasıdır,⁴⁹⁶ şeklindeki sözleri bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Yine İsmail Hami Danişment'in *“oyuncak devlet”* ve *“küçük İslam devletçisi”* gibi ifadelerine katılmak da olanaksızdır. Çünkü bu ifadeler, yapılanları küçümsemek ve bu uğurda sarf edilen çabalara haksızlık yapmak anlamına gelebilir.

“Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi” nin ömrü iki buçuk ay kadar sürmüş olmasına karşın; bu hükümetin varlığı Osmanlı Devleti tarafından barış görüşmelerinde Bulgarlara baskı aracı olarak kullanılmış, istenen ödünler elde edilmez de varlığına son verilmiştir. Ayrıca, bu geçici hükümet denemesi, Anadolu'da Birinci Cihan Harbi sonrasında ortaya çıkacak olan ulusal direniş hareketi için de önemli bir *“laboratuar”* vazifesi görmüştür.⁴⁹⁷ Enver Bey, Batı Trakya'nın boşaltılmasından sonra da bu bölgeyle ilişkisini kesmemiş, Süleyman Askeri Bey İstanbul'da *“Muhacirin Müdürü”* unvanıyla bölgeye dair faaliyetleri koordine etmiştir. Batı Trakya'da bırakılan Fuat (Balkan), Süleyman Askeri Bey'in

⁴⁹⁵ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt: I, s. 88-90.

⁴⁹⁶ Ergun Hiçyılmaz, **Osmanlıdan Cumhuriyete Gizli Teşkilatlar**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 28.

⁴⁹⁷ Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, s.167-168.

talimatları doğrultusunda hareket ederek, bir yandan Türklerle Bulgarlar arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümüne yardım ederken, diğer yandan da Mithat Paşa'nın Tuna Valiliği sırasında temellleri atılmış olan “İslam Cemaâti” teşkilatını kuvvetlendirmeye çalışmıştır.⁴⁹⁸ Yine daha önce yapılmış olan antlaşmalara aykırı olarak Yunanistan'ın sınırları içindeki Türkleri göçe zorlaması üzerine, Batı Anadolu'daki Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarınca el altından yürütülen gayrinizami harp faaliyetleriyle, Balkan Harbi'nde yurtlarını kaybeden Türkler ile Yunanistan'ın zorla göç ettirdiği Türklerin iskânına katkı sağlanmıştır.⁴⁹⁹

Sonuç olarak, Teşkilât-ı Mahsusa'nın “resmi” kuruluş tarihi olan 30 Kasım 1913 tarihinden en az bir yıl önce faaliyette olduğu, Balkan Harbi sırasında ve sonrasında gerek çeteler marifetiyle gerilla harbi yapmak; gerekse Balkanlar'da faaliyet gösteren Sırp, Yunan, Bulgar kökenli çetelere karşı kontrgerilla harbi vermek amacıyla kullanıldığı ve bu tecrübenin sonraki yıllar için büyük önem taşıdığı söylenebilir.

2.4. Birinci Cihan Harbi'nde Teşkilât-ı Mahsusa

İnsanlık tarihinin en yıkıcı harplerinden biri olan Birinci Cihan Harbi için her iki bloktan toplam 83 milyon kişi seferber edilmiş, 65 milyon insan harbin içinde bizzat yer almıştır. Bunlardan 9 milyonu ölmüş, 22 milyonu sürekli veya geçici olarak sakat kalmış, 5 milyonu ise “kayıp” sayılmıştır.⁵⁰⁰ Asker şahıslar dışında, sivil halktan da 9 milyon kişi açlık, bulaşıcı hastalık ve katliamlar nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Harbin maliyeti ise her iki blok için 400 milyar doları bulmaktadır. Bu sayılar, Osmanlı Devleti özelinde değerlendirildiğinde; 550 bin kişinin şehit olduğu, 2 milyon kişinin yaralandığı ve bu yaralılardan yaklaşık 900 bininin evlerine sakat olarak döndükleri görülmektedir. Osmanlı'nın harp masrafları ise 1918 yılında 325 milyon Osmanlı lirasına ulaşmıştır.⁵⁰¹

Bunca ölüm ve yıkıma sebep olan Birinci Cihan Harbi'nin “görünürdeki sebebi” ise Arşidük Franz Ferdinand'a, 28 Haziran 1914 tarihinde Sırp Gavrilo

⁴⁹⁸ Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt: I, s. 88-90.

⁴⁹⁹ Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken: Hasan Tahsin**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 51.

⁵⁰⁰ Aslında bu durum savaşın doğasına aykırı değildir. Çünkü savaşta amaç, kendi savaşçı kitlenizi artırırken; düşman saflarını seyreltmek için olabildiğince çok düşmanı yok etmektir. Detaylı bilgi için bkz.: Elias Canetti, **Kitle ve İktidar**, (Çev.) Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 67.

⁵⁰¹ Tunaya, **a.g.e.**, s. 628-629.

Princip tarafından yapılan ve başlı başına bir “*gayrinizami harp uygulaması*” olarak değerlendirilebilecek olan suikasttır. Çünkü bu saldırı kişisel bir tepki değil; devlet destekli bir yeraltı örgütü tarafından icra edilmiş planlı bir organizasyondur.⁵⁰² Veliht’ın öldürülmesi ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan’a harp ilan etmiştir.⁵⁰³

Genelde bütün harplerin, özelde ise Birinci Cihan Harbi’nin görünür sebebi ile gerçek sebebi birbirinden çok farklıdır. Gerçek sebep, görünüre göre daha karmaşık ve çok taraflı olup, bünyesinde genellikle gayri insani amaçlar barındırır.⁵⁰⁴ Birinci Cihan Harbi’nin esas sebebi “*Küçük Asya’yı yönetme mücadelesi*” veya “*Şark meselesi*” olarak da adlandırılabilir olan Osmanlı topraklarının paylaşımı sorunudur.⁵⁰⁵ Batılı devletlerce “*Avrupa’nın hasta adamı*” olarak adlandırılan⁵⁰⁶ Osmanlı Devleti’nden toprak koparmak isteyen ülkeler hasta yatağının etrafında toplanmış, milliyetçilik duyguları ve intikam hırsının birbirine karıştığı entrikalar içindedir.⁵⁰⁷

Böylesine kaotik bir ortamda Osmanlı Devleti’nin harbe girmiş olması da özellikle harpten yenik çıkılmasından sonra sıkça eleştirilen bir konu olmuştur. Birinci Cihan Harbi’ne girilmesinin sebepleri arasında ilk telaffuz edileni, İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerinin, özellikle de Enver ve Talat Paşaların şahsi hırslarının kurbanı olunduğudur.

Bazı kesimlerce, Enver Paşa’nın henüz binbaşı rütbesiyle Berlin Sefareti Ataşemiliteri iken zihninde kurguladığı Osmanlı-Alman ittifakının yıllar sonra

⁵⁰² Gavrilo Princip, amacı Boşnak, Hırvat, Sırp ve diğer milletleri birleştirerek Yugoslavya’yı kurmak olan “*Genç Bosna*” adlı küçük bir radikal grubun üyesidir ve Princip ile ona yardım eden silahlı grup üyeleri, Apis takma adlı Albay Dragutin Dimitriyeviç’in çevresindeki Sırp subaylar tarafından gizlice Bosna’ya sokulmuştur. Apis, Sırp Genelkurmayı’nın İstihbarat Şefi olmakla kalmayıp, aynı zamanda “*Birlik ya da Ölüm*” adlı gizli bir örgütün de lideridir. Halk arasında “*Kara El*” olarak bilinen bu örgüt Büyük Sırbistan’ı yaratmak için Avusturya’yı Bosna-Hersek’ten kovmayı amaçlamaktadır. Detaylı bilgi için bakınız.: Boot, **a.g.e.**, s. 240. Sırp haber alma örgütünün planlamasıyla gerçekleştiği öne sürülen bu olaydan Britanya kabinesinin önceden bilgi sahibi olduğuna ilişkin yorumlar da vardır. Detaylı bilgi için bkz.: Türkaya Ataöv, **Mavi Kitaba Yanıt (Savaş Propagandası, 1914-18: İngiliz Mavi Kitaplarına Yanıt)**, İleri Yayınları, İstanbul, 2006, s. 29-46.

⁵⁰³ Nurdoğan Taçalan, Turgut Etingü, **Suikastler ve Ayaklanmalar Tarihi**, Milliyet Yayınları, Garanti Matbaası, İstanbul, 1973, s. 339.

⁵⁰⁴ Süleyman Nazif, “*Süleyman Askeri*”, **Harp Mecmuası**, Sayı: 9 (Mayıs 1332), s. 130.

⁵⁰⁵ Jabotinsky, **a.g.e.**, s. 5-13.

⁵⁰⁶ Edward J.Erickson, **Defeat in Detail: The Ottoman Army in Balkans (1912-1913)**, Praeger Publishers, USA, 2003, p. XII.

⁵⁰⁷ Hooton, **a.g.e.**, p. 11.

inkişaf ettiği ve bu nedenle harbe girildiği iddia edilmektedir. Onlara göre, Enver Paşa, bir emri vaki yapmış ve devleti neticesi meçhul olan bir akıbeta sürüklemiştir.⁵⁰⁸ Tarihçi İlber Ortaylı'ya göre, İttihatçılar açıktan açığa ve kayıtsız şartsız Almancılıkla itham edilemez. Harp öncesinde ilk olarak Batı'ya yönelmiş, ancak Fransa ve İngiltere, “*ehliyetsiz müttefik, düşmandan daha büyük bir yük ve zorluktur*” zihniyetiyle, Osmanlı Devleti ile bir araya gelmek istememiştir.⁵⁰⁹ General Fahri Belen'in ifadeleri de Ortaylı'yı destekler mahiyettedir. Belen'e göre Osmanlı Hükümeti, İngiltere ve Fransa'ya ittifak teklifinde bulunmuş; ancak Osmanlı toprakları üzerinde emelleri bulunan bu devletler ittifaka yanaşmamışlardır.⁵¹⁰ General Ali Fuat Erden de benzer şekilde düşünmektedir. Erden'e göre, Bahriye Nazırı Cemal Paşa harpten hemen önce Fransa'ya yaptığı ziyaret esnasında, Fransa Hariciye Nazırı'ndan ittifak yapılması için talepte bulunmuş; ancak olumsuz cevap almıştır.⁵¹¹ Dönemin İstihbarat Şubesi Şefi Kazım (Karabekir) Paşa'nın ifadesiyle, Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri'nce Almanya ile birlikte harbe girmeye zorlanmıştır. Böylece Osmanlı Devleti harpten sorumlu gösterilerek, uzun yıllardan beri besledikleri emellerine kavuşabileceklerdir.⁵¹²

Esasen, bazı üst düzey askeri ve sivil Alman idarecilerin de Türk-Alman ittifakına karşı oldukları bilinmektedir. İstanbul'daki Alman büyükelçisi von Wangenheim ve Alman General von Seeckt bu isimlerin başında gelmektedirler. Onlara göre, askeri açıdan çok zayıf olan Türkler, Almanlar için ancak yük olacaktır.⁵¹³ Ancak, tüm karşıt görüşlere rağmen; Alman sefir von Wangenheim ile Enver Bey'in çalışmalarıyla ittifak muahedesinin altyapısı hazırlanmıştır.⁵¹⁴

Akademisyen Murat Özyüksel, Türk-Almanya ittifakında 1882 yılından itibaren Alman Askeri Yardım Heyeti'nin Osmanlı ordusunda başlattığı reform

⁵⁰⁸ Ziya Şakir, **Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talat, Enver, Cemal Paşalar**, Anadolu Türk Kitap Deposu, İstanbul, 1943, s. 142.

⁵⁰⁹ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 113-119.

⁵¹⁰ Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı: Askeri, Siyasi ve Sosyal Yönleriyle**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s.3.

⁵¹¹ Ali Fuad Erden, **Paris'ten Tih Sahrası'na**, Ulus Basımevi, Ankara, 1949, s. 8.

⁵¹² Karabekir, **Gizli Harp...**, s. 44-56-57.

⁵¹³ General von Seeckt, bu husustaki görüşünü şu sözlerle dile getirmektedir: “*On ne se marie pas avec un cadavre (kadavra ile evlenilmez).*”. *Detaylı bilgi için bkz.:* Akdes Nimet Kurat, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerin Raporları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966, s. 15-16.

⁵¹⁴ Liman von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl**, (Çev.) M. Şevki Yazman, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 37.

faaliyetlerinin ve Alman silah sanayiinin etkili olduğu görüşündedir.⁵¹⁵ Mustafa Aksakal'a göre, Avrupa alevler içindeyken harbin dışında kalamayacağını anlayan Osmanlı ileri gelenleri devletin güvenliği ve ekonomik olarak ayakta kalabilmesinin ancak Almanya ile kurulacak bir ittifakla mümkün olabileceği değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bu tavrın ardındaki temel dürtü Osmanlı Devleti'nden geriye ne kalmışsa onu kurtarabilmektedir.⁵¹⁶ Ziya Şakir ise Osmanlı Devleti'nin Birinci Cihan Harbi'ne giriş sebebi olarak, Trablusgarp ve Balkan Harbi'nde kaybedilen toprakların geri alınması ve alnımızda taşıdığımız mağlubiyet lekesinin şerefli bir galibiyetle silinmesi arzusunu göstermektedir ki⁵¹⁷ esasen bu yaklaşımların tamamı Osmanlı Devleti'nin harbe girmesinde etkili olmuştur.

Birinci Cihan Harbi'nin sona ermesinin üzerinden yüz yıl geçmiş olmasına rağmen, hâlâ akılları kurcalayan “*Osmanlı Devleti Birinci Dünya Harbi'ne girmese, ne olurdu?*” sorusunun cevabı aslında çok basittir. İçinde bulunulan şartlar gereği Osmanlı Devleti'nin Birinci Cihan Harbi'nin dışında kalması mümkün değildir.⁵¹⁸

Sadrazam ve Hariciye Nazırı Sait Halim Paşa ile Almanya'nın İstanbul Elçisi von Wangenheim tarafından imzalanan 2 Ağustos 1914 tarihli İttifak Antlaşmasını takiben 3 Ağustos 1914 tarihinde seferberlik çağrısı yapmış⁵¹⁹ ve Kafkas (Doğu) Cephesi, Irak Cephesi, Filistin-Suriye Cephesi, Çanakkale Cephesi, Galiçya Cephesi, Makedonya Cephesi, Romanya Cephesi, Yemen-Hicaz Cephesi, İran Cephesi ve Libya Cephesi olmak üzere on ayrı cephede mücadele etmiştir.⁵²⁰

Birinci Cihan Harbi yıllarında gayrinizami harp açısından ön plana çıkan unsurlardan en önemlisi tarafların sıklıkla psikolojik harp uygulamalarına başvurmuş olmalarıdır.

⁵¹⁵ Murat Özyüksel, **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları**, Arba Yayınları, İstanbul, 1988, s. 49-51.

⁵¹⁶ Mustafa Aksakal, **Harb-i Umumi Eşiğinde: Osmanlı Devleti Son Savaşıma Nasıl Girdi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 103, viii.

⁵¹⁷ Ziya Şakir, **Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik**, Çatı Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 49-51.

⁵¹⁸ Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya: XVII.Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 228-229.; Şükrü Tezer, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 101.; Masayuki Yamauchi, **Hoşnut Olamamış Adam-Enver Paşa Türkiye'den Türkistan'a**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 283.

⁵¹⁹ Esatlı, **a.g.e.**, s. 257-258.

⁵²⁰ Görgülü, **a.g.e.**, s. 51-52.

Birinci Cihan Harbi sırasında İtilaf Devletleri'nin de yoğun bir propaganda faaliyeti içine girdikleri görülmektedir.⁵²¹ İngiliz ve Fransızlar, Osmanlı'nın Almanların safında yer almasını kendi menfaatlerine uygun gördüklerinden, Almanların Osmanlı'yı harbe sürüklemek hususundaki propagandalarına karşı propaganda yapmamışlar; ancak Türk olmayan unsurları ayaklandırmak adına çaba göstermişler, bu amaçla para ve silah desteği de yapmışlardır.⁵²² Bu dönemde para ve silah yardımlarının özellikle Anadolu'nun Güney Cephesi'nde yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim İngiliz ve Fransızların bir Ermeni isyanı için en uygun yer olduğu değerlendirilen Zeytun'da Ermenilere yaptıkları yardımlar dönemin şahitleri tarafından dile getirilmiştir.⁵²³ Esasen Ermeni ayrılıkçı hareketlerini en az İngiltere ve Fransa kadar destekleyen bir başka ülke de Rusya'dır. Özellikle 9 Şubat 1914 tarihli Yeniköy Anlaşması sonrasında Ermenilerin Osmanlı'ya bağlılığının zayıfladığı bir dönemde Ermenilerle daha sıkı ilişkiler kurmaya çalışan Ruslar Anadolu'nun Doğu ve Güney cephesindeki Ermeni çetelerine para, silah-mühimmat ve harita desteğinde bulunmuşlardır.⁵²⁴ Yine Ermeniler kadar büyük destek görmeseler de, Osmanlı Devleti'ni zayıf düşüreceği değerlendirilen bütün unsurların İtilaf Devletleri'nce dönemsel olarak desteklendiğini gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. İngilizler psikolojik harp faaliyetlerini, Wellington House'da kurdukları propaganda merkezi üzerinden yürütmüşlerdir.⁵²⁵ İngilizlerin Propaganda Bakanlığı dışındaki bir başka unsur ise harp yıllarında "*psikolojik savaş örgütü*" olarak çalışan "*İngiliz Ordusu Psikolojik Savaş Bürosu*"dur.⁵²⁶ Fransa'da da durum İngiltere'den farklı değildir. Fransız gazetelerinin çoğunda muhayyel isimli muharrirler tarafından casusluk romanları ekleri çıkarılmış, casusluk filmleri çevrilmiştir. Bu film ve

⁵²¹ İtilaf Devletleri'nin uyguladığı usuller propaganda tekniği ile tamamen uyuşmaktadır. Çünkü bir ilan açık ve sade olmalı, doğrudan doğruya gayeye yürümelidir. Mugalâtaya vakit yoktur. Söylenecek sözlerin hepsini birden söylemeye de imkân yoktur. Halkın okumak tahammülünden bir kelime fazla yazılmamalıdır. Cümleler kısa olmalı, yirmi kelimeyi geçmemelidir. Fıkralar kısa olmalı ve beş satırı aşmamalıdır. Eğer bir kimse bir ilânı bir hamlede okuyamazsa onu artık hiç okumaz. En mükemmel bir ilân gözü kapan bir ok gibi beyne saplanan cümledir. Detaylı bilgi için bkz.: Gasson, **a.g.e.**, s. 20-21.

⁵²² Çeliklepe, **a.g.e.**, s. 44-45.

⁵²³ Nejla Günay, "*Birinci Dünya Savaşı Sırasında Anadolu'nun Güney Bölgelerinde Ermeni Çete Faaliyetleri*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXV, Sayı: 74 (2009), s. 254.

⁵²⁴ Nejla Günay, "*Yeniköy Anlaşmasının Ermeniler Üzerindeki Etkileri ve Birinci Dünya Savaşında Rus-Ermeni İşbirliği*", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 16 (2015), s. 63-93.

⁵²⁵ Hasan Köni, "*I. Dünya Savaşında Büyük Güçlerin İstihbarat ve Propagandaları*", **100. Yılında Birinci Dünya Savaşı**, (Ed.) Ümit Özdağ, Kripto Yayınları, Ankara, 2014, s. 66-67.

⁵²⁶ Erol Bilbilik, **İşgal Örgütleri: CIA-NATO-AB**, Asyaşafak Yayınları, İstanbul, 2008, s. 17.

romanlar vasıtasıyla, halkın Fransız istihbarat teşkilatına yardım etmesi ve onunla işbirliği yapması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır.⁵²⁷

Almanya da psikolojik harp faaliyeti icra etmekle birlikte; Alman generali Erich Friedrich Willhem Ludendorff'a göre Almanya; İngiltere ve Fransa kadar yoğun bir faaliyet içine giremediği, düşman hatlarının gerisinde savaşmasını beceremediği ve harbi topyekûnlaştıramadığı için başarılı olamamıştır.⁵²⁸

Osmanlı Devleti ise İngiltere ve Almanya'ya kıyasla daha mütevazî de olsa propaganda amacıyla İngiliz askerleri için İngilizce, İngiliz ordusundaki Hintli Müslüman askerlere hitaben Hintçe, Fransız askerleri için Fransızca, Rus askerleri için Rusça, Rusya'daki Müslümanlara yönelik olarak Osmanlıca, Kiril alfabesi ile Türkçe ve Rusça, Türkmenistan'a yönelik Türkmenistan Türkçesi, Araplara hitaben Arapça, İran'a yönelik Türkçe ve Farsça beyannameler hazırlanmış ve dağıtmıştır. Bu dönemde müttefiklerinden de destek alarak fotoğraflardan da faydalanma yoluna gidilmiş ve bu amaçla Viyana'da Osmanlıca, Almanca, Arapça altyazılı fotoğraflar bastırılmıştır.⁵²⁹

Bu kaotik ortamda, Osmanlı Devleti'nin ilgi/etki sahasındaki halkın harbe hazırlanması ve harbin İtilaf Devletleri kontrolündeki hatlarının gerisine taşınma vazifesi büyük ölçüde Teşkilât-ı Mahsusa ile onun paramiliter yapılanmaları tarafından yerine getirilmiştir. Teşkilât-ı Mahsusa bir yandan İtilaf Devletleri sponsorluğunda ülke içinde yerleşik azınlıklar eliyle yürütülen gayrinizami harp faaliyetlerine engel olmaya çalışırken, diğer yandan da Rumeli, Kafkasya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da gayrinizami harbin bilfiil planlayıcısı ve uygulayıcısı konumundadır.

2.4.1. Birinci Cihan Harbi'nde Teşkilât-ı Mahsusa'nın Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri

Enver Paşa'nın 1 Ocak 1914 tarihinde Harbiye Nazırlığı'na getirilmesiyle Teşkilât-ı Mahsusa, harp ve barış amaçlarına hizmet edecek şekilde yeniden organize edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde, İngiltere başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin Ortadoğu'daki yıkıcı eylemleri dikkate alınarak örgütün eylem sahası genişletilerek,

⁵²⁷ Riess, **a.g.e.**, s. 47-48.

⁵²⁸ Curt Riess, **Casuslar Savaşı (1932-1942)**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 21-24.

⁵²⁹ Sarısaman, **a.g.e.**, s. 11-14.

Ortadoğu'nun da dışına çıkılarak, Pakistan, Endonezya, Afganistan ve Hindistan'a kadar uzanan bir coğrafyada faaliyet gösterme arayışı içine girilmiştir.⁵³⁰ Ağustos 1914 başlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerinin yaptığı bir toplantıda Teşkilât-ı Mahsusa'nın Harbiye Nezareti'ne bağlanmasına karar verilmiş ve böylece yarı-resmi bir yapılanma, resmi bir teşkilata evrilmiştir.⁵³¹ Bu dönüşümle birlikte, teşkilatın personel sayısında artışa gidilmiş ve bütçeden daha fazla pay almaya başlamıştır.⁵³²

Teşkilât-ı Mahsusa'nın kurucusu Enver Paşa'dır. Teşkilât-ı Mahsusa'nın "*İdare Heyeti*" bir başkan ve bu başkanın altında üç kişilik bir "*Denetim Konseyi*" olmak üzere dört kişiden oluşmaktadır. Denetim Konseyi'nin üyeleri; Atıf (Kamçıl), Aziz (Akyürek) ve Doktor Nâzım Bey'dir.⁵³³ Örgüt üzerinde denetleyici, organize edici ve yönlendirici en üst birim konumunda olan İdare Heyeti bir anlamda Teşkilât-ı Mahsusa'nın kalbidir. Teşkilât-ı Mahsusa İdare Heyetinin en etkili, ancak en çok değişen üyeleri ise Heyet Başkanları (Reis) olmuştur. Harbiye Nezareti ile Teşkilât-ı Mahsusa arasındaki bağlantı Reis üzerinden sağlanmış ve kendisi çalışmalarını Harbiye Nezareti'nde değil; Nuruosmaniye'deki Teşkilât-ı Mahsusa binasından yürütmüştür.⁵³⁴ Atıf Bey, Reis'in sağ kolu konumundadır. Emniyet-i Umumiye Müdürü Aziz Bey doğrudan doğruya Dahiliye Nazırı Talat Bey'in memurudur.⁵³⁵ II. Abdülhamit'in en büyük muhaliflerinden biri olan ve teşkilatçı-komitacı kişiliğiyle ön plana çıkan Doktor Nâzım Bey ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşundaki etkin isimlerden biri olmakla kalmamış; teşkilatlanma,

⁵³⁰ Aysal, **a.g.t.**, s. 1-9.

⁵³¹ Dr. Polat Safi ile Ankara'da yapılan 5 Ekim 2018 tarihli mülakat.

⁵³² Çeliktepe, **a.g.e.**, s. 93.

⁵³³ Safi, **a.g.t.**, p. 312.

⁵³⁴ Teşkilât-ı Mahsusa'nın "*resmi*" kuruluş tarihi olan 30 Kasım 1913 tarihinden Kasım 1914 tarihine kadar başkanlık vazifesini Süleyman Askeri Bey üstlenmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 43-79-013-004.

⁵³⁵ Cemil Koçak, Teşkilât-ı Mahsusa'nın direkt olarak Harbiye Nezareti'ne bağlı olmadığını, Talat Bey'in Teşkilât-ı Mahsusa üzerinde etkili olduğunu ve bazı konularda bizzat müdahil olduğunu ifade etmektedir. Koçak'a göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Teşkilât-ı Mahsusa arasındaki bağ da açıkça ortadadır. Detaylı bilgi için bkz.: Cemil Koçak, "*Ey Tarihçi Belgen Kadar Konuş: Belgesel Bir Teşkilât-ı Mahsusa Öyküsü*", **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar Dergisi**, Sayı: 3 (2006), s. 171-214. Ne yazık ki, Teşkilât-ı Mahsusa-Harbiye Nezareti arasındaki ilişki konusunda Cemil Koçak'a katlanmak mümkün değildir. Çünkü Koçak'ın iddia ettiğinin aksine, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Harbi'ye Nezareti'ne bağlı olduğu hususu arşiv belgeleriyle sabittir. Detaylı bilgi için bkz.: ATASE Arşivi, BDH-2 Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013, Tarih: 17.08.34.

kadrolaşma ve teşkilatın taşraya yayılmasında aktif rol almıştır.⁵³⁶ Teşkilât-ı Mahsusa İdare Heyeti üyeleri arasında bir görev dağılımı da yapılmıştır. Aziz Bey, Dahiliye Nezareti idaresindeki birimlerce oluşturulan operasyon birimleri ile Teşkilât-ı Mahsusa arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi ile Teşkilât-ı Mahsusa arasındaki ilişkiyi Doktor Nâzım Bey sağlamaktadır. Teşkilât-ı Mahsusa Reisleri ile Atıf Bey askeri kanadı; Doktor Nâzım ve Aziz Beyler ise sivil kanadı temsil etmektedir.⁵³⁷

Teşkilât-ı Mahsusa/Umûr-ı Şarkıyye Dairesi'nin "*siyaseten*" ilga edilmesinden önceki son teşkilat şemasına göre; Umûr-ı Şarkıyye Dairesi, "*şubeler*" ve bu şubelerin altında "*masalar*" şeklinde organize edilmiştir. Bu şubeler; Tercüme ve Telif; Hind, Mısır, Afgan, Arabistan; Doğu; Afrika-yı Şarkî, Afrika-yı Garbî, Sevkiyat, Umûr-ı Ta'kibiye, Muamelât-ı Zâtiye, Kurye; Muhasebe; Evrak Dosyası ve Rumili (Rumeli) Şubesi şeklindedir.⁵³⁸

Tercüme ve Telif Şubesi'nin; bir müdür, üç müellif (yazar) ve altı mütercim (çevirmen) olmak üzere toplam on kişilik kadrosu bulunmaktadır. Burada görevli personelin; Arapça, Farsice, Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusça, İtalyanca ve Urduca olmak üzere toplam sekiz lisan üzerinde uzmanlaştığı görülmektedir.⁵³⁹ Müdürlük vazifesi piyade binbaşı Ali Rıza Bey'e aittir. Bazı masalara mülâzım-ı evvel (üsteğmen) Yusuf Bey gibi subaylar baktığı halde, bazılarında sivil personel, hatta neferlerin (erler) baktığı görülmektedir. Almanca lisanı masasına bakan nefer Ziyâ Bey bu durumun örneklerinden biridir. Bir personelin birden fazla dil ile işgal

⁵³⁶ Ahmet Eyicil, **Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Liderlerinden Doktor Nâzım Bey (1872-1926)**, Gün Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 34, 42-44.

⁵³⁷ Dr. Polat Safi ile Ankara'da yapılan 5 Ekim 2018 tarihli mülakat.

⁵³⁸ Teşkilât-ı Mahsusa'nın organizasyon şemasını daha iyi anlayabilmek ve bir kıyaslamada bulunabilmek adına, dönemin gerek konvansiyonel harp, gerekse gayrinizami harp konusunda öne çıkan ülkelerinden biri olan İngiltere'nin istihbarat yapılanmasını incelemenin faydalı olabileceği değerlendirilmektedir. Teşkilât-ı Mahsusa'nın "*resmi*" kuruluş tarihinden yaklaşık 60 yıl önce İngiltere'nin, Kırım Harbi ve Prusya-Fransa Harbi sonuçlarından elde ettiği tecrübelerle istihbarat teşkilatını yeniden yapılandığı bilinmektedir. İngiliz istihbarat yapılanmasının "*daireler*" bazında teşkilatlandırıldığı görülmektedir. Bunlar; Siyasi stratejiler ve askeri operasyonlar dairesi; Avrupa-Avusturya ve Macaristan-Osmanlı Devleti ve Habeşistan daireleri; İran-Hindistan-Asya, Amerika-Rusya daireleri; Harita ve topografya daireleri; Karşı istihbarat-iç güvenlik ve özel görevler dairesi; Sınır ötesinde tıbbi görevler dairesidir. Detaylı bilgi için bkz.: Riyad N. Er-Reyyis, **Osmanlı'nın Çöküş Döneminde Arap Casusları**, (Çev.) D.Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2006, s. 28.

⁵³⁹ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1844, Dosya No: 72-78-008-009, Tarih: 15.09.30-29.05.34.

ettiği masalar da vardır.⁵⁴⁰ Tercüme ve Telif Şubesi'nin takip ettiği meseleler ise Magrib-i Aksa (Fas) Dosyası, Cezayir Dosyası, Tunus Dosyası, Trablusgarp Dosyası, Mısır Dosyası, İran Dosyası, Belûcistan Dosyası, Hindistan Dosyası, Afganistan Dosyası, Buhara Dosyası, Hive Dosyası, Cenûbi (Güney) Kafkasya Dosyası, Şimâlî (Kuzey) Kafkasya Dosyası, Kırım Dosyası ve Siyonizm Dosyası'dır.⁵⁴¹ Tercüme ve Telif Şubesi'ndeki personelin vazifeleri ve evsafı detaylı olarak belirlenmiştir. Örneğin, süvari mülâzım evveli Yusuf İzzet Bey'in görev alanları; Mısır, Trablusgarp, Ceziretü'l-Arab ve Siyonizm'dir. Kendisi Türkçe, Arapça, İngilizce ve Fransızca bilmekte; Tanin, Âti ve Vakit Gazeteleri'ni takip etmektedir. Abdürrab Bey'in görev alanı ise Buhara, Hive, Afganistan, Hindistan, İran ve Belûcistan'dır. Kendisi Arapça, Türkçe, İngilizce, Farsice, Urduca, Afgan-Belûcistan ve Hind lisanlarını bilmekte, aynı zamanda Zaman ve İkdâm Gazeteleri'ni de takip etmektedir.⁵⁴²

Hind, Mısır, Afgan, Arabistan Şubesi; bir müdür, iki ülke/bölge sorumlusu olmak üzere toplam üç personelden oluşmaktadır. Şube müdürlüğü vazifesini Doktor Fuad Bey yaparken; Afganistan ve Hindistan masasına Sivil Abdürrab Bey'in, Mısır masasına ise süvari mülâzım-ı evveli⁵⁴³ Yusuf Bey'in baktığı görülmektedir.⁵⁴⁴

Şark (Doğu) Şubesi; bir müdür, bir fahri müdür ve dört ülke/bölge sorumlusu, bir yayın-basın dağıtım sorumlusu, üç mihmandar ve bir tercümandan oluşmaktadır. Şube müdürlüğü vazifesini piyade yüzbaşı Mehmed Nuri Bey, fahri müdürlük

⁵⁴⁰ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-013-005, Tarih: 00.00.31-17.08.34.

⁵⁴¹ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1844, Dosya No: 72-78-010, Tarih: 15.09.30-29.05.34.

⁵⁴² ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1844, Dosya No: 72-78-008-01, Tarih: 15.09.30-29.05.34. Arşiv belgelerine dayanılarak, Teşkilât-ı Mahsusa tarafından dönemin gazetelerinin kontrol altında tutulduğu söylenebilir.

⁵⁴³ Mülâzım-ı evvel rütbesi Ahmet Tetik tarafından "teğmen" olarak çevrilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 24-25. Ancak, "Mülâzım-ı evvel" rütbesi bugünkü askeri terminolojide "üsteğmen" rütbesinin karşılığıdır. Detaylı bilgi için bkz.: Zeynel Levent, Müşerref Avcı, "Mustafa Kemal'in Hayatında Saklı Kalmış Bir Dönem: Mülâzım-ı Evvel Mustafa Kemal", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 60 (2017), s. 513-534.

⁵⁴⁴ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-013-005 a, Tarih: 00.00.31-17.08.34. Hind, Mısır, Afgan, Arabistan Şubesi altında Afganistan ve Hindistan masasına bakan Abdürrab Bey'in, aynı zamanda Tercüme ve Telif Şubesi'nde de görev yaptığı ve Buhara, Hive, Afganistan, Hindistan, İran ve Belucistan masalarına baktığı, Zaman ve İkdâm Gazeteleri'ni de takip ettiği görülmektedir. Hind, Mısır, Afgan, Arabistan Şubesi altında Afganistan ve Hindistan masasına bakan üsteğmen Yusuf İzzet Efendi'nin ise aynı zamanda Tercüme ve Telif Şubesi'nde Mısır, Trablusgarp, Ceziretü'l-Arab ve Siyonizm masasına baktığı, ayrıca Tanin, Âti ve Vakit Gazetelerini de takip ettiği görülmektedir.

vazifesini ise Köprülüzade (Mehmed) Fuad Bey yapmaktadır. Yüzbaşı Suheyl Bey İran'dan, üsteğmen Adnan Bey Kafkasya'dan, üsteğmen Rıfat Bey Kırım'dan, Yüzbaşı Süleyman Bey Türkistan ve Kuzey Türkleri'nden, Mülazım-ı Sâni (Teğmen) Hayri Bey yayın ve basın dağıtımdan sorumludur. Piyade yüzbaşı Sadeddin Bey, Kemal Bey ve subay vekili Kemal Beyler ise mihmandarlık görevini üstlenmişlerdir. Subay vekili Kemal Bey aynı zamanda tercümandır.⁵⁴⁵

Afrika-yı Şarkî, Afrika-yı Garbî, Sevkiyat, Umûr-ı Ta'kibiye, Muamelât-ı Zâtiye, Kurye Şubesi; bir müdür, Afrika-yı Şarkî ve Afrika-yı Garbî Masası olmak üzere iki bölge sorumlusu, sevkiyat masası, kurye masası, takip işleri masası ve özlük işlemleri masasından oluşmaktadır. Şube müdürlüğü vazifesini Teşkilât-ı Mahsusa'nın tanınmış simalarından süvari kaymakamı (Yarbay) Hüsameddin (Ertürk) Bey icra etmektedir. Afrika-yı Şarkî ve Garbî Masası'na İhtiyat Hesâb Me'muru Vekili Nuri Bey, Sevkiyat Masası'na Serçavuş (Başçavuş) Muâvini İlhami Bey, Kurye Masası'na Sivil tabib... (isim yazılmamış) Bey ve Nefer Dürrî Bey, Umûr-ı Ta'kibiye masasına Serçavuş (Başçavuş) Muâvini İhsan Bey ve Takımbaşı Salih Bey, Muâmelât-ı Zâtiye masasına ise Nefer (Er) Hidayet Bey görevlendirilmiştir.⁵⁴⁶

Muhasebe Şubesi; bir müdür, muhasebe kâtibi, yardımcı hizmetlerde görevli personel, emir erleri ve eğitim çavuşundan oluşmaktadır. Şube müdürü piyade kıdemli yüzbaşı Ali Rıza Bey, muhasebe kâtibi Nefer Celâl Bey'dir.⁵⁴⁷ Evrak ve Dosya Şubesi; yalnızca yüzbaşı Muhtar Bey'den oluşmaktadır.⁵⁴⁸ Rumili (Rumeli) Şubesi'nin müdürü piyade yüzbaşı Fuad Bey'dir. Yüzbaşı Fuad Bey'in emrinde bir kısım subay ve astsubay bulunduğu anlaşılmakla birlikte, bunların kimlikleri belli değildir.⁵⁴⁹ Uzun zamandan beri Karargâh-ı Umûmi İstihbarat Şubesi Müdürü

⁵⁴⁵ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-013-006, Tarih: 00.00.31-17.08.34.

⁵⁴⁶ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-013-006 a, Tarih: 00.00.31-17.08.34.

⁵⁴⁷ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-013-007 a ve 008.

⁵⁴⁸ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-013-007, Tarih: 00.00.31-17.08.34.

⁵⁴⁹ Teşkilât-ı Mahsusa kadrosu içinde yarbay, yüzbaşı gibi subayların yanında; yedek subay, serçavuş (başçavuş) muavini, nefer (er), şeyh ve sivil personel bulunması gibi nedenlerle "Teşkilât-ı Mahsusa Yedek Subaylar/Asteğmenler tarafından yönetiliyordu." şeklinde eleştirilerle/küçümsemelerle karşılanmaktadır. Bazı durumlarda da Teşkilât-ı Mahsusa personel yapısını oluşturan katmanlardan dolayı tenkit edilmiştir. Teşkilât-ı Mahsusa bir gayrinizami harp örgütüdür ve bir gayrinizami harp yapılanmasının daha iyi anlaşılması için 1950'li yıllarda Küba'da verilen mücadeleye ait bir raporun

Yarbay Seyfi Bey'le temas halinde olan Yüzbaşı Fuad Bey son zamanlarda Yarbay Seyfi Bey'den aldığı talimat üzerine Teşkilât-ı Mahsusa'ya kayıtlı/Teşkilât-ı Mahsusa mensubu bazı milis subay ve astsubaylarla birlikte gizli bir memuriyetle hareket etmiştir.⁵⁵⁰

Teşkilât-ı Mahsusa Birinci Cihan Harbi yıllarında dünya ölçekli bir siyaset üretmeye ve bu doğrultuda faaliyetlerde bulunmaya çalışmıştır.⁵⁵¹ Bu dönemde Teşkilât-ı Mahsusa; Arap ve Ermeniler öncelikli olmak üzere, ayrılıkçı hareketlerin bastırılmasını sağlamak ve Rus, Fransız, İngiliz sömürgelerindeki Türk ve Müslüman ahaliyi ayaklandırmak;⁵⁵² İtilaf Devletleri'nin işgal faaliyetlerine karşı mukavemet hareketinin nüvesini oluşturacak hücreleri teşkil etmek, eğitip-donattığı çeteler marifetiyle gerilla harbi vermek ve istihbari çalışmalar yapmak;⁵⁵³ İslam dünyasının ihtilalcı liderlerini etkilemek amacıyla Mahatma Gandi, Mevlana Mehmet Ali, Sait Han, Şair İkbâl, Muhammet Ali Cinnah gibi tanınmış simalarla irtibat kurmak;⁵⁵⁴ İstanbul'da çeşitli dillerde hazırlanan cihad bildirgelerini gizlice teşkil edilen Türk-Alman ekipleri eliyle İslam memleketlerine ulaştırmak⁵⁵⁵ gibi bir misyon yüklenmiştir.

Özetle, Balkan Harbi'nde Osmanlı ordusunun daha ziyade küçük rütbeli subaylarınca tecrübe edilen gayrinizami harp, bu subayların daha üst komuta kademelerine gelmeleriyle, Birinci Cihan Harbi'nde daha fazla uygulama sahası bulmuştur.⁵⁵⁶ Teşkilât-ı Mahsusa, hem devlet hem de istihbarat geleneğine sahip İtilaf Devletleri ve onların yerli işbirlikçilerinin bazen birine, bazen aynı anda

incelenmesinde fayda mülâhaza edilmektedir. Bahse konu raporda, Fidel Castro'nun 7.300 üniformalı (mavi veya yeşil) ve bir o kadar da hâlâ Batista'nın kontrolü altında bulunan şehirlerde çalışan ve sivil giyinen yardımcı kuvvetten oluştuğu belirtilmektedir. Rapora göre Castro güçlerinin temel birliği, bir "asteğmen" tarafından komuta edilen kırk kişilik bir takımdır ve "Binbaşı rütbesi, Küba askeri kuvvetlerinin en büyük rütbesi"ni teşkil etmektedir. (Küba Başkanı'nın vefatından önce kullandığı apoletlerindeki tek yıldız, harp sırasında olduğu gibi yine bu rütbeyi temsil etmekteydi.). Detaylı bilgi için bkz.: Greene, **a.g.e.**, s. 200.

⁵⁵⁰ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-013-007, Tarih: 00.00.31-17.08.34. Talimatın Karargâh-ı Umûmi İstihbarat Şubesi Müdürü'nden alınması ve mahiyetinin gizli olması, görevlendirilen personelin Teşkilât-ı Mahsusa'ya kayıtlı/Teşkilât-ı Mahsusa üyesi "milis subay ve astsubaylardan" oluşması gibi etkenler göz önüne alındığında, bu vazifenin Teşkilât-ı Mahsusa eliyle yürütülen gayrinizami harp faaliyetlerinden biri olduğu değerlendirilebilir.

⁵⁵¹ Tetik, **Teşkilât-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. XI-XII.

⁵⁵² Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, s. 167-168.

⁵⁵³ Erdal Şimşek, **a.g.e.**, s. 67-68.

⁵⁵⁴ Tunaya, **a.g.e.**, s. 356-357.

⁵⁵⁵ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı (1914-1918)**, Cilt: VI, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 145.

⁵⁵⁶ Güneş, **a.g.t.**, s. 136-140.

birkaçına karşı çok geniş bir coğrafyada başarılı bir gayrinizami harp mücadelesi vermiştir.

2.4.1.1. Kafkasya'ya Yönelik Faaliyetleri

Birinci Cihan Harbi'nde Kafkas (Doğu) Cephesi, Karadeniz'den İran hududuna kadar uzanan yaklaşık olarak 350 kilometre genişlik ve 250 kilometre derinlikteki bir alanı kapsamaktadır.⁵⁵⁷

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Doğu Cephesi'nde faaliyette bulunduğu coğrafya bugün itibariyle bölgesel bir tasnife tabi tutulduğunda; Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın Güney Kafkasya; İran'ın Ortadoğu başlıkları altında toplandığı görülür. Rusya ise coğrafi açıdan, Asya'nın kuzeyinde, Avrupa'nın doğusunda, Gürcistan ve Azerbaycan'ın kuzeyinde bir bölge olarak tanımlanmaktadır.⁵⁵⁸ Bu çalışmada bahse konu bölgesel tasnife büyük oranda sadık kalınmakla birlikte; Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyetlerinin bütünlüğü açısından kısmi yorum farklılıkları getirilecektir. Bu bağlamda, Teşkilât-ı Mahsusa açısından İran, Ortadoğu'ya yönelik faaliyetler açısından değil; İran Azerbaycanı üzerinden Güney Kafkasya'ya açılan bir kapı olarak değerlendirilerek, Kafkasya çatısı altında incelenecektir. Nitekim Mustafa Ragıp Esatlı da Teşkilât-ı Mahsusa'dan Ömer Naci Bey'in İran coğrafyasındaki faaliyetlerini “*Kafkas Mıntıkası*” olarak adlandırmaktadır.⁵⁵⁹ Arşiv belgeleri de bu tasnifi desteklemektedir. Teşkilât-ı Mahsusa'nın arşiv belgelerine yansıyan teşkilat şemasına bakıldığında; İran'a yönelik faaliyetlerin Kafkas, Türkistan, Şimal Türkleri ile aynı çatı altında “*Şark Şubesi*” altında toplandığı görülmektedir.⁵⁶⁰

Türkler'in Kafkasya'daki Türk ve Müslüman halka ilgisi ve onları kazanmak adına başvurduğu gayrinizami harp faaliyetlerinin tarihi Birinci Cihan Harbi'nden çok öncelere dayanmaktadır.⁵⁶¹ Türk makamlarınca 19. yüzyılın ikinci yarısından

⁵⁵⁷ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Kafkas Cephesi, 2'nci Ordu Harekatı: 1916-1918**, Cilt: II, 2. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 1.

⁵⁵⁸ Bölgesel kategorizasyon için bkz.: T.C. Dışişleri Bakanlığı resmi örün sitesi, http://www.mfa.gov.tr/Ana_Sayfa/Dış_Politika/Bölgeler, Erişim tarihi: 05.09.2018.

⁵⁵⁹ Esatlı, **a.g.e.**, s. 261-262.

⁵⁶⁰ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-013-006, Tarih: 00.00.31-17.08.34.

⁵⁶¹ Özellikle II. Katerina Dönemi'nde Kırım, Kafkasya ve Kuzey Karadeniz yöresinde bulunan Müslüman halkı, Osmanlı Devleti'nin etkisinden tamamen koparmak amacıyla yönelik girişimlerde belirgin bir artış görülmüştür. Detaylı bilgi için bkz.: **Tarihte Türk-Rus İlişkileri**, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1975, s. 35-68. 1863-1873 yılları arasında Türkistan'ın güney bölgelerinde vukuu bulan Rus yayılmacılığı karşısında Hokand ve Hive (Hiyve) Hanlıkları ile Buhara

itibaren Rusları müşkül duruma düşürmek maksadıyla, sınırın öte tarafında yaşayan Çerkezleri ve Abaza'ları ayaklandırmaya yönelik bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu çabalar Birinci Cihan Harbi yıllarında uygulamaya konulmaya çalışılan “*Türkçülük*” veya “*Turancılık*” akımının ilk örneklerinden biridir.⁵⁶²

Literatürde Birinci Cihan Harbi döneminde Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'ya yönelik gayrinizami harp faaliyetlerinin başlangıç tarihi olarak birbirine yakın zamanlar zikredilmekle birlikte; üzerinde mutabık kalınan net bir tarih yoktur. Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Arif Cemil Denker, “*seferberliğin ilân edildiği günün gecesi*”, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Katib-i Mesulleri'nin İstanbul'dan karayolu ile Doğu'ya gönderilmesi ile Kafkasya'ya yönelik faaliyetlerin resmen başladığı görüşündedir.⁵⁶³ Bu durumda, Kafkasya'ya yönelik faaliyetlerin başlangıç tarihi 3 Ağustos 1914'dür.⁵⁶⁴ Akademisyen İrfan Paksoy, Almanların Ağustos 1914 tarihinde Ruslara karşı Tannenber'g'de kazandığı büyük başarıdan esinlenen Enver Paşa'nın, kendisinin de Kafkasya'daki Rus kuvvetlerine karşı benzer bir zafer kazanarak, 1878 tarihli Berlin Antlaşması ile Ruslara bırakılmak zorunda kalınan Kars, Ardahan ve Batum'u geri almanın, ardından nüfusunun büyük çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Kafkaslara girmenin, son aşamada da Orta Asya'ya uzanıp, oradaki Türkleri ayaklandırarak Rusları yenilgiye uğratmanın mümkün olduğu kanaatini taşıdığını ifade etmektedir.⁵⁶⁵ Almanların Tannenber'g Zaferi için 20 Ağustos 1914 tarihi işaret edildiği düşünüldüğünde⁵⁶⁶ Kafkasya'ya yönelik faaliyetlerin başlangıç tarihi Eylül ayı başlarına tekabül etmektedir. Vahdet Keleşyılmaz ise daha Osmanlı Devleti harbe girmeden evvel ayaklanma çıkarmak maksadıyla Enver Paşa'nın Kafkasya'ya adam gönderdiği görüşündedir.⁵⁶⁷ Osmanlı Devleti'nin İtilaf

Emirliği'nin Osmanlı Devleti'nden yardım taleplerine, saray içi karışıklıklar ve dış baskılar nedeniyle ancak 1874 yılında karşılık verilebilmiştir. Türkistan Hanlıkları'na gönderilen bu ilk ciddi Osmanlı Askeri Heyeti; Yarkent'te topçu taburu kurarak topçuluk eğitimi vermiş, Nizam-ı Cedid örneğine uygun olarak 3 bin kişilik bir alay teşkil etmiş ve toplam 80 bin kişilik bir ordu oluşturulmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: Timur Kocaoğlu, “*Türkistan'da Osmanlı Türk Subaylarının Faaliyetleri (1914-1923)*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 4 (2000), s. 21-22.

⁵⁶² Kurat, **Türkiye ve Rusya...**, s. 94-96, 240.

⁵⁶³ Denker, **a.g.e.**, s. 12-13.

⁵⁶⁴ Esatlı, **a.g.e.**, s. 257-258.

⁵⁶⁵ İrfan Paksoy, **Cihan Harbi: Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 177.

⁵⁶⁶ Ercüment Kuran, “*I. Dünya Savaşı*”, Cilt: 6, **İslam Ansiklopedisi**, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 1992, s. 197.

⁵⁶⁷ Vahdet Keleşyılmaz, “*Belgelerle Türkiye'nin I. Dünya Savaşı'na Giriş Süreci*”, **Erdem Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 31 (1999), s. 141.

Devletleri'ne resmen harp ilan ettiği tarih 11 Kasım 1914 olduğuna göre, Kafkasya'ya yönelik faaliyetlerin başlangıç tarihi Kasım 1914'den önceki bir tarihtir. Kişisel kanaatim ise Enver Paşa'nın Ocak 1914 tarihi itibariyle Harbiye Nazırlığı'na ve ek görevli olarak da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne atanmasıyla birlikte Kafkaslar ve Güney Asya coğrafyasına ait faaliyetler için gerekli talimatı verdiğidir.⁵⁶⁸ Nitekim Cemal Kutay, Kuşçubaşı Eşref tarafından teşkil edilen ve beş kişiden oluşan Teşkilât-ı Mahsusa'ya mensup bir fedai grubunun gayrinizami harp faaliyetleri icra etmek üzere 1914 yılı Haziran ayı başında İzmir'den Bombay'a, oradan da Türkistan'a gitmek üzere yola çıktıklarını anlatmaktadır.⁵⁶⁹

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya'ya yönelik planları kapsamında Kafkasya (doğu) misyonu oluşturulmuştur.⁵⁷⁰ Bu misyonun başındaki isim olan Doktor Bahaddin Şakir Bey ile birlikte Trablusgarp ve Balkan Harbi'nde gayrinizami harp tecrübesi edinen yirmi kişilik bir ekip yola çıkmıştır. Bu heyetin görevi; 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Ruslar tarafından işgal edilen Kafkasya ve Kuzeybatı İran'daki İngiliz ve Rus askeri gücünü zayıflatmak için dâhilde ve hariçte çeteler kurmak, istihbarat toplamak, talimli fedai kıtalarıyla hududu geçerek akın harekâtı yapmak ve bölge halkını silahlandırmaktır.⁵⁷¹ Özetle gerilla harbi verilecek,⁵⁷² Türk ve Müslüman halk ayaklanmaya teşvik edilecek ve

⁵⁶⁸ MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nde bulunan Piyade Korgeneral Enver Bey'e ait emeklilik işlem dosyası.

⁵⁶⁹ Kutay, **Ana-Vatan'da...**, s. 29-37. Akademisyen Salih Özkan da, çoğunlukla Cemal Kutay'ın bahse konu eserinden ve bu heyet içinde yer alan Adil Hikmet Bey'in anılarından yararlanarak hazırladığı makalesinde, Teşkilât-ı Mahsusa mensubu fedailerin Birinci Cihan Harbi'nden hemen önce yola çıktığını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Salih Özkan, "*Teşkilât-ı Mahsusa'nın 1916 Yedisu/Türkistan İsyanı'ndaki Rolü*", **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, Sayı: 8 (2017), s. 266-273.

⁵⁷⁰ Artvin yöresine yönelik araştırmalarıyla bilinen Mustafa Adil Özder'e göre, Teşkilât-ı Mahsusa'nın bu bölgedeki faaliyetlerinde Kara Kemal, Artvinli Yusuf Rıza ve Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) Bey'in ağabeyi Nail Bey aktif rol almıştır. İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nden de Doktor Bahattin Şakir ve Filibeli Hilmi Bey vardır. Detaylı bilgi için bkz.: Mustafa Adil Özder, **Kurtuluşunun 50'nci Yılı Dolayısıyla Artvin ve Çevresi**, Artvin Turizm ve Tanıtma Derneği Yayınları, Ankara, 1971, s. 142. Görevlendirilenler arasında Trabzon Valisi Cemal (Azmi) Bey, Erzurum Valisi Tahsin (Uzer) Bey de bulunmaktadır. O dönemde Teşkilât-ı Mahsusa ile vali ve mutasarrıf gibi mülki idare amirlerinin neredeyse tümünün doğrudan ve yakından bir bağı olduğu görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Koçak, *a.g.m.*, s. 171-214.

⁵⁷¹ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 101-105.

⁵⁷² Çağdaş Yüksel, "*I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Gerilla Savaşı Denemeleri*", **Uluslararası Savaş ve Kültür Sempozyumu (Amasya Üniversitesi)**, (Ed.) Nazan Kahraman vd., Kibatek, 2017, s. 88.

Rus ordusunun arkadan kuşatılmasına çalışılacaktır.⁵⁷³ Bu amaçla Türk-Müslüman ahali ile birlikte Hıristiyan Gürcüler'den de istifade edilmiştir.⁵⁷⁴ Teşkilât-ı Mahsusa'nın tanınmış simalarından Hüsamettin (Ertürk) Bey anılarında; Berlin, Viyana ve Bükreş'teki esir kamplarından alınarak, İstanbul'a getirilen Kafkas kökenli Türk-Müslüman ahalinin teşkilatlandırıldıktan sonra ayaklanma çıkarmak gayesiyle Alman denizaltılarıyla, Rusya sahillerine çıkardıkları hususuna yer vermiştir.⁵⁷⁵

Erzurum'u kendisine merkez olarak seçen Teşkilât-ı Mahsusa, bu cephede "*Erzurum, Van ve Trabzon Misyonu*" olarak üç grupta teşkilatlanmıştır. Dr. Bahattin Şakir Bey, karargâhı Erzurum'da olmak üzere Çoruh Vadisi-Doğubeyazıt arasında; Yusuf Ziya Bey Trabzon merkezli olarak Sahil'de, Hopa-Borçka-Batum arasında Rusya'ya yönelik faaliyetlerle meşgul olacaklardır. Ömer Naci Bey ise Van'ı merkez edinerek İran topraklarına akınlar düzenleyecektir.⁵⁷⁶

Ancak Bahattin Şakir ve beraberindekiler gayrinizami harp taktiklerini uygulamak yerine; düzenli ordunun yapabileceği cephe harbine girerek, zafer kazanma hayaline kapılmışlardır. Bu durumu farkederek Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Binbaşı Süleyman Askeri, Bahaddin Şakir ve Rıza Beylere gönderdiği uyarı mahiyetindeki 7 Eylül 1914 tarihli yazıda; Gürcistan'da halen mevcut olan teşkilatın takviye edilerek, ayaklanma için altyapı oluşturulması; silah ve cephane dağıtımını için kanal teşkilatının kurulması; 40-50 kişilik çeteler oluşturulması; telefon ve telgraf hatlarının kesilmesi; demiryolları, tünel ve köprülerin imha edilmesi; düşman erzak ve cephanesinin yağmalanması; zayıf düşman birliklerine saldırılar düzenlenmesi; düşman ordusunun gerisinde faaliyetlerde bulunulmasını istemiştir. Yalnızca gayrinizami harple meşgul olunmasını isteyen Süleyman Askeri Bey, bu amaçla kullanılacak çetelerin niteliklerini ise şöyle tasvir etmektedir: "*Çeteler görünmeksizin görmek, hissettirmeksizin iş görmek, harekâtıyla değil ancak ef'aliyle (filleriyle) kendisini göstermek mecburiyetindedir.*"⁵⁷⁷

⁵⁷³ Mustafa Görüryılmaz, **Türk Kafkas İslam Ordusu ve Ermeniler (1918)**, Korza Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 50-51.

⁵⁷⁴ Vahdet Keleşyılmaz, "*Kafkas Harekâtı'nın Perde Arkası*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XVI, Sayı: 47 (2000), s. 376-391.

⁵⁷⁵ Tansu, **İki Devrin...**, s. 164-165.

⁵⁷⁶ Bilgin, **a.g.e.**, s. 116, 255-256.

⁵⁷⁷ Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 270-290.

Bu bölgede düzenli ordu birlikleri (3'üncü Ordu Komutanlığı) tarafından Teşkilât-ı Mahsusa'ya destek verilmesine rağmen; Ekim ayında Bahaddin Şakir ile Dahiliye Nazırı Talat Bey arasındaki yazışmalar ile Nail Bey'in Binbaşı Süleyman Askeri Bey'e gönderdiği yazılardan para, silah-mühimmat sıkıntısı çekildiği ve sağlık teşkilatının iyi olmadığı, sağlık malzemesi yetersizliği yaşandığı anlaşılmaktadır.⁵⁷⁸ Aralık 1914'de Teşkilât-ı Mahsusa'nın tanınmış simalarından Yakup Cemil, emrindeki 486 kişilik bir Teşkilât-ı Mahsusa Müfrezesi⁵⁷⁹ ile Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'da çeşitli sabotaj faaliyetlerinde bulunmak üzere denizyoluyla İstanbul'dan Trabzon'a gelmiş, Borçka'dan Artvin'e geçmiş ve Ardahan Harekâtı'na katılmıştır.⁵⁸⁰ Yine aynı dönemde 3'üncü Ordu Komutanlığı, bölgedeki Teşkilât-ı Mahsusa müfrezelerinin Alman Stange Bey emrine verilmesini istemiş ve 18 Aralık tarihinde Stange Bey Borçka'ya gelmiş, bu dönemde Teşkilât-ı Mahsusa birlikleri üç taburlu bir alay, bağımsız bir tabur ve bir bölükten oluşan bir teşkilat yapısına dönüştürülmüştür.⁵⁸¹

Süleyman Askeri Bey'in, 20/21 Aralık 1914 tarihinde Irak ve Havalisi Kumandanlığı'na atanmasından sonra⁵⁸² Teşkilât-ı Mahsusa birlikleri, Ruslarla cephe harbine girmiş ve başarısız olmuşlar, 5 Ocak 1915'te Yakup Cemil, 22 Şubat'ta Bahaddin Şakir, 2 Mart'ta Rıza Bey, 15 Mart'ta Nail Bey, 7 Ağustos'ta ise Yarbay Stange bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştır.⁵⁸³

Bu durum gayrinizami kuvvetlerle nizami harp yapılamayacağını söyleyen Süleyman Askeri Bey'in öngörülerinin doğru çıktığı anlamına gelmektedir. İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi içinde son derece güçlü bir yeri olan; ancak gayrinizami

⁵⁷⁸ Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 293-323.; Günay, **a.g.e.**, s. 489-490.

⁵⁷⁹ Teşkilât-ı Mahsusa Müfrezeleri'nin teşkil şeklinin anlaşılması açısından örnek olması amacıyla, ATASE Arşivi'nde bulunan "*Teşkilât-ı Mahsusa Künye Defteri*"nin bir sayfası EK-9'da sunulmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: ATASE Arşivi, BDH-2 Katalogu, K: 2028, Dosya: 565-1-1.

⁵⁸⁰ Bilgin, **a.g.e.**, s. 116, 255-256.

⁵⁸¹ Sinan Onuş, **Teşkilât-ı Mahsusa'dan Kurtuluş Savaşı'na Kızılca Kıyamet: Alb.Ali Rıza Bey ve Yzb.Fuat Bey'in Günlükleri**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 28-46.

⁵⁸² ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 3603, Dosya No: 3-2-8, Tarih: 1.12.30-23.12.30.

⁵⁸³ Tetik, **Teşkilât-ı Mahsusa...**, s. 319-381. Bahattin Şakir Bey'in bazı davranışları çevresinden tepki almasına neden olmuştur. Dönemin Erzurum Valisi Hasan Tahsin (Uzer) Bey, Bahattin Şakir Bey'in hangi askeri uzmanlığa dayanarak, bu bölgedeki hareketleri yönlendirdiği, ordu ve harp hakkında raporlar düzenlediği ve komuta heyetinin değiştirilmesine neden olduğunun sorgulandığını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Mustafa Şahin, **Hasan Tahsin Uzer'in Hayatı, İdari ve Siyasi Faaliyetleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 125-127.

harp konusuna vakıf olmayan Bahattin Şakir Bey'in, gayrinizami birlikleri cephe harbinde kullanmaya çalışması ve kendi başına buyruk hareket etmesi bir hatadır.

Kafkasya'ya yönelik faaliyetler, çeteler oluşturulması ve bunların silahlandırılarak ayaklanma çıkarılmasıyla sınırlı değildir. Özellikle siyasi alanda, açık/gizli olarak gayrinizami harp faaliyetleri icra edilmiştir. Bu kapsamda, yeraltı örgütlenmesi yoluna gidilmiş ve Azerbaycan ile Kafkasya'nın bağımsızlığı için çalışan "DİFAİ" (Kafkas Umum Müslüman Savunma Komitesi) adlı teşkilat ile temasa geçilmiştir. Yine Çerkez Müşir Murat Paşa gibi seçkin Kafkas göçmenleri arasında teşkilatlanmaya gidilerek "Türk Sıhhi Misyonu" adlı gizli bir komite oluşturulmuştur.⁵⁸⁴ 1917 yılında ise bir adım daha ileri gidilmiş ve "İttihat ve Terakki Cemiyeti Kafkasya Şubesi" açılmıştır.⁵⁸⁵

Teşkilât-ı Mahsusa'nın İran coğrafyasındaki faaliyetleri de çok geniş kapsamlıdır. O dönemde Teşkilât-ı Mahsusa için İran, yalnızca bir ülkeden ibaret değil; Kafkasya ve Güney Asya'ya yönelik çalışmaların merkezinde yer alan önemli bir kavşak noktasıdır.

Osmanlı Devleti İran'da en çok Ruslar ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Rusya'nın İran'daki varlık gerekçesi Rus makamlarınca; Kafkasya'dan İran'a firar etmiş olan Ermenileri oradan çıkarmak olarak deklare edilmişse de; İran'ın kuzeyindeki Rus istilasının gerçek nedeni, Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti'nin Türkistan ve Afganistan'a yönelik artış gösteren faaliyetlerinin önünü kesmek ve Şiiliğin Türkistan ve Afganistan'a yayılmasının önüne geçmektir.⁵⁸⁶

Birinci Cihan Harbi yıllarında Teşkilât-ı Mahsusa'nın İran'da icra ettiği faaliyetlerde ise iki Ömer ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki İttihat ve Terakki'nin hatiplerinden Ömer Naci Bey, ikincisi ise Özel Şube'nin yani Teşkilât-ı Mahsusa'nın Harbiye Nezareti'ndeki nüvesinin kurucularından Ömer Fevzi Bey'dir.

⁵⁸⁴ Görüryılmaz, a.g.e., s. 106-107.

⁵⁸⁵ Ali Sarıkoyuncu, Mesut Erşan, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya Siyaseti", **Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Cilt: I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2003, s. 213; Reha Yılmaz, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Siyaseti", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları (OAKA) Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 6 (2008), s. 137-160.

⁵⁸⁶ Masoumeh Daei, "I. Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı-Ermeni ve Rusya-Ermeni İlişkilerine İlişkin Bir Belge (15-16 Kanunuevvel 1327)", **Belgeler**, Cilt: 32, Sayı: 36 (2011), s. 105-106.

Ömer Naci Bey'in İran'a gönderilme sebebi; Osmanlı ordusunun Kafkas Cephesi'nden Rus ordusuna yapacağı bir saldırının başarısı için, Çarlığın gadrine uğramış muhtelif unsurları ayaklandırmaktır.⁵⁸⁷ Ömer Naci Bey'in bu kritik görev için seçilmiş olmasının nedeni, bu bölgede daha önce de faaliyette bulunmuş olmasıdır.⁵⁸⁸

Dönemin şahitlerinden Tarık Mümtaz Göktepe'nin ifadesine göre Ömer Naci Bey, İran'daki faaliyetleri sırasında Tahran'da yakalanmış ve idama mahkum edilmiş, ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Hükümet'in girişimleri sonucunda kurtarılıp İstanbul'a dönmüştür.⁵⁸⁹ Ancak Ömer Naci Bey, Birinci Cihan Harbi yıllarında Kafkasya'ya yönelik gayrinizami harp faaliyetlerinde bulunmak üzere ikinci kez aynı bölgeye görevlendirilmiştir. Ömer Naci Bey'in yeni vazifesi İran Azerbaycanı'ndaki ahaliyi Ruslar aleyhine ayaklandırmak; kendisine katılan milis kuvvetler ile zayıf Rus kuvvetlerine taarruzlar düzenlemek; ihtilale yardımcı olmak; Musul'da bulunan 12'nci Kolordu Komutanlık Vekaleti ile irtibatı muhafaza etmek ve 3'üncü Ordu Komutanlığı ile Tahran'daki Türk Ataşemiliterliği arasındaki bağlantıyı sağlamaktır.⁵⁹⁰

Ömer Naci Bey'in bu bölgedeki faaliyetlerini Erzurum'dan destekleyen Bahaddin Şakir Bey bir yandan, 29 Ağustos'ta, Teşkilât-ı Mahsusa Merkez-i Umumisi aracılığıyla, Enver Paşa'ya verdiği raporda; İran'a yönelik çete teşkili yapılarak, Ömer Naci Bey riyasetinde yola çıkarıldığı bildirmekte,⁵⁹¹ diğer yandan da Tahran'daki Osmanlı Sefiri vasıtasıyla İran Hükümeti'ne haber göndererek, gelen müfreze için Kerbela'daki müçtehitler tarafından fetvalar neşredilmesini istemektedir.⁵⁹² Bu tarihten yaklaşık dört ay sonra, Ömer Naci Bey'in, Başkumandanlığa gönderdiği 2 Ocak 1915 tarihli telgrafta, Musul'dan sevk olunan kuvvete katılan çok sayıda mücahidin ortaklaşa gayretleriyle Azerbaycan'ın düşmandan arındırılacağı bildirilmektedir. Onun planına göre, Azerbaycan'da kurulacak başarılı bir idareyle İran halkı nezdinde Halifelik makamına karşı duyulan

⁵⁸⁷ Esatlı, **a.g.e.**, s. 261-262.

⁵⁸⁸ Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 100.

⁵⁸⁹ Tarık Mümtaz Göktepe, "Milli Hatibimiz Ömer Naci", **Zafer Gazetesi**, 31.08.1952, s. 4.

⁵⁹⁰ **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Kafkas Cephesi 3'üncü Ordu Harekâtı**, Cilt: 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993, s. 856.

⁵⁹¹ Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 270-290.

⁵⁹² Bilgin, **a.g.e.**, s. 122.

sempati daha da artırılacaktır.⁵⁹³ Bu tarihten yalnızca on gün sonra Ömer Naci Bey müfrezesi Tebriz'e girmiş ve Ahraz'da petrol enerji hatlarını tahrip etmiştir.⁵⁹⁴ Eylül 1915'de ise Ömer Naci Bey Müfrezesi ve Alman Scheubner'in emrindeki bir müfrezenin Azerilere yardıma gönderilmeye çalışıldığı görülmektedir.⁵⁹⁵

Yine 13 Ekim 1915 tarihli bir telgraf Ömer Naci Bey Müfrezesi'nin faaliyetleri hakkında ipuçları vermektedir. Bitlis'ten, Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e gönderilen telgrafta; Ömer Naci Bey'in, İran'a hareket etmek üzere bin mevcutlu müfrezesi ve bir Alman heyetiyle Erzurum'dan Bitlis'e geldiği haber verilmekte ve ihtiyaçlarının tahsisat-ı mestureden (örtülü ödenekten) karşılanması için müsaade istenmektedir.⁵⁹⁶ 7 Kasım 1915 tarihli bir başka belgeden ise Ömer Naci Bey'in "*milis*" kuvvetlerce desteklendiği anlaşılmaktadır. Musul Valisi Haydar Bey tarafından, Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bu telgraf ile Ömer Naci Bey'e yardımda bulunmak gayesiyle milis kumandanı (Çerkez) Ethem Bey'le beş yüz mücahit tertip edildiği bildirilmektedir.⁵⁹⁷ Ömer Naci Bey Müfrezesi'ne yapılan bu takviyenin sebebi, müfrezenin Ermeni çetecilere karşı kullanılacak olmasıdır. Ekim 1915 tarihinden itibaren Cizre yakınlarında toplanan bin kadar Ermeni'nin çıkardığı ayaklanma Midyat'a sıçrayarak Süryaniler'i de içine almış, bu ayaklanmaları Sincar'da Yezidiler'in Ermenilerle birlikte çıkardıkları ayaklanma takip etmiştir. 4'üncü Ordu'dan gönderilen bir tabur asker ve Çerkez Ethem'in emrindeki milislerle desteklenen Ömer Naci Bey bu ayaklanmaları büyük oranda bastırmıştır.⁵⁹⁸

Başka bir deyişle, bugün modern gayrinizami harp teorisinde kontrgerilla harekâtı olarak tanımlanan asilerle mücadele faaliyeti bundan yüz yıl evvel Ömer Naci Bey eliyle Teşkilât-ı Mahsusa tarafından gerçekleştirilmiştir.

⁵⁹³ Sadık Sarısamam, "*Ömer Naci Bey Müfrezesi*", A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 16 (1995), s. 501.

⁵⁹⁴ İltar, **a.g.e.**, s. 9-10. İran'da Oscar von Niedermayer ve "*German Lawrance*" olarak anılan Wilhelm Wasmuss gibi Almanlar da Ruslar tarafından kullanılan demiryolları ve köprülerin havaya uçurulması, İngilizler'in haberleşme hatlarının kesilmesi, İran'da banka soygunları yapılarak ihtilal için gerekli maddi desteğin sağlanması gibi gayrinizami harp faaliyetlerinde bulunulmuştur. Detaylı bilgi için bkzn.: Sean McMeekin, **The Ottoman End Game: War, Revolution, and The Making of The Modern Middle East (1908-1923)**, Penguin Press, New York, 2015, p. 294-296.

⁵⁹⁵ Reha Yılmaz, "*Birinci Dünya Muharebesi'nin Başlangıcında Osmanlı Devleti'nin Kafkas Siyaseti*", **Azerbaycan Xalq Cümhuriyyəti ve Qafqaz İslam Ordusu**, (Ed.) Mehmet Rıhtım, Mehman Süleymanov, Qafqaz Universiteti Qafqaz Araşdırmaları İnstitutu Neşriyyatı, Bakı, 2008, s. 66-68.

⁵⁹⁶ BOA, Dosya No: 493, Gömlek No: 80, Tarih: 30 Eylül 331.

⁵⁹⁷ BOA, Dosya No: 496, Gömlek No: 66, Tarih: 25 Teşrin-i evvel 333.

⁵⁹⁸ Sarısamam, *a.g.m.*, s. 503-507.

İran'da Rus düzenli birlikleriyle de mücadele etmek zorunda kalan Ömer Naci Bey, kayıplarının artması üzerine 6'ncı Ordu'ya başvurarak, Enver Paşa'nın Trablusgarp'ta yaptığı gibi muntazam bir aşiret teşkilatı yapma önerisinde bulunmuştur. Ona göre, bir miktar düzenli ordu ve birkaç top ile takviye edilecek aşiret birlikleri Ruslar'a karşı kullanılabilir, hatta Azerbaycan bile kurtarılabilirdi.⁵⁹⁹ Ancak içinde bulunulan olumsuz koşullar nedeniyle ilave bir yardım alması mümkün olmayan Ömer Naci Bey 31 Temmuz 1916 tarihinde Kerkük'te Tifüs nedeniyle vefat etmiştir.⁶⁰⁰

Ömer Fevzi Bey'in ismi ise İran'da ilk olarak Binbaşı Hüseyin Rauf (Orbay) Bey Müfrezesi ile duyulmuştur.⁶⁰¹ Hüseyin Rauf Bey'e göre, Ömer Fevzi Bey Osmanlı-İtalyan Harbi'ne katılmış; Irak, Filistin ve Suriye'de teşkilat yapmış; Umumi Karargâh Şark Şubesi Müdürlüğü vazifesini üstlenmiş, son olarak da kendi mahiyetinde Afganistan'a gitmek üzere teşkil edilen müfrezenin askeri heyetine başkanlık etmiştir.⁶⁰² Sonraki günlerde karşımıza Tahran Ataşemiliteri olarak çıkan Ömer Fevzi Bey, Kafkasya'ya yönelik faaliyetlerin merkezinde yer almıştır. Kurduğu çetelerle Dağıstan'da gayrinizami harp yapan Ali Murteza Bey faaliyetlerini, Tahran Ataşemiliteri Ömer Fevzi Bey ile irtibatlı olarak sürdürmekte, yeterli maddi destek sağlandığı taktirde Kafkasya'da ihtilal çıkarıp, köprüleri havaya uçurma ve Bakü petrolerini yakma gibi gayrinizami harp faaliyetlerinde bulunabileceğini söylemektedir.⁶⁰³ Bu dönemde Ömer Fevzi Bey Osmanlı Devleti'nin çıkarları doğrultusunda çalışan gayrinizami yapılanmalara malzeme ve para desteği sağlamış; Rusya'dan kaçan/kaçırılanların İran'a, İran'dan da Osmanlı

⁵⁹⁹ Mehmet Kenan, **Büyük Harpte İran Cephesi, (Osmanlıca Metin)**, Cilt: 2, Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği Ankara Matbaası, Ankara, 1928, s. 149, 186.

⁶⁰⁰ ATASE Arşivi, BDH Kataloğu, Klasör No: 199, Dosya No: 260/838. Ölümünün ardından Ömer Naci Bey'in kuvvetleri Kafkasyalı Emir Arslan Bey kumandasında 4 piyade ve 1 süvari bölüğü halinde tertip edilerek, 13'üncü Kolordu emrindeki Müstakil Süvari Alayı'na bağlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Sadık Sarısamam, "Ömer Naci Bey'in İttihat ve Terakki'deki Rolü ve Etkisi", **İttihatçılar ve İttihatçılık Sempozyumu (25 Kasım 2014) Bildiriler**, Cilt: 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 138.

⁶⁰¹ Hamidiye Süvarisi Hüseyin Rauf (Orbay) Bey ile arkadaşı Ömer Fevzi (Mardin) Bey'i bir arada gösteren arşiv belgesi EK-10'da sunulmuştur. Kaynak: İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Bel_Mtf_025636.

⁶⁰² Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni: Siyasi Hatıralarım**, Emre Yayınları, İstanbul, 1993, s. 18-19.

⁶⁰³ Sadık Sarısamam, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında İran Elçiliğimiz ile İrtibatlı Bazı Teşkilât-ı Mahsusa Faaliyetleri", **A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi**, Sayı: 7 (1996), s. 209-217.

topraklarına geçmesini temin etmiş; düşman unsurlar hakkında istihbari bilgilerin toplanmasını ve ilgili birimlere ulaştırılmasını sağlamıştır.⁶⁰⁴

Ayrıca, Ömer Fevzi Bey ve dolayısıyla Teşkilât-ı Mahsusa'nın çabalarıyla İslam hukukunu savunmak, İslam devletlerinin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla İran'da "*Difa'-i İslam Cemiyeti*" kurulmuştur.⁶⁰⁵ Ömer Fevzi Bey, 16 Ağustos 1916 tarihinde Kirmanşah'tan 6'ncı Ordu Komutanlığı'na gönderdiği yazıda; bir yıldan fazla bir süre uğraştıktan sonra İran'da İstanbul'a bağlı "*İttihad-ı İslam*" temeline dayanan bu İslam cemiyeti kurmayı başardığını bildirmiştir.⁶⁰⁶

İran'daki gayrinizami harp faaliyetlerinin bunlarla da sınırlı olmadığı, "*Osmanlı Ajansı*"nın propaganda amaçlı olarak dağıtımının sağlanması için Teşkilât-ı Mahsusa tarafından düzenli olarak para tahsis edildiği⁶⁰⁷ ve Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in bu işi bizzat takip ettiği Osmanlı kayıtlarından anlaşılmaktadır.⁶⁰⁸

⁶⁰⁴ Çağdaş Yüksel, "*Birinci Dünya Savaşı Sırasında İran'da Osmanlı-Rus Mücadelesinde Tahran Sefareti'nin Rolü*", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt: 4, Sayı: 11 (2017), s. 285-293.

⁶⁰⁵ Bu Cemiyetin isminin, Ermeni tehditlerine karşı 1905 yılında merkezi Gence olmak üzere Bakü, Gazne, Nahçıvan, Karabağ, Erivan, Tiflis ve Kars'a kadar geniş bir coğrafyayı içine alan bölgede Ahmet Ağaoğlu önderliğinde kurulan "*Difai Fırkası*" ile isim benzerliği dikkat çekicidir. Bir yandan Ermeniler'in Türkler'e karşı uyguladıkları zulmü fiili mukavemetlerle engellemeye çalışan fırka, diğer taraftan da Kafkasya'da birlik tohumları atarak, buradaki halkları Ruslara karşı birleşmeye çağırmıştır. Bu gizli fırka Ahmet Ağaoğlu'nun 1908 yılında Türkiye'ye geçmesiyle faaliyetlerini sonlandırmış ya da azaltarak, daha da gizlemiştir. Ömer Naci Bey 14 Ocak 1915 tarihinde Tebriz'e girdinde, Azerbaycan Türkleri'nin çıkardığı Gence merkezli büyük isyanda Rus ve Ermenilere karşı savaşanlar Difai teşkilatına mensup unsurlardır. Difai Fırkası Azerbaycan milli ordusunun oluşumuna da katkı sağlamıştır. Detaylı bilgi için bkzn.: Zafer Atar, Kurtuluş Demirkol, "*Azerbaycan Topraklarında Rus-Ermeni İşbirliğine Karşı Yükselen Bir Ses: Difâi Fırkası*", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 45 (2015), s. 167-180.

⁶⁰⁶ Tetik, *Teşkilat-ı Mahsusa...*, Cilt: II, s. 408.

⁶⁰⁷ Bu dönemde gerek İran, gerekse Kafkasya'da yerleşik Türk ve Müslüman halkın içinde bulunduğu psikolojik durumun da Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyetleri için son derece uygun olduğu görülmektedir. 1915 yılı sonlarında cephe gerisinde siper kazmak ve amelelik yapmak gibi geri hizmet faaliyetleri için Türkistan'da bir seferberlik yapılarak, halkın amele sıfatıyla askere alınacağı haberlerinin basına yansmasıyla Türkler arasında Ruslara karşı zaten mevcut olan husumet daha da körüklenmiştir. 1916 yılı Mayıs ayında Semerkand'da; Taşkent, Hiyve, Buhara, Cizak, Hokand gibi bölgelerden temsilciler bir araya gelerek amele olarak askere alınmanın önüne geçilmesi, bu mümkün olmazsa protesto mahiyetinde isyanlar çıkarılması konusunda karar almışlardır. Ancak alınan kararlar uygulanamamış; 8 Temmuz 1916 tarihinde çıkarılan emirle ahaliden amele toplanmaya başlanmıştır. Detaylı bilgi için bkzn.: Abdullah Recep Baysun, *Türkistan İstiklal Hareketleri ve Enver Paşa*, (Haz.) Erol Cihangir, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 26. Türkistan'dan 200 bin amele alınarak, cephelerin en tehlikeli bölgelerinde çalıştırılmışlardır. Ayrıca Yedisu eyaletindeki Kırgızların malları yağmalanmış, can ve ırzlarına kastedilmiş, Taşkent'te suçsuz insanlar kurşuna dizilmiştir. Detaylı bilgi için bkzn.: İsrail Kurtcephe, "*Teşkilât-ı Mahsusa Belgelerine Göre 1917 Rus İhtilali Sırasında Türkistan*", *A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 12 (1993), s. 394-395.

⁶⁰⁸ BOA, Dosya No: 80, Gömlek No: 155, Tarih: 14 Teşrin-i evvel 333.

Kafkasya'ya yönelik bu çabalar yerel ve bölgesel ölçekte de kalmamış; uluslararası arenada Kafkasya'da yerleşik Türk-Müslüman halkların sesinin duyurulmasına ve bu sayede kamuoyu desteğinin sağlanmasına çalışılmıştır. İçinde Yusuf Akçura'nın da olduğu bir grubun "1916 Lozan Mill(iy)etler Konferansı"na gönderilmesi bu durumun örneklerinden biridir. Ancak öncelikle bu yolculuktan bir süre önce kurulan "Rusya'da Sakin Müslüman Türk Tatarların Haklarını Müdafaa Cemiyeti"nin Dâhiliye Nezareti'ne yazdığı bir dilekçeden bahsetmek gerekir. Bahse konu dilekçede:

"Rusya'da sakin Türk cinsinden ve İslâm dininden olan kavimlerin beşerî, millî ve dinî haklarını müdafaaaya çalışmak ve merkez-i idaresi İstanbul'da, Nur-ı Osmaniye caddesinde, Şeref sokağında 32 numaralı hanede bulunmak üzere 'Rusya'da Sakin Müslüman Türk Tatarların Haklarını Müdafaa Cemiyeti' unvanıyla bir cemiyet teessüs etmekte olduğu ve Osmanlı Darülfünunu muallim muavinlerinden Nur-ı Osmaniye caddesinde mukim Hüseyinzade Ali Bey, 'Türk Yurdu' Mecmuası Müdürü Büyükkada'da Nizamda mukim Akçuraoğlu Yusuf Bey ile 'Turan Neşr-i Maarif Cemiyeti' Reisi Mukimuddin Beycan Bey'in cemiyetin umur-ı idaresiyle meşgul olacaklarını arz zımında işbu beyannamemiz arz olunur." ⁶⁰⁹ denilmektedir.

Bu adres esasen Teşkilât-ı Mahsusa'ya ait olduğundan "Rusya'da Sakin Müslüman Türk Tatarların Haklarını Müdafaa Cemiyeti"nin Teşkilât-ı Mahsusa eliyle kurulduğu veya en azından müşterek hareket ettikleri söylenebilir. ⁶¹⁰ Bahse konu konferansta, Teşkilât-ı Mahsusa'nın görevlendirdiği ve bizzat desteklediği Çerkes, Kırgız, Tatar, Çağatay, Lezgi (Dağıstan) ve Kumuk temsilcileri ayrı ayrı hazırladıkları bildirimleri "Fransızca" olarak dile getirmişler ve böylece Rusya taahkümü altındaki bulunan halkların seslerinin duyulmasını sağlamışlardır. ⁶¹¹ Bu konferansa iştiraktan çıkan netice propagandadan ibaret olmakla birlikte; Türk/Müslüman ahalinin uluslararası bir organizasyonda seslerinin yükseltmiş olması açısından büyük önem arz etmektedir. ⁶¹²

İç ve dış birçok etken nedeniyle 12 Mart 1917 tarihinde Petrograd'da yaşanan olaylarla başlayan Bolşevik İhtilali ⁶¹³ Teşkilât-ı Mahsusa tarafından yakından takip edilmiş ve reel-politikle örtüşen öngörülerde bulunulmuştur. Teşkilât-ı Mahsusa Doğu Şubesi Fahri Müdürü Köprülüzade Mehmed Fuad Bey, Rus İhtilali'nin almış

⁶⁰⁹ Keleşyılmaz, "Teşkilât-ı Mahsusa...", s. 460.

⁶¹⁰ Teşkilât-ı Mahsusa'nın adresi bazı yerlerde 32, bazı yerlerde 39 numara geçmekle birlikte, bu karmaşanın iki binanın sırt sırta olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

⁶¹¹ Tetik, **Teşkilât-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 195.

⁶¹² Keleşyılmaz, "Teşkilât-ı Mahsusa...", s. 460-462.

⁶¹³ Yunus Ekici, "Bolşevik İhtilâlinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 1 (2017), s. 265.

olduğu son şeklin, genel kanaatin aksine, Rusya'nın tek başına bir barışa fazlasıyla yaklaştığını gösterdiğini belirterek bundan sonra yapılması gerekenlere dair Harbiye Nezareti'ne 12 Aralık 1917 tarihli bir eylem planı sunmuştur. Mehmed Fuad Bey'e göre; muhtemel bir barışın ardından Rusya Müslümanları'na yönelik politikalar şimdiden belirlenmeli ve Türkler diğer unsurlara karşı gizlice silahlandırılarak, askeri bir yapılanmaya gidilmelidir.⁶¹⁴

Mehmed Fuad Bey'in öngörülere doğru çıkmış ve çok geçmeden Rusya harpten çekilmiştir. Rusya'nın çekilmesi üzerine Brest-Litovsk Antlaşması ile kendi sınırlarını 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi öncesi sınırları olarak Rusya'ya ve müttefiklerine kabul ettiren Osmanlı Devleti, Kafkasya politikasını bir adım daha ileri taşıyarak, Kafkas Müslümanları'nın bağımsızlığına odaklanmıştır. Bu sebeple, Enver Paşa, Nuri (Killigil) Bey'den Kafkas Müslümanları'nın istiklalini sağlamayı yönelik bir ordu kurmasını istemiştir. Bu kapsamda, Yarbay Nuri (Killigil), kurmay heyeti ile birlikte 22 Mart 1918 tarihinde Musul üzerinden Bakü'ye hareket etmiştir.⁶¹⁵ Enver Paşa imzasıyla 10 Mayıs 1918 tarihinde 4'üncü Kolordu Komutanlığı'na gönderilen şifreli bir telgraf da Teşkilât-ı Mahsusa'nın Birinci Cihan Harbi'nin son günlerinde Kafkasya'ya yönelik bu faaliyetine ışık tutmaktadır. Bahse konu telgrafta; *“Kafkas İslam Ordusu Kumandanı Nuri Paşa, Kafkasya'daki İslam anâsırından Teşkilat-ı Mahsusa-yı Askeriye yapmak vazifesiyle ve kendi emrine iki-üç fırka teşkiline kâfi zabitan kadrosu verilerek gönderilmiştir. Ahvâl müsait olursa Bakü'ye gidecek ve oradaki Teşkilat-ı Mahsusa'yı idare edecektir.”* denilmektedir. Ayrıca bahse konu bölgenin 4'üncü Kolordu'nun harekât bölgesiyle ilişkili olması münasebetiyle faaliyetlerini eşgüdüm halinde yürütmeleri istenmiştir.⁶¹⁶ Bu durum, sonraki yıllarda, Milli Mücadele Dönemi'nde sıkça karşılaşılabilecek olan milis-düzenli ordu birlikteliğinin Birinci Cihan Harbi yıllarındaki bir örneğini teşkil edecektir.

⁶¹⁴ Tetik, **Teşkilât-ı Mahsusa...**, Cilt: II, s. 200-204.

⁶¹⁵ Mustafa Çolak, *“Osmanlı-Alman Rekabeti Çerçevesinde Kafkas Müslümanlarının Bağımsızlığı ve Bakü Meselesi (1917-1918)”*, **History Studies: International Journal of History**, Vol.: 6 (2014), p. 31-32.

⁶¹⁶ Bahse konu telgrafta, Nuri Bey'in rütbesine dair de bir açıklama bulunmaktadır. Buna göre; *“...Ordu-yu Osmani'deki rütbesi kaimakam (yarbay) olub buradaki vaziyet-i hususiyesi nazar-ı dikkate alınarak Fahri Ferik rütbesi verilmiş ve kendisi senelerden beri bu rütbe ile Trablusgarp Kumandanlığı'ni ifâ etmiştir.”* denilmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 51, Dosya No: 243A-005-1, Tarih: 14.02.34-26.10.34.

Azerbaycan ve Türk gönüllülerinden teşekkül ettiği süsü verilerek oluşturulan “*Kafkas İslam Ordusu*”yla Almanların sürece müdahil olması önlenmiştir.⁶¹⁷ Kafkas İslam Ordusu’nun en önemli destekçileri Azeriler olmuştur. Birinci Cihan Harbi boyunca; Azerilerin Osmanlı Devleti’nden, Gürcülerin Alman İmparatorluğu’ndan, Ermenilerin ise İtilaf Devletleri ve Rusya’dan siyasi, askeri ve mali destek aldıkları söylenebilir.⁶¹⁸ Kafkas İslam Ordusu’nun teşkilinin hemen ardından, Haziran 1918’de “*Osmanlı Şark Orduları Grubu*“ kurulmuştur. 3’üncü, 6’ncı ve 9’uncu Ordular’dan kurulan “*Şark Orduları Grubu Komutanlığı*”na, Halil (Kut) Paşa atanmıştır.⁶¹⁹ “*Kafkas İslam Ordusu*”nun silah-mühimmat ihtiyacı Şark Orduları Grubu tarafından karşılandığı gibi, Bakü Harekâtı’nda⁶²⁰ bu ordunun en önemli bölümünü “*Şark Orduları Grubu*”nun mensupları teşkil etmiştir.⁶²¹

Kafkas İslam Ordusu’nca 15 Eylül 1918 tarihinde Bakü’nün teslim alınmasından sonra, Dışişleri Komiseri Çiçerin, topraklarının Türk düzenli ordu birlikleri ve çetelerin müşterek harekâtı ile işgal edildiğini iddia etmişse de, Türk tarafı iddiaları kabul etmemiş ve bu faaliyetin yerli halktan teşekkül eden çetelerce gerçekleştirildiğini ileri sürmüştür.⁶²² Bakü’nün, alınması, Almanya’da da rahatsızlığa sebep olmuştur. Almanya açıkça Osmanlı Devleti’ni protesto etmiş; Osmanlı Devleti ise “*Nuri Paşa, Azerbaycan Hükümeti’nin emrindedir ve Osmanlı Devleti ile ilgisi yoktur.*” diyerek, Bakü Harekâtı’yla ilgisinin olmadığını ileri sürmüştür.⁶²³ Diğer taraftan, Ruslar tarafından Bakü harekâtının sorumlusu olarak

⁶¹⁷ Kurat, *Türkiye ve Rusya...*, s. 530-531.

⁶¹⁸ Çolak, *a.g.m.*, p. 27-41.

⁶¹⁹ Aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin faal üyelerinden biri olan Halil (Kut) Paşa’nın; “*Lanet olası çölü (Mezopotamya) İngilizlere bırakalım! Türkistan’a gidelim! Orada küçük Cihangir’im (oğlu) için yeni bir imparatorluk kurmak istiyorum.*” şeklindeki sözleri, kendisinin sahip olduğu mefkurenin göstergesidir. Detaylı bilgi için bkz.: Karaköse, *a.g.e.*, s. 141.

⁶²⁰ Haziran 1918’de Bakü’ye Bolşevikler hâkimdir ve ülkenin petrol ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılayan Bakü, Bolşevikler için çok önemlidir. Detaylı bilgi için bkz.: Musa Gasımov, “*Bakü’nün Kurtarılması Uğruna Türk Diplomasininin Mücadelesi: 1918 Yılı*”, *Avrasya Dosyası Azerbaycan Özel Sayısı*, Cilt: 7, Sayı:1 (2001), s. 19.

⁶²¹ Bilal N.Şimşir, “*Kafkas İslam Ordusu’nun İleri Harekâtı ve Bakü Savaşları*”, *İRS Tarih Bilinci Dergisi*, 2012, s. 36.

⁶²² Kurat, *Türkiye ve Rusya...*, s. 691-692.

⁶²³ Aslında Almanların tepkisi abartılıdır. Çünkü harbin başlangıcında, Kafkas Cephesi’nde muhtemel bir Türk-Rus mücadelesinin, Rus kuvvetlerini bölerek kendi işini büyük oranda kolaylaştıracağı düşünün Almanya, Osmanlı’yı yanına çekmek adına, Enver Paşa’nın “*Kızıl Elma*” hayali ile örtüşen bugünkü Türkî Cumhuriyetleri vaat etmekteyken; harbin ilerleyen safhalarında tavır değişikliğine gitmiştir. Alman Hükümeti ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan 2 Ağustos 1914 tarihli mukavelenamede; Osmanlı’nın Almanya yanında harbe girmesi halinde, “*... Almanya hükümeti, devleti aliyenin şark hudutlarını, Rusya’da sakın İslam unsurlar ile doğrudan doğruya temas etmesine müsait olmak üzere tashih ettirmeyi taahhüt eder.*”⁶²³ ifadelerine yer verilmiştir. Hal böyle olmasına

Yakup Şevki Paşa'nın gösterildiği de olmuştur. Osmanlı Devleti tarafından Ruslar'a; "*Bizde Şevket Paşa yoktur.*" cevabı verilmiş ve Yakup Şevki Paşa'ya yönelik suçlamalar kabul edilmemiştir.⁶²⁴

Özetle, Bakü'nün alınması sırasında Enver Paşa ve Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarınca gayrinizami harbin tüm boyutları uygulanmış ve bu harekâtın Türkler tarafından icra edildiği bilinse de Rus ve Alman makamlarınca bir şey yapılamamıştır. Bu dönemde Kafkas İslam Ordusu'nun ilerlemesi karşısında Enver Paşa'nın çektiği iki ayrı telgraf da hatırlara Balkan Harbi sırasında Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin kuruluş safhasında yaşananları getirmektedir.

Başkumandan Enver Paşa Harbiye Nezarethanesi telgrafhanesinden Halil Paşa'ya çektiği ilk telgrafta; "*Bakü Ruslara verilecek, petrolünü de Almanlar alacaktı. Neden oraya taarruza lüzum gördünüz. Niye bunu Başkumandanlığa haber vermediniz. Sizin yeriniz Kars'tır. Bakü'de ne işiniz var. Derhal Kars'a dönünüz ve bir daha Başkumandanlıktan izin almadan böyle işlere karışmayınız.*" demektedir. Bu telraftan yalnızca birkaç saat sonra evindeki makineden çektiği telgraftaysa; "*Büyük Turan İmparatorluğu'nun Hazar kenarındaki zengin bir konak yeri olan Bakü şehrinin zaptı haberini en büyük meserretle karşılarım. Türk ve İslam tarihi sizin bu hizmetinizi unutmayacaktır...*" demektedir. Görülüyor ki, birinci telgraf Alman İmparatorluğu müttefiki Osmanlı Devleti'nin Başkumandanı Enver Paşa'dan; ikincisi ise "*Türk Enver Paşa*"dan gelmektedir.⁶²⁵

Mondros Mütarekesi ile Teşkilât-ı Mahsusa'nın Türk dünyasına yönelik faaliyetlerinin son bulduğuna yönelik iddialarda bulunulsa da,⁶²⁶ gerçek tam olarak böyle değildir. Çünkü bu coğrafyada hayata geçirilen önemli gayrinizami harp faaliyetlerinden sonuncusu, Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra "*Cenûb-i Garbi Kafkas Hükümet-i Muvakkata-i Milliyesi*"nin kurulmasıdır. Bu hükümetin temelleri 5 Kasım 1918 tarihinde "*Elviye-i Selase olarak adlandırılan Kars-Ardahan ve Batum*" için toplanan Kars İslam Şûrası ile atılmış ve (Teşkilât-ı Mahsusa

rağmen, Almanların tepkisinin nedeni, Kafkasya Cephesi'nde, Osmanlı Devleti ve Almanya gibi iki müttefik devletin farklı stratejik amaçlar gütmeleridir. Detaylı bilgi için bknz.: Kaya Tuncer Çağlayan, "*İngiliz Belgelerine Göre Kafkasya'da Osmanlı-Alman Rekabeti*", **XIII. Türk Tarih Kongresi (04-08.10.1999)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 54.

⁶²⁴ Selma Yel, **Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 67.

⁶²⁵ Görüryılmaz, **a.g.e.**, s. 304.

⁶²⁶ Kurtcephe, "*Teşkilât-ı Mahsusa...*", s. 409.

mensuplarından) Cihangirzade İbrahim Bey⁶²⁷ hükümet başkanlığına seçilmiştir.⁶²⁸ Büyük ölçüde Teşkilat-ı Mahsusa'nın eseri olan bu geçici hükümet, Balkan deneyiminden altı yıl sonra İttihatçılar için ikinci bir geçici devlet kurma girişiminin tezahürüdür.⁶²⁹

Birinci Cihan Harbi yıllarında Türkler açısından Kafkasya Cephesi'nde ve Rus boyunduruğu altındaki Türk-İslam coğrafyasında bu tür gayrinizami harp uygulamalarına başvurulurken, Ruslar da boş durmamıştır. Daha Osmanlı Devleti seferberlik ilan etmeden evvel, Rusya harekete geçmiş ve Osmanlı toprakları üzerindeki Ermeni ve Rumları gayrinizami harp amacıyla kullanma yoluna gitmiştir. Taşnaksutyun Komitesi'nin şifreli bir telgrafla bağlısı bulunan tüm şubelere:

“Rus ordusu sınırdan ilerler ve Osmanlı askeri çekilirse her tarafta birden eldeki vasıtalarla ayaklanılacak, Osmanlı ordusu iki ateş arasında bırakılacak, devlete ait binalar ve kurumlar bombalarla uçurulacak, yakılacak, hükümet kuvvetleri meşgul olunacak, levazım kafileleri vurulacak. Tersine olarak Osmanlı ordusu ilerlerse Ermeni askerleri silahlarla Ruslara iltihak edecek veya kıtalarından firar ile çeteler teşkil eyleyecek.” emrini vermiştir.⁶³⁰ Rusya, 4 Kasım 1914 tarihinden itibaren de Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'ya yönelik psikolojik harp argümanlarına karşı çareler geliştirmiş ve Rusya'da yerleşik Türk-İslâm halkına karşı propaganda faaliyetlerine başlamıştır.⁶³¹ Yine bu dönemde Rus Kafkas Ordusu'nda

⁶²⁷ Cihangirzade/Cihangiroğlu İbrahim Bey, 1907 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiş, Balkan Harbi'nde Kuşçubaşı Eşref'in komutasında Kafkas Taburu Komutanlığı yapmış ve önemli vazifeler üstlenmiş, Birinci Cihan Harbi yıllarında ise Enver Paşa tarafından İran ve Irak'a gönderilmiştir. 1918 yılında Kars'a 9'uncu Ordu emrine gönderilen İbrahim Bey, Haziran 1918'de Şüregel Kaymakamlığı'na getirilmiştir. II. Kars Kongresi'nde kurulan Milli Şura Hükümeti reisi olmuş, 9 Ocak 1919'da Kars Mutasarrıflığı'na atanmıştır. Sonrasında ise Cenûb-i Garbi Kafkas Hükümeti'nin devlet başkanı olmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 178-183.

⁶²⁸ Ahmet Ender Gökdemir, **Cenub-i Garbi Kafkas Cumhuriyeti**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 17.

⁶²⁹ Tunaya, **a.g.e.**, s. 646.

⁶³⁰ Gerçekten de, Birinci Cihan Harbi öncesinde Ermeni Komite ve Kurulları bütün Osmanlı coğrafyasına yayılmışlardır. Ülke içinde; seyyar müfrezeler, siyasi haberci çeteler, köy çeteleri, yedek çeteler, esnaf dernekleri, mütefekkir ve aydınlar cemiyetleri şeklinde teşkilatlanmışlardır. Siyasi takımlar kendi içinde iki bölüme ayrılmış ve bunlardan bir kısmı savunma; diğer kısmı ise saldırı için eğitim görmüşlerdir. Her köyde seyyar çetelere nezaret etmek ve fedailerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak ve bir yerden diğer bir yere nakillerini ve gerektiği zaman firarlarını sağlamakla görevli 5-10 kişilik heyetler oluşturulmuştur. Yine her köyde haberleşmeyi temin için kadınlar müfrezesi teşkil edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Bayar, **Ben de Yazdım...**, Cilt: 5, s. 42-53.

⁶³¹ Musa Gasımov, *“Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Rusya'nın Azerbaycan'da Türkçülük ve İslamcılıkla Mücadelesi”*, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 18, (Çev.) Sadık Sadıkov, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 545-547.

Hıristiyan Gürcüler ile Ermeniler'den müteşekkil kıtalar kullanılmış, Türkler tarafından zaptedilen bölgelerdeki Ermeniler de Rus ordusunda gönüllü olarak savaşmıştır.⁶³² Türkler Rus-Ermeni işbirliğine mani olarak bir yandan bölge halkının can ve mal güvenliğini sağlarken, diğer yandan da Osmanlı birliklerinin geri bölgesinin güvenliğini almak amacıyla konvansiyonel ordu birlikleri dışındaki birimlerden istifade etmiş, Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının girişimleriyle Kafkasya'daki Müslüman Türkler ve Hıristiyan Gürcüler organize edilerek, Osmanlı'ya destek vermelerini sağlamıştır. Yine tehcir yolu ile Ermenilerin neden olduğu karışıklıklarının önüne geçilmeye çalışılmış, Ermenilerle tarihi anlaşmazlıkları olan Kürtlere daha yakın davranılarak, muhtemel bir Rus-Ermeni-Kürt müşterek harekâtının önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁶³³

2.4.1.2. Güney Asya'ya Yönelik Faaliyetleri

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Güney Asya'ya yönelik faaliyetleri Afganistan ve Hindistan üzerinde yoğunlaşmıştır. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindistan'a yönelik faaliyetleriyle; buradaki İngiliz hakimiyetinin kırılması, İngiliz ordusunun isyanlarla oyalanması ve İngiltere'nin, Hindistan'ın insan gücünden faydalanmasının önüne geçilmesi gibi amaçlar güdülmüştür.

Çünkü 1914 yılı itibariyle dünyanın en büyük imparatorluğu olan İngiltere'nin harp sırasında sahip olduğu 2,8 milyon muharip askerin 1,4 milyonluk kısmı Hindistan ordusundan gelmektedir. Mezopotamya'da Türklere karşı verilen mücadele Hindistan'dan yönetilmiş, Hint birlikleri aynı zamanda Mısır ve Alman Doğu Afrikası'nda da görev yapmış, artan insan gücü talepleri büyük ölçüde Hindistan'dan karşılanmıştır. Bunlara ilave olarak, muharip olmayan işçi birlikleri teşkil edilerek İngiliz ordusunun lojistik ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmıştır.⁶³⁴ Afganistan'a yönelik faaliyetler ise jeopolitik açıdan önemli olan bu ülkeyle iyi ilişkiler kurarak, Afgan Emiri Habibullah Han'ı harbe ikna etmek üzerine kurgulanmıştır. Afganistan'ın Türk-Alman ittifakıyla birlikte hareket etmesi Rus ve

⁶³² Mehmet Bilgin, **Rus İşgalinde Trabzon Direnişi**, Serander Basın Yayıncılık, Trabzon, 2008, s. 103-105.

⁶³³ Günay, **a.g.e.**, s. 487-488, 494-497.

⁶³⁴ Ian F.W.Beckett, **The First World War: The Essential Guide to Sources in the U.K. National Archives**, Cromwell Press, Great Britain, 2003, p. 22-24.

İngilizlere karşı stratejik bir mevzi kazanılması anlamına geldiği gibi, harbin yeni coğrafyalara yayılması anlamına da gelmektedir.⁶³⁵

Bu coğrafyada yaşayan Müslüman halkın, hilafet makamını temsil ediyor olması nedeniyle Osmanlı Devleti'ne karşı önceden beri süregelen bir teveccühü vardır. 20. yüzyılın başlarında ise Hindistan halkının Müslüman Türklere olan ilgisi İngilizleri ürkütecek boyutlara ulaşmıştır. 1911-1912 yıllarında Lahor'da açık hava toplantıları yapılmış, Trablusgarp ve Balkan Harbi hakkında konferanslar verilmiştir. Muhammed İkbâl gibi Müslüman aydınların, Türk insanını Hint gençlerine sevdirmeye yönelik çabalarının da etkisiyle Balkan Harbi sırasında geniş çaplı bir Kızılay Heyeti yardım amaçlı olarak Türk topraklarına gelmiş, bazı üniversite öğrencileri Birinci Cihan Harbi'nde savaşmak için Türk ordusu saflarına katılmışlardır.⁶³⁶

Teşkilât-ı Mahsusa, bu müsait ortamı kullanarak Müslüman halkın Osmanlı'ya karşı beslediği sempatiyi daha da büyötmeye ve Osmanlı Devleti'nin çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. Teşkilât-ı Mahsusa eliyle Kuzey Afrika ve Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'ya yönelik faaliyetlerinde genel itibariyle çete teşkili yoluna gidilerek, gerilla harbi verilmesi ön plana çıkarılmışken; Afganistan ve Hindistan'a yönelik gayrinizami harp faaliyetlerinde daha farklı bir yöntem benimsemiş ve Almanlarla müşterek veya müstakil olarak heyetler gönderilerek propaganda faaliyetlerinde bulunma ve dini motifleri ön plana çıkarma gayreti içinde olunmuştur.

Hintliler ile Türk topraklarındaki ilk temas İstanbul'da Har Dayal⁶³⁷ adlı bir isyancıyla sağlanmış ve Dayal İstanbul'da "Gadr" (İsyân) adlı bir örgüt kurmuştur.

⁶³⁵ Vahdet Keleşyılmaz, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Afganistan'a Yönelik Girişimleri", 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) 10-15.09.2007: Tarih ve Medeniyetler Tarihi, Cilt: 4, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2012, s. 1831.

⁶³⁶ Muhammed İkbâl, **Doğu'dan Esintiler: Hayatı, Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler**, (Naşir) N. Ahmed Asrar, Tisamat Basım Yayım, İstanbul, 1988, s. 7-12.

⁶³⁷ "Hint Devrimci" Lala Har Dayal, 1908 yılından itibaren İngiliz emperyalizmi ile mücadeleyle etmeye başlamış, Fransa ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinde İngiltere karşıtı propaganda faaliyetlerinde bulunmuş, 1913 yılında Hindistan'da İngilizler'e karşı isyan faaliyetlerini organize etmek üzere "Ghadr (Gadr) Partisi"ni kurmuş ve Amerika Birleşik Devletleri'nde "Ghadr" adlı haftalık bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Bahse konu gazete, ABD, Kanada, Filipinler, Fiji, Sumatra, Japonya, Hong Kong, Singapur, Malaya, Hindistan ve Doğu Afrika gibi geniş bir coğrafyaya dağıtılmıştır. Ghadr Partisi'ne Almanya maddi destek sağlamışsa da, bu maddi destek uzun soluklu

Bu örgüt İstanbul'da “*Cihan-ı İslam*” adlı Türkçe, Arapça ve Hintçe bir gazete çıkarmış, Urduca'ya çevrilen bu gazete Güney Asya'nın en uzak köşeleri Lohar ve Kalküta'ya kadar ulaştırılmıştır. Teşkilât-ı Mahsusa Gadr örgütü üzerinden Hindistan'da 1915 yılı Kurban Bayramı'nda genel bir ayaklanma çıkarmak için altyapıyı hazırlamışsa da; yaşanan problemler nedeniyle ülke çapında bir ayaklanma çıkarılamamış, yerel ayaklanmalarla yetinilmek zorunda kalınmıştır.⁶³⁸

Osmanlı Devleti, Afganistan ve Hindistan'a yönelik faaliyetlerini genellikle İran'daki Teşkilât-ı Mahsusa mensupları ve Tahran Sefareti üzerinden yürütmüştür.⁶³⁹ Teşkilât-ı Mahsusa Hindistan, Rusya, İran ve Mısır gibi yerlerde Cihad'ın Müslüman halk arasında yayılması için önemli bir rol üstlenmiş ve bu amaca yönelik geniş çaplı propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur.⁶⁴⁰ 1914 yılı başında Doktor Adnan Adıvar, ardından da Kuşçubaşı Hacı Sami Bey ve beraberinde bir heyetin Hindistan'a gelişi İngilizleri tedirgin etmiştir. İngiliz istihbaratına göre bu şahıslar Teşkilât-ı Mahsusa'nın adamlarıdır. Zaten Hacı Sami Bey'in kardeşi Kuşçubaşı Eşref İngilizlere karşı mahalli milliyetçilerle temas kurmak ve yeraltı faaliyetlerinde bulunmak maksadıyla gittiği Mısır'da suçüstü yakalanmıştır.⁶⁴¹

Yine 1914 yılında, Almanlar ile müştereken Afganistan'a gitmek üzere Binbaşı Hüseyin Rauf (Orbay) Bey Müfrezesi yola çıkmış,⁶⁴² ancak bu heyetin İran'da takılıp kalması nedeniyle, Mehmet Ubeydullah (Hatipoğlu) Bey idaresindeki başka bir heyet 8 Nisan 1915 tarihinde İstanbul'dan Afganistan'a gitmek üzere ayrılmıştır. Bu Sefaret Heyeti'nin içinde sefir, askeri temsilci, katipler ve imam gibi bir kısım görevliler vardır. Ancak bu heyet de İran'dan öteye geçememiştir.⁶⁴³

Ayrıca İngilizlere karşı gayrinizami harp yapmak üzere, üçüncü bir heyetin İran ve Afganistan yoluyla Hindistan'a gönderilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir.

olmamıştır. Detaylı bilgi için bkz.: “*Ghadr Movement*”, Erişim: <http://www.sikh-history.com/sikhhist/events>, Erişim tarihi: 27.11.2018.

⁶³⁸ Mim Kemal Öke, **Güney Asya Müslümanları'nın İstiklâl Davası ve Türk Milli Mücadelesi**, Semih Ofset, Ankara, 1988, s. 28-30.

⁶³⁹ Yüksel, “*I. Dünya Savaşı'nda...*” s. 89.

⁶⁴⁰ Benjamin M.Murgatrody; Erik Jan Zürcher, “*What is the War About Anyway?*”, <http://www.academia.edu>, Erişim tarihi: 05.09.2018.

⁶⁴¹ Öke, **Güney Asya...**, s. 18-23.

⁶⁴² Teşkilât-ı Mahsusa'nın Afganistan'a yönelik en özel operasyonlarından biri olan ve Türk-Alman işbirliğinin/çekişmesinin en ilginç örneklerinden birini teşkil eden “*Hüseyin Rauf Bey Müfrezesi*” arşiv belgeleri eşliğinde, ayrı bir başlık altında incelenecektir.

⁶⁴³ Keleşyılmaz, “*Birinci Dünya Savaşı'nda...*”, s. 1835.

Enver Paşa tarafından, Tahran Sefareti'ne gönderilen 26 Nisan 1915 tarihli telgrafta; Hint Prenslere'nden Pratap (Raca Mahendra Pratap) namında bir zatın başkanlığı altında, Alman ve Hintli birkaç kişiden oluşan bir heyetin, İran ve Afgan tarikiyle Hindistan'a geçip, Hindular ile Hint Müslümanlarını birleştirerek, İngiliz idaresi aleyhine bir ihtilâl hazırlamak üzere İstanbul'da buldukları ve birkaç güne kadar harekete hazır hale gelecek bu heyete bir de Osmanlı subayı katılacağı bildirilmektedir.⁶⁴⁴ Ortadoğu ve Afganistan üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Avusturyalı akademisyen Ludwig W.Adamec, konuya başka bir bakış açısı getirmektedir. Adamec; Almanya Dışişleri Bakanlığı'nın Hintli devrimciler ile temas kurmak ve anti-İngiliz propagandasını Hindistan'a taşımak maksadıyla müşterek liderlik altında Hint Prensi Mahendra Pratap ve Alman teğmen/üsteğmen Werner Otto von Henting'in Hindistan'a doğru yola çıktığını, Türk subayı teğmen Kazım Bey'in de bu heyete katıldığını söylerken, bahse konu faaliyetin Almanlar tarafından kurgulandığını ifade etmeye çalışmaktadır.⁶⁴⁵ Feroz Ahmad'ın söylemleri bu konuyu biraz daha genişletmektedir. Ahmad'a göre; Hint, Türk ve Almanlar'dan teşkil edilen bu heyet Mayıs 1915'de İstanbul'dan ayrılmış ve Ağustos ayında Kabil'e ulaşmıştır.⁶⁴⁶

Bu coğrafyada verilen mücadelede dini motiflerden de istifade edilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından, Birinci Cihan Harbi sırasında dünya Müslümanlarını, Hıristiyan İtilaf Devletleri'ne karşı mücadeleye çağırarak amacıyla 14 Kasım 1914'de Padişah Sultan Reşat tarafından "*Cihad-ı Mukaddes (Kutsal Savaş)*" çağrısı yapılmıştır.⁶⁴⁷ Birinci Cihan Harbi'nde İngiltere'nin çoğunluğunu Hind Müslümanlarının oluşturduğu kuvvetlerden 756 bininin Türk cephelerinde savaştığı, bu durumun Halife'nin İslam dünyası üzerinde hiçbir manevi nüfuzunun kalmadığını açıkça gösterdiği yönünde iddialarda bulunulmakla birlikte; cihat ilanının istenilen etkiyi göstermemesinde İslam dünyasının iletişim imkânlarından mahrum olmasının ve İngiliz propagandasının, cihat fetvasından daha etkili olduğunun da

⁶⁴⁴ TTK Arşivi Kazım Orbay (KO) Koleksiyonu, Kutu No: 13, Gömlek No: 31, Tarih: 13.02.1331.

⁶⁴⁵ Ludwig W.Adamec, **Afganistan (1900-1923): A Diplomatic History**, University of California Press, Los Angeles, 1967, p. 85.

⁶⁴⁶ Feroz Ahmad, "*1914-1915 Yıllarında İstanbul'da Hint Milliyetçi Devrimcileri*", (Çev.) Fatmagül Berktaş, **Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 6 (1984), s. 5-15.

⁶⁴⁷ Görgülü, **a.g.e.**, s. 188.

unutulmaması gerekmektedir.⁶⁴⁸ Ancak bu durum, cihad ilanının Hint Müslümanları üzerinde hiçbir etkisi olmadığı anlamına gelmemektedir. İngilizlerce uygulanan baskılara rağmen Hint Müslümanları cihad çağrısına kısıtlı da olsa cevap vermişler ve bunlar, İtilaf Devletleri saflarında cepheyi içten çökertmeye yönelik gayretlerde bulunmak üzere Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarınca yönlendirilmişlerdir. Teşkilatın bu coğrafyada planladığı en en cüretkar faaliyet ise “*İpek Mendil Komplosu*”dur.⁶⁴⁹ Hindistan’da ayaklanma çıkarmayı hedefleyen bu plan ana hatlarıyla incelendiğinde, Teşkilât-ı Mahsusa’nın bu tasavvurunun 1913’te gerçekleştirilen “*Garb-ı Trakya Hükümet-i Muvakkatesi*” olayını çağrıştırdığı görülecektir. Bu dönemde Teşkilat-ı Mahsusa, Hindistan’da bulunan mensuplarıyla irtibat elemanı olarak hac farızası için Mekke’ye gelen Güney Asyalı Müslümanları kullanmıştır. Hac hatırası görüntüsü verilmiş ipek mendillere işlenmiş talimatlardan birinin İngilizler’in eline geçmesiyle proje çökmüştür.⁶⁵⁰

Bu coğrafyada tatbik edilen gayrinizami harp uygulamalarının mahiyetini “*Hind Milli Cemiyeti (Indian National Society)*”nin Kirmanşah’tan gönderdiği bir rapor ortaya koymaktadır. Bahse konu rapora göre; İran’a kaydırılan “*Bağdat Hind Misyonu (The Baghdad Indian Mission)*” 10 Kasım 1915’de İsfahan’a varmış, Güney, Doğu ve Batı İran’a muhtelif kişiler göndererek İsfahan merkez olmak üzere Şiraz, Kirman ve Ram Hürmüz Misyonları teşkil edilmiştir. Teşkilât-ı Mahsusa’nın teşvikiyle bu misyonlar; ayaklanmaya teşebbüs ve teşkilatlanma faaliyetleri, gazete, beyanname ve bildirimler yoluyla propaganda yapılması, suikast, baskın, sabotaj, grev, istihbarat toplanması, silah, cephane ve para temini gibi faaliyetler icra etmiştir.⁶⁵¹ Bu dönemde maddi sıkıntı çekildiği ve maddi imkansızlığın gayrinizami harp faaliyetlerini sekteye uğrattığı da bilinmektedir. “*Doktor Mansur*” (müstear) adıyla 24 Nisan 1332 (1916) tarihinde Teşkilât-ı Mahsusa yönetimine gönderilen bir telgrafta da, hem bu konudaki talebi, hem de Türk-Alman rekabetine ait izleri bulmak mümkündür. Bahse konu telgrafta; Hind Müslümanlarını mücadele ateşi etrafında toplamak amacıyla para talep edildiği, ancak olumlu bir cevap alınmadığı

⁶⁴⁸ Keleşyılmaz, **a.g.e.**, s. 47-48.

⁶⁴⁹ Öke, **Güney Asya...**, s. 24-30.

⁶⁵⁰ Karabekir, **Gizli Harp...**, s. 103-105.

⁶⁵¹ Keleşyılmaz, **a.g.e.**, s. 141-145.

ve bu nedenle işe başlanamadığı; Almanların ise büyük paralar harcayarak Hind askerlerini çevrelerine toplamaya çalıştıkları anlatılmaktadır.⁶⁵²

Teşkilât-ı Mahsusa ile Cemal Paşa gibi Türk subaylarının gayretlerinin Birinci Cihan Harbi sırasında olmasa bile sonraki yıllarda Güney Asya halkının verdiği bağımsızlık mücadelesine büyük katkı sağladığı söylenebilir. Hindistan ordusunda subay olan yazar John Masters, Malakand Sahra Kuvveti günlerinden sonra İngilizlerin silahlarda yaşadığı ilerlemeye rağmen 1930'larda bile Peştunların sinir bozucu vur-kaç taktikleriyle başa çıkmanın zorluklarından şöyle bahsetmektedir: *“Elimizde hafif otomatik silahlar, havanlar, zırhlı araçlar, tanklar ve uçaklar vardı. Pathanlarda (Peştunlarda) bunlardan hiçbiri yoktu... O (Onlar) hızla sokulup ateş ettiği, ardından koşarak kaçtığı zaman yabanarılarını vurmaya çalışan bir manivela kullanıyor gibiydik.”*⁶⁵³

Sonuç olarak, Teşkilât-ı Mahsusa bu coğrafyada eldeki sınırlı imkanları mümkün olduğunca yerinde kullanarak, devlete fayda sağlama gayreti içinde olmuştur. Her konunun doğrudan ilgisini ve bilenini tespit ettikten sonra, onlarla iş gördüğünü belgeler açıkça ortaya koymaktadır. Bu bölgede elde edilen sonuçlar, dönemin olağandışı şartları dikkate alındığında takdirle karşılanmalıdır.⁶⁵⁴

2.4.1.3. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya Yönelik Faaliyetleri

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya yönelik faaliyetleri Mısır, Irak ve Libya üzerinde yoğunlaşmıştır.

1898 yılının ilk günlerinde Ortadoğu otelleri, bölge halkının alışık olmadığı bir ziyaretçi akınına uğramıştır. İngiltere, Almanya, Fransa ve hatta Macaristan'dan mühendis, arkeolog, kuş ve böcek gözlemcisi gibi maske görevlerle gelen bu insanlar hummalı bir koşuşturma içindedir. Bu dönemde bölgede İngiltere, Almanya ve onun güdümündeki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti olmak üzere üç etkin güç vardır.⁶⁵⁵

Ortadoğu'ya artan bu ilgiden yaklaşık on beş yıl sonra, Birinci Cihan Harbi'nin başlangıcında Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri'ne katılmış

⁶⁵² **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Sayı: 118 (2004), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2004, s. 163.

⁶⁵³ Boot, **a.g.e.**, s. 155-156.

⁶⁵⁴ Tetik, **Teşkilât-ı Mahsusa...**, Cilt: II, s. XVI.

⁶⁵⁵ Er-Reyyis, **a.g.e.**, s. 26.

bulunması, İngiltere'yi iki konuda rahatsız etmiştir. Bunlardan ilki, ilan edilmesi beklenen “*Cihad-ı Mukaddes*”in, İslam âleminde (özellikle Hindistan ve Ortadoğu’da) kendi zararına ortaya çıkabileceği reaksiyoner davranış ve hareketler; ikincisi ise bu ittifakla Türklerin yanında yer alan Almanlar’ın doğuya yayılma politikasının gerçekleşmesi korkusudur.⁶⁵⁶ Amerikalı tarihçi Sean McMeekin tarafından “*çifte blöf*” olarak tanımlanan bu faaliyet Osmanlı Devleti’nin cihat ilan etmesi ve Arapların isyan etmesi anlamına gelmektedir.⁶⁵⁷ Bu durum, II. Abdülhamit’in; “*Benim Avrupa devletleri ile bir başıma boğuşmaya gücüm yoktu ama, Rusya gibi, İngiltere gibi Asya’da birçok Müslüman ahaliyi idareleri altına almış büyük devletler de benim hilâfet silâhından ürküyorlardı.*”⁶⁵⁸ şeklindeki sözlerini doğrulamaktadır. İşte Sultan Mehmet Reşat, bu silahı ateşlemiş ve 11 Kasım 1914’te “*Cihad-ı Mukaddesi*” ilan etmek suretiyle İslam âlemini ortak düşmana karşı birlikte mücadele etmeye çağırmış,⁶⁵⁹ ve bu hareketiyle, ulusunun harp potansiyeline, maddi-manevi bir güç daha kazandırmayı amaçlamıştır.⁶⁶⁰ Cihad-ı Mukaddes Beyannamesi ve diğer ilgili metinler Farsça ve Arapça’ya tercüme ettirilerek uçaklar, casuslar ve diğer yöntemlerle Kuzey Afrika, İran, Hindistan, Orta Asya ve Kafkasya gibi bölgelere gönderilmiştir. Bu konuda özellikle Almanlar yoğun çaba göstermişler, beyannameleri Fransa ordusunda görevli Hindistan, Tunus ve Cezayirli askerlerin bulunduğu mevkilere atmışlardır.⁶⁶¹

Esasen dindar Anadolu askerleri için cihad ilanına lüzum yoktur. Onlar cihad ilan edilmeden de Padişahları uğruna harbe gitmekte ve canlarını feda etmektedirler. Ancak, Türkler ile Araplar arasındaki yüzyılların yığıldığı zıtlık nedeniyle cihad ilanı beklenen etkiyi göstermemiştir.⁶⁶² Kendisi de emekli bir asker olan Muzaffer Özdağ, cihad çağrısını Hint Müslümanları’nın liderlerinin; “*Dualarımız sizinle beraber, ama askerlerimiz kraliçenin emrinde olacaktır.*” şeklinde cevaplandırıldığını

⁶⁵⁶ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi...**, Cilt: VI, s. 1.

⁶⁵⁷ McMeekin, **a.g.e.**, p. 294-296.

⁶⁵⁸ İsmet Bozdağ, **Belgeler ve Resimlerle Abdülhamit’in Hatıra Defteri**, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1975, s. 73.

⁶⁵⁹ Cihad’ın ilan tarihiyle alakalı olarak literatürde bir birlik yoktur. Burada 11 Kasım olarak geçmesine rağmen; İsmet Görgülü bu tarihi 14 Kasım 1914 olarak telaffuz etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Görgülü, **a.g.e.**, s. 188. Birinci Cihan Harbi’ni ilan eden fetvanın Fatih Camii’nde resmen okunmasını gösteren arşiv belgesi EK-11’de sunulmuştur. Kaynak: TİTE Arşivi, Klasör: 12, Gömlek: 40, Tarih: 10/1914.

⁶⁶⁰ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi...**, Cilt: VI, s.145.

⁶⁶¹ Sarısaman, **a.g.e.**, s. 18.

⁶⁶² Sanders, **a.g.e.**, s. 51.

söylemektedir.⁶⁶³ Gerçekten de Hint Müslümanları Osmanlı ile savaşmak adına İngiliz orduları emrine 2 milyon, Mısır ise 1 milyondan fazla asker vermiştir.⁶⁶⁴

Diğer taraftan, Osmanlı ordusunda görevli Arap askerlerin önemli bir kısmında da Türk düşmanlığının emarelerini görmek mümkündür. Merkezi Şam'da olan 4'üncü Ordu'da görevli Arap subay ve askerleri Osmanlı Devleti'ni batmak tehlikesi ile karşı karşıya olan bir gemiye benzetmekte ve Arapların, Osmanlılarla beraber mahvolmak felaketine uğramamak için gemiyi vaktinde terk etmeleri gerektiği yolunda propaganda yapmaktadırlar. Ayrıca Arap zabitlerinin önemli bir kısmı Fransızlarla işbirliği yapılması gerektiği kanaatindedir.⁶⁶⁵ Nitekim 4'üncü Ordu Komutanı olarak Şam'a giden Cemal Paşa hatıratında Arap ihtilalinin arkasındaki kuvvetin Fransızlar olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶⁶

Bu dönemde, Osmanlı ülkesinin her tarafına yayılmış olan Katolik ve Protestan misyonerler ile istihbarat elemanlarının din adamı, eğitimci, sağlık görevlisi, araştırmacı gibi maske görevler vasıtasıyla yoğun bir gayrinizami harp faaliyeti içinde oldukları bilinmektedir. Mekke Emiri'ni Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandıran ve Arapları Türk ordusunun yan ve gerilerinde gerilla harbi yapmaya yönlendiren de bunlardır. Bu grubun en bilindik simalardan biri Lawrance'tır.⁶⁶⁷ Lawrance'ın başarıları göreceli olmakla beraber,⁶⁶⁸ Arap coğrafyasında Şerif Hüseyin gibi isimlerin kafasını bulandırdığı gerçeği kabul edilmelidir.

⁶⁶³ Belki de zaman içerisinde İngilizlerin de etkisiyle Müslüman âlemindeki cihat anlayışı zedelenmiş/yıkılmıştır. Kuzey Afrika'nın fatihi ve Tunus'taki Kairuvan şehrinin kurucusu olan Akabe bin Nafi gibi bindiği deveyi Okyanus'a sürerek, su, hayvanın karnına kadar gelince: "*Ya Rab; şu deryayı umman mani olmasa ismi celilini dünyanın öbür ucuna kadar götürürdüm.*" diyecek mücahit kalmamıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Goltz, **a.g.e.**, s. 27-28. İlber Ortaylı'ya göre Almanya ile ittifak yapılması ve ordunun büyük oranda Alman komuta heyetinin belirlediği strateji doğrultusunda kullanılması Osmanlı Devleti'nin ve dolaylı olarak hilafet makamının otoritesini sarsmış, cihad ilanı beklenen etkiyi yaratmamıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Ortaylı, **a.g.e.**, s. 184-185.

⁶⁶⁴ Özdağ, **Örtülü İstila...**, s. 198.

⁶⁶⁵ Ali Fuad Erden, **Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003, s. 87-88.

⁶⁶⁶ Cemal Paşa, **a.g.e.**, s. 235-236.

⁶⁶⁷ Karabekir, **Gizli Harp...**, s. 44-50.

⁶⁶⁸ Lawrence'ın davranışlarında; Haçlılık ruhu, Arap hayranlığı ve Türk düşmanlığı ilk bakışta göze çarpar. Thomas Molary'nin Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri'ni anlattığı "*Arthur'un Ölümü*" adlı eserinden çok etkilenen Lawrence, Ortaçağ şövalyelik romantizminden kaynaklanan düşsel bir algılama ile kendini özgürlük ideali için çalışan modern çağın bir şövalyesi olarak görmektedir. Arap isyanı, bu idealin gerçekleşmesi için verilen bir mücadeledir. Detaylı bilgi için bkz.: Himmet Umunç, "*Boş Hayal Peşinde T.E. Lawrence ve Arap İsyanı Üzerine Bir Değerlendirme*", **XV. Türk Tarih Kongresi**, Cilt: 6, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 2411-2412. Lawrence Efsanesi'ni yaratan, Amerikalı gazeteci Lowell Thomas'ın 1919'dan

İngiltere için Osmanlı Devleti ile harp özel bir önem taşıyan nazik bir iştir. Çünkü sömürgelerinde çok sayıda Müslüman bulunan İngiltere için İslam dünyasının lideri konumundaki Türkler ile mücadele etmek ince siyaset gerektirmektedir.⁶⁶⁹ İngilizlerin kışkırtma ve desteğiyle 1916 Haziranı'nda patlak veren Hicaz Ayaklanması'nın ardından bir bildiri yayınlayan Şerif Hüseyin, senelerdir hizmetinde bulunduğu Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği büyük hıyanet hareketlerinin nedenlerini kendi açısından şöyle açıklamaktadır: “*Eski Osmanlı Sultanları, Kur'anı Kerim ve Sünneti Seniye ile amel ederek İslamları birleştirmeye, İslam toplumunu kuvvetli bir surette tesise çalıştıkları halde Jön Türkler, Kur'anı ve Sünneti inkâr etmişlerdir...*”. İngilizlere göre ise ayaklanma nedeni; Arapların Türklerle karşı hiçbir zaman boyun eğmek istemeyişleri ile İttihat ve Terakkicilerin dinsizliği safatasıdır. Bu görüşün, İngilizlerin Arapları, Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmayı hedef tutan bir propagandasından ibaret olduğuna şüphe yoktur. Gerek Şerif Hüseyin'in bildirgesi, gerekse İngiliz propagandasının asıl amacı, Arap halkının dini duygularını

başlayarak dört yıl boyunca başta Amerika ve İngiltere olmak üzere tüm dünyada yaptığı slaytlı ve filmli gösteriler olmuştur. O zamana kadar ismini işitmemiş olduğu bu kahramanını İngiltere birdenbire “*Mekke Prensi*”, “*Beyaz Arap*”, “*Şam'ın Taçsız Kralı*”, “*Arabistan'ın Taçsız Kralı*” gibi isimlerle tanıtmaya başlamıştır. Detaylı bilgi için bkz: Çeliklepe, **a.g.e.**, s. 102, 139-140. Lawrence hakkında çok sayıda tenkit de vardır. Bu tenkitler, onun bir kahramandan çok, bir düzenbaz ve yalancı olduğunu ortaya koymaktadır. “*Bilgeliğin Yedi Sütunu*” adlı hatıralarında Arap kabile adları ve toponimlerinin hemen hemen tamamı yanlıştır. Bu da onun sanıldığı gibi Arapça'yı tüm lehçeleriyle konuşan, Arapça'yı bir Arap'tan daha iyi bilen bir kişi değil; belki bölük pörçük öğrenmiş bir şahıs olduğunu göstermektedir. Arap eleştirmenlere göre, Arap İhtilâli'ni sadece Lawrence'ın yaptığı iddiası asılsızdır. Lawrence yalancı ve palavracıdır. Kitabında en büyük zaferi olarak gösterdiği Tafila Savaşı'na hiç katılmamıştır. Türk cephesi gerisinde tek başına dolaştığı iddiaları doğru olamaz. Çünkü hiçbir yabancı, yanında güvenliğini sağlayan şerifler olmadan Arabistan'da gezemezdi. 25 tren, 15 bin ray ve 57 köprü uçurduğuna dair iddiaları resmi kayıtlar onaylamamaktadır. İngiliz eleştirmenlere göre, Erzurum Kalesi'nin Ruslar'a teslimini ayarladığı iddiası ve kendisine Mısır Yüksek Komiserliği teklif edildiği yalandır. Hicaz'da tren ve ray dinamitlemeyi başlatan o değildir. Arap bağımsızlığının savaşçısı olduğu doğru değildir. Türk askerlerinin hepsinin hastalıklı olduğu iddiası tutarlı değildir. Böyle olsa Çanakkale ve Irak başarılarını açıklamak mümkün olmazdı. Bernard Show ondan “*Öyle korkunç bir yalancı ki!*” diye bahsetmiştir. Fransız eleştirmenlere göre; demiryolunu kendisinden önce Fransızların tahrip ettiğinden hiç bahsetmemiştir. Yahudi eleştirmenlere göre; Allenby'nin Türk ordusu hakkındaki bilgileri sadece onun kanalıyla aldığı iddiasının aslı yoktur. Bu bilgileri “*Nil Casusları*” adıyla anılan Yahudi Haber Alma Örgütü sağlamıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Er-Reyyis, **a.g.e.**, s. 47-48. Lawrence'ın bu coğrafyada uyguladığı/uygulattığını iddia ettiği gerilla harbini Trablusgarp/Libya'da Türkler'den öğrendiğini söylemek abartılı bir iddia olmayacaktır. Dünya Casusluk Tarihi adlı eserde; “*Lawrence'ın Libya'ya gittiği dönemde, burada işin içine bazı Türk ve Alman subaylarının da karıştığı bir ayaklanma söz konusudur. Senusiler ayaklanması sırasında Cafer Paşa'nın başarıyla yürüttüğü ardi arkası kesilmeyen bir gerilla savaşıyla İngiliz kuvvetleri hırpalanması sırasında İngiliz casusluk örgütünün subayı, yeni bir savaş yöntemi olan gerillacılığı da incelemek fırsatını buldu.*” denilmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: **Başlangıcından Bugüne...**, s. 207. Ancak, Masayuki Yamauchi'nin ifadesiyle; Lawrence'ın bir hayalperest olduğu ve başarılarının bilinçli olarak abartıldığı bilinmekle birlikte; faaliyetleri tamamen görmezlikten gelinemez. Detaylı bilgi için bkz.: Yamauchi, **a.g.e.**, s. 6.

⁶⁶⁹ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 422-423.

etkilemek suretiyle bilinçsiz olan bu kitleleri, kendi çıkarlarına doğrultusunda sürüklemektir.⁶⁷⁰ İngilizler, Arapları lojistik açıdan desteklemiş, bağımsızlık ve Osmanlı karşısında (güya) zedelenen onurlarının yeniden kazanılması gibi vaadlerde bulunarak, onları motive etmişlerdir.⁶⁷¹ Nitekim, Ali Fuat Erden'in ifadesiyle, Hicaz ayaklanması Arapların değil; Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in ayaklanmasıdır.⁶⁷² Şerif Hüseyin'in gerçek amacı; Osmanlı Devleti'nden bağımsız bölgesel bir yönetim oluşturmak ve tüm Arap dünyasını kendi nüfuzu altında toplamaktır. Başka bir ifadeyle Arap isyanı, Şerif Hüseyin'in şahsi ihtirasları ile İngiliz emperyalizminin bileşkesidir.⁶⁷³ İşin ilginç tarafı harp sırasında Osmanlı hazinesinin büyük bir kısmını çöl ve iki taraflı oynayan çöl Arapları'nın yemiştir.⁶⁷⁴

Genel durum bu şekilde resmedildikten sonra, Osmanlı Devleti'nin Birinci Cihan Harbi yıllarında Libya'ya yönelik gayrinizami harp faaliyetleri irdelenmeye başlanabilir.

Enver Bey, Balkan Harbi'nin başlamasıyla birlikte, “*çok sevdiği ve krallığım dediği*” Bingazi'den istemeyerek ayrılmak zorunda kalmıştır.⁶⁷⁵ Kendisi 25 Kasım 1912 tarihinde yazdığı son mektubunda, Balkan Harbi'ne katılmak üzere Derne'yi terk etmek zorunda olduğunu şöyle anlatmaktadır: “*Nihayet zarlar atıldı. Burayı terk ediyorum. İstanbul'a dönüp vazife alacağım. Son aldığım telgrafa göre artık Afrika'da kalamam. Ama burada harbe devam şartlarını sağladım...*”⁶⁷⁶ Osmanlı Devleti, İtalyanlar ile Uşi Antlaşması'nı imzalayarak görünüşte Trablusgarp'ı boşaltmıştır. Ama bu tamamen oradan ayrıldığı ve bir daha geri dönmeyeceği anlamını taşımamaktadır. Enver Bey ayrılırken Fedai Zabitan'dan bazı gönüllüleri Trablusgarp'ta bırakmıştır. Philip H.Stoddard'ın tabiriyle; “*Padişah ön kapıdan çıkmıştı, ama sadece arka kapıdan tekrar içeri girmek için.*”⁶⁷⁷

⁶⁷⁰ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi...**, Cilt: VI, s. 167.

⁶⁷¹ Ella Shipp, “*The Committee of Union and Progress and World War I*”, **The Student Researcher: A PhiAlpha Theta Publication**, Vol.: 2, Issue: 1 (2017), p. 14-17.

⁶⁷² Erden, **Birinci Dünya Harbi'nde...**, s. 91.

⁶⁷³ Umunç, *a.g.m.*, s. 2413-2417.

⁶⁷⁴ Falih Rıfkı Atay, **Zeytinadağı**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2010, s. 95-96.

⁶⁷⁵ Şıvgın, **a.g.e.**, s. 147-149.

⁶⁷⁶ Müge Orhan, **Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2010, s. 91-92.

⁶⁷⁷ Stoddard, **a.g.e.**, s. 89.

Birinci Cihan Harbi'nin başlamasıyla Osmanlı Devleti'ne sempati besleyen halkın İtalyan güçlerine karşı mukavemet etmesi için örgütlenmesi, Mısır'da bulunan İngiliz ordu birliklerine yönelik baskın tarzında harekâtlar düzenlenerek, taciz edilmesi ve mümkün olduğunca fazla İngiliz askerinin Mısır'da bağlı kalması gibi gayelerle bölge halkı teşkilatlandırılarak Libya Cephesi kurulmuştur.⁶⁷⁸ Mısır'a karşı yapılacak harekâtın üssü olma özelliği taşıyan bölge, bu özelliği nedeniyle bir kez daha Fedai Zabitan mensuplarını ağırlamaktadır. Aynı kadro bu kez Teşkilât-ı Mahsusa adıyla iş başındadır.⁶⁷⁹ Bu dönemde Teşkilât-ı Mahsusa'nın Libya'daki yerel halkla birlikte doğuda (Bingazi'de) İngilizlere, batıda (Trablusgarp'ta) İtalyanlara karşı yürüttüğü bu mukavemet harekâtına “*Sunusi Harekâtı*” veya “*İttihad-ı İslam Hareketi*” adı verilmiştir. Enver Paşa, bu bölgedeki faaliyetlerle 4'üncü Ordu'nun Mısır'a doğudan yapacağı saldırıyı, Bingazi bölgesinden yapılacak ikinci bir saldırıyla desteklemeyi ve böylece İngilizleri iki ateş arasında bırakmayı hedeflemiştir.⁶⁸⁰

Bölgedeki tecrübesi dikkate alınarak Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Nuri (Killigil) Bey Şubat 1915'te tekrar Trablusgarp'a gönderilmiş ve Ocak 1918'e kadar orada kalmıştır.⁶⁸¹ Bu coğrafyada, Birinci Cihan Harbi süresince sürdürülen faaliyetler, Yusuf Şetvan ve Süleyman El Baruni gibi Kuzey Afrika kökenli Teşkilât-ı Mahsusa mensupları marifetiyle gerçekleştirilmiştir.⁶⁸² Bu dönemde Senusiler, çeşitli yollardan (özellikle Mısır'dan) Libya'ya sızan Türk mücahit subaylarının da yardımıyla organize edilen ve sayısı 10 bin kişiyi bulan kuvvetleriyle İtalyan ve İngilizlere karşı savaşmışlardır.⁶⁸³ Şeyh Ahmet el-Sünusi kuvvetlerine destek olmak amacıyla, İstanbul'dan “*Teşkilât-ı Mahsusa*” tarafından bir Türk taburu gönderilmiştir.⁶⁸⁴ Ayrıca 9 piyade taburu ve bir menzil komutanlığı aynı çatı

⁶⁷⁸ Görgülü, a.g.e., s. 51-52.

⁶⁷⁹ Öke, **Ömer Fevzi Mardin...**, s. 33-34.

⁶⁸⁰ Sadık Sarısaman, “*Teşkilât-ı Mahsusa Kuzey Afrika'da (1914-1918)*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XVI, Sayı: 47 (2000), s. 425-427.

⁶⁸¹ Karaköse, a.g.e., s. 22-26.

⁶⁸² Ünalp, a.g.e., s. I.

⁶⁸³ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi...**, Cilt: VI, s. 628.

⁶⁸⁴ “*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı (1914-1918)*” adlı 1.000 sayfadan daha hacimli olan bu eserde, Teşkilât-ı Mahsusa ya da Umûr-ı Şarkıyye isminin yalnızca dört yerde (s. 111, 809, 811 ve 823) geçiyor olması ve genelde aynı olaydan bahsetmesi düşündürücüdür. Bu durum Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyetlerinin bilinmediği/gizliliği, teşkilatın ön plana çıkarılmak istenmemesi, kitabı hazırlayanların bu konuya ilgi duymamaları gibi gerekçelerle açıklanabilir. Bu haliyle kitabın bu yönünün eksik olduğu söylenebilir. Bu derece önemli

altında toplanarak “*Afrika Grupları Komutanlığı*” oluşturulmuş ve komutanlığına da Fahri Ferik Nuri Bey getirilmiştir.⁶⁸⁵ Ayrıca bugün modern gayrinizami harp teorisinde eğit-donat faaliyetleri olarak tanımlanan; bölge halkını eğitmek, silah-teçhizat ihtiyaçlarını karşılamak ve faaliyetlerini organize etmek amacıyla 47 subay, 14 askeri memur, 47 astsubay ve er görevlendirilmiştir.⁶⁸⁶

Bu bölgede verilen mücadele her yönüyle gayrinizami harp tarzındadır. Enver Paşa, Teşkilât-ı Mahsusa üzerinden Afrika Grupları Kumandanlığı’na verdiği emirde; Osmanlı kuvvetlerinin kat’i muharebeyi kabul etmeyerek, İtalyan ordusunun gerilerini ve yanlarını taciz etmelerini, onları zor duruma düşürmelerini ve çaresizliğe itmelerini istemiştir.⁶⁸⁷ Trablusgarp’ta 300 ila 500 arasındaki Türk personel ve az sayıdaki Alman askeri çok düşük bir maliyetle, İngiltere’nin yalnızca Batı Sahra’yı savunmak için 30 binden fazla askerini bu bölgeye bağladığı gibi İtalyanlar da aynı dönemde Trablusgarp sahilinde 60 bin asker tutmak zorunda kalmıştır. İngiltere’nin 1916 yılına dek katlanmak zorunda kaldığı maliyet ise 80 milyon sterlindir.⁶⁸⁸

Personel, silah-mühimmat, giysi, kırtasiye malzemesi, para, aşiret reisleri için hediyeler, psikolojik harp amaçlı bando malzemeleri gönderilmesi ve gazete çıkarılması, yiyecek maddeleri, sağlık ve muhabere malzemelerinin temininde Teşkilât-ı Mahsusa mensupları önemli bir misyon üstlenmişlerdir. Alman çıkarlarıyla örtüşen Libya’daki mukavemet harekâtının desteklenmesi amacıyla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Adriyatik kıyısındaki Pola Limanı’nda bir lojistik üssü kurulmuş ve buradan Alman denizaltılarıyla Trablusgarp’a sevkiyat yapılmıştır. Bu dönemde Fahri Ferik Nuri Bey’in Enver Paşa, Hariciye Nezareti ve Teşkilât-ı Mahsusa ile doğrudan yazıştığı ve Afrika Gruplar Komutanlığı görev sahasındaki her türlü faaliyetin Harbiye Nezareti’nin değil; Teşkilât-ı Mahsusa’nın sorumluluğunda yürütüldüğü görülmektedir.⁶⁸⁹ Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Hüsamettin (Ertürk) de anılarında; Kuzey Afrika’daki birliklerin muhtaç olduğu silah-teçhizat ile

bir örgüt ve vefakâr çalışanlarının, Birinci Cihan Harbi’nin temel kaynaklarından biri olarak kabul edilen bir eserde kendisine daha fazla yer bulması gerektiği aşikârdır.

⁶⁸⁵ Sarısamam, “*Teşkilât-ı Mahsusa...*”, s. 431.

⁶⁸⁶ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi...**, Cilt: VI, s. 809-825.

⁶⁸⁷ Tetik, **Teşkilât-ı Mahsusa...**, Cilt: II, s. 54.

⁶⁸⁸ Stoddard, **a.g.e.**, s. 96-97.

⁶⁸⁹ Tetik, **Teşkilât-ı Mahsusa...**, Cilt: II, s. 17-61.

oradaki Türk personelin özlük işlemlerinin Harbiye Nezareti'nin emriyle Teşkilât-ı Mahsusa tarafından yürütüldüğünü ifade etmektedir.⁶⁹⁰

Teşkilât-ı Mahsusa tarafından düzenlenen 20 Haziran 1916 tarihli bir belge de Hüsametdin (Ertürk) Bey'in ifadelerini desteklemektedir. Bahse konu belgeyle Hariciye Nezareti'nden, Avusturya'ya gizli eşyayla gidecek Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından binbaşı Hüsameddin, rüfekası yüzbaşı Hacı Kamil ve zâbit vekili Tarık Beyler ile kırk küsur parça mestûre (gizli) eşya için lesepase (sınırdan geçiş için izin belgesi) düzenlenmesi istenmekte ve beraberlerindeki eşyaların hiçbir surette muayeneye tabi tutulmaması, kendilerine her türlü kolaylığın gösterilmesi istenmektedir.⁶⁹¹

Balkan treni ile Avusturya'ya gidecek Teşkilât-ı Mahsusa personeli ve gizli eşyaların muhtemelen Pola Limanı'nda Teşkilât-ı Mahsusa tarafından daha önce kurulmuş olan depoya aktarılacağı, Pola Limanı'ndan da Alman denizaltılarıyla Trablusgarp'a intikal ettirilerek, bu bölgedeki gayrinizami harp faaliyetlerinin destekleneceği çıkarımında bulunulabilir.

Pola Limanı'nda teşkil edilen bu deponun sorumluluğunu üstlenen ve görevde olduğu dönemde vefat ederek, oraya defnedilen kıdemli yüzbaşı Hacı Kamil Bey'in yaptığı işler listesi, Teşkilât-ı Mahsusa'nın bu bölgedeki faaliyetleri konusunda ipuçları vermektedir. Hacı Kamil Bey'in görevi; Teşkilât-ı Mahsusaca gönderilecek malzemeleri depolamak ve güvenliğini sağlamak; İstanbul ile Kuzey Afrika arasındaki çift yönlü posta hizmetine aracılık etmek; İstanbul'dan Kuzey Afrika'ya gidecek subayların yatacak yer ve ulaşım hizmetlerini sağlamak, yevmiyelerini ödemek, Afrika'dan dönen subayları İstanbul'a göndermektir.⁶⁹²

Bu bölgenin Osmanlı hâkimiyeti içinde kalması için büyük çaba sarf edilmiş, harbin son yılında Afrika Orduları Grup Komutanlığı'na, Şehzade Osman Fuad Efendi tayin edilerek, saltanat/hilafet makamının halk üzerindeki psikolojik etkisinden istifade edilmeye çalışılmıştır.⁶⁹³ Harbin son günlerinde Müslüman ahaliyi cihada teşvik etmek için bir yandan örtülü ödenekten kaynak sağlanırken, diğer

⁶⁹⁰ Tansu, *İki Devrin...*, s. 162-163.

⁶⁹¹ BOA, Dosya No: 69, Gömlek: No: 67, Tarih: 7/4/332.

⁶⁹² Vahdet Keleşyılmaz, "Türk Ordusunda Bir Vefa Örneği ve Teşkilât-ı Mahsusa Belgeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XV, Sayı: 44 (1999), s. 645-646.

⁶⁹³ Tansu, *İki Devrin...*, s. 302.

yandan da din adamlarının halk üzerindeki etkisinden yararlanarak psikolojik harp yöntemlerine başvurulmuştur. Nitekim 6 Ekim 1918 tarihli bir belgede Enver Paşa'nın emriyle, Seyyid Ahmet eş-Şerif Sunusi'ye verilmek üzere ödenek tahsis edildiği görülmektedir.⁶⁹⁴

Libya'daki mücadele gücünün neredeyse tamamı gönüllülerden oluşmuştur. Teşkilât-ı Mahsusa tarafından yardımcı ve düzensiz kuvvetler olarak teşkilatlanan ve eğitilen bu birlikler; çete harbi, baskın, sabotaj, gösteri harekâtı, telgraf ve telefon hatlarının tahrip edilmesi, Suriye ve Libya'ya düşman erişiminin kesilmesi, ihtiyaç duyulan alanlara mobil kuvvet tahsis edilmesi gibi görevleri icra etmiştir.⁶⁹⁵ Birinci Cihan Harbi, Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemleri'nde ordunun çeşitli kademelerinde görev yapmış olan İhsan Aksoley anılarında; Mondros Mütarekesi'nden sonra Afrika Grupları Komutanlığı emrinde beş ay daha mücadeleye devam ettiğini anlatmaktadır.⁶⁹⁶ Yani mütarekeden sonra da Teşkilât-ı Mahsusa bu bölgede verdiği mücadeleye devam etmiştir. Bu coğrafyada mukavemet harekâtını örgütleyen ve bu mücadeleye ruh verenler ise Enver Paşa'nın etrafında kümelenen ve Trablusgarp Harbi'nden itibaren Kuzey Afrika'da faaliyette olan İttihatçı kadrodur.⁶⁹⁷

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Ortadoğu'daki faaliyetlerinin merkezinde ise Mısır vardır.

19. yüzyıl sonunda Mısır'daki Osmanlı varlığı göstermelidir. Fiili değil; siyasi bir hakimiyetin söz konusu olduğu Mısır'da, İngiliz sömürgesi denmesin diye Osmanlı'nın varlığı camideki hutbe ile karakoldaki bayrakla ifade edilmektedir.⁶⁹⁸ İngiliz istihbaratının son derece güçlü olduğu Mısır'da yiyecek kutularında tüfekler, tabancalar ve zahire kaçırılmakta; İngiliz istihbarat ofisinde görünmez mürekkep, gizli bölmeler ve şifre kitapları kullanılmakta; ofiste çalışan düşük dereceli

⁶⁹⁴ TTK Arşivi Kazım Orbay (KO) Koleksiyonu, Kutu No: 18, Gömlek No:48, Enver Paşa'nın yazdığı, Seyyid Ahmed eş-Şerif Sünüsü'ye verilmek üzere Ali Bey'e yüz on bin lira verilmesi hususunda not. (Arşiv belgesinin başında "on bin lira" denilmekle birlikte; arşiv belgesinin orijinal metni okunduğunda meblağın "yüz on bin lira" olduğu anlaşılmıştır.).

⁶⁹⁵ Safi, **The Ottoman Special Organization...**, Yüksek Lisans Tezi, s. 134.

⁶⁹⁶ İhsan Aksoley, **Teşkilât-ı Mahsusa'dan Kuva-yı Milliye'ye Kahraman Bir Türk Subayının Anıları**, (Yay.Haz.) Mehmet Hastaş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 113.

⁶⁹⁷ Nevzat Artuç, **İttihat ve Terakki'nin İttihad-ı İslam Siyaseti Çerçevesinde İttihatçı-Senûsi İlişkileri (1908-1918)**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 75-96.

⁶⁹⁸ Öke, **Ömer Fevzi Mardin...**, s. 27-28.

memurların numaralarıyla, üst düzey memurların ise harflerle tanımlandığı bir kompartıman sistemi kullanılmakta; haberleşme özel kuryeler vasıtasıyla sağlanmakta ve yoğun bir istihbarat çalışması yürütülmektedir.⁶⁹⁹

İşte böyle bir ortamda Teşkilât-ı Mahsusa ve Osmanlı düzenli birlikleri Mısır coğrafyasında güçlü İngiliz ordusu ve istihbarat birimlerine karşı verdiği mücadele “*Kanal Harekâtı*” çevresinde odaklanmaktadır.

Akademisyen Gültekin Yıldız’a göre, Kanal Harekâtı Türk-Alman ortak yapımı harp senaryosudur.⁷⁰⁰ Almanların bu harekâttan beklentisi; müttefik güçlerin kolonilerinde çıkarılacak ayaklanmalar nedeniyle güçlerinin bir bölümünü buraya ayırmalarını sağlamak ve bu vesileyle Almanların diğer cephelerdeki işini kolaylaştırmaktır.⁷⁰¹ 4’üncü Ordu’nun önce Harekât Şubesi Müdürlüğünü, ardından da Kurmay Başkanlığını yapan Ali Fuat (Erden)’e göre ise bu harekât, Alman Başkumandanlık Erkânı Harbiye Reisi General von Moltke’nin Enver Paşa’ya gönderdiği 10 Ağustos 1914 tarihli tahriratla gündeme gelmiştir. Moltke, bu tahriratta, İslam ihtilalini gerçekleştirmek ve azami sayıda İngiliz kuvvetini bağlamak amacıyla Osmanlı Devleti’nin mümkün olan en kısa zamanda Mısır’a yönelik bir harekât başlatılmasını istemektedir.⁷⁰² Enver Paşa, bu talep sonrasında 4’üncü Ordu Komutanı Cemal Paşa’ya verdiği talimatta; İngilizler gerekli hazırlıkları yapmadan evvel, Süveyş Kanalı bölgesinde yapılacak bir harekâtın hem İngilizleri gafil avlayacağı, hem de Müslüman halkı cesaretlendirerek İngilizleri arkadan vurmalarını sağlayacağına dair inancını belirtmesiyle Süveyş Kanalı’na yönelik ilk taarruz başlamıştır.⁷⁰³

Bu bölgede yalnızca düzenli ordu birlikleriyle yetinilmemiş, Teşkilât-ı Mahsusa tarafından bölgeye özel bir önem atfedilmiştir.⁷⁰⁴ Enver Paşa’nın, talimatıyla içlerinde Kuşçubaşı Eşref’in de olduğu bir grup subay ve sivil ajandan oluşan bir birlik, 1914 sonbaharında Şam’a varmıştır. Birliğin esas vazifesi, Mısır’a yöneltilecek olan taarruz için Filistin ve Suriye’deki aşiretlerin desteğini temin

⁶⁹⁹ Er-Reyyis, **a.g.e.**, s. 193.

⁷⁰⁰ Yıldız, *a.g.m.*, s. 11-17.

⁷⁰¹ Fritz Fischer, **Germany’s Aims in the First World War**, W.W.Norton Publishing, Newyork, 1967, p. 120-142.

⁷⁰² Erden, **Paris’ten Tih Sahrası’na**, s. 25.

⁷⁰³ Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953, s. 17-18.

⁷⁰⁴ Keleşyılmaz, “*Belgelerle Türkiye’nin...*”, s. 141.

etmektedir. Kuşçubaşı Eşref'e Sina'nın doğusu ve Hicaz'dan mücahit toplama görevi verilmiştir. İzmitli Mümtaz Bey'in müfrezesi, bu gönüllüleri Şam bölgesinde eğitim görmek üzere gerilla tarzında örgütleyecek, aynı zamanda Osmanlı düzenli ordusunda görev yapacak Bedevi ve Arap askerleri kaydedecek, düzenli ordu birliklerinin ihtiyaç duyacağı develeri temin edecektir. Bu birliklerin bazıları Suriye'de kalarak, oraya düşman çıkarması olması halinde mukavemet edecek, diğerleri ise Mısır'a saldırı için kullanılacak güzergâhın güvenliğini sağlayacaktır.⁷⁰⁵

“Mısır ve Sudan'da Kargaşalık Çıkarmak İçin Çete Teşkili, Ajan Temini, Yafa Jandarma Komutanı ile Süleyman Askeri Beyler Arasındaki Yazışmalar” başlıklı arşiv belgeleri Teşkilât-ı Mahsusa'nın bu bölgede yapmak istediklerine ışık tutmaktadır. Süleyman Askeri Bey tarafından 3 Ekim 1914 tarihinde Yafa Jandarma Kumandanı Hasan Bey'e gönderilen şifreli telgrafta; Süveyş Kanalı'na atılmak üzere sabit torpiller gönderileceği bildirilmekte, bunların ne suretle içeriye sokulacağı ve nasıl kullanılacağına yönelik hususlar sorgulanmaktadır.⁷⁰⁶ 12 Ekim 1914 tarihinde Şam'dan Süleyman Askeri Bey'e çekilen bir telgrafta ise Kuşçubaşı Eşref'in imzasına rastlanılmıştır. Kuşçubaşı Eşref; Sayı's (Zeiss) dürbünü temin edilerek, acilen Şam Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Halil Tahir Bey'e gönderilmesini istemektedir.⁷⁰⁷ Süleyman Askeri Bey'in Kuşçubaşı Eşref'e gönderildiği şifreli bir telgraf teşkilatın bu bölgedeki faaliyetlerini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Bahse konu telgrafta ilk olarak, Sami'ye (muhtemelen Kuşçubaşı Eşref'in kardeşi Selim Sami) Bombay Şehbenderi vasıtasıyla yüz lira gönderildiği, ancak paranın kendisine henüz ulaşmadığı bildirilmektedir. Yani Kuşçubaşı Selim Sami üzerinden Teşkilât-ı Mahsusa Bombay'da da faaliyettedir. İkinci olarak *“...İstenilen efradın askerlik muameleleri mani'dir. Böyle isimle efrad istemeniz nazâr-ı dikkati celbeder, lüzumu olan efradı aradan tertip ve izhar ediniz. Afganlılar yola çıkarılmışlardır...”* denilmektedir. Bu cümleden anlaşıldığı kadarıyla Kuşçubaşı Eşref, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Mısır'daki faaliyetleri için isim bazında personel talebinde bulunmaktadır. Bu tarihte Teşkilât-ı Mahsusa Reisi olan Süleyman Askeri Bey olmaz dememekle birlikte; yaşanabilecek sıkıntıları öngörerek, usul hakkında fikirlerini beyan etmektedir. Kuşçubaşı Eşref'e Afgan uyruklu personel desteğinde

⁷⁰⁵ Stoddard, **a.g.e.**, s. 99-100.

⁷⁰⁶ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1836, Dosya No: 35-001-03, Tarih: 16.09.30-14.09.33.

⁷⁰⁷ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1836, Dosya No: 35-007, Tarih: 16.09.30-14.09.33.

bulunulması da dikkat çekicidir. Telgrafta 12 Ekim 1914 tarihinde istenen dürbünlere de değinilmiş ve piyasada şimdilik dürbün olmadığı, geldiğinde gönderileceği belirtilmiştir. Bu durum, malzeme sıkıntısı çekildiğinin göstergesidir. Telgrafta son olarak torpil gönderileceği söylenmekte ve bu meseleyle Kuşçubaşı Eşref'in bizzat ilgilenmesi istenilmektedir.⁷⁰⁸ Yine vazifeli olarak Mısır'a gönderilen İsmail Receb Bey'in İstanbul'da Emniyet-i Umûmiye'de Mısırlı Doktor Fuad Bey vasıtasıyla Süleyman Askeri Bey'e gönderdiği 14 Ekim 1914 tarihli şifreli telgrafta; "... *Teşdid (şiddetlendirme) fevkâl-âdedir. Buranın ahvâl-i ruhiyesi Devlet-i Osmaniye için bir fırsat teşkil ediyor.*"⁷⁰⁹ denilmektedir. Bu durum, Mısır'da İngilizlere karşı bir ihtilal için ortamın hazırlandığının en net ifadesidir.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın, yerel halktan personel temini faaliyetlerinde başarılı olduğu ve gerilla harbini bunlar vasıtasıyla verdiği de söylenebilir. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Suriye'den ve başka yerlerden topladığı gönüllü birlikler; Trablus'tan bir mücahit müfrezesi, 200 kişi; Suriye'den bir Çerkez süvari birliği, 270 kişi; Abdurrahman Paşa'nın oluşturduğu ve Miralay Hilmi Müsellemî'nin komutasında bir Kürt süvari birliği, 100-200 kişi; Emir Şekip Arslan'ın teçhiz ve idare ettiği bir Dürzî birliği, 100-200 kişi; Nurettin Bey'in kurup idare ettiği bir Bulgar Müslümanları birliği, 270 kişi olmak üzere yaklaşık 950-1140 kişidir. Ayrıca Teşkilât-ı Mahsusa, su kuyusu kazmak, pompa takmak ve ekmek pişirmek üzere 257 gönüllü toplamıştır. Çerkez, Dürzî, Kürt ve Bulgar birlikleri Hicaz Sefer Kuvveti'ne bağlıdır. Trablus gönüllüleri ise Kuşçubaşı Eşref Bey'in müfrezesine mensuptur. Eşref ve Mümtaz Beylerin komutasındaki Bedeviler ve yukarıda sayılan gönüllü birliklerin yanı sıra, 1.500 Bedevi'nin de içinde bulunduğu Kanal Sefer Kuvveti yaklaşık 25 bin kişiden oluşmaktadır.⁷¹⁰ Ali Fuat Erden'de buna yakın rakamlar vermektedir. Emir Şekip Arslan'ın komuta ettiği 200 mevcutlu bir Dürzî bölüğü, Batı Trablus mücahitlerinden 200 mevcutlu bir bölük, Ayan Azası'ndan Abdurrahman Paşa tarafından teşkil edilen 200 mevcutlu bir Kürt bölüğü, Suriye'deki Çerkesler'den 270 mevcudunda bir Çerkes süvari bölüğü, Bulgaristan Müslümanları'ndan teşkil edilen Nurettin Bey komutasında bir bölük.⁷¹¹

⁷⁰⁸ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1836, Dosya No: 35-008, Tarih: 16.09.30-14.09.33.

⁷⁰⁹ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1836, Dosya No: 35-009, Tarih: 16.09.30-14.09.33.

⁷¹⁰ Stoddard, **a.g.e.**, s. 100-102.

⁷¹¹ Erden, **Paris'ten Tih Sahrası'na**, s. 56.

Cemal Paşa tarafından 10-11 Ocak 1915 tarihinde Kuşçubaşı Eşref'e verilen ilk görev, Süveyş'ten İsmailiye'ye gemilerin geçişini engellemek ve Süveyş'le telefon/telgraf hatlarını kesmektir. Bundan sonra Zagazig'e doğru hızlı bir tarama operasyonu ile ilerleyecek, yol üstündeki köprüleri ve demiryolu hatlarını tahrip edecek, çevreye korku salacaktır. Kendisine (modern gayrinizami harp teorisine uygun olarak hareket serbestisi tanınmış) İngilizlere en çok zararı neyin vereceğini düşünürse, onu uygulama yetkisi verilmiş ve Müslüman ahalinin güvenliğini de sağlaması istenmiştir. Mısır harekâtında Teşkilât-ı Mahsusa'nın çabalarından biri de Harbiye Nezareti'nin İstanbul'daki "*Hindistan İstiklâl Cemiyeti*"yle birlikte ortaya koyduğu "*kâfir saldırısına karşı Müslümanlara dayanışması*" çağrısıdır. Bu çağrının, Mısır'da bulunan binlerce Müslüman Hint askeri arasında firarlara yol açacağı beklenmesine rağmen; İngilizler'in, Mısırlı ve Hintli Müslüman askerlerin bu çağrıdan etkilenmesini önlemek için aldıkları karşı tedbirler nedeniyle beklenen başarı yakalanamamıştır. Kuşçubaşı Eşref'in bu konudaki yorumu; "*İttihad-ı İslam kampanyamız netice vermedi... Ama bu kampanyanın İngilizleri rahatsız ettiğine ve bir şey yapmadan beklememize kıyasla onlara daha fazlaya mâl olduğuna inanıyoruz...*" şeklindedir.⁷¹²

Şubat-1915 ve Temmuz-1916 tarihlerinde yapılan I. ve II. Kanal Harekâtı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 4'üncü Ordu Komutanlığı sıfatıyla Kanal Cephesi Komutanlığını yapan Cemal Paşa, Kanal Harekâtı'nı şöyle değerlendirmektedir: "*Kanalın zaptı ve Mısır'ın fethi hayaline nispetle şu sonuç yenilgidir. Fakat kanala karşı stratejik bir gösteriş yapmak; Kanal'da ve Mısır'da mümkün olduğu kadar çok düşman kuvveti tutmak maksadına göre bu netice başarıdır ve Kuvve-i Seferiye vazifesini yapmıştır.*"⁷¹³ Cemal Paşa'ya göre, Kanal Harekâtı kendisinden beklenen maksatları sağlamış; dolayısıyla sarf olunan emekler boşa gitmemiştir.⁷¹⁴ II. Abdülhamit ise Kanal Harekâtı'nı Cemal Paşa'nın şahsi hırslarına bağlamış, Onu ikinci Yavuz Sultan Selim olmak hevesi ile suçlamıştır.⁷¹⁵ Netice olarak, Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki faaliyetleriyle amaçlanan İngiliz kuvvetlerinin bir kısmını

⁷¹² Stoddard, a.g.e., s. 104-113.

⁷¹³ Erden, **Paris'ten Tih Sahrası'na**, s. 163.

⁷¹⁴ Cemal Paşa, a.g.e., s. 187-188.

⁷¹⁵ Bozdağ, a.g.e., s. 165-172.

bu cephede tutarak, Batı Cephesi'nde Almanların işini kolaylaştırmak amacına ulaştığı söylenebilir.

Bu esnada birçok imkânsızlıktan da bahsetmek gerekir. Birinci Kuvve-i Seferiye'nin kuvveti (menzil teşkilleri hariç olmak üzere) 11.789 insan, 3.293 tüfek, 156 makineli tüfek ve 30 toptan ibarettir.⁷¹⁶ Yani her üç kişiden ancak birinde tüfek bulunan 11.789 kişilik bir Osmanlı kuvveti, Mısır'da 100 bin kişilik bir kuvvetle çarpışmak zorunda kalmıştır. Personel ve malzeme naklinde de büyük sıkıntılar çekilmiştir. Falih Rıfkı Atay'ın ifadesiyle; “*Türk askeri, İngiliz ordusunun Gazze'ye geldiği gibi, Kanal'a tren içinde gitmemiştir*”.⁷¹⁷ Ayrıca İngiltere'nin, Ekim 1914 itibariyle İstanbul ile Mısır arasındaki telgraf hatlarını keserek, daha harbin başında Teşkilât-ı Mahsusa'nın dış çevre ile olan irtibatını güçleştirdiğini de gözden kaçırmamak gerekir.⁷¹⁸ Dahası Almanlar, harbin başlangıcında Süveyş Kanalı'nın en dar yerine bir gemi oturtarak, kanalı tıkamayı ve İngilizler'in kanalı kullanmasını engellemeye çalışmış, ancak başarısız olmuşlardır. Bu durum İngilizler'de kanala yönelik bir harekât yapılabileceği şüphesini uyandırmış ve aldıkları ilave tedbirler, Almanların ve Türklerin planlarını zorlaştırmıştır.⁷¹⁹

Düzenli ordu birlikleri dışında, Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyetleri ayrı bir kategoride değerlendirildiğinde genel olarak başarılı olduğu sonucuna varılabilir. Teşkilât-ı Mahsusa, öncü kuvvet olarak Sina'da ordunun önünde önemli noktalara ulaşmayı başarmış, keşif faaliyetlerini başarıyla yerine getirmiş, istihbarat faaliyetlerinde bulunmuş, yaklaşık 4 bin kişilik bir yardımcı kuvveti Kanal Harekâtı için hazırlamış ve önemli miktarda İngiliz kuvvetini Osmanlı ordusu karşısında tutmuştur.⁷²⁰ Yine Teşkilât-ı Mahsusa üzerinden, bugünkü manada psikolojik harekât olarak tasvir edilen faaliyetlere de başvurulmuş ve bu amaçla, cihad ilanından sonra 4'üncü Ordu emrine “*Mücahidîn-i Mevlevi Alayı*” gönderilmiştir. Halkın dini hislerine hitap ederek, maneviyatını kuvvetlendirmek amacıyla İstanbul'da Mevlevi şeyh ve dervişlerinden kurulan alayda dervişler er, onbaşı, çavuş olarak tasnif

⁷¹⁶ Ali Fuat Erden, **I. Cihan Harbi'nde 4'üncü Ordu Mücmel Tarihçesi**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1948, s. 17.

⁷¹⁷ Atay, **a.g.e.**, s. 140-147.

⁷¹⁸ Polat Safi, “*Mirage in the Sand: Ottoman Special Organization on the Sinai-Palestine Front*”, **Institute for Palestine Studies**, Issue: 66 (2016), p. 39-43.

⁷¹⁹ Tilman Lüdke, **Jihad Made in Germany: Ottoman and German Propaganda and Intelligence Operations in the First World War**, LIT Verlag Publishing, Germany, 2005, p. 97.

⁷²⁰ Safi, **The Ottoman Special Organization...**, Yüksek Lisans Tezi, s. 143-144.

edilirken, şeyhler ise muhtelif rütbelerde subaylar olarak görevlendirilmişlerdir. Bunlar Şam'da aldıkları askeri eğitimin ardından, muhtelif birliklere dağıtılarak cepheye sevk edilmişlerdir.⁷²¹

Özetle Teşkilât-ı Mahsusa Mısır'ın önemini algılamış ve Mısır'ı almak, buradan Trablusgarp'a ulaşmak maksadıyla çok ciddi gayrinizami harp uygulamalarına başvurmuştur. Çerkez, Dürzî, Kürt ve Bulgar Müslümanları ve Araplar'dan oluşan milis birlikleri teşkil etmiş; demiryolu ulaşımı ve kanal trafiğini aksatmak için sabotajlarda bulunmuş; telgraf/ telefon hatlarını keserek haberleşmeyi engellemeye çalışmış; istihbarat toplamış; psikolojik harp yöntemlerini kullanarak bölge halkını İngiliz yönetimine karşı ayaklanmaya teşvik etmiş; İngiliz ordusunu hırpalamış ve önemli miktarda İngiliz askerini bu bölgede oyalamıştır.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Ortadoğu'daki faaliyetler sahalarından biri de Irak'tır. 19. yüzyılın sonunda, İngilizlerin karşısına, sömürge işlerinde rakip olarak dikilen Almanlar'a Osmanlı Hükümeti'nce Anadolu-Bağdat demiryolunun imtiyazının verilmesi, Mısır ve Hindistan yolu üzerinde Alman varlığına tahammül edemeyen İngilizler'in, Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlerine hız vermesine neden olmuştur. İngilizler'in, Almanların bu bölgeye yerleşmelerini önlemek maksadıyla kurdukları istihbarat ve propaganda teşkilâtı üzerinden harcadıkları paralar ve yaptıkları propagandaların etkisiyle, Irak ve Suriye'de günden güne Alman ve Osmanlı nüfuzu kırılmıştır.⁷²²

Basra'nın 22 Kasım 1914 tarihinde İngiltere tarafından alınması İstanbul'da endişe yaratmış, yerel halktan teşkil edilecek gayrinizami birliklerle Irak'taki garnizonların desteklenebileceğini düşünen Enver Paşa Teşkilât-ı Mahsusa kartına başvurmuş ve Binbaşı Süleyman Askeri Bey komutasındaki bir grup Teşkilât-ı Mahsusa mensubunun Irak'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Süleyman Askeri'nin Bağdat'taki vazifesi; *“İngilizlerin kuzeye doğru ilerlemesini durdurmak ve Bedevi düzensiz kuvvetlerinden oluşturacağı kuvvetlerle Basra'yı geri almak”* olup, Enver Paşa'nın Teşkilât-ı Mahsusa'yı kurma amaçlarıyla örtüşmektedir.⁷²³

⁷²¹ Tetik, **Teşkilât-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 437-439. Birinci Cihan Harbi'nde teşkil olunan Mücahidin-i Mevleviye Alayı efradının İstanbul'dan Şam'a hareketinden önce yapılan törene dair arşiv belgesi EK-12'de sunulmuştur. Kaynak: TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu Dosya: 46, No: 1.

⁷²² **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: IV, s. 36-37.

⁷²³ Stoddard, **a.g.e.**, s. 115-118.

Süleyman Askeri Bey'in "Irak ve Havalisi Kumandanlığı"na tayini 20/21 Aralık 1914 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte Umum Irak Komutanlığı'na "Başkumandan Vekili Enver" imzasıyla çekilen şifreli bir telgrafta: "... Irak ve havalisindeki kuvvetler kumandanlığına Kaymakam (Yarbay) Süleyman Askeri Bey tayin edilmiştir. Mümâ-ileyhe umûr ve muamelatı devr ederek Dersaadet'e hareket edebilirsiniz."⁷²⁴ denilmektedir. İstanbul'a dönmesi istenilen kişi muhtemelen, o dönemde Bağdat Valisi ve aynı zamanda bölge komutanı olan Cavit Paşa'dır. Beraberinde İstanbul'da teşkil edilen "Osmancık Gönüllü Taburu" ile "İstanbul İtfaiye Alayı"nın da Irak Cephesi'ne getiren yarbay Süleyman Askeri Bey 2 Ocak 1915'de vazifeyi devralmıştır.⁷²⁵ Özellikle Kocaeli ve Rumelili gönüllüler arasından oluşturulan ve kumanda heyetini Teşkilât-ı Mahsusa'nın önde gelen subaylarının üstlendiği Osmancık Gönüllü Taburu Irak'ta İngilizlere karşı başarılı bir mücadele örneği sergilemiştir. Kendisi de bizzat bu taburun içinde olan Hamza Osman Erkan'ın, anlatımıyla, Süleyman Askeri Bey'in genel idaresinde ve Tabur Kumandanı Yüzbaşı Cemil Bey'in komutasında Osmancık Taburu "müstakil bir fedai taburu" gibi görev yapmıştır. Irak Cephesi'nin sol kanat emrine verilen Osmancık Gönüllü Taburu, "yardımcı bir kuvvet olarak" düzenli orduya destek vermiş ve geceli-gündüzlü yapmış olduğu taciz baskınları ile İngiliz ordusunu rahatsız etmiştir.⁷²⁶ Süleyman Askeri Bey'in Harbiye Nezareti'ne çektiği 16 Ocak 1915 tarihli bir telgrafta da gayrinizami harp ile vazifeli olan Osmancık Gönüllü Taburu'nun İngiliz birliklerine önemli zaiyatlar verdiği bildirilmektedir.⁷²⁷

Süleyman Askeri Bey, Ocak 1915'te Kurna yakınlarında her iki bacağından yaralanmış ve bu olaydan birkaç ay sonra Şuaybiye'de yaşanan yenilgiyi kendisine yakıştıramayarak 14 Nisan 1915 tarihinde intihar etmiştir.⁷²⁸ Şuaybiye yenilgisi, Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarında, İngilizleri Irak'tan çıkartmak için düzensiz Arap kuvvetlerinin yetersiz kalacağı ve aşiret mensuplarının maddi çıkarlarını herşeyin önünde tuttıkları şeklinde bir intiba uyanmasına neden olmuştur. Esasen, uzun

⁷²⁴ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 3603, Dosya No: 3-2-8, Tarih: 1.12.30-23.12.30.

⁷²⁵ Görgülü, a.g.e., s. 160.

⁷²⁶ Hamza Osman Erkan, **Bir Avuç Kahraman**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1946, s. 6-15.

⁷²⁷ **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Sayı: 118 (2004), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2004, s. 29.

⁷²⁸ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 3604, Dosya No: 7-8, Tarih: 2.4.31-30.4.31. Süleyman Askeri Bey'in MSB Arşivi'nde bulunan Askeri Safahat Belgesi'nde vefat nedeni; "Basra'da Şuaybe civarında üç gün devam eden savaştan sonra kulağına Revolver kurşunu sıkarak intihar etmiştir." şeklinde gösterilmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nde bulunan Piyade Süleyman Askeri Bey'e ait emeklilik işlem dosyası.

vadede İngiltere'ye karşı kesin zafer kazanma gayesinde olmayan Teşkilât-ı Mahsusa'nın öncelikli amacı, eldeki kıt kaynaklarla, harbi uzatmak ve bu bölgeyi İngilizlere mümkün mertebe pahalıya mal etmektir. Eşref Kuşçubaşı bu durumu; *"Hasta adam o kadar hastaydı ki, onun acılarına son vermek İngilizlerin dört senesini aldı... Bizim işimiz hastayı mümkün olduğu kadar uzun yaşatmaktı."*⁷²⁹ sözleriyle özetlemektedir. Şuaybiye Muharebesi sonrasında Osmanlı Devleti'nin harp stratejisi değişmiş, Halil Paşa ve Nurettin Bey gibi gayrinizami harp deneyimi yüksek subaylar komutasında konvansiyonel bir yıpratma harbine girişilmiştir.⁷³⁰

Tanınmış harp teorisyenlerinden B.H.Liddell Hart'a göre; Birinci Cihan Harbi yıllarında, Ortadoğu'da Türklere karşı girişilen harekât esnasında o zaman Arabistan'da faaliyet gösteren İngiliz casusu Lawrance'ın teşvikiyle gerilla sahasında elde edilen büyük tesir müstesna, çete harbi Avrupa'da hemen hemen hiçbir mevcudiyet eseri gösterememiştir.⁷³¹

Bu yaklaşım sadece İtilaf Devletleri açısından yapılan bir değerlendirme ise bir dereceye kadar kabul edilebilir. Ancak her iki bloğu kapsayan bir değerlendirme ise B.H.Liddell Hart'ın yanıldığı söylenebilir. Teşkilât-ı Mahsusa az sayıda subay ve onların teşkilatlandığı gerilla kuvvetleri marifetiyle, İngiltere ve İtalya'nın çok sayıda askerini Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya bağlamayı başarmıştır. Yine Şeyh Ahmed Es-Sünusi gibi kanaat önderleri ile Mevlevi Alayı gibi dini motifleri kullanarak psikolojik harekât uygulamalarına başvurmuş ve yerel güçleri İngilizlere karşı gerilla harbine tutuştururken; Lübnan ve Suriye'de Osmanlı Devleti'ne yönelik ayaklanmaların bastırılmasını sağlamıştır. Özetle, Osmanlı Devleti'nin etki/ilgi sahasında düşmanı zayıf düşürmek adına isyanlar çıkarmak; kendi kontrolü altındaki bölgelerde çıkan/çıkacak isyanları bastırmak; milis güç oluşturmak ve bunlar üzerinden gerilla harbi yapmak; casusluk faaliyetlerinde bulunmak ve casusluğa karşı koymak; propaganda yapmak gibi gayrinizami harp usullerinin tamamı Teşkilât-ı Mahsusa tarafından Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da başarıyla uygulanmıştır.

Nitekim Teşkilât-ı Mahsusa mensupları da teşkilatın faaliyetlerinin harbin uzamasına ve İtilaf Devletleri'nin yıpratılmasına neden olduğu görüşündedirler.

⁷²⁹ Stoddard, a.g.e., s. 122-124.

⁷³⁰ Uyar, Erickson, a.g.e., p. 250-258.

⁷³¹ B.H.Liddell Hart, *Avrupa'nın Savunması*, (Çev.) Celil Gürkan, E.U.Basımevi, Ankara, 1954, s. 56.

Kuşçubaşı Eşref bu durumu; “İçimizde kimsenin kaybedecek bir şeyi yoktu. Davamızın haklı olduğuna ve çalışmalarımızın mühim olduğuna inanmıştık. Sonunda kazanamayacak oluşumuzu göz ardı etmeye meyyaldik. Hiç değilse, harbin sonunda etrafımızdaki dünya çökmeden, ufak tefek birkaç zafer daha kazanabilirdik...”⁷³² sözleriyle özetlemiştir.

2.4.1.4. Balkanlara Yönelik Faaliyetleri

İngiliz Casusu Vambery'nin 20 Ekim 1907 tarihli raporunda geçen: “Bağımsızlığın ne demek olduğunu tadan Bulgar, Sırp ve Rumların Türklerin egemenliğine katlanmaları artık söz konusu değildir.”⁷³³ şeklindeki ifadeler, 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti ile bağlısı milletler arasındaki gerginliğin en net tespitlerinden biridir. Bu gerginlik Balkan Harbi ve Birinci Cihan Harbi yıllarında çatışmaya dönüşmüştür.

Erdal İter'e göre, Teşkilât-ı Mahsusa Birinci Cihan Harbi yıllarında Balkan coğrafyasında Yunan ve Sırlara karşı istihbari nitelikte vazifeler icra etmiştir.⁷³⁴ Ama aslında Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyetleri çok daha tafsilatlıdır. Detaylı olarak incelendiğinde, bu coğrafyada gayrinizami harbin bütün boyutlarıyla uygulama alanı bulduğu görülecektir. Nitekim, Benjamin M.Murgatrody ve Erik Jan Zürcher, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Arnavutluk, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'ya yönelik propaganda faaliyetlerinde bulunduğunu, bu bölgelerdeki Müslüman azınlıklardan istifade ederek gerilla grupları oluşturduğunu ve sabotajlar yapıp, karışıklıklar çıkardığını ifade etmektedirler.⁷³⁵

“Garb-i Trakya Hükümet-i Muvakkatesi”nin varlığı son bulduktan sonra bölgedeki Türk/Müslüman halkın temel haklarını garanti altına alabilmek amacıyla Teşkilat-ı Mahsusa'nın faaliyetleri devam etmiştir.⁷³⁶ Bu kapsamda Fuat (Balkan) Bey, Bulgarlar'dan gizlenen silah-teçhizatla Yunanistan sınırları içinde kalan bölgelerde yaşayan Türkleri gizlice silahlandırmıştır. Seferberliğin ilanıyla birlikte, İstanbul'da Teşkilât-ı Mahsusa tarafından teşkil edilen müfrezeler Bulgaristan'a sevk

⁷³² Stoddard, a.g.e., s. 147-150.

⁷³³ Mim Kemal Öke, **Saraydaki Casus: Gizli Belgelerle Abdülhamid Devri ve İngiliz Ajanı Yahudi Vambery**, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1991, s. 259-265.

⁷³⁴ İter, a.g.e., s. 9-10.

⁷³⁵ Benjamin M.Murgatrody, Erik Jan Zürcher, “What is the War About Anyway?”, <http://www.academia.edu>, Erişim tarihi: 05.09.2018.

⁷³⁶ Yiğit, a.g.m., s. 835-836.

edilmiş ve Bulgarlarla yapılan anlaşma gereği Türk-Bulgar müşterek çeteleri Sırbistan'da gayrinizami harp faaliyetlerine başlamıştır.⁷³⁷

Kendisi de Teşkilât-ı Mahsusa mensubu olan Arif Cemil Denker de Süleyman Askeri Bey'in talimatıyla Birinci Cihan Harbi'nin hemen başında İstanbul'da teşkil edilen çetelerin Bulgar komitecileriyle birlikte Sırbistan ve Yunanistan'a karşı hareket icra ettiklerini anlatmaktadır. Bu çetelerin vazifesi; Sırp ve Yunan ordusunun yan ve gerilerinde faaliyet göstererek, halihazırda Sırlara karşı harbeden Avusturya-Macaristan ordusunu desteklemektir. Çeteler sınır bölgelerinde ve düşman topraklarında nakliyatı sekteye uğratmak amacıyla demiryolu köprülerini havaya uçuracak, kargaşa yaratarak karakolları telaşa düşürecek, Sırları cepheden asker çekip hududu dövmeye mecbur edecektir. Özetle, bir çetenin müttefik bir devlete yardım etmek için yapabileceği her türlü yardım yapılacaktır. Silah ve cephane ihtiyaçları Bulgarlar tarafından sağlanan müşterek çetelerin harekât usulleri de bir talimatnameye bağlanmıştır. Talimatname'nin en dikkat çeken yanı; *“Bir çete düşman arazisine girdikten sonra, düşman tarafından ne kadar tazyik görürse görsün, bir daha dost araziye iltica etmeyecektir. İltica edenler idam olunurlar.”* maddesidir.⁷³⁸

Fuat (Balkan) Bey'in Teşkilât-ı Mahsusa'ya göndermiş olduğu 18 Aralık 1917 tarihli rapordan anlaşıldığına göre Balkan Harbi'nden sonra Balkanlar'a yönelik gayrinizami harp faaliyetlerinin planlaması İstanbul'da bulunan Süleyman Askeri Bey tarafından yapılmıştır. Yunanistan'da yapılan gayrinizami harp ise Konsoloshane Katibi gibi maske bir görevle Kavala'ya giden Fuat (Balkan) Bey tarafından yürütülmüştür. İstanbul'dan Dramalı Cemal Bey kumandasında gönderilen çete efradının, Fuat Bey tarafından İskeçe hududundan Yunanistan geçirilmesiyle başlatılan ve zaman zaman Bulgarlarla müştereken yürütülen gayrinizami harp faaliyetlerine, halk büyük destek vermiştir. Yunanistan gerilerinde patlayıcı madde depolamak, telefon/telgraf hatlarını keserek haberleşmeyi engellemek, istihbarat toplamak ve bu istihbaratı İstanbul ve gerektiğinde müttefiklerle paylaşmak, dâhildeki Türk ve Müslüman ahaliyi korumak, en küçük köylere kadar detaylı bir yer altı teşkilatı kurmak, 25-35 yaş grubundaki Türkler'den

⁷³⁷ Komitacı BJK'nin Kurucusu..., s. 27-47.

⁷³⁸ Denker, a.g.e., s. 269-272.

milis taburları teşkil ederek, bunları Drama'ya gelen 20'nci Kolordu Komutanı Kerim Paşa'nın emrine vermek, dost unsurlara kılavuzluk hizmeti sunmak ve lojistik destek sağlamak, psikolojik harp amaçlı olarak “*milis mızıkası tesis etmek*” gibi faaliyetler bu kapsamdadır.⁷³⁹

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra da Teşkilât-ı Mahsusa'nın Balkan coğrafyasına olan ilgisi sürmüştür. “*Batı Trakya Komitesi*”nin kurulması bu faaliyetlerden biridir. Batı Trakya için, Edirne'de olduğu gibi bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti değil de; bir komite kurulmasının sebebinin Balkan Harbi sonrasında Batı Trakya'ya yönelik faaliyetlerin Süleyman Askeri Bey başkanlığındaki bir komite tarafından yürütülmesinde aramak gerekir. Bu yeni Batı Trakya Komitesi, eskisinin yeniden canlandırılarak, başka ellerde devamı olarak görülebilir. Bu Komite, 27 Mayıs 1920 tarihinde İkinci Batı Trakya Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da etkili olmuştur.⁷⁴⁰

Özetle, Birinci Cihan Harbi yıllarında Balkan coğrafyasında özellikle Sırbistan ve Yunanistan'a karşı çok başarılı gayrinizami harp faaliyetleri icra edilmiş; ancak Yunanlıları küstürmemek adına bu faaliyetlerin hiçbiri Osmanlı Devleti tarafından sahiplenilmemiş, sponsoru gizli bu tür gayrinizami harp faaliyetlerinin sorumlusu olarak Fuat (Balkan) Bey gibi icracı unsurlar gösterilmiştir.

2.4.2. Örnek Olay İncelemesi: Türk-Alman Müşterek Harekâtı: Hüseyin Rauf Bey Müfrezesi

Türk-Alman ilişkilerinin iki yüzü vardır. Bunlardan birincisi, Almanların Türklere karşı resmi olarak takındığı dost yüz, ikincisi ise bilinçaltılarında yatan sömürgeci yüzdür.⁷⁴¹ Alman Erkân-ı Harbiye Reisi Moltke'den Profesör Hasse'ye kadar Pan-Almanistler Suriye, Filistin, Anadolu, Ermenistan hatta Mezopotamya'yı gelecekteki Alman dominyoları olarak görmüşler ve bu doğrultuda hareket etmişlerdir.⁷⁴² Bu iki devlet, çıkarları örtüştüğü müddetçe birlikte hareket etmiş; milli menfaatlerinin zedeleneceğini düşündükleri durumlarda ise aradaki müttefiklik

⁷³⁹ Tetik, *Teşkilât-ı Mahsusa...*, Cilt: I, s. 395-414.

⁷⁴⁰ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, Cilt: I, s. 138-141.

⁷⁴¹ Sezen Kılıç, *Türk-Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları [1852'den 1945'e Kadar]*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 2-177.

⁷⁴² Jabotinsky, *a.g.e.*, s. 34.

ilişkinde rağmen açıktan veya gizli olarak yekdiğerine zarar verecek hareketler içine girmişlerdir.⁷⁴³

Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki bu işbirliğinin en ilginç örneklerinden biri de akademisyen Vahdet Keleşyılmaz'ın, Türk-Alman ittifakı ve Hintli istiklalcilerce tasavvur olunan bağımsızlık hareketi kuvveden fiile çıkmış olsaydı, Bolşevik devrimi ya da Amerika'nın harbe müdahalesi kadar önemli bir etki yaratırdı,⁷⁴⁴ sözleriyle tasvir ettiği Hüseyin Rauf (Orbay) Bey Müfrezesi'dir.

Mehmet Saray'a göre; Birinci Cihan Harbi'nin başlaması ve Almanya ile Osmanlı Devleti'nin müştereken, Rusya ile İngiltere'ye harp ilanı haberinin yayılması Hindistan, Afganistan ve Orta Asya Müslümanları arasında büyük bir etki yaratmış, bu heyecandan istifade etmek maksadıyla Almanların da teşvikiyle Hüseyin Rauf Bey'in başkanlığında bir Türk-Alman Heyeti oluşturulmuştur.⁷⁴⁵ İsrail Kurtcephe Alman Genelkurmayı'nca planlanıp Enver Paşa tarafından teşkil edildiğini iddia ettiği heyetin kuruluş amacının; İran, Afganistan ve Hindistan'da İngiltere aleyhine ayaklanmalar çıkarmak olduğunu söylemektedir.⁷⁴⁶ Vahdet Keleşyılmaz'a göre Teşkilât-ı Mahsusa'nın Şark Şubesi'nde görevli (Ömer) Fevzi Bey tarafından organize edilen bu heyetten beklenen Afganistan'ın harbe girmesini sağlamak ve bağımsızlık yanlısı Hind komitelerini destekleyerek İngilizlere karşı bir ayaklanma çıkarılmasını sağlamaktır.⁷⁴⁷ Bahse konu müfrezenin Teşkilât-ı Mahsusa tarafından teşkil edildiği yönündeki başka bir açıklama da Mehmet Kenan Bey'e aittir. Mehmet Kenan Bey: "*Harbiye Nezaretine şark şube-i mahsusasına memur*

⁷⁴³ Birinci Cihan Harbi yıllarında "*Alman gizli servisi III. B*"nin başkanlığını yürüten Walter Nicolai, Birinci Cihan Harbi sırasında Romanya, Sırbistan ve İtalya'nın Avusturya ilgi sahasında; Selanik'in Bulgarlar'da; Kafkaslar, İran ve Mısır'ın Türk istihbarat servisinin çalışma bölgesi içinde olduğunu; ancak bu ülkelerin teşkilatlarının yetersizliği nedeniyle Alman istihbarat servislerinin buralara kadar genişlemek zorunda kaldığını, hatta Türk harekât sahasında istihbarata karşı koyma vazifesinin sadece Alman istihbarat subaylarına verildiğini iddia etmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Walter Nicolai, **Birinci Dünya Savaşında Alman İstihbaratı**, (Çev.) Emrullah Tekin, Berikan Yayınları, Ankara, 2001, s. 18-64.; Levent, *a.g.m.*, s. 142. Nicolai'nin bu ifadelerine rağmen, Alman istihbarat sistemi ve o sistemin bir parçası olan III. B'nin başarısı tartışmalıdır. Çünkü Almanların, zihinlerin seferber edilmesi ve bu yolla kendi taraftarlarında harbi teşvik, karşı tarafta ise yılgınlık yaratmaya yönelik olarak kurdukları psikolojik savaş makineleri yetersiz kalmış, propaganda öğütleyememiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Megret, **a.g.e.**, s. 37.

⁷⁴⁴ Keleşyılmaz, **a.g.e.**, s. Önsöz.

⁷⁴⁵ Mehmet Saray, **Afganistan ve Türkler**, ASAM, Ankara, 2002, s. 103-110.

⁷⁴⁶ İsrail Kurtcephe, Mustafa Balcıoğlu, "*Birinci Dünya Savaşı Başlarında Romantik Bir Türk-Alman Projesi -Rauf Bey Müfrezesi-*", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi**, Sayı: 3, 1992, s. 249.

⁷⁴⁷ Keleşyılmaz, **a.g.e.**, s. 88-90.

Binbaşı Fevzi Bey tarafından (semt-i meçhul) markasıyla hususi bir teşkilat yapılmıştır. Gayet mahrem tutulan bu teşkilat Binbaşı Hüseyin Rauf Kuvve-i Seferiyesi idi. Bu hey'et-i seferiye askeri olmaktan ziyade siyasi ve ihtilal hey'eti mahiyetinde Cenubi İran'dan Afganistan'a gidecek ve Afganistan'ı cihad-ı ekbere dâhil edecekti."⁷⁴⁸ demiştir. Dünya Casusluk Tarihi adlı eserde ise Hüseyin Rauf Bey Müfrezesi'nin yaratıcısı olarak Enver Paşa gösterilmekte ve cihadı bütün İslam dünyasına yaymak gayesiyle, Bağdat'tan başlayarak İran'ın ortasından geçen ve Afganistan'la Hindistan'a kadar uzanan bir yol açılmasının amaçlandığı söylenmektedir. Bahse konu eserde Hüseyin Rauf Bey Müfrezesi için hazırlanan; ancak Romanya gümrüğünde alıkonulan sandıkların içinde, sabotaj malzemeleri ve silahlar ile belgelerin bulunması, Hüseyin Rauf Bey Müfrezesi'nin gayrinizami harp amacıyla teşkil edildiğinin en açık göstergelerinden biridir.⁷⁴⁹ Ortadoğu ve Afganistan üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Avusturyalı akademisyen Ludwig W.Adamec Afganistan'a bir heyet gönderme fikrini Enver Paşa'nın teklif ettiğini, Max von Oppenheim ve Sven Hedin gibi oryantalistlerin onayından sonra Niedermayer-Hentig Sefer Kuvveti'nin oluşturulduğunu ifade etmektedir.⁷⁵⁰

Olayların merkezinde bulunan Hüseyin Rauf (Orbay) Bey ise hatıratında, Afganistan'ı Hindistan'daki İngilizlere karşı silahlandırıp tahrik etme fikrinin Alman İmparatoru'na ait olduğunu ifade etmektedir.⁷⁵¹ Hüseyin Rauf Bey'in bu heyetin komutanlığına seçilmesinde Teşkilât-ı Mahsusa'nın öncülü olan Özel Şube'nin sorumlusu Ömer Fevzi Bey etkili olmuştur. Ömer Fevzi Bey bu heyetin kurmay başkanıdır ve daha evvelden tanıdığı Hüseyin Rauf Bey ile birlikte çalışmak istemiştir. Gizliliğin hat safhada tutulduğu, heyettekilerin bile görevin mahiyetini bilmediği bu ekip için "*semt-i meçhul*" silah-teçhizat tedarik edilmiş ve müstear isimler belirlenmiştir. Heyetin Alman bölümü istihbaratçı Willhem Wassmus başkanlığında, güvenlikten sorumlu Yüzbaşı Oscar von Niedermayer'le birlikte onbeş kişilik gayrinizami harp uzmanı bir ekipten oluşmaktadır. Almanlar Eylül ayında İstanbul'a gelmişlerdir.⁷⁵² Üç kafiye ayrılmış olan Türk-Alman müşterek müfrezesinin Binbaşı Hüseyin Rauf, Binbaşı Ömer Fevzi, von Wassmuss ve

⁷⁴⁸ Kenan, **a.g.e.**, s. 140.

⁷⁴⁹ **Başlangıcından Bugüne...**, s. 196-197.

⁷⁵⁰ Adamec, **a.g.e.**, p. 83-84.

⁷⁵¹ Orbay, **a.g.e.**, s. 17-18.

⁷⁵² Öke, **Ömer Fevzi Mardin...**, s. 58-60.

yaverlerden oluşan ilk kafilesi 15 Eylül 1914 tarihinde İstanbul'dan trenle hareket etmiş ve dört gün sonra Halep'e, 13 Kasım'da ise Bağdat'a ulaşmışlardır.⁷⁵³ Ancak iki heyet arasında çıkan anlaşmazlık nedeniyle Alman heyeti Halep'e geri dönmüş ve heyetler bundan sonra müstakil hareket etmeye başlamıştır.⁷⁵⁴ Bu anlaşmazlığın kök nedeni ise müfrezenin mali sorumluluğunun Almanlar tarafından yüklenilmesinin yarattığı havanın da etkisiyle Niedermayer'in kendisini lider olarak görmeye başlamasıdır.⁷⁵⁵

Yaşanan anlaşmazlık ve değişen konjunktür nedeniyle Güney İran'ın kontrol altına alınmasının öncelik kazanmasıyla 14 Aralık 1915'te Başkomutanlık'tan verilen emir doğrultusunda Hüseyin Rauf Bey müfrezesiyle birlikte Loristan'a hareket etmiştir. Yeni görevi bu bölgede yaşayan Bahtiyarilerle iyi ilişkiler kurarak, yerel halktan teşkil edilecek birliklerle Basra'da bulunan İngilizler'e karşı ayaklanma çıkarmaktır.⁷⁵⁶ Bu döneme dair çok sayıda arşiv belgesi bulunmaktadır. Bu belgeler, bahse konu coğrafyaya atfedilen önemi, müfrezenin görevini ve o dönemde yaşanan sıkıntıları bütün açıklığıyla göz önüne sermesi açısından ehemmiyet arz etmektedir.

Belgelerden ilki, 7 Nisan 1915 tarihinde Hüseyin Rauf Bey'in Hanıkın'dan "*Dersaadet Başkumandanlık Vekâlet-i Celilesi*"ne hitaben gönderdiği telgrafdır. Telgraftan; Irak ve İran coğrafyasında İngiliz ve Ruslar'ın Osmanlı Devleti aleyhine faaliyetlerde bulunduğu ve bir taburluk bir kuvvete sahip olan Hüseyin Rauf Bey'in, İran aşiretleri ile iyi ilişkiler kurduğu, onları Osmanlı Devleti'ne sadık kalmaları için ikna etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Telgrafta Teşkilât-ı Mahsusa ile Hüseyin Rauf Bey arasında bir çekişme yaşandığı ve Hüseyin Rauf Bey'in, gayr-ı mesul olarak tanımladığı Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının kendi işlerine karışmasını istemediği de görülmektedir.⁷⁵⁷ Enver Paşa ise Hüseyin Rauf Bey'den Teşkilât-ı Mahsusa'nın etkin olduğu Irak'taki kuvvetlere yardım etmesini istemiş,⁷⁵⁸ kendisinin vazife-i

⁷⁵³ Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 225-227.

⁷⁵⁴ **Geçmişten Günümüze Türk-Afgan İlişkileri**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2009, s. 33-35.

⁷⁵⁵ Adamec, **a.g.e.**, p. 84.

⁷⁵⁶ Kurtcephe, Balcıoğlu, *a.g.m.*, s. 259.

⁷⁵⁷ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-004, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁵⁸ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-005-1, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

asliyesinde müstakil olmasına rağmen; tekmil mıntıkanın müdafaa mesuliyetinin Süleyman Askeri Bey’de olduğu hatırlatılmıştır.⁷⁵⁹

Harbiye Nezareti’nden 11 Nisan 1915 tarihinde binbaşı Hüseyin Rauf Bey’e çekilen başka bir telgrafta ise Emir Müftehem ile görüşülerek İran dâhilindeki efkârı Osmanlı lehine çevirmesi ve İranlılarla hüsn-ü münasebet te’sisine sarf-ı gayret edilmesi istenmiştir.⁷⁶⁰ Hüseyin Rauf Bey tarafından aynı gün Kasr-ı Şirin’den Harbiye Nezareti’ne çekilen şifreli telgrafta; “*İraniler ile Sencabiler hariç olmak üzere bu havalideki aşâir ile i’tilâf edildiği marûzdur.*” denilmektedir.⁷⁶¹ Aynı tarihli başka bir telgrafta da “*Emir Müftehem ordusu kumandan ve zabitaniyla beraber hareket etmek üzere i’tilaf ve ittifak edildiği ve şu surette Emir Müftehem’in mütecavizâne mazarratına nihayet verileceği ma’ruzdur.*” denilmektedir.⁷⁶² Hüseyin Rauf Bey’in 12 Nisan 1915 tarihli şifreli telgrafından Emir Müftehem’in Sencabileri İngiliz himayesinde bulunmaları nedeniyle te’dip edemeyeceğini söylediği, Tahran Almanya Ataşemiliteri huzurunda resmen tasdik edildiği cihetle Kasr-ı Şirin’in ancak ve münhasıran İngiliz nüfuz ve himayesinde bir memleket telâkki edilebileceği bildirilmiştir.⁷⁶³ 15 Nisan 1915 tarihli şifreli telgrafta ise çevredeki aşiretler ve Emir Müftehem kuvvetleriyle mutabakat sağlandığı, bunların cihad-ı mukaddese iştirak etme talebinde oldukları, teenni ile hareket edildiği ve zorunlu gereksinimler için talep edilen paranın henüz ellerine geçmediği bildirilmektedir. Bahse konu telgraftan, Sencabilerin İngilizlerle birlikte hareket için ittifak yaptıklarına dair istihbarat edinildiği de anlaşılmaktadır.⁷⁶⁴ Başka bir şifreli telgrafta ise Hüseyin Rauf Bey’in maiyetinde, Kürt ve İranlı aşiretlerden 3 bin kişilik bir kuvvet toplandığı, 800 kişilik ilave bir kuvvet için “*icap edenlere*” emir verilmesinin istendiği, ayrıca maddi sıkıntıların hat safhada olduğu ifade edilmiştir. İhtiyaç duyulan bütçenin tahsis edilmesi durumunda, Rus ve İngilizlere karşı daha önceden kararlaştırılan “*cihat*

⁷⁵⁹ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-007-01, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331. Enver Paşa, aynı gün Irak Havalisi Kumandanlığı’na (Süleyman Askeri Bey’e) çektiği telgrafta da Hüseyin Rauf Bey ile yaşanan ihtilafın büyütülmemesini istemiştir. Detaylı bilgi için bkz.: ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-007-02, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁶⁰ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-008-1, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁶¹ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-009, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁶² ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-009-2, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁶³ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-009-1, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁶⁴ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-009-3, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

ilanı”nın mümkün olacağına vurgu yapan bu telgraf İran’da İngiliz ve Ruslar ile onlara müzahir olan gruplara karşı uygulanan gayrinizami harbin en net ifadesidir.⁷⁶⁵

20 Nisan 1915 tarihli bir telgraftan Enver Paşa’nın şifahi emri gereği Hüseyin Rauf Bey’e örtülü ödenekten 10 bin liranın tahsis edildiği anlaşılmaktadır.⁷⁶⁶ 21 Nisan 1915 tarihli başka bir telgrafından ise geri kalan 10 bin liranın birkaç güne kadar gönderileceği ve Hüseyin Rauf Bey’in istediği ilave kuvvetlerin hazırlandığı sonucu çıkarılabilir.⁷⁶⁷ Bu esnada İran makamlarının Hüseyin Rauf Bey müfrezesinin faaliyetlerinden rahatsız olduğu görülmektedir. İran Sefareti’nden alınan 19 Nisan 1915 tarihli bir takrirden; asker ve aşiret mensuplarından oluşan 6 bin kişilik bir kuvvetin bir süredir Rauf Bey’in komutası altında İran’ın Kirmanşahan hududunda kaîn Koroto ve Hanikin’de faaliyet gösterdiği bildirilmiş ve iki İslam devleti arasındaki münasebeti bozacak bu davranıştan vazgeçilmesi istenmiştir.⁷⁶⁸ Bahse konu takrir çok etki yaratmamış olacak ki Hüseyin Rauf Bey’in 25 Nisan 1915 tarihli telgrafında Hanikin’den Kirmanşah’a kadar olan bölgedeki aşiretlerin neredeyse tamamıyla İttihâd-ı İslam esası üzerine anlaşma akd edilerek, reislerinin emrine girdiği, İngilizlerle işbirliği yapmış olan Sencabilerin yola getirildiği bildirilmiş ve İran dâhilindeki başarılı gayrinizami harp faaliyetlerine vurgu yapılmıştır.⁷⁶⁹ 15 Mayıs 1915 tarihinde Hüseyin Rauf Bey’e gönderilen telgrafta ise Alman subay ve memurların sefaretlerinden Türklerle işbirliği yapmaları ve hedef-i aslinin istihali yönünde çalışmaları yolunda talimat aldıkları iletilmiş ve Hüseyin Rauf Bey’den de aynı suretle hareket etmesi istenmiştir. Bu dönemde İran Hükümeti’nden beklenen resmi olarak tarafsız görünmesi; gerçekte ise Türk tarafının faaliyetlerine gizlice destek vermesidir.⁷⁷⁰ Hüseyin Rauf Bey tarafından Başkumandanlık Vekâleti’ne gönderilen 15 Mayıs 1915 tarihli telgrafta; Goran hâkimi Kirmanşah ve havalisi büyük reislerinden Müşir pâyeli Serdar-ı Muazzam Hakin Han’ın Osmanlı tarafında yer aldığı bildirilmiştir.⁷⁷¹ Yine bu dönemde Hüseyin Rauf Bey’in talebi doğrultusunda⁷⁷² Kirmanşah ve havalisindeki İran kuvvetleri kumandanı ve müşir

⁷⁶⁵ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-013 ve 013-1, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁶⁶ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-013-3, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁶⁷ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-013-5, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁶⁸ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-017, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁶⁹ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-017-5 ve 6, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁷⁰ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-024-1, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁷¹ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-016-025, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁷² ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-016-030, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

pâyeli Muhtarü's-saltana albaylık rütbesi ile Ordu-yu Osmaniye'ye dahil edilmiş; ancak gerek İran hükümetinin ve gerekse kendisinin müşkül bir duruma düşmemesi için bu durum gizli tutulmuştur.⁷⁷³

15 Eylül 1915 tarihi itibarıyla Hüseyin Rauf Bey müfrezesi artık işlevini kaybetmiş bir haldedir. Kirmanşah ve Hanıkın bölgelerinde faaliyet gösterilmiş; ancak daha öteye geçilememiştir. Başkumandanlık Vekaleti, Hüseyin Rauf Bey'i Afganistan'a "*askeri delege*" olarak tayin ederken, emrindeki müfreze de Irak ve Havalisi Kumandanlığı'na bağlanmış ve İran topraklarından çıkmıştır. Almanların olumsuz davranışları Osmanlı Devleti'nin amaçlarına ulaşmasını engellerken, düşmanları olan İngilizlerin daha da güçlenmelerine sebep olmuştur.⁷⁷⁴

15 Eylül 1914'de binbaşı rütbesiyle Afganistan'a ulaşmak ümidiyle İstanbul'dan hareket eden Hüseyin Rauf Bey, bir yıl sonra Afganistan'a ulaşmadan yarbay rütbesiyle, Kerkük üzerinden İstanbul'a geri dönmüştür.⁷⁷⁵ Türklerle yaşadığı fikir ayrılığı sonrasında müstakil hareket eden Alman heyetinden Yüzbaşı Oscar von Niedermayer ve Doktor von Hentig gibi isimler 1915 yılı yazında Afganistan'a ulaşmış ve Habibullah Han ile görüşmüşse de; bir şey elde edememişlerdir.⁷⁷⁶

Literatürde Hüseyin Rauf Bey Müfrezesini tam bir ölçsüzlük örneği olarak değerlendirerek, Osmanlı Devleti'nin bu teşebbüsleri başarıya ulaştıracak kadro ve gücü bulunmadığı; (İngiliz) Entelijans Servisi'ne karşı mücadele etmenin mümkün olmadığı,⁷⁷⁷ bu nedenle bahse konu teşebbüsten hiçbir netice alınmadığı yönünde iddialarla karşılaşmıştır.⁷⁷⁸ Oysa modern gayrinizami harp teorisine açısından değerlendirildiğinde daha farklı sonuçlara ulaşılabilir. Hüseyin Rauf Bey'in İran'da yapmaya çalıştığı şey, modern gayrinizami harp teorisinde "*eğit-donat*" olarak tanımlanan faaliyettir. Kendisi 23 Haziran 331 (1915) tarihinde İsmail Canbulat Bey'e gönderdiği mektupta, Irak'ın şark hududunu muhafazaya memur edilmiş vasıfsız 700 kadar adamın mahiyetine verildiğini, bunları İstanbul'dan getirttiği elbise ve silahlarla teçhize çalıştığını, bir fayda vermesi müşkül olan bu ehemmiyetsiz müfrezeyi kıymetli ve fedakâr subay arkadaşlarının çabalarıyla düzene soktuğunu

⁷⁷³ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör 7, Dosya 37A-030-1, Tarih: 08.03.1330-31.05.1331.

⁷⁷⁴ Tetik, *Teşkilât-ı Mahsusa...*, Cilt: I, s. 244-245.

⁷⁷⁵ Öke, *Ömer Fevzi Mardin...*, s. 65-66.

⁷⁷⁶ *Geçmişten Günümüze Türk-Afgan...*, s. 33-35.

⁷⁷⁷ Kurtcephe, Balcıoğlu, *a.g.m.*, s. 268-269.

⁷⁷⁸ Kurat, *Türkiye ve Rusya...*, s. 500-501.

ifade etmektedir.⁷⁷⁹ Hüseyin Rauf Bey hatıratında da “*Cenubi İran Başkumandanı*” sıfatıyla İran’da ve Irak sınırında İngilizlere ve onların desteklediği Sencani/Sencabi aşiretine karşı mücadele ettiğini, burada tam bir yıl boyunca icra-yı hükümette bulunduğunu, bölge halkından vergi topladığını ve orada bulunduğu sürece Bağdat’ı İngilizler’e karşı himaye ettiğini belirtmiştir.⁷⁸⁰

Özetle, Hüseyin Rauf Bey Müfrezesi’nin teşkil sebebi olan Afganistan’a ulaşamadığı ve İran coğrafyasına saplanıp kaldığı doğrudur. Ancak Hüseyin Rauf Bey ve beraberindekiler İran coğrafyasında başarılı gayrinizami harp uygulamaları icra etmişlerdir. Şayet bu tür gayrinizami harp faaliyetlerine başvurulacak, İtilaf Devletleri bu bölgede meşgul edilmeseydi, Birinci Cihan Harbi’nin Türkler için çok daha kısa bir sürede ve daha büyük bir felakete sonuçlanabileceği unutulmamalıdır.

2.4.3. Teşkilât-ı Mahsusa’nın İnsan ve Mali Kaynakları

Literatürde Türkler tarafından Birinci Cihan Harbi esnasında Kafkasya, Güney Asya, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Balkanlar’da girişilen faaliyetlerin ortak yanını “*arzu edilen ile mümkün olan arasındaki dengenin sağlanamaması*” olarak gösteren ve istihbarat tecrübesinden yoksun Teşkilât-ı Mahsusa kadrolarının bu işlerin üstesinden gelmesinin mümkün olmadığını ileri süren çalışmalar yoğunluktadır.⁷⁸¹

Bu söylemlerde doğruluk payı bulunmakla birlikte; Teşkilât-ı Mahsusa’nın faaliyetleri ve insan kaynaklarının da bu derece hafife alınması doğru olmayacaktır. İstihbarat alanındaki faaliyetleri ile Türk istihbarat geleneğinin oluşmasına büyük katkı sağlayan; ancak faaliyetleri bir istihbarat teşkilatının çok üstüne çıkarak bir gayrinizami harp örgütü olarak görev yapan Teşkilât-ı Mahsusa’nın insan kaynağı toplumun tüm tabakalarını kapsamaktadır. Subaylardan, tutuklu ve mahkûmlara kadar uzanan bu geniş yelpaze birçok insanı şaşırtabilir. Ancak Teşkilât-ı Mahsusa’nın personel yapısını kritize ederken, Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu şartları ve ülke nüfusunun yıllardır süren harpler ile salgın hastalıklar nedeniyle büyük oranda erozyona uğradığı gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir.

⁷⁷⁹ Keleşyılmaz, **a.g.e.**, s. 91-92.

⁷⁸⁰ Feridun Kandemir, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay**, Sinan Matbaası, İstanbul, 1965, s. 80.

⁷⁸¹ Kurtcephe, Balcıoğlu, *a.g.m.*, s. 274-275.

Akademisyen Necdet Aysal, başarılı bir istihbarat çalışması yürütmek için gerekli faktörleri; iyi organize edilmiş bir teşkilat, iyi eğitilmiş uzman personel, maddi destek, düzgün bir kayıt ve tasnif sistemi olarak sıralamaktadır. Aysal'a göre, teşkilatın yönetim kademesindeki insanlar önemli bir gerekçe olmaksızın değiştirilmemelidir.⁷⁸² Bu bağlamda, Teşkilât-ı Mahsusa'nın personel yapısını irdelemeye, Teşkilât-ı Mahsusa Reisi ile başlamak uygun olacaktır. Arşiv belgelerine göre Teşkilât-ı Mahsusa Reisi sık sık değiştirilmiştir. Teşkilât-ı Mahsusa'nın "resmi" kuruluş tarihi olan 30 Kasım 1913 tarihindeki ilk başkanı Süleyman Askeri Bey'dir.⁷⁸³ Enver Paşa'nın emriyle, Süleyman Askeri Bey 20/21 Aralık 1914 tarihinde Irak ve Havalisi Kumandanlığı'na tayin edilmiştir.⁷⁸⁴ 1915 yılı Mayıs ayı içinde Teşkilât-ı Mahsusa Reisliğine Ali Başhampa Bey getirilmiş ve vefat ettiği 31 Ekim 1918 tarihine kadar bu vazifeyi sürdürmüştür. Bu tarihten itibaren, Teşkilât-ı Mahsusa'nın ilga edildiği 10 Kasım 1918 tarihine kadar bu vazife Albay Hasan Tosun Bey tarafından yerine getirilmiştir. 5 Aralık 1918 tarihinde ise Teşkilât-ı Mahsusa'nın tasfiyeten muamelâtına Kaymakam Hüsameddin (Ertürk) Bey memur edilmiştir.⁷⁸⁵

Dolayısıyla Teşkilât-ı Mahsusa, "resmi" olarak faaliyet gösterdiği 5 yıllık süre zarfında üç reis değiştirmiş, ilgasından sonraki işlemler için de Hüsameddin (Ertürk) Bey görevlendirilmiştir. Yani başarılı bir istihbarat teşkilatının gerekliliklerinden biri olan "üst düzey yöneticilerin ciddi bir neden olmadıkça sık sık değişmemesi" kuralı ihlal edilmiştir.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın reis dışındaki insan gücünün hangi katmanlardan oluştuğuna dair ipuçlarından birini Kuşçubaşı Eşref tarafından Celal Bayar'a gönderilen mektupta bulmak mümkündür. Kuşçubaşı Eşref teşkilatı; "Gelelim Yeni Teşkilat-ı Mahsusa'mıza. Enver'in emrinde bir kurul ve Süleyman Askeri Reis, ordudan subaylar, hükümet ricalinden yetkili bazı kişiler (ikinci derecede), yabancı Müslüman memleketlerden Hilafet'e bağlı zevattan tanınmış ulema, tanınmış siyasi, milliyetçi ve memleketin kurtulması uğrunda çalışan kimselerle memleketleri içinde

⁷⁸² Aysal, **a.g.t.**, s. 132.

⁷⁸³ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013-004, Tarih: 00.00.31-17.08.34.

⁷⁸⁴ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 3603, Dosya No: 3-2-8, Tarih: 1.12.30-23.12.30.

⁷⁸⁵ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013-004, Tarih: 00.00.31-17.08.34.

hidematiyle kendini göstermiş, teferrüt etmiş olanlardan kurulu.”⁷⁸⁶ sözleriyle tasvir etmektedir. Ancak Teşkilât-ı Mahsusa birimlerine kati bir mecburiyet olmadıkça kıtalardan adam verilmesi yasak olduğuna ve Teşkilât-ı Mahsusa’nın ordudan aldığı personel, yalnızca gayrinizami harp operasyonlarını idare ve koordine edebilmek için kullanılan az sayıdaki subaydan ibaret olduğuna göre, Teşkilât-ı Mahsusa’nın seferberlik için çağrılmamış insan kaynaklarına başvurması bir zorunluluktur.⁷⁸⁷

İncelenen birinci el kaynaklar ve literatür taraması sonucunda Teşkilât-ı Mahsusa’nın insan kaynakları yeniden belirlenebilir. Buna göre, müfrezelerin teşkilinde Harbiye Nezareti birinci derecede etkili olmuştur⁷⁸⁸ ve teşkilatın insan kaynağı, İttihatçıların “*Fedai Grubu*”na dayanmaktadır.⁷⁸⁹ Bu isimlerden ilk akla gelenler; Süleyman Askeri, Fuat (Balkan), Fuat (Bulca), Yakup Cemil, Kuşçubaşı Eşref ve Kuşçubaşı Hacı Selim Sami’dir.

Teşkilât-ı Mahsusa’nın en önemli insan kaynağı, Fedai Grubu’nu da oluşturan “*subaylar*” ve az sayıdaki “*düzenli ordu mensubu*”dur. Subaylar, Teşkilât-ı Mahsusa çetelerini eğitmek, eğitilen bu çetelere kumanda etmek ve casusluk faaliyetlerinde kullanılmışlardır.⁷⁹⁰ Ahmet Tetik zorunlu hallerde Teşkilât-ı Mahsusa’ya subay tayin edildiğini,⁷⁹¹ Cemil Koçak da muvazzaf subayların Teşkilât-ı Mahsusa için görevlendirildiğini söylemektedir.⁷⁹²

Teşkilât-ı Mahsusa’nın diğer bir personel kaynağı “*İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları*”dır. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Teşkilât-ı Mahsusa arasında “*matruşka tarzı*” bir iç içe geçmişlik söz konusudur.⁷⁹³

Teşkilât-ı Mahsusa’nın vurucu gücünü “*çeteler/çeteciler ve gönüllüler*” oluşturmuştur. Bazı çeteler Teşkilat-ı Mahsusa’ca atanan kumandanların emrine gönüllü müfrezeler verilerek kurulmuştur. Örneğin Yakup Cemil Bey’in kumandası altına 2 bin kişilik bir çete verilmiştir. Ömer Naci Bey de böyle bir çete ile Kafkasya’dan İran içlerine girmiştir. Ayrıca profesyonel çetecilerin kumanda ettiği

⁷⁸⁶ Bayar, **Ben de Yazdım...**, Cilt: 5, s. 203.

⁷⁸⁷ Safi, “*Üç Tarz-ı Çete*”, s. 100.

⁷⁸⁸ Çeliklepe, **a.g.e.**, s. 102-108.

⁷⁸⁹ Yiğit, “*a.g.m.*”, p. 828.

⁷⁹⁰ Karabekir, **Gizli Harp...**, s. 31-33.

⁷⁹¹ Tetik, **Teşkilât-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 10.

⁷⁹² Koçak, *a.g.m.*, s. 171-214.

⁷⁹³ Hanioglu, “*Teşkilat-ı Mahsusa*”, s. 569.

çeteler de vardır.⁷⁹⁴ Teşkilât-ı Mahsusa'nın organize ettiği yardımcı kuvvet formundaki bu yapılanmalara Kürt, Laz, Dürzî ve Çerkez gönüllü birlikleri; Bedevi mücahitler; Mevlevî Alayı örnek olarak verilebilir.⁷⁹⁵ Çete teşkilinde seçici davranıldığı, çetenin icra edeceği görev türü ve görev alacağı coğrafyanın özellikleri dikkate alınarak bazı kriterlerin arandığı görülmektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti Balıkesir Müfettişi'nin, Midhat Şükrü Bey'e gönderdiği cevabi nitelikteki bir telgraf bu ifadeyi desteklemektedir:

“Bundan bir hafta mukaddem Dâhiliye Nezaretinden makam-ı mutasarrıfıye varid olan bir tebligatta livam dâhilinde Çerkeslerden, mahkûmininden (mahkûmlardan) vesairenden Kafkasya'da çetecilik yapabilecek iki yüz nefer istenildiğinden bu yolda teşebbüs olunmuş ve adamların tedarikine başlanılmıştır. Bunlar hakkında bir güne evsaf ve şürot (nitelik ve koşullar) aranılmadığından birkaç gün zarfında cem ve sevk edileceklerdir. Halbuki iş'arat-ı aliyelerinde gösterilen evsaf ve şeraiti cami memlekette pek az adam bulunabilir. Kafkas akvamından Karesi livasında yalnız Çerkesler mevcuttur. Lezgi, Çeçen, Gürcü vesaire yoktur. Mevcut Çerkeslerden dahi Rusça bilen, Kafkas arazisini tanıyan gezmiş olan hemen yok gibidir. Ancak askerliği olmayan, bünyesi, cesareti, ahlakı, arzusu matlup derecede olanlar bulunabilir. Eğer orduların önünde, ilerisinde çetecilik, muhariplik için aranılırsa bu gibilerden birkaç yüz -üç yüz, dört yüz- Çerkes tedariki hemen mümkündür. Şayet propagandacılık için mahdud miktar (sınırlı sayıda) kimseler aranılırsa tahsilleri noksan olmakla beraber Kafkas köylerinden söz söyleyebilecek, tahrik edebilecek beş on adam bulunabilir...”⁷⁹⁶

Gönüllüler arasında Türkler yoğunlukla olmakla beraber, Azeri, Çerkez, Kürt, Gürcü gönüllüler de bulunmaktadır. Nitekim, kendisi de bir Teşkilât-ı Mahsusa üyesi olan Arif Cemil Denker'in anlattıkları Teşkilât-ı Mahsusa müfrezelerinin oluşumunda Gürcü gönüllülerden de istifade edildiğini göstermektedir. Denker'in anlatımıyla; Süleyman Askeri Bey'in talimatıyla Gürcü gönüllüler ile kişi bazında mukavele yapılmıştır. Erzurum'dan, Eylül 1918 başlarında Doktor Bahaaddin Şakir Bey tarafından İstanbul'da Talat Bey'e gönderilen bir rapor da ise “... *Milis teşkilâtı eski zaman işi bir gönüllü teşkilâtı değildir. Harpten evvel ve hariçteki düşmana karşı köylerin muhafazası ve hali harpte de yaşlılar memleketin muhafazasını ve gençlerde ilerleyen ordunun gerisini muhafaza edecektir. Bundan dolayı, askeriye harekâtı güçleştirecek değil kolaylaştıracaktır...*” denilmektedir.⁷⁹⁷

Teşkilât-ı Mahsusa'nın üzerinde en çok konuşulan insan kaynağı “*tutuklu ve mahkûmlar ile çete mensupları*”dır. Teşkilât-ı Mahsusa müfrezeleri ve çeteler, genel

⁷⁹⁴ Ömer Naci ve Yakup Cemil Bey'in Teşkilât-ı Mahsusa “*resmi*” olarak kurulmadan önce 1912 yılında Trabzon'da çekilmiş bir fotoğrafı EK-13'de sunulmuştur. Kaynak: TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 19, No: 30.

⁷⁹⁵ Çeliktepe, **a.g.e.**, s. 92.

⁷⁹⁶ Tunaya, **a.g.e.**, s. 348.

⁷⁹⁷ Denker, **a.g.e.**, s. 22-48.

itibariyle gönüllülerden ve hapisneden çıkarılan mahkûmlardan teşkil edilmiş, bu kişilerin tespit ve temininde İttihat ve Terakki Cemiyetinin de katkıları olmuştur.

Mahkûm ve maznunların harp alanlarına gönderilmesine yönelik ilk uygulamaya 1913 yılında başvurulmuş ve bu amaçla “*Dar-ül Harb’e Gidecek Eşhas Hakkındaki Takibat ve Mücazatın Teciline Dair Kanun-ı Muvakkat*” çıkarılmıştır. Bahse konu kanuna göre, utanç verici suçlardan mahkûm olanların dışında kalanlardan, sağlık durumu elverişli olanlar harp meydanına sevk edilmelerini isteyebilmektedir. Bu kişilerin haklarındaki kanuni takibat ve hükümlerin infazının dönüşlerine kadar ertelenmesi öngörülmüştür. “*Harbiye, Adliye ve Dâhiliye Nezaretleri ile Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi*”nce kurulan komisyonlar tarafından yapılan seçimlerin ardından “*geçici bir kanunla parlamentosuz bir dönemde yasalaştırılan*” bu uygulama ile teşkil edilen birliklere “*Teşkilat-ı Mahsusa Kıtaları*” denilmiş, bu personel içinden ıslah edilemeyecek durumda olanlardan da “*Amele Taburları*” kurulmuştur.⁷⁹⁸ Falih Rıfkı Atay “*Zeytindağı*” adlı eserinde; Merkez-i Umumi’nin yaptığı sivil çetelere girmek için İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi’ne gittiğini ve orada Doktor Nâzım Bey ile görüşüğünü, Nazım Bey’in kendisine; “*Biz çetelere hapisneden adam alıyoruz, Senin gibi genç bir arkadaşın yeri orası değil.*”⁷⁹⁹ dediğini anlatmaktadır. Yine Adliye Nezareti’ne hitaben yazılan 29 Haziran 1913 tarihli bir belgede; “*müdafaa-yı vatan için Teşkilât-ı Mahsusa’ya dâhil olup, fedakârlıklarda bulunan maznun (şüpheli/zanlı) veya mahkûm kırk neferin (Meclis-i Vükelâ kararıyla) affedildiği*” bildirilmektedir.⁸⁰⁰

Birinci Cihan Harbi öncesi ve sırasında da Trabzon ve Erzurum’da mahpuslar hapisten çıkarılarak, bunlardan çeteler kurulmuş ve subayların komuta ettiği bu çeteler düşman ordusunun yan ve gerilerinde gayrinizami harp faaliyetlerinde bulunmuştur.⁸⁰¹ Kafkas Cephesi’nde Teşkilât-ı Mahsusa tarafından yapılması düşünülen gayrinizami harp faaliyetleri için eleman temininde yetersiz kalındığında, İstanbul’daki cezaevlerinde bulunan mahkûmlardan istifade edilmiştir. Bunların eğitiminde Ramiz ve Rauf Bey gibi subaylar kullanılmıştır.⁸⁰² Arif Cemil Denker de

⁷⁹⁸ Tunaya, **a.g.e.**, s. 150-351.

⁷⁹⁹ Atay, **a.g.e.**, s. 41.

⁸⁰⁰ BOA, Dosya No: 4186, Gömlek No: 3138, Tarih: 10 Haziran 329.

⁸⁰¹ Çetin, **a.g.e.**, s. 129.

⁸⁰² Onuş, **a.g.e.**, s. 23-24.

bu süreci doğrulamaktadır. Denker, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Trabzon'daki faaliyetlerini anlatırken; Beyazıt hapishanesinde tutuklu bulunup nüfuz ve cesaretlerinden hakkıyla istifade edilebilecek, İran ve Rus havalisine vakıf suçluların tahliye edilerek, çetelere dahil edildiğini söylemektedir.⁸⁰³

29 Eylül 1917 tarihli bir arşiv belgesi⁸⁰⁴ mahkûmlar ile çete mensuplarının gerektiğinde aynı çatı altında birleştirilerek, müşterek kullanıldıklarını göstermesi açısından Teşkilât-ı Mahsusa'nın insan kaynaklarını araştıranlara yeni pencereler açmaktadır. Bahse konu belgeden; devletin merhametine sığınan çete mensuplarının katılımıyla adam kazanıldığı gibi, şekavetten de kurtulunacağını öngörüldüğü ve Teşkilât-ı Mahsusa'ya katılmak üzere mükellef kişilerden oluşturulan 600 kişilik grubun, çete mensuplarının kaydına müsaade edilmesi halinde bin kişiye çıkarılabileceği ümidiyle Enver Paşa nezdinde girişimde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Önemli bir sayı teşkil eden tutuklu ve mahkûmlardan istifade edilirken gerekli kanuni düzenlemeler de ihmal edilmemiştir.⁸⁰⁵ Ancak tüm bu iyi niyetli girişimlere rağmen bazı bölgelerde Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarınca keyfi davranışlar içine girildiği ve hukuki sınırların aşıldığı görülmektedir. Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 12 Haziran 1915 tarihli bir evrak, Kafkasya hududundaki Teşkilât-ı Mahsusa efradının gasp ve adam öldürme gibi olaylara karıştığını göstermektedir.⁸⁰⁶ Bu durum, art niyetli kişilerce Teşkilâtı Mahsusa mensuplarını “*ipten kazıktan kurtulmuş serseri çeteleri*” olarak göstermeye çalışmalarına neden olmuştur.⁸⁰⁷

Teşkilât-ı Mahsusa içinde görev alan gruplardan biri de “*köken itibariyle yakınlık kurulabilecek gruplar ile enterne edilenler*”dir. İtilaf Devletleri aleyhine tahrik edilebilecek ırkdaş-dindaş ve değişik menfaat grupları bu kapsamdadır.⁸⁰⁸

Teşkilât-ı Mahsusa'nın mali kaynakları ise birkaç farklı kanaldan sağlanmaktadır.

⁸⁰³ Denker, **a.g.e.**, s. 21, 57-58.

⁸⁰⁴ BOA, Dosya No: 444, Gömlek No: 27, Tarih: 29 Eylül 333.

⁸⁰⁵ Kocahanoğlu, **a.g.e.**, s. 142.

⁸⁰⁶ BOA, Dosya No: 475, Gömlek No: 35-1, Tarih: 30 Mayıs 331.

⁸⁰⁷ Çetin, **a.g.e.**, s. 129.

⁸⁰⁸ Safi, “*Üç Tarz-ı Çete*”, s. 100.

Sadrazam Said Halim Paşa'ya göre teşkilat, maddi olarak Harbiye Nezareti tarafından desteklenmektedir.⁸⁰⁹ Teşkilât-ı Mahsusa'nın başka bir mali kaynağı ise Alman yardımlarıdır. Bazı eserlerde Türk-İslam coğrafyasındaki ihtilalin silah, teçhizat ve para kaynağını Almanya, insan gücünü ise Osmanlı Devleti'nin sağlayacağı yönünde ifadeler rastlanmakla birlikte,⁸¹⁰ bu söylemler abartılıdır. Alman Askeri Misyonu üzerinden, Osmanlı bütçesine aktarılan para 8 milyon Osmanlı lirasına karşılık gelen altındır (1918 yılı rakamlarıyla). Ancak bu meblağ o dönemdeki harcamalarla kıyaslandığında çok büyük bir para olmadığı gibi, bir kısmı askeri propaganda için harcanmış, dolayısıyla tamamı direkt olarak Teşkilât-ı Mahsusa tarafından kullanılmamıştır.⁸¹¹

Bir başka mali kaynak da tahsisat-ı mesturedir. İran'a gitmek üzere Erzurum'a ulaşan Ömer Naci Bey'e tahsisat-ı mestureden yedi yüz lira gönderilmesi yönündeki talep bu durumun göstergelerinden biridir.⁸¹² Yine "*Tahsisat-ı mesturenin lazım gelenlere tevzii için bölge kumandanına tebliğat yapıldığı*"⁸¹³ şeklindeki evrak, tahsisat-ı mesturenin Teşkilât-ı Mahsusa tarafından yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir. Teşkilât-ı Mahsusa'ya tahsis edilen ödeneğin bir kısmının İran'da psikolojik harp amacıyla kullanılması da dikkat çekicidir.⁸¹⁴

Özetle, Teşkilât-ı Mahsusa'nın mali kaynaklarının; Harbiye Bakanlığı'nın bütçesinden aktarılan tahsisat-ı mesture (örtülü ödenek), düzenli ordu kaynakları, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti gibi paramiliter kuruluşların da etkisiyle sağlanan yerel halk desteği ve halkın bireysel bağışları ile Alman yardımlarından oluştuğu söylenebilir.

2.4.4. Teşkilât-ı Mahsusa'nın Tasfiyesi

Dört yıl gibi uzun bir süre devam edeceği öngörülemeyen Birinci Cihan Harbi 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile sonlanmış⁸¹⁵ ve Enver Paşa barış

⁸⁰⁹ Kocahanoğlu, **a.g.e.**, s. 9-79.

⁸¹⁰ Hiçyılmaz, **a.g.e.**, s. 30.

⁸¹¹ Erdal Şimşek, **a.g.e.**, s. 70-71.

⁸¹² BOA, Dosya No: 493, Gömlek No: 80, Tarih: 30 Eylül 331.

⁸¹³ BOA, Dosya No: 48, Gömlek No: 31, [t.y.].

⁸¹⁴ BOA, Dosya No: 80, Gömlek No: 155, Tarih: 14 Teşrin-i evvel 333.

⁸¹⁵ Bolayır, **a.g.e.**, s. 30-31.

antlaşması imzalanmadan önce 1/2 Ekim 1918 gecesini izinsiz olarak ülkeden ayrılmıştır.⁸¹⁶

Mondros Mütarekesi ile Birinci Cihan Harbi'ndeki mağlubiyet resmen kabul edilmiş olduğundan, her başarısız eylemde olduğu gibi, bu hezimet de birilerine yüklenmeye çalışılmıştır.⁸¹⁷ Ali Fuad Erden, hezimetin sebebi olarak Enver Paşa'yı işaret etmiştir.⁸¹⁸ Alman general Liman von Sanders 27 Mart 1919 tarihli raporunda yenilginin sebebi olarak Enver Paşa'yı ve Enver Paşa'nın durumunu doğru tetkik edemeyen Alman kumanda makamlarını göstermektedir. Sanders'a göre; Enver Paşa'nın askeri kabiliyetleri ve nüfuzu olduğundan fazla sanılmış ve bu hatalı varsayımlara göre Almanya, Enver Paşa'nın şahsına dayanan yanlış bir siyaset yürütmüştür.⁸¹⁹ Erol Köseoğlu ise yenilgiyi, mekanizmayı oluşturamama, Alman baskısı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin harp propagandasını nasıl yapacağını bilmemesi, Enver Paşa'nın hayalleri, aydınlar arasında anlaşmazlık gibi sebepler hazırlamıştır.⁸²⁰

Birinci Cihan Harbi'ne girişin ve alınan yenilginin müsebbibi olarak gösterilen Enver, Talat ve Cemal Paşa gibi isimlerin bu şartlar altında yapabilecekleri çok şey yoktur. Ya kalıp, hesap verecekler; ya da ülke sınırları dışına çıkarak mücadeleye başka mecralarda devam edeceklerdir. Nitekim İngiltere de bu şahısların kalmalarını ve geçmişin hesabının kendilerinden sorulmasını arzu etmektedir.⁸²¹ Ancak yakın arkadaşlarının da devreye girmesiyle yurtdışına çıkma kararı alan bu yönetici kadro bir yandan da harp sonrasına yönelik tedbirler almayı ihmal etmemişlerdir. Teşkilât-ı Mahsusa'nın önemli simalarından Hüsamettin (Ertürk) Bey, Birinci Cihan Harbi'nin son günlerinde Enver Paşa'nın, kendisini Kuruçeşme'deki yalısına çağırıldığını ve "*Hüsamettin Bey, şimdiye kadar vekâleten bakmakta olduğunuz Teşkilât-ı Mahsusa'ya bundan sonra siz riyaset edeceksiniz*" dediğini ve

⁸¹⁶ MSB Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nde bulunan Piyade Korgeneral Enver Bey'e ait emeklilik işlem dosyası.

⁸¹⁷ Bu durum akıllara; "*Cheng wang bai kou: Başarı insanı kral, başarısızlık hırsız yapar.*" şeklindeki Çin atasözünü getirmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Senger, **a.g.e.**, s. 100.

⁸¹⁸ Erden, **Paris'ten Tih Sahrası'na**, s. 19.

⁸¹⁹ Kurat, **Birinci Dünya Savaşı...**, s. 76-77.

⁸²⁰ Erol Köseoğlu, **Türk Edebiyatı ve I. Dünya Savaşı 1914-1918: Propagandadan Milli Kimlik İnşasına**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 175-190.

⁸²¹ Admiral Sir Somerset A.Gouhgh Calthorpe, "*Turkish Political Situation Despatch*", **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print**, Series: B (Turkey, İran, and the Middle East 1918-1939), Vol.: I (29 November 1918), University Publications of America, p. 20-21.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın bundan gayri isminin “*Umum Âlem-i İslam İhtilâl Teşkilatı*” olacağını⁸²² söylediğini ifade etmiştir.⁸²³

Bu aşamadan sonra da Teşkilât-ı Mahsusa'nın ilgâ işlemleri başlatılmıştır. Akademisyen Mustafa Balcıoğlu'na göre; ilga işlemleri için Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından 31 Ekim 1918 tarihinde, Harbiye Nazırı İzzet Paşa'nın talimatıyla Kurmay Albay Hasan Tosun Bey görevlendirilmiştir. Hasan Bey'in 15 Kasım 1918 tarihinde vazifesini tamamlamasıyla, teşkilatın görev süresi de son bulmuştur.⁸²⁴

⁸²² Gerçekten de 1919 yılında Berlin'de “*İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı*” kurulmuş, programı Talat ve Enver Paşa ile arkadaşları tarafından hazırlanan Cemiyet'in reisliğini de Enver Paşa üstlenmiştir. Merkez-i Umumi üyeleri Talat ve Enver Paşalar, Doktor Nazım, Doktor Rüsuhi, Doktor Bahattin Şakir, Doktor Fuat (Sabit), Azmi, Cemal Azmi, Şekip Arslan Bey gibi genellikle eski “*Teşkilat-ı Mahsusacılar*”dır. Kuruluş gayesi İslam dünyasında ihtilaller çıkararak, TBMM hükümetinin yükünü hafifletmek, İngilizler ve Fransızlar'ın cephelerini genişletmek olan cemiyetin çalışma alanı ise Fas, Tunus, Cezayir, Trablusgarp gibi (Teşkilât-ı Mahsusa'nın yabancı olmadığı) bölgelerdir. Detaylı bilgi için bkz.: Tunaya, **a.g.e.**, s. 697. Enver Paşa, yurtdışına çıkar çıkmaz Teşkilât-ı Mahsusa'nın önemli simalarından biri olup, o tarihte Omsk'da bulunan Hacı Sami Bey ile irtibata geçmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Yamauchi, **a.g.e.**, s. 34. Enver Paşa Rusya'da, Kafkas hükümetleri arasında bir birlik sağlayarak, toplayacağı kuvvetlerle Anadolu'ya dönerek ulusal hareketi başlatmak niyetindedir. Ancak Anadolu'da ulusal hareket Mustafa Kemal Paşa tarafından başlatılmış olduğundan, Rusya'da kalarak, Orta Asya Müslümanları'nın kurtarılması için çalışması istenmiştir. Enver Paşa Bakü'de toplanan Şark Milletleri Kurultayı'na katılmış, Berlin ve Roma'da çalışmalarda bulunmuş, 1921 yılı Mayıs ayında Moskova'da “*İslam İhtilal Cemiyetleri Kongresi*”ni toplamıştır. Derneğin bir Genel Merkezi ve Genel Merkez'e bağlı birer iç ve dış merkez bulunması, dış merkezlerin buldukları ülkelerin siyasi durumlarını yakından takip etmeleri, ihtilal halinde olan yerlerde ihtilalcilere silah ve mühimmat yardımı yapmaları, dernek amaçları doğrultusunda personel kazanmaya çalışmaları, propaganda yapmak suretiyle kamuoyu yaratmaları ve genel merkez ile iletişimde olmaları istenmiştir. Bu dış merkezlerden en aktif Berlin'deki merkez olmuştur. “*Livâ-ül İslam*” (İslam Bayrağı) dergisi de buradan çıkarılmıştır. İç merkezler ise Müslümanların esaret altında yaşadığı yerlerdeki merkezlerdir. Kongrede Rusya aleyhinde çalışılmaması, TBMM Hükümeti'ne destek verilmesi, TBMM Hükümeti mücadeleden vazgeçerse Anadolu'ya girerek düşmanla savaşılması gibi kararlar alınmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Bülent Çukurova, **Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları**, Ardıç Yayınları, Ankara, 1994, s. 107-110. Enver Paşa Rusya'da Lenin hükümeti ile temasa geçerek, ilk aşamada Türkiye'ye bir milyon altın ve bir o kadar da kağıt para, on bin tüfek, her tüfek için ikişer bin mermi göndermiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Karabekir, **Gizli Harp...**, s. 137-139. Enver Paşa tarafından kurulan ve Teşkilat-ı Mahsusa tabanına oturtulmaya çalışılan İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı'nın yayın organı olan ve 15 Mart 1921'de yayınlanmaya başlayan “*Livâ el-İslam*” adlı derginin, iki yıllık yayın yaşamı boyunca Milli Mücadele, Mustafa Kemal Paşa, TBMM Hükümeti ve Kuva-yı Milliye ile ilgili tek bir olumsuz satır görmek mümkün değildir. Dergide Misak-ı Milli'ye tam bir bağlılık gösterilmiş, Türk ordusu ve Mustafa Kemal Paşa'dan övgüyle söz edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Enver Gürsoy, **Enver Paşa'nın Sürgünü: İttihatçı İslam Birliği ve Livâ el-İslam Dergisi**, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2007, s. 41-46. Özetle, İttihat ve Terakki, Birinci Cihan Harbi yenilgisinin arkasında teslimiyetçi bir anlayışa sığınmamış, mevcut imkanlar dairesinde çalışmaya devam etmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Demirbaş, **a.g.e.**, s. 93. Tüm bu çabalar Elias Canetti'nin; “*Savaşların çok uzayabileceği ve kaybedildikten sonra bile sürdürülebileceği gerçeği, kitlenin akut aşamada kendini korumaya, dağılmamaya, bir kitle olarak kalmaya yönelik derin bir dürtüsünden kaynaklanır. Bu duygu bazen o denli güçlüdür ki, insanlar yenilgiyi kabul edip kendi kitlelerinin çözümünü yaşamaktansa göz göre göre hep birlikte yok olmayı yeğlerler*”, tezini doğrulamaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Canetti, **a.g.e.**, s. 71.

⁸²³ Tansu, **İki Devrin...**, s. 174-178.

⁸²⁴ Mustafa Balcıoğlu, **Teşkilât-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 7-8.

Ancak yapılan araştırmalar sonrasında, bu bilgilerin arşiv belgeleriyle örtüşmediği tespit edilmiştir. Arşiv belgelerine göre Teşkilât-ı Mahsusa'nın ilgâ tarihi 10 Kasım 1918'dir.⁸²⁵ Bununla birlikte Teşkilât-ı Mahsusa'nın lağvedildiği ilgililere duyurulmamış olacak ki, Harbiye Nezareti Müsteşarlığı'na 14 Kasım 1918 tarihinde başvuran Harici Ordular Dairesi tarafından, yazışmalarda yaşanan problemlerin önüne geçmek adına Valiliklere, Muamelât-ı Zatiye Dairesi'ne ve Merkez Komutanlığı'na bilgi verilmesi istenmiştir.⁸²⁶ Teşkilât-ı Mahsusa'nın tasfiye işlemleri için 5 Aralık 1918 tarihinde Kaymakam Hüsameddin (Ertürk) Bey görevlendirilmiştir.⁸²⁷ Başka bir arşiv belgesi bahse konu tasfiye işlemlerinin nasıl yapıldığına dair ipuçları vermektedir. Belgede; "...Mütareke üzerine Umûr-ı Şarkıye Dairesi siyaseten mülgâ oldu. Hesabı, idari işlerinin tasfiye muamelatı için Umûr-ı Şarkıye Dairesi tasfiye kalemi haline irca' edildi. Elyevm (şu anda) iki yüzbaşı ve bendeleri birlikte olarak muamelât-ı umumiye-i sabıkâyı tasfiye ve hesabî hususatı dahi intac (sonuçlandırmak) ile meşgulüz."⁸²⁸ ifadelerine yer verilmiştir. Muhtemelen Kaymakam Hüsameddin (Ertürk) Bey tarafından kaleme alınan bu belgeden de anlaşılacağı üzere, Teşkilât-ı Mahsusa "siyaseten" ilga edilmiş ve tasfiye işlemlerini sonuçlandırmak adına üç kişilik bir heyet görevlendirilmiştir.

Ahmet Tetik de bu ifadeyi desteklemektedir. Tetik'e göre tasfiye işlemleri sırasında takip edilecek yöntem de Harbiye Nezareti tarafından (İstanbul) Merkez Komutanlığı'na "gizli" gizlilik dereceli bir talimatla bildirilmiştir. Bahse konu talimata göre; Teşkilât-ı Mahsusa'nın bütün evrakları Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti'ne teslim edilecek; mali evraklar ve mali işlerle ilgili personel Muhasebat Genel Müdürlüğü'ne, askeri eşyalar Levazım Müdürlüğü'ne, Teşkilât-ı Mahsusa tarafından kullanılan bina ise Asayış Şubesi'ne teslim edilecektir. Makedonya, Trakya ve diğer işgal altındaki bölgeler halkından gönüllülerin terhis işlemleri yapılacaktır.⁸²⁹ Ancak Teşkilât-ı Mahsusa'ya ait evraklar Tetik'in söylediği üzere Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti'ne teslim edilmemiştir. 4 Aralık 1918 tarihinde "Hariciye Nezareti Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umûmiyesi Mühimme Kalemi" tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderildiği anlaşılan bir evraktan, Teşkilât-ı

⁸²⁵ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013-004.

⁸²⁶ ATASE Arşivi, İSH- 6/A Katalogu, Kutu No: 246, Gömlek No: 55.

⁸²⁷ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013-004.

⁸²⁸ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013. Tarih: 17.08.34.

⁸²⁹ Tetik, **Teşkilât-ı Mahsusa...**, Cilt: I, s. 18-19.

Mahsusa'ya ait tüm evrak ve dosyalarının tedkik edildikten sonra saklanmak üzere aidiyeti ciheti itibariyle Hariciye Nezareti'ne teslim edilmesi ve söz konusu teşkilatın geçmişteki faaliyetleriyle ilgili tafsilatlı bir rapor hazırlanması için Harbiye Nezareti'nden talepte bulunulmuş⁸³⁰ ve bu istek doğrultusunda Kaymakam Hüsameddin Bey tarafından detaylı bir rapor hazırlanmıştır.⁸³¹ Teşkilât-ı Mahsusa'nın lağvedilmesiyle, teşkilat içinde görevli subaylar çeşitli kolorduların emrine verilmiş, Teşkilât-ı Mahsusa'nın kullandığı örtülü ödenek de Harbiye Nezareti'ne devredilmiştir.⁸³²

Teşkilât-ı Mahsusa ilga edildikten yıllar sonra, teşkilat ile bugünkü istihbarat yapılanması arasında organik bir bağ kurulmaya çalışılmıştır. Birçok kaynakta Teşkilât-ı Mahsusa'nın, Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti'nin, dolayısıyla da bugünkü Milli İstihbarat Teşkilatı'nın atası veya öncülü olduğu yönünde bilgiler vardır. Emekli Büyükelçi Kemal Girgin tarafından “*ilk istihbarat teşkilatımız*” olarak tasvir edilen Teşkilât-ı Mahsusa bugünkü istihbarat teşkilatımızın nüvesi olarak kabul edilmektedir.⁸³³ Akademisyen Pınar Şimşek “*Teşkilât-ı Mahsusa'nın, bugünkü Milli İstihbarat Teşkilatı'nın temeli olduğu*” kanısındadır.⁸³⁴ Tarihçi yazar Murat Bardakçı da Teşkilat-ı Mahsusa'nın Milli İstihbarat Teşkilatı'nın atası olduğunu ifade etmektedir.⁸³⁵ Gazeteci Orhan Gökdemir Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti'nin Teşkilat-ı Mahsusa'nın mirası üzerinde yükseldiği, hatta Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti'nde doğrudan Teşkilat-ı Mahsusa'nın elemanlarının görev aldığı iddia etmektedir.⁸³⁶ İstihbarat alanındaki çalışmalarıyla tanınan deneyimli diplomat Aziz Yakın'a göre, Birinci Cihan Harbi'nden önce Teşkilâtı Mahsusa adı altında kurulan, Milli Mücadele'de “*MM Grubu*” adını alan ve 1926'dan itibaren de

⁸³⁰ BOA, Dosya: 2461, Gömlek: 31.

⁸³¹ ATASE Arşivi, BDH Katalogu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79-43-013.

⁸³² **Komitacı BJK'nin Kurucusu...**, s. 89-91.

⁸³³ Kemal Girgin, **Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye**, Okumuş Adam Kitapçılık ve Eğitim Hizmetleri, İstanbul, 2003, s. 524.

⁸³⁴ Pınar Şimşek, “*Türk İstihbaratında Teşkilat-ı Mahsusa'nın Yeri ve Türk, Rus, İngiliz ve İsrail İstihbarat Birimlerindeki İlk Modern Teşkilata Geçişin Bir Karşılaştırması*”, **Teşkilât-ı Mahsusa'nın 100'üncü Yılında Türk İstihbaratı**, (Ed.) Ümit Özdağ & Merve Önenli, Kripto Yayınları, Ankara, 2015, s. 13.

⁸³⁵ Bardakçı, **a.g.e.**, s. 362.

⁸³⁶ Orhan Gökdemir, **a.g.e.**, s. 15-17.

Milli Emniyet Hizmetleri adı altında faaliyet gösteren teşkilat, 644 sayılı kanunla Milli İstihbarat Teşkilatı'na inkılâp etmiş ve daha da genişlemiştir.⁸³⁷

Gerçekte ise iki teşkilat arasında hiçbir organik bağ yoktur. Çünkü Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti 6 Ocak 1926 tarihinde “*Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti'nin İstihbarat Dairesi*”ne bağlı olarak Mareşal Fevzi (Çakmak)'ın imzasıyla kurulmuştur.⁸³⁸ Ancak istihbaratın bir gelenek ve birikim işi olduğu gerçeğinden hareket edilecek olursa, Teşkilât-ı Mahsusa'nın, modern Türk istihbaratının temelini teşkil ettiği ve teşkilat mensuplarının Milli Mücadele Dönemi'nde önemli katkılarda buldukları söylenebilir.⁸³⁹

2.5. İttihat ve Terakki Cemiyeti/Teşkilat-ı Mahsusa Tarafından Başvurulan Paramiliter Yapılanmalar

2.5.1. Paramiliter Gençlik Örgütleri

Militarizm, çocukluktan başlayarak toplumun tamamını askeri değerler doğrultusunda eğitmek ve bunun bir yaşam tarzı olarak benimsenmesini sağlamaktır.⁸⁴⁰ Paramiliter kavramı ise militarist duygu, düşünce ve normları bireylere kazandırmak amacıyla çalışan, bizzat devlet tarafından veya devlet korumasında vazife gören yarı askeri kuruluşlar, şeklinde tanımlanabilir.⁸⁴¹

Toplumun genç yaştan itibaren militarize edilmesi fikri zorunlu askerliğin gündeme gelmesi ve harbi topyekûnlaştırma gayesiyle birlikte yayılmaya başlamıştır.⁸⁴² Paramiliter gençlik örgütlenmelerinin ilk örneklerine Almanya, Fransa

⁸³⁷ Yakın, **a.g.e.**, 1969, s. 6.

⁸³⁸ İter, **a.g.e.**, s. 18-19.

⁸³⁹ Hamit Pehlivanlı, Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının, zaman zaman gizli gruplar içinde yer alarak Milli Mücadele'ye doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağladıkları görüşündedir. Detaylı bilgi için bkz.: Hamit Pehlivanlı, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tedkik Heyeti Amirlikleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993, s. 1. M.Şükrü Hanioglu, Teşkilât-ı Mahsusa'nın direnişin örgütlenmesi ve Milli Mücadele Dönemi'nde ihtiyaç duyulan istihbarat, lojistik ve operasyonel desteğin sağlanmasında katkıda bulunduğu kanısındadır. Hanioglu, “*Teşkilât-ı Mahsusa*”, s. 568-569. Polat Safi de Teşkilât-ı Mahsusa ruhunun Milli Mücadele Dönemi'nde gerek Anadolu'da işgal kuvvetlerine karşı meydana getirilen yeraltı teşkilatlarında, gerekse Berlin ve Moskova merkezli olmak üzere irredentist Almanların ve enternasyonalist Bolşeviklerin desteğiyle İsveç, İsviçre, Hollanda, Belçika'nın yanı sıra İngiliz, Fransız ve İtalyan sömürgelerindeki faaliyetleriyle de yurtdışındaki varlığını sürdürdüğü kanısındadır. Dr. Polat Safi ile Ankara'da yapılan 5 Ekim 2018 tarihli mülakat.

⁸⁴⁰ Murat Belge, **Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 150.

⁸⁴¹ Akcan, **a.g.e.**, s. 5.

⁸⁴² Müzeyyen Ezel Ünal, “*Erken Cumhuriyet Döneminde Gençliğin Militarizasyonu: Askerliğe Hazırlık Dersleri*”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:1 (2015), s. 83-86.

ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerinde rastlanmaktadır. Bu kuvvetlerin düşman hatlarının yan ve gerilerinde görev yapmaları, düşman lojistik destek faaliyetlerini sekteye uğratmaları, her türlü silah-teçhizatı kullanabilmeleri, düşmanı sürekli taciz etmeleri ve kamufle olabilmek adına üniforma giymemeleri öngörülmüştür.⁸⁴³

Avrupalı devletlerin gençlere yönelik örgütlenmeleri kendi ülkeleriyle sınırlı kalmamış; Osmanlı ülkesinin her tarafına yayılmış olan Katolik ve Protestan misyonerleri, okullar ve eğitim kurumları vasıtasıyla azınlıkta bulunan Hıristiyan çocuklarını bağlı buldukları ülke insanlarından üstün hale getirmek, diğer dinlere bağlı çocukları da bozmak için çalışmışlardır. Bu amaçla açılmış olan kuruluşların başlıcası “YMCA [*Young Men’s Christian Association (Hıristiyan Genç Erkekler Cemiyeti)*]”dır. YMCA’nın dünya çapında 7 binden fazla şubesi ve 1,5 milyon üyesi vardır. 1857’de erkeklerinkinden ayrı ve bağımsız olarak kızlar için de “YWCA [*Young Women’s Christian Association (Hıristiyan Genç Kadınlar Cemiyeti)*]” teşkil edilmiştir. Birinci Cihan Harbi’nde bu cemiyetler İtilaf Devletleri’ne çok büyük hizmetlerde bulunmuşlardır.⁸⁴⁴ İstanbul’da Rum ve Ermenilerin meydana getirdikleri izci teşkilatının esasını okulların oluşturduğu, bu teşkilatların bizzat Ermeni ve Rum Patrikhaneleri tarafından idare edildiği, Yunanistan ve Amerika’dan yardım aldıkları ve bunların Rum-Ermeni müesseseleri ve siyasi çıkarlarını içine alacak şekilde talim/terbiye edildikleri yönündeki ifadeler arşiv belgelerine de yansımıştır.⁸⁴⁵

Osmanlı Devleti’nde ise gençleri örgütleyerek, onları paramiliter bir güç olarak kullanma fikri II. Meşrutiyet Dönemi’ne rastlamaktadır ki, bu Avrupalı devletlere oranla oldukça geç sayılabilecek bir tarihtir.

II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında hazırlanan ders kitapları içerik olarak militarize edilmeye başlanmakla birlikte; sivil okullarda askeri eğitim verilmeye başlanması ve gençlerin fiziki-moral açıdan askerliğe hazır hale getirilmesine yönelik derslerin müfredata eklenmesi Balkan Harbi’nde alınan yenilginin hemen ertesine rastlamaktadır. Bu dönemde, teorik bilginin pratiğe dönüştürülmesi amacıyla atış talimlerini de içeren yıl sonu kampları yapılması öngörülmüş ve paramiliter gençlik

⁸⁴³ Friedrich Engels, “*Gerilla Savaşı Üzerine*”, **Gerilla Savaşı**, (Çev.) Kemal Yalım, Gül Ofset, İstanbul, 1992, s. 14-17.

⁸⁴⁴ Karabekir, **Gizli Harp...**, s. 44-50.

⁸⁴⁵ ATASE Arşivi, İSH-2/B Katalogu, Kutu No: 58, Gömlek No: 73, Tarih: 26.02.1336.

örgütleri teşkil edilmeye başlanmıştır.⁸⁴⁶ Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığı ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği makamına gelmesiyle gençlere yönelik faaliyetler hız kazanmış ve Maarif Nezareti'yle eşgüdüm halinde çalışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde “*millet-i müselleha*” yaratma gayesiyle erkek öğretmen okulu ve liselerin son sınıflarında nizamiye ve redif zabitanı vasıtasıyla askeri talimler yaptırılması, nişan ve atış eğitimleri verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda okullara ikişer tüfek, cephan ve manevra fişeği dağıtılması, ayrıca öğrencilere mahsus poligon inşa edilmesi öngörülmüştür.⁸⁴⁷ Böylece Avrupa'daki örnekleri doğrultusunda, Osmanlı gençlik örgütlenmeleri giderek paramiliter bir nitelik kazanmış ve Harbiye Nezareti'nin denetimine girmişlerdir. Bu dernekler, askere alınmadan önce askerlik bilgilerinin edinildiği eğitim kurumlarını oluşturmuşlardır.⁸⁴⁸

Modern çağda ortaya çıkan paramiliter örgütlenmelerin en erken ve en yaygın örneklerinden biri de “*izcilik*”tir.⁸⁴⁹ Franz Carl Endres, “*Türkiye 1916*” adlı kitabında, Türkiye'deki izcilik faaliyetlerinin, Almanya'daki derneklerden esinlendiğini söylemektedir.⁸⁵⁰ İzcilik Osmanlı toplumuna Balkan Harbi öncesinde girmiş, harpte alınan yenilginin de etkisiyle harbin ardından yoğun bir ilgi görmüş ve devlet eliyle desteklenmiştir. Harbiye Nezareti'nde 26 Mayıs 1914'de gerçekleştirilen Oymak Beyleri'nin yemin töreni sonrasında⁸⁵¹ Başbuğ Enver Paşa yaptığı kısa konuşmada izci teşkilatından beklentilerini şöyle ifade etmiştir: “...*Bizde yeni tesis eden bu izciliğin orduya pek büyük faydası olacaktır. Ordumuza şimdiye kadar mevcut olmayan canlı ve kanlı bir unsur dâhil oluyor. Siz ilk teşkilatın mahsulü olmakla iftihar edeceksiniz.*”⁸⁵²

⁸⁴⁶ Ünal, *a.g.m.*, s. 83-86.

⁸⁴⁷ Akcan, *a.g.e.*, s. 148-152.

⁸⁴⁸ Zafer Toprak, “*II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri*”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 536.

⁸⁴⁹ Belge, *a.g.e.*, s. 174-175.

⁸⁵⁰ Franz Carl Endres, **Türkiye 1916**, (Yay.Haz.) Gürsel Köksal, Yorum Matbaası, Ankara, 1994, s. LIV.

⁸⁵¹ Topluları etkilemenin en başarılı yollarından biri gösterişli üniformalar ve coşkulu geçit törenleridir. Yürüyen insan dalgalarını seyreden ve onları çılgınca selamlayıp alkışlayan kalabalık, tam ve ideal bir birlik ve beraberlik içinde erimiş olur. Detaylı bilgi için bkz.: İsmail Kayabalı, Cemender Arslanoğlu, **Propagandanın Sosyo-Psikolojik Temelleri**, Ankara, 1983, s. 23. İzci kıyafetleri, yemin törenleri ve Enver Paşa'nın bizatihi kendisinin de izci olması çok iyi bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

⁸⁵² Akcan, *a.g.e.*, s. 145-168.

Paramiliter dernekler İttihatçı hükümetin milliyetçi-militarist bir çerçevede topluma daha derinlemesine nüfuz etmeye çalışmasının bir parçası olarak görülebileceği gibi, bu nüfuz etme sürecinin eksikliklerinin ve tabandan gelen tepkilere göre yeniden şekillenmesinin bir vechesi olarak da okunabilir.⁸⁵³ Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Arif Cemil anılarında, Birinci Cihan Harbi yıllarında, Arhavi ve civarında gençlerden bir izci teşkilatı meydana getirdiklerini ve izcilere Teşkilât-ı Mahsusa mensupları tarafından “*mors işareti*” ve “*ışıkla/fenerle haberleşme usulleri*”nin öğretildiğini ve onlardan istihbarat, keşif-gözetleme, sağlık hizmetleri ve nöbet faaliyetleri gibi cephe gerisi faaliyetlerde yararlanıldığını ifade etmektedir.⁸⁵⁴

Bu dönemde gençleri militarize etmek ve genç nüfusunu seferber etmek amacıyla paramiliter gençlik örgütlenmelerine sıklıkla başvurulmuştur.⁸⁵⁵ Osmanlı Devleti’ni bu örgütlenmelere iten temel gerekçe “*zorunluluklar*”dır. Birinci Cihan Harbi sırasında yaklaşık 300 bin kişi kaybedilmiş, bir o kadar insan da ordudan firar etmiş, salgın hastalıklar büyük insan kayıplarına neden olmuştur. Askere alınarak cepheye sevk edilebilenlerse hazır bulunuşluk açısından yetersiz kalmıştır. Bunlar temel beden eğitimi gibi sağlıklı bir vücuda sahip olmaya yönelik eğitimler ile yön bulma, doğadan yararlanarak hayatı idame ettirme, mukavemet, çeviklik, ateşli silahlarla atış yetisi gibi yeteneklerden yoksundurlar. Firarların yoğun olmasında umutsuzluk ve ekonomik zorluklar kadar, askerlik öncesi dönemde askeri disipline yakın bir eğitim alınarak, zorluklarla başa çıkma eğiliminin oluşturulamamış olması da etkindir.

2.5.1.1. Türk Ocağı ve Türk Gücü Cemiyeti

Türklüğü ön plana çıkaran derneklerin ilki 24 Aralık 1908 tarihinde İstanbul’da kurulmuş olan “*Türk Derneği*”dir.⁸⁵⁶ Bu derneği 25 Mart 1912 tarihinde kurulan ve amacını “*İslam topluluklarının en önemlisi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyesini yükseltmek ve Türk ırkının ve dilinin gelişmesi için*

⁸⁵³ Mehmet Beşikçi, “*Militarizm, Topyekûn Savaş...*”, s. 52-54.

⁸⁵⁴ Denker, **a.g.e.**, s. 87-89.

⁸⁵⁵ M.Yasin Taşkesenlioğlu, **Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007, s. 16.

⁸⁵⁶ Lewis, **a.g.e.**, s. 473-474.

çalışmaktadır.” şeklinde açıklayan “*Türk Ocağı*” takip etmiştir.⁸⁵⁷ Türk Ocağı konferans ve temsiller ile Türk Yurdu Dergisi’nde yayımlanan makalelerle Türklük bilincini yükseltmeye çalışmış ve faaliyetleri esnasında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nden büyük destek görmüştür.⁸⁵⁸ Yine Albay Ahmet Cemal Bey’in, Türk Ocağı’na sahip çıktığı, Türk Ocağı’nı ziyaretlerinde “*Biz de Ocaklıyız*” demekten geri durmadığı ve maddi yardımda bulunduğu bilinmektedir.⁸⁵⁹ Onun bakış açısına göre İstanbul’da Ehaliülarabi (Arap Halkı Cemiyeti), Çerkez Teavün Cemiyeti, Kürt Kulübü, Arnavut Kulübü gibi birçok cemiyetin açıldığı bir dönemde Türk Ocağı’nın açılmış olması, İttihat ve Terakki Hükümeti’nin Türkçü olduğu anlamına gelmemektedir.⁸⁶⁰ Nitekim İttihatçılar ana hatlarıyla Osmanlıcılık ve İslamcılık fikriyle örtüşen bir siyaset izlemişler ve Türk milliyetçiliği partinin siyasi doktrini haline gelememiştir.⁸⁶¹ Türk Ocağı da “*Türk birliği*” temasına vurgu yapmakla birlikte; İmparatorluk sınırları içinde yer alan diğer unsurların da kavmiyet davası gütmedikleri sürece Türk olarak kabul edileceklerini esas alan bir yaklaşım benimsemiştir.⁸⁶²

Bununla birlikte Çanakkale Harbi sırasında Vehip Paşa’nın gazetecilere “*Ne vakit çok müşkül bir vazife yapılmak icap ederse en evvel Ocaklı zabiti hatırladığımızı size haber vermeliyim.*” demesi ve Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının bir kısmının Türk Ocaklılar’dan seçilmesi Ocağın milli şuuru yaratmada olumlu tesirler bıraktığının delilleridir.⁸⁶³ 1918 yılı itibariyle 28 şubesi ve sadece İstanbul’da 2.473 üyesi bulunan Türk Ocağı Milli Mücadele Dönemi’ne de katkı sağlamış⁸⁶⁴ ve 10 Ocak 1931 tarihli Olağanüstü Genel Kurul sonrasında fesih ve tasfiye kararı alarak, Cumhuriyet Halk Fırkası ile birleşmiştir.⁸⁶⁵

⁸⁵⁷ Tunaya, **a.g.e.**, s. 363-364.

⁸⁵⁸ Akşin, **a.g.e.**, s. 249.

⁸⁵⁹ Nevzat Artuç, **Ahmed Cemal Paşa (1872-1922) Askeri ve Siyasi Hayatı**, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2005, s. 169-171.

⁸⁶⁰ Cemal Paşa, **a.g.e.**, s. 374.

⁸⁶¹ Nejla Günay, “*İttihatçıların Türkleştirme Siyasetiyle İlgili İddialar ve Tarih Yazımındaki Çelişkiler*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 88 (2014), s. 151.

⁸⁶² M.Çağatay Okutan, **Bozkurt’tan Kur’an’a Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 34.

⁸⁶³ Yusuf Sarıнай, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994, s. 152.

⁸⁶⁴ Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, (Çev.) Nüzhet Salihoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 122.

⁸⁶⁵ Mete Tunçay, **T.C.’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 295-298.

Türk Ocağı dışında, bu döneme damga vuran örgütlenmelerden biri de “*Türk Gücü Cemiyeti*”dir. Balkan Harbi’nin yarattığı milliyetçi/militarist atmosferde, Türk milletini “*millet-i müselleha*” haline getirmeyi amaçlayan ve Almanya, İngiltere ve Fransa’daki benzer yapılanmalardan etkilenen “*Türk Gücü Derneği*”nin 1 Mart 1329 (13 Mart 1913) tarihinde kurulduğu,⁸⁶⁶ Türk Yurdu Dergisi’nin otuz beşinci sayısında yayınlanan “*Türk Gücü*” başlıklı yazı ile kamuoyuna duyurulmuştur.⁸⁶⁷ Türk Gücü Cemiyeti, Avrupa’daki izcilik anlayışına benzer şekilde Osmanlı Devleti’nde kurulan ilk teşkilattır.⁸⁶⁸ Başka bir ifadeyle Türk Gücü Cemiyeti, İziciler Ocağı ve Osmanlı Güç Dernekleri’nin öncüsüdür. Türk Ocağı’nın bünyesinde, derneğin bir nevi alt teşkilatı olarak kurulan Türk Gücü Derneği’nin gayesi, beden terbiyesi aracılığıyla sağlıklı bir asker nesil yetiştirilmesine katkıda bulunmaktır. Derneğin kuruluş belgesinde, Balkan yenilgisinin sebeplerine değinilirken, “*askere çağrılan her bin kişinin ancak yüzünün vücutları sağlam olup, dokuz yüzünün hasta ve illetli çıktığı acı tecrübelerle sabit olmuştur*” vurgusu yapılmıştır.⁸⁶⁹

Genel kanı, Türk Gücü Cemiyeti’nin, İttihatçılar tarafından kurulduğu yönündedir. Asli Reis-i Umumisi’nin İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin tanınmış simalarından Albay Ahmet Cemal Bey olması bu görüşü desteklemektedir. Bir spor⁸⁷⁰ ve izcilik kuruluşu olan Türk Gücü Cemiyeti’nin amacı “*Türk gibi güçlü*” atasözüne beden eğitimi yoluyla yeniden geçerlilik kazandırmaktır. Cemiyet hayli ilginç bir yapı ve ödeve sahiptir. Önce yarı askeridir (paramiliterdir). Sportif eğitimin yanı sıra, askeri eğitim de verilerek toplumun “*silahşör ve cümdi (asker) millet haline getirilmesi*” amaçlanmıştır. Cemiyetin yapacağı işler arasında; halk sağlığını korumaya yönelik yayınlar yapmak; sıtma, frengi, çiçek ve veremle savaş için dispanserler açmak; eğitilmiş insanları sağlık bilgileriyle donatarak köylere öğretmen

⁸⁶⁶ Mustafa Balcıoğlu bu tarihi, Haziran 1913 olarak vermektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Mustafa Balcıoğlu, “*Osmanlı Genç Dernekleri’nden İnkılâp Gençleri Derneklerine*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 43 (1999), s. 142-152. Ancak Türk Yurdu Dergisi’nin 20 Mart 1913 tarihinde yayınlanan 35’inci sayısında Türk Gücü Derneği’nin kuruluş tarihi ve amaçları açıkça belirtildiğinden, Mustafa Balcıoğlu’nun verdiği tarihin hatalı olduğu değerlendirilmektedir.

⁸⁶⁷ “*Türk Gücü*”, **Türk Yurdu Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 35 (7 Mart 1329-20 Mart 1913).

⁸⁶⁸ Taşkesenlioğlu, **a.g.t.**, s. 17.

⁸⁶⁹ Beşikçi, “*Militarizm, Topyekûn Savaş...*”, s. 55-57.

⁸⁷⁰ Osmanlı Devleti’nde spor sağlık amacıyla yapılan fiziksel bir aktiviteden ziyade; harbe hazırlık faktörü olarak görülmüştür. Köken olarak en kadim ve “*kulüp*” olgusuna en yakın yapılanma ise “*spor tekkeleri*”dir. Detaylı bilgi için bkz.: Veli Onur Çelik, Nefise Bulgu, “*Geç Osmanlı Döneminde Batılılaşma Ekseninde Beden Eğitimi ve Spor*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 24 (2010), s. 139-140.

olarak göndermek; üçten çok çocuklu ailelere yardım etmek; orman ve çevre koruma bilinci yaratmak; tütün ve içki aleyhinde etkin propagandalar düzenlemek gibi koruyucu faaliyetler vardır. Cemiyet'in her üyesi belirli sürelerle jimnastik⁸⁷¹ yapmaya mecburdur. Özetle, Türk Gücü Cemiyeti'nin kuruluşunda tek partinin kaplayıcı otoritesi ve vesayeti okunmaktadır.⁸⁷²

Bu dönemde ön plana çıkan faaliyetlerden biri de “keşşaflık” yani izciliktir.⁸⁷³ Okullarda verilen beden eğitimi derslerine paralel olarak 1910’da yılından itibaren izcilik etkinlikleri ders programına girmeye başlamıştır.⁸⁷⁴ O günlerde izciliğe, biraz askeri, biraz da milliyetçi görüş açısından yaklaşıldığı anlaşılmaktadır.⁸⁷⁵ Balkan Harbi sonrasında İttihatçı elitler tarafından özellikle askeri hazırlık açısından sağladığı potansiyel nedeniyle, daha güçlü bir çatı altında yaygınlaştırılmaya çalışılmış, bu amaçla Nisan 1914’te, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin önde gelen isimlerinin de iştirakiyle “İzciler Ocağı” kurulmuştur. Bu yıllarda izcilik eğitimlerinde, tüfekle atış talimleri yaptırılması ve nişancılık yarışmaları düzenlenmesi oldukça dikkat çekicidir.⁸⁷⁶ Selim Sırrı (Tarcan), izciliği, medeni insanları birleştiren, hepsini bir bayrak altında toplayan içtimai bir müessese olarak tanımladıktan sonra, izci öğreti ve vasıflarını şöyle sıralamaktadır:

⁸⁷¹ Cimnastik (Jimnastik) sözcüğü Yunanca asıllı olup, Batı dillerine “Cimnus” sözcüğünden geçmiştir. Lisansımıza da 19. yüzyılın son yarısında girmiş, “vakit geçirmek ve eğlenmek için yapılan her nevi bedeni hareketler” şeklinde tanımlanmıştır. Jimnastik dersi, Selim Sırrı (Tarcan)’ın girişimleri sonucunda 1911 yılında okulların ders programına dahil edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Âtîf Kahraman, **Osmanlı Devleti’nde Spor**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 661-665.

⁸⁷² Tunaya, **a.g.e.**, s. 363-364.

⁸⁷³ 1899’da Afrika’da, Boerler (gerilla usulüyle savaşan yerlilere) ile savaşan İngiliz Baden Powell Güney Afrika’nın en cengaver kabilesi olan Zulular’ın İngiliz ordusuna karşısında kazandıkları başarının ardındaki faktörün, kabilenin her ferdinin daha çocukluktan itibaren tabiatla tek başına hayatta kalmanın yolunu öğrenmesine bağlamıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Baden Powell, **Erkek Çocuklar İçin İzcilik**, (Çev.) Ahmet E.Uysal, Nezih Erkol, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964, s. 28. Bu kapsamda, garnizonun kurmay başkanı Lord Edward Cecil tarafından kasabanın gençlerinden bir gençlik kıtası kurulmuştur. Bu kıtalara üniforma giydirilmiş ve talim yaptırılmıştır. Habercilik ve nöbet vazifeleri bunlar tarafından yapılmaya başlanınca, daha önce bu işleri yapanlar ateş hattına sürüldüğünden, muharip asker gücü artmıştır. Powell İngiltere’ye döndükten sonra, Boerler ile yaptığı harpten çıkardığı dersler doğrultusunda erkek çocukları askeri gayelerle yetiştirmek için 1907 yılında Brownsea adasında, 24 çocuktan oluşan ilk kampı kurmuş ve burada edindiği intibaları 15 günde bir yayımlamaya başlamıştır. Bu notlar 1908 yılında “Scouting For Boys (Erkek Çocuklar İçin İzcilik)” adlı bir kitapta toplanmıştır. 1910’da İngiltere’de izci sayısı 10 bini bulmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: Nusret Güvenç, **Cumhuriyetin 50.Yılında İzciliğimiz**, Şereflikoçhisar Yatılı Bölge Okulu Basımevi, Ankara, 1974, s. 23-26.

⁸⁷⁴ Çelik, Bulgu, **a.g.m.**, s. 143.

⁸⁷⁵ Gökhan Uzgören, **Türk İzcilik Tarihi**, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 13.

⁸⁷⁶ Sanem Yamak Ateş, **Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi’nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 213-252.

“İzci iyi görmeyi, iyi işitmeyi, her şeyi hatırd tutmayı, uzaktan işaretle konuşmayı, sıhhi yaşamayı, sudan, havadan istifade etmeyi, ateş yakıp yemek pişirmeyi, çadır kurmayı, yüzmeyi, bir anda hastalanan veya kazaya uğrayanlara yardım etmeyi öğrenir, bayılanlara, boğulmak üzere olanlara ilk yapılacak tedbirleri bilir; izci her türlü ahvale karşı hazırdır, iyi atlar, iyi koşar, iyi tırmanır, duvarlardan, demir parmaklıklardan kolaylıkla aşar, pusulasız, pusula ile cihet (yön) tayin etmesini, kroki yapmasını, bir topografya haritası mütalaa etmesini bilir.”⁸⁷⁷

İzcilere öğretilenler ve onlardan beklenenler ile günümüz “*Hayat-ı İdame*” kurslarında komando sınıfı askerlere verilen eğitimin bu derece benzeşmesi⁸⁷⁸ tesadüf ile açıklanamaz. Bu kapsamda, iyi bir izcinin, temel askerlik eğitimini almış, harbe hazır bir asker kişi haline getirilmeye çalışıldığı değerlendirilmesinde bulunulabilir.

1914 yılında Enver Paşa Türk Gücü Derneği’ne daha geniş bir kamusal hüviyet kazandırma çabasına girmiş ve dernek Harbiye Nezareti’ne bağlanmış, 27 Mayıs 1914’te ise Osmanlı Güç Dernekleri adıyla yeniden tesis edilmiştir.⁸⁷⁹ Sonuç olarak Türk Ocağı, Türk Gücü Cemiyeti ve İzciler Ocağı ile Osmanlı Devleti’nin bir süredir Avrupa’da örnekleri görülen geniş çaplı paramiliter örgütlenmelere benzer yapılanmalara giriştiği söylenebilir.

2.5.1.2. Osmanlı Güç Dernekleri

Gençlik örgütlerinin devlet eliyle bizzat oluşturulması ya da ülkede hakim olan siyasi partinin yürüngesinde faaliyet göstermesine daha ziyade totaliter rejimlerde rastlanmaktadır.⁸⁸⁰

Burada tasvir edilen totaliter rejim tüm kurumlarıyla olmasa da, Osmanlı Güç Dernekleri’nin kurulduğu dönemde Osmanlı Devleti için de büyük oranda geçerlidir. Bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti, ülkenin tek hâkimi sayılmakta ve gençliği disiplin altına almak ve militarize etmek için özel bir çaba sarf etmektedir.

İzciliği kendi gayretlerinin tahakkuku için yeterli görmeyen Harbiye Nezareti, 27 Mayıs 1914 tarihinde izciliği tamamlayan ve gençleri askerliğe hazırlamayı amaçlayan yeni bir teşkilat vücuda getirmiş ve bu teşkilata “*Osmanlı Güç*

⁸⁷⁷ Selim Sırrı, **Beden Terbiyesi Oyun-Jimnastik-Spor**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932, s. 421-424.

⁸⁷⁸ Hayat-ı İdame kurslarında eğitilenlere hedef bulma, gizlenme, içme suyu temin etme, avlanma ve küçük hayvanlara tuzak hazırlama, barınak inşa etme ve yenilebilir bitkileri zehirli bitkilerden ayırt etme gibi beceriler kazandırılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Doran vd., *a.g.m.*, p. 306-330.

⁸⁷⁹ Beşikçi, “*Militarizm, Topyekûn Savaş...*” s. 55-57.

⁸⁸⁰ H.Aliyar Demirci, “*Tek Parti Döneminde Siyaset-Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarıları*”, **A.Ü. SBF Dergisi**, Sayı: 58-2, s. 56-59.

Dernekleri” adını vermiştir. Güç Dernekleri resmi mektepler, resmi müesseseler ve medreseler için mecburi,⁸⁸¹ hususi mektepler, azınlık mektepleri ve halk teşekkülleri için ise ihtiyaridir.⁸⁸² Güç Dernekleri’nin fikir babası Enver Paşa’dır.⁸⁸³ Osmanlı Güç Dernekleri’nin alt yapısını izci dernekleri oluşturmuş ve talim-terbiyenin Harbiye Nezareti’nce tanzim edilecek esasa göre yapılacağı belirtilmiştir.⁸⁸⁴

Osmanlı Güç Dernekleri’nin kuruluş gayesi ve vazifelerini açıklamak amacıyla bir “*Osmanlı Güç Dernekleri Nizamnamesi*” hazırlanmıştır.⁸⁸⁵ Bahse konu Nizamname’de Osmanlı Güç Dernekleri’nin teşkil sebebi, “*Memleketin gençliğini madden ve manen vatan müdafasına hazırlamak ve ölünceye kadar kavi ve sağlam bir vatanperver hasletini muhafaza etmesini temin eylemek*” olarak açıklanmaktadır.⁸⁸⁶ Harbiye Nezareti ise Güç Dernekleri’nin kuruluş maksadını, içinde bulunan yüzyılda “*millet-i müselleha*” haline dönüşmemiş milletlerin hayatta kalmasının mümkün olmamasına bağlamaktadır.⁸⁸⁷ Güç Dernekleri’nde gençleri askere hazırlamak amacıyla verilen eğitim “*maddi*” ve “*manevi*” olarak çift boyutludur. Bu eğitimin “*maddi*” boyutu; idman ve jimnastik talimnameleri ve risaleler ile bunların çeşitli uygulamaları; tüfek ve tabancayla atış, her çeşit ateşli silahlar ve harp silahları hakkında malumat; topografya, harita okuma ve yorumlama/değerlendirme; yürüyüş, sıhhatin ve vücudun korunmasından oluşmaktadır.⁸⁸⁸

Burada dikkat çekilmesi gereken husus, Güç Dernekleri’nin, Osmanlı’nın yeni askere alma kanunu kapsamında ilk kez asker aldığı 17 Mayıs 1914 tarihinden sadece on gün sonra kurulmuş olmasıdır. Bu bağlamda, kapsamı genişletilerek daha fazla insanı silah altına almayı hedefleyen yeni askerlik kanunu ile Güç

⁸⁸¹ Resmi mekteplerde ve medreselerde mecburi olarak oluşturulan Güç Dernekleri “*Mektep Gücü*” adıyla anılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Sadık Sarısaman, “*Osmanlı Güç Dernekleri*”, **Meslek Hayatının 25. Yılında Prof.Dr. Abdulhalûk M.Çay Armağanı**, Cilt: 2, Işık Ofset ve Matbaacılık, Ankara, 1998, s. 840.

⁸⁸² Uzgören, **a.g.e.**, s. 14-18.

⁸⁸³ Zafer Toprak, “*İttihat ve Terakki’nin Paramiliter Gençlik Örgütleri*”, **B.Ü. Beşeri Bilimler Dergisi**, Sayı: VII (1979), s. 95-113.

⁸⁸⁴ Suat Karaküçük, “*Osmanlı’da İzciliğin Paramiliter Görünümü*”, **Milli Eğitim Dergisi**, No: 143, s. 12-15.

⁸⁸⁵ BOA, Dosya No: 185, Gömlek No: 18, [t.y.].

⁸⁸⁶ BOA, Dosya No: 4288, Gömlek No: 321592, [t.y.].

⁸⁸⁷ Akcan, **a.g.e.**, s. 184-185.

⁸⁸⁸ Ateş, **a.g.e.**, s. 325.

Dernekleri'nin kuruluşu arasında bir ilişki kurulabilir.⁸⁸⁹ Bu gayretin temelinde; harbi sadece ordular arasındaki bir mücadele olmaktan çıkarak, toplumun tüm tabakalarına yayma, “*topyekûnlaştırma*” fikri yatmaktadır.⁸⁹⁰ Bu anlayışın merkezinde de genç nüfus bulunmaktadır.⁸⁹¹ Bu dernekler aracılığıyla, gençlerin fiziki güçleri ve askeri kabiliyeti yükseltilerek, her an vatan müdafaasına hazır bir toplum oluşturulması ve nizami orduya yardımcı olmak üzere “*milis gücü*” oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak seferberliğin ilanı ile birlikte büyük ölçüde kağıt üzerinde kalan bu hedef, tatbikat safhasına geçirilememiştir.⁸⁹²

Özetle, Enver Paşa tarafından bilinçli ve organize bir şekilde, Osmanlı Güç Dernekleri üzerinden Türk milletinin tüm fertleri silahlı bir güç haline getirilmeye çalışılmış, yani bir “*millet-i müselleha*” yaratılmaya gayret edilmiştir. Bu amaçla devletin tüm kurumlarından ve ülkenin tüm insan kaynaklarından faydalanmanın yolları arandığı gibi, halkı bu yöne kanalizasyon etmek adına propaganda faaliyetlerine de başvurulmuştur.

2.5.1.3. Osmanlı Genç Dernekleri

Yıllardır süren mücadelenin etkisiyle Osmanlı ordusu Birinci Cihan Harbi için gerekli hazırlığı yapamadığından, harp sırasında kaybedilen askerlerin yerine yenilerini koymakta zorlanmıştır. Bu duruma çare olarak teşkil edilen Osmanlı Güç Dernekleri ise tüm Osmanlı gençlerinin zorunlu üyeliğini gerektirmemesi ve genç nüfusun tamamına ulaşamaması gibi nedenlerle kendisinden bekleneni verememiştir.⁸⁹³ Militarist bir genç kuşak yetiştirme hedefiyle yola çıkan bir yapının sadece kent merkezlerinde yoğunlaşmış okullarda yapılan organizasyonla büyük bir kitleye ulaşması zaten imkansızdır. Harp yıllarında Osmanlı askeri gücünün belkemiğini oluşturan gençler, okullu ya da kentliler değil; okur-yazar olmayan taşralı gençlerdir. Genç nüfus mobilizasyonu ancak bu kitleye ulaşmakla mümkün

⁸⁸⁹ Beşikçi, “*Militarizm, Topyekûn Savaş...*”, s. 57.

⁸⁹⁰ Belge, **a.g.e.**, s. 141-143.

⁸⁹¹ Mustafa Balcıoğlu, “*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Gençliğin Savaşa Hazırlanması ile İlgili İki Belge İki Görüş*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 20 (1997), s. 465.

⁸⁹² Akcan, **a.g.e.**, s. 212.

⁸⁹³ Ateş, **a.g.e.**, s. 345-348.

olabilecektir.⁸⁹⁴ Bu nedenle Genç Dernekleri'nin, okul duvarları arasına sıkışıp kalmadan, toplumun geneline hitap etmesi amaçlanmıştır.⁸⁹⁵

Özetle Osmanlı Genç Dernekleri, feshedilen Güç Dernekleri'ne göre çok daha büyük bir kitleye hitap edecek şekilde tasarlanmış ve direkt olarak Harbiye Nezareti'nin kontrolüne verilmiştir.⁸⁹⁶ Bu paramiliter yapı örgütlediği gençleri fiilen silahaltına alınışlarına kadar yönlendirmeye çalışmıştır.⁸⁹⁷

Genç Dernekleri'nin fikir babası ise o dönemde Osmanlı ordusunda görev yapan Alman Goltz Paşa'dır. Genç Dernekleri Müfettişliği kadrosunda görev alan Vedat Örfi'nin anlatımları, bu paramiliter örgütlenmenin kuruluş sürecine açıklık getirmektedir. Örfi'ye göre; Harbi Umumi'nin bidayet-i feveranında, harp bütün şiddetiyle devam ederken, Alman Von der Goltz Paşa'nın tavsiyesi ile Almanya'daki örneğine uygun bir gençlik teşkilatının kurulması konusu gündeme gelmiştir. Böylece, kaybedilen vatan evlatlarının bıraktıkları boşluklara yenileri ikame edilebilecek ve geride vatan savunması için çarpışmaya her an hazır bir kitle bulundurulabilecektir.⁸⁹⁸ Âtîf Kahraman da benzer bir yaklaşımda bulunmakta ve 12-17 yaş arası Alman gençlerini asker olmadan önce askerliğe hazırlamak amacıyla 1908 yılında oluşturulan derneklere benzer şekilde, Osmanlı'da da Genç Dernekleri'nin kurulduğunu ifade etmektedir.⁸⁹⁹ Sadık Sarısaman, Almanya'daki bu derneğin adının "*Kaiserlich Deutsche Jugendwehr*" olduğunu ve Osmanlı coğrafyasında kurulacak benzer bir dernek ile asıl ordu arkasında, gençlerden oluşan güçlü bir ihtiyat ordusunun hazır bulundurulmasının amaçlandığını söylemektedir.⁹⁰⁰

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Osmanlı Genç Dernekleri'nin kurulmasında Almanya örnek alınmış ve Alman gençlik örgütü "*Kaiserlich Deutsche Jugendwehr*"un kurucusu olan ve o sırada İstanbul'da bulunan Von der Goltz Paşa'dan istifade edilmiştir.

Genç Dernekleri'nin talimlerinden beklenen, sadece gençlerin beden gelişmelerini ve güçlenmelerini sağlamak değil; aynı zamanda onları arzu, irade ve

⁸⁹⁴ Beşikçi, "*Militarizm, Topyekûn Savaş...*" s. 61-63.

⁸⁹⁵ Akcan, **a.g.e.**, s. 228-229.

⁸⁹⁶ Tunaya, **a.g.e.**, s. 399-400.

⁸⁹⁷ Toprak, "*II. Meşrutiyet Döneminde...*", s. 535.

⁸⁹⁸ Akcan, **a.g.e.**, s. 218.

⁸⁹⁹ Kahraman, **a.g.e.**, s. 670.

⁹⁰⁰ Sarısaman, "*Birinci Dünya Savaşı...*", s. 443.

cesaret sahibi ve dolayısıyla her işte başarılı olabilecek şekilde yetiştirmektir. Bu talimlerle gençlerde, işbirliği ve müşterek çalışma fikrinin yaratılması, bireysellikten daha ziyade, bir bütünün parçası olmayı bilen gençler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.⁹⁰¹ Bu yaklaşım, millet-i müsellaha (silahlanmış millet) fikrinin yaratıcısı olan Colmar Von Der Goltz'un aktarımıyla, Prusyalı General Gerhard von Scharnhorst'un: "*Harpte yapılmakta olan işlerin hal ve nevinden çok bu işlerin tam bir birlik ve dayanışma içinde anlayışla icra edilmesi önemlidir.*" ifadesini çağrıştırmaktadır.⁹⁰²

"Genç Dernekleri Teşkili Hakkındaki Geçici Kanun" derneklerin kuruluş ve işleyiş usullerini detaylı olarak açıklamaktadır. Bahse konu kanunun birinci maddesine göre; Genç Dernekleri, Harbiye Nezareti çatısı altında kurulacak, "Gürbüz Dernekleri" ve "Dinç Dernekleri" olarak iki kısımdan oluşacaktır. İkinci maddesinde, kompartıman uygulamasına gidilmiş ve yaş gruplarına göre bir tasnif yapılmıştır. Buna göre; 12-17 yaş aralığındakiler "Gürbüz Dernekleri", 17 ve daha yukarı yaştakiler ise "Dinç Dernekleri"ne katılacaktır. Bu yaş gruplarındaki her Osmanlı, derneklere dâhil olma ve talimatnamede belirlenen talimlere bilfiil iştirak etmeye mecburdur. Üçüncü ve dördüncü maddelerde, köy ve mahalle muhtarları ile mıntika jandarma komutanları, askerlik şubesi başkanları ve kolordu komutanlarının vazifeleri düzenlenmiştir. Faaliyetler esnasında gerektiğinde devletin diğer birimlerince de icap eden yardımlarda bulunulacaktır. Beşinci maddeye göre; Gürbüz Dernekleri, öğretmenler ve mahalli hükümet birimlerince seçilecek rehberler tarafından, Dinç Dernekleri ise subay/astsubaylar tarafından sevk ve idare edilecektir. Altıncı maddede, derneklerin teşkili ve gençlerin celp ve toplanmasına yönelik hususlar düzenlenmiştir. Yedinci maddede, Dinç Dernekleri'ne devam ederek başarı gösterenlerin, yaşlarına göre elde edeceği avantajlar anlatılmış ve toplum bu yöne kanalize edilmeye çalışılmıştır. Dinç Dernekleri'ne düzenli olarak devam ederek, eğitimlerde başarılı gösteren ve askerliğe hazır olduğunu kanıtlayanlara bir "ehliyetname" verilecektir. Bu ehliyetname, sahibine bazı

⁹⁰¹ Ateş, **a.g.e.**, s. 457-461.

⁹⁰² Goltz, **a.g.e.**, s. 10.

ayrıcalıklar tanımaktadır. Kanun'un sekizinci maddesinde ise Genç Dernekleri'ne katılım sağlamayanlar için uygulanacak yaptırımlar düzenlenmiştir.⁹⁰³

Genç Dernekleri Müfettişliği'nce, genç nüfusun haftada üç kez talim yapması kararlaştırılmış, ferdi-toplu talimler ile araziden istifade, gözetleme, keşif ve rapor verme, yön ve zaman tayini gibi talimlerin nasıl ve ne şekilde yapılacağına dair hususlar düzenlenmiştir. Dinçlere, jandarma kuvvetlerince nişan alma ve tüfek kullanımına yönelik dersler verilmesi, basit sağlık ve ilkyardım usullerinin bilinmesi, her Genç Derneği mahallinde bir "*sıhhiye istasyonu*" ve "*Genç Dernekleri Meydanı*" oluşturulması amaçlanmıştır. Genç Dernekleri Meydanı, gençlerinin bir araya toplanmasına vesile olacak, gençler bu meydanlarda talim yapacak, oyun oynayacak ve gerektiğinde namazgâh olarak kullanılacaktır. Yine bu meydana şehit düşenlerin abideleştirilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.⁹⁰⁴

Genç Dernekleri'nin, daha önceki paramiliter örgütlenmelerle kıyaslandığında, yazılı iletişime daha fazla önem verdiği ve basın-yayın organlarından daha fazla istifade ettiği görülmektedir. Derneğin, ilk sayısı 1 Eylül 1917'de çıkan "*Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*" adında aylık bir yayın organı vardır. Ayrıca, Genç Dernekleri ve faaliyetlerini anlatan, harp propagandası yapan, sağlık konusunda bilgilendirici/bilinçlendirici içeriğe sahip çeşitli risaleler yayımlanmıştır. Genç Derneği yöneticileri, okur-yazar olmayan köylü gençlere ulaşmak gayesindeki sözlü iletişim vasıtalarını da etkinlikle kullanmışlardır.⁹⁰⁵ Genç Dernekleri vasıtasıyla atıl bir potansiyel harekete geçirilmiş, genç nüfustan cephe ve cephe gerisinde yardımcı hizmetlerde istifade edilmeye çalışılmıştır.⁹⁰⁶

Osmanlı Genç Dernekleri kendisinden sonraki bazı yapılanmalara da esin kaynağı olmuştur. Bunlardan biri de Milli Mücadele Dönemi'nde 15'inci Kolordu Komutanı Kazım (Karabekir) Paşa tarafından kurulan "*Çocuklar Ordusu*

⁹⁰³ ATASE Arşivi, İSH-6/A Katalogu, Kutu No: 275, Gömlek No: 10, Tarih: 1334.

⁹⁰⁴ Akcan, **a.g.e.**, s. 230-252.

⁹⁰⁵ Beşikçi, "*Militarizm, Topyekûn Savaş...*", s. 70.

⁹⁰⁶ Sarısamam, "*Birinci Dünya Savaşı...*", s. 471. Genç Dernekleri, varlığını Cumhuriyet Dönemi'ne kadar muhafaza etmiş, bu yapının önce Bozkurt Teşkilatı, sonrasında ise İnkılâp Gençleri Derneği adı altında yeni paramiliter gençlik teşkilatlarına dönüştürülmesi düşünülmüş; ancak bu düşünce hayata geçirilememiştir. Bugün, Osmanlı Genç Dernekleri'nin yasal dayanağı olan 17 Nisan 1916 tarihli geçici kanun halen yürürlüktedir. Detaylı bilgi için bkz.: Akcan, **a.g.e.**, s. 317-325.

*Teşkilatı”dır.*⁹⁰⁷ 1 Mayıs 1920 tarihinde yapılan teşkilata göre bu ordu başlangıçta dört “*Gürbüz Alayı*” olarak düzenlenmiş ve zamanla 15’inci Kolordu bölgesinde yaygınlaştırılması planlanmıştır. Şehit çocuklarından oluşan Birinci Avcı Gürbüz Alayı’nın Fahri Kumandanlığı Kâzım Karabekir’in kendisine aittir.⁹⁰⁸ Kâzım Karabekir’in amacı, orduda terhisler nedeniyle boşalan kadroların kimsesiz çocuklar tarafından doldurulmasıdır.⁹⁰⁹

Yurtdışındaki örneklerden esinlenerek oluşturulan, Osmanlı Genç Dernekleri’nden Osmanlı ülkesinin kendine has özellikleri ve harp şartları nedeniyle beklenen faydanın tamamı sağlanılamamış olabilir; ancak bu paramiliter örgütlenmeler tamamıyla başarısız organizasyonlar olarak gösterilemez. Genç Dernekleri askeri düzende teşkilatlandırılmış, yaptırılan eğitimler ile ruhen, ahlaken ve bedenen sağlam gençler yetiştirilmesi amaçlanmış ve temel askeri eğitim usulleri asker ocağına gelmeden uygulamalı olarak öğretilmiştir. Çıkarılan Genç Dernekleri Mecmuası ile halk bilinçlendirilemeye çalışılmış ve bu dergi propaganda amacıyla kullanılmıştır. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte; 1926-1949 yılları arasında “*Askerliğe Hazırlık Dersleri*”, 1949-1968 yılları arasında “*Milli Savunma Bilgileri*” ve 1969-2012 yıllarında ise “*Milli Güvenlik Bilgisi*” adıyla okutulan dersler topyekûn harp anlamında değerlendirildiğinde, Osmanlı Güç ve Genç Dernekleri’nin kuruluş amacı ve çalışmalarının daha iyi anlaşılacağı kıymetlendirilmektedir.

2.5.2. Paramiliter Bir Kuruluş Olarak Müdafaa-i Milliye Cemiyeti

Özellikle harp dönemlerinde yoğunlaşan paramiliter cemiyetler Osmanlı coğrafyasına özgü değildir. Bu tipteki cemiyetlerin, Birinci Cihan Harbi öncesinde Almanya, İngiltere ve ABD gibi ülkelerde de faaliyet gösterdikleri bilinmektedir.

Almanya’da 1912 yılında kurulan “*Wehrverein*” adlı cemiyetin, ordunun desteklenmesi, milli hislerinin kuvvetlendirilmesi ve devlet-millet ilişkisinin canlı tutulması amacına hizmet ettiği bilinmektedir.⁹¹⁰ İngiltere’de “*Ulusal Vatanseverler Birliği*” ve “*Ulusal Hizmet Derneği*” adlı sivil toplum örgütleri benzer bir misyon

⁹⁰⁷ Aşir Kayhan Kıyıcı, **Mustafa Kemal Paşa Önderliğinde Milli Mücadele Kadrosu**, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, 2013, s. 123-124.

⁹⁰⁸ M.Fahrettin Kırzıoğlu, **Kazım Karabekir**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 158.

⁹⁰⁹ Mustafa İsmail Bağdatlı, “*Kâzım Karabekir’in Uygulamalarında Yaşayarak Öğrenme ve Eğitici Drama*”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 23 (2010), s. 121-138.

⁹¹⁰ Akcan, **a.g.e.**, s. 23.

yüklenmiştir. Bu dernekler 1915 yılı Eylül ayına kadar 2 milyondan fazla gönüllünün orduya katılmasına aracılık etmiştir.⁹¹¹ ABD’de ise daha Amerikan İç Harbi yıllarına tekabül eden 1862 yılında Kuzeyli halkı harbe teşvik etmek üzere Newyork’ta bir cemiyet kurulduğu bilinmektedir.⁹¹²

Osmanlı toplumunda dernek kurma serbestisi II. Meşrutiyet’le birlikte gündeme gelmiş ve bu konudaki yasal boşluğu doldurmak adına 16 Ağustos 1909 tarihinde “*Cemiyetler Kanunu*” çıkarılmıştır.⁹¹³ Osmanlı Devleti’nde bu cemiyetlerin bilinen ilk örneği 19 Temmuz 1909’da teşkil edilen “*Donanma-yi Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti*”dir. 17 Şubat 1913’de “*Osmanlı Donanma Cemiyeti*” ismini alan⁹¹⁴ ve yarı-resmi niteliği, vatansever söylemleriyle ön plana çıkan bu cemiyetin yaygınlaşmasında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin önemli katkıları olmuştur.⁹¹⁵ Cemiyet, ülke içinde ve dışında kitleleri seferber etmiş, ilk kez vatan savunmasında devlet gücünün dışında bir alternatif olarak kamuoyunun gücünden istifade edilmiştir.⁹¹⁶ İtalya’nın Trablusgarp’ı işgalinin Mısır halkı üzerinde yarattığı infial sonucu Mısır’da Trablusgarp’a yardım için kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ise Balkan Harbi’nde teşkil edilecek olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin prototipi olarak değerlendirilebilir.⁹¹⁷ Nitekim Mahmut Şevket Paşa’nın Sadrazamlığa getirilmesiyle birlikte “*halka ve kamuoyuna dayanmanın gerekliliği*” daha iyi anlaşılmiş ve meseleleri millete mal etme amacıyla Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin kurulmasına karar verilmiştir.⁹¹⁸

İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından 31 Ocak 1913 tarihli İstanbul gazeteleri vasıtasıyla duyurulan beyannamede, vatanın tehlikede olduğundan bahisle, particilik hissiyatından uzak, herkesin el ele vereceği milli bir teşkilat kurulacağını bildirilmiş ve halk Dâr-ül Fünûn Konferans Salonu’na davet edilmiştir. Toplantıda; gönüllü

⁹¹¹ Onur Öymen, **Bir Propaganda Silahı Olarak Basın: Dünyada ve Türkiye’de Sansür, Baskı ve Yönlendirme**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 120-121.

⁹¹² Necdet Hayta, **Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvîr-i Efkâr Gazetesi (1278/1862-1286/1869)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 958.

⁹¹³ Zafer Toprak, “*1909 Cemiyetler Kanunu ve Türkiye’de Sivil Toplumun Doğuşu*”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 205-208.

⁹¹⁴ A.Ü. TİTE Arşivi, Kutu No: 285, Gömlek No: 22, Belge No: 3, Tarih: 08.12.1329.

⁹¹⁵ Nurşen Gök, “*Donanma Cemiyeti’nin Anadolu’da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler*”, **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 43 (2008), s. 78-80.

⁹¹⁶ Akcan, **a.g.e.**, s. 75-76.

⁹¹⁷ Ayşe Zamacı, **Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri**, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, 2015, s. 32-33.

⁹¹⁸ Tunaya, **a.g.e.**, s. 184.

alayları teşkili, yardım toplanması, hastaneler tesisi ve halkın bilinçlendirilmesi maksadıyla yedişer kişiden oluşan heyetler oluşturulması; bu heyetlerin çalışmalarını düzenlemek, kontrol etmek ve koordinasyonu sağlamak maksadıyla on kişilik bir “*heyet-i faâle*” teşkili; taşra teşkilatının kurulması ve alınan bu kararların basın ve ajanslar vasıtasıyla duyurulması konuları görüşülmüştür.⁹¹⁹

Paramiliter bir örgüt havasındaki Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin⁹²⁰ oluşumunda özellikle Talât Bey etkili olmuştur.⁹²¹ İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu cemiyet vasıtasıyla ideolojisini toplumun geneline yaymaya çalışmıştır.⁹²² Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin kuruluş gayesi; “*sair medeni milletlerde, milliyet fikirlerini, vatan hislerini uyandıran birçok dernekler gibi, milleti irşâd ve memleket gençlerini vatana hayırlı yetiştirmek için çalışmak*” olarak açıklanmıştır. Özetle Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, millet fertlerini zamanın icaplarına uygun bir tarzda vatanın müdafaasına hazırlamak üzere kurulmuş,⁹²³ devletin yetersiz kaldığı sahada oluşan boşluk iktidar güdümlü paramiliter derneklerle doldurulmaya çalışılmıştır.⁹²⁴ Gerçekten de hayır-yardım dernekleri kategorisinde sınıflandırılan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Osmanlı Donanma Cemiyeti,⁹²⁵ birbirlerine benzer faaliyetleriyle kamuoyunun şekillendirilmesinde önemli rol oynamışlardır.⁹²⁶ İngilizcede “*home front*” olarak ifade edilen; Türkçe’de ise tam anlamıyla örtüşmese de “*cephe gerisi*” deyimiyile karşılanan bu olgu, milliyetçi bir perspektifin şekillendirdiği faaliyetlerle “*toplumun militarizasyonu*” sürecinde etkili olmuştur.⁹²⁷

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, “*heyetler*” şeklinde örgütlenmiş ve bu heyetler kendi içinde işbölümü yapmıştır. Bahse konu heyetlerin isimleri ve görev sahaları

⁹¹⁹ Nazım H.Polat, **Müdafaa-i Milliye Cemiyeti**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 23-24.

⁹²⁰ Erdal Aydoğan, “*Paramiliter Bir Kuruluş Olan Müdafa-i Milliye Cemiyeti’nin Kuruluşu ve I. Dünya Savaşı’nda Bazı Çalışmaları*”, **Atatürk Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:3 (2003), s. 67.

⁹²¹ Ahmad, **The Young Turks...**, p. 124.

⁹²² Gök, *a.g.m.*, s. 80-81.

⁹²³ Abdülkadir Özcan, “*Balkan ve I. Dünya Savaşlarında Hizmeti Geçen Bir Hayır Kurumu Müdafa’a-i Milliye Cem’iyeti*”, **Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan (Ayrı Basım)**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1981, s. 269-271.

⁹²⁴ Ayşe Zamacı, “*Bir Muhtaç Muavin Olarak Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin Faaliyet Alanında Çocuğun Rolü*”, **Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk**, Cilt: II, (Ed.) Osman Köse, Samsun, 2016, s. 805.

⁹²⁵ Toprak, “*1909 Cemiyetler Kanunu...*”, s. 205-208.

⁹²⁶ Polat, **a.g.e.**, s. 6.

⁹²⁷ Mehmet Beşikçi, “*Topyekûn Savaş Kavramı ve Son Dönem Osmanlı Harp Tarihi*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 198 (2010), s. 8-9.

konusunda literatürde tam bir görüş birliği yoktur.⁹²⁸ Ancak genel hatlarıyla bu heyetleri; Gönüllü Heyetleri, İrşad Heyetleri, İdare Heyetleri, Maliye Heyetleri, Sıhhiye Heyetleri, Mümâresât-ı Bedeniye (Beden eğitimi/gelişimi) ve Askeriye Heyetleri başlıkları altında toplamak mümkündür. Cemiyet kurulur kurulmaz “*Gönüllü Heyetleri*” marifetiyle gönüllü kaydına başlanmıştır. Bu müfrezeler halkın katılımı şeklinde oluşturulduğu gibi; Mevlevi, Kadiri ve Bektaşî tarikatlarının organizasyonu ile teşkil edilenlere de rastlanmaktadır.⁹²⁹ Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin en önemli çalışmaları “*İrşad Heyetleri*” vasıtasıyla yapılmıştır.⁹³⁰ Çünkü diğer faaliyetler, İrşad Heyetleri’nin ikna edici konferans ve vaazları üzerine kurgulanmıştır. İrşad Heyetleri üyeleri genellikle edebiyatçılar ile din adamlarından seçilmiş ve halkı bilinçlendirerek, fedakârlıkta bulunmaya sevk etmiştir. “*İdare Heyetleri*” ise asker için gerekli erzakın tedarik edilmesi; ulaştırma ihtiyaçlarının karşılanması; asker ailelerine maddî yardım yapılması; Balkan Harbi’nde yaşanan Bulgar mezaliminin ve Çanakkale’deki başarının duyurulması amacıyla geziler düzenlenmesi, kartpostal ve albüm basımı gibi propaganda faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Cemiyet’in gelirlerini artırmaya yönelik konser, tiyatro, müsamer tertibi gibi işler ile yardım toplama faaliyetleri “*Maliye Heyetleri*” tarafından yürütülmüştür. “*Mümâresât-ı Bedeniye ve Askeriye Heyetleri*”ne ise vatan evlatlarının çocukluk çağından itibaren askerlik kabiliyetlerini geliştirmeye yönelik tedbirler alma vazifesi verilmiştir. Bilhassa jimnastik, koşu, yüzme, güreş, mukavemet yürüyüşleri, ateşli ve klasik silahların kullanımı, siper kazmak gibi uğraşlar bu heyetin işidir. Halkı sağlık konusunda bilinçlendirmek, dispanser ve hastaneler kurmak, köyleri dolaşarak hastaları tedavi etmek gibi faaliyetler ise “*Sıhhiye Heyetleri*”nin vazifesidir. İç siyasetle ilgilenmeyen ve cephe gerisinde icra ettiği başarılı faaliyetlerle tam bir “*milli kuruluş*” olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Hükümeti tarafından “*İttihad ve Terakki zamanında kurulduğu, faaliyetlerini bu partinin iktidar olduğu sıralarda sürdürdüğü ve siyasetle*

⁹²⁸ Nazım H.Polat, Milli Müdafaa Cemiyeti’nin çalışmalarını sürdürebilmesi için; İane; Sıhhiye; Gönüllü; İrşad; Hanımlar; Beden Terbiyesi ve Askeriye Heyetleri şeklinde teşkilatlandığını ifade etmektedir. Polat, **a.g.e.**, s. 56. Abdülkadir Özcan ise Maliye, İrşad, Bedeni ve Askeri Mümâresât ve Sıhhiye adları altında birçok hususi heyet’in teşkil edildiğini ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Özcan, “*Balkan ve I. Dünya Savaşlarında...*”, s. 273-277.

⁹²⁹ Aydoğan, *a.g.m.*, s. 71.

⁹³⁰ Teşkilât-ı Mahsusa’nın faal üyelerinden, Mehmet Akif (Ersoy), Ahmed Agayef (Ağaoğlu), Yusuf Akçura, Ömer Naci gibi isimler, İrşad Heyeti içinde de vazife almış ve propaganda yoluyla halkı direnişe teşvik etmişlerdir.

meşgul olduğu bahane edilerek” 1 Nisan 1919’da feshedilmiştir.⁹³¹ Ancak Hükümet’in bu kararının taşra teşkilatınca eş zamanlı olarak uygulanmadığı görülmektedir.⁹³²

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin 1913-1914 arasındaki bir yıllık raporuna göre; yaklaşık 2 bin gönüllü toplanarak Teşkilât-ı Mahsusa’ya kaydettirilmiştir. Bu gönüllüler Teşkilât-ı Mahsusa ileri gelenlerinin komutası altında Kumburgaz, Bolayır, Bigados, Yalos, Kalıkrata, Çöplüce, Karaburun, Darboğaz ve Çatalca Muharebeleri’nde büyük yararlılıklar göstermişlerdir. Cemiyet Birinci Cihan Harbi esnasında Teşkilât-ı Mahsusa için gönüllü toplamış ve lojistik destek sağlamış;⁹³³ Türk toplumunun verdiği mücadelenin haklılığını ispat etmek adına kamuoyu oluşturmaya çalışmış ve yabancı gazetecilere cephe gezileri düzenlemiş; Jean Jaures, Edmond Raymond gibi isimlerle ilişki kurmuştur.⁹³⁴

Vatan sevgisinin bir tezahürü olan⁹³⁵ ve o vakit, önemi yeterince anlaşılamayan bu cemiyet, sonraki yıllarda kurulacak olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin de temeli ve öncüsüdür.⁹³⁶ Başka bir ifadeyle, Milli Mücadele Dönemi’ndeki sivil direniş örgütlerinin kökenleri Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’ne kadar uzanmaktadır.⁹³⁷

⁹³¹ Polat, **a.g.e.**, s. 59-172; Özcan, “*Balkan ve I. Dünya Savaşlarında...*”, s. 280-281.

⁹³² İlhan Gedik, “*Ulukışla Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri (1919-1920)*”, **Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine**, Niğde Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 143-184.

⁹³³ Safi, “*Üç Tarz-ı Çete*”, s. 97-98.

⁹³⁴ Tunaya, **a.g.e.**, s. 343-361.

⁹³⁵ Hasan Babacan, “*Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin Cephe Gerisi Faaliyetleri*”, **90. Yılında Milli Mücadele**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011, s. 53-54.

⁹³⁶ Bıyıklıoğlu, **Trakya’da Milli Mücadele**, Cilt: I, s. 66.

⁹³⁷ Yavuz Özmakas, “*Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İzmir Şubesi*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 84 (2000), s. 36-37.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE KUVA-YI MİLLİYE'NİN OLUŞUMU, YAPISI, İNSAN VE MALİ KAYNAKLARI

3.1. Kuva-yı Milliye Kavramı

1932 yılında “*Türk Dili Tetkik Cemiyeti*” adıyla kurulan “*Türk Dil Kurumu*” marifetiyle hazırlanan “*Türkçe Sözlük*”ün 1945 yılında yayımlanan birinci basımından 1998 yılında yayımlanan dokuzuncu basımına kadar Kuva-yı Milliye kavramına yer verilmemesi dikkat çekicidir. Kavram ilk kez “*Kuvayımilliye*” yazımıyla, sözlüğün 2005 yılında yayımlanan onuncu basımında kullanılmış, 2011 yılındaki on birinci ve son basımında da aynı yazım şekli ve tanım tekrar edilmiştir. Bahse konu sözlükte Kuvayımilliye; Birinci Cihan Harbi’nden sonra İzmir’den başlayarak Anadolu’yu işgal etmeye başlayan Yunan ordusuna karşı mücadele eden milli teşkilat,⁹³⁸ olarak betimlenmiştir.

Tarih profesörü olan Bekir Sıtkı Baykal’ın Türk Dil Kurumu tarafından 1974 yılında yayımlanan “*Tarih Terimleri Sözlüğü*”nün 1118 nolu maddesinde “*kuvayı milliye*” kavramı geçmiştir; ancak kavram tanımlanmayarak 1963 nolu madde olan “*ulusal güçler*” kavramına yönlendirilmiştir. Buna göre; “*1118- kuvayı milliye bkz. ulusal güçler.*” yönlendirmesi sonrasında “*1963- ulusal güçler [es.t.]⁹³⁹ kuva-yı milliye]: Türk bağımsızlık savaşı boyunca iç ve dış düşmanlara karşı çalışan ve çarpışan örgütlenmiş sivil ve askeri güçlere verilen ad.*”⁹⁴⁰ olarak tanımlanmıştır.

A.Timur Bilgiç’in hazırladığı Tarih Terimleri Sözlüğü’nde ise Kuva-yı Milliye’nin yazımı da tanımı da genel kullanımdan oldukça farklıdır. Bilgiç’in “*Kuvay-i Milli-ye*” şeklinde telaffuz ettiği terim, Anadolu’yu işgale başlayan İtilaf Devletleri ve içerideki azınlıkların yıkıcı faaliyetleriyle mücadele etmek üzere teşkil edilen silahlı halk kuvvetidir.⁹⁴¹

⁹³⁸ **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 1272; **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1547.

⁹³⁹ es. t. : Eski terim.

⁹⁴⁰ Bekir Sıtkı Baykal, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1974, s. 144.

⁹⁴¹ A.Timur Bilgiç, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2012, s. 244.

Sözlük anlamı dışında literatürde Kuva-yı Milliye tabiri çok farklı şekillerde tasvir edilmiştir. Tarihçi-yazar Enver Behnan Şapolyo⁹⁴² ve akademisyen Sina Akşin'e göre Kuva-yı Milliye; “*milis teşkilatı*”dır.⁹⁴³ Araştırmacı-yazar Alev Coşkun'un “*ulusal direniş kuvvetlerinin genel adı*” olarak tanımladığı Kuva-yı Milliye'yi⁹⁴⁴ Ferit Devellioğlu “*Anadolu'da kurulan hükümet ve bu hükümetin askeri kuvvetleri*” olarak adlandırmaktadır.⁹⁴⁵ Mustafa Kemal Paşa ise kendisi de dahil olmak üzere⁹⁴⁶ “*milli güçlerin tümü*”nü Kuva-yı Milliye kapsamında değerlendirmiştir.⁹⁴⁷

“*Kuvâ*” kuvvet kelimesinin çoğulu olup, kuvvetler manasındadır.⁹⁴⁸ Kuva-yı Milliye ise “*Milli Kuvvetler*” anlamına gelmekte olup, bu araştırmada bu tabir yalnızca Batı Anadolu'daki milli unsurları değil; yurt genelinde çeteciden, milis ve laz müfrezelerine, hatta Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri'nden TBMM ve düzenli ordu birliklerine kadar uzanan çok geniş bir yelpazeyi adlandırmak için kullanılmıştır.

Gerek siyasi sebeplerle, gerekse ordunun İtilaf Devletleri orduları ile başedecek güçte olmamasının getirdiği zorunluluklar nedeniyle Milli Mücadele Dönemi'nin 1919 yılı ortasından 1920 yılı sonuna kadar geçen 1,5 yıllık bölümünde Kuva-yı Milliye ön plana çıkmıştır.⁹⁴⁹ Kuva-yı Milliye tabirini “*Milli Mücadele yıllarında ilk kez kullanan kişi*” ise İzmir Ödemiş'te ilk kurşunun atılmasına âmil olanlardan biri sıfatıyla Hamid Şevket (İnce) Bey'dir.⁹⁵⁰ Bununla birlikte, Kuva-yı Milliye kavramı, ilk kez Milli Mücadele Dönemi'nde kullanılmış da değildir. Osmanlı-Rus (1877-1878), Osmanlı-Yunan (1897) ve Balkan Harbi'nde (1912-1913)

⁹⁴² Enver Behnan Şapolyo, **Kuva-yı Milliye Tarihi: Gerilla**, Yıldız Matbaacılık, Ankara, 1957, s. 11.

⁹⁴³ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cilt: II, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 138.

⁹⁴⁴ Alev Coşkun, **Ödemiş'te Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu: İlkkurşun Savaşı**, Efe Ofset Matbaacılık, İzmir, 2014, s. 71.

⁹⁴⁵ Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 531.

⁹⁴⁶ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Cilt: I, Sanem Matbaası, Ankara, 1985, s. 6.

⁹⁴⁷ Sadık Sarısan, “*Belgelerin Işığında Kuva-yı Milliye'nin Tanımı*”, **90. Yılında Milli Mücadele**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011, s. 36.

⁹⁴⁸ Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türkî**, (Çev.) Paşa Yavuzarslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 693.

⁹⁴⁹ Sabahattin Selek, **Milli Mücadele-I: Anadolu İhtilalı**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 5, 65, 113.

⁹⁵⁰ TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya No: 25, Belge No: 141-0017, Tarih: 24.01.1952. Bahse konu arşiv belgesi EK-14'de sunulmuştur.

gerilla görevi üstlenen gönüllü sivil örgütlenmelere de bu ad verilmiştir.⁹⁵¹ Tevfik Bıyıklıoğlu bu benzerlik ve devamlılığı;

“Milli Mücadele başlarında... Anadolu’da kullanılmış olan Kuvayı Milliye, Kuvayı Milliye Kumandanı, Umum Çeteler Kumandanı gibi tabirlerle, daha evvel Trakya’da kullanılmış olan milli unvanların benzerliği, hatta birliği üzerine dikkati çekmekten kendimi alamadım. Bu müşahade, bizi aynı zaruret ve ihtiyaçların, aynı müesseselerin kurulmasına götürebileceğini açıkça göstermektedir...”⁹⁵² sözleriyle ifade etmiştir.

Özetle Kuva-yı Milliye zorunluluktan kaynaklanan örgütlü savunma ve korunma güçleridir ve kendine has kuralları olan bu birimler gayrinizami usullerle mücadele etmişlerdir.

3.2. Kuva-yı Milliye’nin Oluşumu

Birinci Cihan Harbi başlarken güç dengesi hesaplamalarında Türkleri dikkate almayan Avrupalı Devletler’in⁹⁵³ Osmanlı Devleti’nin toprakları üzerindeki emellerini Rus kökenli siyonist lider Vladimir Jabotinsky herkesin anlayabileceği tarzda açıklamaktadır: “*Bu davada pazarlık, vazgeçmek, anlaşmak yoktur. Çünkü bu bir ‘miras’ davasıdır. Miras bırakması için, mal sahibinin ölmesi gerekmektedir.*” En büyük sorun ise mirastan kimin daha büyük pay alacağıdır.⁹⁵⁴

Türk tarafında ise daha Mondros Mütarekesi imzalanmadan evvel yeni bir mukavemet harekâtı için hazırlığa başlandığı bilinmektedir. Öyle ki Erik Jan Zürcher, İttihatçıların Milli Mücadele’ye yalnızca katkıda bulunan kişiler olmadıklarını, bu hareketi örgütleyen kişiler olduğunu iddia etmektedir.⁹⁵⁵ Mustafa Aksakal da I. Cihan Harbi sonrasında Osmanlı Devleti’nin çözülmesine rağmen militarizm, milliyetçilik ve modernleşme gibi değerlerin İttihatçı kadro tarafından Milli Mücadele Dönemi’ne aktarıldığı görüşündedir.⁹⁵⁶

Bu yoldaki ilk girişim, Teşkilât-ı Mahsusa’nın ilgasından sonra onun yurt içindeki faaliyetlerinin bir kısmını da üstlenecek olan “*Karakol Cemiyeti/Karakol Grubu*”nun kurulmasıdır.⁹⁵⁷ Karakol Cemiyeti’nin örgütlenme biçiminin İttihat ve

⁹⁵¹ Hüsnü Merdanoğlu, **Ulusal Kurtuluş Süreci ve Kuvayı Milliye**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 177-178.

⁹⁵² Bıyıklıoğlu, **Trakya’da Milli Mücadele**, Cilt: I, s. 81.

⁹⁵³ Erickson, **Büyük Hezimet...**, s. 435.

⁹⁵⁴ Jabotinsky, **a.g.e.**, s. 36.

⁹⁵⁵ Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, s. 109-145.

⁹⁵⁶ Aksakal, **a.g.e.**, s. 223.

⁹⁵⁷ “*Türk İstiklal Harbi*” adlı hacimli eserde Cemiyet’in kuruluş tarihi 13 Kasım 1919 olarak gösterilmekle birlikte, literatürdeki diğer eserler ve dönemin şahitlerinin anlamlarının birleştirilmesi

Terakki Cemiyeti'yle benzerlik gösterdiğini ileri sürerek⁹⁵⁸ cemiyetin, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin başsız kalan mensuplarının korunması ve direnişin örgütlenmesi vazifesini üstlendiğini iddia edenler olduğu gibi;⁹⁵⁹ Teşkilât-ı Mahsusa üyeleri tarafından kurulduğunu⁹⁶⁰ ve geçmiş komitacılık tecrübelerinden istifade ederek çok kısa sürede örgütlenme aşamasını tamamladığını söyleyenler de vardır.⁹⁶¹

Aslında her iki görüşte de doğruluk payı bulunmaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetici kadrosu ile Teşkilât-ı Mahsusa'nın iç içe geçmişliği nedeniyle, literatürdeki bu ihtilâfi da makul karşılamak gerekir. Karakol Cemiyeti'nin Milli Mücadele'ye katkılarının başında İstanbul'dan Anadolu'ya personel ve silah-mühimmat kaçırılması gelmektedir.⁹⁶² Diğer bir katkısı, işgal bölgelerinde kalan sivil-askeri erkanı kullanarak mahalli mukavemet teşkilatlarının teşkil edilmesi ve halkın Milli Mücadele'ye kazandırılmasıdır.⁹⁶³ Cemiyet istihbarat toplanması, propaganda faaliyetleri icra edilmesi⁹⁶⁴ ve orduya yöneltilmiş propagandaya karşı propaganda ile cevap verilmesi türünden faaliyetleri de başarıyla icra etmiştir.⁹⁶⁵ İşgal kuvvetleri tarafından desteklenen gayrimüslim çetelerin Müslüman ahaliye

neticesinde Karakol Cemiyeti'nin gerçek kuruluş tarihinin 20 Ekim 1918 olduğu söylenebilir. Detaylı bilgi için bkz.: **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 2. Kısım, s. 50.; Betül Aslan, "*Yeni Belgeler Işığında Karakol Cemiyeti, Uşak Kongresi ve Karakol Cemiyeti'nin Bolşeviklerle Yaptığı Antlaşma*", **Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1 (2010), s. 31-33. Cemiyet'in kuruluş emri, Enver Paşa'nın Kuruçme'deki Yalısı'nda, Talat Paşa tarafından tanınmış İttihatçılar'dan eski iâşe nazırı Kara Kemal Bey'e verilmiştir. Karakol Cemiyeti mensuplarından Şeref (Çavuşoğlu) Bey, Enver ve Talat Beyler kaçtıktan sonra geri kalan İttihatçılar'ın (Esat Paşa başta olmak üzere) toplandıklarını ve daha önce yapılan plana göre ailelerini Anadolu'ya göndererek, İstanbul'da Anadolu'da kurulması gereken mukavemet teşkilatı üzerinde çalışmaya başladıklarını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Şeref Çavuşoğlu, "*İttihat ve Terakki'nin Gizli Planı*", **Yakın Tarihimiz**, Cilt: 2, s. 263.; Musa Gürbüz, **Karakol Cemiyeti**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1987, s. 7. Ancak Şeref Bey'in Kara Kemal ve Kara Vasıf'dan ziyade Esat Paşa'yı ön plana çıkarması, Karakol Cemiyeti'nin kurucuları hakkında literatürdeki diğer eserlerle örtüşmemektedir. Literatürde egemen olan görüş Kara Kemal'in, Kara Vasıf Bey ile irtibata geçerek gizli bir yapılanmanın temellerini atmış olduğu yönündedir. Detaylı bilgi için bkz.: Kandemir, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri...**, s. 28-29.

⁹⁵⁸ Karakol Cemiyeti, Türkiye çapında faaliyet gösterecek beş daire şeklinde örgütlenmiştir. Birinci daire siyaset, haberalma, dışişleri; ikinci daire ordu, silahlanma, seferberlik, harp harekâtı ve zararlı örgütlerle mücadele; üçüncü daire sevkiyat ve haberleşme; dördüncü daire mali destek; beşinci dairenin ise propaganda, şubeler açma, özlük işleri ve mahkemelerle uğraşması tasarlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Çukurova, **a.g.e.**, s. 29-32.

⁹⁵⁹ Aysal, **a.g.t.**, s. 9-11.

⁹⁶⁰ Çetin, **Dr. Bahattin Şakir...**, s. 118.

⁹⁶¹ Necdet Ekinci, "*Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu'daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri*", **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 14 (1994), s. 169.

⁹⁶² Fethi Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 199, s. 17.

⁹⁶³ Gürbüz, **a.g.t.**, s. 29-34.

⁹⁶⁴ Belen, **a.g.e.**, s. 61.

⁹⁶⁵ Tuncay Özkan, **MİT'in Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s. 49-113.

eziyet etmesini önlemek amacıyla yerli çeteler teşkil etmesi ve onları gayrimüslim çetelere karşı kullanması,⁹⁶⁶ modern gayrinizami harp teorisindeki karşılığıyla gerillaya karşı gerilla (kontrgerilla) harekâtı icra etmesi cemiyetin diğer katkılarıdır.⁹⁶⁷

İttihatçıların Milli Mücadele'ye diğer kıymetli katkıları ise Teceddüt Fırkası⁹⁶⁸ ve İttihatçı taban üzerinden yürütülen faaliyetlerdir. 1 Kasım 1918 itibariyle biçimsel açıdan İttihat ve Terakki Cemiyeti Teceddüt Fırkası'na dönüşmekle birlikte; Mason dernekleri yapılanmasını örnek alan İttihatçılık'tan çıkılamayacağı düşünüldüğünde, İttihatçılığın son İttihatçı ölene kadar devam ettiğini/edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.⁹⁶⁹ Resmi olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti yoktur; ama İttihatçılar vardır⁹⁷⁰ ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunda etkin rol oynamışlardır.⁹⁷¹ Bütün bu faaliyetler esnasında İttihatçılar'ın da hataları olmuş olabilir. Ancak, CIA'in eski müdürü Allen Dulles'in ifadesiyle, "*Casusluk, masum insanların oynayacağı bir oyun değildir.*"⁹⁷²

İttihat ve Terakki Cemiyeti/Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının da katkılarıyla fitili ateşlenen mukavemet harekâtı Yunan askeri birliklerinin İngiltere'nin desteğiyle 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir limanına ayak basmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. İngiliz kaynakları da bu durumu teyid etmektedir. İstanbul'daki İtilaf Devletleri

⁹⁶⁶ Gürbüz, **a.g.t.**, s. 180-181.

⁹⁶⁷ Karakol Cemiyeti, Sivas Kongresi sırasında ilga edilerek, bütün teşkilatlar "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" adıyla birleştirilmişlerdir. Cemiyetin tam anlamıyla kapanması/dağılması ise İstanbul'un işgali sonrasına denk gelmektedir.

⁹⁶⁸ 1 Kasım 1918'de toplanan son kongresinde İttihat ve Terakki Cemiyeti kendisini feshetmiş ve "*Teceddüt Fırkası*" adıyla yeni bir parti kurulmuştur. Ancak bu yeni partinin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yurt geneline yayılmış olan teşkilatından faydalanması sağlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Kurat, **Türkiye ve Rusya...**, s. 580-582. Başka bir ifadeyle, İttihat ve Terakki Cemiyeti bütün hukuk ve vecibeleriyle Teceddüt Fırkası'na devrolmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: Celal Bayar, **Ben de Yazdım: Milli Mücadele'ye Giriş**, Cilt: 1, Medya Ofset, İstanbul, 1997, s. 88.

⁹⁶⁹ Tunçay, **a.g.e.**, s. 163-164.

⁹⁷⁰ Teceddüt Fırkası'nın faaliyetleri İngiliz istihbarat raporlarına da yansımıştır. İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşivinde bulunan 29 Kasım 1918 tarihli bir belgeden; İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un İttihatçıların akıbetini yakından takip ettiği, İngilizler'in geçmişte yaşananlar nedeniyle onların cezalandırılmasını bekledikleri, Teceddüt Fırkası'nı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devamı olarak gördükleri ve tüm faaliyetlerini gözetim altında tuttukları anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Admiral Sir Somerset A.Gough Calthorpe, "*Turkish Political Situation Despatch*", **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Series: B (Turkey, Iran, and the Middle East 1918-1939), Vol.: I (29 November 1918)**, University Publications of America, p. 20-21. Başka bir raporda ise Teceddüt Fırkası'nın İttihatçıların veya onun radikal kanadı için bir paravan olabileceği belirtilmektedir. Okur, *a.g.m.*, s. 15.

⁹⁷¹ Tunaya, **a.g.e.**, s. 29-31.

⁹⁷² Volkman, **a.g.e.**, s. XI.

Yüksek Komisyonu'ndan İngiltere'ye gönderilen bir notada; Birinci Cihan Harbi'nde yenilmiş, Mondros Mütarekesi'ni imzalamış ve içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için herşeyden vazgeçmeye hazır bir yönetime barış şartları için dayatmanın kolay olduğu; ancak Yunanlılar'ın İzmir'e ayak basmasıyla birlikte “*direnış hareketinin başladığı*” ve tüm şartların değiştii belirtilmiştir.⁹⁷³

Mondros Mütarekesi'nin 5'inci maddesine göre hudutların kontrolü ve asayişin sağlanması için gerekli kuvvetlerinin haricindeki Türk ordusu terhis edildiğinden,⁹⁷⁴ halk, buldukları yörenin işgale uğrama tehlikesi karşısında direnmek ya da işgale son vermek amacıyla Kuva-yı Milliye adı verilen kişisel, yerel, bölgesel silahlı direniş grupları oluşturmuştur.⁹⁷⁵ Kuva-yı Milliye'nin oluşumu konusunda ilk hareketin kimden geldiği konusunda muhtelif görüşler vardır. İzmir'in işgali üzerine Albay Kazım (Özalp) Bey'in, genç subaylarla yaptığı görüşmede onları mukavemete teşvik ettiğini söyleyenler olduğu gibi,⁹⁷⁶ bu konudaki ilk yazılı önerinin Burdur Ahz-ı Asker Şubesi Reisi İsmail Hakkı Bey'e ait olduğunu iddia edenler de vardır. Bu teklif silsile yoluyla İstanbul'daki Harbiye Nezareti'nden de onay alınarak Batı Cephesi'nde uygulamaya konulmuştur.⁹⁷⁷ Bazı eserlerde ise Yunan işgalinin yayılmasıyla birlikte Kuva-yı Milliye ruhunun uyandığı söylenmekte⁹⁷⁸ ve Kuva-yı Milliye, işgale karşı kendiliğinden, toplumsal bir içgüdüyle başlatılmış bir hareket olarak gösterilmektedir.⁹⁷⁹ Benzer bir şekilde, Milli Mücadele Dönemi'nde Sovyetler Birliği'nin Türkiye elçisi olarak atanan Semiyon İvanoviç Aralov da Milli Mücadele'nin ilk aylarında milli çetelerin kendiliğinden

⁹⁷³ “*Kemalist Movement in Anatolia*”, High Commission in İstanbul, **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print**, Series: B (Turkey, İnan, and the Middle East 1918-1939), Vol.: I (15 May 1919), University Publications of America, p. 133-136.

⁹⁷⁴ Aydın, Dündar, *a.g.m.*, s. 177.

⁹⁷⁵ Ahmet Emin Yaman, “*Milli Ordudan Düzenli Orduya*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6 (1990), s. 115-120.

⁹⁷⁶ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev.) Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971, s. 78-79.

⁹⁷⁷ **Atatürk'ün Doğumunun Yüzüncü...**, s. 313. Şerafettin Turan'ın ifadeleri de bu anlatımı destekler mahiyettedir. Detaylı bilgi için bkz.: Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi: Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s. 224.

⁹⁷⁸ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 99-100.

⁹⁷⁹ Murat Köylü, “*Milli Mücadele Döneminde Türk-Yunan Lojistik Sisteminin Karşılaştırılması*”, **Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 5 (Temmuz 2016), s. 68-69. İlkurşun vakasından sonra silaha sarılarak Halkapınar Cephesi'ni kuran Ödemiş efelerinden bir grubu gösterir arşiv belgesi (fotoğraf) EK-15'de sunulmuştur. Kaynak: TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya: 149, No: 48.

ortaya çıktığını ifade etmektedir.⁹⁸⁰ Alman bilimadamı ve sosyolog Kurt Steinhauss da kendiliğinden ortaya çıkan çete hareketinin harbi bütünüyle yüklendiği görüşündedir. Steinhauss'a göre çetelerin ortaya çıkış şekli üç ayrı grupta toplanabilir. İlk grup, gayrimüslim unsurların çeşitli bölgeleri ele geçirerek Müslüman halka zulmetmesi ile doğmuştur. Özellikle sıkı bir aşiret teşkilatına sahip olan Kürtler bu grupta önemli bir yer işgal etmektedir. İkinci grup, ordudaki subaylar ile kentlerdeki aydınların oluşturduğu siyasal kökenli milli direniş gruplarıdır. Son grup ise zaten silahlanmış olan geleneksel Anadolu çetelerinin yurt savunmasına yönelmesiyle ortaya çıkmıştır.⁹⁸¹ Mustafa Kemal Paşa ise Kuva-yı Milliye'nin oluşumunda mütareke sonrasında İtilaf Devletleri'nin ülkeyi parçalamak adına üst üste vurdukları darbelerin etkili olduğu görüşündedir.⁹⁸² Bu çaptaki bir mukavemetin kendiliğinden olması mümkün değildir. 600 yıllık bir devlet geleneği içinde yetişmiş ve deneyim kazanmış bu kadronun, örgütsüz, plansız ve bağnazca bir başkaldırıdan çok; meşruiyet ve hukuka bağlı, düzenli bir mücadeleyi gerçekleştirmesinde, Anadolu'daki devlet deneyiminin etkisi büyüktür.⁹⁸³ Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesi için Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa ve dönemin mebusları da yoğun çaba sarf etmişlerdir.⁹⁸⁴

Kuva-yı Milliye'ye başvurulmasının temel gerekçesi ise zorunluluklardır. Bulgar Komiteciler tarafından 2 Ağustos 1903 tarihinde Makedonya'da başlatılan "*İlinden İsyanı*"ndan başlamak suretiyle⁹⁸⁵ en az on beş yıldır sürdürülen konvansiyonel ve gayrinizami harpler nedeniyle askeri güç büyük oranda kaybedilmiştir. Yalnızca Birinci Cihan Harbi'ne 2 milyon 850 bin kişi katılmış ve bunların yaklaşık 2 milyonu çarpışmalar, hastalıklar, esaret gibi sebeplerle

⁹⁸⁰ Semiyon İvanoviç Aralov, **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları**, (Çev.) Hasan Âli Ediz, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 36-37.

⁹⁸¹ Kurt Steinhaus, **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, Cilt: I, (Çev.) Necdet Sander, Yeni Gün Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 94-95.

⁹⁸² **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt: II (1906-1938), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1952, s. 2-3.

⁹⁸³ Oral Sander, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 300.

⁹⁸⁴ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt: I-III (Açıklamalı Dizin ile), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 86.

⁹⁸⁵ Yakup Ahbab, "*Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)*", **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü (KAREN) Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1 (2015), s. 119-151.

kaybedilmiştir.⁹⁸⁶ Bu kayıplara, harbin verdiği yorgunluk ve moral bozukluğu eklenince ortam daha da kaotik bir hal almıştır.

Yine Mondros Mütarekesi gereğince asker mevcudunun önemli bir kısmı dağıtılmış, silah ve teçhizat toplatılmış, 9 Kolordu'ya bağlı 20 Fırka'dan oluşan Türk ordusunun direnecek gücü de kalmamıştır.⁹⁸⁷ Bazı kaynaklarda ordunun er mevcudunun 61 bin 223 kişi olacağı, 40 bin 878 tüfek, 240 makineli tüfek ve 256 top bulunacağı belirtilmekle birlikte;⁹⁸⁸ gerçekte İtilaf Devletleri tarafından Türk ordusu için kabul edilen asker sayı 43 bin kişidir.⁹⁸⁹ Bu birliklerle İtilaf Devletleri'ne karşı konulması, bu devletlere Anadolu'yu işgal etmek için bekledikleri fırsatı vermek anlamına gelecektir.⁹⁹⁰

Yunan işgaline karşı direnmek konusunda İstanbul Hükümeti'nin isteksiz davranması da⁹⁹¹ mukavemet fikrinin toplumun tüm kesimlerine yayılmasında etkili olmuştur.⁹⁹² Ancak bu durum, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ve Harbiye Nezareti'ndeki bir kısım üst düzey askeri yetkilinin Kuva-yı Milliye'yi desteklediği gerçeğinin tamamiyle görmezden gelinmesine sebebiyet vermemelidir.⁹⁹³ Nitekim İstanbul Hükümeti tarafından 16 Ekim 1919 tarihinde Harbiye Nezareti ve komutanlara gönderilen bir genelgede; Kuva-yı Milliye'nin faaliyetlerinin karalanması için gazeteler ve düşman ajanları marifetiyle olumsuz propaganda yapıldığı bildirilmiş ve bu durumun önüne geçilmesi için, Kuva-yı Milliye'nin İttihatçılık ile bir bağı olmadığını ve Hıristiyan unsurların can/mal güvenliğinin sağlanacağını İtilaf Devletleri temsilcilerine anlatılması istenmiştir.⁹⁹⁴

Kuva-yı Milliye'nin oluşumunda Güney Cephesi'ndeki İngiliz ve Fransız işgali ile onların güdümündeki Ermeni komitelerinin Türk ve Müslüman halka

⁹⁸⁶ George W.Gawrych, "Kemal Atatürk's Politico-Military Strategy in the Turkish War of Independence. (1919-1922): From Guerilla Warfare to the Decisive Battle", **The Journal of Strategic Studies**, Vol: 11, No: 3 (September 1988), p. 318-341.

⁹⁸⁷ Selek, **a.g.e.**, s. 5, 65, 103.

⁹⁸⁸ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: I, s. 255-265.

⁹⁸⁹ ATASE Arşivi, İSH- 5/A Katalogu, Kutu No: 189, Gömlek No: 189, Tarih: 24.05.1919.

⁹⁹⁰ M.Şefik (Aker), "İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali", **104 Sayılı Askeri Mecmua**, Sayı: 45 (1937), Askeri Matbaa, İstanbul, s. 5.

⁹⁹¹ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 99-100.

⁹⁹² Türkan Çetin, "Kurtuluş Savaşı Yıllarında İşgal Bölgesi Köy ve Köylüsü", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3 (1993), s. 178.

⁹⁹³ Rahmi Apak, **İstiklâl Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 32-33.

⁹⁹⁴ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: II, 2. Kısım, s. 38-39.

yaptığı zulümler,⁹⁹⁵ Batı Cephesi'nde Yunan işgali ve Rumlar'ın tedhiş hareketleri etkili olmuştur. Kuva-yı Milliye birliklerinin icra ettiği gayrinizamî harp usulleri, düzenli ordunun yaptığı gibi yazılı emirlere dayalı, planlı, ceridesi tutulan tipte faaliyetler olmadığından, Kuva-yı Milliye'nin doğuşuna, uyguladığı baskın, pusu gibi küçük çaptaki harekât nevilerine ait belge bulmak pek mümkün değildir. Harekât öncesi toplantılar yapılmış olsa dahi alınan kararlar, yapılan planlar yazılı hale getirilmemiştir.⁹⁹⁶

Bu nedenle bazı konularda çok detaylı bilgilere ulaşamadığı gibi, birbiriyle çelişen ifadelerle de rastlanabilmektedir. Bunun en belirgin örneklerinden biri de işgallerle karşı ilk mukavemetin nerede gösterildiği konusunda literatüre yansıyan karmaşadır.⁹⁹⁷

Yapılan literatür taraması sonucunda edinilen kanaat, Milli Mücadele'de ilk kurşunun Güney Cephesi'nde Dörtyol'da atıldığıdır. Ancak bilinenin aksine bu olay Karakese/Karakise Köyü'nde değil; Ocaklı'da yaşanmıştır. Bu kurşunu atan kişi de Kara Hasan değil; konar-göçer bir yörük olan Çete Kara Mehmet'tir. Olayların fitilini ise Fransız üniforması giymiş iki Ermeni askerinin bir Türk kadınına sarkıntılık etmesi ve bu olaya şahit olan Çete Kara Mehmet'in bu şahısları öldürmesi ateşlemiştir. Olayı haber alan Ermeni ve Fransızların Çete Kara Mehmet'i bulmak

⁹⁹⁵ Şerife Yorulmaz, "Çukurova'da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri", **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 35 (2005), s. 347-348.

⁹⁹⁶ Sıtkı Aydın, **Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 5-6.

⁹⁹⁷ Yavuz Ercan'a göre; Yunan işgaline karşı "ilk direniş" İzmir'in işgalinin hemen ertesinde, 16 Mayıs 1919 tarihinde yerli Rumların Türk mahallelerine saldırıları sırasında 173'üncü Alay Komutanı Kazım Bey ve beraberindeki az sayıdaki asker tarafından Urla'da gösterilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Yavuz Ercan, "Kuva-yı Milliye'nin Yapısı ve Niteliği Üzerinde Bir Tahlil", **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985, s. 232. Yavuz Abadan'a göre; Kuva-yı Milliye'nin "ilk çekirdeği" Ödemiş'te Yüzbaşı Tahir Fethi, Askerlik Şubesi Reisi Ali Rıza ve Kaymakam Bekir Sami Beyler'in işbirliğiyle filizlenmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Yavuz Abadan, **Mustafa Kemal ve Çetecilik**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 101-111. Ahmet Hulki Saral'a göre; "ilk direniş" Hatay'da 19 Aralık 1918 tarihinde Kara Hasan ve arkadaşları ile Fransızlar arasında yaşanan çarpışmadır. Detaylı bilgi için bkz.: **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: IV, s. 55-56. Haluk Selvi ise Batı Cephesi'ndeki "ilk düzenli direnişin" 29 Mayıs 1919'da Ayvalık'ta olduğu görüşündedir. Detaylı bilgi için bkz.: Haluk Selvi, **Milli Mücadele'de İlk İşgaller, İlk Direnişler**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 139. Mithat Sertoğlu da benzer bir yaklaşımda bulunmakta ve Milli Mücadele'nin "ilk gerilla silahlı mukavemeti"nin Ayvalık bölgesinde yaşandığını iddia etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Mithat Sertoğlu, "Milli Mücadelede İlk Gerilla Silahlı Mukavemet Hareketi", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 10 (1968), s. 18-20. Rahmi Apak, 15/16 Haziran gecesi Bergama'da milli müfrezeler ve milisler tarafından 8'inci Girit Alayı'na yapılan baskının "milli kuvvetlerin ilk hamlesi" ve "müdafaaдан taarruza geçiş" olarak tasvir etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Apak, **İstiklâl Savaşı'nda Garp...**, s. 61.

üzere Karakise Köyü'ne hareket etmeleri üzerine Özerli-Karakise Köyü yolu taşlarla kesilerek barikat oluşturulmuş ve bu barikatı aşmak isteyen Ermeniler'den 15 tanesi burada öldürülmüştür. Dolayısıyla ilk kurşunun atıldığı yer de, ilk mukavemetin gösterildiği yer de Hatay-Dört Yol'dur.⁹⁹⁸

3.2.1. Doğu Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu

Milli Mücadele Dönemi'nde Doğu Cephesi harekât alanı, Doğu Anadolu arazisinin büyük kısmını ve sınır ötesi toprakları da içine alan; kuzeyden Karadeniz, kuzeydoğudan Gürcistan ve Ermenistan, doğudan İran'ın Azerbaycan kısmı, güneyden Van Gölü ve buradan batıya doğru uzanan sıra dağlar ile batıdan Elazığ, Erzincan ve Giresun illerini kapsamaktadır.⁹⁹⁹

Doğu Cephesi'nin en dikkat çekici yönü, diğer cephe gibi Mondros Mütarekesi'nden sonra yaşanan işgaller sonucu açılan bir cephe olmamasıdır. Birinci Cihan Harbi sırasında açılmış olan Kafkasya Cephesi, Doğu Cephesi'nin başlangıç noktasıdır ve bu cephedeki askeri harekât 1 Kasım 1914'te, Rusların Osmanlı Devleti sınırını geçmesi ile başlamıştır.¹⁰⁰⁰ Bu cephede 1917 yılında yaşanan Bolşevik İhtilali sonrasında Türk nüfus lehine bazı kazanımlar olmuşsa da, Mondros Mütarekesi sonrasında Osmanlı Devleti Kafkasları boşaltmaya zorlandığından, İngiliz destekli Ermeni ve Gürcülerin intikam peşine düşeceğinden çekinen Batum, Kars, Ardahan, Ahıska, Iğdır, Kamerli ve Nahçıvan'daki Türk nüfus kendini savunmak adına örgütlenmeye başlamıştır.¹⁰⁰¹ Bu bölgedeki teşkilatlanma "*Milli Şûralar*" üzerinden gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁰² Fahrettin Kırzioğlu'nun aynı zamanda eski bir Teşkilât-ı Mahsusa mensubu olan "*Cenûb-i Garbi Kafkasya Hükümeti Muvakkata-i Milliyesi Reisi*" Cihangiroğlu İbrahim Bey'in elindeki belgelere dayanarak hazırladığı makale

⁹⁹⁸ Ramazan Velieçoğlu, *Çete Kara Mehmet ve Dört Yol'da İlk Kurşun*, Bizim Büro Matbaacılık, Ankara, 2018, s. 50-76.

⁹⁹⁹ *Türk İstiklal Harbi...*, Cilt: III, s. 26-27.

¹⁰⁰⁰ Hakan Uzun, "*Doğu Cephesi'nin Değerlendirilmesi*", *Türk İstiklal Harbi'nde Kuvayimilliyeye, Düzenli Ordu ve Cephe (16 Mayıs 2014)*, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2014, s. 34-36. Doğan Avcıoğlu ise Doğu'da Milli Mücadele'nin 1918 yılında başladığı görüşündedir. Detaylı bilgi için bkz.: Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, 3. Kitap, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974, s. 1153-1154.

¹⁰⁰¹ *Türk İstiklal Harbi...*, Cilt: III, s. 21, 61.

¹⁰⁰² Şûra; "*danışma kurulu*" anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998. Türk Ansiklopedisi'ne göre Şûra; mevzuatın öngördüğü şekilde kurulan ve devlet yönetimi ile toplum hayatı için önem arz eden husuların tartışılıp-karara bağlandığı danışma meclisi olarak tanımlanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: "*Şura*", *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1981, s. 315.

bu bölgedeki mücadeleye ışık tutmaktadır. Kırzıoğlu'na göre; Türk ordusu geri çekilmeden evvel 9'uncu Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa'nın desteğiyle, halkın mukavemet gösterebilmesi için ordu içinden "gönüllü" olarak kalmak isteyenler burada bırakılmış; ayrıca para, silah ve mühimmat takviyesi yapılmıştır. Ordunun geri çekileceği Kars, Ardahan, Oltu, Artvin, Kağızman, Sarıkamış gibi yerlerde Kars'a bağlı olarak "Milli Şûra (Şubesi) Hükümetleri" kurulmuş ve bu minyatür hükümetler, İtilaf Devletleri'nin kabul ettikleri "Wilson Prensipleri"ne dayanarak Ermenilere karşı bölgesel bazda mücadeleye başlamışlardır. 5 Kasım 1918'de Harbiye Nezareti'nin ordunun terhis emrini verdiği gün de "Kars İslam Şûrası/Kars Milli Şûrası" kurulmuştur.¹⁰⁰³ Kuruluş gayesi; Osmanlı mülki ve askeri idaresinin tamamen geri çekilmesinden sonra ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmak ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgeleri Ermeni ve Gürcülere kaptırmamak olan Kars Milli Şûrası aynı zamanda "ilk Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti" özelliğini de taşımaktadır.¹⁰⁰⁴ Kars Milli Şûrası'nın teşkilinden sonra mukavemet çabaları hız kazanmış, 7 Ocak 1919 tarihinde toplanan Ardahan Kongresi'nde, bütün milli şûraların, merkezi Kars olmak üzere tek yönetim altında birleştirilmesine karar verilmiştir.¹⁰⁰⁵ 17 Ocak 1919'da Nahçıvan'dan Batum'a, Iğdır'dan Ahıska'ya kadar Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerden gelen 131 temsilcinin Kars'ta yaptıkları toplantıda alınan kararla 18 Ocak 1919 tarihinden itibaren "Milli Şûra" yerine, "Cenûb-i Garbi Kafkasya Hükümeti Muvakkata-i Milliyesi" adı benimsenmiştir.¹⁰⁰⁶ Güneyde Osmanlı Devleti, doğuda Ermenistan ve kuzeyde Gürcistan ile komşu olan ve Kars, Batum, Ardahan, Ahıska Sancağı, Ahılkelek, Sürmeli ve Eçmiyazın'ı içine alan¹⁰⁰⁷ bu hükümetin teşkilinden hemen sonra, 1919 yılı Ocak ayı sonunda Osmanlı kıtaları Batum, Kars ve Ardahan sancaklarını boşaltmış, bu topraklardaki Osmanlı idaresi son bulmuştur.¹⁰⁰⁸ Ermeni ve Gürcülere

¹⁰⁰³ M.Fahrettin Kırzıoğlu, "Cihângiroğlu İbrâhim Aydın (1874-1948)'daki Milli-Mücadele'de Kars ve Atatürk ile İlgili Belgeler", **Belleten**, Cilt: XLVIII, Sayı: 189-190 (1984), s. 109-144.

¹⁰⁰⁴ Sinever Esin Dayı, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Erzurum, 2013, s. 90-91.

¹⁰⁰⁵ Abdülhalûk M.Çay, Yaşar Kalafat, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvay-ı Milliye Hareketleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1990, s. 32-33.

¹⁰⁰⁶ Kırzıoğlu, *a.g.m.*, s. 116.

¹⁰⁰⁷ Dayı, *a.g.e.*, s. 102-169.

¹⁰⁰⁸ Tevfik Bıyıklıoğlu, "Mondros Mütarekenamesinde Elviye Selâse ile İlgili Yeni Belgeler", **Belleten**, Cilt: XXI, Sayı: 84 (1957), s. 567-580.

karşı önemli mücadeleler veren hükümet¹⁰⁰⁹ 12 Nisan 1919 tarihinde İngilizlerce ortadan kaldırılmış ve üyeleri tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderilmiştir.¹⁰¹⁰ İngilizler 26 Ağustos 1919'da Kars'ı Ermeniler'e, 7 Temmuz 1919'da ise Batum'u Gürcülere vermişlerdir.¹⁰¹¹

17 Haziran 1919 tarihinde Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ilk kongresini yapmıştır.¹⁰¹² Bu kongrede amaç, bir Ermeni saldırısı karşısında sonuna kadar savaşmak ve Osmanlı camiasından ayrılmamak için her fedakârlığı göze almaktır.¹⁰¹³ 23 Temmuz tarihinde ise Erzurum Kongresi toplanmış ve bu kongrenin 7 Ağustos 1919 tarihli beyannamesinde; işgal ve ayaklanmalara karşı ülke topraklarının müdafaası için mukavemet gösterileceği bildirilmiştir.¹⁰¹⁴ Sivas Kongresi'nde Kars, Ardahan ve Batum'un milli sınırlar içine alınması hususu gündeme gelmiş, bu üç sancak 19 Ocak 1920 tarihinde onaylanan Misâkı Milli'de de, Türk topraklarının bir parçası sayılmıştır. TBMM Hükümeti'nin yaptığı durum değerlendirilmesinde milis güçlerin yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmış ve üç sancağın Anayurt'a katılması için¹⁰¹⁵ 6 Haziran 1920 tarihinde askeri harekât yapma emri verilmiştir. Kâzım Karabekir Paşa askeri harekât için ordu mevcudunu artırmak maksadıyla Erzurum, Van ve Erzincan'da 305'liler de dahil olmak üzere 316'ya kadar olan kurra efradına celb emri vermiştir.¹⁰¹⁶ 13/14 Haziran 1920 tarihinde de Kâzım (Karabekir) Paşa, "*Doğu Cephesi Komutanı*" olarak atanmış ve Doğu

¹⁰⁰⁹ İzzet Öztoprak, "*Türkiye'nin İşgali ve Millî Direniş Hareketleri*", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 588-589.

¹⁰¹⁰ Tufan Gündüz, "*Kars*", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 24, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 515-518.

¹⁰¹¹ Bıyıklıoğlu, *a.g.m.*, s. 567-580. Bölgedeki işgaller Mondros Mütarekesi'nin 11'inci maddesine dayandırılarak; ancak antlaşma hükümleri ihlal edilerek gerçekleştirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, Cilt: I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 12-14.

¹⁰¹² Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, merkezi İstanbul'da olan "*Vilayât-ı Şarkiyeye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti*"nin bir şubesidir ve bu cemiyet 2 Aralık 1918 tarihinde kurulmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: Çay, Kalafat, **a.g.e.**, s. 10-11.

¹⁰¹³ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: III, s. 64.

¹⁰¹⁴ **Anadolu'da ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası**, Cilt: I (Ulusal Kongreler), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1993, s. 25-40.

¹⁰¹⁵ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: III, s. 64-66, 50. Doğu Cephesi'nde özellikle Mart-1920 tarihinden itibaren Türk topraklarını işgal etmeye çalışan Ermeniler'e karşı, başlarında subayların bulunduğu Türk milis güçlerinin verdiği gayrinizami harp bu tezin 4'üncü bölümünde detaylı olarak inceleneneğinden burada değinilmemiştir.

¹⁰¹⁶ Kâzım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, (Yay.) Tahsin Demiray, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 727-728.

bölgesindeki asker-sivil tüm makamlara emir verme yetkisi tanınmıştır.¹⁰¹⁷ 28 Eylül 1920’de başlatılan harekâtla Sarıkamış, Kars, Gümrü ele geçirilmiş ve Ermeniler’in talebi üzerine bir ateşkes anlaşması imzalanmasına karar verilmiştir.¹⁰¹⁸ TBMM’nin bu ilk askeri başarısı sonrasında 2 Aralık 1920 tarihinde imzalanan Gümrü (Alexandropol) Antlaşması’yla doğu sınırı Ardahan’ın bir bölümü ve Artvin dışında bugünkü halini almıştır. Doğu Cephesi’nin önemi, askeri yönden Kars, Ardahan ve Batum’un Anavatan’a katılması için yapılan askeri mücadeleyi ifade etmesidir. Siyasi yönü ise TBMM’nin, ihtiyaç duyduğu askeri ve siyasi yardım için Rusya’nın desteğinin sağlanması amacını taşımaktadır. Bu cephenin diğer cephelerden farkı; Batı ve Güney Cepheleeri Mondros Mütarekesi sonrasında yaşanan işgaller sonucunda açılmışken; Doğu Cephesi’nin mütarekeden önce, Birinci Cihan Harbi ile açılmış olmasıdır.¹⁰¹⁹ Doğu Cephesi’nde halkın Milli Mücadele’ye destek vermesinde Sevr Barış Antlaşması ile Ermenilere tanınan haklar¹⁰²⁰ ve özerk Kürt yapılanması¹⁰²¹ gibi vaatler etkili olmuştur.¹⁰²² Bu şartlar altında ülke topraklarının elden gittiğini düşünen Anadolu halkı mücadeleye girişmiştir. Bu bölgede eski bir milis yapılanması olan Aşiret süvari birlikleri uygulamasına da başvurulmuş, ancak bunların hazır hale gelmesi Sarıkamış’ın alınmasından sonra olmuştur. Ayrıca Doğu Cephesine özgü olarak, Kâzım (Karabekir) Paşa tarafından Birinci Cihan Harbi yıllarındaki gençlik örgütlemeleri örneğinde olduğu gibi “*Erzurum Çocuklar Ordusu*” kurulmuştur.¹⁰²³

Milli Şûra Hükümetleri’nin İngiliz-Ermeni işbirliği karşısında başarılı olamadığı yönünde yorumlar yapılırsa da,¹⁰²⁴ “*Milli Şûra Hükümetleri*” ve “*Cenûb-i Garbi Kafkasya Hükümeti Muvakkata-i Milliyesi*” tarafından milis güçlerce Ermeni

¹⁰¹⁷ Cemalettin Taşkıran, **Milli Mücadele’de Kazım Karabekir Paşa**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 99.

¹⁰¹⁸ Soysal, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁰¹⁹ Uzun, *a.g.m.*, s. 36-44.

¹⁰²⁰ Süleyman Beyoğlu, “*Sevr ve Lozan’da Ermeni Sorunu*”, **Gazi Genç Bakış Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3 (2008), s. 123-138.

¹⁰²¹ Erol Kurubaş, “*Sevr Sürecinde Yapılan Uluslararası Toplantılarda Kürt Konusu ve İngiltere’nin Politikası*”, **SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 3 (1998), s. 199-212.

¹⁰²² Bir kısım Kürt ve Ermeni Türk topraklarına sahip olma konusunda o kadar ileri gitmiştir ki, Sevr Barış Antlaşması görüşmeleri esnasında Kürtler ve Ermeniler arasında, henüz kendilerine ait olmayan, hayali bir devlet üzerinden münakaşa çıkmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Hasan Yıldız, **Fransız Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan**, Doz Yayınları, İstanbul, 2005, s. 33.

¹⁰²³ Görgülü, **a.g.e.**, s. 298.

¹⁰²⁴ Ülkü Çalışkan, **Kurtuluş Savaşı’nda Doğu Cephesi**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2003, s. 27.

ve Gürcülere karşı verilen bu mücadelenin, Doğu Cephesi'ni örten/koruyan ve böylece Türk ordusuna bir buçuk yıl kazandıran bir nevi “*oyalama muharebesi*” olduğu unutulmamalıdır.¹⁰²⁵

Dikkat çekici bir nokta da, işgal güçlerine karşı vatan topraklarını korumak adına çarpışan gönüllü vatan evlatlarına Güney Cephesi'nde “*çete*”, Batı Cephesi'nde “*Kuvvacı*”, Doğu Cephesi'nde ise “*milis*” adının verilmiş olmasıdır.

3.2.2. Kuzey Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu

Milli Mücadele Dönemi'ni konu alan eserlerde genel itibariyle Batı ve Güney Cephesi'ne yoğunlaşmış, Karadeniz bölgesi ile ilgili çalışmalar daha ziyade makale bazında kalmış veya “*Topal Osman Ağa*” gibi bireyleri konu edinen çalışmalar yapılmıştır.

Milli Mücadele Dönemi ile ilgili başucu eserlerinden biri olan Sabahattin Selek'in “*Anadolu İhtilali*” adlı iki ciltlik eserinin ilk cildinde Batı Cephesi'ndeki Kuva-yı Milliye faaliyetlerine yoğunlaşmışken, ikinci cildinde Doğu ve Güney Cepheleri hakkında özet bilgi verilmiştir. Eserde, Karadeniz veya Kuzey Cephesi ile ilgili bir başlık açılmamış; yalnızca Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı dönemde genel duruma bir bakış yapılmıştır.¹⁰²⁶ Alptekin Müderrisoğlu'nun ağırlıklı olarak Kuva-yı Milliye'nin ekonomik kaynaklarına odaklandığı “*Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*” adlı eserinde Kuva-yı Milliye'nin Batı ve Güney Anadolu'daki faaliyetleri incelenmiş; Doğu Anadolu ve Karadeniz'den bahsedilmemiştir.¹⁰²⁷ Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan “*Türk İstiklâl Harbi Doğu Cephesi*” adlı hacimli eserde de Karadeniz bölgesinin bir bölümü Doğu Cephesi içinde gösterilmekle yetinilmiştir.¹⁰²⁸

Bu çalışmada ise Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz bölgesinde verilen mücadele için “*Kuzey Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu*” ayrı bir başlık açılmış, bölge Doğu ve Batı Karadeniz olarak iki bölüm halinde tasnif edilmiştir.

¹⁰²⁵ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: III, s. 63.

¹⁰²⁶ Selek, **a.g.e.**, s. 113-124, 204-213, 225-247 ve Sabahattin Selek, **Milli Mücadele-II: İstiklâl Harbi**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 13-26.

¹⁰²⁷ Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s. 211-222.

¹⁰²⁸ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: III, s. 26-27.

Milli Mücadele Dönemi'nde Trabzon, Giresun, Ordu, Gümüşhane ve Rize'yi kapsayan Doğu Karadeniz Bölgesi, Trabzon Vilayeti olarak adlandırılmaktadır.¹⁰²⁹ Batı Karadeniz Bölgesi ise Bolu, Kastamonu ve Zonguldak'ı içine almaktadır. Bu bölgede yalnızca Zonguldak ve Ereğli işgale uğramış; ancak bölge Batı Cephesi'nin lojistik desteğinin sağlanması ve TBMM Hükümeti'nin dışa açılan kapısı olması nedeniyle dikkatleri üzerinde toplamıştır.¹⁰³⁰

Birinci Cihan Harbi yıllarında Ruslar tarafından işgal edilen Karadeniz Bölgesi'nde¹⁰³¹ özellikle Teşkilât-ı Mahsusa Müfrezeleri tarafından Ruslara karşı gerilla harbi verilmiş, ancak istenilen başarı sağlanamamıştır. Bölge bir süre Rus işgalinde kaldıktan sonra, Rus İhtilali'nin etkisiyle 18 Aralık 1917 tarihinde imzalanan ikili anlaşmayla çekilmişlerdir. Ruslar'ın bıraktığı boşluğu Ermeniler doldurmaya çalışsa da, Türk ordusunun başlattığı ileri hareketle bu bölgeler 26 Şubat 1918 tarihine kadar Türkler'in eline geçmiştir.¹⁰³² Mondros Mütarekesi'ni takiben İtilaf Devletleri'nin de desteğiyle dünyanın birçok yerinden Ermeni nüfus Anadolu'ya akarken, özellikle Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'de Ermeni çeteleri teşkil edilmeye başlanmıştır. Paris Barış Konferansı sırasında İtilaf Devletleri'nin desteğini yanına almayı başaran Ermeniler'in¹⁰³³ bu dönemde üstünde durdukları il, kurmak istedikleri ülkenin Karadeniz'e çıkış kapısı olarak gördükleri Trabzon olmuştur.¹⁰³⁴ Aynı dönemde Rumlar'da Sinop'tan Artvin'e kadar tüm Karadeniz şeridini kapsayacak şekilde merkezi Trabzon olan bir Rum-Pontus Devleti¹⁰³⁵

¹⁰²⁹ Mesut Çapa, "Milli Mücadele'de Doğu Karadeniz", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 661.

¹⁰³⁰ Rahmi Çiçek, "Milli Mücadele'de Batı Karadeniz", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 679.

¹⁰³¹ Sergei Rudolphovich Mintslov, **Rus İşgal Komutanı S.P.Mimtslov'un Trabzon Günlüğü**, (Çev.) Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2008, s. 5.

¹⁰³² Bilgin, **Rus İşgalinde Trabzon...**, s. 22-52, 103-105.

¹⁰³³ Stefan Yerasimos, "Pontus Meselesi (1912-1923)", **Toplum ve Bilim**, Sayı:43/44 (1988-1989), s. 48.

¹⁰³⁴ Süleyman Bilgin vd., **Arşiv Belgelerine Göre Trabzon'da Ermeni Faaliyetleri**, Cilt: I, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2007, s. 57-58. Paris Konferansı devam ederken Ermeniler, içinde Trabzon'un da bulunduğu Türk topraklarının Ermenistan ile birleştiğini duyurmuş ve sözde Büyük Ermenistan Cumhuriyeti'nin kuruluşunu (28 Mayıs 1919) ilan etmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz.: Jeaschke, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁰³⁵ Pontus-Euxin deyiimi; eski Yunanlıların Karadeniz'e verdikleri isimdir. Detaylı bilgi için bkz.: P.Minas Bijişkyan, **Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (1817-1819)**, (Çev. ve Notlar) Hrand D.Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1969, s. 1. Bu kelime aynı zamanda, Karadeniz'den dolayı kıyıda bulunan Trabzon vilayeti ile Ordu, Giresun, Samsun sancaklarını ve daha içerilerde Sivas ve Amasya'nın bir bölümünü içine alan coğrafyanın eski adıdır. Detaylı bilgi için bkz.: Yılmaz Kurt, **Pontus Meselesi**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1995, s. 60.

kurmak için çalışmaktadır.¹⁰³⁶ Bu amaçla İstanbul Patrikhanesi ve Samsun, Giresun, Trabzon Metropolitleri büyük çaba göstermektedir.¹⁰³⁷ Rumlar hedeflerine ulaşabilmek için çete teşkilatı yapmışlar ve İtilaf Devletleri'nin katkısıyla Karadeniz bölgesini silah deposu haline getirmişlerdir.¹⁰³⁸

Bu bölgedeki Rum ve Ermeni nüfusu artırmak adına Rusya sınırları dahilindeki Ermeni ve Rumlar Batum'da askeri talime tabi tutulduktan sonra çetecilik yapmak üzere gizlice Karadeniz sahillerine çıkarılmıştır.¹⁰³⁹ Bölgedeki Rum nüfusu artırabilmek için "*Rum Muhabirin Cemiyeti*" adında bir dernek kurulmuş ve yoğun bir propaganda faaliyeti içine girilmiştir.¹⁰⁴⁰ Rum silahlı çeteleri, yerleşik Rumlar ve İtilaf Devletleri tarafından lojistik açıdan teşkilatlı bir şekilde desteklenmiş, ihtiyaç duyulan silahlar Atina'daki "*Etnik-i Eteryaya*"nın şubeleri olan "*Pontus*" ve "*Asya-yı Suğra*" adlı dernekler rehberliğinde deniz yoluyla getirilmiştir.¹⁰⁴¹ Yunan Kızılhaç Heyetleri arasında maske görevlerle gönderilen subaylar da bu çetelerin askeri eğitim/öğretimi ile uğraşmışlardır.¹⁰⁴² Rumlar gibi Ermeniler de İtilaf Devletleri tarafından Türkler'e karşı kullanılmıştır. Karadeniz ahalisinden olup, İstanbul'da mülkim Ermeni erkek ve kadınların ihtilal propagandası ve casusluk yapmak üzere İngilizler tarafından memleketlerine gönderildikleri bilinmektedir.¹⁰⁴³

Rum ve Ermeniler'in dış destekli gayrinizami harp faaliyetlerine karşı, Milli Mücadele'nin başlangıcından itibaren Karadeniz Bölgesi'nde çok sayıda dernek/cemiyet kurulmuştur. Özellikle "*Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti*"nin kuruluşunda (12 Şubat 1919) İttihatçılar etkili olmuştur. Nitekim bahse konu cemiyetin reisi "*Barutçuzade Ahmet Efendi*" Teşkilat-ı Mahsusa'nın bölge sorumlusu ve kadim bir İttihatçı'dır.¹⁰⁴⁴ Barutçuzade Ahmet Efendi'nin oğlu tarafından çıkarılan "*İstikbal Gazetesi*" ise cemiyetin yayın organı gibi çalışmış ve

¹⁰³⁶ Hadiye Yılmaz, **Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s. 1. Bu fikrin temeli "*Filik-i Eteryaya*"nın teşkili ve Yunanistan'ın istiklalini kazanmasına kadar uzanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Selahattin Salıksık, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etniki Eteryaya**, Kitapçılık Ticaret, İstanbul, 1968, s. 149.; Bijişkyan, **a.g.e.**, s. 1.

¹⁰³⁷ Çapa, **a.g.m.**, s. 661.

¹⁰³⁸ Mahmut Goloğlu, **Anadolu'nun Milli Devleti Pontos**, Kalite Matbaası, Ankara, 1973, s. 238.

¹⁰³⁹ Damar Arıkoğlu, **Hatıralarım**, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1961, s. 156.

¹⁰⁴⁰ M. Abdülhalük Çay, "*İhanet Şebekeleri*", **Türk Kültürü**, Sayı: 227 (1982), s. 313.

¹⁰⁴¹ Kurt, **a.g.e.**, s. 92.

¹⁰⁴² Atatürk, **Nutuk**, Cilt: II, s. 425-426.

¹⁰⁴³ ATASE Arşivi, İSH-11/A Katalogu, Kutu No: 728, Gömlek: 118, Tarih: 18.11.1336.

¹⁰⁴⁴ Merdanoglu, **a.g.e.**, s. 62-63.

yörede güçlü bir Kuva-yı Milliye teşkilatı kurulmuştur.¹⁰⁴⁵ Teşkil edilen gönüllü birliklerin bir kısmı Trabzon'a yöneltilen muhtemel bir saldırıya karşı kritik yerlere yerleştirilirken, bir kısmı da Batı Cephesi'ne gönderilmiştir.¹⁰⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Haziran 1919 tarihinde Sadaret Makamı'na gönderdiği bir telgraf Trabzon'un o dönemdeki durumuna açıklık getirmektedir. Telgrafta; Trabzon'da Müslümanlar tarafından kurulmuş olan kayda değer tek çetenin tehcir olayı nedeniyle kaçak konumundaki Topal Osman Ağa Çetesi olduğu; Trabzon'da Rumların siyasi amaçla teşkilatlandıkları; ancak az sayıda çeteleri olduğu ve mahdut sayıda olay çıkardıkları, bunun sebebinin de Trabzon halkının uyanıklığı olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁴⁷

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yerleşimin yoğun olduğu yerlerden biri de Giresun'dur. "Yunan Kızılhaç Heyeti"ni taşıyan bir Yunan gemisinin 8 Mayıs 1919 tarihinde Giresun'a geldiği¹⁰⁴⁸ ve sağlık malzemesi örtüsü altında silah-mühimmat indirdiği bilinmektedir.¹⁰⁴⁹ Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve bağlısı Müdafaa-i Memleket Komitesi mensupları vasıtasıyla Giresun'da faaliyet gösteren Pontus yapılanmaları ve Pontus çetelerine karşı çete harbi verilmiş (kontrgerilla harekâtı) ve bu bölgedeki Pontus faaliyetleri sekteye uğratılmıştır.¹⁰⁵⁰ Bu dönemde Giresun'da öne çıkan isimler ise Topal Osman Ağa¹⁰⁵¹ ve Askerlik Şubesi Reisi Binbaşı Hüseyin

¹⁰⁴⁵ Karadeniz bölgesinde halkın işgalcilere karşı gösterdiği mukavemetin kökenlerini Birinci Cihan Harbi yıllarında Trabzon'a ilerleyen Rus ordusunun Rize'yi işgal ettiği dönemde bulmak mümkündür. Bu dönemde Lazistan Bölgesi Komutanı Avni Paşa'nın 28 Şubat 1916 tarihinde Of'a geldikten sonra halka yaptığı topyekûn harp çağrısı, beklediğinden çok daha büyük bir karşılık bulmuş ve halk tüm gücüyle mukavemet etmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Michael E.Meeker, **İmparatorluktan Gelen Bir Ulus: Türk Modernitesi ve Doğu Karadeniz'de Osmanlı Mirası**, (Çev.) Tutku Vardağlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 320-325.

¹⁰⁴⁶ Mehmet Okur, **Milli Mücadele'de Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik İngiliz Faaliyetleri**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2006, s. 360.

¹⁰⁴⁷ **Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s. 34-36.

¹⁰⁴⁸ Çapa, *a.g.m.*, s. 662.

¹⁰⁴⁹ Ercüment Kuran, "*Milli Mücadele Esnasında Pontus Rum Devleti Kurma Teşebbüsleri*", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)**, Samsun, 1988, s. 44.

¹⁰⁵⁰ Süleyman Beyoğlu, **Milli Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa: Yayınlanmamış Bilgi ve Belgelerle**, Bengi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 82-90.

¹⁰⁵¹ Topal Osman Ağa, Balkan Harbi'ne gönüllü müfrezelerle birlikte katılmış, sağ bacağından yaralanarak sakatlanmıştır. Birinci Cihan Harbi sırasında Giresunlular'dan gönüllü birlik teşkil ederek, Batum çevresinde savaşan Teşkilât-ı Mahsusa Alayı'na katılmıştır. Ruslar'ın Giresun'a girişini önleyen Topal Osman Ağa, 1918 yılında Giresun Belediye Başkanı olmuş, 1919 yılında ise Trabzon Muhafaza-i Hukuk Derneği'nin Giresun Şubesi'ni kurmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: **Giresun'da Kuva-yı Milliye**, Giresun Valiliği, Giresun, 1999, s. 4. Topal Osman Ağa "*Gedikkaya Gazetesi*"nin çıkarılmasını sağlayarak, Milli Mücadele'ye basın yoluyla da destek olmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: Okur, *a.g.e.*, s. 361.

Avni (Alpaslan) Bey'dir. Onların askeri eğitimden geçirdiği gençlerden 1920 yılında "Giresun Gönüllü Müfrezeleri" oluşturulmuştur. Bu müfrezelerle daha sonra 42'nci ve 47'nci Gönüllü Alayları'na¹⁰⁵² dönüştürülmüştür. Ağustos 1920'de ise Ordu'da 200 kişilik, Giresun'da 300 kişilik, Tirebolu'da 150 kişilik, Görele'de 100 kişilik ve Akçaabat'ta 300 kişilik birer gönüllü müfrezesi teşkil edilmiş ve Doğu Cephesi'ndeki mücadeleye destek verilmiştir.¹⁰⁵³

Bu dönemde Milli Mücadele açısından önemli faaliyetlerin sahnelendiği yerleşim birimlerinden biri de Orta Karadeniz Bölgesi'nin liman şehri Samsun'dur. Mondros Mütarekesi Samsun İngilizlerce işgal edilmiştir. Bu durum Rum çetecilere cesaret verip tedhiş faaliyetlerini artırmalarına sebep olmuştur.¹⁰⁵⁴ İngilizler'in de baskısıyla Osmanlı Devleti bu bölgede asayişi sağlamak üzere Mustafa Kemal Paşa'yı "9'uncu Ordu Müfettişi" olarak göndermiştir.¹⁰⁵⁵ Kendisinin vazifesi, bölgede asayişsizliğin sebeplerinin ortaya çıkarılması ve iç güvenliğin sağlanması, kontrolsüz silah ve cephanenin toplatılarak muhafaza altına alınması, personel ve silah topladığı iddia edilen komitelerin varlığına son verilmesidir. Mustafa Kemal Paşa, 22 Mayıs 1919 tarihlerinde Sadâret Makamı'na gönderdiği telgrafta Samsun ve çevresindeki asayişsizliğin bu bölgede bulunan 40 kadar Rum çetesinden kaynaklandığını, Samsun'da bulunan Rum Komitesi ve Rum Metropoliti Yermanos'un kontrolündeki bu çetelerin Müslüman halkı hedef aldıklarını, buna karşılık Türk bir subay tarafından asker kaçaklarının da içinde olduğu toplam 13 çete kurulduğunu ve bunların çok büyük bir çoğunluğunun İslam köylerini Rum çetelerinden savunma amaçlı olduğunu, Rum çetelerin faaliyetlerine son vermesi

¹⁰⁵² Diğer cephelerdeki Kuva-yı Milliye gruplarıyla aynı nitelikte olan; ancak özellikle 1920 yılı ortalarından itibaren TBMM Hükümeti'nin tam denetimi altına giren Binbaşı Hüseyin Avni komutasındaki 42'nci ve Topal Osman Ağa komutasındaki 47'nci Giresun Alayları Birinci Cihan Harbi sırasında Rus kuvvetlerinin Batum, Kars, Bayburt ve Tirebolu-Harşit bölgelerindeki ilerleyişine karşı diğer Türk kuvvetleriyle birlikte savaşmışlardır. Orta ve Doğu Karadeniz kıyıları ile iç kısımlarda Türk halkına saldıran Rum çetelerini etkisiz hale getirerek, Yunanistan'a bağlı bir Rum Devleti kurma hayalini yıkmışlardır. Ayrıca 1920 yılı sonlarında, Doğu'da Ermeni hareketini bastırmak üzere bir süre Kâzım (Karabekir) Paşa'nın komutası altında bulunmuş, Koçgiri İsyanı'nın bastırılmasında önemli görevler üstlenmiş, Sakarya Meydan Muharebesi ile Büyük Taarruz'a da katılmışlar ve büyük yararlılıklar göstermişlerdir. Detaylı bilgi için bkz.: Mesut Çapa, **Pontus Meselesi, Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993, s. 113.

¹⁰⁵³ Çapa, *a.g.m.*, s. 661-678.

¹⁰⁵⁴ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 121-122.

¹⁰⁵⁵ ATASE Arşivi, İSH-1 Katalogu, Kutu No: 14, Gömlek No: 62, Tarih: 06.05.1335.

halinde Müslüman çetelerin de kendiliğinden ortadan kalkacağını bildirmiştir.¹⁰⁵⁶ Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetleri çok kısa bir zaman içinde İtilaf Devletleri'ni rahatsız etmeye başlamış, yabancılar aleyhinde tahrikte bulunduğu iddiasıyla görevine son verilmesi istenmiştir.¹⁰⁵⁷ Bu durum İngiliz kaynaklarına da yansımıştır. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğinden A.Ryan'ın 23 Haziran 1919 tarihinde İstanbul'dan İngiltere'ye gönderdiği "*Kemalist Aktiviteler*" başlıklı bir muhtıradan, İngilizlerin Sadrazam Sabri Efendi nezdindeki girişimlerle "*İsyan ettirmeden Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'a geri çağırmaya çalıştıkları*" anlaşılmaktadır.¹⁰⁵⁸ Ancak bu yöndeki çabalar başarılı olmayınca, Mustafa Kemal Paşa'nın görevine "*Padişah buyruğu*" ile son verilmiştir.¹⁰⁵⁹

Samsun'daki Pontus çetelerinin faaliyetlerini organize etmek adına Atina'dan Yunan subaylarının gönderildiği ve sayıları 25 bine ulaşan Pontus çetecilerinin bu subaylar marifetiyle düzenli ordu birlikleri tarzında örgütlendikleri bilinmektedir.¹⁰⁶⁰ TBMM Hükümeti de bu çetelerin faaliyetlerine karşı 3'üncü ve 15'inci Kolordu, Topal Osman Ağa Müfrezesi, Çarşamba Müfrezesi ve Erzurum Milli Müfrezesi gibi silahlı grupları kullanılmıştır.¹⁰⁶¹ Ardından da Merkez Ordusu teşkil edilmiş ve bölgedeki kuvvetler bu ordu emrine verilmiştir.¹⁰⁶² Merkez Ordusu, Pontus çetelerinin elindeki silahları toplamaya gayret göstermiş, yalnızca Amasya ve Samsun'da 2 binden fazla silah ile bir milyondan fazla mühimmat toplanmıştır.¹⁰⁶³ Yine bu dönemde Rumların Samsun'daki şekavetleri ve kıyıdan muhtemel bir düşman çıkarması anında onlarla birleşme ihtimali karşısında daha önceden Heyet-i Vekile tarafından alınan bir karar doğrultusunda, Merkez Komutanı Nurettin Paşa'nın girişimleriyle yaşları 15 ile 50 arasında olan Rumların daha iç kesimlere sevk edilmeleri kararlaştırılmıştır. Bu kararın uygulama safhasında Merkez Ordusu

¹⁰⁵⁶ Atatürk ile İlgili..., s. 23-24, 30-32.

¹⁰⁵⁷ ATASE Arşivi, İSH-1 Katalogu, Kutu No: 24, Gömlek No: 73, Tarih: 06.06.1335.

¹⁰⁵⁸ Andrew Ryan, "*Kemalist Activities*", **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print**, Series: B (Turkey, Iran, and the Middle East 1918-1939), Vol.: I (The End of The War, 1918-1920), University Publications of America, p. 73-75.

¹⁰⁵⁹ ATASE Arşivi, İSH-1 Katalogu, Kutu No: 24, Gömlek No: 93, Tarih: 09.07.1335.

¹⁰⁶⁰ Yusuf Sarınoy, "*Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası*", **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, (Yay.Haz.) Berna Türkdoğan, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s. 34-37.

¹⁰⁶¹ Hamit Pehlivanlı, "*Tarihi Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri*", **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, (Yay.Haz.) Berna Türkdoğan, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s. 107.

¹⁰⁶² **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: VI, s. 145.

¹⁰⁶³ Sarınoy, *a.g.m.*, s. 41-42.

kontrolündeki Türk çetelerinden de istifade edildiği ve bunların bazı faaliyetlerinin dönemin mebusları tarafından tenkit edildiği Meclis Gizli Zabıtları'na da yansımıştır.¹⁰⁶⁴ Ayrıca sabotaj, casusluk gibi yıkıcı faaliyetlerinin önünü alabilmek adına gizli polis teşkilatı kurulmuş,¹⁰⁶⁵ bu tür faaliyetlerde bulunanlar İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanmıştır.¹⁰⁶⁶

Büyük çaplı işgallerin yaşanmadığı Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki faaliyetler ise Doğu Karadeniz Bölgesi'ne nazaran daha farklıdır.

Kastamonu'da halkı bilinçlendirmek ve Milli Mücadele'ye destek vermelerini sağlamak üzere büyük çaba sarf edilmesine rağmen;¹⁰⁶⁷ Kastamonu ve çevresinde Milli Mücadele'nin desteklenmesi diğer bölgelere nazaran daha geç bir döneme rastlamaktadır.¹⁰⁶⁸ Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Gençler Mahfili (Kulübü) Yönetim Kurulları'nın Kastamonu Havalisi Komutanı Albay Osman Bey'in idaresinde 1920 yılı Temmuz ayı sonlarında yaptığı toplantıda; her mahallede üçer kişimli birer milis bölüğü oluşturulması, 15 yaşından 45 yaşına kadar olan halkın tecrübeli çavuşlar ve yedek subaylar komutasında, Cuma günleri şehrin belirli meydanlarında toplanarak askeri eğitim ve öğretim yaptırılması ve yapılan işlemlerin kayıt altına alınması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda ilk askeri eğitim 8 Ağustos 1920 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Eğitimlere halkın büyük teveccüh gösterdiği; her mahalle için flama hazırlandığı, mızıkla kurulduğu; eğitimlere silahlı olanların silahlarıyla, atı olanların atlarıyla katıldığı; izci teşkilatına mensup çocukların ayrı bir düzen içinde eğitimlere iştirak ettiği; çalışmalara Vali ve şehrin ileri gelenlerinin de nezaret ettiği görülmüştür. 4 Ekim 1920 tarihinde Kastamonu'ya gelen Muhittin Paşa'nın milis ve çete örgütlenmesine şimdilik ihtiyaç kalmadığını söylemesi üzerine "*milis eğitimlerine*" son verilmiştir.¹⁰⁶⁹

Kastamonu sahilleri Milli Mücadele'nin ikmal iskelelerini oluşturmuş, TBMM Hükümeti'nin ihtiyaç duyduğu silah, mühimmat ve teçhizat gibi zorunlu lojistik destek malzemelerinin Anadolu'ya giriş kapısı ve dağıtım merkezi

¹⁰⁶⁴ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Cilt: II, Sanem Matbaası, Ankara, 1985, s. 280-287.

¹⁰⁶⁵ Stanford J.Shaw, "*Türk İstiklal Harbi*", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1445-1510.

¹⁰⁶⁶ Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s. 172.

¹⁰⁶⁷ Çiçek, *a.g.m.*, s. 679-683.

¹⁰⁶⁸ Okur, *a.g.e.*, s. 373-380.

¹⁰⁶⁹ Nurettin Peker, **İstiklâl Savaşı: Resim ve Vesikalarla İnebolu-Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı**, Gün Basımevi, İstanbul, 1955, s. 230-237.

olmuştur.¹⁰⁷⁰ İstanbul’da faaliyet gösteren gizli gruplarca temin edilen malzemeler, Doğu Cephesi’nde harbin son bulmasıyla ihtiyaç duyulmayan silah-mühimmat ve Rusya’dan temin edilen yardımın Batı Cephesi’ne sekinde Karadeniz limanları önemli bir rol üstlenmiştir.¹⁰⁷¹

Zengin kömür rezervleriyle dikkat çeken Zonguldak ise Fransızlarca 8 Mart 1919’da işgal edilmiştir.¹⁰⁷² Bölge halkının büyük bir kısmı başlangıçta Milli Mücadele’ye mesafeli durmuşsa da, Zonguldak Müftüsü İbrahim (Akça) Bey, Beycuma Müderrisi Hüseyin (Çavuşoğlu) Bey, Bartın Müftüsü Rıfat Bey, Devrek Kadı ve Müftüsü Abdullah Sabri (Aytaç) Bey gibi vatansever insanların gayretleriyle zamanla Milli Mücadele’ye destek vermeleri sağlanmıştır.¹⁰⁷³ Bu bölgede “İpsiz Recep Çetesi” ve “Devrekli Muharrem Çetesi” gibi çetelerden de istifade edilmiştir.¹⁰⁷⁴ İpsiz Recep, Rum ve Ermeni çetelerini sindirmiş, ayaklanma hareketlerini bastırmış, Ereğli’de Fransızlara karşı verilen mücadelede ve Alemdar Gemisi’nin kurtarılmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur. “(Devrekli) Muharrem Çetesi” ise Fransızların Ereğli’yi işgal ettiklerini öğrenince, 32 kişilik kuvvetiyle Ereğli halkının yardımına koşmuş ve bu bölgede Fransızlara önemli kayıplar verdirmiş, Ermeni çeteleri ve halka zulmeden gruplarla mücadele etmiştir.¹⁰⁷⁵

Karadeniz Cephesi’nin en büyük özelliği deniz hakimiyetini elde etme çabasına girilmeksizin, sahip olduğu liman ve iskeleler ile buradan Anadolu içlerine doğru uzanmış olan ikmal postaları marifetiyle TBMM Hükümeti’nin ihtiyaç duyduğu lojistik ihtiyaçların sağlanmasındaki katkısıdır.¹⁰⁷⁶ Yörede kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri gibi kuruluşlar ise gönüllü toplamış, bunların iaşesini sağlamış ve cepheye sevk etmiştir. Yine Ermeni ve Rum çetelerine karşı çete teşkilatı yapılarak gayrinizami harp uygulamalarına başvurulmuş, bu çeteler zamanla düzenli

¹⁰⁷⁰ Figen Atabey, **Karadeniz’de Türk Donanması: Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 69.

¹⁰⁷¹ Rahmi Çiçek, **Milli Mücadele’de Kastamonu**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1991, s. 87.

¹⁰⁷² **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: VI, s. 102-110.

¹⁰⁷³ Tunay Karakök, “Zonguldak’ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü: Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi”, **Birey ve Toplum Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3 (2012), s. 145-161.

¹⁰⁷⁴ Fahri Can, “Birinci Dünya Harbinden Sonra İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu?”, **Yakın Tarihimiz**, Cilt: 2, Sayı: 14 (1962), s. 28-29.

¹⁰⁷⁵ Çiçek, *a.g.m.*, s. 688-689.

¹⁰⁷⁶ Atabey, **a.g.e.**, s. 69-70.

ordu birlikleri teşkilatına dahil edilmiş, ayaklanmaların bastırılmasında ve Batı Cephesi'nde verilen mücadelede önemli yararlılıklar göstermişlerdir.¹⁰⁷⁷

3.2.3. Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu

Milli Mücadele Dönemi'nde Güney Cephesi; bugünkü coğrafi taksime göre Akdeniz Bölgesi'nin doğusu ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni kapsamaktadır. Güney Cephesi'nin harekât alanı ise İran sınırından Toros geçitlerine kadar yaklaşık 1000 km. genişliğinde ve 250 km. derinliğinde olan bir bölgedir. Bu bölge Fırat Nehri ile iki kesime ayrılmış, nehrin doğusunda Elcezire Cephesi, batısında ise Adana Cephesi kurulmuştur. Ancak Elcezire Cephesi'nde İngiliz kuvvetleriyle silahlı bir çarpışma yaşanmadığı için Güney Cephesi denilince genel olarak Fransız ve Ermeniler ile çarpışılan Adana, Antep, Maraş ve Urfa yöreleri anlaşılmaktadır.¹⁰⁷⁸ Birinci Cihan Harbi'ndeki Kanal-Filistin ve Irak Cephesi'nin neticelerinden biri olarak görülebilecek Güney Cephesi'nde inisiyatif hep İngiltere'de olmuştur.¹⁰⁷⁹

İngiltere Birinci Cihan Harbi'nde bu bölgedeki harbin yükünü çektiği iddiasıyla, Fransa ise bu bölgenin “*Sykes-Picot (Gizli) Antlaşması*”na göre kendisine vadedildiği iddiasıyla harbin bitmesiyle birlikte istilaya girişmiştir. Bu istilanın “*resmi*” gerekçesi ise Mondros Mütarekesi'nin 7'nci maddesidir.

Sahip olduğu stratejik özellikler ve deniz yoluyla ulaşım imkanı bulunması nedeniyle Güney Cephesi'ndeki ilk işgal harekâtı İskenderun'un işgaliyle başlamıştır.¹⁰⁸⁰ İskenderun'un 11 Aralık 1918 tarihindeki işgalini, Dört Yol'un işgali takip etmiş ve Güney Cephesi'ndeki “*ilk kurşun*” Dört Yol Ocaklı'da Çete Kara Mehmet tarafından Fransız üniforması giymiş iki Ermeni askerin öldürülmesi esnasında atılmıştır.¹⁰⁸¹

Bölgenin önemli yerleşim merkezlerinden Adana'daki olaylar ise daha enteresan bir şekilde gelişmiştir. Mustafa Kemal Paşa, “*Yıldırım Orduları Grup*

¹⁰⁷⁷ Çapa, *a.g.m.*, s. 661-678.

¹⁰⁷⁸ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: IV, s. I.

¹⁰⁷⁹ Gotthard Jaeschke, “*Mondros'a Giden Yol*”, **Bellekten**, Cilt: XXVIII, Sayı: 109-112 (1964), s. 141-152.

¹⁰⁸⁰ Naim Ürkmez, “*I. Dünya Savaşı'nda İskenderun'un Stratejik Konumu ve İşgali*”, **100. Yılında I. Dünya Savaşı ve Mirası Bildirileri**, (Ed.) Halil Çetin, Lokman Erdemir, Cilt: 1, Çanakkale, 2011, s. 331-346. İskenderun'un işgali arşiv belgelerine de yansımıştır. Detaylı bilgi için bkzn.: BOA, Fon Kodu: HR.SYS., Kutu: 2554, Gömlek: 8, Sıra No: 0, Tarih: 11.11.1918.

¹⁰⁸¹ Veliçeoğlu, **a.g.e.**, s. 50-76.

Komutanı” sıfatıyla 31 Ekim 1918 tarihinde geldiği Adana’da 10 Kasım 1918 tarihine kadar kalmıştır. Bu dönemde İtilaf Devletleri bölgeyi işgale kalkışırsa silahla karşılık verilmesini Osmanlı Hükümeti’ne telgrafla bildirmiş ve emrindeki askeri şahıslara da bu konuda talimat vermiştir. Kronolojik açıdan yapılacak bir değerlendirmede Adana’da verilen bu emrin Milli Mücadele’nin mukavemet yönündeki ilk emri olduğu da söylenebilir.¹⁰⁸²

18 Aralık 1918 tarihinde Fransız işgal güçleri Adana’ya girmiştir. 1.500 kişiden oluşan Fransız işgal kuvvetinin içinde yalnızca 150 kadar Fransız askeri vardır. Diğerleri Fransızlar tarafından daha önce Mısır’da teşkil edilen “*Legion D’orient*” bağlı Ermeniler’dir. Ayrıca silahlandırılmış Ermeni Fedailer (Kamavorlar) de Adana’ya toplanmış, ardından da çok sayıda Ermeni Çukurova’ya göç etmiştir. Adana’nın işgali ve Ermeni zulümlerinin artması üzerine Adana’da Türk haklarını savunmak amacıyla gizli bir teşkilat kurulmuştur. Bu teşkilatın istihbari bilgiler elde ederek önce İstanbul Hükümeti’ne, sonraları ise Kuva-yı Milliye birliklerine gizli usullerle ulaştırdığı, işgali protesto ettiği, halk arasında mukavemeti artırmak adına propaganda faaliyetlerinde bulunduğu, milli kuvvetleri maddi ve manevi anlamda desteklediği, yaralıların bakımları ile gıda maddelerinin temini de dahil olmak üzere her türlü lojistik desteği verdiği bilinmektedir.¹⁰⁸³ İşgalin hemen sonrasında 21 Aralık 1919 tarihinde İstanbul’da Kilikyalılar Cemiyeti/Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti/Adanalılar Cemiyeti gibi unvanlarla anılan dernek kurulmuş ve Güney Anadolu’da işgalcilere karşı verilen mücadelenin merkezi haline gelmiştir. Yine Sivas’ta Heyet-i Temsiliye ile görüşen (30 Ekim 1919) Kozan heyetinin girişimleri sonucunda topçu binbaşı Kemal (Doğan) Kilikya Milli Kuvvetler Komutanlığı’na, piyade yüzbaşı Osman Nuri (Tufan) de yardımcılığına atanmıştır. 20’nci Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, bölgeyi ikiye bölerek Doğu Kilikya’nın müdafaası görevini Kemal Bey’e, Batı Kilikya’nın müdafaasını da Ali Ratip Bey’e vermiştir.¹⁰⁸⁴ Çukurova bölgelere ayrılmış ve her bölgede milis

¹⁰⁸² Taha Toros, **Atatürk’ün Adana Seyahatleri**, Seyhan Basımevi, Adana, 1939, s. 1-4.

¹⁰⁸³ Kasım Ener, **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi**, San Matbaası, Ankara, 1970, s. 28-53, 130-135.

¹⁰⁸⁴ İzzet Öztoprak, “*Adana ve Çevresinde Müdafaa-i Hukuk Çalışmaları*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VIII, Sayı: 22 (1991), s. 117-139.

teşkilatı yapılarak mukavemet harekâtı örgütlenmiş ve Fransız ordusu 5 Ocak 1922 tarihinde Adana'dan tamamen çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁰⁸⁵

Bölgenin diğer büyük yerleşim merkezleri ilk olarak İngilizler tarafından işgal edilmiştir. İngilizler işgaller sırasında Araplar ve daha doğudaki Kürtler'den istifade etmişlerdir. Bu kuvvetlere devletin bazı memurlarıyla, bir kısım jandarma subay ve erleri de yardımcı olmuştur. 10 Aralık 1918 tarihinde ilk örnekleri görülen işgallerin devamı olarak İngilizler sırasıyla Antep, Cerablus, Maraş ve Urfa'yı işgal etmişlerdir.¹⁰⁸⁶ Ancak Fransa ile İngiltere arasında imzalanan 15 Eylül 1919 tarihli antlaşmayla Fransızların Musul üzerindeki haklarını İngiltere'ye bırakmaları karşılığında, Suriye ve Kilikya'daki İngiliz işgal bölgelerinin Fransızlara devredilmesi konusunda mutabakat sağlanmış ve böylece Urfa, Antep ve Maraş Fransızlara devredilmiştir.¹⁰⁸⁷ Mustafa Kemal Paşa 13'üncü Kolordu Komutanı Cevdet Bey'e gönderdiği yazıda Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlara işgal ettirilmemesini, işgal etseler dahi bu bölgede barınamamaları için her türlü yola başvurulması bildirmişse de, Fransızlar'ın İngiliz birliklerinin yerini alması önlenememiştir.¹⁰⁸⁸ Fransızlar 29 Ekim 1919 tarihinde Maraş'ı,¹⁰⁸⁹ ertesini gün Urfa'yı ve 5 Kasım'da da Antep'i işgal etmişlerdir.¹⁰⁹⁰ Güney Cephesi'nin örgütlenmesi de esas olarak bu dönemde başlamıştır. Türk topraklarının İngiliz işgalinden kurtulacağına beklendiği bir sırada, Fransızların yöreyi işgal etmesi, bölge halkının işgal hareketlerine karşı daha sert bir tavır takınmasına neden olmuştur.¹⁰⁹¹ Sivas Kongresi'nde tüm milli teşkilatlar birleştirilmiş ve sonraki günlerde hazırlanan "*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilât Nizamnamesine Lâhiktir*" isimli belgeye uygun olarak bölgedeki mukavemet harekâtı teferruatlı bir şekilde organize edilmiştir.¹⁰⁹² Yine Kongre'de alınan kararlar doğrultusunda Heyet-i temsiliye tarafından Güney Cephesi'ndeki Kuva-yı Milliye birliklerine kumanda etmek üzere subaylar

¹⁰⁸⁵ Toros, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁰⁸⁶ **Türk İstiklâl Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Cilt: I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992, s. 105-107.

¹⁰⁸⁷ Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği resmi örün sitesi, <http://www.tr.ambafrance.org/AnaSayfa/Fransa-Türkiye-İlişkileri/Genel-Sunuş-ve-Tarihçe>, Erişim tarihi: 15.12.2018.

¹⁰⁸⁸ Dursun Ali Akbulut, "*Maraş, Urfa ve Antep'in İşgali Üzerine Erzurum'dan Çekilen Protesto Telgrafları*", **Atatürk Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 4 (1990), s. 66.

¹⁰⁸⁹ **Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu**, Kahramanmaraş Belediyesi, 10-11 Şubat 1986, s. 66.

¹⁰⁹⁰ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: IV, s. 57-62.

¹⁰⁹¹ M.Birol Güngör, **Antep Harbi**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 45-47.

¹⁰⁹² TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 1, Belge No: 188.

gönderilmiş¹⁰⁹³ ve böylece Maraş'tan Silifke'ye kadar olan bölgede Kuva-yı Milliye'nin kuruluşu tamamlanmıştır.¹⁰⁹⁴

Maraş'ta İngiliz işgal döneminde, kayda değer bir olay yaşanmamıştır. Ancak Maraş'ın 29 Ekim 1919'da Fransızlarca teslim alınmasından sonra, Ermenilerin de etkisiyle olayların fitili ateşlenmiştir. Maraş Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin de katkılarıyla kurulan milli müfrezeler Maraş'a giriş yollarını kapatmış, 22 gün süren şehir muharebeleri neticesinde Maraş halkı Fransız ve Ermeni işgal kuvvetlerine karşı mücadele etmiştir.¹⁰⁹⁵ Bu bölgede verilen mücadele İngiliz istihbarat raporlarına da yansımıştır. İstanbul'da bulunan İngiliz istihbarat birimlerince 3 Şubat 1920 tarihinde İngiltere'ye gönderilen “*The Situation of Marash*” (Maraş'ın Durumu) başlıklı bir raporda Güney Cephesi'ndeki Türk-Fransız mücadelesine ait bilgiler bulunmaktadır. Raporda, 24 Ocak 1920 tarihinde cephane yüklü 12 araba ile İslahiye'den El-Oghlou (Eloğlu-Türkoğlu) güzergahında seyreden Fransız üniforması içindeki 150 kişi ve bir eskortun baskın yapılarak yakalandığı, Maraş'ın ulusal güçlerce kuşatıldığı ve bunların genel bir atağa hazırlandıkları, Antep'te toplanmış yerel halkın Maraş'a yardım etme düşüncesinde olduğu, bu yöredeki ayaklanmanın/mücadelenin Antep ve Kilis'e sıçrayabileceği ve Fransızların Müslümanların dileklerine boyun eğerek, geri çekilmek zorunda kalacakları öngörüsünde bulunmaktadır.¹⁰⁹⁶ İngiliz istihbarat raporu doğru çıkmış, Maraş halkının mücadelesi nedeniyle¹⁰⁹⁷ Fransız işgal kuvvetleri 11/12 Şubat 1920 gecesi şehri boşaltmak zorunda kalmıştır. İşgal kuvvetlerinin Maraş'ta yedikleri bu ilk darbe Güney Cephesi'nde Milli Mücadele'nin büyük bir ivme kazanmasına neden olmuştur. Bölge halkı silah-teçhizat açısından kendisinden çok daha kuvvetli olan Fransız birlikleri ve onlarla birlikte hareket eden ayrılıkçı Ermeni unsurların

¹⁰⁹³ F.Rezzan Ünalp, “*Türk Milli Mücadelesinin Oluşumunda Kuvayimilliyeye Düşüncesi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal*”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:18 (2011), s. 81.

¹⁰⁹⁴ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: IV, s. 78.

¹⁰⁹⁵ Görgülü, **a.g.e.**, s. 315-316.

¹⁰⁹⁶ Military Intelligence, “*Anatolia*”, **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print**, Series: B (Turkey, İnan, and the Middle East 1918-1939), Vol.: I (3 Feb 1920), University Publications of America, p. 258-259.

¹⁰⁹⁷ Dönemin 15'inci Kolordu Komutanı Kâzım (Karabekir) Paşa'nın Heyet-i Temsiliye'ye çektiği 3 Şubat 1920 tarihli bir telgrafta Maraş halkının modern silahlarla donatılmış Fransız ordusuna karşı verdiği mücadele teferruatıyla aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, s. 437-438.

yenilebileceğini görmüş ve psikolojik açıdan motive olan Maraşlılar Antep'in yardımına koşmuştur.¹⁰⁹⁸

Urfa'da ise mukavemet hareketinin örgütlenmesi İngiliz işgal döneminde başlamıştır. Güllüzâde Osman Efendi'nin konağında (4/5 Eylül 1919) toplanan şehrin ileri gelenleri gizli bir cemiyet kurulmasına karar vermiş ve 3 Ekim 1919 tarihinde Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey tarafından Heyet-i Temsiliye'ye çekilen bir telgrafla 600 kişiden oluşan gizli bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulduğu bildirilmiştir. Urfa'nın Fransız işgal kuvvetlerine devredilmesinden sonra 29 Aralık 1919 tarihinde Ali Saip (Ursavaş) Bey "*Namık*" müstear adıyla Urfa'ya gelmiş¹⁰⁹⁹ ve emekli/muvazzaf subaylar, belediye başkanı ve şehrin ileri gelenlerinin yardımıyla mukavemet harekâtını organize etmiştir.¹¹⁰⁰ Bu dönemde Badıllı, Döğerli, Seyhanlı, Bazık, Böröla ve Karakeçili gibi Aşiretler de Kuva-yı Milliye'ye destek vermişlerdir.¹¹⁰¹ Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Ocak 1920 günü Kolordulara ve Kuva-yı Milliye görevlilerine gönderdiği; Maraş'ta Fransızların (gerilla harbi ile) parça parça yok edileceği, Urfa'da da benzer şekilde hareket edilmesi gerektiği¹¹⁰² şeklindeki yönergesi doğrultusunda Urfa'da Fransız birlikleri ile çatışmalar başlamıştır. 8-9 Şubat gecesi şiddetlenen çarpışmalar, 11 Nisan 1920 tarihinde Fransızlar'ın Urfa'yı boşaltması ile son bulmuştur.¹¹⁰³

Antep'te de işgale karşı teşkilatlanma faaliyetleri İngiliz işgal döneminde başlamıştır. Buradaki örgütlenmenin nüvesini Ermenilerin taşkınlıklarının artması üzerine kurulan "*Cemiyet-i İslamiye*" adlı dernek oluşturmuştur. 23 Kasım 1919 tarihinde ise "*Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" kurulmuştur.¹¹⁰⁴ Antep'in müdafaası, küçük gerilla gruplarının meskûn mahallerde düzenli ordu birliklerine nasıl karşı koyabileceğinin nadide örneklerinden birini teşkil etmektedir. Bu bölgedeki uzun soluklu mücadelenin ardından Fransız askerleri 25 Aralık 1921

¹⁰⁹⁸ **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, (Der.) Hulûsi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 94-95.

¹⁰⁹⁹ Müslüm Akalın, **Urfa Kurtuluş Destanı: Milli Mücadele'de Urfa, Anılar-Belgeler**, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1-65.

¹¹⁰⁰ Görgülü, **a.g.e.**, s. 317.

¹¹⁰¹ Azmi Süslü, "*Atatürk, Şanlıurfa'nın Kurtuluşu ve Milli Mücadele Paneli Konuşması*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 42 (1998), s. 1267-1278.

¹¹⁰² Güngör, **a.g.e.**, s. 104.

¹¹⁰³ Turan, **a.g.e.**, s. 213-214.

¹¹⁰⁴ Ali Nadi Ünler, **Türkün Kurtuluş Savaşında Gaziantep Savunması**, Kardeşler Matbaacılık, İstanbul, 1969, s. 23-24.

tarihinde Antep’i boşaltmıştır.¹¹⁰⁵ Özetle, Güney Cephesi’nde Kuva-yı Milliye birlikleri son derece modern silahlarla donatılmış dört piyade tümeninden oluşan Fransızlara ve onların işbirlikçileri konumundaki 10 bin silahlı Ermeni’ye karşı mücadele etmiştir.¹¹⁰⁶ Mustafa Kemal Paşa, Nutuk’ta bu bölgedeki mücadeleden övgüyle bahsetmiştir.¹¹⁰⁷

Güney Cephesi’nde Kuva-yı Milliye’nin teşkil ve mücadele şekli Milli Mücadele’nin diğer cephelerine nazaran büyük farklılıklar göstermektedir.

Güney Cephesi’nde Kuva-yı Milliye, İngiliz ve Fransız işgallerinin başlaması ve Fransızlar tarafından büyük bir hata olarak Ermenilerin koçbaşı olarak kullanılmasına¹¹⁰⁸ tepki olarak doğmuş ve Sivas Kongresi’nde alınan kararların uygulamaya geçmesiyle daha da etkinlik kazanmıştır. Bu bölgeye müstear isimlerle Kuva-yı Milliye komutanı olarak atanan subayların Kuva-yı Milliye birliklerinin kurulması ve faaliyetlerindeki rolü diğer cephelere nazaran daha fazladır. Ayrıca Güney Cephesi’nde Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe gibi güçlü milis liderler yoktur.¹¹⁰⁹

Güney Cephesi’ni diğer cephelerden ayıran en önemli fark bu cephenin düzenli ordu birlikleri olmaksızın, halkın yoğun desteği/iştirakiyle Kuva-yı Milliye’nin verdiği bir mücadele neticesinde kurtarılmış olmasıdır.¹¹¹⁰ Güney Cephesi’nde Kuva-yı Milliye’ye katılan insan profili de diğer cephelere nazaran farklıdır. Batı’daki Kuva-yı Milliye birliklerinde efe/zeybekler, asker kaçakları, mahkûmlar ön plana çıkmışken; Güney’de yerel halk ön plandadır. Yine Güney’deki müfrezeler askeri yapı içindeki hiyerarşik kompartımanı kullandıkları halde; Batı’da daha ziyade kişi isimleri ile tarihsel/ideolojik adlar tercih edilmiştir.¹¹¹¹

¹¹⁰⁵ Aydın Efe, “Antep Savunması: Bir Albayın Hatıratı”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 53 (2015), s. 221-253.

¹¹⁰⁶ Görgülü, **a.g.e.**, s. 303-305.

¹¹⁰⁷ Atatürk, **Nutuk**, Cilt: II, s. 310.

¹¹⁰⁸ Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Fransız Arşiv Belgeleri Açısından Türk-Fransız İlişkileri (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 60-61.

¹¹⁰⁹ Ercan, **a.g.m.**, s. 235-236.

¹¹¹⁰ Selek, **Milli Mücadele-II...**, s. 422.

¹¹¹¹ Celâl Erikan, **Kurtuluş Savaşı Tarihi**, (Haz.) Rıdvan Akın, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 73-74.

Batı Cephesi'nde Kuva-yı Milliye birlikleri genellikle işgal bölgeleri çevresinde kurulmuşken; Güney Cephesi'nde genellikle işgal altındaki alanlarda kurulmuşlardır. Yine Batı Cephesi'nde Kuva-yı Milliye birlikleri cepheler tutarak savaştığı halde; Güney Cephesi'nde gizlilik prensibi doğrultusunda “*düşman içerisinde*” mücadele edilmiştir.¹¹¹² Batı Cephesi'nde düzenli orduya yapılanmasına geçildikten çok sonraları dahi Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye uygulamasına devam edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, TBMM'de 29 Aralık 1920 tarihinde yapılan oturumda Güney Cephesi'ndeki Kuva-yı Milliye ile Batı Cephesi'nde Çerkez Ethem'in ön plana çıktığı birlikleri açıkça birbirinden ayırt etmiştir.¹¹¹³ Diğer taraftan gerilla harbi şeklinde cereyan eden Güney Cephesi'nde harbin süresi de kısadır. Bölgedeki çatışmalar 1921 yılı Mart ayı itibariyle büyük oranda tamamlanmıştır.¹¹¹⁴

Güney Cephesi'nin örgütlenme özelliklerinden biri de Pozantı Kongreleri hariç, kongre hareketi olmamasıdır. Batı Cephesi'nde Balıkesir, Alaşehir, Nazilli; Doğu Cephesi'nde ise (kararları bakımından diğer bölgeleri de etkileyen) Erzurum ve Sivas Kongreleri gibi büyük geniş çaplı kongre tipi örgütlenmeler yapılmıştır. Ayrıca Güney Cephesi Kuva-yı Milliye yapılanması içinde Rahime Onbaşı (Osmaniye), Kılavuz Hatice (Tarsus), Yirik Fatma (Antep) gibi çok sayıda kadın kahraman bulunmaktadır.¹¹¹⁵ Yine diğer cephelerden farklı olarak Güney Cephesi'ndeki mücadele şehir adlarına da yansımıştır. TBMM tarafından 1921 yılında Antep iline “*Gazilik*” payesi verilerek “*Gaziantep*”, 1973 yılında Maraş iline “*Kahramanlık*” sanı verilerek “*Kahramanmaraş*” ve 1984 yılında Urfa iline “*Şanlı*” ünvanı verilerek “*Şanlıurfa*” olarak anılmaları sağlanmıştır. Ayrıca Milli Mücadele Dönemi'nde gösterilen direnişten dolayı Maraş, Antep ve Urfa'ya TBMM tarafından “*İstiklal Madalyası*” verilmiştir.¹¹¹⁶

¹¹¹² Müderrisoğlu, a.g.e., s. 215.

¹¹¹³ Zeki Sarıhan, **Çerkez Ethem'in İhaneti**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984, s. 37

¹¹¹⁴ Selek, **Milli Mücadele-II...**, s. 15.

¹¹¹⁵ Hale Şıvgın, “*Güney Cephesinin Değerlendirilmesi*”, **Türk İstiklal Harbinde Kuvayımilliyeye, Düzenli Ordu ve Cepheler (16 Mayıs 2014)**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2014, s. 29.

¹¹¹⁶ TBMM resmi örün sitesi, www.tbmm.gov.tr/eyayin/meclis bülteni ve www.tbmm.gov.tr/TBMM genel kurul tutanakları; www2.tbmm.gov.tr/d24/212-0039.pdf ve Milliyet Gazetesi resmi örün sitesi www.milliyet.com.tr/yerele haber, Erişim tarihi: 22.07.2019.

3.2.4. Batı Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu

Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Cephesi, günümüzde Türkiye'nin Batı Anadolu Bölgesi'ni kapsamaktadır. Batı Cephesi'nin harekât alanı ise Yunan işgaline göre zaman içinde şekillenmiştir. Bu alan 1919 yılı ortalarında İzmir ve çevresi iken, 1920 yılında Bursa'nın doğusundan Uşak'ın batısı ve Eskişehir'e kadar uzanan bölgeyi kapsamış, 1921 yılında ise Kütahya ve Afyon'u da içine alacak şekilde genişlemiştir. Batı Cephesi'ndeki mücadele askeri açıdan; oyalama (Kuva-yı Milliye), stratejik savunma ve genel saldırı (düzenli ordu dönemi) şeklinde tasnif edilebilir.¹¹¹⁷

Diğer cephelerde Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından yaşanan işgallerle kıyaslandığında Batı Cephesi'ndeki istila hareketlerinin daha geç başladığı söylenebilir. Bu durum esasen bölge halkına hazırlık için bir fırsat tanımıştır.¹¹¹⁸ Hazırlık kapsamında değerlendirilebilecek ilk faaliyet Mondros Mütarekesi hükümlerinin uygulanmasını takiple görevlendirilen Binbaşı Allan Dickson'un İzmir'e gelmesine (6 Kasım 1918) tepki olarak "*İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti*"nin kurulmasıdır.¹¹¹⁹ İzmir'in işgaline kadar devam eden cemiyetin çalışmaları; propaganda faaliyetleriyle milli bilinci artırmak, işgalleri protesto etmek, yurtdışında Türkler lehine kamuoyu oluşturmak, İstanbul'daki mukavemet yanlısı gizli örgütlerle işbirliği yaparak Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılmasına yardım etmek olarak özetlenebilir.¹¹²⁰

Yunanistan'ın İtilaf Devletleri nezdinde 30 Aralık 1918 tarihinde başlattığı Osmanlı mülkünden toprak edinmeye yönelik ısrarlı talepleri¹¹²¹ aylar sonra karşılık bulmuş ve İtilaf Devletleri'nin 12 Mayıs 1919 tarihli kararıyla İzmir'in Yunanistan tarafından işgaline müsaade edilmiştir.¹¹²² İzmir'in Yunan askerlerince işgali

¹¹¹⁷ Temuçin F.Ertan, "*Batı Cephesi'nde Muharebelerin Genel Değerlendirmesi*", **Türk İstiklal Harbi'nde Kuvayımiliye, Düzenli Ordu ve Cepheler (16 Mayıs 2014)**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2014, s. 47.

¹¹¹⁸ Belen, **a.g.e.**, s. 28.

¹¹¹⁹ Pancar, **a.g.t.**, s. 33-37.

¹¹²⁰ Öztoprak, "*Türkiye'nin İşgali...*", s. 599-600.

¹¹²¹ Dimitri Kitsikis, **Yunan Propagandası**, (Çev.) Hakkı Devrim, Kaynak Kitapları, İstanbul, 1974, s. 27.

¹¹²² Apak, **İstiklal Savaşında Garp...**, s. 14. İşgal konusunda İngiltere, ABD ve Fransa tam bir mutabakat halindedir. Detaylı bilgi için bkz.: Osman Ulagay, **Amerikan Basımında Türk Kurtuluş Savaşı**, Yelken Matbaası, İstanbul, 1974, s. 45-46.

kararı¹¹²³ 14 Mayıs 1919 tarihli bir notayla bildirilmiştir.¹¹²⁴ Bu karar, Rumlar'da Megali İdea'nın gerçekleşmek üzere olduğu düşüncesiyle sevinçle karşılanırken; Türkler'de endişe ve kızgınlık yaratmış ve sabaha karşı Maşatlık'ta toplanan halk Yunan işgaline karşı direniş kararı almıştır.¹¹²⁵ Bu olaydan yalnızca birkaç saat sonra Yunan gemileri İzmir Limanı'na girmiş, Karantina (Güzelyalı) istikametine doğru ilerleyen Efsun Alayı'na ilk isyan ateşi Hükümet Konağı Meydanı'nda açılmıştır.¹¹²⁶ Akabinde Yunan askerleri şiddet olaylarına başlamış ve bu esnada yirmi subay ve ümera şehit edilmiştir.¹¹²⁷

İzmir'in işgali yalnızca Batı Cephesi açısından değil; Milli Mücadele'nin bütünü açısından bir milat olarak kabul edilebilir. Başlangıçta Paris Barış Konferansı'nda kendileri için planlanan akıbetten habersiz olmaları ve işgal kuvvetlerinin nispeten küçük gruplar halinde yurdun farklı noktalarında istilalarda bulunmaları nedeniyle Türk halkının bu işgallere tepkisi de küçük çaplı ve dağınık olmuştur.¹¹²⁸ Ancak, Mondros Mütarekesi'nde İzmir'le ilgili hiçbir hüküm olmamasına rağmen, bir emri vakiyle işgal edilmesi Türk Milleti'nde büyük bir infial uyandırmıştır.¹¹²⁹ İtilaf Devletleri temsilcileri de bu durumun farkındadır. Nitekim İstanbul'daki İtilaf Devletleri Yüksek Komisyonu'ndan İngiltere'ye gönderilen bir notada; Yunan askerlerinin İzmir'e ayak basmasıyla birlikte “*Türk direniş hareketinin başladığı*” ve tüm şartların değiştiği belirtilmiştir.¹¹³⁰ Esasen Harbiye Nezareti de işgale karşı mukavemetten yanadır; ancak mukavemetin yöntemi konusunda kararsızdır.¹¹³¹ Bu belirsizlik içinde Batı Cephesi'nde çözüme yönelik ilk yazılı önerinin Burdur Ahz-ı Asker Şubesi Reisi İsmail Hakkı Bey'e ait olduğu söylenebilir. Kendisi 17 Mayıs 1919 tarihinde 57'nci Fırka Komutanı'na çektiği

¹¹²³ Yuluğ Tekin Kurat, “Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası”, **Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1986, s. 407-424.

¹¹²⁴ Gotthard Jaeschke, “İngiliz Belgelerinin Işığında Yunanlıların İzmir Çıkarması”, (Çev.) Mihin Eren, **Bellekten**, Cilt: XXXII, Sayı: 125-128, s. 567-576.

¹¹²⁵ Öztoprak, “Türkiye'nin İşgali...”, s. 592.

¹¹²⁶ Celal Bayar, **Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş**, Cilt: 6, Medya Ofset, İstanbul, 1997, s. 47-51.

¹¹²⁷ ATASE Arşivi, İSH-1 Katalogu, Kutu No: 20, Gömlek No: 24, Tarih: 22.05.1919.

¹¹²⁸ Shaw, *a.g.m.*, s. 849-861.

¹¹²⁹ Adnan Sofuoğlu, “Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuva-yı Milliye (1918-1921)”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 620.

¹¹³⁰ “Kemalist Movement in Anatolia”, High Commission in İstanbul, **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print**, Series: B (Turkey, İran, and the Middle East 1918-1939), Vol.: I (15 May 1919), University Publications of America, p. 133-136.

¹¹³¹ Sofuoğlu, *a.g.m.*, s. 622.

telgrafta 80 bin kişilik bir potansiyelden bahsederek, gönüllü teşkilatı oluşturulmasını önermiştir.¹¹³² Bu telgraf doğrultusunda Harbiye Nezareti'ne bir rapor gönderen 57'nci Fırka Komutanı Albay Şefik (Aker) Bey de¹¹³³ mevcut şartlar altında en iyi çözüm yolunun Kuva-yı Milliye teşkilatı kurmak olduğunu ifade etmiştir.¹¹³⁴ Şefik Bey'in raporunu değerlendiren Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat (Çobanlı) Paşa, bu öneriyi olumlu karşılamış ve Kuva-yı Milliye'nin kuruluşuna destek vermiştir.¹¹³⁵ Nitekim bu durumdan cesaret alan İsmail Hakkı Bey'in Kuva-yı Milliye'nin teşkiline yönelik çalışmaları aleni bir hal almıştır.¹¹³⁶

İşgalden sonra İstanbul'da da bir hareketlilik yaşanmıştır. Harbiye Nazırlığına getirilen Şevket Turgut Paşa, ilk iş olarak Albay Bekir Sami (Günsav) Bey'i Batı Anadolu'ya göndermiştir.¹¹³⁷ Esasen bu atamada etkili olan kişi Hüseyin Rauf (Orbay) Bey'dir.¹¹³⁸ Batı Cephesi'ndeki teşkilatlanmada önemli bir rol üstlenecek olan Albay Bekir Sami Bey'e göre, ilk patlayacak silah düşmanı durduracak ve onlar üzerindeki şaşkınlığı atıncaya kadar geçecek süre zarfında mukavemet harekâtı teşkil edilecektir.¹¹³⁹ Bu düşüncelerle Bandırma'ya gelen Bekir Sami Bey Ege'de hemen her muhitte milis örgütleri kurmuş, bu milisler ordudan sağlanan silahlarla teçhiz edilmiş, sevk ve idare faaliyetleri de büyük oranda milis suretindeki subaylar tarafından yürütülmüştür.¹¹⁴⁰ Bekir Sami Bey bu faaliyetler esnasında Süleyman

¹¹³² Sarısan, "Belgelerin Işığında...", s. 28.

¹¹³³ Albay Şefik Bey, Yunan askerlerinin İzmir'e çıktıkları sabah silah, cephan ve bilhassa asker yokluğu nedeniyle ıstırap çekerken, Harbiye Mektebi'ndeki coğrafya hocasının anlattıklarından esinlenerek Kuva-yı Milliye yoluyla mücadele etmeye karar verdiğini anlatmaktadır. Menkıbeye göre; 93 Harbi sonunda imzalanan Berlin Muahedesi sonrasında Avusturya ordusunun hiçbir mukavemet görmeden, Bosna-Hersek'i işgal ettikten sonra Taşlıca'ya doğru yürümesi ve hükümetin tedbir almaması nedeniyle Yenipazar Müftüsü'nün "Düşman geliyor!.. Yüreğinde din, iman ve vatan aşkı olan her Müslüman, bir dakika bile geçirmeden, derhal silahını kapıp sancaklarının altına koşarak toplansın..." şeklindeki sözleri üzerine silahına sarılarak, sancaklar altına toplananların sayısı iki günde 8 bini aşmış ve düşman askeri durdurulmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: Kandemir, a.g.e., s. 198-199.

¹¹³⁴ Atatürk'ün Doğumunun Yüzüncü..., s. 313. Şerafettin Turan'ın ifadeleri de bu anlatımı destekler mahiyettedir. Detaylı bilgi için bkz.: Turan, a.g.e., s. 224.

¹¹³⁵ Türk İstiklal Harbi..., Cilt: II, 1. Kısım, s. 79.

¹¹³⁶ ATASE Arşivi, İSH- 5/B Katalogu, Kutu No: 164, Gömlek No: 69, Tarih: 06.07.1919.

¹¹³⁷ Türk İstiklal Harbi..., Cilt: II, 1.Kısım, s. 52-53.

¹¹³⁸ Bekir Sami Günsav, Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları, (Haz.) Muhittin Ünal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 21-22.

¹¹³⁹ Apak, İstiklâl Savaşı'nda Garp..., s. 25.

¹¹⁴⁰ Sarıhan, a.g.e., s. 31-32.

Sûruri (Emekçil) Bey gibi Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından da istifade etmiştir.¹¹⁴¹ Salihli mıntıkasında önemli başarılarla imza atan Çerkez Ethem ile ağabeyleri Yüzbaşı Tefik ve Reşit Beyler'in Milli Mücadele'ye katılmasında da Albay Bekir Sami Bey ve Hüseyin Rauf (Orbay) Bey etkili olmuştur. Rauf Bey, gerilla harbi tecrübesi olan Çerkez Ethem ve ağabeylerini Birinci Cihan Harbi yıllarında Teşkilât-ı Mahsusa'dan tanımaktadır.¹¹⁴² Kuşçubaşı Eşref'in Salihli'deki çiftliğinde Çerkez Ethem ile görüşen Hüseyin Rauf Bey, Kuşçubaşı Eşref'in küçük kardeşi Ahmet ve mükemmel silahlanmış bir müfreze ile çiftlikte bulunan silah, mühimmat ve parayı Çerkez Ethem'e vermiştir.¹¹⁴³ Burada aldığı destekle daha da güçlenen Çerkez Ethem¹¹⁴⁴ “*Kuva-yı Seyyare*” olarak adlandırılan kuvvetleriyle kuzeyde Akhisar, güneyde Sart Harabeleri ile Uşak-Alaşehir ve Salihli'de Yunan ordusuna karşı gerilla harbi vermiştir.¹¹⁴⁵

Diğer taraftan Yunanistan da işgal sahasını genişletmek için tüm şartları zorlamıştır. Rumlar'ın siyasi faaliyetler için kullandığı “*Küçük Asya Cemiyeti*” ve “*Yunan Kızılhaç Teşkilatı*”nın çabalarıyla teşkilatlandırılan 800 kadar yerli Rum çeteci İzmir'in işgalinin hemen ertesi günü Urla'da Türk köylerine saldırmaya başlamışlardır. Rum saldırılarını önlemek amacıyla 173'üncü Alay Komutanı Yarbay Kazım Bey o sırada elinde hazır kuvvet olarak bulunan 18 silahlı er ve birkaç jandarmayla birlikte kasabanın girişini tutmuştur. Literatürde Urla'daki mücadele ile ilgili olarak buraya kadar mutabakat olmasına rağmen; buradan sonrası ihtilaflıdır. Kuva-yı Milliye konusundaki çalışmalarıyla tanınan akademisyen Yavuz Ercan; bu ilk Rum saldırısının Yarbay Kazım Bey ve yanındaki yaklaşık 20 kişi tarafından püskürtüldüğü, dolayısıyla Batı Cephesi'ndeki bu ilk silahlı mukavemetin milis kuvvetleriyle değil; düzenli ordu birlikleriyle yapıldığı iddiasındadır. Ercan'a göre, 20 kişi ile gittikçe artan Rum saldırılarına karşı koymak mümkün olmadığından, Urla

¹¹⁴¹ Mehmet Karayaman, “*Yüzbaşı Süleyman Sûruri (Emekçil) Bey'in Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Hareketinin Ortaya Çıkmasındaki Hizmetleri*”, A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 55 (2014), s. 83-108.

¹¹⁴² Celal Bayar, **Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş**, Cilt: 8, Medya Ofset, İstanbul, 1997, s. 51.

¹¹⁴³ Cemal Kutay, **Çerkes Etem Hadisesi: Kendi Hatıralarıyla**, Türkiye Ticaret Matbaası, İstanbul, 1955, s. 11-14.

¹¹⁴⁴ Kemal Arı, “*İstiklal Harbinde Türk Ordusunun Yapılanması ve Düzenli Orduya Geçiş*”, **Türk İstiklal Harbi'nde Kuvayımilliyeye, Düzenli Ordu ve Cephele (16 Mayıs 2014)**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2014, s. 5-6.

¹¹⁴⁵ Apak, **İstiklal Savaşında Garp...**, s. 113-114.

halkı kasabadaki silah deposundan sağladıkları silahlarla yardıma koşmuştur.¹¹⁴⁶ Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan “*Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi*” adlı hacimli eserde ise Rum çetelerin taarruzu karşısında, askeri gücün yetersizliğini nedeniyle Urla halkının, kasabadaki silah deposundan 120 tüfek ve bunlara ait cephaneyi almak suretiyle silahlandığı ve 173’üncü Alay’ın emrine giren bu milis gücün de etkisiyle Rumlar’ın püskürtüldüğü¹¹⁴⁷ belirtilmektedir ki, akla daha yatkın olan da budur. Ancak mukavemet gösterilmesine rağmen Yunan işgali yayılmış, Yunan askerlerinin korumasındaki Rum ahali ve çeteleri Müslümanlar halinin muhacir durumuna düşmesine neden olmuştur.¹¹⁴⁸

Yunan kuvvetleri, Yunan Kızılhaçı tarafından silahlandırılmış olan yerli Rum tebaanın da katkılarıyla¹¹⁴⁹ 29 Mayıs 1919’da Ayvalık’ı işgale kalkışmış;¹¹⁵⁰ fakat 172’nci Alay Komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey idaresindeki Türk kuvvetlerinin mukavemetiyle karşılaşmıştır. Bu direniş, Milli Mücadele Dönemi’nde “*ordu birliklerinin ilk silahlı mukavemeti*” olarak kabul edilmektedir.¹¹⁵¹ Ege bölgesinde Yunan işgal ve istilasına karşı “*ilk silahlı halk mukavemeti/halk ayaklanması*” ise Ödemiş’te gerçekleşmiştir. 29/30 Mayıs 1919 gecesini Ödemiş’te Kuva-yı Milliye teşekkül etmiş, Kuva-yı Milliye Komutanlığı’nı üzerine alan jandarma tabur komutanı kıdemli yüzbaşı Tahir (Fethi) Bey’in emriyle bir cephe komutanlığı oluşturulmuş, bu makama Ali Orhan (İlkkurşun) Bey getirilmiş¹¹⁵² ve askeri depoda tutulan silahların halka dağıtılmasıyla 31 Mayıs 1919 tarihinde mukavemet harekâtı başlamıştır.¹¹⁵³ Silahları alanların çoğunluğu ortadan kaybolduğu için¹¹⁵⁴ ancak 300-400 kişilik bir kuvvetle Yunan ordusuna karşı konulmaya çalışılmışsa da,¹¹⁵⁵ İngiliz

¹¹⁴⁶ Ercan, *a.g.m.*, s. 229-236.

¹¹⁴⁷ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 46-47.

¹¹⁴⁸ BOA, Fon Kodu: DH.ŞFR., Kutu: 631, Gömlek: 43, Sıra No: 0, Tarih: 21.05.1335.

¹¹⁴⁹ BOA, Fon Kodu: HR.SYS., Kutu: 2706, Gömlek: 3, Sıra No: 0, Tarih: 18.05.1335.

¹¹⁵⁰ BOA, Fon Kodu: DH.ŞFR., Kutu: 632, Gömlek: 75, Sıra No: 0, Tarih: 29.05.1335.

¹¹⁵¹ TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya No: 25, Belge No: 141-0015, Tarih: 26.01.1952.

¹¹⁵² TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya No: 25, Belge No: 141-0015, Tarih: 26.01.1952 ve Belge No: 141-0016, Tarih: 03.01.1950.

¹¹⁵³ Coşkun, *a.g.e.*, s. 259-266.

¹¹⁵⁴ “*Kuvayı Milliye*”, **Türkiye Ansiklopedisi 1923-1973**, Cilt: 3, Kaynak Kitaplar, İstanbul, 1973, s. 973.

¹¹⁵⁵ TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya No: 25, Belge No: 141-0016, Tarih: 03.01.1950.

filosu tarafından karaya çıkarılan Yunan askerlerinin muharip bir kuvvetle ilk kez burada karşılaştığı söylenebilir.¹¹⁵⁶

Batı Anadolu'nun önemli bir yerleşim merkezi olan Aydın ise Yunan askerlerince 27 Mayıs 1919 tarihinde işgal edilmiştir.¹¹⁵⁷ Bu esnada Aydın'daki Yunan kuvveti 4-5 bin kişi kadardır. İnşa ettikleri siperlerle savunma tedbirlerini artıran, yerli Rum gençleriyle takviye edilen ve tek merkezden yönetilen düzenli Yunan ordusuna karşı, 27 Haziran 1919 tarihinde Umurlu'da toplanan milli kuvvetler 28 Haziran 1919 tarihinde taarruza geçmiş ve 30 Haziran 1919 sabahı Aydın geri alınmıştır. Bu Kuva-yı Milliye'nin bilinen ilk başarılı taarruzu olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁵⁸

Denizli ve civarında da halk büyük oranda Kuva-yı Milliye'ye destek vermiştir.¹¹⁵⁹ Yine bu dönemde Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi tarafından bir "*cihad fetvası*" irad edilerek, halkın vatan müdafasına çağrıldığı bilinmektedir.¹¹⁶⁰ Sarayköy'de milli müfrezelerin teşkiline mani olmak için yapılan Yunan propagandalarına karşı da mukabil propaganda faaliyetleri icra edilmiştir.¹¹⁶¹ Bu bölgede Yunan işgaline karşı yüzde seksen üçü gönüllülerden oluşan yaklaşık 3 bin kişilik silahlı bir cephe kurulmuş, çevre illerden Isparta Mücahitleri, Çelikalay ve Demiralay gibi gönüllü müfrezeler de bu cepheye destek vermiştir.¹¹⁶² Bu dönemde Yunan ordusu ise Rum ahaliyi "*yardımcı kuvvet*" olarak kullanmıştır.¹¹⁶³

Bölgedeki mücadele 14'üncü Kolordu Komutanlığı çatısı altında Tuğgeneral Yusuf İzzet (Met) Bey komutasında yürütülmüştür. Kolordu Komutanı'nın altında iki ayrı fırka bulunmaktadır. Bunlardan 61'inci Fırka Komutanı Albay Kazım (Özalp) Bey olup, Ayvalık, Soma, Akhisar, Salihli, Ödemiş ve Ahmetli Mintıkları

¹¹⁵⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam: Mustafa Kemal (1919-1922)**, Cilt: II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 78.

¹¹⁵⁷ BOA, Fon Kodu: DH.KMS., Kutu: 52, Gömlek: 29, Sıra No: 0, Tarih: 13.10.1337.

¹¹⁵⁸ Pancar, **a.g.t.**, s. 144-161.

¹¹⁵⁹ BOA, Fon Kodu: DH.KMS., Kutu: 640, Gömlek: 45, Sıra No: 0, Tarih: 03.08.1335.

¹¹⁶⁰ Tahir Kodal, "*Milli Mücadele Dönemi'nde Denizli ve Önemi*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 42 (1998). 16 Mayıs günü Kayalık Camii'ndeki sancağı açtıran Ahmet Hulusi Efendi, Bayramyeri olarak anılan mahalde toplanan halka Milli Mücadele'ye katılmanın farz-ı ayn olduğu yönündeki fetvayı irad etmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: **Ali Orhan İlkurşun'un Anıları**, (Yay.Haz.) Engin Berber, Taner Bulut, Tülay Gül, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını, İzmir, 2013, s. 48.

¹¹⁶¹ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 102-106.

¹¹⁶² Nuri Köstüklü, **Milli Mücadelede Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990, s. 130-131.

¹¹⁶³ BOA, Fon Kodu: DH.ŞFR., Kutu: 634, Gömlek: 17, Sıra No: 0, Tarih: 12.06.1335.

kendisinin sorumluluğundadır. Bu Mıntıka Komutanlıkları'nın altında da Müfrezeler Komutanlıkları vardır. 14'üncü Kolordu Komutanı'na bağlı ikinci fırka ise Albay Mehmet Şefik (Aker) komutasındaki 57'nci Fırka'dır. Buradaki yapılanma 61'inci Fırka bölgesine göre farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklardan ilki teşkilat yapısına göre Mehmet Şefik Bey'in altında “*Kuva-yı Milliye Komutanı*” unvanıyla Binbaşı Hacı Şükrü (Aydındağ) Bey'in varlığıdır. Sonraları Demirci Mehmet Efe Hacı Şükrü Bey'i pasifize ederek, ön plana çıkmış ve zeybeklerin meydana getirdiği müfrezeler Demirci Mehmet Efe'nin şahsında toplanmıştır.¹¹⁶⁴ Burada dikkat çeken bir başka husus da askeri komutanlık ile Kuva-yı Milliye komutanlığının ayrı ayrı belirtilmiş olmasıdır ki, bu durum çift başlı bir yapılanmaya işaret etmektedir.¹¹⁶⁵ 57'nci Fırka bölgesindeki diğer bir fark ise bu Fırka'nın sorumluluk bölgesinin mıntıkalara ayrılmaktan daha ziyade direkt olarak müfrezelere ayrılmış olmasıdır. Demirci Mehmet Efe Müfrezesi, Tavas Müfrezesi, Sarayköy Müfrezesi, Keles (Kiraz) Müfrezesi bunlardan ön plana çıkanlardır.¹¹⁶⁶ Bu cephelerin gerisinde ise Balıkesir ve Alaşehir'de iki “*milli mukavemet ve ikmal yuvası*” kurulmuş ve milli kuvvetler bu noktalardan desteklenmiştir.¹¹⁶⁷ Sonraki günlerde ise İzmir merkez alınarak bölgesel bir tasnif yapılmış ve bölgenin sorumluluğu üç ayrı fırka arasında bölüştürülmüştür.¹¹⁶⁸

Kuva-yı Milliye ve ordu birliklerinin bu karmaşık yapısının yeniden organize edilmesi, Kuva-yı Milliye birliklerinin disiplin altına alınması ve Batı Anadolu'daki direniş hareketinin daha örgütlü bir hale getirilmesi amacıyla Ali Fuat Paşa Sivas Kongresi sırasında “*Garbî Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Kumandanlığı*”na atanmıştır.¹¹⁶⁹ Bu tarihten itibaren birkaç kez teşkilat değişikliği yapılmış olmakla birlikte, esas değişim 24 Ekim 1920 tarihli başarısız Gediz Taarruzu sonrasında yaşanmış ve 8 Kasım 1920 tarihinde Batı Cephesi iki kısma bölünmüştür. Kuzeyde

¹¹⁶⁴ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 2. Kısım, s. 53.

¹¹⁶⁵ Özdemir, **a.g.t.**, s. 259-260.

¹¹⁶⁶ Görgülü, **a.g.e.**, s. 335-337.

¹¹⁶⁷ Apak, **İstiklal Savaşında Garp...**, s. 102-116.

¹¹⁶⁸ Saim Türkman, “*Kuvayı Milliye'nin İaşe İkmali ve Heyeti Temsilîyenin Kaynakları*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 22 (1998), s. 203.

¹¹⁶⁹ Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi-II: Sivas Kongresi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, s. 108-109.

kalan Garp Cephesi'ne İsmet (İnönü) Bey,¹¹⁷⁰ bunun güneyinde kalan Cenup Cephesi'ne ise Refet (Bele) Bey komutan olarak atanmış ve bunlar direkt olarak “*Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti*”ne bağlanmıştır.¹¹⁷¹

Araştırma esnasında literatürde, İzmir'in işgaliyle birlikte toplumda Kuva-yı Milliye ruhunun uyandığı¹¹⁷² ve halkta “*kendiliğinden*” oluşan bu mukavemet ruhunun etkisiyle yerel kurtuluş çarelerine başvurulduğu yönünde kayıtlara rastlanmıştır.¹¹⁷³ Bu ifadelerde kısmen doğruluk payı vardır. İzmir'in işgali Türk halkının endişelerini hiç olmadığı kadar artırmış,¹¹⁷⁴ Ödemiş'te Yunan işgal kuvvetlerinin, anne ve babalarının gözleri önünde kızlarına tecavüz etmeleri ve Yunan askerlerince silahlandırılan Rumlar'ın yağma ve katliam yapmaları Türk halkını çileden çıkarmıştır.¹¹⁷⁵ Ancak, Kuva-yı Milliye işgale karşı “*kendiliğinden*” oluşuveren bir hareket değil; “*örgütlü*” bir harekettir ve gerek örgütleyenler, gerekse örgütlenenler kuvvetli bir altyapıya sahiptir.¹¹⁷⁶ Ayrıca bu cephede halkın tamamının Milli Mücadele'ye destek vermediği de aşikârdır. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın uyarılarına rağmen, Manisa'da bulunan çok miktardaki top, silah ve cephane Yunan işgali öncesinde emin mahallere nakledilememiştir. Aydın'da halkın önemli bir kısmı şehrin savunulmasına karşı çıkmış ve ordunun dağıtmak istediği silahları almamışlardır.¹¹⁷⁷ Ödemiş'in işgalinden önce Müftü Hacı Mehmet Efendi ile damadı Hacı Hüseyin Bey'in neşrettiği beyannamenin etkisiyle Tire ve Ödemiş halkının bir bölümünün mukavemet harekâtından vazgeçtiği bilinmektedir.¹¹⁷⁸ Yine Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir Fethi Bey, Ödemiş'te bulunan 1.200-1.500 silahı halka dağıtmış olmasına rağmen; bunlardan bazı kaynaklara göre yalnız 120,¹¹⁷⁹ bazı kaynaklara göre de 300-400 kişilik bir grup Yunan ordusuna karşı

¹¹⁷⁰ Başlangıçta Batı Cephesi, Şimal ve Cenup olarak ikiye ayrılmış olmakla birlikte, İsmet (İnönü) Bey'in talebi doğrultusunda Şimal Cephesi Garp Cephesi olarak adlandırılmıştır. Detaylı bilgi için bknz.: **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 52 (1965), Belge No: 1199.

¹¹⁷¹ Halit Kaya, “*Milli Mücadele ve Refet (Bele) Paşa*”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 2 (2013), s. 39.

¹¹⁷² **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 99-101.

¹¹⁷³ Köylü, *a.g.m.*, s. 68-69.

¹¹⁷⁴ Ercan Haytoğlu, “*Aydın Kuva-yı Milliyesi'nde Efe ve Zeybekler*”, **Pamukkale Üniversitesi Belgi Dergisi**, Sayı: 1 (2011), s. 51-72.

¹¹⁷⁵ BOA, Fon Kodu: HR.SYS., Kutu: 2712, Gömlek: 1, Sıra No: 0, Tarih: 19.08.1335.

¹¹⁷⁶ Aydınel, *a.g.e.*, s. 487-488.

¹¹⁷⁷ Öztoprak, “*Türkiye'nin İşgali...*”, s. 593.

¹¹⁷⁸ **Ali Orhan İlkurşun'un...**, s. 63-64.

¹¹⁷⁹ Apak, **İstiklal Savaşında Garp...**, s. 71.

mukavemet etmiştir.¹¹⁸⁰ Ayrıca bazı efeleri dağdan indirmek ve Milli Mücadele'ye dahil olmalarını sağlamak için zor kullanılmak durumunda kalınmıştır.¹¹⁸¹ Askerler ile efeleri aynı mefkure altında toplamak da özel bir çaba gerektirmiştir. Bu amaçla Aydın'da Aksekili Mehmet Bey'in girişimiyle "*İrşad Grubu*" oluşturulmuşsa da karşılıklı güven duygusunun oluşturulması zaman almıştır.¹¹⁸²

Bu cepheyi diğer cephelerden ayıran özelliklerin başında ise miting ve kongreler gelmektedir. İzmir'in işgal edildiği gün Denizli¹¹⁸³ ve Muğla'da,¹¹⁸⁴ 16 Mayıs'ta Tarsus, Bayramiç ve Seydişehir'de; 17 Mayıs'ta Çal'da, 18 Mayıs 1919'da Erzurum'da¹¹⁸⁵ ve İstanbul Darülfünü'nda mitingler yapılmış,¹¹⁸⁶ "*milli his*" ortaya konulmuş ve işgalin kabullenemeyeceği anlatılmaya çalışılmıştır.¹¹⁸⁷ Balıkesir, Alaşehir, Nazilli ve Muğla'da uluslararası kamuoyunu etkilemek, Kuva-yı Milliye birliklerini teşkilatlandırmak ve halk desteğini meşru bir tabana oturtmak gibi amaçlarla çok sayıda kongre düzenlendiği bilinmektedir.¹¹⁸⁸ Balıkesir Kuva-yı Milliyesi'nin çalışmalarını gizlemek için "*Milli Hissedarlık Sinema Şirketi*" adı altında bir yapılanmaya gidilerek bazı faaliyetlerin örtülü olarak icra edilmesi de teşkilatlanmanın boyutunu göstermesi açısından son derece önemlidir.¹¹⁸⁹ Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan harcamalara dair kayıtlarının tutulmuş olması da hayli ilginçtir. Bölgede bu teşkilatın kurucularından biri olan Hayreddin Karan'ın ifadesiyle Kuva-yı Milliye bir "*Hükümet-i Muvakkate*" gibi çalışmıştır.¹¹⁹⁰

Batı Cephesi'nde diğer cephelerle kıyaslanılmayacak derece iç ayaklanmayla karşılaşmıştır. Bir taraftan Yunanlılarla çarpışmalar devam ederken, diğer taraftan da Ekim 1919'dan itibaren çıkarılan özellikle Anzavur ve Düzce ayaklanmalarının

¹¹⁸⁰ TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya No: 25, Belge No: 141-0016, Tarih: 03.01.1950.

¹¹⁸¹ Görgülü, **a.g.e.**, s. 337.

¹¹⁸² Haytoğlu, *a.g.m.*, s. 51-72.

¹¹⁸³ Köstüklü, **a.g.e.**, s. 34, 113-131.

¹¹⁸⁴ Ünal Türkeş, **Kurtuluş Savaşında Muğla**, Karaca Ofset Basımevi, İstanbul, 1973, s. 254.

¹¹⁸⁵ Yücel Özkaya, "*İstiklal Savaşı'nda Türk Halkının Kuva-yı Milliye'ye ve Milli Orduya Katkıları*", **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985, s. 239-260.

¹¹⁸⁶ Mehmet Şahingöz, "*Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler*", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 726.

¹¹⁸⁷ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 50.

¹¹⁸⁸ BOA, Fon Kodu: DH.ŞFR., Kutu: 639, Gömlek: 40, Sıra No: 0, Tarih: 27.07.1335.

¹¹⁸⁹ Zekeriya Özdemir, **Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleri**, Kanomat Ltd.Şti., Ankara, 2001, s. 345-354.

¹¹⁹⁰ Mücteba İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 259-260.

bastırılması çok büyük zaman, personel ve teçhizat israfına sebep olmuştur. Sonraki günlerde, ilk ayaklanmaların bastırılmasına katkı sağlayan Demirci Mehmet Efe ve Çerkez Ethem gibi isimler ayaklanmış, özellikle Çerkez Ethem kuvvetlerinin tenkili çok büyük uğraş gerektirmiştir. Batı Cephesi'ne has bir başka olay da Kuva-yı Milliye'nin güçlenmesinden endişelenen İstanbul Hükümeti'nin "*Kuva-yı İnzibatiye*" adlı bir birlik teşkil etmesidir.

Özetle, düzenli ordunun teşekkülüne kadar Kuva-yı Milliye'nin Türk mukavemet harekâtının esasını teşkil ettiği söylenebilir.¹¹⁹¹ Kuva-yı Milliye bir yandan düzenli ordunun kurulması gereken zamanı kazandırırken, diğer yandan da Yunanlılar'ın Anadolu'yu rahatça işgal etmesine mani olmuş ve onları daha fazla külfete katlanmak zorunda bırakmıştır.¹¹⁹²

3.3. Kuva-yı Milliye'nin Yapısı ve İnsan Kaynakları

Fransız Devrimi sonrasında yeni ordunun kurucularından Dubois Grance'in, "*Mademki herkes özgürdür, herkes asker olmalıdır.*"¹¹⁹³ sözüyle dillendirilmeye başlayan ve ilk örnekleri Fransa'da görülen,¹¹⁹⁴ Kırım Harbi, Amerikan İç Harbi, Fransa-Prusya Harbi ile gelişen; Rus-Japon Harbi, Balkan Harbi ve Birinci Cihan Harbi'yle birlikte iyice kristalize olan "*topyekûn harp*" yükselen bir değer haline gelmiştir.¹¹⁹⁵ Birinci Cihan Harbi yıllarında Osmanlı Devleti de mücadeleyi toplumun tüm tabakalarına yaymak adına büyük çaba harcamıştır. Bu amaçla yurt genelinde seferberlik ilan edilmiş, harp için kadınlar ve ihtiyarlardan dahi güçleri oranında yararlanılmıştır.¹¹⁹⁶

Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince Osmanlı ordusuna personel ve silah kadrosu sınırlaması getirildiğinden; Eylül 1919 tarihi itibarıyla tüm askeri kuvvetlerin toplamı 50 bin kişiyi geçmemektedir. Silah ve mühimmatın önemli bir bölümü İtilaf Devletleri'nce toplatılmış, ordunun elinde eski model, tip/mermi çapı bakımından standart olmayan silahlar kalmıştır. Bu kadar az asker ve silah-teçhizatla

¹¹⁹¹ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 100-101.

¹¹⁹² Özdemir, **a.g.t.**, s. 279. Yunanistan'ın uğradığı hezimet, işgal döneminde İzmir'de Yunanistan Yüksek Komiserliği yapan Aristidi Stergiadi tarafından "*büyük bir siyasi ve coğrafi hata*" olarak tanımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkzn.: Alexander Anastasius Pallis, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, (Çev.) Orhan Azizoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 23.

¹¹⁹³ Megret, **a.g.e.**, s. 23.

¹¹⁹⁴ Akad, **Modern Savaşın...**, s. 204-205.

¹¹⁹⁵ Beşikçi, "*Balkan Harbinde Osmanlı...*", s. 27-43.

¹¹⁹⁶ ATASE Arşivi, İSH-18/C Katalogu, Kutu No: 1352, Gömlek No: 208, Tarih: 09.10.1337.

işgal güçlerine karşı koymak mümkün değildir.¹¹⁹⁷ O halde yapılması gereken, harbi toplumun tüm katmanlarına yaymak, mücadeleyi bir halk savaşı haline getirmek ve topyekûnlaştırmaktır.¹¹⁹⁸ Halk boyun eğmeye razı edilmedikçe harp sona ermiş kabul edilemez,¹¹⁹⁹ gerçeğinden yola çıkarak Anadolu'nun farklı bölgelerinde ortaya çıkan Kuva-yı Milliye her şeyden evvel bir kitle hareketidir.¹²⁰⁰

Kuva-yı Milliye, nizami bir ordu teşkilatı şeklinde yapılandırılmamıştır. Çete olarak addedilen Kuva-yı Milliye birliklerinin bir Umumi Kumandanı, bir de Çete Kumandanı vardır. Çeteler iki oymağa ayrılmaktadır. “Müfreze” adı verilen oymaklar 50 kişiden oluşmakta ve “Müfreze Kumandanı” tarafından idare edilmektedir. 15 kişiden oluşan “Posta”lara ise “Posta Başı” kumanda etmektedir. Bütün bu oymaklar Umumi Kumandan'ın emrindedir. Müfrezelere dahil olan ve müşavirlik hizmeti veren subaylara “Mülhak” denilmektedir. Bütün çeteler birer “Akıncı Müfrezesi” şeklinde bağımsız olarak hareket etmektedir.¹²⁰¹

Modern gayrinizami harp teorisine göre gayrinizami kuvvetlerin kuruluşu; maksada, araziye, halkın karakterine, silah-teçhizat ve ikmal maddeleri durumuna, dış desteğin ölçüsüne, kendilerine karşı alınan tedbirlere ve liderlik özelliklerine göre değişmektedir. Bu kuvvetler; sivil gönüllüler ve zorla kuruluşa dâhil edilenler, asker kaçakları, muvazzaf askerler ve uzmanlar, harp esnasında birlikleriyle irtibatı kopmuş ya da bilerek geride bırakılmış askeri personel, firar etmiş harp esirleri ve hüküm giymiş mahkûmlar gibi gruplardan oluşmaktadır.¹²⁰²

Mücadele tarzı olarak gayrinizami harbi benimsemiş olan Kuva-yı Milliye birliklerini teşkil eden kadro da benzer bir personel kaynağına sahiptir.

¹¹⁹⁷ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: II, 2. Kısım, s. 33-34.

¹¹⁹⁸ Piao, **a.g.e.**, s. 16-17.

¹¹⁹⁹ Clausewitz, **a.g.e.**, s. 36.

¹²⁰⁰ Gerilla harbinin genel niteliği, kitlenin savaşa girmesidir. Kitle, kesin düşman olarak durumunu saptadı, savaşa adımını attı mı, gerisi kendiliğinden gelir. Karşısındaki gücü yenip, tüketinceye kadar sürdürür kavgayı. Ve şurası da kesindir ki, hiçbir zaman kendi topraklarını savunanlarla, o toprakları elde etmek isteyenler aynı olanaklara sahip değildirler. Yurtlarını koruyanlar, kendi topraklarında yenilmezler. Detaylı bilgi için bkz.: Toy, **a.g.e.**, s. 249-252. Bu ifade bize başka bir olayı çağrıştırmaktadır. Bir insanın nasıl cesaretsiz olabileceğine hayret eden bir cesaret, bir askeri arkadaşları arasında seçkin hale yükseltir. Bu, Shakespeare'in Sezar'a söylediği şu ünlü söze benzer: “Duyduğum en garip ve acayip şey şudur: İnsanın her canlı gibi vakti gelince ölmesi mukadder iken ondan korkmasıdır.” Detaylı bilgi için bkz.: Goltz, **a.g.e.**, s. 15-16.

¹²⁰¹ Şapolyo, **a.g.e.**, s. 48.

¹²⁰² Güneş, **a.g.t.**, s. 33-34.

Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu harp için gerekli insan kaynağını oluşturmuş ve halk dışarıdan gelen saldırıları öncelikle kendi bölgesinde durdurmaya çalışmıştır.¹²⁰³ Bir diğer ifadeyle Kuva-yı Milliye'nin insan kaynağı bölge halkıdır. Kuva-yı Milliye harekâtının gereklerini yerine getirebilecek muharebe kabiliyeti ise gerçekte bu tip bir harekât için özel bir eğitime ihtiyaç göstermekle birlikte; uzun süren harplerde kazanılan tecrübe, köylünün normal yaşamında silahlı olması, efe/zeybek takımının devamlı silah bulundurması ve zorunluluklar bu yetinin zaman içinde kendiliğinden gelişmesini sağlamıştır.¹²⁰⁴

Milli Mücadele'nin ilk silahlı mukavemet hareketlerinden biri olan Ödemiş müdafaasına katılan insan grubu, Kuva-yı Milliye'nin personel kaynağı hakkında ipuçları vermektedir. Celal Bayar'ın anlatımıyla bu mukavemet grubu; muvazzaf ve yedek subaylar, askerler, öğretmenler, zeybekler ve gönüllülerden oluşmaktadır.¹²⁰⁵ Alev Coşkun Kuva-yı Milliye birliklerinin, dağlardan düze inen zeybekler, asker kaçakları, hapishanelerden çıkarılan mahkûm ve zanlılar, milli ve vatani dürtülerle hareket eden gönüllüler, mühitin ileri gelenleri ve aşiretlerin önemli kişilerinden oluştuğu kanaatindedir.¹²⁰⁶ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi'ne göre Kuva-yı Milliye birlikleri; silah altında bulunan askerler, efeler ve çeteleri, gönüllüler, toprak sahipleri, eşraf ve sonradan silahlı altına alınan halktan teşkil edilmiştir.¹²⁰⁷ Alptekin Müderrisoğlu'na göre ise Kuva-yı Milliye'nin kökü halka dayanmakta, gövdesini yurtsever duygularla milli mücadeleye atılan gönüllüler teşkil etmektedir. Bu gövdenin dallarında ise her çeşitten insana rastlamak mümkündür. Bunlar; yükümlüler; gönüllüler; eşkiya, zeybek/efeler; adalatten kaçanlar; tutuklu ve hükümlüler; asker kaçakları; ayaklanmalara katılıp, af bekleyenler; yersiz-yurtsuzlar; maceraperestler; intikam almak isteyenler; milis kuvvetlerdir.¹²⁰⁸

Arşiv belgeleri ve literatüre kazandırılmış olan eserlerin birlikte değerlendirilmesiyle, yöreye ve döneme göre değişiklik göstermekle birlikte Kuva-yı

¹²⁰³ Ahmet Özdemir, "Savaş Esirlerinin Milli Mücadeledeki Yeri", **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6 (1990), s. 333.

¹²⁰⁴ Aydın, **a.g.e.**, s. 59-60.

¹²⁰⁵ Celal Bayar, **Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş**, Cilt: 7, Medya Ofset, İstanbul, 1997, s. 120-123.

¹²⁰⁶ Coşkun, **Ödemiş'te Kuvayı Milliye'nin...**, s. 80-81.

¹²⁰⁷ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 113 (Ocak 2002), Genelkurmay Basımevi, Ankara, s. II.

¹²⁰⁸ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 159-160.

Milliye birliklerinin insan kaynakları ana hatlarıyla aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

3.3.1. Askerler

Milli Mücadele'nin öncelikli kaynağı, Birinci Cihan Harbi'nden arta kalan kaynaklardır.¹²⁰⁹ Bu kaynaklar içinde sayısal olarak en büyük ve en organize gruplarından biri askerlerdir.¹²¹⁰

Subaylardan özellikle Kuva-yı Milliye birliklerine komuta etmeleri için faydalanılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın emir ve direktifleriyle Topçu Binbaşı Kemal (Doğan),¹²¹¹ Piyade Yüzbaşı Osman Nuri,¹²¹² Yüzbaşı Ratıp Bey, Yüzbaşı Salim ve Üsteğmen Asaf (Kılıç)¹²¹³ gibi isimler Kuva-yı Milliye Komutanlıkları'na atanmıştır.¹²¹⁴ Müstear isimlerle üniformasız olarak mücadele eden bu subayların sevk ve idaresindeki milli kuvvetler, özellikle Güney Cephesi'nde etkinlikle kullanılmıştır.¹²¹⁵ Döneme dair yazışmalardan Alaşehir Mevki Kumandanı Süleyman Sururi Bey'in "Kuva-yı Milliye Kumandanı" unvanıyla iş gördüğü¹²¹⁶ ve "milis zabitan"ın alacaklarının ödenebilmesi için maaş kanununa bir madde ilave edilmeye

¹²⁰⁹ Erikan, a.g.e., s. XVIII.

¹²¹⁰ Bayram Bayraktar, "Milli Mücadele'de Bir Toplum Örgütleme ve Dönüştürme Elemanı: Ordu ve Üst Yöneticiler", **Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Cilt: II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001, s. 401.

¹²¹¹ **Kozanoğlu Doğan Bey (Korgeneral Mehmet Kemal Doğan)**: 1879 yılında Üsküp'te doğmuş, 1900 yılında Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. 1909 yılında Harekât Ordusu'na katılmış, Eylül 1914'te Rauf (Orbay) Bey başkanlığındaki Afgan Seferi Heyeti'ne iştirak etmiştir. 1918 yılında Kafkas İslam Ordusu Topçu Müfettişi, 2 Kasım 1919'da Kuva-yı Milliye Komutanı olmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: **Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay...**, s. 252-254.

¹²¹² **Aydinoğlu Tufan Bey (Tümgeneral Osman Nuri Tufan)**: 1884 yılında Üsküp'te doğmuştur. 14 Aralık 1903'te girdiği Harp Okulu'ndan, 26 Eylül 1906'da Teğmen rütbesiyle mezun olmuş, akabinde Harp Akademisi'ni bitirmiştir. 30 Ağustos 1914'te Bağdat Heyeti Seferiyesi'ne katılmış, 24 Mayıs 1919'da Anadolu'ya geçmiş, 11'inci Tümen 127'nci Alay Komutanlığı yapmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: **Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay...**, s. 465-466.

¹²¹³ **Kılıç Ali Bey (Milis Albay Asaf Kılıç)**: 1890 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1906 yılında astsubay olmuş, 1909'da ise başarılı çalışmaları nedeniyle rütbesi teğmenliğe yükseltilmiştir. Birinci Cihan Harbi sırasında Çanakkale Muharebeleri'ne katılmıştır. Heyet-i Temsiliye kararıyla Maraş, Antep ve Havalisi Kuva-yı Milliye Komutanı olarak atanmış, kurduğu teşkilat ve topladığı kuvvetlerle 12 Şubat 1920'de Antep'e gelmiştir. Haziran 1920'de Çapanoğulları İsyanı'nın bastırılması için Yozgat Sıkıyönetim Amirliği'ne atanmış ve emrindeki Kılıç Ali Müfrezesi ile ayaklanmanın bastırılmasında etkili olmuştur. 22 Eylül 1920'de Ankara İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: **Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay...**, s. 502-503.

¹²¹⁴ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: IV, s. 67-68.

¹²¹⁵ Mesut Günsev, **Birinci Dünya Savaşı'ndan Körfez Savaşı'na Savaş Aldatmaları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998, s. 53.

¹²¹⁶ ATASE Arşivi, İSH-2/A Kataloğu, Kutu No: 37, Gömlek No: 154, Tarih: 18.09.1335.

çalışıldığı anlaşılmaktadır.¹²¹⁷ Bazı subaylar da Kuva-yı Milliye komutanlarının yanında askeri danışman olarak görev yapmışlardır.¹²¹⁸

Ordu mensuplarından isteyenler istifa ederek milli mukavemet teşkilatına katılabildiğinden, bir kısım subaylar bu yola başvurmuştur.¹²¹⁹ Yine çok sayıda subay firar etmek suretiyle Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır.¹²²⁰

Sadece muvazzaf subaylardan değil; emekli ve yedek subaylardan da istifade edilmiştir. Bu amaçla ihtiyat zabitlerinin Osmanlı ordusunda verilen maaş oranında bir ücretle Kuva-yı Milliye'de istihdam edileceklerine dair acele bir duyuru yapılması için Askerlik Şube Başkanlıkları'na talimat verilmiştir.¹²²¹ Ödemiş'te Hacılıyas sırtlarında Yunan işgaline karşı mukavemet gösteren grubun içinde önemli sayıda yedek subay vardır. Cephe Komutanlığı vazifesini de bu yedek subaylardan biri olan Ali Orhan (İlkuşun) Bey icra etmiştir.¹²²² Askeri okullardaki subaylar ve askeri öğrencilerden de Kuva-yı Milliye'ye katılanlar olmuştur. Kuleli Askeri İdadisi'nden okul müdürü, 2 yüzbaşı ve 70 talebenin Kuva-yı Milliye'ye katılmak üzere okuldan ayrılmaları bu durumun örneklerinden biridir.¹²²³ Jandarmanın kâmilen Kuva-yı Milliyeci olduğu ve askerlerin Kuva-yı Milliye'ye katılmak üzere kıtalarından firar ettiğine dair kayıtlar da bulunmaktadır.¹²²⁴

Stratejik bölgelerde konuşlu bazı ordu birlikleri ise tamamen Kuva-yı Milliye kimliğine büründürülmüştür. Albay Şefik (Aker) Bey, 57'nci Fırka'nın nizamiye birliklerini Kuva-yı Milliye maskesi altında Yunanlılara karşı kullandığını anlatmaktadır.¹²²⁵ 20'nci Kolordu'nun emriyle 11'nci Fırka'dan 2 bine yakın personelin Kuva-yı Milliye teşkilatına kaydırılması bu durumun örneklerinden biridir.¹²²⁶ Düzenli ordu birliklerinin Kuva-yı Milliye maskesi altında kullanılmasının

¹²¹⁷ ATASE Arşivi, İSH-5/C Kataloğu, Kutu No: 161, Gömlek No: 79, Tarih: 11.01.1336.

¹²¹⁸ Ercan, *a.g.m.*, s. 233.

¹²¹⁹ Bayar, **Ben de Yazdım...**, Cilt: 8, s. 181.

¹²²⁰ ATASE Arşivi, İSH-9/A Kataloğu, Kutu No: 519, Gömlek No: 150, Tarih: 28.05.1336.

¹²²¹ A.Ü. TİTE Arşivi, Kutu No: 297, Gömlek No: 65, Belge No: 1, Tarih: 25.07.1335.

¹²²² TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya No: 25, Belge No: 141-0015, Tarih: 26.01.1952 ve Belge No: 141-0016, Tarih: 03.01.1950.

¹²²³ ATASE Arşivi, İSH-10/A Kataloğu, Kutu No: 575, Gömlek No: 170, Tarih: 06.05.1336.

¹²²⁴ ATASE Arşivi, İSH-9/A Kataloğu, Kutu No: 527, Gömlek No: 77, Tarih: 15.06.1336.

¹²²⁵ M.Şefik (Aker), *a.g.m.*, s. 5.

¹²²⁶ ATASE Arşivi, İSH-7/B Kataloğu, Kutu No: 326, Gömlek No: 100, Tarih: 18.12.1335.

temel gerekçesi ise Mondros Mütarekesi hükümleri ve İtilaf Devletleri'nin tepkisini çekmemeye yönelik gayrettir.¹²²⁷

Siyaset adamı ve gazeteci Sabahattin Selek, Milli Mücadele'ye katılan subayların kökeniyle ilgili dikkate değer bir tespitte bulunmaktadır. Selek'e göre, bu subayların büyük çoğunluğu İttihatçı veya İttihatçı sempatanıdır ve Birinci Cihan Harbi'ndeki yenilginin utancını duyan bu insanların tekrar harbe girme nedeni, şereflerini ve vatanlarını kurtarmaktır.¹²²⁸

3.3.2. Köylüler

Köylülerin eskiden beri gerilla hareketlerini beslemiş olmaları enteresandır. Chouanlar, Fransızlara karşı çarpışan İspanyol gerilla birlikleri, İngilizlere mukavemet eden Boer müfrezeleri ve Spatistalar elemanlarının hemen tamamını köylülerden temin etmişlerdir.¹²²⁹ Gerilla harbinin tanınmış teorisyenlerinden Mao Tse-tung da mücadelesinde köylülere dayanmış ve bu durumu, "*Halk ordusu yoksa, halkın hiçbir şeyi yok demektir.*"¹²³⁰ sözüyle özetlemiştir.

Anadolu coğrafyasında verilen gerilla harbinde de köylülerden ziyadesiyle istifade edilmiştir.

Osmanlı Hükümeti'nin 14 Mart 1914 verilerine dayanarak, çeşitli vilayetler ve bağımsız mutasarrıflıklar için 14 Nisan 1919'da yayınlanan nüfus tahminine göre Misak-ı Milli sınırları içinde kalan toplam nüfus 14.118.968 kişidir.¹²³¹ Bu sayıdan Rum ve Ermeni nüfus çıkarıldığında 14 Nisan 1919 tarihi itibarıyla toplam Türk nüfusun 12.363.062 kişi olduğu anlaşılmaktadır. Bu nüfusun yüzde sekseninin kırsal alanlarda yaşadığı, tarım ve hayvancılıkla uğraştığı bilinmektedir ki,¹²³² genel toplam içinde çok önemli bir yekûn teşkil eden bu köylü nüfus, Kuva-yı Milliye'nin temel insan kaynağını oluşturmuştur. Kuva-yı Milliye Komutanları'ndan Osman Tufan Bey, Çukurova Kuva-yı Milliyesinin nüvesini askerlik yapmış ve bir silaha sahip

¹²²⁷ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 131.

¹²²⁸ Selek, **Milli Mücadele-I...**, s. 108.

¹²²⁹ Walter Laqueur, "*Gerilla Hakkında Oniki Tez*", **Günümüzde Gerilla ve Terörizm: Şiddet Yoluyla Politika**, (Naşir) Rolf Tophoven, (Çev.) Eşref Bengi Özbilen, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1993, s. 135-136.

¹²³⁰ Piao, **a.g.e.**, s. 31.

¹²³¹ Tevfik Çavdar, **Milli Mücadele'ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm**, Cilt: I, Çağdaş Matbaacılık, İstanbul, 2001, s. 15-17.

¹²³² Suna Kili, **Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s. 77.

olan köylülerin iştirakiyle oluşturmuştur.¹²³³ “İstiklâl Yolu” olarak bilinen İnebolu-Ankara arasında mal ve malzeme taşıyanlar yine bu insanlardır.¹²³⁴

Bu dönemde TBMM Hükümeti tarafından tarım ve hayvancılık alanındaki üretime mani olmamak ve bu büyük halk kitlesini kazanmak adına köylü sınıfına bazı ayrıcalıklar getirilmiştir. Köylülerin Kuva-yı Milliye’ye katılımı gönüllülük esasına dayalı olduğundan, Kuva-yı Milliye birliğini bırakıp köyüne giden bir kişi düzenli orduda olduğu gibi asker kaçağı sayılmamıştır.¹²³⁵ Yine TBMM’de köylü sınıfı lehine bir dizi kanun çıkarılmış, ağnam vergisi¹²³⁶ köylü lehine olacak şekilde yeniden düzenlenmiş ve Baltalık Kanunu’nu kabul edilerek, köylünün orman sahibi olması sağlanmıştır.¹²³⁷

Bununla birlikte, dahili ve harici düşmanlarca, köylü nüfusun Kuva-yı Milliye’ye destek vermesini önlemek amacıyla planlı propaganda faaliyetleri yürütülmüştür. İstanbul Hükümeti, Anadolu’nun işgalden kurtulması amacıyla verilen mücadeleyi engellenmeye çalışmış, seferberlik çağrısında bulunmak ve asker toplamaya kalkmak “vatan hainliği” olarak nitelendirilmiştir.¹²³⁸ Ayrıca Kuva-yı Milliyeciler, dini inançlarına son derece bağlı köylülere “din ve devlet düşmanı Bolşevikler” olarak lanse edilmiş, onlarla işbirliği yapanlar da vatan haini olmakla suçlanmış ve idamları istenmiştir. Bu olumsuz propaganda faaliyetlerinin de etkisiyle, köylü kesimin önemli bir kısmı Milli Mücadele’nin başlangıcında harbe tepki göstermiş, hatta pek çok bölgede işgal güçleriyle işbirliği ya da padişaha körü körüne bağlılık nedeniyle iç ayaklanmalar çıkmıştır. Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey’in Meclis’te, 10 Mayıs 1336 tarihli Anzavur Ayaklanması hakkındaki konuşması köylünün psikolojisini çok net bir biçimde yansıtmaktadır:

“... Anzavur’un propagandaya verdiği ehemmiyet hakikaten şayanı ehemmiyettir. Otuz haneden mürekkep bir köy halkının yedi sekiz yüz mevcutlu bir kuvvetimize saatlerce mukavemet ettikten sonra ve o köy harap ve türap olduktan sonra arzı teslimiyet ettikten

¹²³³ Yorulmaz, *a.g.m.*, s. 359.

¹²³⁴ Merdanoglu, *a.g.e.*, s. 195. Arşiv belgeleri arasında da Kuva-yı Milliye bünyesindeki köylülere dair bilgiler bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: ATASE Arşivi, İSH-1 Katalogu, Kutu No: 37, Gömlek No: 126, Tarih: 22.07.1335.

¹²³⁵ Çetin, *a.g.m.*, s. 181.

¹²³⁶ Ağnam Vergisi: Et, süt ve derilerinden istifade edilen çatal ve bütün tırnaklı hayvanlar üzerinden alınan vergidir. Kökü dini esaslara dayanan ve Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna kadar giden bu verginin oranı kırkta bir (% 2,5)’dir. 1919 yılı bütçe gelirlerinin % 12-13’ü Ağnam Vergisi’nden oluşmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 88-89.

¹²³⁷ Çetin, *a.g.m.*, s. 182.

¹²³⁸ ATASE Arşivi, İSH-1 Katalogu, Kutu No: 36, Gömlek No: 42, Tarih: 01.10.1335.

sonra kendilerinden icra edilen tahkikat ve tetkikatta pek samimi olarak itiraf etmişlerdir ki; (Kuvayi Milliye İzmir’i Yunanlılar’a vermiş, İstanbul’da Halifemizi İngilizlere satmış, şimdi Padişah el altından Anzavur Paşa’yı Gavur imamı göndermiş fetva çıkarmış, beni milletim kurtarsın) demiş. Bu hisle köylü de silaha sarılmış ve ölümü hayata tercih ederek pek şiddetli hücumlar etmiştir.”¹²³⁹

Yıllardır süren harplerin vermiş olduğu yorgunluk ve bezginliğin de etkisiyle Milli Mücadele’nin başlangıcındaki bazı olumsuz tavırlara rağmen, ülkenin içinde bulunduğu durumun anlaşılması ve TBMM Hükümeti’nin uyguladığı başarılı psikolojik harp faaliyetlerinin ardından bilinç düzeyi yükseltilen veya kanaat önderlerince ikna edilen Anadolu köylüsü, elinde avucunda ne varsa Milli Mücadele’nin başarıya ulaşması için seferber etmiştir.

3.3.3. Çeteler

Dağa çıkmak, eski bir Jön Türk geleneğidir. Kolağası Resneli Niyazi Bey’in, 3 Temmuz 1908 tarihinde “*hürriyet ve adalet namına*” Rumeli’de dağa çıkmasıyla başlayan olaylar silsilesini, Eyüp Sabri Bey komutasındaki Ohri Milli Taburu ve kurmay binbaşı Enver Bey’in dağa çıkması takip etmiştir.¹²⁴⁰ Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından “*komitacı*” Fuat Balkan’ın ifadesiyle; komitacılık, soygunculuk değil; vatanseverliğin en ileri safhasıdır ve komitacı memleketin selameti için her yola başvurabilir.¹²⁴¹

Anadolu’da “*çete*”, hem gayrinizami harp, hem de gayrinizami harbin icracısı anlamında kullanılmaktadır.¹²⁴² Çeteler genellikle edilgen konumda olan insanların, makûs talihlerini yenemeyeceklerini ve hakkın verilen bir lütuf olmadığını anladıklarında haklarını zor kullanarak almak adına başkaldırıp, isyan eden kişilerden oluşur.¹²⁴³ Çete dağa çıktıktan sonra yöntem olarak, taktik olarak tümüyle gerillacılık metodu işlemektedir.¹²⁴⁴ Çete harbi, otoritenin hiçe sayılmasını ve kanunların ihlâlini bir meziyet, bir fazilet gibi gösterir.¹²⁴⁵ Anadolu’da çete deyince ilk akla gelenler “*efe*” ve “*zeybekler*”dir. Bazı yazarlarca “*sosyal haydut*” olarak tanımlanan bu grubun “*sosyal*” olarak nitelendirilmesinin nedeni, yasadışı

¹²³⁹ Çetin, *a.g.m.*, s. 183-190.

¹²⁴⁰ Çetin, *a.g.e.*, s.78.

¹²⁴¹ Metin Martı, *İlk Türk Komitacı Fuat Balkan’ın Hatıraları*, Arma Yayınları, İstanbul, 1998, s. 7.

¹²⁴² Safi, “*Üç Tarz-ı Çete*”, s. 85-87.

¹²⁴³ Sabri Yetkin, *Ege’de Eşkiyalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 5.

¹²⁴⁴ Toy, *a.g.e.*, s. 151.

¹²⁴⁵ Hart, *Avrupa’nın Savunması*, s. 59.

davranışlarının bireysel olmaktan çok, toplumsal olaylara dayanması ve toplumda bu yasadışılığın benimsenip desteklenmesidir.¹²⁴⁶ Efe/zeybekliğin halk arasında değerli ve hatta şerefli bulunmasının bir başka sebebi de zeybekliğin yiğitlik, egemenlik anlamında kabul edilmesi ve Türk insanının bu tür fiil ve hareketleri psikolojik olarak çekici bulmasıdır.¹²⁴⁷

Mevcut otoriteye başkaldırarak dağa çıkmış olan efe/zeybeklerin önemli bir kısmı, Yunan işgalinin yayılması üzerine çeteciliği bırakarak, Kuva-yı Milliye'ye katılmışlardır. Bu gruba sempati besleyen ve efeleri doğal lider olarak gören yöre halkı da efe ve zeybeklerin etrafında toplanmıştır.¹²⁴⁸ Milli hareketin başlamasıyla özellikle Aydın ve Ödemiş havalisi zeybekleri eşkıyalığı bırakarak vatan hizmetine girmişlerdir.¹²⁴⁹ Albay Şefik (Aker) Bey, başlangıçta her biri bir zeybek reisinin veya vekillerinin ya da geldikleri köylerce seçilen reislerin komutası altında bulunan 30-100 mevcutlu kuvvetlere, işgal güçlerine karşı birer cephe verildiğini, bunlara halk arasında “çete” adı verildiğini; ancak bu çirkin tabiri kaldırarak “savaşçılar” adını verdiklerini (Gökçen Efe Savaşçıları ya da Kavalalı Köyü Savaşçıları) ifade etmiştir.¹²⁵⁰

Eylül 1919 tarihi itibarıyla Batı Anadolu'da milli kuvvetler; Ayvalık, İvrindi, Soma, Akhisar, Salihli, Bozdağ (Büyük Menderes) kesimlerinde toplanmış, yaklaşık 6.600 kişilik bir mevcuda sahiptir. Özellikle Bozdağ kesiminde ağırlıklı olarak efe/zeybeklerden kurulu 15 kadar “efe müfrezesi” bulunmaktadır. Toplamları 1.800 civarında olan ve başlarında bulunan efelerin isimleriyle adlandırılan bu müfrezeler Demirci Mehmet Efe'nin emir ve komutasındadır.¹²⁵¹ 1920 yılında Dâhiliye Vekâleti tarafından cephe gerisine Demirci Kaymakamı olarak atanan ve sonrasında Akıncı Beyliği de yapan İbrahim Ethem Bey, dağlarda gezmekte olan bir kısım silahlı kişilerin, peyderpey müfrezelere iltihak ettiğini ve bunlardan istifade

¹²⁴⁶ Çetin, *a.g.m.*, s. 180.

¹²⁴⁷ M.Şefik Aker, **57'nci Tümen Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006, s. 125-126.

¹²⁴⁸ Aydın, **a.g.e.**, s. 56-57. Batı Cephesinde Kuva-yı Milliye'nin personel kaynaklarından subaylar ile Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe gibi isimleri (asker-sivil müşterek yapı) birlikte gösterir fotoğraf EK-16'da sunulmuştur. Kaynak: A.Ü. TİTE Arşivi, K: 38, G: 41.

¹²⁴⁹ ATASE Arşivi, İSH-4/B Katalogu, Kutu No: 111, Gömlek No: 19, Tarih: 20.01.1336.

¹²⁵⁰ Aker, **a.g.e.**, s. 238.

¹²⁵¹ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: II, 2. Kısım, s. 33-34.

edildiğini söylemektedir.¹²⁵² Milli Mücadele'ye katılan gönüllülerin çoğunu eski asker ya da çete mensupları oluşturmakla birlikte;¹²⁵³ efe/zeybeklerin Milli Mücadele'ye katılımları her zaman kendiliğinden olmamıştır. Albay Şefik (Aker) Bey, efeleri ikna ederek, kendi yanına çekebilmek için elde bol miktarda silah-teçhizat bulunduğu ve “*hilaf-ı hakikat olarak*” İstanbul'dan milleti ayaklandırmak için gizli emir aldığını söylemek durumunda kaldığını anlatmaktadır.¹²⁵⁴

Sadece Batı Cephesi'nde değil; Güney Cephesi'nde de gerek kendiliğinden gerekse TBMM Hükümeti marifetiyle kurulan/kurdurulan çeteler başarılı mücadeleler vermişlerdir. Özellikle Çukurova'da Milli Mücadele Dönemi öncesi var olan çetelerden istifade edildiği gibi, mukavemet harekâtının başlamasıyla birlikte bölge halkından yeni çeteler de teşkil edilmiştir.¹²⁵⁵

3.3.4. Tutuklu ve Mahkûmlar

Balkan Harbi'ne gönüllü yazılanlar arasında cinayet, yol kesme, çetecilik gibi suçlardan hüküm giymiş mahkûmlar da vardır.¹²⁵⁶ Özellikle çete işlerine karışan mahkûmlar, çete harbini ve bölge arazisini tanımaları nedeniyle müşterek müfrezelerde faydalı olmuşlardır. Bunların dışında, sadece mahkûmlardan oluşan birlikler de kurulmuştur. Halil (Kut) Bey tarafından İstanbul hapishanelerinden, içlerinde hırsız, ayyaş, kumarbaz, dolandırıcı, katil ve canilerin de bulunduğu 4 bin kadar gönüllü seçilmiştir. 45 günlük eğitimin ardından avcı teçhizatı ile donatılan bu birlik, denizden Kumburgaz sahiline çıkarılmış ve Bulgarlar üzerinde kısmen baskın tesiri yaratılmıştır.¹²⁵⁷

Dolayısıyla tutuklu ve mahkûmların gayrinizami harp amacıyla kullanımları Balkan Harbi esnasında tecrübe edilmiş bir olgudur. İçte işbirlikçiler, dışta ise İtilaf

¹²⁵² İbrahim Ethem Akıncı, **Demirci Akıncıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1978, s. 184.

¹²⁵³ Steinhauß, **a.g.e.**, s. 98.

¹²⁵⁴ Bayar, **Ben de Yazdım...** Cilt: 6, s. 145-146.

¹²⁵⁵ Yorulmaz, *a.g.m.*, s. 359-363.

¹²⁵⁶ Tutuklu ve mahkûmların bağımsızlık harplerine katılmalarının sosyolojik açıdan geçerli bir açıklaması vardır. Toplumsal bir hareketinin yandaşlarında sadakat sağlamak için uyguladığı yöntemlerden biri de onlarda tövbe-kâr bir suçlunun ruh halini yaratmaktır. Bu amaçla, kişiyi yalnız aciz ve kısır olmakla değil; ayrıca aşağılık olarak damgalar. Kurtuluş ise ancak suçlu kişiliğin kutsal toplum birliği içinde erimesine bağlıdır. Haçlı Seferleri'ne gönüllü toplama kampanyalarını sürdüren keşişlerden, Sovyetler Birliği'ne kadar her toplum hareketinde adi suçlulara karşı şefkat gösterildiği bilinen gerçeklerdendir. Çünkü kutsal bir amacı kucaklayan suçlu kişi, can ve mal endişesine düşmüş birine oranla hayatını daha kolay tehlikeye atacak ve kutsanan amacın savunulmasında daha haşın davranacaktır. Detaylı bilgi için bkz.: Kayabalı, Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 130.

¹²⁵⁷ Güneş, **a.g.t.**, s. 97-98.

Devletleri ile mücadele edildiği Milli Mücadele Dönemi'nde yine aynı yola başvurulmak zorunda kalınmıştır. Tutuklu ve mahkûmların tahliyelerinin bazıları kişisel girişimler sonucu, bazıları ise merkezi karar alma mekanizmasının iradesiyle gerçekleştiğinden, tamamı aynı şartlarda ve aynı tarihte olmamıştır.

Düzenli ordunun kurulması öncesinde Kuva-yı Milliye içinde büyük yararlılıkları görülen; ancak sonrasında yaşanan fikir ayrılıkları nedeniyle Yunan saflarına geçerek Milli Mücadele aleyhinde çalışan Çerkez Ethem'in anılarında bu gruba ait dikkat çekici ifadeler bulunmaktadır. Çerkez Ethem; Mutasarrıf ile yaptığı görüşme neticesinde Kütahya ve çevresindeki hapisanelerde bulunan mahkûmlardan 400 kadarını tahliye ettirdiğini, bunlara 150 kadar gönüllüyü de eklediğini ve başarılı olmaları halinde affedileceklerini söylediği bu “*katiller taburu*”ndan Yunan ordusuyla yapılan mücadelede büyük verim aldığını söylemektedir.¹²⁵⁸

57'nci Fırka Komutanı Şefik (Aker) Bey de anılarında, Kuva-yı Milliye birlikleri içindeki eski suçlulara değinmiştir. Şefik Bey'e göre, bunların milli harekete dâhil olması, şehir halkından bir kısmını, özellikle de zenginleri ve muhalifleri rahatsız etmiş ve Harbiye Nezareti'ne şikayette bulunmuşlardır.¹²⁵⁹ Yapılan değerlendirmeler neticesinde; cepheye gelip savaşçıların arasına katılan eski suçluların bazılarının varlığından ve vatansever nüfuzundan önemli yararlar sağlandığı, bunların yakalanıp resmî makamlara teslim edilmelerinin mücadeleyi olumsuz yönde etkileyeceği ve birçoğunun firar ederek eşkıyalığa dönmesine sebep olacağı, bunların şu anda verdikleri zararların eşkıyalık yaptıkları zamanlara oranla daha hafif olduğu kanaati hâsıl olmuştur.¹²⁶⁰

Güney Cephesi'nde ise Urfa ve Maraş'ta Kuva-yı Milliye'nin teşkili esnasında mahkûmlardan istifade edilmiştir. Urfa'da Kuva-yı Milliye teşkilâtını

¹²⁵⁸ Çerkez Ethem, **Anılarım**, Berfin Yayınları, İstanbul, 1994, s. 60-63.

¹²⁵⁹ Aynı dönemde İstanbul Hükümeti'nin kontrolündeki bölgelerde, hapisanelerin teftiş yetkisi Mütareke Komisyonu üyelerine verilmiş, bunlar İstanbul ve Anadolu'daki hapisaneleri (görünüşte) sağlık koşulları, işe-ibate kolaylıkları yönünden teftiş edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Tülay Alim Baran, “*Mütareke Döneminde İtilaf Devletlerinin Hapishaneler Üzerindeki Denetimi*”, **Bellekten**, Cilt: LXXII, Sayı: 3263 (2008), s. 155-174. İtilaf Devletleri'nin bu sayede çok sayıda gayrimüslim tebaayı hapisten çıkardığı, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karıştığı ve karmaşaya neden olduğu aşikârdır. Bu çabanın, hapisaneleri kontrol altında tutarak, buradaki Türk kökenli tutuklu ve mahkûmların Milli Mücadele'ye katılmasının önüne geçmek amacına matuf olup-olmadığı bilinmemektedir.

¹²⁶⁰ Aker, **a.g.e.**, s. 312-313.

kuran Yüzbaşı Ali Saip (Ursavaş), 9 Şubat 1920’de Urfa’da yapılması kararlaştırılan millî harekât için Urfa Hapishanesi’ndeki tutuklu gençlerin çıkarılmasının sağlayarak, onları silahlandırmış ve Milli Mücadele’ye dâhil edilmelerini sağlamıştır. Maraş’ta da hapishanedeki tutuklulardan aynı amaçla faydalanılmıştır.¹²⁶¹

Mahpus ve mevkûfların Kuva-yı Milliye tarafından kullanılmasına dair kayıtları arşiv belgelerinde de görmek mümkündür. Adapazarı’ndaki mahpus ve mevkûfların Kuva-yı Milliyeciler tarafından tahliye edilmeleri hususu bunun örneklerinden biridir.¹²⁶² Yine hapishanelerde bulunan “*Umûm mevkûf ve mahkûm namına*” on beş kadar tutuklu ve mahkûmun yazdığı 23 Haziran 1920 tarihli dilekçede; vatan toprakları işgal edilmekte, devletin ve milletin namusu çiğnenmekteyken 400 kişiden fazla babayiğit ve her türlü eziyete tahammül edebilen kimselerin suç ve günahlarına bakılmayarak asker ve çetelerle birlikte düşmana karşı savaşmaları gerektiği vurgulanmakta ve hapishaneden çıkmalarına müsaade edilirse cansiperane savaşacaklarına ve başlarındaki amire tamamen itaat edeceklerine yönelik taahhütte bulunmaktadır. Bahsekonu müracaat Adliye Vekaleti ve Heyet-i Vekile tarafından olumlu karşılanmış,¹²⁶³ tutuklu ve mahkûmlardan gönüllü olanlar Temmuz ayında muhtelif harp cephelerine sevk edilmiştir.¹²⁶⁴ Ancak silah-teçhizatla donatılan bu şahısların firar ettiği veya eşkıyalığa başladıkları, bu nedenle asayişin bozulduğu gibi, bunları yakalamak üzere cepheden jandarma çekilerek peşlerine gönderilmek zorunda kalındığı, mahkûm ve mevkûfların husule getirdiklerin zararın, temin ettiklerin faydadan daha fazla olduğu gibi gerekçelerle bu uygulamadan 12 Eylül 1920 tarihinde vazgeçilmiştir.¹²⁶⁵

Milli Mücadele Dönemi sonrasında, ülke müdafaasına iştirak edenlerin affına dair Adliye Encümeni’nce bir tezkere tanzim edilmiş ve 17 Kasım 1924 tarihinde onaylanan bahse konu tezkere 18 Kasım 1924 tarihinde ilgili birimlere yazı ile bildirilmiştir.¹²⁶⁶

¹²⁶¹ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: IV, s. 78-105.

¹²⁶² ATASE Arşivi, İSH-9/A Kataloğu, Kutu No: 527, Gömlek No: 53, Tarih: 10.05.1336.

¹²⁶³ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu: 31, Gömlek: 175, Sıra No: 2, Tarih: 09.09.1336.

¹²⁶⁴ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu: 31, Gömlek: 175, Sıra No: 2, Tarih: 20.12.1336.

¹²⁶⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu: 31, Gömlek: 175, Sıra No: 2, Tarih: 12.09.1336. Bahse konu arşiv belgesi EK-17’de sunulmuştur. ATASE arşivinde bulunan başka bir belgede ise 1 Haziran 1920 tarihinden itibaren suçluların Kuva-yı Milliye’ye alınmamasının istendiği görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: ATASE Arşivi, İSH-14/A Kataloğu, Kutu No: 1009, Gömlek No: 150, Tarih: 01.06.1336.

¹²⁶⁶ BCA, Fon Kodu: 3-10, Kutu: 31, Gömlek: 175, Sıra No: 38, Tarih: 20.11.1336.

3.3.5. Aşiretler

Padişah II. Mahmut Dönemi'nde, Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Mısır Harbi'nde umuma yönelik askerlik çağrısında bulunulmuş, düzenli ordu teşkilatına dâhil edilemeyen Arnavudluk, Lazistan ve Kürt kabile/aşiretlerinin yaşadığı bölgelerden ücretli savaşçı istihdamına gidilmiştir. O dönemde kabilevi taassupları kadar dini taassupları da güçlü olan bu toplulukları Osmanlı Devleti safında yer almaya ikna etmek için para yanında, dini telkin ve belli oranda tehdide başvurulmuştur.¹²⁶⁷ II. Abdülhamit Dönemi'nde de Kürt kartına başvurulmuş,¹²⁶⁸ Doğu Anadolu'daki Kürt ve Türkmen aşiret gönüllüleri ile 4'üncü Ordu bölgesindeki Arap aşiretlerinden başıbozuk süvari kıtaları oluşturulmuştur.¹²⁶⁹

Milli Mücadele yıllarında aşiretlere yönelik faaliyetler birden fazla boyut taşımaktadır. Bunlardan ilki, aşiretlerin İtilaf Devletleri tarafından kullanılmasının önlenmesidir. Çünkü Anadolu'nun işgali sırasında İngilizler maddi unsurları da kullanarak Kürt aşiretleri elde etme ve bölgenin işgalini kolaylaştırma çabası içine girmiştir.¹²⁷⁰ İkinci boyut, Kürt aşiretlerinin kendi aralarında birleşerek devlete karşı tavır almasının önüne geçilmesi ve önemli bir yekûn teşkil eden bu kuvvetin düşman kuvvetlerine karşı kullanılmasıdır. Nitekim 13'üncü Kolordu Komutanı Albay Ahmet Cevdet Bey imzasıyla 8 Temmuz 1919 tarihinde Diyarbakır'dan Harbiye Nezareti'ne gönderilen raporda; Kolordu'nun sorumlu olduğu Diyarbakır, Bitlis ve Elâziz (Elazığ) vilayetlerinde 50-60 bin kadar silahlı aşiret kuvveti olduğu, bu kuvvetlerin birbirinden ayrı ve dağınık olarak yaşamaları ve aralarındaki husumet dolayısıyla asayişin temin edilebildiği anlatılmaktadır. Raporda ayrıca, herhangi biri tarafından birleştirilmeleri halinde Kolordu'nun bunlarla başa çıkamayacağı; dışarıdan bir kuvvetin bu mıntıkeyi işgale yeltenmesi durumunda ise bu kuvvetlerin mukavemet amacıyla kullanılabileceği belirtilmektedir. Bu amaçla tarafsız heyetlerin aşiretler içerisinde uzun süre dolaşması,¹²⁷¹ onları fikren hazır duruma getirmesi ve

¹²⁶⁷ Gültekin Yıldız, *a.g.e.*, s. 231-233.

¹²⁶⁸ Stone, *a.g.e.*, s. 135.

¹²⁶⁹ Erickson, *Büyük Hezimet...*, s. 21-22. Arşiv belgelerine göre bu alaylar; Arap, Kürt ve Karapapak olmak üzere üç büyük gruptan mürekkeptir. Detaylı bilgi için bkz.: BOA, Dosya: 101, Gömlek: 48, Tarih: 27 Teşrin-i evvel 310 (8 Kasım 1894).

¹²⁷⁰ *Türk İstiklâl Harbi...*, Cilt: IV, s. 13.

¹²⁷¹ Burada 13'üncü Kolordu Komutanı tarafından, üstü kapalı olarak, psikolojik harekât usullerinin uygulanması suretiyle bölge halkının kazanılması tavsiye edilmektedir. Raporda adı geçen "tarafsız

bu durumun menfaatleri gereği olduğuna ikna etmesi gerektiği anlatılmaktadır.¹²⁷² Bu rapordan birkaç ay sonra yüzbaşı Ali Saip (Ursavaş), mutasarrıf ve Urfa ileri gelenlerinin de yardımıyla aşiretlerden de istifade ederek Urfa'da Kuva-yı Milliye teşkilâtını kurmuştur.¹²⁷³ Yine Urfa'da Fransızlarla muharebelerin başlaması üzerine Milli Aşireti'nden yardım istendiği de bilinmektedir.¹²⁷⁴ Bu aşiretlerin bir kısmı dini/millî hassasiyetler ve/veya farklı beklentilerle Anadolu'nun savunmasına katkıda bulunmuşlardır.¹²⁷⁵

Mustafa Kemal Paşa Maraş'ta da işgal kuvvetlerine karşı gerilla tarzı mukavemet gösterilmesini istemiş,¹²⁷⁶ bu bölgede bulunan aşiretlerin inatçılıklarına da vurgu yaparak, Fransızlarla girişilecek ilk mücadele sonrasında aşiretlerin sürekli olarak harbin içinde olacağına dikkat çekmiştir.¹²⁷⁷ Ancak aşiretlerin başarısı tartışmalıdır. Çünkü Karaköprü Köyü'nden Mutasarrıf Ali Rıza imzasıyla Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen 17 Mart 1920 tarihli bir telgrafta; Urfa şehrinin 39 gündür harp halinde olduğu, Fransızların yoğun ateşi altında artık aşiretlerin kalabalıktan başka bir işe yaramayacağını anlaşıldığı için Fransızlara, sivil kıyafet almış düzgün kuvvetlerle son darbeyi vurmaya üzere tedbir alınması gerektiği belirtilmektedir.¹²⁷⁸ Mustafa Kemal Paşa tarafından 21 Nisan 1920'de Antep'te Kılıç Ali Bey'e gönderilen bir talimatta ise Urfa Kuva-yı Milliyesi'nin Suruç'ta aşiretlerle Fransızları mağlup ederek Siftek istasyonuna doğru ricate mecbur ettiği bildirilmiştir.¹²⁷⁹ Bu dönemde özellikle Urfa'da Fransızlara karşı Milli, Bucak, Bedelli, Dögerli, Indelli, Gazze ve Şeyhanlı Aşiretleri'nden toplam 1.500 kişilik bir kuvvetin kullanıldığı bilinmektedir.¹²⁸⁰

heyet" ise pek tabidir ki, bölge insanının hassasiyetlerini bilen, ehliyet ve otorite sahibi, ikna kabiliyeti yüksek kişilerden teşekkül edecek "*profesyonel*" bir heyet olacaktır.

¹²⁷² **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 10 (Aralık 1954), E.U. Basımevi, Vesika No: 231.

¹²⁷³ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: IV, s. 78.

¹²⁷⁴ ATASE Arşivi, İSH-4/B Katalogu, Kutu No: 115, Gömlek No: 126, Tarih: 21.01.1336.

¹²⁷⁵ Janet Klein, **The Margins of Empire: Kurdish Militias in the Ottoman Tribal Zone**, Stanford University Press, California, 2011, p. 172-173.

¹²⁷⁶ Selek, **Millî Mücadele-II...**, s. 16.

¹²⁷⁷ Seyfettin Turhan, **Atatürk'te Konular Ansiklopedisi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 260.

¹²⁷⁸ **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 103 (Ocak 1997), Genelkurmay Basımevi, Vesika No: 2888.

¹²⁷⁹ **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 14 (Aralık 1955), Genelkurmay Basımevi, Vesika No: 364.

¹²⁸⁰ Selek, **Millî Mücadele-II...**, s. 17.

3.3.6. Diğer Gruplar

Kuva-yı Milliye'nin omurgasını askerler, köylüler, çeteler, tutuklu ve mahkûmlar ile aşiretler oluşturmakla birlikte, toplumun hemen her kesiminin iştiraki söz konusudur. Bu katılımcı kitle; polisler, bürokratlar/devlet memurları;¹²⁸¹ halk, milis kuvvetler;¹²⁸² Kuva-yı İnzibatiye'den dönenler;¹²⁸³ düşman ordusunda görevli Müslüman askerler;¹²⁸⁴ gönüllüler¹²⁸⁵ ve ücretli gönüllü askerler;¹²⁸⁶ kıtalarından firar edenler ve bakayalar;¹²⁸⁷ ihtiyat taburları,¹²⁸⁸ askerlik şubeleri,¹²⁸⁹ Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Demirci Mehmed Efe gibi çete reisleri tarafından silah altına alınması istenilenler;¹²⁹⁰ esaretten dönen Osmanlı harp esirleri¹²⁹¹ başlıkları altında toplanabilir.¹²⁹² Özetle aynı ortak amaç etrafında toplanmış güçlerin bileşkesi olarak değerlendirilebilecek olan Kuva-yı Milliye'nin ana personel kaynağı Anadolu insanıdır.¹²⁹³

¹²⁸¹ ATASE Arşivi, İSH-10/A Kataloğu, Kutu No: 578, Gömlek No: 181, Tarih: 01.06.1336; İSH-2/A Kataloğu, Kutu No: 47, Gömlek No: 124, Tarih: 09.08.1335.

¹²⁸² ATASE Arşivi, İSH-5/B Kataloğu, Kutu No: 195, Gömlek No: 43, Tarih: 17.08.1335; İSH-1 Kataloğu, Kutu No: 31, Gömlek No: 4, Tarih: 21.06.1335.

¹²⁸³ ATASE Arşivi, İSH-14/A Kataloğu, Kutu No: 1012, Gömlek No: 20, Tarih: 02.05.1336.

¹²⁸⁴ ATASE Arşivi, İSH-10/A Kataloğu, Kutu No: 1012, Gömlek No: 20, Tarih: 02.05.1336; İSH-16/A Kataloğu, Kutu No: 1136, Gömlek No: 72, Tarih: 12.03.1337.

¹²⁸⁵ ATASE Arşivi, İSH-5/B Kataloğu, Kutu No: 195, Gömlek No: 198, Tarih: 08.07.1335; İSH-10/A Kataloğu, Kutu No: 579, Gömlek No: 96, Tarih: 18.07.1336.

¹²⁸⁶ ATASE Arşivi, İSH-10/A Kataloğu, Kutu No: 632, Gömlek No: 173, Tarih: 28.10.1336; İSH-12/B Kataloğu, Kutu No: 757, Gömlek No: 20, Tarih: 23.09.1336; ATASE Arşivi, İSH-15/B Kataloğu, Kutu No: 1102, Gömlek No: 102, Tarih: 12.01.1337.

¹²⁸⁷ ATASE Arşivi, İSH-5/B Kataloğu, Kutu No: 195, Gömlek No: 198, Tarih: 08.07.1335; İSH-9/B Kataloğu, Kutu No: 527, Gömlek No: 96, Tarih: 07.07.1336; İSH-12/B Kataloğu, Kutu No: 794, Gömlek No: 105, Tarih: 29.09.1336.

¹²⁸⁸ ATASE Arşivi, İSH-8/B Kataloğu, Kutu No: 433, Gömlek No: 178, Tarih: 09.06.1335.

¹²⁸⁹ ATASE Arşivi, İSH-1 Kataloğu, Kutu No: 20, Gömlek No: 114, Tarih: 08.08.1335.

¹²⁹⁰ ATASE Arşivi, İSH-1 Kataloğu, Kutu No: 20, Gömlek No: 67, Tarih: 23.07.1335.

¹²⁹¹ ATASE Arşivi, İSH-8/B Kataloğu, Kutu No: 386, Gömlek No: 79, Tarih: 19.11.1335. Birinci Cihan Harbi'nden sağlıklı olarak dönen esirler Milli Mücadele'de yerlerini almışlar ve üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeye çalışmışlardır. 14 Şubat 1921 itibarıyla esaretten dönen Türk askeri sayısı yaklaşık 131 bin kişidir. Detaylı bilgi için bkz.: Özdemir, *a.g.m.*, s.321-323. Harp görmüş, tecrübeli bu büyük kitlenin yurda dönmesi Milli Mücadele'ye katkı sağlamıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Apak, *İstiklâl Savaşı'nda Garp...*, s. 44.

¹²⁹² İtilaf Devletleri Kuva-yı Milliye'nin mevcudunu sürekli olarak takip etmeye çalışmışlardır. İngiliz istihbaratıyla ilişkili Akhisar'daki İngiliz kontrol subayı Akhisar, Nazilli ve Alaşehir'e yapmış olduğu geziden döndükten sonra, 3 Eylül 1919'da kaleme aldığı raporda Türk milis gücünün 70 bin kişinin üstünde olduğunu, er sayısı günden güne arttığını ve Eylül ortalarına doğru hasatın bitmesiyle bu sayıların daha da artmasının beklendiğini ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Salâhi R.Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 35-36.

¹²⁹³ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Milli Mücadele Anıları*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1971, s. 40.

Esaretten dönenlerin Kuva-yı Milliye tarafından askere alınmaları¹²⁹⁴ İngiliz Yüksek Komiserliği'nin 28 Ocak 1920 tarihinde Hariciye Nezareti'ne yaptığı bir başvuruyla anlaşma esaslarına aykırı olduğu gerekçesiyle şikayet konusu edilmiş ve bu nedenle şimdilik bu işlemin durdurulması, ileride ihtiyaç duyulması halinde kullanılmak üzere yalnızca kayıtlarının alınması istenmiştir.¹²⁹⁵

Bu esnada göz ardı edilmemesi gereken bir husus da, Kuva-yı Milliye birliklerinin yurdun her bölgesinde aynı evsaftaki insanlardan oluşmadığı, yani homojen bir dağılıma sahip olmadığı gerçeğidir.

Kuva-yı Milliye birlikleri oluşturulurken psikolojik harp yöntemlerine de başvurulmuştur. Darü'l-Hikmet-ül-İslamiye Riyaset-i Fâzıl-ânesi'ne (Din İşleri Yüksek Kurulu'na) hitaben yazılan bir belgeden halkın Kuva-yı Milliye'ye katılması için dini değerlerin bir propaganda aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bahse konu belgede; Heyet-i Merkeziye tarafından mahallelerin muhtelif mıntikalara bölüdüğü ve geceleri bizzat dolaşarak halka Kuva-yı Milliye'nin desteklenmesinin gereklilikleri anlatılmış; dini bir lisan kullanılarak halka telkinde bulunulmasının Kuva-yı Milliye'ye verilen halk desteğini artıracığı bildirilmiş ve yardım talep edilmiştir.¹²⁹⁶

Mukavemet harekâtının doğabilmesinin temel gereksinimlerinden biri böyle bir eylemi başlatma ve yürütme potansiyeline sahip lider kadronun mevcudiyetidir.¹²⁹⁷ Milli Mücadele Dönemi bu yönden şanslıdır. Kuva-yı Milliye'ye Geç Osmanlı Dönemi'nden itibaren gerilla harbinde tecrübe kazanmış Kuşçubaşı Eşref ve Çerkez Ethem gibi Teşkilât-ı Mahsusa mensupları/komitacılar; güç şartlar altında yaşamaya alışkın Demirci Mehmet Efe gibi efe/zeybekler; İpsiz Recep ve Devrekli Muharrem gibi çete reisleri; Biga Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey gibi siviller; her rütbeden muvazzaf ve emekli subaylar komuta etmiştir.¹²⁹⁸ Bu geniş kitle içinde bir oranlama yapıldığında, Kuva-yı Milliye birliklerine bizzat komuta eden

¹²⁹⁴ ATASE Arşivi, İSH-3/B Katalogu, Kutu No: 100, Gömlek No: 50, Tarih: 22.11.1335; İSH-5/C Katalogu, Kutu No: 204, Gömlek No: 208, Tarih: 27.01.1336.

¹²⁹⁵ A.Ü. TİTE Arşivi, Kutu No: 19, Gömlek No: 94, Belge No: 1, Tarih: 02.02.1336.

¹²⁹⁶ A.Ü. TİTE Arşivi, Kutu No: 19, Gömlek No: 60, Belge No: 1, Tarih: 04.01.1335.

¹²⁹⁷ Tanınmış harp teorisyeni Clausewitz bu durumu, harp sanatında tecrübenin değeri, bütün felsefi gerçeklerden fazladır, sözleriyle ifade etmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Clausewitz, **a.g.e.**, s. 35-118.

¹²⁹⁸ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 161-162. Falih Rıfki Atay bu durumu; çetelerin başında kahramanlar da, haydutlar da bulunmuştur, sözleriyle ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Falih Rıfki Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004, s. 287.

veya komuta eden efe/zeybeklere danışmanlık yapan (mülhak) askeri personelin yoğunlukta olduğu görülmektedir.¹²⁹⁹

3.4. Kuva-yı Milliye'nin Mali Kaynakları

Milli Mücadele Dönemi'nde Kuva-yı Milliye'nin en önemli mali kaynaklarından biri düzenli ordu birliklerinin imkanlarıdır. Türk İstiklâl Harbi Güney Cephesi adlı hacimli eserde Sivas Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda Kuva-yı Milliye'nin resmi olarak düzenli ordu birliklerince desteklenmeye başlandığı ve bu sorumluluğun kolordulara verildiği görülmektedir.¹³⁰⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'tan 23/24 Ekim 1919 tarihinde Niğde'de bulunan 11'inci Tümen Komutanı Mümtaz Bey'e verdiği talimatta, Ulukışla'da teşkilatın takviye edilmesi ve özellikle seyyar milli müfreze oluşturulması istenmiş ve bunların ihtiyaç duyduğu 500 tüfeğin askeri birlikten verilmesi bildirilmiştir.¹³⁰¹ Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçları için başvurulacak makam olarak da kolordu veya vilayet/liva mülki amirleri gösterilmiştir.¹³⁰²

Bunun dışında silah-mühimmat ve askeri teçhizat temininde en sık başvuru kaynakları Akbaş cephaneliği örneğinde olduğu üzere baskın yöntemiyle ele geçirilenler;¹³⁰³ İstanbul'da bulunan yeraltı örgütlerince gizli olarak Anadolu'ya kaçırılanlar ile Anadolu'daki silah depolarında bulunanlar;¹³⁰⁴ Milli Mücadele yanlısı

¹²⁹⁹ ATASE Arşivi, İSH-11/A Kataloğu, Kutu No: 672, Gömlek No: 70, Tarih: 28.06.1336.

¹³⁰⁰ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: IV, s. 43.

¹³⁰¹ **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Genelkurmay Basımevi, Sayı: 103 (Ocak-1997), Belge No: 2865, s. 25-27.

¹³⁰² ATASE Arşivi, İSH-2/B Kataloğu, Kutu No: 36, Gömlek No: 122, Tarih: 22.12.1335.

¹³⁰³ ATASE Arşivi, İSH-2/B Kataloğu, Kutu No: 49, Gömlek No: 84, Tarih: 29.01.1336. Bu dönemde, eldeki silah ve mühimmatın Milli Mücadele için kullanılması amacıyla da türlü gayrinizami harp uygulamalarına başvurulmuştur. Kâzım Karabekir Paşa, Mondros Mütarekesi'ne göre Harbiye Nezareti'nden Erzurum'daki Kolordunun silahlarının teslimi için emir geldiğini; ancak Mustafa Kemal Paşa'nın da "*Silahlar ve mühimmat, katiyen elden çıkarılmayacaktır.*" şeklinde talimat verdiğini aktarmaktadır. Bunun üzerine Karabekir Paşa, önce bir miktar silah parçasını bir trene yükletip, iki subay ve birkaç muhafız erle hududa göndermiş, sonra da birkaç Türk subayını köylü kılıfına sokarak, çevreden buldukları köylülerle birlikte, trene hücum etmelerini ve silahları alıp kaçmalarını sağlamıştır. Sonuçta da, Harbiye Nezareti'ne ve İngiliz temsilciye 26 Temmuz 1919'da gönderdiği telgrafta; silahların gönderilmesinin sakıncalı olduğu, bu nedenle Erzurum'da, İtilaf Mümessilleri'nin gözetimi altında muhafaza etmenin daha doğru olacağını bildirmiştir. Böylece, 4 Fırkalık Kolordu'nun silah ve mühimmatının elden çıkması önlenmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Karabekir, **Gizli Harp...**, s. 91-94.

¹³⁰⁴ Aker, **a.g.e.**, s. 104.

birlik/kurumların elindekiler;¹³⁰⁵ Birinci Cihan Harbi esnasında/sonunda saklanmış olanlar;¹³⁰⁶ çatışmalarda düşman askerleri¹³⁰⁷ ve çetelerden elde edilenlerdir.¹³⁰⁸

Ayrıca Düyun-u Umumiye'ye ait paralar ile¹³⁰⁹ ambarlara el konulmuş;¹³¹⁰ Ayntab aşarı ve Duyun-u Umumiye reji veznelerindeki paralar¹³¹¹ ile Göynük Ziraat Bankası'ndaki paralar alınmış,¹³¹² Reji mal sandıkları ve Ziraat Bankaları'ndan İstanbul'a para yollanması men edilmiş,¹³¹³ Osmanlı Bankası nakitleri kullanılmış;¹³¹⁴ yeni vergiler konulmuş ve mevcut vergi oranları artırılmıştır.¹³¹⁵

Yine vatanperver insanlar kişisel yardımlarda bulunmuş,¹³¹⁶ her mahallin Milli Taburları'nın ora halkı tarafından teçhiz ve teslih edilmesi örneğinde olduğu gibi ahalinin müşterek katkıları da görülmüştür.¹³¹⁷ Ayrıca İslam âlemi¹³¹⁸ ve bazı İtilaf Devletleri mensuplarının gönderdiği dış yardımlar da önemli bir kalem teşkil etmiştir.¹³¹⁹

3.5. Kuva-yı Milliye - Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri İlişkisi

Balkan ve Birinci Cihan Harbi'nde yararlılık gösteren paramiliter nitelikteki Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri, Milli Mücadele Dönemi'nde mühim vazifeler üstlenen Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin öncülü olarak kabul edilebilir.

Mondros Mütarekesi sonrasında Osmanlı Devleti'nin egemenliğini kaybettiği, işgallerin başladığı ve azınlıkların ülke aleyhine çalışmaya başladığı bir dönemde mahalli kurtuluş çarelerine başvurularak "*Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*" kurulmaya

¹³⁰⁵ ATASE Arşivi, İSH-5/A Kataloğu, Kutu No: 185, Gömlek No: 37, Tarih: 18.03.1335; Kutu No: 193, Gömlek No: 168, Tarih: 21.10.1334.

¹³⁰⁶ Yorulmaz, *a.g.m.*, s. 349.

¹³⁰⁷ ATASE Arşivi, İSH-12/A Kataloğu, Kutu No: 831, Gömlek No: 68, Tarih: 27.04.1336.

¹³⁰⁸ ATASE Arşivi, İSH-11/B Kataloğu, Kutu No: 719, Gömlek No: 76, Tarih: 05.01.1337.

¹³⁰⁹ ATASE Arşivi, İSH-2/B Kataloğu, Kutu No: 59, Gömlek No: 101, Tarih: 07.02.1336.

¹³¹⁰ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü arşiv belgelerinde de Kuva-yı Milliye'nin mali kaynaklarından birinin Düyun-u Umumiye İdaresi olduğunu tasdik eden belgeler mevcuttur. Detaylı bilgi için bkz.: **Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 279-280.

¹³¹¹ ATASE Arşivi, İSH-15/A Kataloğu, Kutu No: 1054, Gömlek No: 185, Tarih: 20.09.1336.

¹³¹² ATASE Arşivi, İSH-9/A Kataloğu, Kutu No: 1051, Gömlek No: 65, Tarih: 27.09.1336.

¹³¹³ ATASE Arşivi, İSH-9/A Kataloğu, Kutu No: 527, Gömlek No: 66, Tarih: 29.05.1336.

¹³¹⁴ **Osmanlı Belgelerinde Milli...**, s. 279-280.

¹³¹⁵ İrfan Menet, "*Kurtuluş Savaşı Sırasında Yapılan Dış Yardımlar*", **Yedinci Tarih Semineri Bildirileri-II, Sunulmayan Bildiriler**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001, s. 217.

¹³¹⁶ ATASE Arşivi, İSH-15/C Kataloğu, Kutu No: 1086, Gömlek No: 8, Tarih: 01.08.1337.

¹³¹⁷ ATASE Arşivi, İSH-10/A Kataloğu, Kutu No: 580, Gömlek No: 123, Tarih: 03.08.1336.

¹³¹⁸ ATASE Arşivi, İSH-15/C Kataloğu, Kutu No: 1039, Gömlek No: 136, Tarih: 16.07.1337.

¹³¹⁹ ATASE Arşivi, İSH-7/B Kataloğu, Kutu No: 328, Gömlek No: 37, Tarih: 27.01.1336.

başlanmıştır.¹³²⁰ İsim seçiminde dikkatli davranılmış ve ulusal hakların savunulmasını gaye edinen cemiyetin adındaki “*Müdafaa-i Hukuk*” ibaresiyle cemiyete “*hukuki bir meşruiyet kazandırılması*” amaçlanmıştır.¹³²¹

Cemiyet’in kuruluş şekli ve niteliği konusunda muhtelif değerlendirmeler vardır. Siyasetçi ve yazar Samet Ağaoğlu bu cemiyetleri Anadolu halkının “*kendiliğinden*” meydana getirdiği “*savunma cemiyetleri*”¹³²² olarak tanımlarken; Milli Mücadele Dönemi’nde Sovyetler Birliği’nin Türkiye elçisi olan Semiyon İvanoviç Aralov “*yurtsever milli örgütler*” olarak görmektedir.¹³²³ Siyaset bilimci Mete Tunçay ise “*gönüllü*” kabul edilen bu derneklerin gerçekte ordu ve idare-i mülkiye tarafından “*güdümlenmiş*” kuruluşlar olduğu iddiasındadır.¹³²⁴ Bu dernekleri, eski bir Ortadoğu geleneği olan kendi kendine yetme/kendi kendine yardım anlayışından doğan bir “*sosyal organizasyon*” olarak değerlendirenler de olmuştur.¹³²⁵

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin kuruluş tarihi hakkında da farklı görüşler öne sürülmektedir. Paris Barış Konferansı sırasında, Osmanlı Devleti’nin İtilaf Devletleri ve azınlıklar arasında bölüşüldüğü yönündeki haberlerin Avrupa gazetelerinde yer alması ve bu gelişmeler karşısında İstanbul Hükümeti’nin aciz kalması üzerine, yerel nitelikli Müdafaa-i Hukuk Dernekleri’nin kurulmaya başlandığı yönünde iddialar olmakla birlikte;¹³²⁶ gerçekte Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin bu tarihten birkaç ay önce kurulmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Bizi bu yoruma götüren sebep, Müdafaa-i Hukuk örgütleri marifetiyle 29 Kasım 1918’de İstanbul’da düzenlenen “*Milli Kongre*”dir. Kongrenin maksadı 7 Aralık 1918’de yayınlanan bildiriye; milli kuvvetleri birleştirmek, milli birliği sağlamak ve devletin haklarını hukuki yoldan aramak olarak özetlenmiştir. Elli bir cemiyet ve

¹³²⁰ Çapa, *a.g.m.*, s. 661-678.

¹³²¹ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 194; Sezai Kürşat Ökte, **Milli Mücadele Döneminde Halkla İlişkiler (1918-1922)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013, s. 124.

¹³²² Samet Ağaoğlu, **Kuvayi Milliye Ruhu**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1981, s.179-181.

¹³²³ Aralov, *a.g.e.*, s. 69.

¹³²⁴ Tunçay, *a.g.e.*, s. 32-36.

¹³²⁵ Stanford J.Shaw, Ezel Kural Shaw, **History of the Ottoman Empire and Modern Turkey**, Vol.: II (Reform, Revolution, and Public: The Rise of Modern Turkey (1808-1975), Cambridge University Press, USA, 1977, p. 340.

¹³²⁶ Bayram Küçüköğlü, **Milli Mücadeleden Günümüze Silahsız Terör: Propaganda**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 147-149.

dernekten oluşan bir “federasyon” haline gelen bu örgüt Kuva-yı Milliye harekâtının fikriyatını oluşturması bakımından önemlidir.¹³²⁷

Mevcut veriler ışığında faaliyete geçen ilk Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Hariciye Nezareti'nde yapılan gizli bir toplantı sonucunda “*mukabil propaganda ve davanın dünya kamuoyuna duyurulması*” amacıyla kurulan “*Vilayât-i Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*” olduğu söylenebilir. Merkezi İstanbul'da olan bu cemiyet Hadisat Gazetesi'ni çıkarmış, 10 Mart 1919'da ise Cevat Dursunoğlu tarafından cemiyetin Erzurum şubesi açılmıştır.¹³²⁸ Yine İzmir işgal edilmeden birkaç ay önce bölge halkının haklarını müdafaa etmek üzere bir Müdafaa-i Hukuk Heyeti'nin İstanbul'a gönderildiği bilinmektedir. Bahse konu heyet İstanbul'da önce Padişah Vahdettin ile sonrasında İstanbul'da bulunan yabancı mümessillerle görüşmüş; buradan da Paris'e geçerek, devam eden Barış Konferansı'nda Türk halkının hakkını savunmak istemişlerse de iktidardaki Damat Ferit Paşa'nın olumsuz tavrı nedeniyle İzmir'e geri dönmek zorunda kalmışlardır. Bu girişimden 2 ay sonra da İzmir işgal edilmiştir.¹³²⁹ Hükümet'ten bağımsız olarak girilen bu sivil tabanlı teşebbüsün barış görüşmelerini iki yönden etkileyebileceği düşünülmüştür. Bunlardan ilki, Wilson İlkeleri'ne göre, bir yörede çoğunlukta olduğunu kanıtlayan bir ulusun başka bir ulusun denetimine verilemeyeceği esastır. İkincisi ise hükümet dışında organize olan böyle bir sivil örgütün, bölge halkının haklarını harbe girme suçlamasına uğramadan savunma şansına sahip olabileceği varsayımdır.¹³³⁰

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri siyasetle alakadar olmadıklarının altını çizerek, toplumun tüm kesimlerini kucaklamaya ve herkesin desteğini almaya gayret etmişlerdir. Esasen İttihatçı taban üzerinde yükselen Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri siyasetle ilgileri olmadığını açıklarken, biraz da kurucuların kimliklerini gizlemeyi düşünmüşlerdir.¹³³¹

¹³²⁷ Aydın, a.g.e., s. 29-30.

¹³²⁸ İlhan, a.g.e., s. 27.

¹³²⁹ Bayar, **Ben de Yazdım...**, Cilt: 5, s. 148.

¹³³⁰ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyeti-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 57.

¹³³¹ İttihat ve Terakki Cemiyeti, 5 Kasım 1918'deki toplantısıyla “*hukuken*” son bulmuş ve yerini Teceddüt Fırkası'na bırakmıştır. Ancak örgütün adı değişmekle, ya da yerine geçen Teceddüt Fırkası bilahare kapatılmakla, İttihatçılık son bulmamıştır. İttihat ve Terakki'nin ülkülerini benimsemiş olanlar, o program çerçevesinde davranmaya devam etmişler ve Müdafaa-i Hukuk Örgütleri'ni kurmuşlar, Millî Mücadele'nin kadrolarını oluşturmuşlardır. Detaylı bilgi için bkz.: Akşin, **Jön Türkler...**, s. 307.; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki, Bir**

Memleketin asayışı için kurulmasına büyük önem atfedilen¹³³² Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ağırlıklı olarak vali, kaymakam, mülki amir gibi bürokratlar; subaylar; ticaret ve sanayi erbabı, toprak ağaları ve aşiret reislerinden oluşan eşraf; din adamları; halk ve köylülerden teşekkül etmiştir.¹³³³ Bu cemiyetlerin faaliyetlerinin ve aralarındaki işbölümünün anlaşılmasını kolaylaştırmak açısından, Denizli ve Uşak Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri örnekleri irdelenebilir. 12 Temmuz 1919 tarihinde teşkil edilen “*Denizli Heyet-i Milliyesi*”nin genel başkanlığını Müftü Ahmet Hulusi Efendi, askeri müşavirliğini ve müfettişliğini ise Yüzbaşı Tahir Fethi Bey yapmaktadır. Cemiyet’in birinci şubesi; iâşe ve maliye işlerinden sorumludur. Yiyecek maddelerinin temin etmek, depolamak ve bölge halkından yardım amaçlı para toplamak bu şubenin görevidir. İkinci şube; irşadiye ve istihbarat işleriyle meşgul olacaktır. Köylere kadar uzanan bir yapılanma ile halk bilinçlendirilecek ve Ermeni/Rum azınlıkların olumsuz propagandaları, karşı propaganda ile etkisiz hale getirilmeye çalışılacaktır. Üçüncü şube; silah ve gönüllü sağlamakla görevlidir. Silahlı müfrezeler teşkil edilmesi ve hizmete hazır hale getirilmesi bu şubenin vazifesidir. Dördüncü şube; muhacirin şubesi olup, düşman istilasından kaçan insanların barındırılmaları ve iâşelerinin sağlanmasıyla meşgul olacaktır. Beşinci şube; ulaştırma ve satın alma şubesidir. Levazım işlerine bakacak, satın almaları yapacak, ulaştırma hizmetlerini yürütecektir. Altıncı şube; sağlık işleriyle meşgul olacak, toplanan gönüllülerin sağlık hizmetlerini verecek, Denizli’de açılması planlanan hastanenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere hazırlık yapacaktır.¹³³⁴ Teşkil edilen altı şubenin dışında, Başkanlık Divanı’nın emrinde vazife görecek bir de “*zabıta kuvveti*” meydana getirilmiştir. Mutasarrıfın, emniyet amirinin ve Denizli Jandarma Komutanı’nın emrinde görev alacak olan bu zabıta kuvveti, seçme

Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi, Cilt: 2, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 51. Cemiyet’in gerçek varisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’dir. Cemiyet feshedildikten sonra, yerel şubeleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin nüvesini teşkil etmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz.: Tunçay, **a.g.e.**, s. 28-29. Bu durumu, Milli Mücadele’nin İttihatçı bir hareket olduğu şeklinde algılanmaktan ziyade; İttihat ve Terakki Hareketi’nin Müdafaa-i Hukuk Hareketi’ne dönüşümü olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Detaylı bilgi için bkz.: Demirbaş, **a.g.e.**, s. 1. Nitekim Cemiyet’in 197 şubesinden 164’ü İttihatçılar’ın denetimi ve kontrolündedir. Detaylı bilgi için bkz.: Melek Kayhan, **Milli Mücadele ve Mehmet Akif Ersoy**, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2013, s. 99-100. Zamanla Cemiyet’in taşra teşkilâtı Müdafaa-i Hukuk teşkilâtları içinde eriyecek ve Mustafa Kemal Paşa’yı önderi sayacaktır. Detaylı bilgi için bkz.: Bayur, **Atatürk Hayatı...**, s. 199.

¹³³² ATASE Arşivi, İSH-1 Kataloğu, Kutu No: 18, Gömlek No: 71, Tarih: 27.06.1335.

¹³³³ Bayram Sakallı, **Milli Mücadele’nin Sosyal Tarihi: Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 288-363.

¹³³⁴ Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi-II...**, s. 48-49.

16 kişiden oluşmuştur.¹³³⁵ Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nin yüklendiği işlevlerin ise çok daha teferruatlı olduğu görülmektedir. Heyet-i Merkeziye yalnızca cephedeki Kuva-yı Milliye birliklerinin gereksinimlerini karşılamakla kalmamış; devletin bazı işlevlerini de üstlenmiştir. Bunlar; cephedeki kuvvetlerin geri hizmetlerini görmek; cephe gerisinde asayişi sağlamak; halkın korunmasına yönelik önlemler almak ve ekonomik refahı artıracak çalışmalar yapmak; cephedeki direniş için gerekli finansmanı sağlamak; direnişe yönelik siyasal karar verme mekanizması olmaktadır.¹³³⁶

Yurt genelinde ayrı ayrı faaliyet gösteren cemiyetler, Sivas Kongresi'nde tek çatı altında toplanarak "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" adını almış olmasına rağmen;¹³³⁷ memleketin farklı bölgelerinde bir takım milli cemiyetlerin Redd-i İlhak ve Karakol gibi isimlerle faaliyetlerine devam ettikleri gözlemlenmiştir.¹³³⁸ Cemiyet'in tüzüğünde dikkat çeken unsurlardan biri 3'üncü maddede "*halifelik ve saltanat makamını korumak adına toplu savunma ve direnme gerekliliği*"nin belirtilmiş olmasıdır. Bu madde toplumu "*topyekûn harbe teşvik*" mahiyetindedir.¹³³⁹

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin vazifeleri yöreye ve döneme göre değişiklik göstermekle birlikte, bu cemiyetlerin görev/fonksiyonları ile Milli Mücadele'ye katkıları birkaç başlık altında toplanabilir.

Cemiyetlerin en önemli faaliyetlerinden biri askere alma faaliyetleridir. Cemiyetlerin cepheye göndermek amacıyla askeri birlikler teşkil ettiği¹³⁴⁰ ve yapılan

¹³³⁵ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 181-182.

¹³³⁶ Tekeli, İlkin, **a.g.e.**, s. 251. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin çalışma şekli ile II. Meşrutiyet öncesi 3 Temmuz 1908'de çete oluşturarak, dağa çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi Resneli Niyazi Bey'in Köy İhtiyar Heyetleri'ne yüklediği misyon büyük benzerlikler göstermektedir. Resneli Niyazi Bey, 5 Temmuz 1908 tarihinde Kroşişte Köyü İhtiyar Heyeti vasıtasıyla tüm köylülere ve Istroga, Ohri Hükümetine "*İki yüz vatan fedaisi adına Önyüzbaşı Niyazi*" unvanıyla; "*...Ulusumuzun güvenine dayanan meşruti bir yönetim kurmaya çalışan Cemiyetimiz başarıya ulaşana dek, köylerdeki İhtiyar Heyetleri yani sizler, hükümet gücünü yürüteceksiniz. Biz sizin iç ve dıştaki düşmanlarınızın saldırılarını önlemekle görevli asker gücünüzüz. Bu yönden bizi siz besleyecek, bizim bakımımız uğrunda yüklendiğiniz giderleri verginiz karşılığı göstereceksiniz...*" şeklinde seslenmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Resneli Niyazi, **a.g.e.**, s. 111-112.

¹³³⁷ Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt: II, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s. 345.

¹³³⁸ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 2. Kısım, s. 39-40.

¹³³⁹ Tunçay, **a.g.e.**, s. 28-36.

¹³⁴⁰ ATASE Arşivi, İSH-12/A Kataloğu, Kutu No: 758, Gömlek No: 1, Tarih: 29.07.1336.

işlemler hakkında askerlik şube başkanlıklarını düzenli olarak bilgilendirdikleri görülmektedir.¹³⁴¹

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin diğer bir önemli katkısı silahlı mukavemet harekâtının teşkil edilmesi aşamasındaki çabalarıdır. Bu kapsamdaki çalışmalardan ilki, İzmir'in işgali sonrasında milli milis kuvvetlerin teşkiline yönelik olarak Denizli Heyet-i Milliyesi'nin başlattığı girişimdir.¹³⁴² Denizli Heyet-i Milliyesi, 18 Temmuz 1919 günü kendi bölgesinde seferberlik ilan etmiş, 1300'den 1310 doğumlulara kadar olan vatandaşlar silâhına çağırılmış, bu davete uyarak, silâhına alınanlar Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin¹³⁴³ tertip ettiği dini merasimle harbe gönderilmişlerdir.¹³⁴⁴ Çerkez Ethem, anılarında Eskişehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından çoğunlukla Karakeçili Aşireti'ne mensup bireylerden oluşan 700 kişilik bir milis birliğinden bahsetmektedir.¹³⁴⁵ Ayrıca Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından geçici olarak teşkil edilen gerilla gruplarıyla baskınlar yapıldığı bilinmektedir. 26 Temmuz 1919'da silah parçaları yüklü bir tren Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tertiplemediği bir silahlı kuvvet tarafından basılmış ve silah parçaları ile dolu olan sandıklar alınmıştır.¹³⁴⁶ Halep, Antakya bölgesinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin kurdukları millî teşkilat, Fransız kuvvetlerine baskınlar yaparak, başarılar elde etmiştir.¹³⁴⁷ 28 Ekim 1919 tarihinde "*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilât Nizamnamesine Lâhiktir*" başlığı altında gizlice yayınlanan, Nutuk (Vesikalar)'ta da kendisine yer bulan ve EK-18'de sunulan nizamname¹³⁴⁸ de tam anlamıyla bir gerilla/gerillaya karşı koyma ve meskûn mahal muharebeleri örneği teşkil etmektedir. Bu ek yönetmelikle anayasal boşluk doldurulduğu ve milli kuvvetler Heyeti Temsiliye'ye bağlandığı gibi,¹³⁴⁹ bölgelerdeki Müdafaa-i Hukuk

¹³⁴¹ ATASE Arşivi, İSH-6/C Kataloğu, Kutu No: 273, Gömlek No: 236, Tarih: 31.03.1336.

¹³⁴² Babacan, *a.g.m.*, s. 54-55.

¹³⁴³ Milli Mücadele Dönemi'nde din adamlarının halk üzerindeki etkisinden başarılı bir şekilde faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Ali Sarıkoyuncu, **Milli Mücadelede Din Adamları**, Cilt: I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 11-12.

¹³⁴⁴ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 181-182.

¹³⁴⁵ Çerkez Ethem, *a.g.e.*, s. 122.

¹³⁴⁶ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 172.

¹³⁴⁷ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: IV, s. 21.

¹³⁴⁸ TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 1, Belge No: 188.; Atatürk, **Nutuk**, Cilt: III, s. 150-151; Erikan, *a.g.e.*, s. 66.

¹³⁴⁹ **Atatürk'ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1981, s. 142.

Cemiyetleri'ne de uygulamada inisiyatif tanınmıştır.¹³⁵⁰ Ayrıca Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne ayaklanmaları bastırma ve işgalleri önlemede milli kuvvetlere yardımcı olma görevi tevdi edilmiş ve bu oluşumu engelleyecek memurların en ağır şekilde cezalandırılacağı belirtilmiştir.¹³⁵¹ Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin hazırladığı 200 kişilik bir müfrezenin, Bolu Mıntıka Kumandanlığı emrine sevk edilmesi de bu kapsamda değerlendirilebilir.¹³⁵²

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin bir başka görevi de halkla ilişkiler ve istihbarat faaliyetleridir. Bilindiği üzere Anadolu halkını Milli Mücadele'ye destek vermekten alıkoymak adına İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri tarafından maddi öğelerden de istifade edilerek gayet bilinçli psikolojik harp yöntemleri uygulanmıştır. İstanbul Hükümeti'nin bu yoldaki en önemli teşebbüslerinden biri Trakya ve Anadolu'ya bir Şehzade'nin başkanlığında "*Nasihât Heyeti*"¹³⁵³ gönderilmesidir. Nasit Heyeti vasıtasıyla halka iletilen Padişah buyruğunda; Mütareke'nin hükümlerine uyulmasının, millet ve memleketin esenlik ve güvenliği için zorunlu olduğu belirtilmekte ve işgal kuvvetleriyle iyi ilişkiler kurulması, onlarla çatışmaya girilmemesi istenmektedir.¹³⁵⁴ Yine İtilaf Devletleri tarafından Milli Mücadeleyi akim bırakmak adına maddi unsurlardan da istifade edilerek silahlı mücadeleden önce propaganda faaliyetlerine başvurulmuş¹³⁵⁵ ve bu sayede önemli başarılar elde edilmiştir.¹³⁵⁶

Bu dönemde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri propaganda, karşı-propaganda ve toplumu bilinçlendirmeye yönelik halkla ilişkiler¹³⁵⁷ faaliyetlerinde de etkinlikle kullanılmışlardır. "*Ateşe-ateşle mukabele etmek*" anlamında değerlendirilebilecek olan karşı propaganda faaliyetleri ile İtilaf Devletleri'nin olumsuz propagandalarının

¹³⁵⁰ Aydınel, **a.g.e.**, s. 369-371.

¹³⁵¹ ATASE Arşivi, İSH-1 Kataloğu, Kutu No: 18, Gömlek No: 54, Tarih: 05.07.1337.

¹³⁵² ATASE Arşivi, İSH-11/A Kataloğu, Kutu No: 674, Gömlek No: 203, Tarih: 28.07.1336.

¹³⁵³ Damat Ferit Paşa'nın Sadrazamlığı döneminde başvuru alan ve kapsam olarak "*halkla ilişkiler faaliyetleri*" olarak değerlendirilebilecek olan "*Nasihât Heyetleri*" Osmanlı Devleti halkla ilişkiler uygulamalarına farklı bir yaklaşım getirmiştir. İktidar sahipleri halkın ayağına gitmiş ve halk efkarını şekillendirmek adına çaba sarf etmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz.: Ökte, **a.g.t.**, s. 54-60.

¹³⁵⁴ Selçuk Aybek, **Kurtuluş Namlunun Ucunda**, İnkılâp Kitabevi, Ankara, 2006, s. 73.

¹³⁵⁵ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 222.

¹³⁵⁶ Tülay Alim Baran, "*Milli Mücadele'de Anadolu Ajansı*", **90. Yılında Milli Mücadele**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011, s. 444.

¹³⁵⁷ Modern gayrinizami harp teorisyenlerinden Mao Zedung halkla ilişkilerin önemine vurgu yapmakta ve bu tür faaliyetlerin profesyonel bir yaklaşımla yürütülmesi gerektiğini söylemektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Zedung, **a.g.e.**, s. 21.

önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹³⁵⁸ Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nce yürütülen propaganda¹³⁵⁹ faaliyetlerinde ise tarih, nüfus üstünlüğü gibi argümanlar kullanılarak, yerli ve yabancı kamuoyununun etkilenmesi amaçlanmıştır.¹³⁶⁰ Bu amaçla Vilayât-i Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul Merkez İdaresi “*Le Pays (Yurt)*” adında günlük bir gazete çıkarmış, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Fransızca broşürler bastırmıştır.¹³⁶¹ Ayrıca Türk halkının milli mücadeleye destek vermesinin sağlanmasına yönelik bilgilendirme/bilinçlendirme faaliyetlerinde de bulunulmuştur.¹³⁶² 6 Nisan 1920 tarihinde kurulan Anadolu Ajansı ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri arasındaki ilişki bu tür faaliyetler kapsamında değerlendirilebilir. Kuruluşundan yalnızca iki gün sonra yayınlanan bir talimattan, Anadolu Ajansı'nın hazırlayacağı haber ve bilgilerin, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin köylere kadar uzanan teşkilatlarından da istifade ederek halkı bilgilendirme/bilinçlendirme ve propaganda faaliyetlerinde kullanılacağı anlaşılmaktadır.¹³⁶³

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri düşman unsurlarının faaliyetleri hakkında bilgi toplayarak, elde edilen bilgileri milli kuvvetlere iletmiştir.¹³⁶⁴ Yine Yunan ordusu ile Kuva-yı Milliye birlikleri arasında cereyan eden müsademenin günlük raporlar halinde bağlı olunan Kolordular'a, dolayısıyla düzenli orduya bildirildiği de görülmektedir.¹³⁶⁵

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin Milli Mücadele'ye en önemli katkılarından biri de lojistik destek faaliyetleridir. Kuva-yı Milliye birliklerince kullanılan silah-mühimmatın önemli bir bölümü Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri tarafından temin

¹³⁵⁸ Meray, *a.g.m.*, s. 282.

¹³⁵⁹ Toplumun tutum ve davranışlarını şekillendirmeyi hedefleyen propaganda, Kilise Latincesi'nin kalıplarından çıkarılmış terimlerden biridir. Detaylı bilgi için bkz: Domenach, *a.g.e.*, s. 7-8. Birinci Cihan Harbi'nden galip veya mağlup olarak çıkan devletler propagandanın müthiş bir silah olduğunu görmüşler ve anlamışlardır. Harb'in İtilaf Devletleri tarafından kazanılmasında belli başlı amil olduğu herkes tarafından takdir edilmiştir. Mareşal Hindenburg hatıralarında propaganda için; “*Tesir itibarıyla silahların en şümüllü ve tahripkârı idi*” demektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Ertürk, *a.g.e.*, s. Önsöz.

¹³⁶⁰ Merdanoğlu, *a.g.e.*, s. 50-51.

¹³⁶¹ Küçüköğlü, *a.g.e.*, s. 136-143.

¹³⁶² ATASE Arşivi, İSH-19/A Kataloğu, Kutu No: 1535, Gömlek No: 32, Tarih: 06.10.1335.

¹³⁶³ Baran, “*Milli Mücadele'de...*”, s. 447-448.

¹³⁶⁴ ATASE Arşivi, İSH-4/B Kataloğu, Kutu No: 996, Gömlek No: 30, Tarih: 26.11.1336.

¹³⁶⁵ ATASE Arşivi, İSH-3/B Kataloğu, Kutu No: 99, Gömlek No: 12, Tarih: 01.12.1335.

edilmiştir.¹³⁶⁶ Halktan toplanan silahlar olduğu gibi, jandarmadan alınan silah ve cephane de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nde toplanmıştır.¹³⁶⁷

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin faaliyetleri arasında, yiyecek, giyecek¹³⁶⁸ ve nakit para temini de bulunmaktadır.¹³⁶⁹ Seyyar hastane teminine yönelik faaliyetler ile yaralı ve müstahdemlerin yatak takımı ve iç çamaşırı gibi ihtiyaçlarının karşılanması da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri marifetiyle sağlanmıştır. Demirci Kaymakamı iken Yunan işgal bölgesinde gerillacılığa başlayan ve düzenli ordu ile eşgüdüm halinde düşman geri ve yanlarında gayrinizami harp yapmakla görevlendirilen İbrahim Ethem (Akıncı) Bey de anılarında; Demirci merkez olmak üzere Gördes, Simav gibi üç kazalı bir Türk livası meydana getirildiğini, bu bölgelerde Akıncı Müfrezleri'nin işlerinin Müdafaa-i Hukuk Heyetleri vasıtasıyla muntazam bir surete sokulduğunu söylemektedir.¹³⁷⁰ Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde çıkarılan “*Tekâlif-i Milliye Emirleri*”nin uygulanması aşamasında da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri büyük yararlılıklar göstermişlerdir.¹³⁷¹

Yine Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin gayrimüslim ahalinin askere alınıp/alınmamasına karar verilmesi,¹³⁷² Türk halkının çıkarlarının korunması hususunda gerektiğinde yabancı ülke misyonlarıyla temasa geçilmesi ve siyasi faaliyetlerde bulunulması,¹³⁷³ öğrencilerin ihtiyaçları ve öğretmen maaşlarından, okulların bakım/onarımına ve hatta öğretmenlerin seyahat/şehir dışı izin işlerinin düzenlenmesine kadar çok geniş bir perspektifte eğitimin yönetimine yönelik faaliyetleri üstlendiklerini söylemek mümkündür. Yine toplumsal hayatı düzenlemek ve zararlı alışkanlıklarla mücadele ederek, neslin korunmasını sağlamak adına bilgilendirme/bilinçlendirme faaliyetleri icra ettikleri de aşikârdır.¹³⁷⁴

¹³⁶⁶ Babacan, *a.g.m.*, s. 56-57.

¹³⁶⁷ ATASE Arşivi, İSH-8/C Kataloğu, Kutu No: 427, Gömlek No: 111, Tarih: 21.03.1336; ATASE Arşivi, İSH-10/A Kataloğu, Kutu No: 580, Gömlek No: 123, Tarih: 03.08.1336.

¹³⁶⁸ ATASE Arşivi, İSH-10/A Kataloğu, Kutu No: 580, Gömlek No: 200, Tarih: 23.08.1336. Daha sonraki dönemde işe vazifesi Hazine-i Milliye'ye devredilecektir. Detaylı bilgi için bkz.: ATASE Arşivi, İSH-14/A Kataloğu, Kutu No: 972, Gömlek No: 112, Tarih: 27.05.1336.

¹³⁶⁹ ATASE Arşivi Atatürk Koleksiyonu (ATAZB-1) Kataloğu, Kutu No: 2, Gömlek No: 52.

¹³⁷⁰ **İstiklâl Harbi'nde Demirci Akıncıları (Gerilla)**, (Der.) Baki Vandemir, Askeri Matbaa, İstanbul, 1936, s. 40-41.

¹³⁷¹ Zeynel Levent, “*Milli Mücadele'de Tekâlif-i Milliye Emirleri ve Uygulamaları*”, **Anıtkabir Dergisi**, Sayı: 52 (2014), s. 28-31.

¹³⁷² ATASE Arşivi, İSH-12/B Kataloğu, Kutu No: 837, Gömlek No: 204, Tarih: 22.09.1336.

¹³⁷³ ATASE Arşivi, İSH-16/B Kataloğu, Kutu No: 1164, Gömlek No: 144, Tarih: 10.09.1337.

¹³⁷⁴ Babacan, *a.g.m.*, s. 59-60.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Milli Mücadele Dönemi'nin sosyalizasyon ajanı olarak çalışmışlar, harp şartlarında TBMM Hükümeti ile halk arasındaki irtibat noktası olmuşlardır.¹³⁷⁵ Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin faaliyetleri, modern gayrinizami harp teorisine göre ayaklanmanın ilk safhalarından biri olan “teşkilatlanma” safhasını anımsatmaktadır. Bu safhada, Milli Mücadele'nin alt yapısı tesis edilmiş, gerilla kaydı ve eğitimi yapılmış, lojistik ihtiyaçlar temin edilmiş, iç ve dış destek sağlamanın yolları aranmıştır. Milli Mücadele'nin mukavemetten, teşkilatlı bir mukavemete dönüşümü bu cemiyetlerle olmuştur.¹³⁷⁶ Bahse konu cemiyetlerin Milli Mücadele'ye en önemli katkısı ise arayış içinde olan halk ile tam bağımsızlığı gerçekleştirmek için yola çıkan Mustafa Kemal Paşa'yı Kuva-yı Milliye örgütü etrafında buluşturmaları olmuştur.¹³⁷⁷

¹³⁷⁵ Kayhan, **a.g.t.**, s. 99-100.

¹³⁷⁶ Bir ayaklanmanın belli başlı dört safhası vardır: Ayaklanma öncesi safha; teşkilatlanma safhası; gerilla harbi safhası ve son olarak hareketli konvansiyonel harp safhasıdır. Detaylı bilgi için bkz.: Bayram, **a.g.e.**, s. 31.

¹³⁷⁷ Merdanoğlu, **a.g.e.**, s. 89.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUVA-YI MİLLİYE BİRLİKLERİNİN GAYRİNİZAMİ HARP UYGULAMALARI VE DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ

4.1. Kuva-yı Milliye Birliklerinin Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri ve Çok Yönlü Savaş

Milli Mücadele Dönemi işgalci İtilaf Devletleri ile onlara karşı mukavemet göstererek bağımsız bir devlet kurmaya çalışan TBMM Hükümeti arasındaki mücadeleden ibaret değildir. Milli Mücadele Dönemi'ne biraz daha dikkatli bakanlar dönemin güç unsurlarını; Osmanlı topraklarını kendi aralarında bölüşen işgal güçleri (Kuva-yı İşgaliye), işgal güçlerine karşı koyan ulusal güçler (Kuva-yı Milliye), işgalcilerin işini kolaylaştırmak amacıyla İstanbul Hükümeti tarafından kurulan Hilafet Ordusu (Kuva-yı İnzibatiye) ve TBMM Hükümeti tarafından teşkil edilen düzenli ordu birlikleri (Kuva-yı Nizamiye) olmak üzere dört başlık altında tasnif etmektedirler.¹³⁷⁸

Bu tasnife beşinci unsur olarak, ülke içinde hayata geçirmeye çalıştıkları gayrinizami harp uygulamaları ile işgalcilerin işini kolaylaştırırken; Milli Mücadele taraftarlarının işini zorlaştıran ve işgal güçlerinin yeraltı teşkilatı ve/veya yardımcı kuvvetleri gibi çalışan Ermeni ve Rum azınlıklar ile yerli işbirlikçileri de eklemek gerekir. Zaman ve mekana göre değişiklik göstermekle birlikte, bu unsurların müstakil ve/veya müşterek olarak sıklıkla gayrinizami harp uygulamalarına başvurdukları bilinmektedir. Ancak, Türk askeri tarih yazımı muharebe odaklı olduğundan, bahse konu gayrinizami harp faaliyetleri ya gereği gibi anlaşılamamış, ya da görmezden gelinmiştir.

Gayrinizami harp örnekleri yönünden son derece zengin olan Milli Mücadele Dönemi, uyguladığı yöntemler açısından kendisinden sonraki birçok bağımsızlık mücadelesine esin kaynağı olması nedeniyle de gayrinizami harp yönünden incelenmeye değer bir süreçtir.¹³⁷⁹ Bu tür bir çalışmayı güçleştiren etken ise Kuva-yı Milliye'nin uyguladığı baskın, pusu gibi küçük çaptaki harekât nevelerine ait belgelerin temini meselesidir. Çünkü, bu harekât, düzenli ordunun yaptığı gibi yazılı emirlere dayalı, planlı, ceridesi tutulan tipte değildir. Harekât öncesi toplantılar

¹³⁷⁸ Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.175-176.

¹³⁷⁹ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 16.

yapılmış olsa dahi alınan kararlar, yapılan planlar genel itibariyle yazılı hale getirilmemiştir.¹³⁸⁰

Milli Mücadele'yi güçleştiren ve kazanılan başarının bu derece önemsenmesini sağlayan unsur ise “*çift cephe*” bir mücadele olmasıdır. Temel niteliklerini işgalci dış güçlere karşı verilen mücadeleden alan bu harbin en zorlu devresi “*iç ayaklanmalar dönemi*”dir. Bu dönemde, Anadolu'nun pek çok bölgesinde çıkarılan yirminin üzerindeki ayaklanma ile mücadele edilmek zorunda kalınmıştır. Büyük zaman ve enerji kaybına neden olan bu ayaklanmaların önemli bir kısmı İngiltere sponsorluğunda, İstanbul Hükümeti ile Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin etkisiyle çıkarılmıştır.¹³⁸¹ Bu husustaki yazışma örneklerini İngiliz kaynaklarında da görmek mümkündür. Koramiral John D.Robeck tarafından İstanbul'dan İngiltere'ye gönderilen 15 Aralık 1919 tarihli raporda; Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki ulusal hareketin tüm ülkeye yayılmasına rağmen; bazı ilçelerde yerleşik halkın muhalefetiyle karşılaştığı, muhalefet eden bu kesimin çoğunlukla Hürriyet ve İtilaf ile Nigahban Partisi'nin (Nigehban Cemiyet-i Askeriyesi) etkisinde olduğu, bunların katkıları sayesinde özellikle Konya/Bozkır bölgesinde muhaliflerin çıkardığı ayaklanmanın başarıya ulaştığı, İstanbul, Çanakkale, Bursa ve Konya gibi yerlerde kuvvetli olan bu muhalefet hareketi nedeniyle ulusal hareketin Anadolu'da gelecekte çok destek bulamayacağı değerlendirilmiştir.¹³⁸² Yine bu dönemde azınlıklar tarafından casusluk, sabotaj, misyonerlik ve çete faaliyetleri icra edilmiş, halkın Milli Mücadele'ye verdiği desteğin önüne geçmek ve Kuva-yı Milliye birlikleri ile toplumun arasının açılmasını sağlamak için propaganda amaçlı broşürler bastırılarak tayyareler vasıtasıyla yerleşim merkezlerine atılmış,¹³⁸³ Milli Mücadele

¹³⁸⁰ Aydınel, **a.g.e.**, s. 5-6.

¹³⁸¹ Fahri Yetim, “*Milli Mücadele Döneminde İsyanların Gölgesinde Düzce ve Çevresinde Asayiş Sorunları*”, **Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 13 (2011), Ankara, s. 54-57.

¹³⁸² Amiral Sir John de Robeck, “*Kemalist Victory in Anatolia*”, **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print**, Series: B (Turkey, İnan, and the Middle East 1918-1939), Vol.: I (2 Dec 1919), University Publications of America, p. 160-161.

¹³⁸³ Rahmi Doğanay, **Milli Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s. 102-108.

karşıtı gayrinizami unsurlar İtilaf Devletleri tarafından sürekli olarak desteklenmiştir.¹³⁸⁴

Kuva-yı Milliye birlikleri ise işgalci İtilaf Devletleri ve onların kontrolündeki Yunan ordularına karşı “*gerilla harbi*”; tedhiş faaliyetlerinde bulunan ve Türk halkına zulüm eden, bu yolla ihtilal teşebbüsünde bulunan Ermeni ve Rum azınlıklar ile Anadolu’da isyan bayrağını açanlara karşı da “*kontrgerilla harbi*” vermişlerdir. Gerek gerilla, gerek kontrgerilla harbi “*psikolojik harp*” uygulamaları ile de desteklenmiştir. Bu dönemde dikkat çeken unsurlardan biri de Kuva-yı Milliye birliklerinin başvurduğu gayrinizami harp uygulamalarının bölgesel bazda farklılıklar arz etmesidir. Güney Cephesi’nde “*kent/şehir gerillası*” tarafından icra edilen “*meskûn mahal muharebeleri*” yoğunlukta; Batı Cephesi’nde genellikle “*yerleşim merkezleri dışından*” icra edilen akın, baskın, pusu, sabotaj gibi “*gerilla harbi*” uygulamalarına başvurulduğu ve başarılı “*kurtarma-kaçırma harekâtı*” örnekleri sergilendiği görülmektedir. Doğu Cephesi’nde özellikle ordu destekli Milli Şûra Hükümetleri kontrolündeki milis kuvvetler tarafından Ermeni ve Gürcüler’e karşı “*gerilla harbi*” verildiği gibi, tüm karakterist özelliklerini taşımamakla birlikte “*Dost Ülke İç Savunmasına Yardım*” harekâtı uygulamalarını görmek de mümkündür. Kuzey Cephesi’nde ise özellikle Ermeni ve Rum gayrinizami harp faaliyetlerinin önlenmesine yönelik “*kontrgerilla harbi*” uygulamaları ön plana çıkmıştır.

Milli Mücadele Dönemi’nin özellikle başlangıç döneminde zorunlulukların da etkisiyle mücadele yöntemi olarak gayrinizami harp benimsenmiş ve gayrinizami harbin temel gereksinimi olan halk desteğinin sağlanması, mukavemet harekâtının toplumun tüm tabakalarına yayılması için yoğun çaba sarf edilmiştir. Amasya Tamimi ile bağımsızlığın, milletin azim ve kararlılığına bağlı olduğu deklare edilmiş, Erzurum Kongresi’nde Heyet-i Temsiliye oluşturulmuş, Sivas Kongresi’nde bu heyet genişletilmiş ve köylerden vilayet merkezlerine kadar tüm yerel kurtuluş örgütleri ve Kuva-yı Milliye teşkilleri tek elde toplanmıştır.¹³⁸⁵ Yine Sivas’ta, Heyet-i Temsiliye

¹³⁸⁴ Zekeriya Türkmen, “*İstiklâl Harbi Yıllarında Eşkıyalık Olaylarına Karşı Orta Karadeniz’de Teşkil Edilen Bir Sivil Direniş Örgütü ‘Oymak Teşkilatı’ (Teşkilâtın Yapısı, Amacı ve Faaliyetleri)*”, **İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 3 (1996), s. 113-115.

¹³⁸⁵ Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s. 113-115.

tarafından Heyet-i Merkezîyeler aracılığıyla tebliğde bulunulmadan halkın yerini terk etmemesi kararı alınmıştır. Bir taarruz ihtimaline karşı mahalli heyetlerce tedbirler alınacak, lüzumu halinde tahliye için planlamalar yapılacak; ancak sadece zorunluluk halinde tahliye planları devreye sokulacak, ayrıca düşman gayrinizami kuvvetlerinin mahalli tecavüzlerine karşı tedbir alınacaktır.¹³⁸⁶ Yine Sivas Kongresi sonrasında 28 Ekim 1919 tarihinde kabul edilen “*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilat Nizamnamesine Lâhiktir*” başlıklı gizli direktifte, Kuva-yı Milliye’nin teşkilatlanma usulü ve gayrinizami harp uygulanmalarına yönelik tüm detayların planlandığı görülmektedir.¹³⁸⁷

Özellikle düzenli ordu kuruluncaya kadar gayrinizami harbin neredeyse tek mücadele yöntemi olarak benimsenmesinin, hatta düzenli ordu yapılanmasına geçilmesinden sonra dahi bazı bölgelerde bu harp türünden vazgeçilememiş olmasının gerekçeleri birkaç başlık altında toplanabilir.

Gayrinizami harbe başvurulmasının temel gerekçesi zorunluluklardır. Orduları dağıtılmış ve topraklarının bir bölümü işgal edilmiş olan Türk milletinin başka bir seçeneği yoktur.¹³⁸⁸ Bu yolla dünya kamuoyu ve İstanbul Hükümeti’ne Türk halkının işgali kabul etmediği duyurulmaya; düşmanın, yurdun henüz işgal edilmeyen kısımlarını ele geçirmesi engellenmeye; düşman kuvvetleri yıpratılmaya ve düzenli ordunun kurulması için zaman kazanılmaya çalışılmıştır.¹³⁸⁹ Bu harp türü yakın zamanda Rumeli’de ayrılıkçı Sırp, Yunan, Bulgar çeteleri ve düzenli ordularına karşı yıllarca başarıyla uygulanmıştır. Kuva-yı Milliye bu birikimin ürünüdür ve Geç Osmanlı Dönemi’ndeki bu tecrübeyi Milli Mücadele Dönemi’ne taşıyanlar da genel itibarıyla İttihatçı kadrolardır.¹³⁹⁰ Başka bir ifadeyle Teşkilât-ı Mahsusa’nın ordu ve millet saflarına soktuğu gerilla harbi geleneği Milli Mücadele’ye “*mesned*” olmuştur.¹³⁹¹

Anadolu’nun demografik ve coğrafi yapısı da gayrinizami harbin uygulanması açısından son derece uygundur. Türk halkının vasıfları ve azınlıkların

¹³⁸⁶ Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi-II...**, s. 247.

¹³⁸⁷ TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 1, Belge No: 188.; Atatürk, **Nutuk**, Cilt: III, s. 150-151; Erikan, **a.g.e.**, s. 66.

¹³⁸⁸ **Özel Harp...**, s. 4-5.

¹³⁸⁹ Akyol, **Gayri Nizami Harp**, s. 13-17.

¹³⁹⁰ Demirbaş, **a.g.t.**, s. 96.

¹³⁹¹ Kutay, **Birinci Dünya Harbi’nde...**, s. 9.

kayda değer bir tahdit oluşturmaması gayrinizami harp için uygun bir ortam hazırlamaktadır.¹³⁹² Anadolu'nun arazi yapısı ise Kuva-yı Milliye'nin sıklıkla başvurduğu akın, pusu, baskın gibi küçük gruplarla vur-kaç tarzındaki hareketler için son derece elverişlidir. Dağlık ve ormanlık arazi yapısından istifade ederek görünmeden düşmana yaklaşan bu küçük kuvvetler harekât sonrasında da asgari zaiyatla muharebe bölgesinden uzaklaşabilmişlerdir. Ayrıca yerel halktan oluşan bu kuvvetlerin, bölgeyi çok iyi tanımaları, gizlenebilecekleri araziye bilmeleri gibi faktörler düşmana karşı durum üstünlüğü sağlamıştır.¹³⁹³ Yine Kuva-yı Milliye birliklerinin misyonu, güçleriyle orantılı olacak şekilde belirlenmiş ve belirlenen misyona göre teçhiz edilmeleri sağlanmıştır. Muharebelerde düşman mevzilerinin zapt edilmesi düşünülmemiş, bu nedenle tüfeklerinin yanında süngü taşınmamıştır. Kuva-yı Milliye mensuplarının bellerinde veya boyunlarında çapraz asılı fişekliklerinde ne kadar mermi varsa, tüm mühimmatları o kadardır. Bu kuşam şekli, siper savaşlarına değil; baskın tarzındaki gerilla harbine daha uygundur.¹³⁹⁴

Mustafa Kemal Paşa ve çevresindeki subayların gayrinizami harp konusunda kuvvetli bir altyapı ve tecrübeye sahip olmaları da gayrinizami harbin uygulanmasını kolaylaştırmıştır. “*Strateji üzerine hiçbir bilimsel inceleme okumadım... Savaşırken yanımıza kitap almayız.*”¹³⁹⁵ diyen modern gayrinizami harp teorisinin kurucularından Mao'nun aksine; Mustafa Kemal Paşa ve sınıf arkadaşları daha Harp Akademisi'nde öğrenci iken,¹³⁹⁶ “*stratejide üstat*” sayılan kurmay yarbay Nuri

¹³⁹² Akyol, **Gayri Nizami Harp**, s. 47-48.

¹³⁹³ Aydınel, **a.g.e.**, s. 9.

¹³⁹⁴ Bayar, **Ben de Yazdım...**, Cilt: 8, s. 35.

¹³⁹⁵ Greene, Elffers, **a.g.e.**, s. 62.

¹³⁹⁶ O dönemde, Harp Akademileri Komutanlığı'nda dersler iki grup altında toplanmıştır. İlk grupta Tâbiye dersleri yer almaktadır. Bu dersler; Sınıf Tâbiyesi, Piyade Silahları ve Piyade Tâbiyesi, Süvari Silahları ve Süvari Tâbiyesi, Topçu Silahları ve Topçu Tâbiyesi, Muhabere Vasıtaları ve Hava Tâbiyesi, İstihkâm, Tahkimat, Lağım Harbi, Tahrip, Gaz ve Sis Tabiyesi derslerinden oluşmaktadır. İkinci grupta ise Erkân-ı Harbiye Vazifeleri (Kurmay Görevleri) dersleri yer almaktadır. Bu grupta en çok dikkat çeken dersler ise Cephe Gerisinin Müdafaası (Geri Bölge Savunması), İstihbarat, Casusluk, Düşman Casuslarına Karşı Koyma (İKK), Propaganda, Düşmanı Yıpratma, Ordu Maneviyatını Yükseltme, Düşman Şifrelerini Çözmek'tir. Detaylı bilgi için bkz: **Harp Akademileri Tarihçesi (1848-1991)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1991, s. 9-43. Gayrinizami harbe temel teşkil edecek bu derslerin o dönemde Harp Akademisi'nde okutulmasında, Balkanlar başta olmak üzere Osmanlı coğrafyasının birçok noktasında görülen ayaklanmalar ve bu ayaklanmaları bastırmaya yönelik gayretlerin etkili olduğu söylenebilir.

Bey'den “*Tâbiye*” dersinde¹³⁹⁷ “*gerilla harbi*” ve “*kontrgerilla harbi*” konusunda etraflıca ders almışlar, “*Efendiler, gerilla yapmak ne kadar güçse, onu bastırmak (kontrgerilla) da o nisbette güçtür.*” cümlelerine şahit olmuşlardır.¹³⁹⁸ Kıta hayatı boyunca gayrinizami harbin her an içinde olan Mustafa Kemal Paşa TBMM'ne verilen 12 Temmuz 1920 tarihli bir taktir (önerge) üzerine verdiği cevapta, başlarında subayların bulunduğu küçük müfrezeler vasıtasıyla harb-i sagir (gerilla harbi) yapılmasının ve bu suretle mücadelenin zamana yayılmasının zorunluluk olduğunu ifade etmiştir.¹³⁹⁹

Gayrinizami harp milli seviyede planlamayı zorunlu kılan ve birçok kişi/kurumun müşterek çabasını gerektiren bir mücadele türü olduğundan, Milli Mücadele Dönemi'nde Kuva-yı Milliye birliklerinin cephe bazında icra ettikleri gayrinizami harp faaliyetleri dışında, TBMM Hükümeti tarafından merkezi olarak yürütülen ve ülke genelini ilgilendiren faaliyetlere de başvurulmuştur. Bahse konu faaliyetlerden ilki, Sivas Kongresi sırasında Hüseyin Rauf (Orbay) Bey'in önerileri doğrultusunda¹⁴⁰⁰ propaganda amacıyla “*İrade-i Milliye*” adlı gazetenin çıkarılmaya başlanmasıdır.¹⁴⁰¹ 10 Ocak 1920 tarihinden itibaren ise Ankara'da “*Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*” çıkarılmaya başlanmıştır.¹⁴⁰² TBMM Hükümeti tarafından gerçekleştirilen bir başka önemli faaliyet de “*Anadolu Ajansı*”nın kurulmasıdır.

¹³⁹⁷ Osmanlıca “*Tâbiye*” terimi; savaş eğitimi, taktik anlamında kullanılır. Silahlı kuvvetlerin, harp meydanında en doğru biçimde konuşlandırılmaları ve asgari kayıpla, azami başarıyı elde edecek şekilde kullanılmalarıdır. Detaylı bilgi için bkz.: Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 83-84.

¹³⁹⁸ Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Hatıraları**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1967, s. 43-45. Bu olayı yıllar sonra Profesör Âfet İnan, bizzat Mustafa Kemal Paşa'dan dinleyerek “*Gerilla Hakkında İki Hatıra*” başlıklı bir yazı ile kamuoyuyla paylaşmıştır. Bahse konu yazıdan anlaşıldığı üzere, Mustafa Kemal ve arkadaşları bu çalışma esnasında; bir mıntıkada ayaklanmanın niçin çıkabileceği, nasıl sürdürülebileceği ve devlet eliyle nasıl bastırabileceğini konularında teferruatıyla bilgi sahibi olmuşlardır. Detaylı bilgi için bkz.: Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1959, s. 33-35; Afet İnan, “*Gerilla Hakkında İki Hatıra*”, **Bellekten**, Cilt: I, Sayı: 1 (1937), s. 9-14.

¹³⁹⁹ **Atatürk'ün Söylev...**, s. 86.

¹⁴⁰⁰ Ökte, **a.g.t.**, s. 119.

¹⁴⁰¹ Bahse konu gazetenin çıkarılma amacının “*propaganda yapmak*” olduğu Sivas Kongresi tutanaklarına da yansımıştır. Detaylı bilgi için bkz.: İğdemir, **a.g.e.**, s. 104.

¹⁴⁰² İzzet Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını (Mayıs 1919-Temmuz 1921)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981, s. 11-12. ABD Yüksek Komiserliği'nce 15 Ocak 1925 tarihinde İstanbul'dan, Washington'daki Dışişleri Bakanlığına gönderilen rapor detaylı olarak incelendiğinde; Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin Hükümet destekli olarak propaganda amaçlı yayınlar yaptığı ve “*resmi gazete*” vazifesini üstlendiği anlaşılmaktadır. Gazete ekonomik açıdan özel fonlar ile desteklenmekte, mali açıkları kapatılmaktadır. Özetle, ekonomik kazanç sağlamaktan daha ziyade; propaganda yapmak ve Milli Mücadele'nin halk desteğinin sağlanması amacına matuftur. Detaylı bilgi için bkz.: Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, s. 219-221.

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresi sırasındaki konuşmasında vurguladığı üzere, mukavemet harekâtını akim bırakmak amacıyla Anadolu coğrafyasında ecnebi parası ile propaganda faaliyetleri yürütülmekte¹⁴⁰³ ve Milli Mücadele'yi baltalayan bu olumsuz propagandalara aynı usulle cevap verilmesi zaruriyet arz etmektedir.¹⁴⁰⁴ İşte bu misyonu yüklenecek olan Anadolu Ajansı'nın, İstanbul'un işgali nedeniyle büyük bir tehlikeye düşmüş olan vatan ve milli harekât hakkında halka en doğru havadisın verilebilmesi amacıyla kurulduğu,¹⁴⁰⁵ Sivas Heyet-i Merkeziyesi'ne muntazam haberler ulaştıracağı¹⁴⁰⁶ ve matbu Anadolu Ajansı nüshalarının köylere kadar dağıtıldığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.¹⁴⁰⁷

İşgal orduları ile sıcak temasın yaşandığı ve ekonomik imkanların son derece kısıtlı olduğu bir dönemde Anadolu'da gazete çıkarılması ve ardından da bir ajans kurularak köylere kadar ulaşma çabasını yalnızca Türk halkını Milli Mücadele hakkında doğru bilgilendirme gayesiyle açıklayamayız. Bahse konu gazeteler ve ajansın esas misyonu propaganda yapmak, yıkıcı propaganda faaliyetlerini karşı propaganda ile önlemeye/bozmaya çalışmak, istihbarat akışını sağlamak, halkı mukavemet harekâtına destek olmaya teşvik etmek, Türk halkının haklı mücadelesini yalnızca yurtiçine değil yurtdışına da duyurarak kamuoyu oluşturmaktır. Bunlar gayrinizami harbin, konvansiyonel harplere göre daha fazla psikolojik harp ve istihbarat desteğine ihtiyaç duyduğunun farkında olan bir kadronun başvurduğu usullerdir.

Bu dönemde TBMM Hükümeti tarafından gazete çıkarılması ve ajans kurulması gibi faaliyetlere ek olarak psikolojik harp ve istihbarat alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamdaki girişimlerden biri Bursa Mebusu Şeyh Servet Bey tarafından 27 Nisan 1920 tarihinde "*İrşat (Aydınlatma) Encümeni*" kurulması amacıyla verilen önerge'dir. Bahse konu önergede; Milli Mücadele karşıtlarının etkili bir propaganda faaliyeti yürüttükleri tespitinde bulunmuş ve bunlarla aynı yöntemle mücadele edilmesi için Meclis bünyesinde "*İrşadiye İşleri Şubesi*" açılması teklif

¹⁴⁰³ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 1. Kısım, s. 222.

¹⁴⁰⁴ Baran, "*Milli Mücadele'de...*", s. 431-435.

¹⁴⁰⁵ ATASE Arşivi, İSH-6/C Kataloğu, Kutu No: 274, Gömlek No: 179, Tarih: 08.04.1335.

¹⁴⁰⁶ ATASE Arşivi, İSH-6/C Kataloğu, Kutu No: 273, Gömlek No: 87, Tarih: 09.04.1335.

¹⁴⁰⁷ ATASE Arşivi, İSH-6/C Kataloğu, Kutu No: 273, Gömlek No: 91, Tarih: 13.04.1335.

edilmiştir.¹⁴⁰⁸ Bu teklif uygun bulunarak “*İrşat Encümeni/Propaganda Heyeti*” kurulması kabul edilmiştir.¹⁴⁰⁹ Mustafa Kemal Paşa’nın teklifin görüşülmesi sırasında; “*Ordunun ve diğerlerinin bir bakanlığı olur da, onlardan daha önemli olan iş neden bir bakanlık değildir?*”¹⁴¹⁰ diyerek propaganda ve irşad faaliyetlerinin “*bakanlık*” seviyesinde yürütülmesinin/temsil edilmesinin gerekliliğini vurgulaması dikkat çekicidir. Bu gelişmelerin ardından 13 Mayıs 1920 tarihinde İzmir Mebusu Yunus Nadi Bey başkanlığında 13 kişiden oluşan bir “*İrşadat Encümeni*” teşkil edilerek, “*Cumhuriyet tarihinin ilk propaganda teşkilatı*” resmi olarak faaliyete geçmiştir.¹⁴¹¹ TBMM’nin 19 Mayıs 1920 tarihli oturumunda ise “*Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi*”nin kuruluşu gündeme gelmiştir. Bu esnada özetle; art niyetli çabalar nedeniyle halkın kandırılarak Kuva-yı Milliye aleyhine hareket ettiği belirtilmiş ve irşadât için her ne kadar bir encümen kurulmuşsa da bu gibi önemli işlerin “*para ile yetişmiş şahıs işi*” olduğu vurgulanmıştır. Bu maksatla bir “*İrşâadat ve İstihbarat Vekâleti veya Genel Müdürlüğü*” kurulmalı; her ilin sosyo-psikolojik yapısına göre propaganda programları düzenlenmeli; Kuva-yı Milliye yanlısı gazeteler Anadolu’nun her yerine dağıtılmalı; bu birim için mühim bir bütçe tahsis edilmeli ve İrşâd Encümeni, bu birimi denetim altında bulundurmalıdır.¹⁴¹² Yani, İrşâd Encümeni planlama, programlama ve denetleme görevlerini icra ederken; propaganda işinin uzman kişilerden oluşan bir istihbarat teşkilatınca yürütülmesi önerilmiş ve bu maksatla 7 Haziran 1920 tarihinde “*Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi*”¹⁴¹³ kurulmuştur.¹⁴¹⁴ Bu birim bilgi toplama yanında, iç

¹⁴⁰⁸ Esasen İrşat Heyetleri kurulması fikri Şeyh Servet Bey’den yaklaşık 6 ay önce Burdur Kalem Reisi İsmail Bey tarafından 12’nci Kolordu Komutanlığı’na, oradan da Heyet-i Temsiliye Riyaseti’ne gönderilen raporda gündeme getirilmiştir. Bahse konu raporda İsmail Bey; Burdur, Antalya ve Isparta livalarında halkın harpten yorgun düşmüş olduğunu, aralarında asilerin olduğu/olabileceği, bazılarında ise İtalyanlar lehinde bir eğilim olduğunu; ancak Teşkilat-ı Milliye’nin genişletilmesi ve sağlamaştırılmasının zorunluluk olduğunu belirtmiş ve bu konuda bir yol haritası çizmiştir. İsmail Bey’e göre; liva, kaza merkezlerinde İrşat kısmı adında, tercihen eğitilmiş insanlardan oluşacak bir heyet kurulmalı, bu heyet tarafından öğütler verilir, beyannameler dağıtılarak halk aydınlatılmalı ve onlara doğru yol gösterilmelidir. İsmail Bey, Teşkilat-ı Milliye’ye ilginin artması ve İtalyanlara eğilimli olanların engellenmesi için Lenin usulünde gizli terhip (korkutma usulleri) tatbik edilmesini de önermiştir. Detaylı bilgi için bkz.: **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 12 (Haziran 1955), E.U. Basımevi, Vesika No: 295.

¹⁴⁰⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 27.4.1336, Cilt: 1, s. 94-96.

¹⁴¹⁰ Küçüköğlü, **a.g.e.**, s. 135.

¹⁴¹¹ Tahir Tamer Kumkale, **Psikolojik Savaş: Küresel İşgal**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2007, s. 189.

¹⁴¹² **TBMM Zabıt Ceridesi**, 19.05.1336, Cilt:1, s. 353-355.

¹⁴¹³ Bu birim halen görevine “*Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü*” adı altında devam etmektedir.

haber almaya önem vererek, güvenlik soruşturmaları yapmış, yurtdışında propaganda yayınlarının çıkmasını sağlamış, İstanbul'daki siyasi gelişmeleri takip etmiş, Milli Mücadele karşıtı propaganda faaliyetlerini önlemeye çalışmış, gerektiğinde sansür uygulamış,¹⁴¹⁵ yurt içi ve yurt dışı enformasyonu sağlamıştır.¹⁴¹⁶ Tüm bu çabalara ek olarak din adamlarının halk üzerindeki etkisini bilen TBMM Hükümeti tarafından dini motifler de etkili bir şekilde kullanmıştır.¹⁴¹⁷ Düşman propagandasının önüne geçmek, halkı mukavemete teşvik etmek ve iç ayaklanmaları bastırmak gibi amaçlarla oluşturulan “*Nasihah Heyetleri*”nin faaliyetleri bu kapsamda değerlendirilebilir.¹⁴¹⁸

4.1.1. Kuva-yı Milliye Birliklerinin Doğu Cephesi'nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri

Birinci Cihan Harbi ile başlayan, 1917 Rus İhtilali ve Maverâ-yı Kafkasya Hükümeti ile devam eden gelişmeler neticesinde 26 Mayıs 1918'de Gürcistan, 28 Mayıs 1918 tarihinde ise Azerbaycan ile Ermenistan bağımsızlığını ilan etmiş,¹⁴¹⁹ ancak Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ilk günden itibaren Ermeni ve Sovyet Rusya'nın taarruzlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti ile Azerbaycan arasında imzalanan 4 Haziran 1918 tarihli askeri yardım antlaşmasına dayanılarak Türk ve Azeri birlikleri “*Kafkas İslam Ordusu*” çatısı altında birleştirilmiş ve harici müdahaleyi engellemek adına demiryolları köprüleri atılıp, telgraf hatları kesildikten sonra 15 Eylül 1918 tarihinde Bakü kurtarılmıştır.¹⁴²⁰

Doğu Cephesi'nde yalnızca Ermenistan ve Gürcistan düzenli ordu birlikleriyle değil; Ermeni ordusunun içindeki gerilla birlikleri ve bazı durumlarda müstakil hareket eden Ermeni çetecilerle de mücadele edilmiştir. Yine Türk tarafından bakıldığında, bu mücadele sadece düzenli ordu birlikleriyle değil; bu ordu

¹⁴¹⁴ Aykut Çağlak, “*Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Milli Mücadele'de Oynadığı Rol*”, *Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100'üncü Yılında Türk İstihbaratı*, (Ed.) Ümit Özdağ & Merve Önenli, Kripto Yayınları, Ankara, 2015, s. 87.

¹⁴¹⁵ Çukurova, **a.g.e.**, s. 53.

¹⁴¹⁶ Hamit Pehlivanlı, “*Milli Mücadele Yıllarında, Ankara Hükümetinin İstihbarat Teşkilatı ve Sonrası*”, *Atatürk Haftası Armağanı*, ATASE, Ankara, 1995, s. 105-106.

¹⁴¹⁷ Çetin, *a.g.m.*, s. 175.

¹⁴¹⁸ Kayhan, **a.g.t.**, s. 183.

¹⁴¹⁹ Sinan Ateş, “*Birinci Dünya Savaşı ve Kafkasya*”, *21'inci Yüzyıl Eğitim ve Toplum Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 5 (2013), s. 163-178.

¹⁴²⁰ Taylan Sorgun, *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş: Halil Paşa*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003, s. 151-159.

bünyesindeki müfrezeler ve bazı durumlarda da Şûra Hükümetleri'nin gerilla birlikleri tarafından verilmiştir. Bu nedenle Doğu Cephesi'nde konvansiyonel harp ile gayrinizami harp; gerilla harbi ile kontrgerilla harbi iç içe girmiştir denilebilir. Buna bir de İtilaf Devletleri tarafından Ermenistan ve Gürcistan'a; TBMM Hükümeti tarafından Azerbaycan ile Şûra Hükümetleri'ne verilen örtülü destek eklendiğinde ortam daha da kaotik bir hal almıştır. Modern gayrinizami harp teorisinde “*Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY)*” olarak tanımlanan faaliyetin tüm özelliklerini taşımamakla birlikte; diğer cephelerde görülmeyen bu harekât, icra edildiği dönem itibariyle ayrı bir önem taşımaktadır.

Gerilla Harbi

Doğu Cephesi'nde mukavemet harekâtının temelleri 1917 Rus İhtilali sonrasında Oltu'da gizlice kurulan “*İslam Komitesi*” ile atılmıştır. Vazifesi Türk halkını bilinçlendirmek ve gizli yollardan silah tedarik etmek olan bu komite yalnız Oltu'nun değil; elinin uzanabildiği tüm Türklerin yardımına koşmaya çalışmıştır. Türkler'in elinde hiçbir silahın olmadığı o dönemde, Ermeniler, başlarında Rus ordusu subaylarından yüzbaşı Bağdoyef olduğu halde Oltu'da 250 kişilik silahlı bir bölük teşkil etmeyi başarmışlardır. Türkler ise İslam Komitesi vasıtasıyla, Rus ve Gürcüler'den para karşılığında gizlice silah ve cephane alarak halkı silahlandırmaya başlamışlar ve çeteler teşkil etmişlerdir. Bu çetelerin yaptığı baskınlarla Rus askerleri ile Ermeni çetecilerin silah ve cephanelerine de el konulmuştur.¹⁴²¹ Mondros Mütarekesi gereğince Osmanlı ordusunun Kafkasya'yı boşaltma mecburiyeti hasıl olunca, 3 Kasım 1918-30 Kasım 1918 tarihleri arasında merkezi Iğdır olmak üzere Emir Bey Ekberzade başkanlığında “*Aras Türk Hükümeti*” kurulmuştur. Bahse konu hükümetin savunma bakanlığı makamına getirilen isim ise (Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından) Cihangiroğlu İbrahim Bey'dir. İbrahim Bey, “*İttihad-ı Millet Fırkası*” adı altında bir silahlı güç teşkiline başlamış, konvansiyonel ordu yapılanmasına uygun bir tarzda dört alaydan oluşan kuvvetlerini tabur, bölük gibi alt katmanlara bölmüştür.¹⁴²² Osmanlı ordusu bölgeden çekilmeden 9'uncu Fırka Komutanı Şükrü Bey ve 9'uncu Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa tarafından Aras

¹⁴²¹ Yasin Haşimoğlu, **Oltu Şûra Hükümeti'nin Ermeni Mücadelesi**, (Yay.Haz.) Erdal Aydoğan, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara, 2005, s. 56-58.

¹⁴²² Nazim Kahramanov, “*Aras Türk Hükümetinin Kuruluşu*”, **İRS Tarih Bilinci Dergisi**, Sayı: 10 (2014), s. 34-35.

Türk Hükümeti'ne silah ve teçhizat tahsisinde bulunulmuş, ayrıca Osmanlı subay ve erlerinden personel takviyesi yapılarak “*Müslüman Milis Teşkilatı*” oluşturulmuş,¹⁴²³ mevcudu 3 bin kişiyi bulan bu milislerle Ermeniler'e karşı mücadele verilmiştir.¹⁴²⁴ Bu dönemde Doğu Cephesi'nde mukavemet harekâtının teşkilatlanma safhasında İttihatçıların ve onlarla iç içe geçmiş olan Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının katkısı da yadsınamaz. Enver ve Talat Paşa İstanbul'u terk etmeden önce; Filibeli Hilmi Bey'i Erzurum'a, Yenibahçeli Nail Bey'i Batum'a, Ebülhindili Cafer Bey'i Trabzon'a göndermişlerdir. 31 Aralık 1918 tarihinde Ardahan'a gelen Cafer, Hilmi ve Doktor Fuad (Sabit) Beyler Halid Bey ile görüşerek, Enver Paşa ve Dr. Bahattin Şakir Beyler'in yazdıkları mektupları ona vermişlerdir. Bahse konu mektuplarda; Elviye-i Selâse'de kurulacak geçici yerel hükümet ve yapılacak işlerle ilgili talimatlar vardır.¹⁴²⁵ Bu kapsamda, daha önce kurulmuş olan Kars İslam Şûrası “*Cenûb-i Garbi Kafkas Cumhuriyeti*”ne evrilmiştir (18 Ocak 1919).¹⁴²⁶ 3'üncü Fırka Komutanı (Deli) Halid Bey'in 28 Ocak 1919 tarihinde Narman'dan Oltu-Coculus'ta Cafer (Erçikan) Bey'e gönderdiği mektupta bu bölgedeki gerilla harbine ait işaretler ile gerillaların Türk ordusu tarafından nasıl desteklendiğine dair ipuçlarını bulmak mümkündür. Bahse konu mektupta; milli müfrezeler için hudutta iki cebel topu, iki mitralyöz, 50 tüfek ve 50 sandık cephaneye bırakıldığı; Oltu'da bu topların cephanesi ile bombaların bulunduğu, 20 Er'in de Cafer Bey'e katılmak üzere gönderileceği bildirilmiştir. Mektupta ayrıca Cafer Bey'den düşmana karşı mertçe savaşmaları istenmiş ve sıkıştıkları zaman hududu aşarak Erzurum'a geçmeleri tavsiye edilmiş, orada muhafaza edilecekleri söylenmiştir. Halid Bey'in 11 Şubat 1919 tarihinde Cafer (Erçikan) Bey'e verdiği başka bir talimatta da; Kars'ta Cihangiroğlu İbrahim Bey'in liderliğinde bir hükümet teşekkül ettirildiği ve “*yerlilerden*” bir alay kurulduğu bildirilmiş ve Cafer Bey'in de müfrezesiyle birlikte silahlı olarak bu alaya iltihak etmesi istenmiştir.¹⁴²⁷ Nitekim Cihangiroğlu İbrahim Bey hatıratında; Gürcü

¹⁴²³ Ali Arslan, “*I. Dünya Savaşı Sonunda Nahçıvan'da Yapılan Milli Mücadele ve Bugünkü Nahçıvan'ın Statüsünün Oluşumu*”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı: 41 (1998), s. 521-546.

¹⁴²⁴ Selçuk Ural vd., *Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'ye Elviye-i Selâse'de Ermeni Meselesi*, Sonçağ Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 91.

¹⁴²⁵ Dayı, *a.g.e.*, s. 95-97.

¹⁴²⁶ Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet (1920)*, Başnur Matbaası, Ankara, 1970, s. 278.; Uzun, *a.g.m.*, s. 35.

¹⁴²⁷ M.Fahrettin Kırzioğlu, *Kars'ın Son Kurtuluşu'nun 40. Yıldönümü Dolayısıyla: Milli Mücadelede Kars*, I. Kitap, Hamle Matbaası, İstanbul, 1960, s. 24-29.

Hükümeti'nin 30 bin asker toplayarak, bol miktarda top, silah ve cephane ile Borcom Boğazı'ndan hücum ettiklerini; ancak ahalinin mukavemet ettiğini ve beş gün süren çetin muharebelerin ardından Gürcüler'in boğazı terk etmek zorunda kaldıklarını dile getirmektedir.¹⁴²⁸ Öte yandan Ahıska ve Ahilkelek'i Halid Bey'den teslim alan Servet Bey ve Dikânlı Hafız Bey'in komutasındaki 500 kişilik bir çete bu bölgede Ermeni ve Gürcülere karşı başarılı gerilla harpleri vermişlerdir.¹⁴²⁹ 25 Ocak 1919'da Yakup Şevki Paşa'nın Kars'ı tamamen boşaltması sonrasında Ermeniler'in sınırı geçmelerine “*Akbaba*” ve “*Şüregilli Milisleri*” mani olmuş,¹⁴³⁰ Cenûb-i Garbi Kafkas Cumhuriyeti'nin İngilizlerce dağıtılmasından sonra da Milli Şûra Hükümetleri tarafından gerilla harbine devam edilmiştir. Özellikle Çıldır'da milis kuvvet oluşturma ve bu kuvvetleri eğitime vazifesini Birinci Cihan Harbi'nde Ruslara esir düşüp, daha sonra bu esareten kurtularak Elviye-i Selâse'de kalan askerler üstlenmiştir.¹⁴³¹ İngiliz himayesinde Kars'a doluşan Ermeniler ancak Kızılçakçak/Şüregel (Akyaka)-Kars-Sarıkamış gibi demiryolu boyunda ve Kağızman ile Zarşat (Arpaçay) gibi yerlerde hakim olabilmişler; diğer bölgelerde ise “*Milli Şurâ Hükümetleri*”nin milis kuvvetleri nedeniyle hakimiyet kuramamışlardır.¹⁴³²

Nahçıvan bölgesinde de başarılı gayrinizami harp uygulamaları icra edildiği görülmektedir. Ermeniler karşısında zor duruma düşen Nahçıvan halkının yardım talebi üzerine Kazım (Karabekir) Paşa'nın emriyle bölgeye 11'inci Fırka'dan yüzbaşı Halil, üsteğmen Naci (Altuğ), üsteğmen Edip (Tokalp), teğmen Osman Nuri ve yedi er görevlendirilmiştir. Vazifesi daha evvel Nahçıvan'da teşkil edilen milis alaylarına komuta ederek, Ermeni istilasının önüne geçmek olan bu kadro 17-18 Temmuz 1919'da sınırı gizlice geçerek Nahçıvan'a ulaşmıştır.¹⁴³³ Kıtasından firar etmiş gibi gösterilen “*yüzbaşı Halil Bey*” ve “*çetesi*” Ermeni saldırıları ve katliamına karşı, Nahçıvan eşrafı ile birlikte yerli Türkleri silahlandırıp, teşkilatlandırmış, örtülü olarak yapılan yardımlar sayesinde Nahçıvan bölgesi milli varlığını

¹⁴²⁸ Yunus Zeyrek, “*Cenûb-i Garbî Kafkasya Hükümeti Reisi Cihangiroğlu İbrahim Bey'in Malta Defteri*”, *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı: 44 (2016), s. 24-28.

¹⁴²⁹ Gürsoy Solmaz, *Deli Halid Paşa*, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996, s. 29.

¹⁴³⁰ Arslan, *a.g.m.*, s. 521-546.

¹⁴³¹ Dayı, *a.g.e.*, s. 207-216.

¹⁴³² Kırzioğlu, *a.g.m.*, s. 117.; ATASE Arşivi, İSH-12/B Kataloğu, Kutu No: 7507, Gömlek No: 26, Tarih: 19.09.1336.

¹⁴³³ Arslan, *a.g.m.*, s. 521-546.

koruyabilmiştir.¹⁴³⁴ Temmuz ayı ortasında başlayan bu mücadelenin uzunca bir süre devam ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü yüzbaşı Halil Bey 8 Kasım 1919 tarihinde 11'inci Kafkas Fırkası'na yazdığı raporda; Kasım ayı başından itibaren Azerbaycan ile Ermenistan'ın harp halinde olduğunu, Ermeniler'in bütün cephelerde Nahçıvan bölgesi kuvvetleriyle muharebeye başladığını, Kağızman, Sarıkamış ve diğer bölgelerde halkın çete muharebesiyle Nahçıvan bölgesine yardım etmesi için emir verilmesini, Doğubayazıt'a süratle cephaneye ikmal yapılmasını istemiştir. Sonraki aylarda da mücadele devam etmiş, Ermeniler, Erivan bölgesinden gönderdikleri iki taburluk kuvvetle Mart 1920 başlarında Vedi istikametinde taarruza geçmişlerdir. Büyük Vedi-Küçük Vedi hattında toplanmış bulunan yaklaşık 1.000 kişilik milis kuvveti, Ermeni kuvvetleri'nin taarruzunu durdurmuş ve Yenice'den gelen Milli Şûra Taburları'ndan aldığı destekle 27 Mart 1920'de karşı taarruza geçerek, Ermenileri geri çekilmek zorunda bırakmışlardır. Vedi bölgesinde bunlar yaşanırken Zengibasar bölgesinde ise yüzbaşı Muhittin komutasında üç milis alayı kurulmuştur. Yine Oltu ve Narman'da birer milis alayı, Tortum'da bir milis taburu teşkil edilmiş ve Mayıs 1920 başında kurulan bu taburların hepsine birden "*Oltu Müfrezesi*" adı verilmiş ve müfreze komutanı olarak binbaşı İbrahim Bey atanmış, ayrıca 9'uncu Kafkas Fırkası'ndan, Oltu Milli Şûrası emrine subay, astsubay ve erler "*milis*" olarak kaydırılmıştır. Ermeniler'in Oltu ve Tuzla'yı, Gürcüler'in de Artvin'i işgal etmesi üzerine, bu işgallere karşılık olarak Yenice'li Hacı Cabbar ve Abbas Kulu gibi bölge ileri gelenlerinin topladığı yaklaşık 2 bin kuvvet ile yüzbaşı Halil, üsteğmen Edip ve teğmen Osman Nuri gibi subayların komutasındaki milisler Yenice istasyonunda Ermeni kuvvetlerine karşı 19/20 Temmuz 1920 gecesi başarılı bir baskın yapmıştır.¹⁴³⁵

Özetle, Milli Şûra Hükümetleri ve bu hükümetlerin emrindeki mahalli milis teşkilatları Türk ordusunun savunma hatlarının ilerisinde Türk halkının Ermeni zulmünden korunmasını sağlamak ve TBMM Hükümeti ile Rusya arasındaki irtibatı sağlayan Nahçıvan-Karabağ yolunun Ermenilerce kapatılmasına mani olmak için büyük gayret göstermişlerdir. Yine bu gruplar, 9'uncu Ordu'nun en az zayıyla bölgeden çekilmesine yardımcı olmuşlar, düşman hakkında elde edilen istihbari

¹⁴³⁴ Karabekir, **Gizli Harp...**, s. 81-88.

¹⁴³⁵ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: III, s. 66-74, 50-64.

bilgileri düzenli ordu birliklerine ulaştırmışlar, Ermeniler ile 15'inci Kolordu arasında bir tampon bölge oluşturmuşlar, Ermenileri meşgul edip zayıf verdirek düzenli ordunun seferberlik ve taarruz hazırlıklarını tamamlaması için gerekli zamanı kazandırmışlardır.

10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması ile Kürtler'e muhtariyet verilmesi ve Ermeni devleti kurulmasının kabul edilmesiyle Ermeniler'in şımarıklıkları daha da artmış,¹⁴³⁶ Osmanlı düzenli ordu birlikleri ve milis birliklerle 13 Eylül'de yapılan başarılı "*Bartın-Oltu Taarruzu*"nu takiben¹⁴³⁷ Heyet-i Vekile'nin 20 Eylül 1920 tarihli kararıyla ordu birliklerine taarruz emri verilmiştir. Doğu Cephesi Komutanı Kazım (Karabekir) Paşa'nın yaptığı taarruz planında 9 ve 12'nci Fırka gibi düzenli ordu birlikleri ile Aşiret Alayları gibi gayrinizami kuvvetlerin birlikte kullanılması öngörülmüştür.¹⁴³⁸ 28 Eylül 1920'de başlayan harekât sonucunda Sarıkamış, Kars ve Gümrü alınmış¹⁴³⁹ ve 2 Aralık 1920'de imzalanan "*Gümrü (Alexandropol) Antlaşması*"yla Doğu Cephesi'ndeki mücadele nihayete ermiştir.¹⁴⁴⁰

Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât (Kontrgerilla) ve Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY)

Birinci Cihan Harbi sonrasında Bakü'deki Bolşevikler ile birleşen Ermeni milliyetçileri, Bakü'deki Türk nüfusu şehri terk etmeye zorlamış, sadece Bakü'de 10 bin civarında Müslüman öldürülmüş, Ermeni çete faaliyetleri nedeniyle 420 köy yerle bir edilmiş, yüzlerce köy zarar görmüş, Kars'ta da binlerce Türk öldürülmüştür.¹⁴⁴¹ Öyle ki, Ermeniler tarafından katledilen Türkler'den Aras Nehri'nde adacıklar meydana gelmiştir.¹⁴⁴² İtilaf Devletleri'nin de desteğiyle Ermeniler, Sassun (Sason) ve Sonyat adlı çete reisleri liderliğinde teşkil ettikleri çeteler marifetiyle Türk topraklarını zaptederek Ermenistan topraklarını genişletme gayreti içine girmişlerdir. Genel itibariyle sivil halkı hedef alan bu saldırılar, topluma korku salmayı ve bu yolla direnişi kırmayı amaçlamıştır. Doktor Abidin ve Fahrettin (Erdoğan) Bey'in çabaları ve Halit Bey'in silah-mühimmat desteğiyle yöre halkından

¹⁴³⁶ Çalışkan, **a.g.t.**, s. 77.

¹⁴³⁷ Solmaz, **a.g.e.**, s. 88-89.

¹⁴³⁸ Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, s. 839-841.

¹⁴³⁹ Uzun, *a.g.m.*, s. 36.

¹⁴⁴⁰ Soysal, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁴⁴¹ Justin McCarthy, **Kim Başlattı**, (Çev.) Sedat İşçi, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2003, s. 18.

¹⁴⁴² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: II, Cilt: 8/1, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s. 561-563.

300 kişilik silahlı bir mukavemet grubu oluşturulmuş ve Ermenilere karşı mücadele edilmiştir. Sonraki günlerde ise Çıldır'da Doktor Esat Oktay, Arpaçay'da Aküzümlü Esadullah Bey, Akbaba'da Hacı Abbasoğlu Mehmet Beyler'in teşkil ettiği milli kuvvetlerin yaptıkları baskın ve tacizlerle Ermeniler rahatsız edilmeye başlanmıştır.¹⁴⁴³ Yine Oltu'ya saldırma teşebbüsünde bulunan Ermeniler 14 Eylül 1920 tarihinde Oltu Milli Müfrezesi'nin karşı saldırısıyla püskürtülmüştür.¹⁴⁴⁴

Doğu Cephesi'nde modern gayrinizami harp teorisinde “*Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY)*” olarak tanımlanabilecek harekâtlarla Azerbaycan Cumhuriyeti ve Milli Şûra Hükümetleri gibi dost unsurların düzenli ordu birliklerince örtülü olarak desteklendiği görülmektedir.

Bilindiği üzere Mondros Mütarekesi gereğince Osmanlı Devleti Azerbaycan ve Kafkasya'nın diğer yerlerindeki askeri varlığını geri çekmek zorunda kalmıştır.¹⁴⁴⁵ Bu kapsamda 5'inci Kafkas Fırkası ile 15'inci ve 36'ncı Fırkalar'ın fazla top ve harp malzemeleri Van, Ardahan ve Kars'a gönderilmiştir. 5'inci Kafkas Fırkası askerlerinden “*gönüllülük esasına göre*” 100 kadar subay ve 500 asker İslam Ordusu içinde bırakılarak Azerbaycan ülke savunmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁴⁴⁶ Ayrıca İngilizler'in baskılarına rağmen 9'uncu Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa, elinde tuttuğu bölgeleri hemen boşaltmamış; işgal ettiği mıntikalardaki tüm silah, teçhizat ve gıda maddelerini geri bölgelere naklettirmiş, bölge halkının İngilizler ile onların desteklediği Ermeniler'e karşı mukavemet gösterebilmesi için Şûra Hükümetleri ve onlara bağlı olarak silahlı birlikler kurulmasına destek vermiştir.¹⁴⁴⁷ Yine “*Cenûb-i Garbi Kafkas Hükümet-i Muvakkata-i Milliyesi*”nin kuruluş safhasında, bölgeyi terk etme aşamasında olan 12'inci Fırka'dan bir kısım personel sivil olarak Kars'ta bırakılmış ve bunlar yeni kurulan hükümet içinde görev almıştır. Ayrıca İttihat ve Terakki ileri gelenlerinden (Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından) Doktor Fuat Sabit de bölgede önemli

¹⁴⁴³ Fahrettin Erdoğan, **Türk Ellerinde Hatıralarım**, Mevsimsiz Yayınları, Ankara, 2007, s. 43.

¹⁴⁴⁴ Uğur Üçüncü, “*İstikbâl Gazetesi'ne Göre Doğu Cephesi'nde Türk-Ermeni Savaşı (1920)*”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 16 (2014), s. 87-114.

¹⁴⁴⁵ Halil Bal, “*Türkiye'nin Azerbaycan'a Askeri Yardımı: Kafkas İslam Ordusu ve Azerbaycan Milli Ordusunun Kurulması İçin Yapılan Çalışmalar (1918)*”, **Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Cilt: 2 (Sunulmayan Bildiriler), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001, s. 429-440.

¹⁴⁴⁶ Mareşal Fevzi Çakmak, **Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi**, (Yay.Haz.) Ahmet Tetik vd., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2005, s. 244-245.

¹⁴⁴⁷ Yakup Şevki Sübaşı, **Bir Komutan'dan Anılar**, (Yaz.) Sadık Atak, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977, s. 6-7.

faaliyetlerde bulunmuştur. 3'üncü Fırka Komutanı Yarbay Halit Bey de Ahıska'da bulunduğu süre zarfında yetiştirdiği bir alay askeri silah ve teçhizatıyla birlikte bölgede bırakmıştır.¹⁴⁴⁸ Ayrıca Zengizor'un Halil Paşa komutasındaki Azerbaycan kuvvetleri tarafından işgal edilmesi üzerine, Ermeniler'in Zengibasar İslamları'na zulüm yapmaları ihtimaline karşı, yerel halka silah, cephane ve gerekirse subay göndererek yardım edilmesi talimatı verilmiştir.¹⁴⁴⁹

Yıkıcı Faaliyetler (Yeraltı Faaliyetleri)

Milli Mücadele Dönemi'nde Doğu Cephesi'nde özellikle İngilizler'in destek ve himayesinde, azınlıklar ile yerli halkın kullanıldığı çok boyutlu casusluk, propaganda ve ayaklanma türünden yıkıcı faaliyetlere sıklıkla başvurulmuştur.

Doğu Cephesi'nde süre ve etki alanı gibi kriterler açısından değerlendirildiğinde öne çıkan ayaklanmaların başında Bayburt'daki “*Şeyh Eşref İsyanı (Hart Olayı)*” gelmektedir. Ayaklanmanın ardından bölgeye gönderilen tahkikat heyeti yaptığı incelemeler neticesinde 17 Aralık 1919 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği şifreli telgrafta, Şeyh Eşref'in akıl sağlığının yerinde olmadığı; olayın başlamasında Şeyh Eşref'in suçu olmadığı, nümayişin kolluk kuvvetlerinin hatalarından kaynaklandığı; olayların büyümesiyle çevredeki diğer eşkıyanın da Şeyh'e katıldığı ifade edilmiştir.¹⁴⁵⁰ Fakat bu rapor, konuya dair belgelerle örtüşmemektedir. Herşeyden evvel Şeyh Eşref Birinci Cihan Harbi öncesinde de Osmanlı idaresine başkaldırmış ve bu nedenle tutuklanarak hapse atılmış, ancak Erzurum'un düşman işgaline uğramasıyla serbest bırakılmıştır. Yani bu kendisinin ilk vukuatı değildir. Ayrıca Şeyh Eşref ve müritleri, ayaklanmadan hemen sonra kendisiyle görüşerek olayı yatıştırmak isteyen bir müfrezeyi de tuzağa düşürerek, komutanları Nuri Bey'i şehit etmiş ve müfrezenin silahlarını almıştır.¹⁴⁵¹ Bu durum, Şeyh Eşref'in iyi niyetli olmadığı gibi, yaşananları telafi etme çabası içinde de olmadığını göstermektedir. Of'tan ve sahilden geleceklerle Hart'taki (Aydıntepe) asilerin birleşerek ayaklanmanın yayılması olasılığı karşısında Kâzım (Karabekir) Paşa'nın emriyle 9'uncu Fırka Komutanı sıfatıyla (Deli) Halid Bey

¹⁴⁴⁸ Erdoğan, a.g.e., s. 144-145.

¹⁴⁴⁹ ATASE Arşivi, İSH-7/B Kataloğu, Kutu No: 348, Gömlek No: 127, Tarih: 14.02.1336.

¹⁴⁵⁰ Süleyman Atmaca, “*Hart Vakası ve Şeyh Eşref Olayının İç Yüzü-1*”, **Bayburt Postası**, 10 Nisan 2012.

¹⁴⁵¹ Alaattin Uca, Aytunç Ülker, “*Bayburt'ta Şeyh Eşref İsyanı*”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 19 (2016), s. 79-105.

tarafından 24/25 Aralık 1919 gecesi başlatılan “*ayaklanmayı bastırma harekâtı*” Şeyh Eşref ve müritlerinin etkisiz hale getirilmesiyle 26 Aralık günü tamamlanmıştır.¹⁴⁵²

Ermeni, Gürcü hatta Rumlar ile onların destekçisi konumundaki İtilaf Devletleri ile mücadele edildiği bir dönemde, tüm düşman din adamları kendi mücadelelerini desteklemek için çaba gösterirken; bir din adamının başlattığı bu isyan milli gayretin israf edilmesine ve halkın mukavemet ruhunun zarar görmesine neden olmuştur.

Bölgede İngilizler’in de Milli Mücadele’yi içten çökertmek için her yönteme başvurdukları görülmektedir. Bunlardan biri, Digor Nahiyesi’nin Pazarcık Köyü’nden Kasganlı (Gaskanlı) Aşireti Reisi Basdam Begov Davo Bey’i elde etme çabalarıdır. Bunu haber alan Sarıkamış’ın Akçakale köyünden Gaskanlı Soro Bey’in oğlu Eyüp Bey İngilizler ile görüşmüş ve bu görüşme sonrasında kendisini “*İngilizler’in Milis Komutanı*” olarak lanse ederek Sarıkamış’ın kendisine ait olduğunu iddia etmiştir. Bir müddet onlar adına çalışan Eyüp Bey’in, Cenûb-i Garbi Kafkas Cumhuriyeti’nin dağıtılmasından sonra İngilizlerle arası açılmış ve mahiyetindeki 200 kişi ile birlikte Milli Mücadele saflarına katılmıştır.¹⁴⁵³ İngilizler, bir yandan da Musul ve İran Aşiretlerini, bağımsız Kürdistan kurulacağı vaadiyle harekete geçirmeye çalışmışlardır. Bu çabalar neticesinde, Hakkari ve Van dolaylarında Seyit Taha ve Simko’yu (İsmail Ağa) elde etmişlerse de Van Valisi Haydar Bey’in tutum ve davranışları nedeniyle emellerine erişememişlerdir. Ermeni istilâsının getireceği felâketin farkında olan İran’ın Rumiye bölgesinde, Türk sınırlarına yakın olan Şikak Aşireti Reisi Simko (İsmail Ağa), 15’inci Kolordu’nun silah ve cephane yardımıyla, İngilizler’in idare ettiği Nasturi kuvvetlerine karşı bölgeyi savunmuş, Aşiret Alayları da Ermeniler’e karşı 15’inci Kolordu bünyesinde çarpışmışlardır.¹⁴⁵⁴

İngilizler’in bu bölgedeki yıkıcı faaliyetlerinde ön plana çıkan isim binbaşı Edward William Charles Noel’dir. Noel, 1919 yılından itibaren İngiliz çıkarları doğrultusunda bağımsız bir Kürt devleti kurulması için yoğun çaba sarf etmiştir. Bu

¹⁴⁵² Solmaz, **a.g.e.**, s. 73-75.

¹⁴⁵³ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 142-156.

¹⁴⁵⁴ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: III, s. 25.

amaçla 7 Nisan'da Nusaybin'e gelmiş ve Miran'daki Kürt aşiretleri ile irtibata geçmiş; 19 Nisan'da Mardin'e geçmiş, Dakhori aşireti, Amerikan misyonerleri ve Keldanilerle görüşmüştür.¹⁴⁵⁵ Binbaşı Noel'in faaliyetlerinin bir kısmı arşiv belgelerine de yansımıştır. Binbaşı Noel Mardin,¹⁴⁵⁶ Diyarbakır,¹⁴⁵⁷ Malatya¹⁴⁵⁸ gibi illeri ziyaret etmiş ve buralarda bir taraftan istihbari bilgiler toplarken, diğer taraftan da propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur. Binbaşı Noel'in çabalarının merkezinde, İngilizler'in Doğu Anadolu'da bir yandan Ermeni, diğer yandan da Kürt sorununu körükleyerek Milli Mücadele'yi akamete uğratma çabası vardır.¹⁴⁵⁹ Bölgede İngilizler dışında Fransızlar da faaliyet içindedir. Fransız albayı Norman'ın Diyarbakır'ın işgaline zemin hazırlamak için yaptığı çalışmalar bu durumun örneklerinden biridir.¹⁴⁶⁰ Sadece dış güçler değil; ülke içindeki Rum ve Ermeni azınlıkların bir kısmı da yıkıcı faaliyetlerde bulunmuş, Rumları teşkilatlandıran elebaşları İvan Kalçıyof sık sık Oltu Rumları'na ve Bardız halkına beyannameler göndererek, onları Türkler aleyhine kışkırtmıştır.¹⁴⁶¹ Yine bu dönemde casusluk faaliyetleri de hat safhadadır. Kâzım (Karabekir) Paşa'nın İstihbarat Şube Müdürü Talat Bey'in Gürcü bir kadın casus tarafından enterne edilerek bazı askeri evrakların askeri karargâhtan çalınmış olması bu durumun örneklerinden biridir.¹⁴⁶²

Düşman psikolojik harp faaliyetlerine karşı milli kuvvetlerin de başarılı bir şekilde mukabalede bulunduğu görülmektedir. Bunlardan biri, Fahrettin (Erdoğan) Bey'in 17 Nisan 1919 tarihinde Erzurum'da bastırıldığı beyannamelerle halkı bilinçlendirmeye ve mukavemet harekâtına destek vermeye çağırmasıdır. Fahrettin Bey bahse konu beyannameleri aşiret reislerine, yolcu ve askerlere dağıttığı gibi Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne de 200 adet göndermiştir. İngilizler ise birkaç gün sonra Kars'tan sekiz tayyare uçurarak, Cenûb-i Garbi Kafkas Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan en ücra köylere kadar attıkları beyannamelerle Türk

¹⁴⁵⁵ Cengiz Kartın, "Binbaşı Noel'in Hava Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı Arşivlerindeki Gönderilerinde Kürt-Ermeni Münasebetleri", **Yeni Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 5, Semih Ofset, İstanbul, 2014, s. 3883-3894.

¹⁴⁵⁶ ATASE Arşivi, İSH-2/A Kataloğu, Kutu No: 30, Gömlek No: 25, Tarih: 11.05.1335.

¹⁴⁵⁷ ATASE Arşivi, İSH-2 Kataloğu, Kutu No: 48, Gömlek No: 134, Tarih: 08.09.1335.

¹⁴⁵⁸ ATASE Arşivi, İSH-2 Kataloğu, Kutu No: 48, Gömlek No: 139, Tarih: 13.09.1335.

¹⁴⁵⁹ Yurtsever, **a.g.e.**, s. 199.

¹⁴⁶⁰ ATASE Arşivi, İSH-2/B Kataloğu, Kutu No: 48, Gömlek No: 164, Tarih: 11.01.1336.

¹⁴⁶¹ Yasin Haşimoğlu, **Hatıralar**, (Haz.) Süreyya Şehidoğlu, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1979, s. 24.

¹⁴⁶² Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, s. 963-966.

yönetimini kötülemişler ve Türk idarecilerin hataları nedeniyle İngilizler'in Kars'ta yönetime el koyduğunu duyurmuşlardır.¹⁴⁶³ Temmuz 1919 tarihinde ise Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından Kafkasya'daki Ermeni zulmünü gözler önüne seren bir eser bastırılmış ve dünya kamuoyu bilgilendirilmeye çalışılmıştır.¹⁴⁶⁴ Yine bu dönemde Kafkasya ile irtibat devam ettirilmiş, Temmuz 1919 tarihinden itibaren Türkiye'den gönderilen propagandacılar vasıtasıyla Azerbaycan'da başarılı psikolojik harp uygulamaları icra edilmiştir.¹⁴⁶⁵ Ayrıca Kâzım (Karabekir) Paşa Kars'ı aldıktan hemen sonra 1 Kasım 1920 tarihinde yayınladığı bir beyannameyle yaşananların sorumlusu olarak Taşnakları göstermiş, Türk Hükümeti'nin Ermeni vatandaşlarına adaletle davranmaya devam edeceğini ve güvende olacaklarını söyleyerek onları kazanmaya çalışmıştır. Aynı beyannameye halkın elindeki her türlü harp malzemesini 48 saat içinde teslim etmesi istenmiş, hain ve casuslar ile bunlara yardım/yataklık edenlerin tespit edilmesi halinde derhal idam edileceği ikazında bulunularak, bu tür faaliyetler içinde olanlara gözdağı verilmeye çalışılmıştır.¹⁴⁶⁶

Doğu Cephesi'ne has bir uygulama da, Birinci Cihan Harbi yıllarındaki paramiliter gençlik örgütlenmeleri örneğine benzer bir şekilde Kâzım (Karabekir) Paşa tarafından kurulan "*Erzurum Çocuklar Ordusu*"dur. Dört alay halinde teşkilatlanan Çocuklar Ordusu'nun 1'inci Avcı Gürbüz Alayı Fahri Komutanlığı'nı bizzat Kâzım (Karabekir) Paşa üstlenmiştir.¹⁴⁶⁷

4.1.2. Kuva-yı Milliye Birliklerinin Kuzey Cephesi'nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesiyle birlikte Kuzey Cephesi'ndeki mukavemet harekâtı ivme kazanmıştır. Mustafa Kemal Paşa bir yandan resmi kanalları kullanarak askeri birlikler ve mülki amirler ile koordineli olarak çalışırken, diğer yandan da halkı gayrinizami harp faaliyetleri için teşvik etmiş ve bu yöndeki çabaları desteklemiştir.

Bu durumun örneklerinden biri Mustafa Kemal Paşa'nın, 24 Mayıs 1919 tarihinde Sadaret'e başvurarak, yıkıcı faaliyetlerde bulunan gizli çalışmalarının

¹⁴⁶³ Erdoğan, a.g.e., s. 165-175.

¹⁴⁶⁴ Üçüncü, a.g.m., s. 87-114.

¹⁴⁶⁵ Atatürk'ün Söylev..., s. 86.

¹⁴⁶⁶ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s. 842.

¹⁴⁶⁷ Görgülü, a.g.e., s. 298.

ortaya çıkarılması ve istihbari faaliyetlerde yararlılık gösterenlerin taltifinde kullanılmak üzere “*tahsisat-ı mesture (örtülü ödenek)*”den münasip miktarda bir meblâğın itasını istemesi ve bahse konu talebine 29 Mayıs 1919 tarihinde olumlu yanıt verilmesidir.¹⁴⁶⁸ Yine Havza’dan 29 Mayıs 1919 tarihinde Kolordu Komutanlıkları’na gönderdiği şifreli telgrafta, milletçe el ele vererek işgalcilere karşı silahla karşı konulması direktifini vermiştir. Bu direktif tahlil edildiğinde “*gerilla tarzında savunma*” yapılmasının açıkça ifade edildiği görülmektedir.¹⁴⁶⁹

Bu bölgede silahlı mukavemetin oluşumu esnasında öne çıkan isimler Topal Osman Ağa¹⁴⁷⁰ ve binbaşı Hüseyin Avni (Alparslan) Bey’dir. Bu iki şahsın önderliğinde dışarıdan gelecek saldırılara karşı mahalli kuvvetlerle “*gerilla harbi*”, içerideki ayrılıkçı Rum ve Ermeni azınlıklar ile ayrılıkçı aşiretlere karşı “*gayrinizami kuvvetlere karşı koyma harekâtı (kontrgerilla harbi)*” icra edilmiş, bu faaliyetler “*psikolojik harp*” yöntemleriyle de desteklenmiştir.

Gerilla Harbi

Kasım 1919 tarihinde “*Giresun Müdafaa-i Memleket Komitesi*” tarafından gerilla harbi yapmak maksadıyla kurulan “*Sahil Muhafaza Teşkilatı*” Kuzey Cephesi mukavemet harekâtının önemli bir ögesidir. Karadeniz sahillerine dışarıdan getirilecek düşman askerlerine, Pontus çetelerine, eşkıya ve komitacılara karşı Giresun Mıntıkası Komutanlığı’nın asker, polis, jandarma ve köy bekçileri vasıtasıyla aldığı tedbirlerin yetersiz gelmesi nedeniyle Topal Osman Ağa’nın komutasında bu tür bir “*paramiliter*” yapılanmaya gidilmiştir. Gizli olarak teşkil edilecek ve lüzumunda toplanacak olan bu müfrezelere herkesin kendi silah ve cephanesi ile katılması; katılımcılara (özel durumlar hariç olmak üzere) herhangi bir ücret ödenmemesi; müfrezelere güvenilir insanların kumanda etmesi ve olağanüstü hallerde Topal Osman Ağa’nın talimatıyla hareket edilmesi; mülki/askeri makamların talebiyle silahlı mücadeleye girişilmesi ve kolluk kuvvetleriyle koordineli olarak çalışılması öngörülmüş ve müfrezeler ile kolluk kuvvetleri arasında

¹⁴⁶⁸ **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 5 (Eylül 1953), E.U. Basımevi, Vesika No: 88-89.

¹⁴⁶⁹ Aydınel, **a.g.e.**, s. 250-251.

¹⁴⁷⁰ Balkan Harbi, Birinci Cihan Harbi ve Milli Mücadele Dönemi’nde topladığı gönüllülerle her daim gerilla harbinin içinde olan Topal Osman Ağa’ya en son “*askeri kaymakamlık*” payesi verilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Sadi Borak, **İktidar Koltuğundan İdam Sehpasına: Yakın Tarihimize Siyasi Cinayetler ve İdamlar**, İstanbul Kitabevi, İstanbul, 1962, s. 218-219.

vazife taksimi yapılmıştır.¹⁴⁷¹ Bu kapsamda Piraziz’den başlayıp, Gülburnu’na kadar tüm Giresun sahili dokuz bölgeye ayrılmış ve her bir bölgede detaylı bir teşkilatlanmaya gidilmiştir.¹⁴⁷² Ayrıca Giresunlu gençler askeri eğitimden geçirilerek “*Giresun Gönüllü Taburu*” teşkil edilmiş ve 16 Temmuz 1920 tarihine kadar Giresun’da Topal Osman Ağa’nın komutasındaki gönüllülerin sayısı 600 kişiye ulaşmıştır.¹⁴⁷³ Giresun Gönüllü Taburu’nun faaliyetleri bölgedeki diğer illere de uzanmış, Trabzon’un Yunan askerlerince işgali ihtimaline karşı şehrin savunulması amacıyla 12 Eylül 1920 tarihinde Topal Osman Ağa Taburu’na başvurulmuştur. Topal Osman Ağa 600 kişilik bir gönüllü taburunu Trabzon’a göndermiş, 14/15 Eylül 1920 gecesi 5 bin kişilik bir Yunan kuvvetinin Karadeniz’e çıktığı duyumunun alınması üzerine tedbiren 506 kişilik bir gönüllü taburu daha hazırlamış ve göreve hazır olduklarını 15 Eylül 1920 tarihinde çektiği telgraf ile Mustafa Kemal Paşa’ya bildirmiştir. Giresun Gönüllü Taburu Doğu Cephesi’nde Ermeniler’e karşı devam eden mücadeleye de iştirak etmiştir. Giresun’da kurulan tabur, Topal Osman Ağa komutasında Trabzon’a gitmek üzere yola çıkmış, güzergah üzerindeki hapisaneler boşaltılarak, mahpuslar taburun bünyesine katılmış ve en nihayetinde 12 Eylül 1920 tarihinde Trabzon’a ulaşılmıştır.¹⁴⁷⁴ Trabzon’dan sonra milis yüzbaşı Göksüzoğlu Yusuf Bey komutasında Doğu Cephesi’ne giden 560 kişilik tabur, 3’üncü Kafkas Tümeni bünyesinde Ermeniler’e karşı mücadele etmiştir. Takip eden günlerde 135 kişilik ilave bir kuvvetle takviye edilen tabur Kars’ın alınmasından sonra geri dönmüştür. TBMM Hükümeti’nin 1 Kasım 1921 tarihli talimatıyla ana iskeletini Giresun milisleri ve ihtiyat zabitlerinin oluşturduğu dört taburlu Giresun (Nizamiye) Alayı teşkil edilmiş, Hüseyin Avni (Alparslan) Bey alay komutanı, Topal Osman Ağa ise fahri komutan olarak atanmıştır. Topal Osman Ağa’ya “*milis binbaşılık*” ve aynı zamanda “*tabur komutanlığı*” görevi de verilmiştir. Topal Osman Ağa komutasındaki milis taburu Koçgiri Ayaklanması’nın tenkiline görevlendirilmiş, 3’üncü tabur Kocaeli Grubu emrinde cephe muharebelerine katılmış, 1’inci ve 2’nci taburlar Hüseyin Avni Bey’in komutasında Samsun

¹⁴⁷¹ Osman Fikri Topallı, **Müdafaa-i Hukuk ve İstiklâl Harbi Tarihlerinde Giresun: Milli Mücadele Günlerinden İzler, Notlar, İntibalar**, (Haz.) Veysel Usta, Mustafa Çulfaz, Serander Yayınevi, Trabzon, 2017, s. 317-323.

¹⁴⁷² Teoman Alpaslan, **Öncü Kuvvaci Gazi Milis Yarbay Topal Osman Ağa**, Kamer Yayınları, İstanbul, 2015, s. 203-204, 245.

¹⁴⁷³ **Giresun’da Kuva-yı Milliye**, s. 3-9.

¹⁴⁷⁴ Beyoğlu, **a.g.e.**, s. 308, 154-155.

havalisindeki çetelerin tenkiliyle uğraşmıştır. Bu dönemde alay ikiye bölünmüş, Topal Osman Ağa ile birlikte çarpışanlar 47'nci Alay, Hüseyin Avni Bey komutasındakiler ise 42'nci Alay adını almıştır. Temmuz 1921'de ise tekrar birleştirilerek, Batı Cephesi'nde görevlendirilmişlerdir.¹⁴⁷⁵

Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât (Kontrgerilla Harekâtı)

Karadeniz Bölgesi'nde diplomatik girişimler dışındaki Pontusçu faaliyetler, Helenleştirme siyaseti ve Yunan propagandası; Rum göçmenlerle Karadeniz'de nüfus yoğunluğu edinme girişimleri; Rum çeteleri marifetiyle girişilen gayrinizami harp faaliyetleri ve Türkleri iktisaden zayıflatma çabaları başlıkları altında toplanabilir.¹⁴⁷⁶ Özellikle Rusya'daki Rum ve Ermeniler Batum'da silahlandırılarak, çete faaliyetleri için Karadeniz'e gönderilmiştir.¹⁴⁷⁷ Bu çetecilerden bir kısmı Kuva-yı Milliye birliklerince yakalanmış; ancak bu grupların sevkiyatlarının önemli bir kısmı çeşitli kisveler altında gizlice yapıldığından tespit edilememiş veya tespit edildiyse dahi muhtelif gerekçelerle engellenememiştir.¹⁴⁷⁸ Pontuscular gayrinizami harp faaliyetlerinde özellikle Trabzon'da gizlice kurdukları "*Meşru Müdafaa Cemiyeti*"nden yararlanmışlardır. Cemiyet Rum gençlerini zenginlerden sağlanan maddi destekle silahlandırarak askeri hiyerarşiye uygun bir şekilde teşkilatlandırmıştır.¹⁴⁷⁹ Zaman içinde sayıları 25 bin kişiye ulaşan Rum çetecilerin¹⁴⁸⁰ gayesi Karadeniz bölgesinde çıkardıkları nümayiş olayları nedeniyle azınlıkların yaşam hakkının tehdit altında olduğu izlenimini yaratarak, bölgenin İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi için zemin hazırlamaktır.¹⁴⁸¹ Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Haziran 1919 tarihli raporunda; Rumların Samsun gibi Tokat ve Amasya'da da çetecilikle iştilal ettiklerine, Amasya'da 21 Rum çetesinin, Erbaa ve Niksar'da 5 Rum çetesinin faaliyet gösterdiğine yer verilmiştir. Raporda, Rum ve Ermeni

¹⁴⁷⁵ Topallı, **a.g.e.**, s. 347-365.

¹⁴⁷⁶ Çapa, **a.g.e.**, s. 88-90.

¹⁴⁷⁷ Atatürk, **Nutuk**, Cilt: II, s. 424-425.

¹⁴⁷⁸ Rahmi Doğanay, "*Milli Mücadele Döneminde İtilaf Devletleri'nin Pontusçu Faaliyetlere Yaklaşımı*", **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 3 (2007), s. 59-74.

¹⁴⁷⁹ Ulvi Keser, "*Milli Mücadele Döneminin Bilinmeyen Karadenizli Kahramanları ve Karakteristik Özelliklerine Sosyolojik Bir Yaklaşım*", **Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008) Bildirileri**, Cilt: I, Önder Matbaacılık, Ankara, 2009, s. 620-621.

¹⁴⁸⁰ Süleyman Kocabaş, **Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi**, Bayrak Yayıncılık-Matbaacılık, İstanbul, 1984, s. 143.

¹⁴⁸¹ Okur, **a.g.e.**, s. 276.

komitacılarının, İngiliz subayları ve bazı Amerikalı memurlardan yüz bulduklarından da dem vurulmuştur.¹⁴⁸²

İşte böyle bir ortamda İtilaf Devletleri ve onların desteğindeki Rum-Ermeni azınlıkların gayrinizami harp uygulamalarına, aynı usullerle karşılık verilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla iki farklı enstrümandan istifade edilmiştir. Bunlardan ilki Topal Osman Ağa ile binbaşı Hüseyin Avni (Alparslan) Bey tarafından teşkil edilen “*milli müfrezeler/gönüllü taburlar*” marifetiyle verilen mücadeledir. İkincisi ise 9 Aralık 1920 tarihinde kurulan “*Merkez Ordusu*” tarafından yapılan teşkilatlanmadır.

Bölgede bilinen ilk kontrgerilla uygulamalarından biri Topal Osman Ağa'nın 13/14 Temmuz 1919 gecesi Rum Haçika Çetesi'ne Saytaş'ta yaptığı baskındır. Bu baskında çetenin önemli bir kısmı öldürülmüş, geri kalanlar da teslim olmuştur.¹⁴⁸³ Sonraki günlerde ise Rum çetelerinin Türk köylerine yaptığı baskınlara misilleme olarak Keşap bölgesinde Kuşkaya, Büyük Karalı, Küçük Karalı, Kırk Hamam; Karahisar bölgesinde ise Gedavur ve Asarcuk gibi Rum köyleri basılarak Rum çetecilere ağır kayıplar verdirilmiştir.¹⁴⁸⁴ Merkez Ordusu tarafından asayışı sağlamak için başvurulmuş gayrinizami yapılanmalar ise “*Asayiş Mintikaları*”, “*Oymak Teşkilatı*”, “*Asayiş Bölükleri*” ve “*Emniyet Teşkilatı*”dır. 15'inci Fırka'ya bağlı olarak organize edilen “*Oymak Teşkilatı*” Rum çetelerinin saldırılarına karşı canlarını koruma kaygısına düşen yerel halktan oluşan “*milis kuvvetler*”dir.¹⁴⁸⁵ Bölük, takım ve manga düzeninde teşkilatlanan Oymak Teşkilatı “*gerilla usulü*”ne göre eğitilmiş ve bu teşkilatlanmayla halkın Milli Mücadele hareketine katılımı daha da kolaylaştırılmıştır.¹⁴⁸⁶ “*Asayiş Bölükleri*”nin vazifesi ise eşkıya ve asileri ortadan kaldırmak, düşmanla muharebe etmek, olumsuz propaganın önüne geçmek, asker kaçaklarını yakalamak ve asayışı sağlamaktır. Teşkilat bilhassa Rum çetelerinin tenkili ile (modern gayrinizami harp teorisine uygun olarak) düzenli ordu

¹⁴⁸² **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 4 (Haziran 1953), Vesika No: 64.

¹⁴⁸³ Alpaslan, **a.g.e.**, s. 183-184.

¹⁴⁸⁴ Ömer Sami Coşar, “*Karadeniz Boylarında Pontus Rum Devleti Hayallerine Darbe Vuran Adam Osman Ağa*”, **Yeni İstanbul (İstanbul) Gazetesi**, 07.09.1970.

¹⁴⁸⁵ Mustafa Balcioğlu, “*Milli Mücadele Sırasında Merkezi Anadolu'da Asayışı Sağlamak İçin Oluşturulan Milis Kuruluşları*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 6 (Kasım 1990), s. 261-263.

¹⁴⁸⁶ Türkmen, “*İstiklâl Harbi Yıllarında...*”, s. 118-122.

birliklerinin yan ve gerisinin muhafaza edilmesinde kullanılmıştır.¹⁴⁸⁷ Giresun'da kurulan Topal Osman Ağa komutasındaki gönüllüler ile Erzurum, İsabey ve Çarşamba Milli Müfrezelerinin de Merkez Ordusu çatısı altındaki toplanmasıyla 10 bin kişiye ulaşan milli kuvvetler 25 bin Pontuscu Rum çeteciye tenkil için 1922 yılının ilk günlerinde harekât başlatmış ve 6 Şubat 1923 tarihine kadar 11 bin Rum çeteci öldürülmüş, bir o kadarı da etkisiz hale getirilerek Pontus meselesi kapatılmıştır.¹⁴⁸⁸

Yıkıcı Faaliyetler (Yeraltı Faaliyetleri)

Kuzey Cephesi'ndeki maruz kalınan yıkıcı faaliyetlerin başında “*Koçgiri Ayaklanması*” gelmektedir. 4 Mart 1921 tarihinde 10-15 kadar asker kaçağının bir bölük asker eşliğinde Zara'ya gönderilmesi esnasında baskına uğramalarıyla başlayan başkaldırı, zaman içinde büyümüş ve anlaşma yoluyla önü alınmadığı için “*ayaklanmayı bastırma harekâtı*”na başvurulmuştur. Ayaklanmanın bastırılması amacıyla 11 Nisan 1921 tarihinde başlatılan harekât sırasında Topal Osman Ağa komutasında bir piyade taburu Refahiye'de; Kemah Milli Müfrezesi Çengerli bölgesinde; Eğin Milli Müfrezesi Fırat çevresinde faaliyette bulunmuşlardır. Özellikle 29 Nisan 1921 tarihinde Çalıyurt'ta başında bizzat Topal Osman Ağa'nın bulunduğu Giresun Müfrezesi isyancılara karşı büyük başarı göstermiştir.¹⁴⁸⁹ 200 atlı ve yaklaşık 200 yaya olmak üzere 400 kişiden oluşan asiler 20 ölü ve 12 yaralı verip, akşam karanlığından istifade ederek ateş hattından uzaklaşmışlardır.¹⁴⁹⁰

Ayaklanmalar dışında Kuzey Cephesi'nde İtilaf Devletleri ve onlarla işbirliği içinde olan Rum ve Ermeni azınlıklar tarafından “*psikolojik harp*” uygulamalarına da sıklıkla başvurulmuştur. Harbiye Nezareti'nin 18 Haziran 1919 tarihli talimatında; 150 Yunanlı muallimle 20 bin lira paranın Samsun'a doğru hareket ettiği, yine İstanbul'da Yunanlılar tarafından yapılan izci teşkilâtından mütebaki silah ve malzemenin Samsun'a gönderildiği, son zamanda Yunanlılar'ın Samsun havalisine fevkalâde ehemmiyet verdikleri bildirilmiştir.¹⁴⁹¹ Ankara'dan 20'nci Kolordu Komutan Vekili Kaymakam Mahmut Bey imzasıyla 9 Kasım 1919 tarihinde

¹⁴⁸⁷ Balcıoğlu, “*Milli Mücadele Sırasında...*”, s. 265-274.

¹⁴⁸⁸ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: VI, s. 144-172.

¹⁴⁸⁹ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: VI, s. 144-172.

¹⁴⁹⁰ Ömer Sami Coşar, “*Karadeniz Boylarında Pontus Rum Devleti Hayallerine Darbe Vuran Adam Osman Ağa*”, **Yeni İstanbul (İstanbul) Gazetesi**, 24.09.1970.

¹⁴⁹¹ **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 5 (Eylül 1953), Vesika No: 109.

Bursa'da 56'ncı Fırka Komutanlığı'na gönderilen bir istihbarat raporunda ise Patrikhane'nin İstanbul'daki Yunan Sefareti'nden aldığı emirle “*propaganda ve teşkilat-ı fesadiye*”yi idare etmek üzere kilise heyet-i mütevelliyesinde 40 kişilik bir heyet oluşturulduğu ifade edilmiştir.¹⁴⁹² Yine bu dönemde Karadeniz ahalisinden olup, İstanbul'da mûkim Ermeni erkek ve kadınların ihtilal propagandası ve casusluk yapmak üzere İngilizler tarafından memleketlerine gönderildikleri bilinmektedir.¹⁴⁹³

Düşman psikolojik harp faaliyetlerine karşı milli kuvvetlerin de mukabelede bulunduğu görülmektedir. İstanbul'daki Şeyhülislam Dürrizâde Abdullah Efendi'nin Milli Mücadele aleyhinde hazırladığı beyannamelerden bin tanesi İngilizler, Hürriyet ve İtilaf Partisi ve İstanbul Hükümeti'nin işbirliği ile İngiliz teğmeni Babvel tarafından 23 Nisan 1920 tarihinde Trabzon'a getirilmiş; ancak hem bu beyannameler hem de beraberinde getirdiği diğer psikolojik harp malzemeleri gizlice çalınmış, yine bu subayın sonraki günlerde sokaklarda dağıttığı beyannameler topluma nüfuz etmeden toplatılmıştır.¹⁴⁹⁴ Merkez Ordusu da istihbarata büyük önem vermiş, kritik kabul edilen yerlerde tedbirler alınarak bozguncu girişimler önlenmiş, düşman güçler arasına sokulan ajanlar vasıtasıyla faaliyetleri takip edilmiştir.¹⁴⁹⁵ Yine İstanbul'da bulunan gizli grupların verdiği bilgiler doğrultusunda Anadolu'ya Karadeniz üzerinden geçişler kontrol altında tutulmuş, Karadeniz kıyıları altı bölgeye ayrılıp, gece-gündüz gözetlenmiş, zararlı faaliyette bulunduğu tespit edilen azınlık ve misyoner okulları kapatılmış, gerektiğinde personeli tutuklanmış veya sınır dışı edilmiştir.¹⁴⁹⁶ İnebolu-Kastamonu havalisi özellikle casusluk faaliyetleri açısından önemli bir güzergah olduğundan TBMM Hükümeti, buraya özel önem vermiş ve “*Askeri Polis Teşkilatı*” vasıtasıyla casusluk ve propaganda faaliyetlerinin önüne geçmeye çalışmıştır.¹⁴⁹⁷ Toplumunu bilinçlendirmek ve İtilaf Devletleri'nin olumsuz

¹⁴⁹² TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 5, Belge No: 284, Tarih: 09.11.1335.

¹⁴⁹³ ATASE Arşivi, İSH-11/A Kataloğu, Kutu No: 728, Gömlek: 118, Tarih: 18.11.1336.

¹⁴⁹⁴ Sabahattin Özel, **Milli Mücadelede Trabzon**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 174-175.

¹⁴⁹⁵ Mustafa Balcıoğlu, “*Milli Mücadelede Merkez Ordusu'nun İstihbarat Faaliyetleri*”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1 (1990), s. 9.

¹⁴⁹⁶ Doğanay, **a.g.e.**, s. 250-255.

¹⁴⁹⁷ Okur, **a.g.e.**, s. 383. Arşiv belgelerine göre Askeri Polis Teşkilatı'nın görevleri; ordu gerisinde ve içinde düşman faaliyetlerini ve yıkıcı propagandasını önlemek; düşman tarafından çıkarılacak karışıklıklara karşı tedbirler almak; kara ve deniz sınırlarından giriş-çıkışları kontrol altında tutmak, gerekirse tutuklamalar yaparak, şahısları adli makamlara teslim etmektir. Detaylı bilgi için bkzn: Ekinci, *a.g.m.*, s. 176.

propagandalarının önüne geçmek adına neredeyse Karadeniz'in her ilinde gazeteler çıkarılmış, özellikle Topal Osman Ağa'nın "*Gedikkaya Gazetesi*" Anadolu Ajansı'ndan aldığı haberleri, halkı Milli Mücadele'ye daha fazla destek vermelerini sağlayacak şekilde lanse etmiştir.¹⁴⁹⁸ İstanbul Hükümeti yanlısı ve Milli Mücadele karşıtı gazete ve beyannamelerin Karadeniz üzerinden Anadolu'ya geçişine mani olmak üzere tedbirler alınmış, bu tür faaliyetler İstiklâl Mahkemeleri'nin görev sahası içine dahil edilmiş, kıyı şehirleri üzerine uçaklardan atılan propaganda beyannameleri halkın eline geçmeden toplatılmıştır.¹⁴⁹⁹

Diğer cephelerden farklı olarak Kuzey Cephesi'nde, Mayıs 1920 tarihinde Trabzon Vali Vekili Rüştü Bey'in talebi doğrultusunda "*Giresun Müdafaa-i Milliye Gönüllü Efradı*"ndan bir "*propaganda müfrezesi*"nin teşkil edilmiş olması son derece dikkat çekicidir. Bir ihtiyat zabiti komutasında toplam dokuz kişi olarak teşkil edilen; ancak yedi kişi olarak vapurla Trabzon'a gönderilen müfrezeye, Soğuksu'da gizli surette kurulan çadırlarda ikamet etmiş, kimi zaman üniforma ile askeri birliklerin içinde görev yapmış, kimi zaman da kıyafet değiştirerek halk arasına karışmıştır. İstanbul Hükümeti'nin ordu içindeki olumsuz etkilerini önleyerek, askerlerin Milli Mücadele'ye destek vermelerini sağlamak; olumsuz propaganda faaliyetlerine karşı-propaganda faaliyetleriyle mukabele etmek; istihbarat faaliyetlerinde bulunmak ve ordu içindeki problemleri komuta katına iletmek; kıtalarından firar edenleri toplamak; askeri isyana teşvik edenleri etkisiz hale getirmek gibi çalışmalar yapan Propaganda Müfrezesi çalışmalarını Temmuz ayı başında tamamlayarak Giresun'a geri dönmüştür.¹⁵⁰⁰ İtilaf Devletleri'nin propaganda faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla birlikte, 16 Eylül 1920 tarihinde Zonguldak yöresinde bulunan Fransız askerlerine hitaben bir bildiri hazırlanarak dağıtılmış, Fransız askerlerinin Zonguldak ve Çukurova'da varlık sebeplerini sorgulamaya ve bu suretle gevşeklik göstermelerini sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunulmuştur.¹⁵⁰¹ Bu dönemde din adamlarından da istifade edilmiş, Zonguldak Müftüsü İbrahim Efendi, Beycuma Müderrisi Hüseyin Efendi ve Bartın Müftüsü Rıfat Efendi, halkın

¹⁴⁹⁸ Ömer Sami Coşar, "*Karadeniz Boylarında Pontus Rum Devleti Hayallerine Darbe Vuran Adam Osman Ağa*", **Yeni İstanbul (İstanbul) Gazetesi**, 16.09.1970.

¹⁴⁹⁹ Rahmi Doğanay, "*Milli Mücadele'nin Deniz Cephesi*", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 183-199.

¹⁵⁰⁰ Topallı, **a.g.e.**, s. 313-316.

¹⁵⁰¹ Doğanay, **a.g.e.**, s. 259.

Kuva-yı Milliye saflarına katılmasında önemli rol oynamışlardır. Devrek Kadısı ve Müftüsü Abdullah Efendi ise İstanbul Fetvası'na karşı Anadolu uleması tarafından hazırlanan Ankara Fetvası'nı imzalayarak, Milli Mücadele'nin meşruluğunu ilan ettiği gibi, milli hareketi Devrek halkına benimsetmek için camilerde ve mitinglerde propaganda konuşmaları yapmıştır.¹⁵⁰² Mehmet Akif (Ersoy)'un, Kastamonu Nasrullah Camii'nde verdiği, milli birlik-beraberlik fikrinin önemine vurgu yapan va'zı, ülkenin dört bir yanında derin yankılar uyandırmış ve akabinde Sebilürreşad Dergisi'nde yayımlanmıştır.¹⁵⁰³ Bu vaazların askerler üzerinde olumlu etki yaratacağı değerlendirildiğinden Mehmet Akif'in Kastamonu Nasrullah Camii'nde irad ettiği vaazları kapsayan 19 Ocak 1921 tarihli Sebülürreşad mecmuasının nüshaları askeri birliklere dağıtılmak üzere gönderilmiştir.¹⁵⁰⁴ Yine Pontus isyanına son vermek amacıyla Samsun Mutasarrıfı'nın 1922 yılının ilk günlerinde dağlardaki Rum isyancılara hitaben hazırlattığı beyanname de psikolojik harp uygulamalarından biridir. Bahse konu beyannameye geçmişteki iyi komşuluk ilişkilerinden dem vurularak, Rumların silahlarını bırakmaları öğütlenmiş ve bu kararlılığı gösterenlere kucak açılacağını ifade edilmiştir.¹⁵⁰⁵

4.1.3. Kuva-yı Milliye Birliklerinin Güney Cephesi'nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri

Güney Cephesi'nin başat aktörleri İngiltere, Fransa ve bunların güdümündeki Ermeniler'dir. İngiltere'nin Anadolu'nun güneyindeki işgalinin kısa sürmesi, genel itibariyle faaliyetlerini perde arkasından yürütmesi, İngiliz ordusu içinde çok sayıda Müslüman Hint askerinin bulunması, Türk ve Ermeniler arasındaki ihtilaflarda objektife yakın bir tutum sergilemesi gibi gerekçelerle İngilizlerle kayda değer silahlı bir çatışma yaşanmadığından, bu cephedeki mukavemet harekâtının esas itibariyle Fransız ve Ermeniler'e karşı verildiği söylenebilir. Ermenileri de homojen bir yapı olarak görmeden, aynı amaç için çalışan üç ayrı grup halinde tasnif etmek mümkündür. İlk grup, bölgede yaşayanlar; ikinci grup Birinci Cihan Harbi sonunda İtilaf Devletleri'nin teşviki ile burada toplananlar; son grup ise Fransız ordusu içinde yer alanlardır.

¹⁵⁰² Okur, **a.g.e.**, s. 386.

¹⁵⁰³ Kayhan, **a.g.t.**, s. 171-191.

¹⁵⁰⁴ ATASE Arşivi, İSH-13/C Kataloğu, Kutu No: 921, Gömlek No: 170, Tarih: 21.03.1337.

¹⁵⁰⁵ Çapa, **a.g.e.**, s. 83-84.

Özellikle ikinci gruba dahil olan Ermeniler için daha Anadolu işgal edilmeden evvel İngiliz ve Fransızlarca özel bir çaba sarfedildiği görülmektedir. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı plana göre; Kilikya ve Suriye'nin kuzeyini içine alacak şekilde bir Ermeni devleti kurulacaktır. Bu bölgeler Ermeni göçmenleriyle doldurulacak, oluşturulacak Ermeni devleti Türkler ile Araplar arasında tampon bölge görevi üstlenecektir. Fransızlar da Kilikya'da bir Ermeni idaresi kurma fikrine sıcak bakmaktadır. Onları İngilizler'den ayıran nokta ise kontrolü tamamen Ermeniler'e bırakmamak ve bölgenin ekonomik imkanlarından istifade etmektir.¹⁵⁰⁶ Fransa'nın Ermeni politikası kendisini iki alanda göstermektedir. Bunlardan ilki Ermeniler'in askeri harekatta kullanılmasıdır. Nitekim Fransız General Gourand'un komutası altındaki 6 taburdan 3 tanesi Ermeni gönüllülerden oluşmaktadır. İkinci alan ise Çukurova'nın idari yönden Ermenileştirilmesidir.¹⁵⁰⁷ Bu politika doğrultusunda işgal günlerinde idari memurların çoğu Ermeniler'den atanmış, emniyet ve ulaştırma gibi önemli hizmetlere Ermeniler verilmiştir.¹⁵⁰⁸ Osmanlı Devleti de bahse konu çabaları yakından takip etmektedir. Nitekim Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 14'üncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya çektiği şifreli bir telgrafta, Ermeniler'in ekseriyeti teşkil etmek için Adana'da toplanmaya başladıklarının istihbar edildiği bildirilmiştir. Telgrafta, Adana'da bulunan İtilaf Devletleri mümessillerinin ittifakıyla Maraş-Sivas arasındaki Ermeni muhacirlerin Adana'ya gönderilmesi ve gönderilenlerin isimleri ile gönderilme tarihlerinin günlük olarak İngiliz komutana bildirilmesinin istendiği belirtilmiştir. Harbiye Nezareti'nden alınan direktif doğrultusunda Yusuf İzzet Paşa tarafından 56'ncı Fırka Komutanlığı'na gönderilen 30 Ekim 1919 tarihli şifreli telgrafla da konunun incelenmesi ve müteyakkız bulunulması istenmiştir.¹⁵⁰⁹ Gerçekten de Sivas, Amasya, Yozgat ve diğer bölgelerden gelen Ermeniler 1919 yılı sonlarında Haçin (Saimbeyli)'de toplanmıştır. Haçin ve Şar'da 300 kişilik silahlı Ermeni çeteci eğitim yapmaya başlamış, sonraki günlerde bunlar 1.500 kişiye, Şar

¹⁵⁰⁶ İbrahim Meral, **Mütareke'den Cumhuriyet'e (30 Ekim 1918-29 Ekim 1923) Azınlıkların Sosyal, Ekonomik, Demografik Yapısı ve Dış Ülkelerle Olan İlişkileri**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1998, s. 167-175.

¹⁵⁰⁷ Erdal İltar, "Milli Mücadele'de 'Doğu Lejyonu' (Legion D'Orient)'nun Fransız İşgal Bölgesindeki Fonksiyonu", **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3 (2014), s. 419-436.

¹⁵⁰⁸ Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975, s. 123.

¹⁵⁰⁹ TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 2, Belge No: 179, Tarih: 30.10.1335.

Köyü'ndeki silahlı Ermeni gücü ise 350 kişiye ulaşmış¹⁵¹⁰ ve Fransız kuvvetlerinden buldukları destekle Adana, Haçın, Zeytun, Bahçe ve Maraş havalisinde Türk köylerine saldırılar düzenlemişlerdir.¹⁵¹¹

Gerilla Harbi

Dörtüol'daki “*ilk kurşun*” vakası sonrasında, Çete Kara Mehmet'in öznesi olduğu; Payas Hapishanesi'nin basılarak Kozanlı Deli Boran ve diğer mahkûmların serbest bırakılması, Ermeni/Fransız haberleşmesinin kesintiye uğratılması, Ermeni göç faaliyetlerinin kontrolü gibi faaliyetler bu bölgedeki gayrinizami harp faaliyetleri hakkında fikir vermektedir.¹⁵¹²

Sivas Kongresi sonrasında bölge halkını teşkilatlandırarak gayrinizami harp yapmak üzere görevlendirilen ve “*Tekelioğlu Sinan Bey*” müstear adıyla Kilikya Batı Bölgesi Komutanlığı vazifesini icra eden yüzbaşı Ali Ratip Bey'in 11'inci Fırka'ya gönderdiği rapor ise Adana'da verilen gerilla harbine ışık tutmaktadır. Ali Ratip Bey raporda; toplamda 3.500 kadar mücahit sayısına ulaştıklarını ve ahalinin Kuva-yı Milliye'ye katılmaya devam ettiğini, silahlı olmayanların av tüfekleriyle cepheye koştuklarını, Fransız direnişine rağmen Hacı Kırı, Kelebek, Durak istasyonlarını, Karaisalı kazası ile Kamışlı, Çatalan ve Karsanlı nahiyelerini işgal ettiklerini aktarmaktadır. Yine Pozantı bölgesinde de ellışer kişilik Çoban İbrahim ve Cemal Efe Müfrezeleri ile 200 kişilik bir başka müfrezenin Fransız ordu birliklerine karşı gerilla harbi verdiği görülmektedir.¹⁵¹³ Pozantı'da küçük müfrezeler halindeki Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından, 5 Nisan 1920 tarihinden 28 Mayıs 1920 tarihine kadar verilen gerilla harbi neticesinde Binbaşı Menil liderliğindeki bir tabur kuvvetindeki Fransız askerinin önemli bir kısmı öldürülmüş, sağ kalan 530 kişi de teslim alınmıştır.¹⁵¹⁴

Maraş'ta ise Veziroğlu Mehmet Bey'in evinde 29 Kasım 1919'da yapılan toplantıda “*Maraş Müdafai-Hukuk Cemiyeti*” kurulmuş, şehir on semte bölünmüş

¹⁵¹⁰ Yaşar Akbıyık, “*Haçın ve Zeytun Ermeni Meselesinin Çözümü*”, **Türk-Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu: 21. Yüzyıla Girerken Tarihe Dostça Bakış**, (Yay.Haz.) Berna Türkdoğan, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 110-112.

¹⁵¹¹ Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, s. 288.

¹⁵¹² Veliçeoğlu, **a.g.e.**, s. 50-76, 81-106.

¹⁵¹³ Hulki Saral, Tosun Saral, **Vatan Nasıl Kurtuldu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1970, s. 63-65.

¹⁵¹⁴ Aydemir, **a.g.e.**, s. 172-173.

ve her bir semt için birer “*Şube Heyeti*” oluşturulmuştur.¹⁵¹⁵ İlk teşkilatlanma faaliyetlerinin ardından Maraş’ta iki farklı tarzda; ancak birbirini destekleyecek şekilde mücadele verilmeye başlanmıştır. Bu yöntemlerden ilki “*Maraş’ın dışında*” Fransız ordusuna karşı verilen ve Maraş’a takviye birlik, silah-mühimmat getirilmesini engelleyerek, Fransız ordusunu kuşatma altında tutmayı amaçlayan harekâttir. İkinci tür mücadele ise “*kent/şehir savaşları*”dır. Bu suretle şehir içindeki işgalci Fransız askerleri ve onların kontrolündeki Ermenilere karşı meskûn mahallerde gerilla harbi verilmiştir.

5-7 Ocak 1920 tarihli Türkoğlu, 13 Ocak 1920 tarihli Araplar ve 19 Ocak 1920 tarihli Harabe Çarpışmaları Maraş şehri dışında yaşanan muharebe örneklerindedir. Şehir içindeki muharebeler ise çok daha griftir. İşgalin ardından Fransızlar tarafından şehirdeki büyük kâgir binalar işgal edilerek tahkimatlı hale getirilmiş, şehrin giriş-çıkış yolları ve köşe başları barikatlanmış, hakim noktalarda makineli tüfek mevzileri oluşturulmuş, muhtelif bölgelere gözetleme postaları çıkarılmıştır.¹⁵¹⁶ Bu dönemde Maraş’taki Fransız askeri gücü; topçu bataryaları ve zırhlı otomobillere de sahip (2 bin kadar Ermeni gönüllüyle birlikte) 5 bin kişidir.¹⁵¹⁷ Buna karşılık Türkler Maraş hapisanesindeki tutukluları serbest bırakarak silahlandırmış, savunma hendekleri kazarak mevziler oluşturmuş, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti vasıtasıyla organize olan şehir halkı ve yardıma gelen Elbistan’dan Doktor Mustafa, Türkoğlu’ndan Zafer ve Muharrem Beyler komutasındaki Kuva-yı Milliye birlikleri ve Kılıç Ali’nin de yardımıyla muharebeye tutuşmuştur.¹⁵¹⁸ Kılıç Ali teşkilatına, Fransız askerlerine her fırsatta saldırılarda bulunularak, taciz etmelerini ve sokak savaşları verilmesi talimatını vermiştir.¹⁵¹⁹ Şehir içindeki mukavemet birliklerinin haberleşmesi için çocuklar görevlendirilmiş; bitişik nizamdaki evlerin duvarlarından delikler açılıp, evler birleştirilerek mahallin bir ucundan diğerine gizlice geçiş imkanı ve lojistik destek sağlanmış; bitişik olmayan evlerin arasında irtibat tünelleri kazılmış; yangınlar çıkararak sabotaj faaliyetlerinde

¹⁵¹⁵ Şapolyo, **a.g.e.**, s. 174-184.

¹⁵¹⁶ H.Saral, T.Saral, **a.g.e.**, s. 175-182.

¹⁵¹⁷ Adil Bağdadlıoğlu, **Uzun Oluk: İstiklâl Harbi’nde Maraş**, (Yay.) Ali Rıza Pişkin, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1942, s. 89-113.

¹⁵¹⁸ H.Saral, T.Saral, **a.g.e.**, s. 181-191.

¹⁵¹⁹ **Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç ...**, s. 91-92.

bulunulmuştur.¹⁵²⁰ Maraş ve Antep'te şehir içi muharebelerde kullanılan evlerin zincirleme şekilde birbirine bağlanması, evlerin sokağa bakan yüzlerinde menfezler açılarak, kısmen korunaklı bu alanlardan düşmana ateş açılması, haberleşme postaları teşkil edilmesi türünden bu yöntemler modern gayrinizami harp teorisi ile bire bir örtüşmektedir.¹⁵²¹

Maraş ve Antep'te mukavemet harekâtı için Mustafa Kemal Paşa tarafından görevlendirilen ve Pazarcık'ta teşkilat yapan yüzbaşı Kılıç Ali Bey,¹⁵²² bu bölgedeki faaliyetleri sırasında Atmalı Aşiret reisi Yakup Hamdi ve Memik Ağa'dan da istifade etmiştir.¹⁵²³ Maraş'ta 20 Ocak'ta başlayan şehir içi çatışmaların sürdüğü bir dönemde¹⁵²⁴ Heyet-i Temsiliye tarafından gönderilen 25 Ocak 1920 tarihli "*Kolordu Komutanlarına ve Milis Kuvvetleri Komutanlarına Talimat*" konulu emirde, Kuva-yı Milliye'nin Fransızlara karşı vereceği gerilla harbinin esasları belirlenmiştir.¹⁵²⁵ Bahse konu emirde; Fransız kuvvetlerine vur-kaç tarzında baskınlar verilmesi, küçük garnizonlardan başlayarak Fransızların esir ve imha edilmesi, tren köprüleri ve tünellerin atılması, yolların otomobil işlemeyecek hale getirilmesi, Fransız ulaştırma postalarının seyyar müfrezelerle engellenmesi, her Fransız kuvvetinin mutlaka bir kuvvetle taciz edilmesi istenmiştir.¹⁵²⁶ Bu emir, tanınmış gerilla teorisyenlerinden Alberto Bayo tarafından savunulan gerilla harbi yöntemleri ve "*minuet tekniği*" ile örtüşmektedir. Bayo'nun minuet tekniğine göre; düşman geri çekildiğinde gerillalar onların üzerine gider, düşman ilerlediğinde ise gerillalar çekilir. Yine gerillalar, özellikle geceleri mümkün mertebe düşmana yaklaşarak taciz ateşi açar. Bu hareket tarzı düşmanın savaşıma azim ve kararlılığını kırar. Ayrıca geceleri uykusuz bırakılmış düşman birlikleri yorgun ve moral çöküntüsü içerisinde olacaklarından yürüyüş hızları kesilecek ve kendilerinden bekleneni veremeyeceklerdir. Bu yüzden aralık vermeksizin gerillacılar her gece düşmanı tedirgin edecek şekilde taciz ateşi

¹⁵²⁰ Bağdadlıoğlu, a.g.e., s. 89-94.

¹⁵²¹ Bayo, a.g.e., s. 61-62.

¹⁵²² ATASE Arşivi, İSH-6/B Kataloğu, Kutu No: 272, Gömlek No: 4, Tarih: 31.12.1335.

¹⁵²³ Ferhat Başdoğan, "*Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Savaşı*", **Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987, s. 67.

¹⁵²⁴ Selek, **Milli Mücadele-II...**, s. 16.

¹⁵²⁵ Seyfettin Turhan, a.g.e., s. 260.

¹⁵²⁶ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 15 (Mart 1956), Genelkurmay Basımevi, Vesika No: 382.

açmalıdırlar.¹⁵²⁷ Bu esaslar doğrultusunda Maraş'ta büyük bir başarıyla sürdürülen şehir içi muharebeleri 11/12 Şubat 1920 gecesi bitmiştir.¹⁵²⁸

Heyet-i Temsiliye'nin 25 Ocak 1920 tarihli emri Urfa'yı da kapsamaktadır. Emirde, Urfa'da isyana hemen başlanacağı, 13'üncü Kolordu cephesinin vazifesinin, Fırat doğusunu tahliye ettirmek olduğu, bunun için tren hattının tahrip edileceği, Fransız müfrezelerinin bulunduğu bina veya çadırların temas müfrezelerince her gece ateşe tutulacağı, Fransız kabilelerine sürekli olarak baskın verileceği bildirilmiştir.¹⁵²⁹ Urfa mukavemet harekâtı bahse konu emir doğrultusunda icra edilmiş, Badilli-Dögerli-Seyhanlı Aşiretleri'nden oluşturulan müfrezeler de gerilla harbine destek vermiş,¹⁵³⁰ Urfa hapishanelerindeki mahkûmlar serbest bırakılarak şehrin müdafaası için kullanılmış, telefon ve telgraf hatları tahrip edilerek Urfa'daki Fransız birliğinin Antep ile haberleşmesi kesilmiştir.¹⁵³¹ Özetle Urfa'da gerilla harbi başarıyla uygulanmış ve Kuva-yı Milliye'nin Fransız karargahına yapılan saldırı sonucunda Fransız ve Ermeniler Urfa'dan çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁵³²

Antep savunması da Maraş örneğinde olduğu gibi şehir dışında ve içinde olmak üzere iki ayrı kategoride cereyan etmiştir. Şehir dışındaki mücadele, Maraş'ta bulunan 9'uncu Fırka ve Adana'da bulunan 2'nci Kolordu bağlı birlikler ile Şahin Bey gibi milislerce yürütülmüştür.¹⁵³³ Şehir içindeki mukavemet harekâtı ise Antep Mutasarrıflığı'na bağlı "*Heyet-i Merkeziye*" ve ona tabii olan "*Etraf-ı Şehir Cepheler Kumandanlığı*" tarafından gerçekleştirilmiştir. Teşkilat şemasına göre kumandanlık altında da taburlar, mıntıklar ve semt reislikleri vardır. Birkaç mahallenin birleştirilmesiyle "*Semt Teşkilatı*" kurulmuş ve her semt bir milis askeri kıta gibi değerlendirilmiştir. Her semte muharebe etmek için silahlı 100 kişi ve tahkimat işlerinde kullanılmak, yaralı-şehit düşeceklerin yerini almak için de silahsız 50 kişi olmak üzere toplam 150 kişi taksim edilmiş, semtin ileri gelenlerinden biri "*Semt Reisi*" seçilmiş ve muharip unsurların başına da birer yedek subay veya harp

¹⁵²⁷ Bayo, a.g.e., s. 36, 71-72.

¹⁵²⁸ Bağdadlıoğlu, a.g.e., s. 89-113.

¹⁵²⁹ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 15 (Mart 1956), Genelkurmay Basımevi, Vesika No: 383.

¹⁵³⁰ Görgülü, a.g.e., s. 317.

¹⁵³¹ Müslüm Akalın, **Milli Mücadele'de Urfa (Anılar-Belgeler)**, Özlem Kitabevi Yayınları, Urfa, 1985, s. 78-79.

¹⁵³² ATASE Arşivi, İSH-2/B Kataloğu, Kutu No: 58, Gömlek No: 73, Tarih: 15.02.1336.

¹⁵³³ Halil İbrahim Yakar, Gülsüm Yaprak Pusat, **Antep Savunması Heyet-i Merkeziye Muhabere Defteri: Savunmanın Şifreleri**, Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, Gaziantep, 2017, s. 39-41.

görmüş çavuş “*Kısım Komutanı*” namıyla görevlendirilmiştir. Bu dönemde şehir içindeki toplam güç 1.800 silahlı ve 1.400 silahsız olmak üzere 3.200 kişidir.¹⁵³⁴ Mali işler ile lojistik destek faaliyetleri için iki ayrı komisyon teşkil edilmiş, şehrin ileri gelenlerinden bir de “*İdare Heyeti*” oluşturulmuştur. Teşkilat muvazzaf subayların da desteğiyle köylere kadar uzanmış, Sabunhanı mahzenlerinde bir imalathane kurulmuş, geceli-gündüzlü çalışan fabrikalarda kadın, çocuk, yaşlı ve sakatların emeğiyle silah tamiri ve mermi-barut imalatı yapılmıştır.¹⁵³⁵

Güney Cephesi’ndeki gerilla harbi bugünkü Suriye ve Irak mıntikasına da taşmıştır. Sabık Halep Süvari Alay Kumandanı ve Rakka Kaymakam-ı Sabıkı Tahsin imzasıyla 1 Şubat 1921 tarihinde Elcezire Cephesi Kumandanlığı’na¹⁵³⁶ gönderilen “*Bir buçuk seneden beri bir taraftan Suriye’de Fransızlar aleyhine diğer taraftan Fırat ve Dicle havzalarında İngilizler aleyhine yapılmakta olan harekât-ı vataniye raporudur.*” başlıklı raporda özetle; Suriye ve Elcezire’de Fransızlar aleyhine, Irak mıntikasında İngilizler aleyhine çete teşkil etmek, ahali ve aşiretleri tahrik ve teşvik ederek mezkur düşmanları taciz ve işbu havaliden tard etmek için Halep Süvari Alayı’ndan birkaç fedai subay kumandasında, bir miktar askerle iki çete teşkil edildiği; Aneze aşireti reislerinden Hacim Paşa’nın elde edilerek, Fransızlarla savaşmak için ikna edildiği, silah ve mühimmat takviyesi yapıldığı; askerlerden ve aşiretlerden oluşturulan çeteler ile Miyadin, Salihiye, Ebukemal ve Ane’nin İngilizler’den temizlendiği, Şarkat civarında tren raylarının tahrip edildiği, İngilizler’e ait bir katarın yoldan çıkarıldığı; Irak ahali ve aşiretlerinin İngilizler aleyhine ayaklanmalarını sağlamak için beyanname basılıp dağıtılarak, Irak’ta bir senedir devam etmekte olan genel ayaklanmanın körüklendiği gibi hususlara yer verilmiştir.¹⁵³⁷

¹⁵³⁴ Ünler, **a.g.e.**, s. 19-49.

¹⁵³⁵ H.Saral, T.Saral, **a.g.e.**, s. 270-272, 347-348.

¹⁵³⁶ Elcezire Cephesi Komutanlığına bağlı kuvvetler, Adana Cephesi Komutanlığı emrine verilmiş ve uzun süre birlikte muharebe etmişlerdir. Bu sebeple iki cepheye Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi’nce Güney Cephesi adı verilmiştir. Burada adı geçen Güney Cephesi İran sınırından Toros geçitlerine kadar olan bölgeyi kapsamaktadır. TBMM açıldıktan sonra 26 Haziran 1920 tarihli kararnameyle teşkil edilen bu cephe Musul, Bitlis, Diyarbakır ve Elazığ illerini kapsamaktadır. Cephe karargâhını 13’üncü Kolordu karargâhı teşkil etmiş, cephe komutanlığına Nihat Paşa (Korgeneral Nihat Anılmış) atanmış, 29 Haziran 1920 tarihinde Ankara’dan yola çıkan Nihat Paşa ancak 7 Ağustos 1920 tarihinde Diyarbakır’a varabilmiştir. Detaylı bilgi için bknz.: **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: IV, s. 1-162.

¹⁵³⁷ **Harp Tarihi Vesikalari Dergisi**, Sayı: 55 (Mart 1966), Genelkurmay Basımevi, Vesika No: 1267.

Rapordan anlaşıldığına göre; 1919 yılı Ağustos-Eylül aylarından itibaren İngiliz ve Fransızlar'a karşı çok boyutlu bir gayrinizami harp başlatılmıştır. Ancak, raporda geçen “*Osmanlı Kuva-yı Milliyesi*” ve “*Osmanlı Hükümeti*” ifadeleri ile TBMM Hükümeti'nin mi, yoksa İstanbul Hükümeti'nin mi kastedildiği tam olarak anlaşılammamaktadır. Yalnız raporun yazıldığı tarih itibariyle bahse konu bölgede TBMM Hükümeti etkin olduğundan, gayrinizami harp uygulamasının TBMM Hükümeti tarafından başlatılmasa dahi TBMM Hükümeti tarafından sürdürüldüğü/himaye edildiği değerlendirilmektedir. Ayrıca “*kapalı (örtülü) ödenek*”ten El Cezire Cephesi'ne 300 madeni liranın gönderilmiş olması,¹⁵³⁸ Elcezire Cephe Komutanlığı ve onunla ilişki içinde olan gayrinizami unsurlar ile TBMM Hükümeti'nin ortak hareket ettikleri kanaatini kuvvetlendirmektedir.

Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât (Kontrgerilla Harekâtı)

Güney Cephesi'nde İtilaf Devletleri'nin icra ettiği konvansiyonel harp yöntemlerine, Ermeni azınlığın gerilla, yeraltı unsuru ve istihbarat elemanı olarak içeriden uyguladıkları gayrinizami harp faaliyetlerinin de eklenmesiyle bölge halkı çift taraflı bir kısıkaç içine alınmıştır.

İtilaf Devletleri, gayrimüslim unsurları isyan ve ihtilale teşvik ederek, onları işgal ve satın alma yoluyla hizmetlerine almış, onları istila ordularına öncülük ve rehberlik yapacak işbirlikçi unsurlar olarak kullanmışlardır.¹⁵³⁹ Çetecilikle uğraşan Ermeniler Fransızlar tarafından silahlandırılarak Adana, Antep, Adana, Maraş'a gönderilmiştir.¹⁵⁴⁰ Özellikle Antep'teki Ermeniler, Ermeni gönüllü kıtaları halinde müstakil olarak veya Fransız düzenli ordusuyla birlikte Türkler'e taarruzlarda bulunmuşlardır.¹⁵⁴¹ Yine Adana-Kozan-Saimbeyli-Zeytun bölgesinde ayaklanan ve çetecilik yapan Ermenilerle çarpışmalar yaşanmış,¹⁵⁴² Saimbeyli'ye 15 Ekim 1920 tarihinde yapılan taarruzla, ayaklanmış olan Ermeniler etkisiz hale getirilerek şehir işgalden kurtarılmış ve Ermeniler'in bu bölgede bir Ermeni devleti kurma hayalleri engellenmiştir.¹⁵⁴³ Ayrıca çeşitli mıntikalardan toplanan Ermeniler Kıbrıs'ta askeri

¹⁵³⁸ ATASE Arşivi, İSH-10/A Kataloğu, Kutu No: 632, Gömlek No: 165, Tarih: 09.09.1336.

¹⁵³⁹ Özdağ, *Örtülü İstila...*, s. 87.

¹⁵⁴⁰ Azmi Süslü, “*Maraş'taki Fransız ve Ermeni İşbirliği*”, **Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987, s. 32.

¹⁵⁴¹ Ahmet Hulki Saral, **Ermeni Meselesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1970, s. 271-272.

¹⁵⁴² **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: IV, s. Önsöz.

¹⁵⁴³ Görgülü, **a.g.e.**, s. 304.

bir kampta eğitildikten sonra Fransız ordusunun bir parçası olarak Güney Cephesi'nde kullanılmışlardır. Bunun en bilinen örneklerinden biri “Doğu Lejyonu”dur.¹⁵⁴⁴ Urfa, Antep ve Maraş'ı işgal eden Fransız kuvvetlerinin yüzde sekseni Ermenilerden meydana gelmiştir.¹⁵⁴⁵

Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye birlikleri gerilla harbi veren Fransız destekli Ermenilere yine aynı usulle, başka bir deyişle gerilla karşı gerilla harbiyle cevap vermiştir.

Yıkıcı Faaliyetler (Yeraltı Faaliyetleri)

Güney Cephesi'nde İtilaf Devletleri ve onların güdümündeki Ermeniler tarafından Türk halkının direnişini kırmak adına sıklıkla psikolojik harp yöntemlerine başvurulmuştur. Fransızlar özellikle 10 Temmuz 1920 tarihinde yaşanan “Kaç-Kaç Olayı” sonrasında para karşılığında elde ettikleri casuslar vasıtasıyla istihbari bilgi toplama ve propaganda faaliyetlerine hız vermişlerdir. Bölge halkının mukavemet ruhunu kırmak adına Adana'da bir Ermeni matbaasında bastırılan bildirilerin, Ermeni, Rum ve Süryaniler'den müteşekkil “Nasihât Heyeti” ile köylere dağıtılması bu çabanın örneklerinden biridir. Yine Fransızca basılan “Adana Postası” adlı gazete, Fransız idaresini halka benimsetmek adına Türkçe çıkarılmaya başlanmış, “Rehber” adlı başka bir gazete üzerinden yürütülen propaganda faaliyetleriyle Ermeniler'in Fransızlar'la birlikte hareket etmeleri için gayret sarf edilmiştir.¹⁵⁴⁶ Yine Fransızlar'dan cesaret alan Ermeniler Antep'te Müslüman mahallerinde kalan Hıristiyan mallarına zarar verilmediği; hatta Hıristiyanlar'ın yoğunlukla yaşadığı kısımlarda kalan Müslüman ahalinin malları yağmalandığı halde, kendi malları yağmalanıyormuş gibi lanse ederek uluslararası toplumu ayağa kaldırmaya çalışmışlardır.¹⁵⁴⁷

¹⁵⁴⁴ Fransız Albayı Bremond'un hazırladığı rapor doğrultusunda 15 Kasım 1916'de teşkil edilen Doğu Lejyonu mensupları Magosa yakınlarındaki askeri kampta eğitildikten sonra, 1917'de İngilizler'in komutasında Filistin'de, Ekim 1918'de ise Fransız birlikleriyle beraber Güney vilayetlerinin işgalinde koçbaşı olarak kullanılmışlardır. Bunlardan en başarılıları geçmişte Osmanlı Ordusu'nda görevliken, firar etmiş olan Ermenilerdir. Detaylı bilgi için bkz.: İltis, a.g.m., s. 422-424.

¹⁵⁴⁵ ATASE Arşivi, İSH-6/B Kataloğu, Kutu No: 270, Gömlek No: 143, Tarih: 10.11.1335.

¹⁵⁴⁶ Kemal Çelik, “Çukurova'nın İşgali Döneminde, Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Milli Kuvvetlerin Buna Karşı Yayımladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt; 2, Sayı: 3 (2008), s. 103-124.

¹⁵⁴⁷ Yakar, Pusat, a.g.e., s. 48.

Bu dönemde Türkler de İtilaf Devletleri'nin yıkıcı faaliyetleriyle mücadele etmek adına büyük gayret sarf etmiştir. Göçün yasaklanması; arazi/emlak satışlarının yalnız Türklere yapılması, yabancılarla alış-veriş yapılmaması (Türk'ten Türk'e kampanyası); muhtaç durumdaki Türk ailelere yardım edilmesi gibi faaliyetler bunlardan bazılarıdır.

Ali Saip Bey tarafından 7 Aralık 1920 tarihinde aşiret reislerine hitaben yayımlanan beyannameyle de Adana'daki Fransız zulmü tasvir edildikten sonra Adana'da Fransızlar'ın Kürt aşiret efradını parayla elde ederek Cezayir ve Tunus'a nakledecekleri; Kürt ve Ermeniler'den oluşan kıt'aların başına Fransız subayların konularak Diyarbakır, Sivas, Elazığ, Erzurum, Van ve Bitlis'in işgal edileceği anlatılmıştır. Beyannamenin devamında, Selahattin Eyyubi'nin Kudüs'te Hıristiyanlar'a karşı verdiği mücadelenin bir benzerinin bugün Osmanlı coğrafyasında Ermeni ve Fransızlar'a karşı verildiğinden dem vurulmuş ve Kürt halkının Urfa'nın müdafaasına yardım etmesi istenmiştir.¹⁵⁴⁸ Ayrıca Adana Vilayeti Meclis-i Umumisi tarafından Kasım 1920 tarihinde hazırlanarak, Adana halkına dağıtılan bir beyannameyle bölge halkının manevi duyguları okşanarak Milli Mücadele'ye destek vermeleri istenmiştir. Yine düşmanla işbirliği yapanları yıldırma ve üzerlerinde psikolojik baskı oluşturmak gayesiyle Pozantı'ya 28 Aralık 1920 tarihinde bir İstiklâl Mahkemesi gönderilmiş ve Milli Mücadele karşıtlarına gözdağı verilmiştir.¹⁵⁴⁹

4.1.4. Kuva-yı Milliye Birliklerinin Batı Cephesi'nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri

İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgal edilmeye başlandığı gün atılan ilk kurşun ile başlayan "*ferdi mukavemet*", takip eden günlerde bölge halkının önemli bir kesimini içine alan "*mahalli mukavemet harekâtına*" dönüşmüştür.

Gerilla Harbi

Batı Cephesi'nde Kuva-yı Milliye birliklerince gerilla harbine sıklıkla başvurulmuştur. 57'nci Fırka Komutanı Albay Şefik (Aker) Bey; Aydın'da el altından yaptığı teşebbüste, halkın ileri gelen tabakasından olumlu bir cevap

¹⁵⁴⁸ H.Saral, T.Saral, **a.g.e.**, s. 218-221.

¹⁵⁴⁹ Çelik, *a.g.m.*, s. 103-124.

alamadığı için “vatanın asi çocuklarıyla” elbirliği yapmak zorunda kaldığını, böylece ihtiyaç duyulan “kanun harici kuvvetleri” kurup, silahlandırarak Kuva-yı Milliye çatısı altında topladığını ve onları siyasetin gerektirdiği “maske altında” sevk ve idare ettiğini ifade etmektedir. Şefik Bey’in Yunan ordusuna karşı uyguladığı harp yöntemi; düşmanın üstün kuvvetleriyle ciddi bir cephe muharebesi yapmaktan kaçınarak, seyyar müfrezelerle zayıf ve dağınık birliklerini baskınlarla, pusularla ezmek ve lojistik destek faaliyetlerini engellemekten ibarettir ki bu tarz bir muharebe, üstün ve düzenli düşman kuvvetlerine karşı, zayıflığını takdir eden taraf için en uygun mukavemet yöntemidir.¹⁵⁵⁰

Ödemiş Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir Fethi Bey de “Ödemiş Kuva-yı Milliye Komutanı” imzasıyla 29 Mayıs 1919 tarihinde, 17’nci Kolordu Komutanlığı’na gönderdiği raporda; teşkil edilen milli kuvvetlerle düşmana karşı ileri karakollar tesis edeceğini ve bu kuvvetler çoğaldıkça teşkilatın genişletilerek cephenin daha ileri sürüleceğini, düşman haberleşmesini kesmek amacıyla İzmir ile Ödemiş arasındaki telgraf tellerinin ve Yunanlılarca asker nakletmekte kullanılan demiryolunun tahrip edileceğini bildirmiştir. Yüzbaşı Tahir Fethi’nin 31 Mayıs 1919 tarihli başka bir raporunda ise kuvvetinin bir taburu geçtiği, bu milli kuvvete “Yiğit Ordu” adının verildiği, Manisa ile Salihli arasında bir cephe teşkil edildiği, İzmir’den gelen posta treninin geriye dönmeye mecbur edildiği bildirmiştir.¹⁵⁵¹ Kuva-yı Milliye birliklerinin verdiği gerilla harbine ait bilgileri Yunan kaynaklarında da görmek mümkündür. Yunan ordusunda görevli Albay Bujak’ın anlatımıyla, 2 Haziran 1919 sabahı Bergama’dan Dikili’ye giden bir Yunan askeri konvoyu yolda Türk çetelerin saldırısına uğramış, Yunan konvoyunun biraz hırplanması sonrasında çeteler geri çekilmiş ve bu defa da Bergama’daki Yunan askeri birliklerine saldırmışlardır.¹⁵⁵² 16 Ağustos 1919 tarihinde İzmir’in Tire ilçesi Gökçen (Fata) Beldesi’nde Gökçen Efe tarafından Yunan kuvvetlerine yapılan baskın ise Milli Mücadele Dönemi’nin “Galip Hoca”sı Celal Bayar tarafından “şaheser bir gerilla harbi” olarak tanımlamaktadır. Fata’yı işgal eden Yunan askerlerinin durumu hakkında bilgi almak için önce iki zeybek istihbarat amaçlı olarak yerleşim

¹⁵⁵⁰ Aker, a.g.e., s. 180-181, 519.

¹⁵⁵¹ Türk İstiklal Harbi..., Cilt: II, 1. Kısım, s. 91-92.

¹⁵⁵² Albay Bujak, 1918-1922 Yunan Ordusunun Seferleri (113 Sayılı Askeri Mecmua Lâhikasıdır), (Çev.) İbrahim Kemal, Askeri Matbaa, İstanbul, 1939, s. 183.

merkezine gönderilmiş, bunların getirdikleri bilgiler doğrultusunda planlama yapılmış, Tire ve Ödemiş istikametinden Fata'ya gelen telefon hatları kesilmiş, Gökçen Efe kumandasındaki 60 kadar gönüllü altı müfrezeye ayrılmış ve ani bir baskınla Fata'da 3-4 kişi dışında tüm Yunan askerleri öldürülmüş, bol miktarda silah-mühimmat ele geçirilmiştir.¹⁵⁵³ Salihli Cephesi'ndeki 23'üncü Fırka Yunan taarruzuyla tamamen dağılmasına rağmen; 600 mevcutlu Kuva-yı Milliye kuvvetleri ayakta kalmayı bilmiştir.¹⁵⁵⁴ Değirmencik-Balatçık arasındaki demiryolu köprüsü ve kargir köprü'nün tahribi konusundaki rapor da gerilla harbine yönelik kıymetli ipuçları vermektedir.¹⁵⁵⁵ Yine Batı Cephesi Komutanı Mirliva Ali Fuat Bey'in imzasıyla 25 Temmuz 1920 tarihinde çıkarılan bir emir, düzenli ordu birlikleri ile milis kuvvetlerin/yardımcı kuvvetlerin birlikte kullanıldığının ve bu kuvvetlerce "*harb-i sagir (gerilla harbi)*" yapıldığının en net göstergelerinden biridir. Bahse konu emir, bazı bölgelerin düzenli ordu, bazı bölgelerin ise ordu birlikleri ve milis kıt'alarca müştereken savunulmasına yönelik planlamanın ilgililere tebliği olarak değerlendirilebilir. Emirde, Kütahya ve Saruhan Mıntıka Komutanlıkları'nın bünyesinde teşekkül eden milli taburların vazifesi, düşmana karşı *harb-i sagir* yapmak, asayişin teminini sağlamak ve diğer birliklere yardım etmek olarak belirtilmiştir. Mentеше Mıntıka Kumandanlığı'nın vazifesi "*Yunan ordusunun yan ve gerilerinde*" *harb-i sagir* yapmak, asayişi temin etmek ve mıntıkasını müdafaa etmektir. Kuva-yı Tedbiye Komutanlığı (Çerkez Ethem Müfrezesi) ise icabı hale göre vazife alacak, hangi mıntıkada hareket edecek ise o mıntıkada mezkûr müfrezeye azami yardım sağlayacaktır.¹⁵⁵⁶ Bahse konu emirden kısa bir süre sonra 14'üncü Kolordu Komutan Vekili Albay Kazım Bey'in cephe durumu hakkında Balıkesir'den Harbiye Nezareti'ne yazdığı raporda; Salihli Cephesi'nde 20 atlıdan oluşan bir Yunan süvari keşif kolunun Kuva-yı Milliye tarafından pusuya düşürüldüğü ve 12 tanesinin öldürüldüğü, geri kalanların kaçtığı; Papaslı karyesi civarında süvari, piyade ve bir makineli tüfekten oluşan bir Yunan müfrezesiyle Kuva-yı Milliye arasında çarpışma çıktığı ve Yunanlıların güneye doğru çekildiği, Soma mıntıkasında ise Yunanlılarla Kuva-yı Milliye keşif kolları arasında çatışmalar

¹⁵⁵³ Bayar, **Ben de Yazdım...**, Cilt: 7, s. 50-52.

¹⁵⁵⁴ ATASE Arşivi, İSH-11/A Kataloğu, Kutu No: 672, Gömlek No: 70, Tarih: 28.06.1336.

¹⁵⁵⁵ ATASE Arşivi, İSH-8/B Kataloğu, Kutu No: 439, Gömlek No: 123, Tarih: 19.02.1336.

¹⁵⁵⁶ Kâzım Özalp, **Millî Mücadele (1919-1922)**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 149-150.

olduğu anlatılmaktadır.¹⁵⁵⁷ Bu durum Kuva-yı Milliye birliklerinin pusu, taciz ve istihbarat toplama faaliyetlerinde etkin olarak kullanıldığı ve bu suretle gayrinizami harp yapıldığının göstergesidir.

Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Cephesi'nde düşman hatlarının yan ve gerisinde verilen gayrinizami harp örneklerinden biri de Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem (Akıncı)'nın liderliğindeki “*Demirci Akıncıları*”nın faaliyetleridir.

1920 yılında Dâhiliye Vekâleti'nce Kaymakam sıfatıyla Demirci'ye görevlendirilen İbrahim Ethem Bey'in kurduğu Demirci Akıncıları kendi döneminde gerilla harbinin en gelişmiş örgütlenme modeli olarak tanımlanabilir. Demirci Akıncıları, 13 Ekim 1921 tarihinde yayımlanan ve bir akıncı/gerilla teşkilatına dair tüm detayları içeren kırk maddelik bir “*Akıncı Yasası*”na da sahiptir.¹⁵⁵⁸ “*İstiklâl Harbi'nde Demirci Akıncıları (Gerilla)*” adlı kitabı derleyen ve kendisi de bir asker olan Baki Vandemir; Demirci Akıncıları'nın verdiği mücadeleyi “*Bu menkabe bizde (küçük harb) denilen bir gerilladır.*” sözleriyle açıklamaktadır. Vandemir, Demirci Akıncıları'nın kuruluş amacını “*Yunanlıların taarruzları halinde güvenilir erati yanlarına alarak dağa çekilmek ve oradan düşman gerilerine saldırmak, akınlar yapmak.*”¹⁵⁵⁹ şeklinde özetlemiştir. Milli Müfrezeler kaldırıldıktan sonra dahi gerilla harbi yapmaya devam eden Demirci Akıncıları,¹⁵⁶⁰ özellikle Balıkesir, Çanakkale ve Manisa havalisinde etkili olmuşlardır.¹⁵⁶¹ Özetle Kuva-yı Milliye müfrezelerinin kaldırılmasından sonra da Akıncı ve gönüllü müfrezeleri düzenli ordu ile işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmüş ve işgal alanı içinde Yunan kuvvetleri gerisinde baskın, pusu, ikmal kollarına taarruz gibi faaliyetlerde bulunarak, Yunan ordusunu geri emniyeti için daha fazla kuvvet ayırmak zorunda bırakmışlardır.¹⁵⁶²

Yine Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Bey imzasıyla Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderilen bir telgrafta; düşman gerilerine ve ulaştırma yolları üzerine akınlar düzenlemek, tren/telgraf hatlarını tahrip etmek, menzil müesseselerinin faaliyetlerini önlemek amacıyla düzenli ordu birlikleri emrinde “*Akıncı Müfrezeleri*”

¹⁵⁵⁷ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 7 (Mart 1954), Genelkurmay Basımevi, Vesika No: 143.

¹⁵⁵⁸ Akıncı, **a.g.e.**, s. 112-117.

¹⁵⁵⁹ **İstiklâl Harbi'nde Demirci...**, s. 1-6.

¹⁵⁶⁰ Nurettin Türsan, **Atatürk'ün Türk Kurtuluş Savaşı Stratejisi**, ATASE Birinci Askeri Tarih Semineri Yayınları, Ankara, 1983, s. 21.

¹⁵⁶¹ Aybek, **a.g.e.**, s. 223.

¹⁵⁶² Aydınel, **a.g.t.**, s. 97-106.

teşkil olunacağı, bu müfrezelerin her birinin 1 veya 2 zabıt, 10 tahripçi neferi, 20 akın efradı olmak üzere toplam 30 kişiden oluşacağı, bunların atlı olmasının tercih edileceği, özel olarak seçilecek bahse konu efradın tüfek, rövelver (tabanca), kılıç veya kasatura ve bomba ile silahlandırılmaya çalışılacağı bildirilmiş; bunların gönüllü teşkilatı olmayıp, nizami birlik oldukları vurgulanmıştır.¹⁵⁶³ Sonraki günlerde de Sakarya'nın batısında Fahreddin (Altay) Bey gibi subayların idaresinde “gerilla ve süvari süpürme operasyonları” icra edilmeye devam edilmiştir.¹⁵⁶⁴

Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât (Kontrgerilla Harekâtı)

Milli Mücadele Dönemi'nde İtilaf Devletleri, İstanbul Hükümeti, Ermeni ve Rum azınlıklar ile onların yerli işbirlikçileri tarafından ayrı ayrı veya müştereken “gerilla harbi” uygulamalarına başvurulmuştur. Bu gayrinizami harp uygulamalarına karşı Kuva-yı Milliye birlikleri dışında, devlet ve/veya ordu eliyle yapılandırılan ve gerillaya karşı gerilla harbi veren (kontrgerilla) gayrinizami yapılanmalar, askeri ya da paramiliter oluşumlar kullanılmıştır. Bunlar hayata geçirildikleri dönem itibarıyla türünün kayda değer örneklerini teşkil etmektedir.

Balkan Harbi ile birlikte Ege Adaları'nın Yunanistan'a geçmesi ve Yunanistan'ın Megali İdea doğrultusunda Batı Anadolu üzerinde beslediği emeller Rum çeteleri hızla siyasallaştırıp, Yunanistan'a hizmet eder hale getirmiştir. Birinci Cihan Harbi'nin başlamasıyla Ege Adaları'na yerleşen İngiliz ve Fransızlar da Anadolu ve Rumeli'den adalara göç eden Rumlar'dan “çete” teşkil etmeye başlamışlardır.¹⁵⁶⁵ Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte Yunanistan, harekât ortamını şekillendirmek ve İzmir'i Yunan işgaline hazırlamak amacıyla “Küçük Asya Cemiyeti” adlı bir teşkilat kurmuş, bu cemiyet ile Yunan Kızılhaçı ve Rum okullarında faaliyet gösteren Rum İzcî Teşkilatı'nın çabalarıyla silahlı bir Rum kuvveti meydana getirilmiş, merkezi İstanbul'da olan “Rum Muhacirleri Merkez Komisyonu” Anadolu'da karışıklık çıkarmak gayesiyle Yunanistan'dan çete ve personel göndermiş, askerlik çağına gelen Rumlar Midilli ve Sakız Adası'na götürülerek askeri eğitime tabi tutulmuş ve Anadolu'ya geri getirilmiş, Mart-1919'da

¹⁵⁶³ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 56 (Haziran 1966), Genelkurmay Basımevi, Vesika No: 1286.

¹⁵⁶⁴ Shaw, a.g.m., s. 879.

¹⁵⁶⁵ Hakan Yaşar, II. Meşrutiyet'in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık (1908-1919), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015, s. 459-460, 534-551.

Yunan Siyasi Temsilcisi vasıtasıyla Melan (Melas) adlı komitacı İzmir'e getirilmiştir.¹⁵⁶⁶ Yunan Kızılhaç'ı sağlık malzemesi görüntüsü altında Anadolu'ya silah-mühimmat sokmuş; yıkıcı propaganda yapıp, çeteler teşkil etmiş; isyan çıkarmaya çalışmıştır.¹⁵⁶⁷ Askeri ve siyasi faaliyetler ekonomik faaliyetlerle de desteklenmiş, Yunan Milli Bankası'nın Kasım 1919'da İzmir'de açılan şubesi aracılığıyla İzmir ve çevresindeki 80 bin Rum göçmenine toplam 15 milyon drahmi kredi dağıtılmış, Rum göçmenlerin yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması için kampanyalar düzenlenmiş, kurulan özel bir inşaat ekibi vasıtasıyla göçmenlerin yerleştirilmesi için konut inşasına başlanmıştır.¹⁵⁶⁸

Bu dönemde, Söke'de mülazım Sıtkı Bey bir Rum çetesi tarafından şehit edilmiş, bu çeteyi takip için gönderilen müfreze de pusuya düşürülmüştür. Ödemiş'ten Yanık Halil İbrahim Efe, Adagideli Mehmet Ağa ve Ödemişli Hakkı Paşa oğlu Fahri Bey, Balyanbolu-Nazilli yolu Taşoluk mevkiinde 23 Mayıs 1919 tarihinde Şaki Koca Mustafa tarafından kurulan pusuda şehit olmuşlardır. Şakileri para karşılığı satın alarak, bu olaya teşvik eden ise yerli Rumlar'dır.¹⁵⁶⁹ Akhisar'da Yunan işgaline karşı ilk milli müfrezeyi kuran Manisalı Karaosmanzadeler'den Halid Paşa da benzer bir tuzağın kurbanı olmuş ve 8 Temmuz 1919 sabahı birkaç yüz kişilik Rum çetesinin baskını sonucunda şehit edilmiştir.¹⁵⁷⁰ 1920 yılı Ekim ayında İzmit ve civarında Karasu yerlilerinden 1.500 kadar Rum, içlerinde 300 kadar Abaza olduğu halde Karasu'da 20 kişiyi şehit etmişlerdir.¹⁵⁷¹ Halkın canıyla birlikte malı da hedef alınmış ve sadece Ocak-Mayıs 1919 tarihleri arasında Rum çeteleri tarafından Müslüman ahaliye ait 3 binden fazla sığır, 860 koyun ve 28 beygir gasb edilip, kayıklarla adalara kaçırılmıştır. Çalınan hayvanların satılmasıyla çeteciliğin finanse edilmesi ve adalardaki Rum ahalinin iaşesinin sağlanması yanında Türk halkın Anadolu içlerine çekilmesi ve böylece bölgede nüfus yapısının Rumların lehine değiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu faaliyetleri esnasında Yunan/Rum çeteciler yerleşik Rumlar'dan destek görmüşlerdir. Takibe uğradıkları zaman Rum köylerinde

¹⁵⁶⁶ Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. 32-36.

¹⁵⁶⁷ Kansu, **a.g.e.**, s. 29.

¹⁵⁶⁸ Engin Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 18918-15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 323-327.

¹⁵⁶⁹ Bayar, **Ben de Yazdım...**, Cilt: 6, s. 77.

¹⁵⁷⁰ Süvari Yüzbaşı Ahmed, **Türk İstiklâl Harbi Başında Milli Mücadele**, (Yay.) İsmail Aka vd., Akademi Kitabevi, İzmir, 1993, s. 49-53.

¹⁵⁷¹ Apak, **İstiklâl Savaşı'nda Garp...**, s. 177.

saklandıkları gibi,¹⁵⁷² yerli Rum gençleri Yunan ordusu ve çeteler için insan kaynağı olarak kullanılmıştır.¹⁵⁷³ Bir yandan da can ve mal güvenliği olmadığı izlenimi yaratmak adına gayrimüslim ahaliye yönelik saldırılarda bulunmuşlardır. Yunan, Rum ve Ermeniler'den oluşan bir çete, 14 Kasım 1918 akşamı Halkapınar'da Yunan uyruğunda olan bir tüccarın demir fabrikasını basmış ve 2 bin lira almış; Rumlar Karşıyaka'da oturan bir İtalyan vatandaşını boğazlamış, kilisede yabancı temsilcilerin de olduğu bir törende provakatif gösteriler yapmıştır. Özetle Yunan-Rum-Ermeni çeteciler hem Müslüman hem de gayrimüslim ahaliye açık ve gizli surette çeşitli tiplerde saldırılarda bulunarak, nümayiş olayları yaratmak ve dış müdahalenin önünü açmak için her türlü yola başvurmuşlardır.¹⁵⁷⁴

Halid Paşa'nın şehit edilmesinden sonra teşkil edilen milli müfrezeler merkezi Koyuncu'da olmak üzere iki taburlu bir milli alay oluşturmuş, bu alayla Birinci ve İkinci Papaslı Taarruzları gerçekleştirilmiş ve Rum milislere ağır zaiyatlar verdirilmiştir.¹⁵⁷⁵ Yalnızca silahlı mücadele ile yetinilmemiş; gerillaya karşı koymada halk desteğinin önemi çok iyi bilindiğinden yerel halka yönelik olarak uygulanan bilgilendirme/bilinçlendirme faaliyetleriyle Yunan-Rum-Ermeni gayrinizami yapılanmaları halktan tecrit edilmeye çalışılmış,¹⁵⁷⁶ Yunan ordusu lehine casusluk yapan Ermeni ve Rumlar yakalanarak haklarında hukuki işlem yapılmıştır.¹⁵⁷⁷

Yıkıcı Faaliyetler (Yeraltı Faaliyetleri)

Milli Mücadele Dönemi'nde sahneye konulan yıkıcı faaliyetlerin başında “*iç ayaklanmalar*” gelmektedir. Bahse konu ayaklanmalar iki grupta tasnif edilebilir. İlk gruptakiler; nüfuz sahibi, derebeyi, ağa, şeyh, dini önder ve eşkıya reisi gibi insanların yeni merkezi otorite karşısında kendi çıkarlarını tehlikede görmeleri sonucunda çıkardıkları ayaklanmalardır. İkinci gruptakiler ise kışkırtmaların da etkisiyle çıkan yoksulluk ve cehalet kaynaklı ayaklanmalardır. Yıllardır devam eden harplerin verdiği usanç; dini duyguları kuvvetli olan Anadolu halkına Halife/Padişah

¹⁵⁷² Yaşar, **a.g.t.**, s. 459-460, 534-551.

¹⁵⁷³ Günsav, **a.g.e.**, s. 77.

¹⁵⁷⁴ Berber, **a.g.e.**, s. 61-64.

¹⁵⁷⁵ Süvari Yüzbaşı Ahmed, **a.g.e.**, s. 49-53.

¹⁵⁷⁶ Cahit Vural, **Gerilla'ya Giriş**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1971, s. 100-101.

¹⁵⁷⁷ Rahmi Çiçek, “*Milli Mücadelede Ermeni-Rum-Yunan İttifakı'nın Anadolu Basınındaki Yankıları*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6 (1990), s. 295-306.

tarafından Milli Mücadele hareketinin dinsizlik, bolşeviklik, İttihatçılık olarak gösterilmeye çalışılması; Kuva-yı Milliye mensuplarının aşırı sert, menfi tavırları ile halktan güçlerinden fazla para ve gıda maddesi talebinde bulunmaları gibi etkenler Kuva-yı Milliye'ye karşı cephe alınmasına neden olmuştur.¹⁵⁷⁸ Ayrıca İngiltere amaçlarına hizmet edeceği düşüncesiyle Milli Mücadele karşıtı ayaklanmaları maddi açıdan desteklemiştir.¹⁵⁷⁹

Batı Cephesi'ndeki ayaklanmaların en önemlileri eski bir jandarma zabiti ve mutasarrıf olan Çerkez kökenli Ahmet Anzavur tarafından çıkarılan Birinci ve İkinci Anzavur Ayaklanması'dır. İstanbul boğazı için Düzce ve Hendek havalisini, Çanakkale boğazı için de Biga ve Gönen dolaylarını birer tampon bölge olarak düşünen ve Kuva-yı Milliye mensuplarını bu bölgeden uzak tutmak isteyen İngiltere¹⁵⁸⁰ Anzavur'un teşkilat yapması için ihtiyaç duyulan maddi desteği sağlamıştır.¹⁵⁸¹ Anzavur'un Batı Anadolu'da çıkardığı ilk ayaklanmanın tarihi konusunda literatürde farklı ifadeler olmakla birlikte, 1 Ekim 1919 tarihinde başladığı kabul edilebilir.¹⁵⁸² “*Kuva-yı Muhammediye Komutanı*” sıfatıyla Biga'ya gelen Anzavur, buradan başlayarak köy köy dolaşp, Kuva-yı Milliye aleyhinde propaganda yapmış ve dini söylemlerle büyük bir kitleyi kendi yanına çekmeyi başarmıştır.¹⁵⁸³ Anzavur'un faaliyetlerinde Manyas'ın ayrı bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Anzavur'un bakış açısına göre Manyas sahip olduğu Çerkez nüfus nedeniyle ihtiyaç duyulacak insan kaynağını teşkil ederken, buradaki at çiftlikleri ise elemanlarının kullanacağı binek hayvanı ihtiyacını karşılayacaktır. Nitekim Anzavur, Manyas'ta Milli Mücadele'yi akamete uğratmak amacıyla affa uğratarak serbest bırakılan Hacıyakup köylü Kadir ile görüşerek yüz kişilik bir çete kurmuş, takip eden günlerde Milli Mücadele karşıtı Askeri Nigehbân Cemiyeti tarafından gönderilen iki subay daha kendisine katılmıştır.¹⁵⁸⁴ Anzavur'un bu tarihten sonraki faaliyetleri Türk Tarih Kurumu arşiv belgelerden takip edilebilir. Arşivde bu konudaki ilk belge 27 Ekim 1919 tarihli bir telgraftır. Balıkesir Şimal Grubu Kuva-yı Milliye Komutanı

¹⁵⁷⁸ Doğu Ergil, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi**, Ankara, Çağ Matbaası, Ankara, 1981, s. 258-275.

¹⁵⁷⁹ Belen, **a.g.e.**, s. 195-196.

¹⁵⁸⁰ Özcan Mert, “*Anzavur'un İlk Ayaklanmasına Ait Belgeler*”, **Bellekten**, Cilt: 56, Sayı: 215-217, s. 858-859.

¹⁵⁸¹ **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 18 (1956), E.U. Basımevi, Vesika No: 452.

¹⁵⁸² “*Milli Mücadele*”, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Cilt: 6, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985, s. 2385.

¹⁵⁸³ Zühtü Güven, **Anzavur İsyanı**, Aydınlık Matbaası, İstanbul, 1948, s. 64-67.

¹⁵⁸⁴ Mert, **a.g.m.**, s. 864-889.

Hacim Muhittin (Çarıklı) tarafından Balıkesir'den 56'nci Fırka Komutanlığı'na gönderilen bahse konu telgrafta; Ahmet Anzavur'un Kuva-yı Milliye aleyhine bir cereyan hazırlamak için Batı Anadolu'da faaliyette bulunduğu, 29 Ekim tarihinde Balıkesir'i sessizce ele geçirerek, buradaki Kuva-yı Milliye'yi dağıtmak için tertip aldığı bildirilmekte ve Anzavur'un arkasındaki gücün İngiltere olduğuna vurgu yapılmaktadır.¹⁵⁸⁵ Sonraki günlerde Anzavur'un Susurluk'ta ahaliyi Kuva-yı Milliye aleyhine tahrik ettiği, Kirmastı ve Karacabey'de de benzer teşebbüste bulunması halinde yakalanmasının istendiği¹⁵⁸⁶ ve bu dönemde Anzavur'un beraberinde 400 kişi bulunduğu görülmektedir.¹⁵⁸⁷ 12 Kasım 1919 tarihli bir başka belgeden, 13 Kasım 1919 tarihinde Manyas'ta tertip edilecek halk koşusunda Ahmet Anzavur'un halka hitap edeceğinin istihbar edildiği anlaşılmaktadır.¹⁵⁸⁸ 16 Kasım 1919 tarihinde ise Balıkesir kuzeyindeki Demirkapı civarında bulunan Anzavur, 61'inci Fırka Komutanı Albay Kazım (Özalp) kuvvetleriyle yaptığı çarpışmada bozguna uğratılmış, ancak Anzavur'un bölgedeki tedhiş hareketlerine devam etmesi nedeniyle Çerkez Ethem Balıkesir'e gelmiştir.¹⁵⁸⁹ Anzavur kuvvetleri 30 Kasım tarihinde Çerkez Ethem Müfrezeleri tarafından sıkıştırılmış¹⁵⁹⁰ ve önemli bir kısmı imha edilerek, isyan bastırılmış; ancak Anzavur kaçmayı başarmıştır. Başarısız olan bu ilk ayaklanma teşebbüsünden yalnızca birkaç ay sonra "*Gavur İmam*" müstear adlı başka bir isyancının da desteğiyle, 16 Şubat 1920 tarihinde Biga'da İkinci Anzavur Ayaklanması başlamıştır. Gönen, Bandırma ve Karacabey'i ele geçirerek Bursa'ya yönelen isyancıların üzerlerine gönderilen askeri birliklerin istenilen başarıyı gösterememesi nedeniyle yeniden Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe'nin yardımına başvurulmuştur.¹⁵⁹¹ 16 Nisan 1920 tarihinde Susurluk yakınlarındaki Taşköprü'de Çerkez Ethem'in inisiyatifinde yürütülen on saatlik bir çatışma sonucunda asiler bozguna uğratılmış, Ahmet Anzavur kaçmış, kuvvetleri de dağılmıştır.¹⁵⁹² Anzavur ayaklanması bastırılmamış olsaydı, Kuva-yı İnzibatiye ile birleşen ve güzergah üzerindeki asileri de bünyesine katan Anzavur'un Ankara'ya

¹⁵⁸⁵ TTK Arşivi, Bekir Sami (BS) Koleksiyonu, Dosya No: 2, Belge No: 169, Tarih: 27.10.1335.

¹⁵⁸⁶ TTK Arşivi, Bekir Sami (BS) Koleksiyonu, Dosya No: 2, Belge No: 227, Tarih: 02.11.1335.

¹⁵⁸⁷ TTK Arşivi, Bekir Sami (BS) Koleksiyonu, Dosya No: 2, Belge No: 308, Tarih: 11.11.1335.

¹⁵⁸⁸ TTK Arşivi, Bekir Sami (BS) Koleksiyonu, Dosya No: 2, Belge No: 304, Tarih: 12.11.1335.

¹⁵⁸⁹ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 2. Kısım, s. 47.

¹⁵⁹⁰ TTK Arşivi, Bekir Sami (BS) Koleksiyonu, Dosya No: 2, Belge No: 457, Tarih: 30.11.1335.

¹⁵⁹¹ Nurer Uğurlu, **Kuvayı Seyyare**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 305-311.

¹⁵⁹² Çerkes Ethem, **Çerkes Ethem'in Anıları**, Güniz Basımevi, İstanbul, 1962, s. 27-31.

ulaşabileceği ve Milli Mücadele'nin yarıda kalabileceği yönünde değerlendirmeler yapılmıştır.¹⁵⁹³ Yine Düzce, Bolu, Hendek, Beypazarı, Yozgat, Yenihan, Zile ve Akdağmadeni'ndeki asiler ile Yunan işgal kuvvetleri arasında sıkışan milli hareketin sönmümlendirileceği, akabinde İngiliz ve Fransızlar'ın kışkırtmalarıyla Kürt ve Ermeniler'in Doğu Anadolu'da muhtariyet elde etmek için işgallere başlayacakları yönünde yaklaşımlar da mevcuttur.¹⁵⁹⁴ Bunlar faraziye olarak kalmakla birlikte; Anzavur'un Milli Mücadele'yi tehlikeye düşürdüğü ve ayaklanmanın bastırılmasının büyük gayret sarfı gerektirdiği,¹⁵⁹⁵ Yunan işgal kuvvetleriyle mücadele edildiği dönemde, Batı Anadolu'da çıkan ayaklanmaların milli direnişi zayıflattığı gibi, Batı Cephesi'nin geç kurulmasına ve Yunan ilerlemesinin daha geç durdurulmasına neden olduğu aşikârdır. Ayaklanmaların bastırılmasında sırasında icra ettiği başarılı kontrgerilla harekâtları Kuva-yı Seyyare'nin ön plana çıkmasını sağlamıştır.¹⁵⁹⁶

Ayaklanma çıkartılması için Ahmet Anzavur'un seçilmesi de bu ayaklanmaların bastırılmasında Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare'nin başarılı olmasını da tesadüfle açıklamak mümkün değildir. Her iki başrol oyuncusu da Çerkez kökenli olduğu gibi, faaliyet gösterdikleri alan da Çerkez nüfuzun yoğun olduğu bölgedir. Bu durum modern gayrinizami harp teorisinin "*halk desteği*" boyutunun ihmal edilmediği şeklinde anlaşılabilir. Ayaklanmanın bastırılmasında Kuva-yı Seyyare'nin başarılı olmasının da modern gayrinizami harp teorisiyle tamamen örtüştüğü tespitinde bulunulabilir. Çünkü bir gayrinizami kuvvet ancak başka bir gayrinizami kuvvetle engellenebilir.

Bu dönemde İngiltere'nin de zorlamalarıyla İstanbul Hükümeti tarafından başvurulmuş ve dönemselsel olarak Ahmet Anzavur'la da bağlantılı olan başka bir yıkıcı faaliyet de "*Kuva-yı İnzibatiye*"nin teşkil edilmesidir.

İstanbul Hükümeti'nce çıkarılan kararnamede Kuva-yı İnzibatiye'nin teşkil gayesi, mevcut otoriteye başkaldırdığı iddia edilen Kuva-yı Milliye'nin tenkili olarak gösterilmiştir. Devletin "*zabıta kuvvetlerinin yardımcısı*" olarak teşkil edilen silahlı bir kuvvet olan Kuva-yı İnzibatiye'nin Harbiye ve Dahiliye Nezareti'ne bağlı olarak görev yapması planlanmıştır. Üç alaydan oluşan bir firka büyüklüğündeki Kuva-yı

¹⁵⁹³ Kutay, **Çerkes Etem Hadisesi...**, s. 42-45.

¹⁵⁹⁴ Topallı, **a.g.e.**, s. 332-333.

¹⁵⁹⁵ İlgürel, **a.g.e.**, s. 261.

¹⁵⁹⁶ Mert, **a.g.m.**, s. 864-889.

İnzibatiye'nin teşkilat yapısı konvansiyonel ordu birlikleri tarzındadır. Her bölük subayları ile birlikte 250 kişi olacak, her dört bölük bir taburu, her dört tabur da bir alayı teşkil edecektir. Subaylar muvazzaf, emekli ve gönüllülerden atanacaktır. Kuva-yı İnzibatiye için 1 milyon 250 bin lira ödenek ayrılmış ve başına da ordu komutanlığı yetkisiyle Süleyman Şefik Paşa getirilmiştir. Kuva-yı İnzibatiye'nin ihtiyaç duyduğu silah ve teçhizat ise İngiliz irtibat subayının aracılığıyla İngiltere tarafından sağlanmıştır.¹⁵⁹⁷ Kuva-yı İnzibatiye'nin kuruluş aşamasında, bir yandan İstanbul Hükümeti'nin talimatı gereğince her mahallede muhtarlar aracılığıyla duyuru ve telkinlerde bulunularak adam toplanmaya çalışılırken; diğer taraftan da Teşkilât-ı Mahsusa'nın eski elemanları vasıtasıyla mukabil propaganda ve telkinlerle bulunularak, halkın bu teşkilata dahil olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu gayrinizami yapılanmanın insan profili de son derece dikkat çekicidir. Harbiye Nezareti'nin önündeki meydanda kurulan portatif çadırlarda konuşlandırılan bu grup işsiz, macera arayan, talim ve terbiyeden nasibini almamış insanlardan müteşekkildir.¹⁵⁹⁸ Bahse konu alaylar 29 Nisan 1920 tarihinden itibaren İzmit'e sevk edilmeye başlanmış ve tümen karargahı İzmit'in 2 km. doğusunda kurulmuştur.¹⁵⁹⁹ Anzavur'un 8 Mayıs'ta (Süleyman Şefik Paşa'dan altı gün sonra) İzmit'e gelmesi ve komutan gibi davranmasından rahatsız olan Süleyman Şefik Paşa Kuva-yı Milliye ile Kuva-yı İnzibatiye arasındaki ilk çarpışmalardan sonra 21 Mayıs'ta İstanbul'a geri dönmüştür. Süleyman Şefik Paşa'dan sonra da çarpışmalar devam etmiş, milli kuvvetlerin 14 Haziran tarihinde yaptıkları taarruz sonrasında Kuva-yı İnzibatiye yenilgiye uğratılmış,¹⁶⁰⁰ 25 Haziran 1920 tarihlerinde verilen emirle de Kuva-yı İnzibatiye ilga edilmiş ve mensuplarının bir kısmı milli kuvvetlere katılmıştır.¹⁶⁰¹

Batı Cephesi'nde "*psikolojik harp*" unsurlarına da sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. İngiliz istihbarat birimlerinin değerlendirmesine göre, Fransızlar tarafından özellikle Bursa'da yoğun bir şekilde propaganda yapılmaktadır ki, Bursa'da bir Fransız hastanesi açılması bu faaliyetlerden biridir.¹⁶⁰² İzmir ve

¹⁵⁹⁷ Kenan Esengil, **Milli Mücadele'de İç Ayaklanmalar**, Ağrı Yayınları, İstanbul, 1975, s. 104-107.

¹⁵⁹⁸ Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, s. 412, 375-377.

¹⁵⁹⁹ Esengil, **a.g.e.**, s. 104-107.

¹⁶⁰⁰ Ayten Dirier, **İstanbul-Anadolu Mücadelesi ve Kuvayı İnzibatiye**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1992, s. 228-248.

¹⁶⁰¹ "*Milli Mücadele*", s. 2385.

¹⁶⁰² Captain P.Hadkinson, "*Nationalist Movement in Anatolia*", **British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print**, Series: B (Turkey, İran,

Aydın'ın işgali sırasında Rum, Ermeni ve Museviler tarafından yürütülen asılsız propagandanın etkisiyle her gün 5-10 askerin kıtalarından firar etmesi de düşman propaganda faaliyetlerinin varlığı ve başarısını ortaya koymaktadır.¹⁶⁰³ Dönemin firka komutanları da mukavemet aleyhtarlarının yaptığı propapaganda nedeniyle askeri birliklerden gruplar halinde firarlar yaşandığını doğrulamaktadır.¹⁶⁰⁴ Bu konuda çok daha dikkat çekici ve vahim örnekler de vardır. Milli Mücadele'yi Avrupa nazarında zor duruma düşürmek için Yunan subaylarına İzmir'den tayyarelerle bilhassa Konya civarına geçmeleri ve ara yerlerdeki mahallerde sun'i olarak tertip edilen bir takım facialı manzaralarının fotoğraflarının çekilerek, patriklere ve İtilaf Devletleri mümessillerine gönderilmesi yönünde talimat verilmesi bu durumun örneklerinden biridir.¹⁶⁰⁵ Yine Yunan taraftarlığı ile bilinen Fransız "*Tan Gazetesi*"nde İzmir'de Türklerin Rumları öldürdüklerine dair makaleler yayınlanması basının propaganda amacıyla kullanılmasının en belirgin örneklerindedir.¹⁶⁰⁶ Yunan asıllı yazar ve tiyatrocu Mihail Rodas, Mondros Mütarekesi'nin hemen sonrasında propaganda amacıyla İzmir'e gönderilmiş, kendisini yirmi kadar daha gazeteci takip etmiş, Rodas'ın tabiriyle bu dönemde "*basın uyuşturucu gibi kullanılmış*", harekât alanı şekillendirilerek, İzmir halkı psikolojik olarak işgale hazırlanmıştır.¹⁶⁰⁷ İtilaf Devletleri'nin baskısıyla Şeyhülislam Dürrişâde Abdullah Efendi tarafından hazırlanarak hem dönemin resmi gazetesi vazifesini icra eden Takvim-i Vekâyi'de yayımlanan,¹⁶⁰⁸ hem de düşman tayyareleriyle yurdun dört bir yanına dağıtılan fetva beyannameleri de dini öğelerin kullanıldığı psikolojik harp örneklerinden birini teşkil etmektedir.¹⁶⁰⁹

and the Middle East 1918-1939), Vol.: I (12 Nov 1919), University Publications of America, p. 158-160.

¹⁶⁰³ TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 1, Belge No: 116, Tarih: 04.06.1335.

¹⁶⁰⁴ M.Şefik (Aker), *a.g.m.*, s. 84.

¹⁶⁰⁵ TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 2, Belge No: 229, Tarih: 02.11.1335.

¹⁶⁰⁶ Mustafa Duran, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 28-29.

¹⁶⁰⁷ Zeki Arıkan, "*İzmir Basını'nın Mütareke ve İşgal Günleri*", **İşgal'den Kurtuluş'a İzmir**, İhlas Gazetecilik, 2007, 46-47.

¹⁶⁰⁸ Osman Akandere, "*11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yı Milliye Aleyhine Yayınlanan Kararlar*", **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 24 (Kasım 1999-2003), s. 417-467.

¹⁶⁰⁹ Belen, **a.g.e.**, s. 194.

Düşman psikolojik harp uygulamalarına mukabil olarak TBMM Hükümeti tarafından da Milli Mücadele Dönemi'nin ilk safhasından itibaren psikolojik harp yöntemlerine başvurulduğu görülmektedir.

İzmir'in işgalinden kısa bir süre sonra “*Ödemiş ve Havalisi Yiğit Ordusu Kumandanı Mehmet Tahir Bey*” imzasıyla Alaşehir'de 17'nci Kolordu Komutanlığı'na gönderilen bir yazıda, Manisa ile Salihli arasında düşmana karşı cephe oluşturmak ve halkı Milli Mücadele'ye destek olmaya teşvik etmek amacıyla hazırlanan beyannameleri dağıtmak üzere Postlu Mestan Efe'nin 100 zeybeği ile birlikte gönderildiği bildirilmiştir.¹⁶¹⁰ Emir Zabiti Rasim Bey imzasıyla 8 Haziran 1919 tarihinde 17'nci Kolordu Komutanlığı'na gönderilen şifreli bir telgrafta da; Rum propagandası nedeniyle mücadele hissini kaybetmiş ve Yunan askerine kucak açmayı kurtuluş çaresi olarak görmeye başlamış Kula'da Rum-Yunan propagandasının önüne geçerek halkı mücadeleye ikna etmek için beş kişiden mürekkep bir heyet oluşturulduğu söylenmiştir.¹⁶¹¹ Yine Kuzey Batı Anadolu'daki ayaklanma sürecinde Anzavur'un Kuva-yı Muhammediye Komutanı unvanıyla Kuva-yı Milliye'yi işgal gücü gibi gösteren ve halkı Kuva-yı Milliye aleyhine hareket etmeye çağıran propaganda amaçlı beyannameler dağıtmasına karşın; Demirci Mehmet Efe'nin de Bursa-Biga-Karacabey-Gönen ve Balıkesir'de aynı usulle cevap vermesi kayda değer bir uygulamadır.¹⁶¹² Ayrıca Batı Cephesi'nde milli hareket aleyhinde yapılan olumsuz propagandaya, karşı propaganda ile mukabele edilmeye çalışıldığı görülmektedir.¹⁶¹³ Yine İstanbul Fetvası'na karşı, Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Müftü Rıfat (Börekçi) Bey önderliğinde 20 kişilik bir grup tarafından 16 Nisan 1920 tarihinde hazırlanarak, 19-22 Nisan 1920 tarihlerinde yayımlanan Ankara Fetvası da bahse konu karşı-propaganda örneklerinden biridir.¹⁶¹⁴ Batı Cephesi'nde psikolojik harp yöntemlerinin kullanılmasına düzenli ordunun kuruluşundan sonra da devam edilmiştir. Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Bey'in talebi doğrultusunda bastırılan 1.000 adet

¹⁶¹⁰ TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 1, Belge No: 89, Tarih: 31.05.1335.

¹⁶¹¹ TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 2, Belge No: 889, Tarih: 08.06.1335.

¹⁶¹² Tansu, *İki Devrin Perde Arkası*, s. 431-434.

¹⁶¹³ ATASE Arşivi, İSH-7/B Kataloğu, Kutu No: 327, Gömlek No: 5, Tarih: 17.10.1335.

¹⁶¹⁴ Günay Çağlar, “*Milli Mücadelede Fetvalar Olayına Değişik Bir Açıdan Bakış*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 75. Yıl Özel Sayısı, Sayı: 11 (1999), s. 265-281.

beyannameden 30 kadarı Kuva-yı Seyyare efradından Eskişehirli olanların ailelerine dağıtılmış, geri kalanların ise 14 Ocak 1921 tarihinde tayyare ile Kütahya, Porsuk, Gediz havalisine atılması planlanmıştır.¹⁶¹⁵

Kurtarma-Kaçırma Harekâtı

Milli Mücadele'ye destek olmak amacıyla İstanbul'dan Anadolu'ya personel ve silah-mühimmat geçirilmesinde “*Karakol Cemiyeti*”¹⁶¹⁶ ve bu cemiyetin mensuplarından Şeyh Ata Efendi'nin kontrolündeki “*Özbekler Tekkesi*”nden ziyadesiyle istifade edilmiştir.¹⁶¹⁷

Karakol Cemiyeti'nin etkili olduğu kurtarma-kaçırma harekâtlarının ilk örneklerinden biri Enver Paşa'nın amcası Halil (Kut) Paşa'nın kaçırılmasıdır.¹⁶¹⁸ Bilindiği üzere Birinci Cihan Harbi'nin sonlarına doğru Gence ve Bakü'ye ulaşan Türk birlikleri Kafkas Harekâtı'nda etkili roller üstlenmiş; ancak Mondros Mütarekesi gereğince buralardan çekilmek zorunda kalmışlardır. Halil (Kut) Paşa bu süreçte İstanbul'a gelmiş ve tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne atılmıştır.¹⁶¹⁹ Harbiye Nezareti'nin arkasına tesadüf eden iki katlı bu taş binada tutuklu bulunduğu dönemde Halil Paşa'nın kurtarma/kaçırılmasının iki temel gerekçesi vardır. Bunlardan ilki, İngilizler'in baskısıyla divan-ı harp vasıtasıyla yapılacak göstermelik bir yargılama sonrasında Halil Paşa'nın idama mahkum edileceği yönündeki beklentidir.¹⁶²⁰ İkinci etken ise Halil Paşa'nın Karakol Cemiyeti vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa'dan almış olduğu talimattır. Bahse konu talimatta Mustafa Kemal Paşa, Halil Paşa'nın hapisneden çıkar çıkmaz Anadolu'ya geçmesi ve İzmir Cephesi Komutanlığı'nı uhdesine almasını istemiş ve bu amaçla ilgililere gerekli emirlerin verildiğini bildirmiştir. Halil Paşa'nın hapisneden kaçışına genç subaylar Şadi, Ziya ve Reşat Beyler yardımcı olmuştur. Önceden tedarik edilmiş olan inzibat elbiseleri giyilerek hapisneden firar edildikten sonra, Beyazıt Meydanı'nda Karakol Cemiyeti

¹⁶¹⁵ ATASE Arşivi, İSH-11/B Kataloğu, Kutu No: 695, Gömlek No: 139, Tarih: 14.01.1337.

¹⁶¹⁶ İltter, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁶¹⁷ M.Baha Tanman, “*Özbekler Tekkesi*”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV, Cilt: 34, İstanbul, 2007, s. 123-124.

¹⁶¹⁸ Kâzım Karabekir Paşa'nın günlüğünden anlaşıldığı üzere Halil Paşa'nın firar ettiğine dair haber kendisine 9 Ağustos 1919 tarihinde bildirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Kâzım Karabekir, **Günlükler (1906-1948)**, Cilt: 1, (Haz.) Yücel Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 615-616.

¹⁶¹⁹ Volkan Marttin, “*Halil Paşa'nın Hatıralarının Tarihi Kıymeti*”, **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: XXXIII/1 (2018), s. 69-81.

¹⁶²⁰ Cebesoy, **Moskova Hatıraları**, s. 131.

mensuplarından üsteğmen Naci Bey ile buluşmuş, buradan sandalla karşı kıyıda Selimiye'ye çıkmıştır. Karaya çıktıktan sonra Çolak İbrahim Bey ile buluşmuş ve karayoluyla devam eden yolculuk sonrasında Çamlıvar civarında Yahya Kaptan ile bir araya gelmiştir. Eskişehir'e gitmek için burada bir hafta kadar beklenilmiş, bu esnada Karakol Cemiyeti'nden Kara Vasıf Bey ile görüşülmüş ve Mustafa Kemal Paşa'nın Halil Paşa için yeni emrinin Sivas'a doğru ilerleyerek kendisiyle orada buluşması olduğu iletilmiştir. Halil Paşa yanında Küçük Talat ve Karaaslan Çetesi'nden 15 kadar çete mensubu olduğu halde kayıkla İzmit Körfezi'ni aşmış, bir müddet Yenişehir civarında kalmış, burada bir jandarma müfrezesi ile çarpışmak zorunda kalmıştır.¹⁶²¹ Bu olayla alakalı bazı detayları 56'ncı Fırka Komutanı Bekir Sami (Günsav) Bey'in 27 Ağustos 1919 tarihinde Bursa'dan Harbiye Nezareti'ne çektiği şifreli telgrafta bulmak mümkündür. Bahse konu telgrafta Bekir Sami Bey, 25 Ağustos 1919 akşamı silahlı bir çetenin (Karaaslan Çetesi)¹⁶²² İznik'in 8 km. güneydoğusuna geldiğinin haber alındığını, bu ihbar üzerine 26 Ağustos 1919 sabahı bölgeye bir jandarma müfrezesi gönderildiğini, çıkan çatışmada çete üyelerinden yakalananlarla yapılan tahkikat neticesinde Halil Paşa, Küçük Talat ve üsteğmen Şadi Bey'in de çete ile beraber olduklarının öğrenildiğini bildirmiştir.¹⁶²³ Aslında olay tam olarak böyle gerçekleşmemiştir. Gerçek, Karaaslan Çetesi içinde Halil Bey ve rüfekasının olduğunun anlaşılması üzerine kaçışlarına müsaade edilmiş olmasıdır. Halil Paşa'nın kaçısından sonra İtilaf Devletleri temsilcilerinin sert notalar vererek İstanbul Hükümeti'ni sıkıştırması üzerine Bekir Sami Bey gerek İstanbul Hükümeti'ni, gerekse İtilaf Devletleri'ni oyalamak adına bu telgrafi çekmiştir.¹⁶²⁴ Bu olaydan bir süre sonra Halil Paşa, Albay Bekir Sami Bey'e ulak vasıtasıyla gönderdiği bir mektupla, bir süre Bursa'da kalarak milli teşkilatla uğraşmak istediğini, beraberindeki 30-40 kadar çete mensuplarıyla birlikte köyleri

¹⁶²¹ Sorgun, **a.g.e.**, s. 191-210.

¹⁶²² Karaaslan Çetesi'nin başındaki Aslan Kaptan Makedonya'da Bulgarlarla çete harbi yapmış, Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Süleyman Askeri Bey'le birlikte Osmancık Taburu ile Basra'ya gitmiş ve orada müfrez komutanlığı yapmış tecrübeli bir gerilladır. Milli Mücadele'nin başlarında Yeniköy civarında eşkıyalık yapıp, kaçak yaşayan Aslan Bey ve çetesi Fahri (Can) Bey tarafından Milli Mücadele saflarına çekilmiş ve Türk halkına zulüm yapan Yeniköylü çetelere karşı Karaaslan Çetesi ile bir nevi "*Seyyar Bekçi Teşkilatı*" kurularak halkın can ve mal güvenliği sağlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Can, *a.g.m.*, s. 394-395.

¹⁶²³ TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 2 ve 3, Belge No: 50, Tarih: 27.08.1335.

¹⁶²⁴ Adnan Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Dönemi'nde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 154.

teşkilatlandırmak, çapulcuları ve Rum çetecileri tenkil etmek, milli maksat için çalışmak arzusunda olduğunu söylediye de, bu talep Albay Bekir Sami Bey tarafından kabul görmemiştir.¹⁶²⁵ Bunun üzerine Halil Paşa, Bilecik-Eskişehir-Ankara üzerinden Sivas'a hareket etmiş, Çermik'te Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş, Doğu Cephesi'ne görevlendirilmiştir.¹⁶²⁶ Bu görev kapsamında Halil Paşa, Moskova'dan silah, teçhizat ve mühimmat temin ederek, bunları Karadenizli takacılarla Anadolu'ya ulaştırmak suretiyle Milli Mücadele'ye katkı sağlamıştır.¹⁶²⁷

4.1.5. Gayrinizami Harp Açısından Kuva-yı Milliye Birliklerinin Cephelerde Uyguladıkları Stratejilerin Değerlendirilmesi

Halk Desteği

İstisnasız olarak tüm gayrinizami harp teorisyenlerince “*halk desteği*” gayrinizami harbin temel gereksinimi olarak görülmüş ve bölge halkının gerilla birliklerine bakış açısı başarı veya başarısızlık için “*kritik faktör*” olarak değerlendirilmiştir.

Topyekûn harp kavramının yaratıcısı olarak kabul edilen Carl Von Clausewitz'e göre harbin, özellikle de gerilla harbinin en can alıcı özelliği “*topyekûn*” olmasıdır ve başarı için halkın silaha sarılması zorunludur. Bir başka ifadeyle gerilla harbi halkın tüm kesimlerinin katılımını gerektirir.¹⁶²⁸ Lenin, harbin bir ülkenin bütün ekonomik ve örgütsel güçlerini sınadığı, bu nedenle bir isyana toplumun bütün kesimlerinin katılımı gerektiği kanaatindedir.¹⁶²⁹ Lawrence, Arap Yarımadası'nda Osmanlı Devleti'ne karşı Arapları ayaklandırırken halk desteğine büyük önem vermiş, Türklere karşı zaferin halkın kazanılmasıyla mümkün olacağını iddia etmiştir.¹⁶³⁰

¹⁶²⁵ TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 2, Belge No: 108, Tarih: 10.09.1335.

¹⁶²⁶ Sorgun, **a.g.e.**, s. 191-210.

¹⁶²⁷ Tansu, **a.g.e.**, s. 203-204.

¹⁶²⁸ Clausewitz, **a.g.e.**, s. 446-451.

¹⁶²⁹ Vladimir İ.Lenin, “*Doğu Halklarının Kurtuluşu*”, **Gerilla Savaşı**, (Çev.) Kemal Yalım, Gül Ofset, İstanbul, 1992, s. 88-89.

¹⁶³⁰ Thomas Edward Lawrence, **Bilgeliğin Yedi Direği: Bir Casusun Anıları**, Rey Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 297-301.

Mao'ya göre gerilla harbinin en önemli unsurlarından biri halk desteğidir, çünkü halk desteği olmadan gerillalar varlığını sürdüremez.¹⁶³¹ Bu nedenle, Mao tarafından “*stratejik savunma*” olarak adlandırılan gerilla harbinin ilk safhasında halk desteğinin sağlanması, silah-teçhizat temininden de önemli bir husus olarak değerlendirilmiştir.¹⁶³²

Ho Chi Minh de Vietnam'da Fransız birliklerine karşı verdiği mücadelenin başarısının toplumun tüm kesimlerini kucaklamaya bağlı olduğunu bildiğinden ayrıştırıcı değil; birleştirici bir tavır sergilemiş ve bu amaçla “*Vietnam Bağımsızlık Birliği (Vietminh)*”ni kurmuştur.¹⁶³³ Gerçekten de Ho Chi Minh'in “*daha çok dost ve daha az düşman kazanma*” politikası başarılı olmuş, Vietnam mukavemet harekâtı toplumun tüm kesimlerine yayılmış ve “*halk savaşı*” ile Fransız ordusu yenilgiye uğratılmıştır.¹⁶³⁴

Fidel Castro ve Ernesto (Che) Guevara gibi tanınmış gerillaları yetiştiren general Alberto Bayo da, geniş halk yığınlarının desteğinden yoksun bir başkaldırışın başarısız olacağı kanaatindedir.¹⁶³⁵

Ernesto (Che) Guevara, gerilla harbinin başarısını uygulanacak taktiklerin bölge halkının hassasiyetlerine göre belirlenmesi ve bölge halkıyla koordineli olarak uygulanmasına bağlamaktadır. Che'ye göre, düşmana karşı verilen mücadele esnasında bölge halkının geleneklerine, kurallarına uygun hareket edilmeli, moral değerlere önem verilmelidir.¹⁶³⁶

Uluslararası literatürde gayrinizami harp konusunda otorite olarak kabul edilen Otto Heilbrunn, gerillaların ancak halkın kendi taraflarında bulunduğu veya terör yaratarak kontrol altında tutulduğu yerlerde başarılı olabileceği kanaatindedir.¹⁶³⁷

¹⁶³¹ Mao Tse-Tung, **Selected Military Writings of Mao Tse-Tung**, Foreign Language Press, Peking, 1963, p. 70.

¹⁶³² Robert C.Suggs, Brenda M.Wolak, “*Mao's Three Stages*”, **Military Review**, Vol: XLVI (Nov. 1966), No: 11, p. 92-97.

¹⁶³³ Uyar, **a.g.t.**, s. 84.

¹⁶³⁴ Vo-Nguyen Giap, **Halk Savaşı, Halk Ordusu**, (Çev.) Muzaffer Ardos, Sol Yayınları-Başnur Matbaası, Ankara, 1968, s. 75-84.

¹⁶³⁵ Bayo, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁶³⁶ Guevara, **a.g.e.**, p. 77-92.

¹⁶³⁷ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 85.

Rus sivil harbi esnasında gerilla kuvvetlerine komutanlık eden ve sonraları Sovyet istihbaratının en bilinen isimlerinden biri haline gelen general Alexander Orlov da halk desteği olmadan gerilla harbinin kazanılmasının mümkün olmadığını belirtmiş ve gerillanın sıkıştığı zaman arkasına saklanacağı tek gücün halk olduğuna vurgu yapmıştır.¹⁶³⁸ Gayrinizami unsurların halk desteğinden beklentisi ise halkın, özellikle de bölge halkının gerillaların ihtiyaç duyduğu insan kaynağını oluşturması; silah-teçhizat ve lojistik destek malzemelerinin temin kaynağı olması; düşman takibi durumunda gizlenme ve kamufle imkanı sağlaması; haber alma ve istihbarat elemanı olarak kullanılmaları başlıkları altında toplanılabilir.¹⁶³⁹

Milli Mücadele Dönemi, özellikle de bu dönemin başlangıç periyodu olarak tanımlanan “*Kuva-yı Milliye Dönemi*” halk desteği açısından değerlendirildiğinde, silahlı mukavemet harekâtının halkın tüm kesimlerince desteklendiğini söylemek güçtür.

Bunun en önemli nedenlerinden biri Osmanlı toplumunun homojen bir yapıya sahip olmamasıdır. Osmanlı coğrafyasında birçok farklı etnik ve dini kökenden gelen insan yüzlerce yıl bir arada yaşamış olmasına rağmen kendi toplumsal özelliklerini büyük oranda korumuşlardır. Osmanlı Devleti’nin de bu konuda herhangi bir baskıda bulunmamış, serbestiyet tanımıştır. Bu unsurlar Fransız İhtilali sonrasında yayılan milliyetçilik akımının etkisi, Osmanlı Devleti’nin eski gücünü kaybetmesi ve emperyalist güçlerin de kışkırtmalarıyla bağımsızlık arayışı içine girmişlerdir.

Rumların İzmir ile İstanbul’un Yunanistan’a ilhakı ve Karadeniz kıyılarında bir Pontus devleti kurulması için yoğun çaba harcadıkları bilinmektedir. Ermeniler Adana ve havalisini de içine alacak şekilde Doğu Anadolu’da bir Ermeni devleti inşa etme çabası içindedir. Yine Kürt Teali Cemiyeti gibi örgütlenmelerin gayretleriyle Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir Kürt devleti kurulması yönündeki girişimler de bu kapsamda değerlendirilebilir. Emperyalist güçlerce de desteklenen bu faaliyetler Milli Mücadele’yi olumsuz yönde etkilemiştir.¹⁶⁴⁰

¹⁶³⁸ Orlov, **İstihbarat ve Gerilla...**, s. 110-111.

¹⁶³⁹ Şahap Karapınar, “*(Gerilla-Komando) Çete Savaşları*”, **Donanma Dergisi**, İstanbul Deniz Matbaası, Cilt: 66, Sayı: 404 (1953), s. 101.

¹⁶⁴⁰ **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, Cilt: II, 1. Kısım, (Yay.Haz.) Hakkı Güvendik, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963, s. 18-19.

Bu dönemde Türk ve Müslüman ahalinin tutumu da tam bir bütünlük arz etmemektedir. Esasen bir “*yataklık*”¹⁶⁴¹ geleneğine sahip olan Anadolu halkının bir bölümünün Kuva-yı Milliye’ye gereken desteği vermemesi hayli dikkat çekicidir.

Van Milletvekilliği de yapmış olan İbrahim Arvas hatıratında; Milli Mücadele Dönemi’nde Doğu Cephesi’nde halkın mukavemet hareketine destek vermeleri için korkutma ve tehdit gibi usullere başvurulmak zorunda kalındığından bahsetmektedir. Arvas; Van’ın Şemdinan kazasında kaymakamlık yaptığı dönemde, yerli halkın “*Biz İngilizler’den öküüz ve tohum parası aldık; size aşar vermeyiz ve siz bizi düşman elinde ölüme bıraktınız; bizden ne hakla aşar ve ağnam istersiniz*” diyerek Milli Mücadele’ye maddi destek vermekten imtina ettiklerini ifade etmektedir. Arvas’ın, bu tavır nedeniyle şeyh ve ağaları toplayarak; “... *Yarın harp bitti mi bu hareketlerinizin toptan hesabını göreceğim dedim. Hepsi istop ettiler. Biz Hükümetimize dama mutiiz dediler.*” şeklindeki sözleri, korkutma ve tehdidin etkili olduğunu göstermektedir.¹⁶⁴²

Türk ordusu emrinde birçok cephede savaşan ve son olarak Kuzey Cephesi’nde görev alan Musullu Abdülhâdi Bey hatıratında, Haziran 1919 tarihinde (İzmir’in işgalinden sonra) Merzifon-Havza bölgesindeki faaliyetleri sırasında maalesef bu insanların hala birbiri ile çekişme içinde olduklarını, vatan ve ordu için bir şey yapmadıklarını müşaade ettiğini ifade etmektedir. Abdülhâdi Bey, Eylül 1919 tarihinde Amasya’da bulunduğu dönemde de peyderpey acemi asker gelmesine rağmen; bunların çok durmadan askerden kaçtıklarından şikayet etmektedir.¹⁶⁴³

Milli Mücadele’de aktif rol oynamış ve TBMM’de Adana mebusluğu yapmış olan Damar (Zamir) Arıkoğlu Bey’in hatıratında da Güney Cephesi’ndeki halk desteğinin boyutlarıyla alakalı detayları görmek mümkündür. Arıkoğlu; Mondros Mütarekesi sonrasında Mustafa Kemal Paşa’nın Adana’nın ileri gelenlerini toplayarak, İtilaf Devletleri’nin mütareke şartlarına uymayarak işgallere başlayacakları öngörüsünde bulunmasına ve bu nedenle şimdiden bir teşkilat kurulması gerektiğini vurgulamasına ve hatta mukavemet için gerekli silah-teçhizatı

¹⁶⁴¹ Eşkiyaya yardım eden, onu yedirip-içiren saklayan, silah ve cephaneye temin eden ve gerektiğinde onun için istihbarat toplayan kişiye “*yatak*” adı verilmiştir. Yatak “*eşkiyanın ruhudur.*” Detaylı bilgi için bkz.: Yaşar, **a.g.t.**, s. 17, 192, 238.

¹⁶⁴² **Tarihi Hakikatler (İbrahim Arvas’ın Hatıratı)**, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1964, s. 32-33.

¹⁶⁴³ **Musullu Abdülhâdi’nin İzinde: Bozgun dan Zafere**, (Yay.Haz.) Esat Arslan, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2005, s. 260-261, 270-271.

bizzat temin edeceğini açıkça bildirmesine rağmen; o zamanın zihniyeti ve yıllardır devam eden harplerin vermiş olduğu bıkkınlık nedeniyle hiçbir şey yapılmadığı tespitinde bulunmaktadır. Arıkoğlu'na göre, işgal günlerinde Fransızlar halkı bölmek amacıyla Arap-Kürt-Çerkez-Boşnak-Asuri-Gıldani ve daha birçok kulüpler kurmuş ve şahsi menfaatleri peşinde koşan bazı “satılmış” kişiler de bu yolda Fransızlara hizmet etmiştir. Yine bu dönemde Fransız istihbaratının yoğun propaganda çalışmaları ve halka yönelik vaatlerinin de etkisiyle halkın bir bölümünün Milli Mücadele aleyhinde hareket ettikleri, içlerinden bir kısmının işi “ihamet” boyutuna kadar taşıdıkları görülmektedir.¹⁶⁴⁴ Antep Heyet-i Merkeziyesi'nin “Ankara Müdafaa-i Hukuk Grubu Riyaset-i Celilesine” gönderdiği şifreli telgraftan da Fransız işgal döneminde dahi Mevlevi şeyhi Mustafa Efendi, ulemadan Hacı Abdullah Bey, Müftü Arif Efendi, eşraftan Müftüzade Hayri Bey gibi isimlerin halkın Milli Mücadele'ye destek vermelerini engellemeye ve Milli Mücadele'yi Hilafet makamı ve İstanbul Hükümeti'ne karşı İttihatçı bir hareket olarak göstermeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.¹⁶⁴⁵

Milli Mücadele'nin başladığı günlerde Batı Cephesi'nde 57'nci Fırka Komutanı olan Albay M.Şefik (Aker) Bey de hatıratında; Aydın'da el altından yaptığı teşebbüste, halkın ileri gelen tabakasından olumlu bir cevap alamadığı için “vatanın asi çocuklarıyla” elbirliği yapmak zorunda kaldığını, böylece ihtiyaç duyulan “kanun harici kuvvetleri” kurup, silahlandırarak Kuva-yı Milliye çatısı altında topladığını ve onları siyasetin gerektirdiği “maske altında” sevk ve idare ettiğini ifade etmektedir.¹⁶⁴⁶ Aynı dönemde Batı Cephesi'nde kurmay subay görev yapan Rahmi Apak Bey, 21 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar'ın Manisa'yı işgal etmesi sırasında halkın mukavemet göstermediği; halkın bir bölümünün kendisine dağıtılmak istenen silah ve cephaneyi almak istemediği; mutasarrıf, belediye azası ve eşraftan bazılarının mukavemete karşı olduğu, hatta Bahri Bey adındaki bir vatandaşın teslim olma taraftarı olanların saldırıları nedeniyle şehri terk etmek zorunda kaldığı; halkın Manisa'da askeri depolarda bulunan top, makineli tüfek ve milyonlarca cephanenin güvenli bölgelere taşınmasına yardım etmediği ve bu

¹⁶⁴⁴ Arıkoğlu, **a.g.e.**, s. 71-72, 78-89.

¹⁶⁴⁵ Yakar, Pusat, **a.g.e.**, s. 360.

¹⁶⁴⁶ Aker, **a.g.e.**, s. 180-181, 519.

nedenle Yunan ordusunun eline geçtiği gibi tespitlerde bulunmaktadır.¹⁶⁴⁷ Dönemin 56'ncı Fırka Komutanı Albay Bekir Sami (Günsav) Bey, 27 Mayıs 1919 tarihinde geldikleri Manisa'da Yunan korkusuyla otellerde kendilerine yer verilmediğini; kendileri Batı Anadolu'da halkın moralini yükselterek, halkı mukavemete davet ederken, Salihli'ye dışarıdan gelen dört hocanın halkı camilere toplayarak, Yunan ordusunun padişahın daveti ile Anadolu'ya geldiği ve hürmetsizlik gösterilmemesi yönünde söylemlerde bulunduğunu; yine yıllarca efe unvanıyla dağlarda yaşamış Mestan Efe'nin yanındakilerle birlikte Turgutlu'da çarpışmadan Yunan ordusuna teslim olduğunu anlatmaktadır.¹⁶⁴⁸ Milli Mücadele Dönemi'nin "*Galip Hocası*" Celal (Bayar) da, halkın bir kısmının İstanbul Hükümeti'nin etkisi; olumsuz propaganda; şahsi çıkarlar ve gelecek endişesi; yeterince bilgilendirilmemek gibi gerekçelerle silahlı mukavemete karşı durduğunu, hatta halkta silahlı mukavemetin "*İttihatçılar*"ın fikri olduğu gibi bir anlayışın da hakim olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁴⁹

Sivas Kongresi tutanaklarında da olumsuz propagandaya kapılan Harput ve Konya ahalsinin Teşkilat-ı Milliye'ye destek vermediklerine dair durum resmedilmektedir.¹⁶⁵⁰

Benzer tespitleri döneme dair kitap ve akademik çalışmalarda da görmek mümkündür.

Alev Çoşkun tarafından hazırlanan "*Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu*" adlı kitabın giriş bölümünde İlhan Selçuk'un "*Halkın düşman işgali karşısında etkisiz ve eylemsiz durumu 29-31 Mayıs 1919'da Ödemiş'te değişti.*" şeklindeki sözleri halkın bir bölümünün belli bir dönem Kuva-yı Milliye'ye destek vermede gönülsüz davrandığı anlamını barındırmaktadır.¹⁶⁵¹ "*Anadolu İhtilali*" adlı hacimli eseri kaleme alan Sabahattin Selek ise Milli Mücadele Dönemi'nde halkı; eşraf ve ağalar; din adamları; halk ve aydın kesim olarak dört grupta tasnif etmekte ve bu sosyal grupların kendilerine özgü bir tavır takınmadıklarını, bu grupların her birinde Milli Mücadele'ye destek veren, aleyhinde olan veya tarafsız bir tavır sergileyenler

¹⁶⁴⁷ Apak, *İstiklal Savaşında Garp...*, s. 22-23.

¹⁶⁴⁸ Günsav, *a.g.e.*, s. 44, 70-71.

¹⁶⁴⁹ Bayar, *Ben de Yazdım...*, Cilt: 1, s. 68-69.

¹⁶⁵⁰ İğdemir, *a.g.e.*, s. 33.

¹⁶⁵¹ Çoşkun, *Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu*, s. 10.

olduğunu ifade etmektedir. Selek'e göre, Milli Mücadele topyekûn bir mücadele ve bir halk hareketi olarak kabul edilemez, çünkü halk bu mücadeleye aydın kesim ve özellikle de subaylar tarafından zaman zaman zorla sürüklenmiştir.¹⁶⁵² Sıtkı Aydınel de doktora tezinde bu zorlamaya dikkat çekmiş ve işgalcilere karşı silahlı mukavemetin efe ve zeybekler ile başladığını, halkın bir kısmının Kuva-yı Milliye'ye katılmasında bunlardan korkmasının etkili olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁵³ Adnan Sofuoğlu, iç çatışmaların yoğun olduğu Adapazarı ve Sapanca'da yerel yöneticiler ve ileri gelenlerce “*tarafsız yönetimler*” oluşturulduğunu ve esasen TBMM Hükümeti'ne de karşı olmayan bu yönetimlerin, Yunan ordusu o mıntıkları işgal edinceye kadar bu tutumunu sürdürdüğü tespitinde bulunmuştur.¹⁶⁵⁴ Emine Pancar, eşraftan bazılarının, eski zorbalık ve derebeyliklerinin verdiği alışkanlıkla, Yunan işgali sırasında menfaatlerini sürdürebilmek için, halkın mücadeleye katılmasını engellemeye çalışmalarını; Manisa'nın Yunan işgaline uğraması sonrasında Manisa Mutasarrıfı'nın yerini korumak adına Yunan işgal ordusunu yollarda karşılamasını ve halkın işgali kabullenmesini kolaylaştırmak amacıyla yatıştırıcı bir beyanname yayımlamasını; Yunan ordusunun Aydın'ı işgal edeceğine dair şayialar ortalıkta dolaşırken yapılan toplantılarda direniş kararı almak yerine; işgalin sükunetle kabulü yönünde karar alınmasını halkın bir bölümünün silahlı mücadeleye taraftar olmamasının göstergeleri olarak değerlendirmiştir.¹⁶⁵⁵ Ali Ulvi Özdemir de halkın tutumunu Milli Mücadele'ye karşı takınılan tavır ve isyanlar üzerinden okumaya çalışmıştır. Özdemir'e göre Kuva-yı Milliye'nin isyan bastırma şekli bir bölgenin fethi havasındadır. Özdemir, bu durumu özellikle kırsal bölgedeki halkın bir çatı altında toplanarak kader ortaklığı yapacak anlayışta olmadığı, kısa vadeli ve yerel çapta düşünülerek, güçlüden yana tavır alma eğiliminde olduğu şeklinde değerlendirmiştir. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri gibi meşru yapılanmaların da etkisiyle halkın önemli bir kesiminin Kuva-yı Milliye'ye destek verdiği söylenebilir. Bu cemiyetler yalnız çeteciliğin

¹⁶⁵² Selek, **Milli Mücadele-I...**, s. 64-65.

¹⁶⁵³ Aydınel, **a.g.t.**, s. 288.

¹⁶⁵⁴ Sofuoğlu, **a.g.t.**, s. 580-581.

¹⁶⁵⁵ Pancar, **a.g.t.**, s. 21, 75, 395-396.

önemli ihtiyaçlarından beslenme, iaşe, donatım gibi gereksinimlerini karşılamakla kalmamış; dağdaki çetelerin meşrulaşmasını da sağlamışlardır.¹⁶⁵⁶

Milli Mücadele Dönemi'nde halkın Kuva-yı Milliye'ye verdiği desteğin boyutunu değerlendirirken göz ardı edilmemesi gereken bir nokta da toplumun tamamının desteğini almak anlamına gelen ve “*bütün millet asker, bütün ülke harp meydanı*” cümlesiyle özetlenebilecek olan “*topyekûn harb*”in bir hazırlık safhası gerektirdiği gerçeğidir.¹⁶⁵⁷ Nitekim Birinci Cihan Harbi'nin karşılıklı cephelerdeki başat aktörlerinden Almanya'nın 1870-1871 Harbi'nden itibaren, İngiltere'nin ise Güney Afrika Harbi'nden alınan derslerin de etkisiyle 1904 yılından itibaren topyekûn harbe yönelik yapılanmalara gittiği görülmektedir.¹⁶⁵⁸ Osmanlı Devleti'nde ise ordunun takviyesi için büyük gayret sarfedilmesine ve tezin ikinci bölümünde detaylı olarak bahsedilen Türk Ocağı, Türk Gücü, Osmanlı Güç ve Genç Dernekleri, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti gibi “*paramiliter*” yapılanmalara gidilmiş olmasına rağmen; birbirinin peşi sıra Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Harpleri'nin yaşanması, hemen ardından da Milli Mücadele Dönemi'nin başlaması gibi nedenlerle topyekûn harp için gerekli hazırlık yapılamamış ve bu durum Kuva-yı Milliye'ye verilmesi beklenen halk desteğini olumsuz yönde etkilemiştir.

Sonuç olarak, Milli Mücadele Dönemi'nin başlangıcında halkın bir bölümünün çeşitli gerekçelerle silahlı mukavemete sıcak bakmadıkları ve gerekli desteği vermedikleri, hatta bazı bölgelerde ayaklanmalar çıkarmak suretiyle Milli Mücadele hareketini baltaladıkları tespitinde bulunulabilir. Ancak Yunan işgal sahasının genişlemesiyle birlikte Yunan zulmünün de artması ve halkın kutsal bildiği değerlere el uzatılması; milli kuvvetlerin baskısı ve Milli Mücadele'ye destek vermeyenleri cezalandırmaları; özellikle aydın kesimin yumuşak başlılıkla giriştiği ikna faaliyetleri ve başarılı propaganda çalışmalarının etkisi; zaman içinde Kuva-yı Milliye birliklerince kazanılan başarı ve özellikle Birinci İnönü Muharebesi'nde düzenli ordu birliklerinin muvaffakiyetin ardından halkın silahlı mukavemet harekâtına daha fazla destek verdiği görülmektedir. Bu bağlamda, halkın tümünün,

¹⁶⁵⁶ Ali Ulvi Özdemir, **Milli Mücadele Döneminde Devlet-Toplum İlişkisi ve Çeteciliğin Niteliği Üzerine**, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2018, s. 114, 198.

¹⁶⁵⁷ **Kurs Notları: Topyekûn Harp, Topyekûn Savunma (Müsvedde Halinde)**, (Haz.) Kemalettin Çelan, Kaya Berker, Kardeş Matbaası, Ankara, 1963, s. 3-5.

¹⁶⁵⁸ Nuri Gücüyener, **Topyekûn Savunma ve Organizasyonu**, Yeni Matbaa, Ankara, 1954, s. 19-66.

bütün imkanlarıyla katılımı sağlanamadığından Kuva-yı Milliye Dönemi'nin “*topyekûn harp olarak değerlendirilemeyeceği*”; ancak “*topyekûn harbe hazırlık dönemi*” olarak görülebileceği söylenebilir.

Silah-Mühimmat, Kıyafet ve Donanım

Modern gayrinizami harp teorisinin kurucusu olarak kabul edilen Mao'ya göre gerillalar lojistik problemlerini “*düşmanları vasıtasıyla*” çözerler. Başka bir ifade ile düşman birlikleri, silah-teçhizat ve mühimmat yönünden gerillaların temel kaynağıdır. Gerillaların kullandığı silah-mühimmat, kıyafet ve donanıma ait detayları da yine Mao'nun gayrinizami harp doktrininde bulmak mümkündür. Mao'ya göre gerillalar “*hafif silahlı saldırı grupları*” olduğundan basit/hafif silah ve teçhizat taşınmalı ve görevin özelliğine uygun olarak mümkün olduğunca standart ekipmanlar kuşanmalıdırlar. Bölük seviyesindeki gerilla birliklerinin asıl silahları tabanca ve tüfek olup, tabur ve alay seviyesindeki gerilla birliklerinde makineli tüfek de bulunabilir. Bunun dışında gerillalar kılıç/pala, av tüfeği, mızrak/zıpkın ve kara mayınları taşır; demiryolu, köprü ve düşman kontrol noktalarının tahribi için gerekli tahrip kalıpları ve tahrip malzemeleri de önceden temin edilerek, depolanır.¹⁶⁵⁹ Uluslararası literatürde gayrinizami harp konusunda otorite olarak kabul edilen Otto Heilbrunn de gerilla birliklerinin “*hafif silahlarla*” donatılması gerektiği kanaatindeydi.¹⁶⁶⁰ Fidel Castro ve Ernesto (Che) Guevara gibi tanınmış gerillaları yetiştiren general Alberto Bayo'ya göre; gerillalarda tabanca, hafif makineli tüfek ve el bombası bulunmalıdır. Ayrıca cephane ikmalinden doğabilecek zorlukları minimize etmek için, bütün savaşçılar aynı çapta ateşli silahlar kullanmalıdırlar.¹⁶⁶¹ Ernesto (Che) Guevara'ya göre gerillalar için en elverişli silahlar, uzun menzilli ve az cephane harcayan yarı-otomatik silahlardır. 25 kişilik bir gerilla birliği için ideal silah dizini; 10-15 tek adımlı mavzer ve 10 adet otomatik silah olabilir. Bununla birlikte gerillaların en önemli ikmal kaynağı düşman kuvvetleri olduğundan, elden

¹⁶⁵⁹ U.S. Marine Corps Fleet Marine Force Reference Publication (FMFRP) 12-18, **Mao Tse-Tung on Guerilla Warfare**, Department of NAVY Headquarters, USA, 1989, p. 24, 82-85, 116.

¹⁶⁶⁰ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 122.

¹⁶⁶¹ Bayo, **a.g.e.**, s. 22.

geldiğince onların kullandığı silahlar tercih edilmelidir. Böylece gerillalar için en büyük tehditlerden biri olan cephanesiz kalma riski minimize edilmiş olur.¹⁶⁶²

Milli Mücadele Dönemi'nde Kuva-yı Milliye birliklerince kullanılan silah-teçhizatlar, gayrinizami harp teorisyenlerinin gerillalar için önerdikleri silah-teçhizatlar ile büyük oranda uyuşmaktadır. Herşeyden önce Kuva-yı Milliye mensupları "*hafif silahlar*" taşımaktadır. Bu durumun en net göstergelerinden biri arşiv belgeleridir. EK-15, 16, 19 ve 20'de sunulan arşiv belgelerinin (fotoğrafların) yorumlanmasıyla; efe/zeybeklerin tüfek ve kama/yatagan taşıdığı, tüfeklerin genel itibariyle uzun dipçik olmasına rağmen; dar alanlar ve meskûn mahal muharebeleri için tasarlanmış/modifiye edilmiş olan az miktarda kısa dipçik tüfeğin de kullanıldığı çıkarımında bulunulabilir. Yine efe/zeybeklerde çapraz fişeklikler ve/veya bellerinde ayrı bir fişeklik bulunduğu ve bu suretle bugün "*hücum yeleşti*" olarak kullanılan aksesuara benzer bir vazifenin mermilerin vücuda sarılması suretiyle yerine getirildiği, daha fazla mühimmatı kendilerine yük etmedikleri ve böylece hareket kabiliyetlerini artırdıkları söylenebilir. Ayrıca bazı efe/zeybeklerin tabanca ve el bombası taşıdığı ve bu haliyle Kuva-yı Milliye müfrezelerinin silah ve teçhizatlarının gerilla silah ve teçhizatlarıyla örtüştüğü söylenebilir.

Bu yorumları destekleyecek ifadeleri Sivas Kongresi'nden sonra Heyet-i Temsiliye tarafından "*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilat Nizamnamesine Lâhiktir*" başlığı altında "*yalnız alâkadara mahsus ve mahrem*" olarak yayınlanan ve kendisine Nutuk'ta ve arşiv belgelerinde yer bulan talimatnamede de görmek mümkündür. Bahse konu talimatnamenin 10'uncu maddesinde Kuva-yı Milliye müfrezelerinin "*tüfek, rovelver ve bomba*" ile teçhiz edilmeleri istenmiş ve bu amaçla gerektiğinde ordunun da destek vereceği belirtilmiştir.¹⁶⁶³ Hakkı İştîp "*Gerillâ: Çete Muharebeleri*" adlı eserinde, çetelerin silahlarının umumiyetle aynı mermiyi atan tüfekler olduğunu, her çetenin yanında 100 mermi, hafif bir tabanca ve 2-3 şarjör, 4 bomba bulunması gerektiğini, bazı çetelere vazifelerine göre bir veya birkaç hafif makineli tüfek ile 250 mermili bir şerit de verilebileceğini ifade

¹⁶⁶² **Gerilla Harbi: Mao Tse-Tung, Che Guevara**, (Çev.) Can Yücel, Payel Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 108-113.

¹⁶⁶³ Atatürk, **Nutuk**, Cilt: III, s. 150-151, Vesika No: 188, s. 150-151.; TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 1, Belge No: 188.

etmiştir.¹⁶⁶⁴ Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Cephesi'nde kurmay subay olarak görev yapmış olan Rahmi Apak'ın "*Milli Hareketin Çetesi*" olarak tanımladığı insan profilinin üzerindeki silah mühimmat da yukarıdaki ifadelerle örtüşmektedir. Apak Kuva-yı Milliye müfrezelerini; at üzerinde, boynundan koltuk altına doğru çapraz fişeklik dolamış, uzun bir kama taşıyan ve kemerinden birkaç bomba sarkıtmış kişiler olarak tasvir etmiştir.¹⁶⁶⁵ Dönemin şahitlerinin anılarında da benzer ifadelere rastlamak mümkündür. Gıyas Yetkin, Akça Efe'nin hayatını konu alana çalışmasında; Batı Cephesi'nde Yunan işgaline karşı mücadele eden Dalkıran Efe'nin tüfekle birlikte "*barabello (parabellüm)*" tabanca, Akça Efe'nin ise "*kısa muaddel Osmanlı filintası*" taşıdığını ifade etmektedir. Yine Mao'nun öğretilerine uygun olarak Kuva-yı Milliye birliklerinin ana ikmal kaynaklarından birinin de Yunan ordusundan ele geçirilen silah ve mühimmat olduğu görülmektedir. Nitekim Dalkıran Efe müfrezesinin Yunan ordusuna kurduğu pusu sonrasında elde ettiği makineli tüfek, ertesini gün kendilerini takibe çıkan bir Yunan müfrezesine karşı müfreze mensubu Yörükoğlu Mustafa tarafından etkinlikle kullanılmıştır. El bombası kullanımı konusunda da tecrübe sahibi olan müfrezelerin, Yunan ordusunca atılan el bombalarını patlamalarına fırsat vermeden tekrar Yunan mevzilerine fırlattığı görülmektedir.¹⁶⁶⁶

Kuva-yı Milliye birlikleri silah ve teçhizat yönünden değerlendirildiğinde bir standarda sahip olmadıkları/olamadıkları söylenebilir. Bu dönemde sadece cephele arasında değil; aynı cephede mücadele eden müfrezeler arasında dahi silah-teçhizat bakımından farklılıklar olduğu görülmektedir. Aslında bu duruma çok şaşırılmaması gerekir. Çünkü o tarihte Türk ordusunun envanterindeki silah-mühimmat ne ise Kuva-yı Milliye'nin elindeki silah-mühimmat da büyük oranda odur ve Türk ordusu farklı dönemlerde birçok ülkeden silah-mühimmat temin etmiştir. Bu bağlamda, Kuva-yı Milliye müfrezelerince kullanılan silah ve mühimmata dair bulguların bir araya getirilmesiyle döneme ait silah-mühimmat envanteri ortaya konulabilir.

Özellikle Batı Anadolu'da kurulan çetelerin neredeyse tamamına yakını Birinci Cihan Harbi esnasında muharebe alanından silah-teçhizatıyla birlikte firar

¹⁶⁶⁴ İştîp, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁶⁶⁵ Apak, **İstiklâl Savaşı'nda Garp...**, s. 104.

¹⁶⁶⁶ Gıyas Yetkin, **Ateşten Ateşe: Milli Kurtuluş Savaşımızın Adsız Kahramanı Akça Efe**, Bütün Türkiye Yayınevi, Ankara, 1964, s. 11-12, 37.

eden kimselerden oluştuğundan, ellerindeki silahlar da ordu envanterindeki silahlardır.¹⁶⁶⁷ Yine Birinci Cihan Harbi'nin akıbetinin belli olduğu günlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Teşkilât-ı Mahsusa eliyle Anadolu'da direnişin çekirdek kadrosunu oluşturacak grubun kullanımı için depolanan silahlar¹⁶⁶⁸ da ordu envanterindeki silahlarla aynı/benzer yapıdadır. Ayrıca İzmir'in işgalinden sonra Ödemiş, Alaşehir ve Aydın gibi yerlerde konuşlu askeri depolardaki silah ve mühimmatın halka dağıtıldığı bilinmektedir.¹⁶⁶⁹ Ödemiş'te ilkkurşun olayı ile anılan Ali Orhan İlkurşun'un anılarında da askeri depolardan halka silah dağıtıldığına dair ifadeleri görmek mümkündür.¹⁶⁷⁰ Yine dönemin 57'nci Fırka Komutanı Albay M.Şefik (Aker) hatıratında, Aydın'daki mühimmat ambarlarında bulunan silah ve mühimmatın 20 Mayıs 1919 tarihinden itibaren halkın eline geçmesi için gerekli tedbirlerin alındığından bahsetmektedir.¹⁶⁷¹ Fransızlarca korunan Akbaş Cephaneliği Edremit eski Kaymakamı Hamdi Bey tarafından basılarak 800 Rus tüfeği, 1.000 sandık cephane ve 40 makineli tüfek kaçırılmıştır. Yine Ezine civarındaki cephaneliklerden İngilizlerin eline geçmeden kaçırılan 70 deve yükü kurşun ve Bandırma'da İngilizler'in elinden kaçırılan silah ve mermiler vardır.¹⁶⁷²

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti verilerine göre de İstanbul ve dolaylarında yaklaşık 83 bin adet "*muhtelif tipte*" tüfek, 610 hafif makineli ve 290 ağır makineli tüfek, 306 bin adet ve 176 sandık el bombası bulunmaktadır.¹⁶⁷³ 61'inci Fırka (Balıkesir) Komutanı Albay Kazım (Özalp) Bey ve 56'ncı Fırka (Bursa) Komutanı Albay Bekir Sami (Günsav) Bey arasındaki yazışmalardan; Anadolu'da halihazırda bulunan silah-mühimmata ek olarak İstanbul'daki bu silah-mühimmattan önemli bir miktarının Mudanya-Bursa hattı üzerinden Anadolu'ya sevk edildiği anlaşılmaktadır.¹⁶⁷⁴ Yine sonraki dönemde El-Cezire ve Doğu

¹⁶⁶⁷ Şerif Güralp, *İstiklâl Savaşının İç Yüzü*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1958, s. 34.

¹⁶⁶⁸ Kutay, *Çerkes Etem Hadisesi...*, s. 11-14.

¹⁶⁶⁹ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 27-28, 156-157.

¹⁶⁷⁰ **Ödemişli Bir Özgürlük Savaşçısının Kaleminden İlkurşun ve Sonrası: Ali Orhan İlkurşun'un Anıları**, (Yay.Haz.) Engin Berber vd., Ödemiş Belediyesi, Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayınları, İzmir, 2013, s. 109.

¹⁶⁷¹ M.Şefik (Aker), "*İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*", **105 Sayılı Askeri Mecmua**, Sayı: 46 (1937), Askeri Matbaa, İstanbul, s. 5-6.

¹⁶⁷² Yetkin, *a.g.e.*, s. 92-93, 9-10.

¹⁶⁷³ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: VII, s. 618-619.

¹⁶⁷⁴ Günsav, *a.g.e.*, s. 256-259.

Cephesi'nden muhtelif cinslerde silah ve mühimmat aktarımı yapıldığı da bilinmektedir.¹⁶⁷⁵

Bu dönemde kullanılan silah kaynaklarından biri de yöre halkının atadan/babadan kalma silahları ve özellikle efe/zeybeklerin baskınlarla hasımlarından elde ettikleri veya para karşılığında temin ettikleri silah-teçhizattır. Milli Mücadele Dönemi öncesinde takip müfrezelerince öldürülen Batı Anadolu'nun namlı çetecilerinden Çakırcalı Mehmet Efe'nin sapı pırlantalarla süslenmiş gümüş kama ve yılan dili gibi zehirli bir hançer ile bir tabanca taşıdığı ve elinde de kara martini tüfek bulunduğu bilinmektedir.¹⁶⁷⁶

Kuva-yı Milliye müfrezelerince Batı Cephesi'nde Yunan ordusuna yapılan baskınlar neticesinde ağırlıklı olarak İngiliz ve Fransızlar tarafından temin edilmiş çok miktarda silah ve mühimmat ele geçirilmiştir.¹⁶⁷⁷ İbrahim Ethem (Akıncı) ve Parti Pehlivan, Demirci ve Akhisar'daki Yunan garnizonuna düzenledikleri baskınlar sonrasında elde ettikleri çok sayıda silah ve cephaneyi şehrin eli silah tutanlarına ve civar köylere göndermiştir. Güney Cephesi'nde ise Maraş şehir merkezindeki çatışmalarda Fransızlar'dan çok sayıda silah ve mühimmat sağlanmış,¹⁶⁷⁸ yine "İkinci Kavaklıhan Muharebeleri"nde Fransız askerlerinden 700 tüfek, 4 zırhlı kamyon, 2 cebel topu; "Delmeli Mezarlık Mevkii"nde pusuya düşürülen Fransız askerlerinden ise 830 tüfek, 2 kıt'a dağ topu, otomatik ve makineli tüfekler ile çok sayıda mühimmat elde edilmiştir.¹⁶⁷⁹

Yine bu dönemde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri vasıtasıyla halkı silahlandırmak için bir takım tedbirlere başvurulduğu görülmektedir. Güney Cephesi'nde Fransızlarla mücadele edilirken, coğrafi olarak yakın olmasının da etkisiyle Halep'ten silah satın alınarak, geceleri gizlice şehre sokulması bu durumun örneklerinden birini teşkil etmektedir. Bu silahlar arasında Rus, Alman ve Osmanlı tüfekleri ile mühimmatları yoğunluktadır.¹⁶⁸⁰ Ayrıca Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti kayıtlarına göre Milli Mücadele Dönemi'nde Rusya'dan yaklaşık 43 bin

¹⁶⁷⁵ **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: VII, s. 336-344.

¹⁶⁷⁶ Halil Dural, **Bize Derler Çakırcı: 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler**, (Yay.Haz.) Sabri Yetkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 70, 90.

¹⁶⁷⁷ M.Şefik (Aker), "İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali", **106 Sayılı Askeri Mecmua**, Sayı: 47 (1937), Askeri Matbaa, İstanbul, s. 39.

¹⁶⁷⁸ **Türk İstiklâl Harbi...**, IV. Cilt, s. 92.

¹⁶⁷⁹ Arıkoğlu, **a.g.e.**, s. 115-117.

¹⁶⁸⁰ Ünler, **a.g.e.**, s. 13-20.

tüfek gelmiş; Almanya ve Fransa'dan ise 13 bin tüfek, bin tabanca ve mermileri ile 100 bin adet el bombası satın alınmıştır.¹⁶⁸¹

Özetle, ordunun ve dolayısıyla Kuva-yı Milliye müfrezelerinin elindeki silah-mühimmatın önemli bir kısmı Alman menşelidir. Temin kaynağı olarak Almanya'yı, Rusya, Fransa, İngiltere, Avusturya-Macaristan ve Amerika takip etmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından Milli Mücadele Dönemi'ne kadar “yerli üretim tüfeklere” ilave olarak, Almanlar'ın “Mauzer (Mavzer)”, Ruslar'ın “Krnka” ve “Berdan”, Fransızlar'ın “Gra”, İngilizlerin “Martini (Martini-Henry)”, Amerikalılar'ın “Winchester” ve “Snyder”, Avusturya-Macaristan'ın “Mannlicher” gibi tüfekler ürettikleri dikkate alındığında, Kuva-yı Milliye müfrezeleri için standart ya da standarda yakın bir silahlanma sağlanamadığı; dolayısıyla bunların mühimmatının ve yedek parçalarının temininde de güçlük çekildiği tespitinde bulunulabilir. Nitekim döneme dair bazı kayıtlarda “muaddel”¹⁶⁸² olarak adlandırılan tüfeklerin, kendi orijinal mermileri temin edilemediği için eldeki mermi çaplarına göre çapları değiştirilen tüfekler olduğu bilinmektedir. Eldeki veriler ışığında, gayrinizami harbin gerillaların “mümkün olduğunca aynı tipte ve düşman tarafından da kullanılan” silahları kullanılması yönündeki öğretilerine “imkansızlıklar nedeniyle” uyulamamakla birlikte; işgalci Yunan ve Fransız ordularına baskın verilerek, elde edilen silah ve mühimmatın yine Yunan ve Fransız ordularına karşı kullanılmasının Mao'nun öğretileri ve modern gayrinizami harp teorisiyle örtüştüğü değerlendirilmesinde bulunulabilir.

Gayrinizami harp teorisyenlerinin gerillaların kıyafet ve donanımları konusundaki yaklaşımları ise genel itibariyle benzerlikler göstermektedir. General Alberto Bayo'ya göre gerillalar; ceket, pantolon, potin/çizme, kalın çorap giymeli/bulundurulmalıdır. Ayrıca her bir savaşçı ilk yardım çantasını, hamağını, yemek kabını, grubun diğer üyeleri aynı şekilde ayarlanmış kol saatini, bıçak/kamasını, pusulasını, dürbününü, kibrit/çakmağını ve nehir geçme/duvar tırmanma/gece yürüyüşleri gibi aktivitelerde kullanacağı uzun ve sağlam bel kayışlarını, kişisel temizlik malzemelerini beraberinde taşımaları; tahrip malzemesi

¹⁶⁸¹ **Türk İstiklâl Harbi...** , Cilt: VII, s. 618-619.

¹⁶⁸² Genelkurmay Başkanlığı kayıtlarına göre özellikle Güney Cephesi'nde çok sayıda muaddel Martin ve muaddel Rus tüfeği bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: **Türk İstiklâl Harbi...**, Cilt: VII, s. 132-133.

olarak da kolları izole edilmiş kerpeten-balta-el testeresi gibi malzemeler ile donatılmalıdır.¹⁶⁸³ Mao'ya göre; her gerilla kıyafet olarak en az iki yazlık üniforma, bir takım kışlık kıyafet ve soğuk bölgelerde mont/kalın kıyafet, iki adet şapka, kuşak, yiyecek çantası ve battaniyeye sahip olmalıdır.¹⁶⁸⁴ Ernesto (Che) Guevara'ya göre; ceket, pantolon, gömlek, mümkünse iki çift pabuç, iç çamaşırı, yedek giysi, hamak, battaniye, naylon yağmur örtüsü, bez çanta, ilkyardım seti, izci çakısı, pusula, kibrit, sicim ip ve dikiş kutusu, karavana tabağı gibi malzemeler ile konserve ve kurutulmuş yiyecekler bulundurulmalıdır.¹⁶⁸⁵

Görüldüğü üzere gayrinizami harp teorisyenleri tarafından “*standart/tek tip bir kıyafet veya üniforma tarif edilmemiştir*”. Ancak her ülkenin kendi gelenekleri, iklim koşulları, bitki örtüsü, coğrafi özellikleri ile birlikte gerillaların üstlendiği misyon ve halk desteğinin boyutu, gerillaların kendi topraklarında/dost topraklarda veya düşman hatları gerilerinde faaliyet göstermeleri gibi parametrelere göre gerilla kıyafet ve donanımlarının değişiklik arz ettiği söylenebilir. Bununla birlikte kıyafet tercihinde belirleyici bazı etkenler de vardır. Bunlardan ilki kıyafetlerin askeri faaliyetlere uygun olması zorunluluğudur. Gerektiğinde düşmanla yakın temas sağlayacak, engebeli arazilerde gezecek, yağmur/kar/güneşin altında uzun saatler kalacak insanların bu koşullara uygun giyinmesi gerekir. Bir başka belirleyici unsur da düşman tarafından takip harekâtına maruz bırakılacak olan gerillaların gerektiğinde halk arasında kolayca dağılıp, izlerini kaybettirebilmeleri için yöre halkının kıyafetlerine uygun giyinmeleri zorunluluğudur. Yine gerillaların en önemli özelliklerinden biri olan hareket kabiliyetlerinin sekteye uğratılmaması için kıyafet ve donanımların mümkün olduğunca hafif ve fonksiyonel olması zorunludur. Ayrıca gerilla kıyafetlerinin, düşmanlarından şeklen ayrılmalarına ve birbirlerini kolaylıkla tanımalarına uygun olması gerekmektedir. Gerillanın “*yeraltındaki bölümü*” için ise özel bir gerilla kıyafeti giymeye lüzum yoktur.

Dönemin 57'nci Fırka Komutanı M.Şefik (Aker) Bey, Batı Anadolu'da giyilen zeybek kıyafetinin kökenlerinin eski Roma'ya dayandığını, Türk kültüründe kısa dizlikli erkek kıyafetinin bulunmadığını söylese de, zeybeklerin kendilerine has

¹⁶⁸³ Bayo, a.g.e., s. 66-67, 22.

¹⁶⁸⁴ U.S. Marine Corps Fleet Marine Force Reference Publication (FMFRP) 12-18, **Mao Tse-Tung on Guerilla Warfare**, Department of NAVY Headquarters, USA, 1989, p. 84-85.

¹⁶⁸⁵ **Gerilla Harbi...**, s. 123.

bu kıyafetle özdeşleştikleri malumdur. Efe ve zeybekler bu elbiseleri giymek zorundadır, çünkü köylüler bu elbiseleri giymeyenlerden çekinmezler.¹⁶⁸⁶ Bir takım zeybek kıyafeti; fes, püskül; cepken; camadan (önden düğmeli, göğsü açık yelek); zıbın; kuşak (Acem şalı); meşinden silahlık; pirpol saat; şalvar; tozluk; pabuç; kaput olmak üzere onbir parçadan oluşmaktadır.¹⁶⁸⁷ Demirci Akıncıları Reisi İbrahim Ethem (Akıncı) Bey ise Kuva-yı Milliye birliklerinin, özellikle de Akıncı Müfrezeleri'nin kıyafetleri konusuna farklı bir bakış açısı getirmiştir. İbrahim Ethem (Akıncı) imzasıyla 13 Teşrinevvel 337 (1921) tarihinde yayınlanan ve Akıncılar'ın hareket tarzlarından iâşe-ibate işlemlerine kadar bir çok hususu düzenleyen 40 maddelik "*Akıncı Yasası*"nın onuncu maddesinde; kıyafet olarak ilk kaynağın düşman askerlerinin üniforma ve kıyafetleri olduğunu, düşmana yapılacak baskınlarla tedarik edilemeyen kıyafetlerin temini için öz kaynaklara dönülerek, yöre halkına başvurulacağını belirtmiştir.¹⁶⁸⁸ Milli Mücadele Dönemi'nde İkinci Kuva-yı Seyyare Komutanlığı da yapmış olan Albay Çolak İbrahim Bey hatıratında; Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Bolu'daki ayaklanmayı bastırmaya gitmeden evvel, Kuva-yı Milliye mührünü alarak Kandıra Ziraat Bankası'na gittiğini, buradan mühür karşılığında 2 bin lira aldığını ve bu para ile efrada kıyafet, çarık ve tütün alarak dağıttığını ve bu suretle 50-60 kişilik müfrezeyi işe yarar hale getirdiğini ifade etmektedir. Bu söylemden, Çolak İbrahim'den önce teşkil edilen bu müfrezeye mensup gönüllülerin özel bir üniformaları/harp kıyafetleri olmadığı gibi, kıyafetlerinin kendi içinde bir bütünlük de arz etmediği; Çolak İbrahim tarafından bankadan çekilen para ile "*mahallinden*" satın alınan kıyafet ve çarıkların "*yöre halkının günlük hayatta kullandığı*" malzemeler olduğu; bahse konu kıyafet ve çarıklardan sonra Kuva-yı Milliye efradının üniforma ile olmasa bile; askeri amaçlarla kullanılacak özelliklere sahip aynı tipte kıyafetler ile donatıldığı gibi çıkarımlarda bulunulabilir.¹⁶⁸⁹ Güney Cephesi'nde ise Silifke, Mut, Gülnar ve Anamur ilçelerinde kurulması planlanan dört bölüklü Milli Alay'ın mensupları için kaza heyetleri tarafından "*tek tip*" bir elbise sağlanması kararı alındığı görülmektedir.¹⁶⁹⁰ Yine EK-21'de sunulan fotoğraf Maraş yöresine ait kıyafetler

¹⁶⁸⁶ M.Şefik (Aker), "*İstiklâl Harbinde 57. Tümen...*", **105 Sayılı Askeri Mecmua**, s. 33, 38.

¹⁶⁸⁷ Dural, **a.g.e.**, s. 95.

¹⁶⁸⁸ Akıncı, **a.g.e.**, s. 112-117.

¹⁶⁸⁹ Çolak, **a.g.e.**, s. 36-38.

¹⁶⁹⁰ **Kurtuluş Savaşı'nda İçel...**, s. 114-117.

hakkında fikir vermektedir. Bahse konu fotoğrafta görüldüğü üzere; başa keçe külah takılıp, üzerine poşu sarılmakta; sırta yakasız gömlek ve üzerine göğsü sırma işlemeli döşlük giyilmekte; bacaklara gri veya siyah renkli şalvar; ayaklara yemeni, postal veya ham çarık giyilmekte; bele ise poşu ve palaska (silahlık) sarılmaktadır. Batı Cephesi'nden farklı olarak fişeklikler omuzlardan çapraz olarak kuşanılmamakta; birkaç sıra halinde bel kısmına sarılmaktadır. Palaskanın sağ tarafına tabanca yerleştirilmekte ve ele de tüfek alınmaktadır. Bahse konu arşiv belgesine bakarak tüfeğin özellikle kayışlı olarak tercih edildiği, gerektiğinde uzun mesafeler yürüyen, at süren ve engebeli arazide hareket etmek zorunda kalan personel için kayış vasıtasıyla sırta asılan tüfeğin taşıma kolaylığı sağladığı değerlendirilmesinde bulunulabilir.¹⁶⁹¹ Kuzey Cephesi'nde de EK-22'de sunulan fotoğrafta görüldüğü üzere Kuva-yı Milliye müfrezeleri kendi yöresel kıyafetleri ile savaşmışlardır.¹⁶⁹² Kırım Harbi'ne dair kayıtlarda “*başbozuk*” olarak tanımlanan ve “*Lazistan Müfrezesi/Gönüllüleri*” adıyla Kars'ta verilen mücadeleye destek olan Karadeniz gönüllülerinin yüzlerce yıldır aynı yöresel kıyafetler ile muharebe ettiği¹⁶⁹³ ve esas itibariyle Karadeniz'in bu yöresel kıyafetlerinin gerilla harbi için son derece uygun olduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir. Doğu ve Batı Karadeniz Bölgeleri yöresel kıyafetleri arasında küçük farklar bulunmakla birlikte genellikle; başa siyah renk puşu/kukula olarak anılan şapka; sırta gömlek ve mintan, üzerine ise göğüs kısmında sağlı sollu iki fişeklik cep bulunan siyah cepken/yelek; bacaklara paça kısmı dar, dizlerden üstü geniş ve körük gibi katlanan “*Laz poturu/Laz donu*” olarak da anılan “*zıpka*”; ayaklara ise uzun konçlu çizmeler giyildiği; bele zarif bir kuşak takıldığı; kuşağın içinde de fildişi saplı bir bıçak taşındığı bilinmektedir.¹⁶⁹⁴ Ruşen Eşref Ünaydın, Mustafa Kemal Paşa'nın korumalığını yapan Giresunlu delikanlıların baştan aşağı siyah zıpkın giyindiklerini, omuzlarında mavzer, göğüslerinde çapraz fişeklik, bellerinde bombalar taşıdıklarını ifade etmektedir.¹⁶⁹⁵ Esasen bölge halkı ve Kuva-yı Milliye müfrezelerinin giydiği bu geleneksel koyu renkli giysiler ilk bakışta tek tip bir üniforma görünümü de vermektedir. Nitekim sonraki günlerde TBMM'ne

¹⁶⁹¹ TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 20, No: 19.

¹⁶⁹² TTK Genel Arşivi, Dosya: 253, No: 23.

¹⁶⁹³ Sandwith, Mustafa Zarifi Paşa, Marx, **a.g.e.**, s. 227-228.

¹⁶⁹⁴ Ali Bilir, **Geçmişten Günümüze Görele**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 231.

¹⁶⁹⁵ Ruşen Eşref Ünaydın, **Hâtıralar: Atatürk'ü Özleyiş**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1957, s. 79-80.

muhafız birliği olarak gönderilen Giresunlu Topal Osman Ağa Müfrezesi'nin giysilerini üniforma sanan yabancılar olmuştur.¹⁶⁹⁶

Özetle Kuva-yı Milliye müfrezelerinin özel bir gerilla kıyafetine bürünmedikleri; yöresel kıyafetler ve bölge halkından ve/veya düşmandan temin edilen kıyafetlerle donatıldıkları söylenebilir. Bu kıyafetler genel itibariyle hareket serbestisi tanıyan, bölgenin iklim koşulları ve bitki örtüsü ile uyumlu, gerektiğinde halk arasında çabucak kamufle olmayı sağlayarak düşman takip müfrezelerini aldatabilecek türdendir. Ancak, özellikle efe ve zeybek kıyafetlerinin gerilla kıyafetlerinin tüm özelliklerini taşıdığını söylemek mümkün değildir. Çünkü herşeyden önce bu tür bir kıyafet ile nüfusunun büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşan ahali arasında kamufle olmak mümkün değildir. Bu durum ancak “kıyafet değişimi” ile olası hale gelebilir. Hal böyleyken, bu kıyafetin kişiyi olduğundan daha heybetli göstererek, psikolojik bir üstünlük sağladığı da aşikârdır. Özellikle Yunan işgal bölgesinin genişlemesi ve gerçeklerin halk tarafından daha iyi anlaşılmaya başlamasıyla birlikte sadece efe ve zeybek takımının değil; yöre halkının önemli bir kesiminin de silahlı mukavemet harekâtına destek vermesiyle birlikte kıyafetlerin gerilla harbine daha uygun bir hal aldığı görülmektedir. O gün için bilinçli bir tercih olmayan ve Anadolu halkının günlük kıyafetini oluşturan bu giysilerin, bugün bakıldığında gerilla harbi için gayet uygun olduğu değerlendirmesinde bulunulabilir.

Yine Kuva-yı Milliye müfrezelerinin (özellikle çete/müfreze reislerinin) gerillalara benzer şekilde dürbün taşıdığı ve donanımlarının çeşitli eksiklerine rağmen, gerilla donanımlarıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca Kuva-yı Milliye müfrezelerinin yaralanan efrada müdahale için “*harp paketi*” bulundurdukları; tanınmış gerilla teorisyeni Alberto Bayo'nun “*şartlar ne olursa olsun yaralılar asla geride bırakılmamalı*”¹⁶⁹⁷ öğretisine uygun olarak yaralıları ve Ernesto (Che) Guevara'nın “*ölen gerillalar, silah ve cephaneleri asla geride bırakılmamalı*”¹⁶⁹⁸ öğretisine uygun şekilde ölülerini/şehitlerini muharebe meydanında bırakmadıkları; bazı durumlarda köylülerin yaralılara sağlık desteği verdiği; gerilla birliklerinde olduğu gibi haberleşmenin “*haberciler (ulaklar)*”

¹⁶⁹⁶ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 170.

¹⁶⁹⁷ Bayo, **a.g.e.**, s. 50-51.

¹⁶⁹⁸ Guevara, **a.g.e.**, p. 77-92.

üzerinden sağlandığı; çete elemanlarının kendi içlerinde zaman zaman “dağ kuşu sesleri” gibi çevreye uyumlu sesler çıkararak birbirlerini uyardıkları/haberleştikleri tespit edilmiştir.¹⁶⁹⁹

Gerilla Birlikleri ve Kuva-yı Milliye Müfrezelerinin Teşkil Şekli Benzerlikleri

1917 Rus ihtilali öncesinde düzenli ordu içinde teşkil edilen “Avcı Müfrezeleri”nin 10-200 kişi arasında değişen büyüklüklerde oldukları ve yalnızca gerilla harbi için yetiştirilip, sadece gerilla harbi ile meşgul oldukları bilinmektedir.¹⁷⁰⁰ Modern gayrinizami harp teorisinin kurucusu olan kabul edilen Mao, gerilla birliklerinin birkaç kişiden, birkaç yüz hatta birkaç bin kişiye kadar birçok farklı boyutta teşkil edilebileceğini, ideal bir manganın 9-11 kişiden, bölük seviyesindeki ideal bir gerilla birliğinin ise 180 kişiden oluşması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁷⁰¹ General Alberto Bayo ideal bir gerilla birliğinin 10-12 kişiden, bir gerilla bölüğünün ise 100 kişiden teşkil edilmesi gerektiği kanısındadır. Bayo’ya göre gruptaki savaşçı sayısı ne kadar az olursa, hareket yeteneği o kadar fazla olacaktır.¹⁷⁰² Ernesto (Che) Guevara Küba’da temel gerilla birliklerinin 8-10 kişilik mangalardan oluştuğunu ifade etmektedir. Meskûn mahallere ayrı bir pencere açan Che, buralardaki çete elemanlarının 4-5 kişinin üstüne çıkmaması gerektiğine vurgu yapmıştır.¹⁷⁰³

Milli Mücadele Dönemi’nde Kuva-yı Milliye müfrezelerinin yapılanmasının yukarıdaki gerilla teorisyenlerinin ifade ettikleri sayısal değerlerle uyumlu olduğu söylenebilir.

Albay M.Şefik (Aker) Bey’in ifadesiyle, zaman ve mekana göre değişiklik göstermekle birlikte zeybek çeteleri ortalama olarak 9 kişiden oluşmaktadır. Aydın livası ile Ödemiş kazalarından (mahallinden) teşkil edilen çeteler ise 30-150 kişilik gruplardır. Yalnız bu sayı çetenin sadece yer üstündeki (görünür) kısmıdır.

¹⁶⁹⁹ Yetkin, **a.g.e.**, s. 14-15. Bu haberleşme şekli özellikle dağlık arazideki gerilla birlikleri tarafından sıklıkla başvurulan bir usuldür. Detaylı bilgi için bkz.: “*Le Journal Militaire Suisse*’te Alman Bnb.larından Pauleke’nin (Dağ Harbi) Hakkındaki Makalesinin Hülâsası”, **Piyade Mecmuası**, Sayı: 104 (1938), s. 126.

¹⁷⁰⁰ B.Sıtkı Ortaç, “*Çete Harbi (Küçük Harp)*”, **Piyade Mecmuası**, Sayı: 106 (1938), s. 135.

¹⁷⁰¹ U.S. Marine Corps Fleet Marine Force Reference Publication (FMFRP) 12-18, **Mao Tse-Tung on Guerilla Warfare**, Department of NAVY Headquarters, USA, 1989, p. 24, 51-52, 82-85, 116.

¹⁷⁰² Bayo, **a.g.e.**, s. 20, 47-48.

¹⁷⁰³ **Gerilla Harbi...**, s. 117-123.

Bu çetelerin köylerde/kasabalarda yatakları, casusları vardır.¹⁷⁰⁴ Düzenli ordu yapılanmasına geçildikten sonra da düşman hatları gerisinde gerilla harbi vermeye devam eden Demirci Akıncıları'nın Reisi ve Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem (Akıncı) Bey, 13 Teşrin-evvel 337 (1921) tarihinde yayınladığı “*Akıncı Yasası*”nda; akıncı müfrezelerinin 5'er kişilik mangaların bir araya gelmesinden oluşan 25-30 kişilik gruplar halinde teşkil olunacağını ifade etmiştir.¹⁷⁰⁵ Milli Mücadele Dönemi'nde İkinci Kuva-yı Seyyare Komutanlığı da yapmış olan Çolak İbrahim hatıratında Kuva-yı Milliye müfrezelerinin 40-50 kişilik gruplardan oluştuğundan bahsetmektedir.¹⁷⁰⁶ Güney Cephesi'nde de bazı istisnalar haricinde her bir müfrezenin 10-20 silahlı adamdan oluştuğu görülmektedir.¹⁷⁰⁷ Milli Mücadele'ye bizzat iştirak etmiş olan tarihçi-yazar Enver Behnan Şapolyo ise Kuva-yı Milliyeyi iki oymağa ayırmakta; bu oymaklardan birincisine “*müfreze*”, diğerine de “*posta*” adını vermekte ve müfrezelerin 50, postaların ise 15 kişiden oluştuğunu ifade etmektedir.¹⁷⁰⁸ Bu bilgiler ışığında Kuva-yı Milliye müfrezelerinin “*ortalama mevcutlarının*” 10-30 kişi arasında değiştiği söylenebilir. Bu mevcut, müfrezelerin faaliyetlerinin düşman unsurlara farkedilmeden yürütülebilmesi, bölge halkı ve/veya paramiliter örgütlenmeler olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri vasıtasıyla düzenli lojistik destek sağlanması ve gerektiğinde düşmana yakalanmadan dağılma esaslarının uygulanabilmesi açısından ideal bir sayı olarak değerlendirilebilir. Bu mevcudun çok üzerinde olan Kuva-yı Milliye birlikleri de mevcuttur ki, bunların en tanınmış bazı kaynaklarda 5 bin,¹⁷⁰⁹ bazı kaynaklarda ise 6 bin silahlı adamdan oluştuğu iddia edilen¹⁷¹⁰ Çerkez Ethem komutasındaki “*Kuva-yı Seyyare*”dir. Fakat gözden kaçırılmaması gereken husus, bu kadar büyük bir insan grubunun her an bir arada bulunmadığı, çeşitli müfrezelere ve alt gruplara bölünen bu yapılanmanın icra edilecek faaliyetin türüne göre icap ettiği zaman, ihtiyaç duyulduğu kadarının bir araya toplandığıdır.

¹⁷⁰⁴ M.Şefik (Aker), “*İstiklâl Harbinde 57. Tümen...*”, **105 Sayılı Askeri Mecmua**, s. 35-36, 166.

¹⁷⁰⁵ Akıncı, **a.g.e.**, s. 112-117.

¹⁷⁰⁶ Çolak, **a.g.e.**, s. 98-99.

¹⁷⁰⁷ **Kurtuluş Savaşı'nda İçel...**, s. 189-196.

¹⁷⁰⁸ Şapolyo, **a.g.e.**, s. 46-50.

¹⁷⁰⁹ Selek, **Milli Mücadele-I...**, s. 372.

¹⁷¹⁰ Toy, **a.g.e.**, s. 281.

Mao'ya göre gerilla birliklerinin teşkilinde öncelikli olarak bölge halkından istifade edilmelidir. Yine gerilla birliklerinin oluşumu sırasında haydut ve eşkıyadan da istifade edilebilir. Çünkü bu gruplar silahlı ve gerilla harbine yatkındır.¹⁷¹¹

Milli Mücadele Dönemi'nde Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri gibi paramiliter kuruluşların da katkısıyla Kuva-yı Milliye müfrezeleri genel itibariyle “mahallinden” teşkil edilmiş, ihtiyaçları da uzun bir müddet mahallinden karşılanmıştır. Yine Mao'nun öğretisine uygun olarak, özellikle Batı Anadolu'da bir nevi “sosyal haydut” olarak kabul edilen efe ve zeybeklerin dağdan inmesi/indirilmesi Milli Mücadele'ye güç katmıştır. Kuva-yı Milliye birliklerinin önemli bir personel kaynağını da tutuklu ve mahkûmlar teşkil etmiş, özellikle Batı ve Güney Cephelelerinde bu insanların büyük yararlılıkları görülmüştür.

Kuva-yı Milliye birliklerinin “yöresel bazda” teşkil edilmeye başlanması ve Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasıyla “sonradan örgütlenmesi” açısından da modern gayrinizami harp teorisiyle örtüştüğü söylenebilir.

Gerillalar ve Kuva-yı Milliye Mensuplarının Yaşam Felsefesi Benzerliği

Gerilla harbi bilhassa hür insanların mücadele türüdür ve gönüllülük esasına dayanır.¹⁷¹² Bu sebepten ötürüdür ki, modern gayrinizami harp teorisyenleri gerillalar ile halk arasındaki ilişkiyi belirli çerçevelere oturtmuş ve gerillalara yardım/yataklık edenlerin mücadeleye verdikleri destek nedeniyle gururlarının okşanması, halktan alınacak her türlü yiyecek maddesinin karşılığının mutlaka ödenmesi, gerillaların köy halkının işgücü ihtiyaçlarını imkanlar nispetinde karşılamaya çalışmaları, genel ahlak kurallarına halktan daha fazla riayet etmeleri, ırz düşmanı ve hırsızların suç işledikleri yerde vakit geçirmeksizin cezalandırılmaları gibi hususların üzerinde ısrarla durmuşlardır.¹⁷¹³ Amerikan ordu talimnamelerinde de etik kurallara riayet edilmesi ve suçsuz insanların zarar görmemesi için azami dikkat gösterilmesi konusuna ayrı bir pencere açıldığı görülmektedir.¹⁷¹⁴

¹⁷¹¹ Samuel B.Griffith II, “Gerilla Savaşında Mao'nun Hareket Noktaları”, **Gerilla ve Gerillaya Karşı Savaş**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965, s. 8-9.

¹⁷¹² Karapınar, *a.g.m.*, s. 104.

¹⁷¹³ Bayo, *a.g.e.*, s. 61, 83.

¹⁷¹⁴ Department of the Army Field Manual (FM) 3-24 (MCWP 3-33.5), **Counterinsurgency**, Headquarters, Washington, 2006, p. 7-5.

Bu açıdan bakıldığında, modern dönem gerilla felsefesi ile Batı Anadolu'daki efe ve zeybeklerin yaşam felsefesi arasında büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Yüzlerce yıldır özgür yaşamış, kimsenin boyunduruğu altına girmemiş olan Türk milleti ve o bütünün bir parçası olarak merkezi idareye başkaldırıp “dağa çıkan” ve “otonom” bir yaşam süren efe/zeybekler gerilla harbi için son derece uygun bir insan profili oluşturmaktadır. Herşeyden önce zeybekliğin öteden beri süregelen bir ananesi vardır. Zeybek hırsız olmadığı gibi, saldırgan/mütecaviz de değildir; o yalnızca “bıçağının ekmeğini yiyen bir şövalyedir”. Zinaya iltifat etmeyen, çaresiz ve yoksullara yardım eden; kendi muhitini başkalarının zulmünden koruyan ve bu yüzden bölge halkı tarafından sevilen bu insanlar “toplumsal/sosyal haydut” olarak görülmüştür.¹⁷¹⁵ Başka bir ifade ile kanun koyucu tarafından suçlu olarak kabul edilen bu kişiler toplum tarafından adalet adına dağa çıkmış, yenilmez savaşçılar olarak görülmüş ve içten içe desteklenmiştir.¹⁷¹⁶ Nitekim tarihçi Enver Behnan Şapolyo da Kuva-yı Milliye çetecilerinin kendilerine has kuralları olduğunu altını çizmekte; Kuva-yı Milliyecilerin içki; ırz ve namusa tecavüz; vatana ihanet; köy basarak soygunculuk yapmak gibi toplumsal huzuru bozan faaliyetlerden men edildiklerini söylemektedir.¹⁷¹⁷ Esasen bu sadece Milli Mücadele Dönemi'ne has bir tutum da değildir; bölgedeki efe ve zeybeklerden oluşan çetelerin daha önceki yıllarda da büyük oranda bu kurallara uydukları söylenebilir. Nitekim takip müfrezelerince Milli Mücadele Dönemi'nden önce öldürülmüş olan Batı Anadolu'nun namlı efelerinden Çakırcalı Mehmet Efe'nin halk tarafından sevilip, yardım görmesinin temel nedenlerinden biri de o ve zeybeklerinin dağda gezdikleri uzun yıllar boyunca hiçbir köylünün namusuna el uzatmamış olmalarıdır.¹⁷¹⁸ Yine Milli Mücadele Dönemi'nde Demirci Kaymakamı ve Demirci Akıncıları Reisi İbrahim Ethem (Akıncı) imzasıyla 13 Teşrinvevvel 337 (1921) tarihinde yayınlanan 40 maddelik “Akıncı Yasası”nın 6'ncı maddesinde akıncıların erbab-ı namus kişilerden seçileceği; 15'inci

¹⁷¹⁵ Dural, **a.g.e.**, s. 80-81.

¹⁷¹⁶ Eric J.Hobsbawn, **Haydutlar**, (Çev.) Fatma Taşkent, Logos Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 32. Sosyal eşkıyalığı Osmanlı Devleti örneği üzerinden inceleyen akademisyen Efkan Uzun, Osmanlı tarihinde halkın her zaman asilerden çok devletin yanında olduğunu iddia etmekteyse de, bu iddiaya katılmak mümkün değildir. Detaylı bilgi için bkz.: Efkan Uzun, “Osmanlı Örnekleme Üzerinden Sosyal Eşkıyalığa Bir Bakış”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 3 (2006), s. 42.

¹⁷¹⁷ Şapolyo, **a.g.e.**, s. 50-51.

¹⁷¹⁸ Yaşar, **a.g.t.**, s. 17, 192, 238.

maddesinde akıncıların ahali arasındaki ihtilafları sulh yoluyla çözmeye çalışacakları; 20 ve 21'inci maddelerinde ecnebilere ve silahsız Hıristiyan ahaliye ilişilmeyeceği; 22'nci maddesinde yöre halkının sağlığının korunması amacıyla günlük yaşamlarında ihtiyaç duydukları kolaylıkların inşası ve çevre temizliğinin sağlanması gibi toplumsal projelere destek olunması; 26'ncı maddesinde müfreze reisleri ve efradın rakı içmemesi, kumar oynamaması, milletin malına ve ırzına ilişmemesi; 27'nci maddesinde akıncıların kadın oynatmaması ve ahlaksız kadınlarla evlenmemeleri gibi hususlar düzenlenmiştir. 33'üncü maddeden 40'ıncı maddeye kadar olan kısımda ise “*Mevadd-ı Cezâiye*” başlığı altında; gerek akıncı müfrezeleri mensuplarından suç işleyenlerin, gerekse halka zararı dokunan ve düşmanla işbirliği yapan kimselerin nasihatten ölüm cezasına kadar ulaşan boyutlarda nasıl cezalandırılacakları detaylı olarak anlatılmıştır.¹⁷¹⁹

Gerçekten de birkaç münferit olumsuz örnek dışında Kuva-yı Milliye müfrezeleri ile işbirliği yapan halkın can, mal ve ırzına musallat olunmamıştır. Ancak Kuva-yı Seyyare'nin ayaklanmaları bastırma harekâtları örneklerinde olduğu gibi isyan eden veya isyan edenlere destek veren halka karşı her türlü cezai yöntem kullanılmış ve bu durum kimi zaman ciddi eleştirilere de sebep olmuştur. Bu veriler ışığında sadece efe ve zeybeklerin değil; “*Demirci Akıncıları*” örneğinde olduğu üzere diğer Kuva-yı Milliye birliklerinin de yaşam felsefesinin, gerilla yaşam felsefesiyle büyük benzerlikler gösterdiği yorumunda bulunulabilir. Hatta bu tespit bir adım daha ileri götürülerek, Milli Mücadele Dönemi'nde hazırlanan “*Akıncı Yasası*” ile “*gerilla töresinin yazılı hale getirildiği*” iddia edilebilir.

Gerilla Harbi

Marx ve Engels gerilla harbini, yabancı işgali karşısında başvurulacak mukavemet harekâtının ayrılmaz bir parçası olarak görmüş,¹⁷²⁰ Mao ise gerilla harbini, silah ve askeri donanımca güçsüz bir milletin, çok daha güçlü silahlı saldırganlara karşı başvurduğu bir yöntem olarak değerlendirmiştir. Ernesto (Che) Guevara da benzer bir yaklaşım sergilemiş ve; “*gerilla harbinin tarafları bir tarafta iyi donatılmış, disiplinli ve profesyonel ordusuyla hasım güçler; diğer tarafta*

¹⁷¹⁹ Akıncı, **a.g.e.**, s. 112-117.

¹⁷²⁰ William Pomeroy, **Marksizm'de Gerilla Savaşı**, (Çev.) Mümtaz Yavuz, Evren Yayınları, İstanbul, 1976, s. 14.

halktır.” demiştir.¹⁷²¹ Benzer ifadeleri Türkçe literatürde de görmek mümkündür. Albay Cahit Vural gerilla harbini; maddi gücü az olanın, kendisinden daha üstün güçlerle mücadele etmesi için en uygun harp şekli olarak tanımlamaktadır.¹⁷²² Uzun soluklu bir mücadeleyi zorunlu kılan ve başarıya ulaşmanın çok zor olduğu gerilla harbine başvurulmasının temel nedeni ise “*elde başka imkan olmaması*”ndan kaynaklanan zorunluluk halidir.¹⁷²³

Milli Mücadele Dönemi'nin başlangıç safhasında Türk milletinin modern silahlarla donatılmış düşmana karşı gerilla harbini benimsemesinin sebebi de ayıdır. Türk ordusu dağıtılmış ve Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti'nin hareketleri kısıtlanmış olduğundan, işgali kabul etmeyen Türk halkı kendisini, ailesini, toprağını ve mukaddes bildiği değerleri korumak adına yöresel çapta direniş hareketleri başlatmıştır. Bu bağlamda, Türk milleti açısından özellikle Milli Mücadele'nin başlangıç safhasında gerilla harbinin bir tercih değil; bir zorunluluk olduğu tespitinde bulunulabilir. Anadolu bu mücadele tarzına uygun insan kaynağına da sahiptir. Dağlarda bir nevi gerilla tarzı yaşam süren, bölgeyi çok iyi tanıyan, silah kullanmakta uzman olan, elindeki silahın ve her bir merminin kıymetini çok iyi bilen, kendisine halktan edindiği “*yataklar*” vasıtasıyla hem lojistik ihtiyaçlarını karşılayan, hem de istihbarat temin eden efe ve zeybekler gayrinizami harp için ideal insan profilini oluşturmaktadır.

Anadolu coğrafyası da gayrinizami harp için uygundur.

Modern gayrinizami harp teorisyenlerinden David Galula, sınırları boyunca orman kaplı dağlar ve ovalarında bataklıklar barındıran, ılıman bir iklime sahip, dağınık bir kırsal nüfus ve ilkel bir ekonomik yapının hüküm sürdüğü büyük bir kara ülkesinin direniş için ideal bir ortam olduğu kanaatindedir.¹⁷²⁴ Eric J.Hobsbawn da bir bölge ne kadar sarp ve geçit vermez bir coğrafi yapıya sahipse, potansiyel olarak gerilla harbi için o derece uygun olduğunu ifade etmektedir.¹⁷²⁵ Özellikle Batı Anadolu, yüksek dağları, nehirleri, ormanları, dar geçitleri (ve ılıman iklimi)

¹⁷²¹ **Gerilla Harbi...**, s. 35-36, 104.

¹⁷²² Vural, **a.g.e.**, s. 5.

¹⁷²³ Uyar, **a.g.t.**, s. 9.

¹⁷²⁴ Galula, **a.g.e.**, p. 23-26.

¹⁷²⁵ Hobsbawn, **a.g.e.**, s. 9-12.

nedeniyle her daim efe ve zeybekler için uygun bir sığınak olmuştur.¹⁷²⁶ Önceleri efe ve zeybeklere yataklık eden bu geniş topraklar, gerilla harbine ve gerillaların konuşlanmasına uygun olduğu kadar, düzenli ordu birliklerinin hareketlerini kısıtlayıcı özelliklere de sahip olduğundan, Milli Mücadele Dönemi'yle birlikte Kuva-yı Milliye müfrezelerinin kol gezdiği bir alan haline dönüşmüştür.

Kuva-yı Milliye birliklerinin gayrinizami harp usullerine başvurma amaçları da modern gayrinizami harp teorisiyle örtüşmektedir.

Gayrinizami harp konusunda otorite olarak kabul edilen Otto Heilbrunn gerilla harbinin temel hedeflerini; düşmanı takviye kuvvetlerden ve lojistik destekten mahrum bırakmak; düşman insan gücünü tüketmek; cephedeki kendi kuvvetlerine doğrudan muharebe desteği sağlamak başlıkları altında toplamıştır.¹⁷²⁷ Dönemin 57'nci Fırka Komutanı ve Batı Cephesi'nde Kuva-yı Milliye birlikleriyle mukavemet harekâtına başvurulmasının fikir babalarından Albay M.Şefik (Aker) Bey de Milli Mücadele Dönemi'nde gerilla harbiyle büyük meydan muharebeleri vermenin ve bu muharebeleri kazanmanın hedeflenmediğinin altını çizmiştir. Aker'e göre amaç; düşmanı "*darbeleyerek*" ilerlemesini frenlemek ve Anadolu'ya ayak bastığına pişman etmek, Anadolu topraklarını terk etmedikçe Türklerin de silah bırakmayacaklarını göstermek ve bu sayede düşmanın yılgınlık/bezginlik göstermesini sağlamak, düzenli ordunun kurulması için lüzumlu olan zamanı kazandırmaktır.¹⁷²⁸ Bir başka ifade ile gerilla harbi yaparak son derece modern silahlarla donatılmış İtilaf Devletleri ordularını kesin bir mağlubiyete uğratmak gibi gerçekleşmesi imkansız yakın bir hedefin peşinden koşulmamış; erişilmesi mümkün hedefler belirlenmiş ve o hedeflere ulaşılması için çaba sarf edilmiştir. Gerçekten de Kuva-yı Milliye müfrezeleri ile İtilaf Devletleri orduları oyalanmış, yıpratılmış ve düzenli ordunun kurulması için ihtiyaç duyulan zaman kazandırılmıştır.¹⁷²⁹

Kuva-yı Milliye birliklerinin uyguladığı gayrinizami harp taktikleri de modern gayrinizami harp teorisiyle uyumludur.

¹⁷²⁶ Hilmi Anaç, "*Menderes Havzalarında Efelik ve Zeybeklik Psiko-Tarihi ve Psiko-Coğrafi Faktörler*", **Zeybek Ateşi 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu**, (Yay.Haz.) Metin Ekici, Günver Güneş, İzmir, 2013, s. 74-77.

¹⁷²⁷ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 85.

¹⁷²⁸ M.Şefik (Aker), "*İstiklâl Harbinde 57. Tümen...*", **105 Sayılı Askeri Mecmua**, s. 148.

¹⁷²⁹ Ali Ulvi Özdemir, **a.g.e.**, s. 148.

Otto Heilbrunn modern gayrinizami harp teorisine göre gerillanın geleneksel görevlerini; baskın, sabotaj ve pusu tertipleme olarak tanımlamaktadır.¹⁷³⁰ Özel Harp Dairesi Başkanlığı da yapmış olan emekli tümgeneral Mehmet Cihat Akyol da Heilbrunn'a benzer şekilde gerillaların vazifelerini; taciz, sabotaj, akın tipinde baskın ve pusu olarak tasvir etmektedir.¹⁷³¹ Yine Türkiye'de gayrinizami harp alanında ön plana çıkmış olan ve aynı zamanda bu konuda eğitimlik yapan albay Cahit Vural da gerillaların hareket tarzını; vur-kaç, baskın, pusu olarak sıralamış ve önemine binaen bu taktikler içinde “*pusu*”ya ayrı bir pencere açmıştır.¹⁷³² Elbetteki bunlar yalnızca gerillalar tarafından başvurulan taktikler değildir. Zaman zaman düzenli ordu birliklerinin de bu taktiklerden bir veya birkaçına başvurduğu görülebilir. Ancak gerillaların, düzenli ordulara nazaran baskın, sabotaj ve pusu gibi harekât tarzlarına daha sık başvurularının nedenlerinin başında ağır silahlara sahip olmamaları ve büyük çaplı eylemlerden kaçınmaları gelmektedir.¹⁷³³ Diğer sebepler ise gerillanın rakiplerine göre sayıca azlığının onları baskın tarzında hücumlara itmesi, baskın tarzındaki faaliyetlerin düşman askerini psikolojik olarak yıpratması ve baskın korkusuyla kimsenin “*öncü*” olmak istememesidir.¹⁷³⁴ Tıpkı bir “*eşek arısı*” gibi hareket eden gerillalar hasmının en zayıf anını beklemekte ve ani bir taarruzla ona zarar verdikten sonra, kendisi bir zarar görmeden çabucak olay mahallinden uzaklaşmaktadır.¹⁷³⁵

Milli Mücadele Dönemi'nde de bu usullere sıklıkla başvurulmuştur. 29 Haziran 1920 tarihinde Dursunlu'ya doğru iki koldan ilerleyen Yunan birliği Kuva-yı Milliye tarafından baskına uğratılmış, düşman 40 ölü ve bir o kadar da yaralı vermiş, onlara yardıma gelen Yunan askerleri de Dalkıran ve Akça Efelerin pususuna düşmüştür.¹⁷³⁶ Yine Kuva-yı Milliye müfrezeleri birer “*akıncı müfrezesi*” şeklinde dağdan dağa geçerek, gece-gündüz akın ve baskınlar düzenleyerek düşmanı taciz etmişlerdir.¹⁷³⁷ Kuva-yı Milliye birlikleri düşmana yaptıkları baskınlardan sonra takip müfrezelerinden kurtulabilmek için de tümgeneral Veysel Ünüvar'ın “*gerilla*

¹⁷³⁰ Heilbrunn, **a.g.e.**, s. 83.

¹⁷³¹ Akyol, **Gayri Nizami Harp**, s. 20.

¹⁷³² Vural, **a.g.e.**, s. 89-90.

¹⁷³³ Uyar, **a.g.t.**, s. 91-93.

¹⁷³⁴ **Gerilla Harbi...**, s. 128-129.

¹⁷³⁵ Karapınar, *a.g.m.*, s. 100.

¹⁷³⁶ Yetkin, **a.g.e.**, s. 10-11.

¹⁷³⁷ Şapolyo, **a.g.e.**, s. 50-51.

geri çekileceği zaman asıl çekilme istikametinde değil; başka bir istikamette çekilmelidir.”¹⁷³⁸ sözleriyle ifade ettiği öğretiyeye uygun olarak hareket etmiş ve “kuyruk savurması” olarak bilinen bir hareket tarzını başarıyla uygulamışlardır. Vukuatı yaptıkları mahalden uzaklaşırken bir istikamette bir müddet gittikten sonra, kimseye sezdirmeksizin geriye veya sağa-sola dönerek izlerini kaybettiren müfreze mensupları, kendi aralarında daha önceden belirledikleri gizli toplanma mahallerinde bir araya gelmişlerdir.¹⁷³⁹ Yine Albay M.Şefik (Aker) Bey ile Burdur Mutasarrıfı arasında yaşanan yazışmalar da gerilla harbine ait ipuçları vermektedir. Şefik Bey’in; “Efendim Nazilli’deki Yunanlılar isterse on tabur olsun, taciz çeteleri bunların orduğahını beşyüz metreden, yapamazsa bin metreden de tüfek ateşiyle taciz ederler... Bunların içinden talimi askeri görenlerin bir kısmı mühimmi ile tabur teşkil etmeli, bunların en değerli olan küçük zabitlerini çete reisi yapmalı ... iki üç çetenin başına ihtiyat zabitlerinden veya jandarma zabitlerinden akli başında kimseler bulunmalıdır ki, çeteler yolsuz hareket etmesinler. Gönüllü çeteler Nazilli’de jandarma zabiti Lütfü Ef. ile hafî olarak irtibat peyda etsinler.” şeklindeki ifadelerinden Kuva-yı Milliye birliklerinin gerillalar gibi taciz ateşi açarak kendilerinden sayısal olarak çok kalabalık olan Yunan konvansiyonel birliklerini rahatsız edebilecekleri sonucu çıkmaktadır ki, bu durum Alberto Bayo’nun “minuet” tekniği¹⁷⁴⁰ ve gerilla harbinin kök nedeni olan “zayıfın güçlüye karşı kullanabileceği yeğane silah” olması düsturu ile örtüşmektedir. Yine Kuva-yı Milliye birliklerinin bir kısmının küçük zabıt, ihtiyat zabitleri veya jandarma zabitleri tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır ki, bu durum Mao’nun gerilla birliklerini teşkil eden grup içinde saydığı “nizami ordu birliklerinden geçici ve/veya sürekli görevlendirmeler” ile uyuşmaktadır. Ayrıca Kuva-yı Milliye müfrezeleri ile Jandarma arasında “gizli” olarak irtibatın devam ettirilmesi istenmektedir ki, bu durum istihbarat akışının sağlandığını göstermekte ve Mao’nun aynı bölgede konuşlu

¹⁷³⁸ Veysel Ünüvar, “Çete Harbi”, **Piyade Mecmuası**, Sayı: 113 (1940), s. 7.

¹⁷³⁹ M.Şefik (Aker), “İstiklâl Harbinde 57. Tümen...”, **105 Sayılı Askeri Mecmua**, s. 38.

¹⁷⁴⁰ Alberto Bayo’nun “minuet” tekniğine göre; düşman geri çekildiğinde gerillacılar onların üzerine ilerler, düşman ilerlediğinde gerillacılar geriye çekilir; ancak gerillacılar ile düşman arasındaki mesafe her daim muhafaza edilir. Yine her gece iki-üç gerillacı, düşmana gizli olarak mümkün olduğunca yaklaşarak onları ateş yağmuruna tutar ve devamlı şekilde tedirgin ederler. Bu hareket tarzı ile bir yandan düşmanın savaşa azim ve kararlılığı kırılırken, diğer yandan da geceleri uykusuz bırakılmış düşman birlikleri yorgun düşürülecek ve psikolojik olarak çökertilen düşman askerlerinin harp performansları düşecektir. Detaylı bilgi için bkz.: Bayo, **a.g.e.**, s. 36, 71-72.

düzenli ordu birlikleri ile gerilla birliklerinin “*koordineli*” hareket etmesi öğretisine uygunluk göstermektedir.

Güney Cephesi’nde ise gayrinizami harbin teşkilatlanma ve uygulama safhaları Batı Cephesi’ne göre bazı farklılıklar arz etmektedir. Bahse konu farklılıkların başında, mukavemet harekâtının esaslarının belirlenmesi ve teşkilatlanmasında merkezi otoritenin aktif olarak rol alması gelmektedir. Bu bölgede mukavemet harekâtının ilk örnekleri Dörtyol’un işgal edildiği dönemde görülmekle birlikte; küçük çaplı ve birbirinden bağımsız olarak yürütülen bu faaliyetlerin tek elden ve organize olarak yürütülmesi Heyet-i Temsiliye ve dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa’nın konuya müdahil olmasıyla sağlanmıştır. Bu bağlamda başvuru edilen tedbirlerden biri Mustafa Kemal Paşa’nın emir ve direktifleriyle bölge halkını teşkilatlandırarak gayrinizami harp yapılmasını sağlamak üzere bazı subayların “*müstear adlar*” ile Güney Cephesi’ne gönderilmiş olmasıdır.

Bu durum Mao’nun gerilla birliklerinin ilk teşkil aşamasında öngördüğü; “*nizami ordu birliklerinden gerilla birliklerine geçici veya daimi olarak görevlendirme yapılması*” prensibi ile uyumaktadır.¹⁷⁴¹ Bu görevlendirmelerden yalnızca birkaç ay sonra Heyet-i Temsiliyece hazırlanan 25 Ocak 1920 tarihli “*Kolordu Komutanlarına ve Milis Kuvvetleri Komutanlarına Talimat*” konulu emir ile de Fransız ordusu ve onların güdümündeki Ermenilere karşı verilecek gerilla harbinin esasları belirlenmiştir.¹⁷⁴² Bahse konu emre göre; Fransız kuvvetlerinin hepsi ayrı ayrı ve birden bire buldukları yerlerde kuşatılacak, Kuva-yı Milliye müfrezeleri yavaş yavaş muhtelif yerlerde toplanarak, ufak garnizonlardan başlayarak Fransızları esir ve imha edecek, tren köprüleri ve tüneller atılacak, yollar otomobil işlemeyecek hale getirilecek, Fransız kuvvetlerinin ulaşım yolları seyyar müfrezeler ile kesilecek, her Fransız kuvveti mutlaka bir kuvvetle çatışmaya tutuşturularak taciz edilecektir.¹⁷⁴³ Bahse konu emirde Urfa’da isyana hemen başlanacağı, tren hattının tahrip edileceği, Fransız müfrezelerinin bulunduğu bina veya çadırları her gece düzenli olarak ateşe tutacak ve bu suretle onları taciz edecek temas müfrezeleri tayin olunacağı, ulaştırma müfrezelerinin ise her nöbet esnasında

¹⁷⁴¹ **Gerilla Harbi...**, s. 58-59.

¹⁷⁴² Seyfettin Turhan, **a.g.e.**, s. 260.

¹⁷⁴³ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 15 (Mart 1956), Genelkurmay Basımevi, Vesika No: 382.

mutlaka bir Fransız kafilesini vuracağı bildirilmiştir.¹⁷⁴⁴ Bu emir, ünlü gerilla teorisyenlerinden Alberto Bayo tarafından savunulan gerilla harbi yöntemleri ve “*minuet tekniği*” ile örtüşmektedir. Bayo’nun “*minuet tekniği*”ne göre; düşman geri çekildiğinde gerillacılar onların üzerine ilerler, düşman ilerlediğinde gerillacılar geriye çekilir; ancak gerillacılar ile düşman arasındaki mesafe her daim muhafaza edilir. Yine her gece iki-üç gerillacı, düşmana gizli olarak mümkün olduğunca yaklaşarak onları ateş yağmuruna tutar ve devamlı şekilde tedirgin ederler. Bu hareket tarzı ile bir yandan düşmanın savaşma azim ve kararlılığı kırılırken, diğer yandan da geceleri uykusuz bırakılmış düşman birlikleri yorgun düşürülecek ve psikolojik olarak çökertilen düşman askerlerinin harp performansları olumsuz yönde etkilenecektir.¹⁷⁴⁵

Güney Cephesi’ndeki mukavemet harekâtı büyük oranda bahse konu emir doğrultusunda icra edilmiştir. Bu kapsamda özellikle Antep ve Maraş’ta iki farklı tarzda; ancak birbirini destekleyecek şekilde bir gerilla harbi verildiği görülmektedir. Bu yöntemlerden ilki, Antep ve Maraş’a takviye birlik, silah-mühimmat, gıda maddesi gelmesini engellemek ve Fransız ordusunu kuşatma altında tutmak amacıyla “*şehir dışında*” icra edilen “*taarruzi*” karakterdeki gerilla harbi uygulamalarıdır. İkinci tür mücadele ise zaman zaman taarruzi özellikler arz etmekle birlikte, esas itibariyle “*tedefüi*” yani ağır basan “*kent/şehir savaşları*”dır ki, bu suretle şehir içindeki işgalci Fransız askerleri ve onların kontrolündeki Ermenilere karşı “*meskûn mahallerde gerilla harbi*” verilmiştir.

Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından “*şehir dışında*” icra edilen gerilla harbi ile ilgili bilgileri yalnızca Türk kaynaklarında değil; Fransız kaynaklarında da bulmak mümkündür. Antep’te Türklere karşı alay seviyesi birlik komutanı olarak savaşan Fransız kurmay yarbay Abadi’nin ifadesiyle; 28 Kasım 1919 tarihinde Maraş-İslahiye yolu üzerinden gidip-gelen küçük bir Fransız müfrezesi Eloğlu (Türkoğlu)’nun 15 kilometre güneyinde taarruza uğramış, saldırıyı yapanlar bulunamamıştır. Yine Kilis’ten Antep’e erzak götüren ve iki bölük tarafından korunan bir erzak kolu 3 Şubat 1920 tarihinde Türkler tarafından baskına uğratılmış ve Antep’e gidemeden, Kilis’e geri dönmek zorunda kalmış, lojistik destek

¹⁷⁴⁴ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 15 (Mart 1956), Genelkurmay Basımevi, Vesika No: 383.

¹⁷⁴⁵ Bayo, **a.g.e.**, s. 36, 71-72.

faaliyetleri Türkler tarafından engellenmiştir. Ayrıca Türkler tarafından Antep telgraf hattı kesilerek, Fransız birliklerinin çevre yörelerdeki diğer Fransız ordu teşkilleri ile irtibatı koparılmış ve Antep bir nevi tecrit edilmiştir.¹⁷⁴⁶

“*Kent/şehir savaşları*” ise Antep ve Maraş’ı diğer bölgelerdeki gerilla harplerinden ayırmaktadır. Çünkü şehir savaşları muharip personel kadar, sivil insan zaiyatının da fazla olduğu; uzun zaman, sabır, dikkat ve devamlılık gerektiren; yerleşim biriminin tüm detaylarına vakıf olmayı zorunlu kılan ve bu iş için özel olarak yetiştirilmiş küçük silahlı gruplar tarafından icra edebilecek olan bir muharebe türüdür. Minimum zayıt ve maksimum başarı için bu küçük muharip unsurların keskin nişancılar, zırhlı araçlar ve hava unsurlarıyla desteklenmesi gereklidir.

Yukarıda “4.1.1. *Kuva-yı Milliye Birliklerinin Güney Cephesi’nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri*” başlığı altında detaylı olarak belirtildiği üzere; Türk halkı şehir içindeki mukavemet harekâtını örgütlemek ve yürütmek için Antep Mutasarrıflığı’na bağlı olarak “*Heyet-i Merkeziye*” ve ona tabi olarak da “*Etraf-ı Şehir Cephele Kumandanlığı*”nı teşkil etmiştir. Bu teşkilatlanma kapsamında her semte muharebe etmek için silahlı 100 kişi; tahkimat işlerinde kullanılmak, yaralı-şehit düşeceklerin yerini almak için de silahsız 50 kişi olmak üzere toplam 150 kişi taksim edilmiş, semtin ileri gelenlerinden biri “*Semt Reisi*” seçilmiş ve muharip unsurların başına da birer yedek subay veya harp görmüş çavuş “*Kısım Komutanı*” namıyla görevlendirilmiştir. Bu dönemde şehir içindeki toplam güç 1.800 silahlı ve 1.400 silahsız olmak üzere 3.200 kişiyi bulmuştur.¹⁷⁴⁷ Maraş ise 10 semte ayrılarak, mahalleler arasında başlarında birer onbaşı olmak üzere 10’ar kişilik müfrezeler teşkil edilmiştir.¹⁷⁴⁸

Kent/şehir muharebelerine girişilmesinin ve halkın belirli gruplar halinde taksim edilerek teşkilatlandırılmasının, modern gayrinizami harp teorisi açısından değerlendirildiğinde gayet başarılı uygulamalar olduğu söylenebilir. Herşeyden önce şehirdeki bir eylemin propaganda etkisi, kırdaki bir eyleme nazaran daha kuvvetli olduğundan, şehir içinde muharebeye tutuşulması son derece isabetli bir tercihtir. İkinci olarak, şehirler küçük gruplar, hatta hücreler halinde hareket etmeye daha

¹⁷⁴⁶ Fransız Kumandanlarından Abadi, **Türk Verdünü Gaziantep**, (Çev.) Kur.Yzb. Necmettin, Gazi yurt Matbaası, Gaziantep, 1999, s. 34, 40.

¹⁷⁴⁷ Ünler, **a.g.e.**, s. 19-49.

¹⁷⁴⁸ Şapolyo, **a.g.e.**, s. 174-184.

müsait olduğundan şehrin semt ve kısımlara ayrılmış olması akıllıca bir tutumdur.¹⁷⁴⁹ Yine Antep'te halkın iki grup halinde tasnif edilmesi ve bir kısmı elde silah çarpışırken, bir kısmının destek faaliyetleri ile meşgul olması ve gerektiğinde eksilenlerin yerini doldurmak için kullanılması Mao'nun; *“halk silahlandırılıp iki grup halinde örgütlenmelidir. Birinci grup ‘savaş grubu’, ikinci grup ise askeri yeterliliği kıt olan ‘öz savunma grubu’dur.”*¹⁷⁵⁰ ifadeleriyle örtüşmektedir.

Antep ve Maraş semtlere ayrılıp, teşkilatlanma faaliyetleri tamamlandıktan sonra sıra şehirlerin meskûn mahal muharebeleri için hazırlanmasına gelmiştir. Bunun için ilk olarak yöre halkının barındığı mekanların tahkimatlı hale getirilmesine gayret edilmiştir. Bu kapsamda evler, içeriden açılacak mazgallarla dışarıya rahatlıkla ateş açılabilir; dışardan açılan düşman ateşlerine karşı ise maksimum koruma sağlayacak bir hale getirilmiştir. Müstakil olarak tahkimatı tamamlanan her bir ev irtibat hendekleri ile bir diğerine bağlanarak, düşman ateşinden etkilenmeden evler arasında geçiş imkanı sağlanmıştır. Yine sokaklarda taş barikatlar yapılmak suretiyle hem Fransız ordusuna ait motorlu araçların geçişi engellenmeye, hem de bu barikatlar sütte olarak kullanılarak, arkasında mevzi alınıp-ateş açılması için uygun bir ortam yaratılmaya ve bu suretle şehir savunmaya hazırlanmaya çalışılmıştır.

Fransız kaynakları incelendiğinde, Nisan-1920 itibariyle Antep'te sadece Türklerin değil; Ermeni ve Fransızların da meskûn mahal muharebeleri için hazırlandıkları görülmektedir. Bu dönemde özellikle Ermenilerce taş barikatlar yapılmış; Ermeniler'in ikamet ettiği evlerin duvarları delinmek suretiyle iç birleşme sağlanmış; bir imalathane kurularak, geceli gündüzlü yüzlerce kişi çalıştırılmış ve bomba, mermi, süngü imalatı ile silah tamiri yapılmıştır. Bu dönemde 600 Ermeni tarafından iki gecede örülen taş duvar ile Türk mahallesinin doğu ve batı cephesi ile öksüzler yurdu arasında bağlantı tesis edilmiş; Fransız kıtaları tarafından işgal olunan yerler müdafaa pozisyonuna sokulmuş; mazgallar, ağır ve hafif makineli tüfekler için yuvalar, gözetleme yerleri, iç irtibat yolları, cephaneler için muhafazalı yerler inşa edilmiş; Fransız Mıntıka Komutanlığı karargahı ile mevziler arasında bağlantı hendekleri açılmış; tüm mevkiler ile karargah arasına telefon irtibatı sağlanmış ve

¹⁷⁴⁹ Vural, a.g.e., s. 82-84.

¹⁷⁵⁰ **Gerilla Harbi...**, s. 63-64.

erzak depolanmıştır. Bunca hazırlık neticesinde, modern Fransız ordusu ve Ermeni milislerin yerden tank ve top, havadan uçakların desteğiyle başlattıkları meskûn mahal muharebeleri hüsranla sonuçlanmış ve Türklerin meskûn mahal muharebelerindeki başarısı Fransızlar tarafından da takdirle karşılanmak zorunda kalmıştır.¹⁷⁵¹

Maraş'ta ise işgalin ardından Fransızlar tarafından şehirdeki büyük kâgir binalar işgal edilerek tahkimatlı hale getirilmiş, şehrin giriş-çıkış yolları ve köşe başları barikatlanmış, hakim noktalarda makineli tüfek mevzileri oluşturulmuş, muhtelif bölgelere gözetleme postaları çıkarılmıştır. Buna karşılık Türkler geceli gündüzlü çalışarak mevziler kazmış ve savunma hatlarını berkitmişlerdir. Meskûn mahal muharebeleri başladıktan sonra ise Fransız karargahını yine Fransız ve Ermeniler'in elinde bulunan ve tahkim edilmiş olan Manastır'a bağlayan Ermeni evleri Türkler tarafından ateşe verilerek, aralarındaki bağlantı koparılmıştır.¹⁷⁵² Türk kuvvetlerinin, Fransızlar gibi telefonla haberleşme imkanı olmadığından, şehir içindeki Türk mukavemet birlikleri arasındaki irtibatın sağlanması için on yaşından büyük çocuklar "haberci" olarak görevlendirilmiş; bitişik nizamdaki evlerin duvarlarından delikler açılmış ve böylece evler birleştirilerek mahallin bir ucundan diğerine gizlice geçiş imkanı sağlanmış; bitişik olmayan evlerin arasında irtibat tünelleri kazılmış; düşman yerleşim merkezlerinde yangınlar çıkarılarak sabotaj faaliyetlerinde bulunulmuştur.¹⁷⁵³ Maraş ve Antep'te şehir içi muharebelerde kullanılan yöntemler modern gayrinizami harp teorisi açısından değerlendirildiğinde; bahse konu teori ile tamamen örtüşükleri ve bu teorinin dikte ettiği hususların başarılı bir şekilde pratiğe dökülmüş olduğu söylenebilir. Modern gayrinizami harbin en önemli teorisyenlerinden Alberto Bayo'ya göre; bir yerleşim alanının müdafaası için, oranın duvarlarla kuşatılmış bir kale pozisyonuna getirilmesi, tüm evlerin birbirine zincirleme bağlanması ve binalar arasında haberleşme/geçiş tünelleri kazılması gerekmektedir. Bayo, bütün binalar birbirine bağlandıktan sonra, sokağa bakan duvarlarda menfezler açılarak, bu menfezlerden düşmana ateş edilmesini salık vermektedir.¹⁷⁵⁴ Bu taktiklerin hepsi Güney Cephesi'nde Türkler tarafından başarıyla

¹⁷⁵¹ Fransız Kumandanlarından Abadi, **a.g.e.**, s. 45-53.

¹⁷⁵² H.Saral, T.Saral, **a.g.e.**, s. 175-183, 188.

¹⁷⁵³ Bağdadlıoğlu, **a.g.e.**, s. 89-94.

¹⁷⁵⁴ Bayo, **a.g.e.**, s. 61-62.

uygulanmış, Türklerin meskûn mahal muharebelerindeki mahareti Fransız kaynaklarına da yansımış ve Maraş; “... *Dört bir yanı barikatlarla kapatılmış, siperler ve hendekler kazılmış, mücadele için hazırlık yapılmış, en ufak bir hareketle tüm dükkanlar kapatılacak şekilde organize edilmiş bir şehir*” olarak tasvir edilmiştir.¹⁷⁵⁵

Antep ve Maraş'ta verilen meskûn mahal muharebelerinin cereyan tarzı ve kazanılan başarı Karl Marx ve Friedrich Engels gibi modern gayrinizami harp teorisinin oluşumuna katkı sağlayan teorisyenlerin tahayyüllerinin de ötesine geçmiştir.

Karl Marx'ın “*Fransa'da Sınıf Savaşmaları*” adlı eserinde yer verdiği; “*barikatlar askerlerin cesaretini, dayanma gücünü sarsmak amacına yöneliktir; ancak artık çekiciliğini kaybetmiştir*”¹⁷⁵⁶ şeklindeki iddiası/teorisi Antep ve Maraş'ta çökertilmiştir. Yine bu bölgede elde edilen başarı Friedrich Engels'in “*barikat taktikleri*”nden beklentilerini de aşmaktadır. Engels sokak çatışmalarından beklentinin zafer kazanmak olmadığı; bu tür çatışmaların esas rolünün düşman kuvvetler üzerinde “*manevi etki yaratmak*” ve düşmanı psikolojik açıdan yıpratmak olduğu kanaatindedir. Ona göre, bir tek barikatın bile doğru kurularak, savunulması başarı olarak kabul edilebilir.¹⁷⁵⁷ Oysa Antep ve Maraş'ta şehir dışında verilen mücadelelerin de katkısıyla meskûn mahal muharebeleri ve barikat taktiklerinde bir çok büyük başarı kaydedilmiş ve Antep'te harbin süresi uzatılarak Fransız ordusu yıpratılırken, Maraş'ta daha büyük bir fayda temin edilmiş ve Fransızlar Maraş'tan çekilmek zorunda kalmışlardır.

Özetle, yukarıda “*4.1.4. Kuva-yı Milliye Birliklerinin Batı Cephesi'nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri*” başlığı altında detayları verilen başarısız Gediz Taarruzu hariç olmak üzere Kuva-yı Milliye müfrezelerinin münferiden veya düzenli ordu birlikleri ile müştereken işgal güçlerine karşı verdiği mücadele esnasında uyguladığı taktiklerin modern gayrinizami harp teorisiyle örtüştüğü ve içinde bulunulan imkansızlıklara rağmen oldukça başarılı bir şekilde uygulandığı, hatta gerilla harbinden beklenen faydanın da üzerinde bir yarar sağladığı söylenebilir.

¹⁷⁵⁵ Fransız Kumandanlarından Abadi, **a.g.e.**, s. 38, 42.

¹⁷⁵⁶ Karl Marx, **Fransa'da Sınıf Savaşmaları (1848-1850)**, (Çev.) Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1976, s. 26-27.

¹⁷⁵⁷ Gücüyener, **a.g.e.**, s. 91-92.

Kuva-yı Milliye birlikleri uyguladıkları gayrinizami harp usulleriyle düşman ordusunu yıpratmış, düşman lojistik destek faaliyetlerini kesintiye uğratmış, sadece Kuva-yı Milliye Dönemi'nde değil; düzenli orduya geçişten sonra da düşman ordusu Kuva-yı Milliye birlikleriyle mücadele etmek ve cephe gerisini müdafaa etmek için kayda değer miktarda asker ayırmak zorunda kalmıştır.

Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât (Kontrgerilla Harekâtı) ve Yıkıcı Faaliyetler (Yeraltı Faaliyetleri)

Milli Mücadele Dönemi'nde sahneye konulan yıkıcı faaliyetlerin başında “iç ayaklanmalar” gelmektedir.

Bu dönemde Batı Cephesi'ndeki ayaklanmaların en önemlileri Çerkez kökenli Ahmet Anzavur tarafından çıkarılan¹⁷⁵⁸ ve gerek İstanbul Hükümeti, gerekse İngiltere tarafından desteklenen Birinci ve İkinci Anzavur Ayaklanmaları'dır.¹⁷⁵⁹ Ekim ayı başında “*Kuva-yı Muhammediye Komutanı*” sıfatıyla Biga'ya gelen Anzavur, Özellikle Manyas'ta Kuva-yı Milliye aleyhinde propaganda yapmış ve dini söylemlerle (Çerkez nüfusun yoğun olduğu bu bölgede) büyük bir kitleyi kendi yanına çekmeyi başarmıştır.¹⁷⁶⁰ Ayaklanmanın büyümesi üzerine 16 Kasım 1919 tarihinde Anzavur kuvvetleri ile 61'inci Fırka Komutanı Albay Kâzım (Özalp) kuvvetleri arasında Balıkesir kuzeyindeki Demirkapı civarında yaşanan çarpışmada Anzavur bozguna uğratılmış¹⁷⁶¹ olmasına rağmen; ayaklanma devam etmiş, sonraki günlerde ayaklanmanın tamamen bastırılması ve Anzavur kuvvetlerinin dağıtılmasında Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare'nin büyük katkısı olmuştur.¹⁷⁶² 16 Şubat 1920 tarihinde “*Gavur İmam*” müstear adlı başka bir isyancının da desteğiyle Biga'da başgösteren İkinci Anzavur Ayaklanması Gönen, Bandırma ve Karacabey'e yayılmış, Bursa'ya yönelen isyancıların üzerlerine gönderilen askeri birliklerin istenilen başarıyı gösterememesi üzerine yeniden Demirci Mehmet Efe ve

¹⁷⁵⁸ Mert, *a.g.m.*, s. 858-859.

¹⁷⁵⁹ **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 18 (1956), E.U.Basımevi, Vesika No: 452. Ayaklanma; meşru devlet organlarına karşı yeni bir devlet yönetimi tesis etmek, muhtariyet veya bağımsızlık kazanmak veya işgal edilmiş bir bölgeyi işgalden kurtarmak amacıyla, gizli ve/veya açık teşkilatlar tarafından yönetilen ve halk ve/veya dış kaynaklarca desteklenen, pasif mukavemetten silahlı eylemlere ve yarı askeri harekâta kadar uzanan faaliyetlerin bütünü olarak tanımlanabilir. Detaylı bilgi için bkz.: Bayram, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁷⁶⁰ Güven, *a.g.e.*, s. 64-67.

¹⁷⁶¹ **Türk İstiklal Harbi...**, Cilt: II, 2. Kısım, s. 47.

¹⁷⁶² TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 2, Belge No: 457, Tarih: 30.11.1335.

Çerkez Ethem'in yardımına başvurulmuştur.¹⁷⁶³ 61'inci Fırka Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey'in davetiyle bölgeye intikal eden Çerkez Ethem'in inisiyatifinde yürütülen ve düzenli ordu birliklerinin de katıldığı çarpışmalar neticesinde asiler bozguna uğratılmış, Ahmet Anzavur da kaçmıştır.¹⁷⁶⁴

Bu dönemde İngiltere'nin de zorlamalarıyla İstanbul Hükümeti tarafından başvurulmuş bir başka yıkıcı faaliyet de “*Kuva-yı İnzibatiye*”nin teşkil edilmesidir.

İstanbul Hükümeti'nin 18 Nisan 1920 tarihli kararnamesinde Kuva-yı İnzibatiye'nin teşkil gayesi; “*Kuva-yı Milliye müfrezelerinin tenkili*” olarak gösterilmiştir. Devletin “*zabıta kuvvetlerinin yardımcısı*” olarak teşkil edilmiş, bir fırka büyüklüğündeki Kuva-yı İnzibatiye'nin teşkilat yapısı nizami ordu birlikleri tarzındadır.¹⁷⁶⁵ Subayları; muvazzaf, emekli ve gönüllülerden atanan bu gayrinizami yapılanmanın insan profilini de işsiz, macera arayan, talim ve terbiyeden nasibini almamış kişiler oluşturmaktadır.¹⁷⁶⁶ Kuva-yı Milliye ile Kuva-yı İnzibatiye arasında, başka bir ifadeyle “*iki gayrinizami yapılanma arasında*” yaşanan çeşitli lokal çarpışmaları takiben, milli kuvvetlerin 14 Haziran tarihinde yaptıkları taarruz neticesinde Kuva-yı İnzibatiye yenilgiye uğratılmış,¹⁷⁶⁷ İstanbul Hükümeti'nin 25 Haziran 1920 tarihli emriyle de ilga edilmiş ve mensuplarının bir kısmı milli kuvvetlere katılmıştır.¹⁷⁶⁸

Bundan yüz yıl önce yaşanan bahsekonu ayaklanmaların çıkış şekli ve milli kuvvetlerce bastırılması sırasında kullanılan usuller ile yıkıcı faaliyetlerin önlenmesine yönelik olarak alınan tedbirlerin modern gayrinizami harp teorisiyle tamamen uyumlu olduğu söylenebilir. Şöyle ki; ihtilal fikrini yaymanın en kolay yolu “*kişiler arasındaki ilişkiler*” olduğu gibi,¹⁷⁶⁹ silahlı çete teşkilleri de en zahmetsiz bir araya gelme koşulu “*aynı etnik kökenden olmak*”tır.¹⁷⁷⁰

Bu açıdan bakıldığında, ayaklanma çıkarılan bölgelerin “*bilinçli tercihler*” olduğu ve coğrafi açıdan değerlendirildiğinde, yukarıda belirtilen prensiplerle

¹⁷⁶³ Uğurlu, **a.g.e.**, s. 305-311.

¹⁷⁶⁴ Çerkez Ethem, **Çerkez Ethem'in Anıları**, s. 27-31.

¹⁷⁶⁵ Esengil, **a.g.e.**, s. 104-107.

¹⁷⁶⁶ Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, s. 412, 375-377.

¹⁷⁶⁷ Dirier, **a.g.t.**, s. 228-248.

¹⁷⁶⁸ “*Milli Mücadele*”, s. 2385.

¹⁷⁶⁹ Vural, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁷⁷⁰ Ali Ulvi Özdemir, **a.g.e.**, s. 68.

örtüştüğü söylenebilir. Çerkez asıllı olan Ahmet Anzavur tarafından çıkarılan her iki ayaklanmada da Kuzey Batı Anadolu bölgesinin seçilmesinin kök nedenlerinden biri bahse konu bölge halkının önemli bir bölümünün kendisi gibi “Çerkez” kökenli olmasıdır. Bu sayede Anzavur kendisine taraftar/işbirlikçi bulmakta zorlanmamıştır.

Yine Amerikan ordu talimnamelerinde de açıkça belirtildiği üzere gerilla harbi ve ayaklanmanın temel gereksinimlerinden biri “dış destek”tir.¹⁷⁷¹ Ernesto (Che) Guevara da gerillaların bir dış desteğe ve açık bir sınıra ihtiyacı olduğu kanaatindedir. Bu açık sınır yakın dönemde Çin için Rusya; Vietnam için Çin; Küba için Amerika ve Kostarika olmuştur.¹⁷⁷²

Milli Mücadele Dönemi’nde Batı Cephesi’nde faaliyet gösteren Yunan/Rum/Ermeni çeteciler için dış destek coğrafi yakınlık nedeniyle Ege Adaları ve Yunanistan’dan sağlanmıştır. Anzavur ayaklanması ve Kuva-yı İnzibatiye örneklerinde ise İstanbul’un İtilaf Devletleri işgalinde olması nedeniyle ayaklanma ve diğer yıkıcı faaliyetlere dış destek İngiltere tarafından İstanbul’dan verilmiştir.

Ayrıca gerilla harekâtını sönmüldürme ve bir ayaklanmayı bastırma görevi silahlı kuvvetlerin vazifesidir.¹⁷⁷³ Ancak modern gayrinizami harp teorisine göre bu iş düzenli ordu birlikleriyle değil; bir “karşı gerilla (mukabil çete)” birliği marifetiyle yapılmalıdır. Bu karşı gerilla birliğinin vazifesi haftalarca, hatta aylarca durmaksızın takip harekâtı yaparak ayaklanmayı bastırmaktır. Çünkü başarı takipte ısrar ve baskın tesirine bağlıdır.¹⁷⁷⁴ Milli Mücadele Dönemi’nde ayaklanmaların bastırılması ve yıkıcı faaliyetlerin önlenmesi amacıyla düşman gayrinizami harp unsurlarının yer üstündeki kısmı olan gerillalar ile yeraltı unsurlarına karşı “muharebe harekâtı” icra edilmiştir.¹⁷⁷⁵ Bu dönemde ayaklanmaların bastırılması ve yıkıcı faaliyetlerin önlenmesi esnasında; yalnızca karşı gerilla (kontrgerilla) birimlerinin kullanılması, düzenli ordu ve karşı gerilla birliklerinin müştereken kullanılması veya yalnızca düzenli ordu birliklerinin kullanılması gibi farklı usullere başvurulduğu görülmektedir. Ancak Anzavur Ayaklanması’nın bastırılması

¹⁷⁷¹ U.S. Marine Corps Field Manuel (FM) 90-8/MCRP 3-33A, **Countergerilla Operations**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1986, p. 1-3.

¹⁷⁷² Vural, **a.g.e.**, s. 5.

¹⁷⁷³ Akyol, **Kontrgerilla**, s. 42.

¹⁷⁷⁴ Ortaç, *a.g.m.*, s. 134-135.; Vural, **a.g.e.**, s. 85, 116.

¹⁷⁷⁵ Muharebe Harekâtı konusunda detaylı bilgi için bkz.: Department of the Army Field Manuel (FM) 31-15, **Operations Against Irregular Forces**, Headquarters, Washington, 1961, p. 25.

örneğinde görüldüğü üzere, düzenli ordunun müstakilen kullanıldığı tenkil harekâtında başarının yakalanılmadığı söylenebilir. Bu nedenle Çerkez Ethem'in Kuva-yı Seyyaresine başvurulmuş ve ayaklanmaların bastırılması Kuva-yı Seyyare-düzenli ordu birliklerinin müştereken kullanımıyla mümkün olmuştur. Bölgedeki nüfuz yapısı açısından, başarıda Ethem'in Çerkez kimliğinin de etkili olduğu göz ardı edilmemelidir. Yine Balkan Harbi sonrasında bazı adaların Yunanistan'a geçmesi ile ivme kazanmaya başlayan, Birinci Cihan Harbi'yle birlikte daha da tırmanan, Mondros Mütarekesi sonrasında ise hat safhaya çıkan ve "gavurcu" olarak tasvir edilen bir kısım yerli halkın da işbirliği içinde olduğu Yunan/Rum/Ermeni çetecilerin gayrinizami harp faaliyetlerinin önlenmesi için de Kuva-yı Milliye Müfrezeleri'nden etkinlikle istifade edildiği görülmektedir. Bu veriler ışığında, Milli Mücadele Dönemi'nde başvurulan kontrgerilla harekâtlarının genel itibariyle modern gayrinizami harp teorisiyle uyumlu olduğu söylenebilir.

Benzer faaliyetleri Doğu Cephesi'nde de görmek mümkündür. Bu dönemde Ermeniler İtilaf Devletleri'nin de desteğiyle Sassun (Sason) ve Sonyat adlı Ermeni çete reisleri liderliğinde teşkil ettikleri çeteler marifetiyle Türk topraklarına akınlar düzenleyerek, Ermenistan topraklarını genişletme gayreti içine girmişlerdir. Sivil halkı hedef alan ve topluma korku salarak direnişi kırmayı amaçlayan Ermeni gerilla faaliyetlerine karşı,¹⁷⁷⁶ bölge ileri gelenlerince teşkilatlandırılan ve silah-mühimmatları 3'üncü Fırka Komutanı yarbay Halit Bey tarafından temin edilen 300 gençle bir silahlı mukavemet grubu oluşturulmuş ve Ermenilere karşı başarılı mücadeleler verilmiştir.¹⁷⁷⁷ Güney Cephesi'nde de Kuva-yı Milliye birliklerinin, Fransız ordusunun organik bağılısı veya aralarında organik bir bağ olmamakla birlikte, Fransızlarla koordineli olarak faaliyet gösteren Ermeni çetecilere karşı takip harekâtı icra ettikleri görülmektedir. Dönemin şahitlerinden Damar (Zamir) Arıkoğlu Bey hatıratında; Tarsus tarafında Şemseddin Bey komutasındaki müfrezelerin Fransız kuvvetlerini adım adım takip ederek, imha ettiklerini, onlara nefes aldırmadıklarını aktarmaktadır.¹⁷⁷⁸ Kuzey Cephesi'nde ise Rum çetelerinin takibi için "Asayiş Bölükleri"nden istifade edilmiştir.¹⁷⁷⁹

¹⁷⁷⁶ Kahramanov, *a.g.m.*, s. 37-38.

¹⁷⁷⁷ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁷⁷⁸ Arıkoğlu, *a.g.e.*, s. 101.

¹⁷⁷⁹ Balcioğlu, "Milli Mücadele Sırasında...", s. 265-274.

Kurtarma-Kaçırma Harekâtı

Uluslararası literatürde gayrinizami harp konusunda otorite olarak kabul edilen Otto Heilbrunn baskın, sabotaj ve adam kaçıırma gibi faaliyetlerin yalnız bir “*cephe gerisi kuvveti*” tarafından yapılabileceği kanaatindedir.¹⁷⁸⁰ Kara Harp Akademisi Komutanlığı yayınlarında da kurtarma-kaçırma sisteminin işletilmesinden “*yardımcı kuvvetler*” ve “*yeraltı kuvvetleri*” sorumlu tutulmuş, “*gerilla birlikleri*”nin de bu faaliyetlere destek vermeleri gerektiği vurgulanmıştır.¹⁷⁸¹

Milli Mücadele Dönemi’nde mukavemet harekâtına destek vermek isteyen çok sayıda asker/sivil şahıs “*Karakol Cemiyeti*” vasıtasıyla, Üsküdar’daki “*Özbekler Tekkesi*”nin de kullanımıyla İstanbul’dan Anadolu’ya kaçırılmıştır. İsmet (İnönü), Mehmet Akif (Ersoy), Adnan ve Halide Edip (Adivar) gibi isimlerin Anadolu’ya geçirilmesi “*kaçırma harekâtı*” kapsamında değerlendirilebilecek faaliyetlerdendir. Enver Paşa’nın amcası “*Kut-ül Amare kahramanı*” Halil (Kut) Paşa’nın İstanbul’daki “*Bekirağa Bölüğü*”nden başlayıp, Anadolu üzerinden Moskova’ya kadar uzanan yolcuğu ise “*kurtarma-kaçırma harekâtı*”nın nadide örneklerinden birini teşkil etmektedir. 1919 yılı Ağustos ayı ortalarında gerçekleştirilen bahse konu kurtarma-kaçırma harekâtı yukarıda “*4.1.4. Kuva-yı Milliye Birliklerinin Batı Cephesi’nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri*” başlığı altında detaylı olarak anlatıldığından burada yeniden olayın ayrıntılarına girilmeyecektir. Ancak, Mustafa Kemal Paşa’nın iradesi doğrultusunda, Halil (Kut) Paşa’nın tutuklu olarak bulunduğu Bekirağa Bölüğü’nün içinden ve dışından yapılan hazırlıklar neticesinde, Karakol Cemiyeti’nin de çabalarıyla¹⁷⁸² Halil (Kut) Paşa ve beraberindekiler önce hapisneden kurtarılmış, akabinde de uzun bir yolculukla Anadolu’ya kaçırılmıştır.

Bu faaliyet modern gayrinizami harp perspektifinden değerlendirildiğinde, son derece başarılı bir gayrinizami harp uygulaması olduğu söylenebilir. Çünkü esir personele düşen vazife bir an önce kaçmanın yollarını aramaktır ki, Halil (Kut) Paşa’nın hapisnede görevli üsteğmen Şadi Bey ile kurduğu diyalog bu çabanın bir göstergesidir. Yine kurtarma-kaçırma hareketinde bir “*yeraltı örgütlenmesi*” olarak

¹⁷⁸⁰ Heilbrunn, a.g.e., s. 122.

¹⁷⁸¹ Özel Harp..., s. 26.

¹⁷⁸² Anadolu’ya kaçırılmaları esnasında Salacak Sahili’nde Halil Paşa ile karşılaşan Albay Çolak İbrahim Bey hatıratında, Halil Paşa ve yanındakilerin Anadolu’ya kaçırılmalarında aslan payının Yahya Kaptan’a ait olduğunu, organizasyonun onun tarafından yapıldığını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Çolak, a.g.e., s. 26-27.

değerlendirilebilecek olan Karakol Cemiyeti başrolü oynamıştır ki bu durum da gayrinizami harp prensipleriyle tamamen örtüşmektedir. Halil (Kut) Paşa ile beraberindekilerin Anadolu'ya geçirilmeleri Karakol Cemiyeti mensuplarının kurduğu ilişkiler ve yaptığı hazırlıklar neticesinde mümkün olabilmektedir. Anadolu'ya geçildikten sonra yeraltı teşkilatına “gerillalar” da destek vermiş ve Karaaslan Çetesi himayesinde Halil (Kut) Paşa ve beraberindekiler bir süre Yenişehir yakınlarında gizlenmiş, hatta bu esnada bir çatışma da yaşanmıştır. En nihayetinde Milli Mücadele taraftarı olan Albay Bekir Sami Bey'in de devreye girmesiyle yoluna devam eden Halil (Kut) Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş ve kendisine Milli Mücadele'ye destek verecek şekilde yeni bir görev tevdi edilmiştir.¹⁷⁸³

Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY)

Bu tezin “1.3.1.4. Gayrinizami Kuvvetlere Karşı Harekât (Kontrgerilla) ve Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY)” bölümünde ifade edildiği üzere, her gerilla hareketi bir cephenin desteğine ihtiyaç duyduğundan, güçlü dış destek olmadan, gerilla harekâtı ile sonuç almak çok zordur.¹⁷⁸⁴ Mukavemet grupları büyüdükçe artan lojistik ihtiyaçlar ve iç destek yoluyla harekât alanından temin edilemeyen kritik malzemeler ancak dış destek marifetiyle karşılanabilir. Dış desteğin çapı büyüdükçe, gayrinizami unsurların iç desteğe olan ihtiyacı azalacağından, yerel halk üzerindeki yük ve baskı da hafifleyecektir.¹⁷⁸⁵ Bir nevi sponsorluk olarak değerlendirilebilecek olan dış destek genellikle gizlidir ve faaliyetlerini örtülü/maskeli olarak icra eden bu güç harekât alanına inmez.¹⁷⁸⁶ Dış destek; fiziksel, ekonomik, politik ya da psikolojik olabilir. Bu bağlamda dost ülke topraklarına maske görevlerle alanında uzman personel ve gönüllüler sevk edilmesi;¹⁷⁸⁷ dost unsurlara harp etmek için ihtiyaç duydukları silah, mühimmat, araç-gerecin sağlanması; onların barındırılması ve mücadelelerinin uluslararası arenada politik açıdan desteklenmesi gibi hususlar “Dost Ülke İç Savunmasına

¹⁷⁸³ Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Doğu Cephesi üzerinden Moskova'ya giden Halil (Kut) Paşa'nın, buradan temin ettiği silah, teçhizat ve mühimmatı Karadenizli takacılar vasıtasıyla Anadolu'ya ulaştırdığı bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, s. 203-204.

¹⁷⁸⁴ İlhan, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁷⁸⁵ Güneş, **a.g.t.**, s. 41.

¹⁷⁸⁶ Özdağ, **Stratejik Düşüncenin...**, s. 22.

¹⁷⁸⁷ Erensu vd., **a.g.e.**, s. 39.

Yardım (DÜİSY)” kapsamında değerlendirilebilecek olan faaliyetlerden bazılarıdır.¹⁷⁸⁸

Milli Mücadele Dönemi açısından “*Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY)*” konusu iki şekilde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki Türk Milleti’nin İtilaf Devletleri’ne karşı verdiği “*bağımsızlık mücadelesi*” ve İstanbul Hükümeti’ne karşı “*belirli sınırlar dahilindeki başkaldırısı*” sırasında dış destek alıp/almadığı hususudur. Milli Mücadele’ye “*Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY)*” kapsamında değerlendirilebilecek şekilde yurtdışından herhangi bir askeri güç, gönüllü birlik veya alanında uzman personel desteği verilmediği kesindir. Ancak Eylül 1920’den itibaren Sovyet Rusya’dan silah, mühimmat ve mali yardım; özellikle Güney Cephesi’nden çekilişleri esnasında Fransızlar’dan silah-mühimmat yardımı; Hint Müslümanları ile Kafkas ve Kıbrıs Türkleri’nden de mali yardım sağlandığı bilinmektedir. Rusya ve Fransa’nın belli bir aşamadan sonra Milli Mücadele’ye destek vermelerinin sebebi “*kendi milli çıkarları*”dır. Hint Müslümanları ile Kafkas ve Kıbrıs Türkleri’nin destek gerekçesini ise dini yakınlık ve tarihi bağlarda aramak mümkündür.

İkinci boyut ise “*Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY)*” olarak tanımlanan işlevin tüm özelliklerini bünyesinde taşımamakla birlikte; Azerbaycan Cumhuriyeti ve Milli Şûra Hükümetleri gibi dost unsurların Milli Mücadele Dönemi’nde örtülü olarak desteklenmesidir.

Bilindiği üzere Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince Osmanlı Devleti Azerbaycan ve Kafkasya’nın diğer bölgelerindeki askeri varlığını geri çekmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁸⁹ Bu kapsamda 5’inci Kafkas Fırkası, 15’inci ve 36’ncı Fırkalar’ın harp malzemelerinin bir kısmı geri çekilinen bölgelerde bırakılmamış; Van, Ardahan ve Kars gibi Türk nüfusun yoğun olduğu yerleşim birimlerine gönderilmiştir. Ayrıca 5’inci Kafkas Fırkası askerlerinden “*gönüllülük esasına göre*” 100 kadar subay ve 500 asker Kafkas İslam Ordusu içinde bırakılarak Azerbaycan ülke savunmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁷⁹⁰ İngilizler’in baskılarına rağmen 9’uncu Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa elinde tuttuğu bölgeleri hemen

¹⁷⁸⁸ U.S. Marine Corps Field Manuel (FM) 90-8/MCRP 3-33A, **Counterguerilla Operations**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1986, p. 1-3.

¹⁷⁸⁹ Bal, *a.g.m.*, s. 429-440.

¹⁷⁹⁰ Çakmak, *a.g.e.*, s. 244-245.

boşaltmamış; işgal ettiği mıntikalardaki tüm silah, teçhizat ve gıda maddelerini geri mıntikalara naklettirmiş, bölge halkının İngilizler ve onların desteklediği Ermeniler'e karşı mukavemet gösterebilmesi için bölgesel Türk Hükümetleri (Şûra Hükümetleri) ve silahlı birlikler kurmasına destek vermiştir.¹⁷⁹¹ Yine “*Cenûb-i Garbi Kafkas Hükümet-i Muvakkata-i Milliyesi*”nin kuruluş safhasında, bölgeyi terk etme aşamasında olan 12'inci Fırka'dan bir kısım askeri personel “*sivil olarak*” Kars'ta bırakılmış ve bunlar yeni kurulan hükümet içinde görev almıştır. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerinden (Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından) Doktor Fuat Sabit bölgede önemli faaliyetlerde bulunmuş, 3'üncü Fırka Komutanı yarbay Halit Bey de Türkiye'ye geçerken, Ahıska'da bulunduğu süre zarfında yetiştirdiği bir alay asker ile bunların silah ve teçhizatını bölgede bırakmıştır.¹⁷⁹² Ayrıca Zengizor'un Halil Paşa komutasındaki Azerbaycan kuvvetleri tarafından işgal edilmesi üzerine, Ermeniler'in bölge halkına zulüm yapmaları ihtimaline karşı, yerel halka silah, cephaneye ve gerekirse subay göndererek yardım edilmesi talimatı verilmiştir.¹⁷⁹³

İstihbarat ve Psikolojik Harp Faaliyetleri

İstihbarat ve psikolojik harp faaliyetlerinin gayrinizami harbin ayrılmaz bir parçası olduğu konusunda yerli ve yabancı literatürde tam bir mutabakat vardır.

Thomas Edward Lawrence Birinci Cihan Harbi yıllarında Osmanlı Devleti'ne karşı Kahire'deki İngiliz istihbarat bürosunda çalıştığı dönemin de etkisiyle istihbarata büyük önem vermiş; başarısının doğru, eş zamanlı ve sürekli güncellenen istihbari bilgilere bağlı olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁹⁴ Ernesto (Che) Guevara da istihbarata gereken önemi atfetmiş ve hiçbir şeyin savaşan birimlere doğru istihbarattan daha fazla yardım edemeyeceğini söylemiştir.¹⁷⁹⁵ Amerikan ordu talimnamelerinde de istihbarat “*sonuca etki eden önemli bir etmen*” olarak değerlendirilmiş¹⁷⁹⁶ ve düzenli ordu birliklerinden, iyi eğitilmiş teröristlere ve paramiliter yapılanmalara kadar çok geniş bir spektrumda aleni ve/veya gizli birçok

¹⁷⁹¹ Sübaşı, **a.g.e.**, s. 6-7.

¹⁷⁹² Erdoğan, **a.g.e.**, s. 144-145.

¹⁷⁹³ ATASE Arşivi, İSH-7/B Kataloğu, Kutu No: 348, Gömlek No: 127, Tarih: 14.02.1336.

¹⁷⁹⁴ Lawrence, **a.g.e.**, s. 307-308.

¹⁷⁹⁵ Guevara, **a.g.e.**, p. 77-92.

¹⁷⁹⁶ U.S. Marine Corps Fleet Marine Force Reference Publication (FMFRP) 12-18, **Mao Tse-Tung on Guerilla Warfare**, Department of NAVY Headquarters, USA, 1989, p. 22-23.

düşman unsurla mücadele eden gayrinizami harp birlikleri için istihbaratın hayati önem taşıdığına vurgu yapılmıştır.¹⁷⁹⁷ Türkçe literatür açısından bakıldığında da gerilla harbi ile istihbarat arasındaki ilişkinin uzun yıllar önce keşfedilmiş olduğu görülmektedir. Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey tarafından 1904 yılında hazırlanan, 1909 yılında ise “*talimname*” haline getirilen “*Muhafaza-i Asayişe Me'mur Zabitanın Vezaifi: Usul-i Takib-i Eşkiya ve Çete Muharebeleri*” adlı eserde, gerillayla mücadele için kuvvetli bir istihbarat desteğine ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır.¹⁷⁹⁸ Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si'nin gayrinizami harp konusunda önde gelen isimlerinden biri olan tümgeneral M.Cihat Akyol da gerillaların istihbarat ihtiyacının düzenli ordu birliklerine nazaran daha fazla olduğu kanaatinde.¹⁷⁹⁹ Tümgeneral Veysel Ünüvar da tahrip, sabotaj, aldatma, pusu gibi gerillalarca sıkça başvurulan harekât tarzlarının başarısı için istihbarat ve psikolojik harbin önemine dikkat çekmiş ve gerillaların bilhassa düşmanın maneviyatının bozuk olduğu durumlarda etkili olacaklarına vurgu yapmıştır.¹⁸⁰⁰ Gayrinizami harp teorisyenlerine göre dost gerilla unsurlarının başarısı da moral-motivasyonlarının yüksek olmasına bağlıdır. Çünkü harpte birinci derecede rol oynayan unsur silah-teçhizat gibi mekanik parçalar değil; duygusal bir varlık olan insandır.¹⁸⁰¹

Milli Mücadele Dönemi'nde istihbarat ve psikolojik harp faaliyetlerine (eldeki imkanlar nispetinde) büyük önem verildiği görülmektedir. Bu durumun ilk örneklerinden biri Milli Mücadele'nin başlangıç safhası olarak değerlendirilebilecek olan 12 Temmuz 1919 tarihinde Denizli Heyet-i Milliyesi'nin teşkil esnasında yaşanmıştır. Bu dönemde Denizli Heyet-i Milliyesi'nin ikinci şubesi “*irşadiye ve istihbarat*” işleriyle meşgul olacak şekilde düzenlenmiş ve bu şubeye köylere kadar uzanan bir yapılanma ile halkı bilinçlendirme, Ermeni/Rum azınlıkların olumsuz propagandalarını karşı propaganda ile etkisiz hale getirme gibi psikolojik harp vazifeleri verilmiştir.¹⁸⁰² Öyle ki, bu şubenin faaliyetleri Yunanistan Genel Devlet

¹⁷⁹⁷ Department of the Army Field Manuel (FM) 3-05 (FM 100-25), **Army Special Forces Operations**, Headquarters, Washington, 2006, p. 7-1.

¹⁷⁹⁸ Bahse konu talimname Ali Güneş tarafından günümüz Türkçesi'ne transkribe edilerek, sadeleştirilmiş ve “*Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini*” adıyla 2016 yılında yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey, **Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini**, (Haz.) Ali Güneş, Dergah Yayınları, İstanbul, 2016.

¹⁷⁹⁹ Akyol, **Gayri Nizami Harp**, s. 20.

¹⁸⁰⁰ Ünüvar, *a.g.m.*, s. 6-8.

¹⁸⁰¹ Bekir Tünay, “*Çete Harbi*”, **Ordu Dergisi**, Sayı: 146 (1948), s. 58.

¹⁸⁰² Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi-II...**, s. 48-49.

Arşivi'ne kadar girmiştir.¹⁸⁰³ Yine istihbarat ve yeraltı faaliyetleri gibi amaçlarla kurulmuş olan Karakol Cemiyeti¹⁸⁰⁴ ve Askeri Polis Teşkilatı (Ayn-Pe) gibi yapılanmaların faaliyetlerini de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.¹⁸⁰⁵

Gayrinizami harp faaliyetlerinde istihbarat kadar önemli olan diğer bir husus da “psikolojik harp” ve onun en sık başvurulan ögesi olan “propaganda”dır. Propaganda, gerillaların cesaretini kırıp, direncini azaltma veya davaya daha fazla inanmalarını sağlama gibi etkiler yaratabileceğinden, gayrinizami harbin başarıya ulaşabilmesi için propaganda ve karşı-propaganda faaliyetlerine başvurulması kaçınılmazdır.¹⁸⁰⁶ Gayrinizami harp teorisyenlerine göre propaganda/karşı propaganda amacıyla kullanılacak kişilerin temiz bir geçmişe sahip, faziletli ve kitleleri harekete geçirebilecek insanlar arasından seçilmesi başarıyı artıran bir faktördür. Bu insanlardan beklenen, toplumu kendi iradeleriyle mücadeleyi destekleyecek kıvama getirmek; bunun mümkün olmadığı durumlarda ise hedef kitlenin duygu ve düşüncelerini karıştırmak ve her iki tarafa eşit mesafede durmasını sağlamaktır.¹⁸⁰⁷ Yine propagandanın etkili olabilmesi için, dost sivil organizasyonlar ve gerillalar tarafından koordineli ve tek elden yürütülmesi gerekmektedir. Geçmiş dönemde sivil organizasyonların propaganda amacıyla başvurdukları başlıca argümanlar ise gazete, bülten, beyanname/bildiri ve radyolar olmuştur.¹⁸⁰⁸

Bu açıdan yapılacak bir kıymetlendirme neticesinde, Milli Mücadele Dönemi'nde başvurulan psikolojik harp uygulamalarının modern gayrinizami harp teorisiyle tamamen örtüştüğü söylenebilir. Milli kuvvetlerin psikolojik harp anlamındaki ilk teşebbüsleri bölgesel Kuva-yı Milliye komutanları ve ordu komutanları tarafından hazırlatılarak hedef kitleye dağıtılan beyannamelerdir. Genel itibariyle halkı aydınlatarak Milli Mücadele'ye katılmaya teşvik etmeyi amaçlayan bu beyannamelerin bir kısmının da düşman olumsuz propagandasının önüne geçmeyi hedeflediği görülmektedir. İzmir'in işgalinden kısa bir süre sonra Ödemiş ve Havalisi Yiğit Ordusu Kumandanı Mehmet Tahir Bey tarafından Manisa ile Salihli arasında

¹⁸⁰³ Berber, *a.g.m.*, s. 173-179.

¹⁸⁰⁴ Aysal, *a.g.t.*, s. 9-11.

¹⁸⁰⁵ İlter, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁸⁰⁶ U.S. Marine Corps Fleet Marine Force Reference Publication (FMFRP) 12-18, **Mao Tse-Tung on Guerilla Warfare**, Department of NAVY Headquarters, USA, 1989, p. 82-85.

¹⁸⁰⁷ Vural, *a.g.e.*, s. 16-21.

¹⁸⁰⁸ Guevara, *a.g.e.*, p. 77-92.

düşmana karşı cephe oluşturmak ve halkı Milli Mücadele'ye destek olmaya teşvik etmek amacıyla hazırlatıp-dağıtılan beyannameler,¹⁸⁰⁹ Demirci Mehmet Efe tarafından Balıkesir, Çanakkale (Biga) ve Bursa'da dağıtılan beyannameler¹⁸¹⁰ ve Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Bey'in talebi doğrultusunda bastırılarak tayyarelerle Kütahya, Porsuk, Gediz havalisine atılan beyannameler¹⁸¹¹ bu kapsamda değerlendirilebilir. Doğu Cephesi'nde de psikolojik harp uygulamalarına sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. Cenûb-i Garbi Kafkas Cumhuriyeti'nin Hariciye Nazırı Fahrettin (Erdoğan) Bey'in, 17 Nisan 1919 tarihinde Erzurum'da bir matbaada bastırıldığı beyannamelerle halkı bilinçlendirmeye ve mukavemet harekâtına destek vermeye çağırması bu durumun ilk örneklerinden biridir.¹⁸¹² Yine Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından Temmuz 1919 tarihinde Kafkasya'daki Ermeni zulmünü gözler önüne seren bir eser bastırılmış ve bu yolla dünya kamuoyu bilgilendirilmeye çalışılmıştır.¹⁸¹³ Ayrıca bu dönemde Kafkasya ile irtibat devam ettirilmiş, Temmuz 1919 tarihinden itibaren Türkiye'den gönderilen propagandacılar vasıtasıyla Azerbaycan'da başarılı psikolojik harp uygulamaları icra edilmiştir.¹⁸¹⁴ Güney Cephesi'ndeki psikolojik harp faaliyetlerinin başında ise Maraş Kalesi'ndeki Türk bayrağının Fransızlarca indirilmesi sonrasında, 28 Kasım 1919 Cuma günü Avukat Mehmet Ali Bey tarafından hazırlanan beyanname gelmektedir. “*Alemi İslama Hitap*” başlıklı bu beyanname ile halkın dini ve milli duygularına hitap edilmek suretiyle, Fransızlara karşı ayaklanmaya teşvik edildikleri anlaşılmaktadır.¹⁸¹⁵ Cuma namazından çok kısa bir süre önce “*yalnızca yedi nüsha*” olarak hazırlanan bahse konu beyanname şehrin yoğun olarak kullanılan camilerinin görülebilecek yerlerine asılmış ve Cuma namazı için camilere gelen halkın okumaları sağlanmıştır.¹⁸¹⁶

¹⁸⁰⁹ TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 1, Belge No: 89, Tarih: 31.05.1335.

¹⁸¹⁰ Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, s. 431-434.

¹⁸¹¹ ATASE Arşivi, İSH-11/B Kataloğu, Kutu No: 695, Gömlek No: 139, Tarih: 14.01.1337.

¹⁸¹² Erdoğan, **a.g.e.**, s. 165-175.

¹⁸¹³ Üçüncü, *a.g.m.*, s. 87-114.

¹⁸¹⁴ **Atatürk'ün Söylev...**, s. 86.

¹⁸¹⁵ Bahse konu beyannameden önce Mehmet Ali Bey'in 15-20 gün aralıklarla “*Maraş*” isimli bir gazete çıkararak, toplumu bilgilendirmeye/bilinçlendirmeye çalıştığı, dolayısıyla bu konuda bir birikime sahip olduğu görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Kemalettin Koç, **Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2010, s. 309.

¹⁸¹⁶ Şapolyo, **a.g.e.**, s. 172-173.

Bu durum modern gayrinizami harp teorisi açısından değerlendirildiğinde, beyannamenin Türk milletince kutsal bilinen değerlerin başında gelen Türk bayrağının düşman eliyle Maraş kalesinden indirilmesini konu alması münasebetiyle “*tema seçimi*” açısından son derece başarılı olduğu söylenebilir. Beynamede Allah, Peygamber, ecdad, bayrak gibi Türk ve Müslüman ahali için “*kutsal ve kıymetli*” kabul edilen değerlere atıfta bulunması, propagandanın “*efkâr-ı umumiye*”yi hedef alması ve “*gelişigüzel değil; tekniğine uygun olarak yapılması*”¹⁸¹⁷ gerektiği öğretisiyle de örtüşmektedir.

Yalnızca 8-10 satırdan oluşan bahse konu beyannamenin sadece “*yedi nüsha*” olarak çoğaltılabilmesi,¹⁸¹⁸ bu teşebbüsün başlangıçta müstakil bir hareket olduğu izlenimini vermektedir. Böyle olmasına rağmen, kalede bayrağın dalgalanmadığını gören ve belki bir müddet kararsızlık yaşayan halkın ne yapılacağı konusunda karar vermesini kolaylaştırdığı konusunda şüphe yoktur.

Yine beyannamelerin asılması için seçilen mekanların da, asılma zamanının da “*bilinçli tercihler*” olduğu söylenebilir. Beyannameler Müslümanlarca kutsal bilinen mekanlara, halkın ibadet için bir araya geldiği “*Cuma*” günü asılmıştır. Ayrıca imamın kalesinde bayrağı özgürce dalgalanmayan, tahakküm altındaki bir muhitte Cuma namazının eda edilemeyeceğini söylemesi de halkı harekete geçirmekte etkili olmuştur.

En nihayetinde 1.000 kadar Maraşlı kaleye çıkarak, Türk bayrağını yeniden burçlara çekmiş ve Cuma namazı orada kılınmıştır. Ancak 1914 yılı nüfus sayımlarına göre Maraş’ın merkez kazası Müslüman nüfusunun 50 bin kişi olduğu dikkat alındığında,¹⁸¹⁹ kaleye yürüyen 1.000 kişinin toplam Müslüman nüfusa oranla çok az olduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir. Bu durumun gerekçeleri arasında; bayrağın 27 Kasım gecesi indirilip, harekete 28 Kasım tarihinde geçilmesi nedeniyle kısıtlı vakitte çok az insana ulaşılabilmesi; beyannamelerin sayıca yetersiz kalması ve halkın önemli bir kısmının okuma-yazma bilmemesi nedeniyle bu az sayıdaki beyannameleri okumakta da sıkıntı çekmiş olabilecekleri; halkın bir kısmının çeşitli

¹⁸¹⁷ Faik Türkmen, **Siyasi Propaganda San’atı**, Cilt: I, İstanbul Vakıf Matbaası, İstanbul, 1953, s. 3-7.

¹⁸¹⁸ Ahmet Eyicil, **Yakın Çağda Kahramanmaraş**, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2009, s. 49.

¹⁸¹⁹ Nermin Gümüşalan, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş (1908-1938)**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2012, s. 43.

çekincelerle gerekli desteği vermekten imtina etmiş olabileceği gibi etkenler sayılabilir. Tüm eksikliklere rağmen, yalnızca yedi adet beyanname ile başlayan ve cami imamının sözleri ile takviye edilen bu hareket “doğru kurgulandığı için” başarıya ulaşmış ve Türk bayrağı yeniden kalede dalgalanmaya başlamıştır. Burada dikkatlerden kaçmaması gereken bir husus da, “bayrak” olayının kendisinden daha önce gerçekleşen “Sütçü İmam” hadisesi ile birlikte Maraş’taki direnişin “sembol” olaylarından biri haline gelmesi ve gayrinizami harp teorisine uygun olarak yapılan bu psikolojik harp faaliyetinin kendisinden beklenen faydayı fazlasıyla karşılayarak, yöre halkının mukavemet harekâtına destek vermesinde etkili olmasıdır.

Milli Mücadele Dönemi’nde “karşı-propaganda” eylemlerine de büyük önem verildiği tespit edilmiştir. Bu faaliyetlerin örneklerinden biri Kuva-yı İnzibatiye’nin kuruluş aşamasında, bir yandan İstanbul Hükümeti’nin talimatı gereğince her mahallede muhtarlar aracılığıyla duyuru ve telkinlerde bulunularak adam toplanmaya çalışılırken; diğer taraftan da Teşkilât-ı Mahsusa’nın eski elemanları vasıtasıyla mukabil propaganda ve telkinlerde bulunularak, halkın bu teşkilata dahil olmasının önüne geçilmeye çalışılmasıdır.¹⁸²⁰ Bu konudaki diğer bir örnek de Kuzey Cephesi’nde yaşanmıştır. Detayları “4.1.2. Kuva-yı Milliye Birliklerinin Kuzey Cephesi’nde Uyguladığı Gayrinizami Harp Stratejileri” başlığı altında verildiğinden, burada ayrıntılı olarak anlatılmayacak olan hadise 1920 yılı Mayıs-Temmuz döneminde yaşanmıştır. Trabzon Vali Vekili Rüştü Bey’in talebi doğrultusunda “Giresun Müdafaa-i Milliye Gönüllü Efradı” arasından oluşturulan “propaganda müfrezesi” Trabzon’da kimi zaman üniforma ile askeri birliklerin içinde görev yapmış, kimi zaman da kıyafet değiştirerek halk arasına karışarak; İstanbul Hükümeti’nin ordu içindeki olumsuz etkilerini önlemek ve askerlerin Milli Mücadele’ye destek vermelerini sağlamak; olumsuz propaganda faaliyetlerine karşı-propaganda faaliyetleriyle mukabele etmek; istihbarat faaliyetlerinde bulunmak ve ordu içindeki problemleri komuta katına iletme; kıtalarından firar edenleri toplamak; askeri isyana teşvik edenleri etkisiz hale getirmek gibi çalışmalara imza atmıştır.¹⁸²¹

¹⁸²⁰ Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, s. 412.

¹⁸²¹ Topallı, **a.g.e.**, s. 313-316.

Bu dönemde kişisel ve bölgesel bazda gösterilen çabalara ek olarak, TBMM Hükümeti tarafından merkezi olarak yürütülen ve yalnız bir ili veya cepheyi değil; bütün cepheleri kapsayan psikolojik harp ve istihbarat faaliyetlerine de başvurulmuştur. Bu faaliyetlerle; Milli Mücadele ile ilgili hususların doğrudan ve ilk elden topluma duyurulması ve halkın Milli Mücadele'ye katkısının artırılması; Milli Mücadele'yi baltalamaya yönelik olumsuz propagandanın önüne geçilmesi (mukabil propaganda); milli kuvvetlerin ihtiyaç duyduğu istihbaratın elde edilmesi; düşman istihbarat faaliyetlerine karşı konulması; Milli Mücadele'nin haklılığının yurt içi/yurtdışında duyurularak psikolojik üstünlük ve politik destek sağlanması gibi gayeler güdülmüştür. “İrade-i Milliye” ve “Hâkimiyet-i Milliye” gazetelerinin çıkarılmaya başlanması;¹⁸²² “Anadolu Ajansı”nın kurulması;¹⁸²³ İstanbul Fetvası'na karşı, Ankara Fetvası'nın yayımlanması;¹⁸²⁴ yine aynı günlerde “Nasihat Heyetleri”nin faaliyete geçirilmesi;¹⁸²⁵ TBMM açıldıktan yalnızca birkaç gün sonrasında verilen bir önerge ile Meclis bünyesinde “İrşadiye İşleri Şubesi” açılması ve “İrşat Encümeni/Propaganda Heyeti” teşkil edilmesi;¹⁸²⁶ “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi”nin kurulması¹⁸²⁷ gibi faaliyetler bu kapsamda değerlendirilebilir. Yine İrşat Encümeni/Propaganda Heyeti içinde görev alacak kişilerin seçimi aşamasında gayrinizami harbin yukarıda belirtilen “*propaganda amacıyla kullanılacak kişiler temiz bir geçmişe sahip, faziletli ve kitleleri harekete geçirebilecek insanlar arasından seçilmelidir.*” prensibine uygun hareket edildiği ve bu heyetlerde Mehmet Akif (Ersoy) Bey gibi gerek milli, gerek dini hasletleriyle ön plana çıkmış insanlara yer verildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu coğrafyasında modern gayrinizami harp teorisinin hemen tüm harekât türlerinin uygulama alanı bulduğu ve bazı eksikliklerine rağmen genel itibarıyla başarılı olduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir. Özellikle askeri gücün yetersiz olduğu bir dönemde “*zorunlu olarak başvurulmuş*” gayrinizami harp yöntemiyle; İtilaf Devletleri ordularının kendilerine müzahir grupları da kullanarak başlattığı işgal harekâtının yavaşlatıldığı, bu esnada

¹⁸²² Öztoprak, **a.g.e.**, s. 11-12.

¹⁸²³ ATASE Arşivi, İSH-6/C Kataloğu, Kutu No: 274, Gömlek No: 179, Tarih: 08.04.1335.

¹⁸²⁴ Çağlar, *a.g.m.*, s. 265-281.

¹⁸²⁵ Zekeriya Türkmen, **Mütareke Dönemi'nde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s. 88-90.

¹⁸²⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 27.4.1336, Cilt: 1, s. 94-96.

¹⁸²⁷ Çukurova, **a.g.e.**, s. 53.

bir taraftan İtilaf Devletleri orduları yıpratılıp-zayıf düşürülürken, diğer yandan da düzenli ordunun kurulması için ihtiyaç duyulan zamanın kazandırıldığı, hatta düzenli ordu yapılanmasına geçtikten sonra da “*Demirci Akıncıları*” örneğinde olduğu üzere Yunan ordusunun yan ve gerilerinde gayrinizami harbe devam edildiği söylenebilir.

4.2. Düzenli Orduya Geçiş ve Gerekçeleri

Dünya üzerindeki bağımsızlık mücadeleleri genel itibariyle gerilla harbi şeklinde başlamış, zaman içinde konvansiyonel harplere veya düzenli ordu-gerilla birlikteliği ile verilen melez harplere dönüşmüştür. Bu, tarihin ilk döneminde böyle olduğu gibi, bugün de böyledir.¹⁸²⁸ Milli Mücadele Dönemi'nin başlangıcından, düzenli ordu kuruluncaya kadar geçen 1,5 yıllık süre zarfında Kuva-yı Milliye birlikleri Türk mukavemet harekâtının omurgasını teşkil etmiştir.¹⁸²⁹ Bu dönemde etkin olarak kullanılan Kuva-yı Milliye birliklerinin sağladığı faydalar; dünya kamuoyuna Türk halkının düşman işgalini kabul etmediğini göstermek; İtilaf Devletleri ordularının Anadolu'da rahatça ilerlemesine engel olmak, tedirgin etmek ve yıpratmak; Türk köylerini, Rum ve Ermeni çetelerinin baskınlarından korumak; karşı ihtilal hareketlerini (ayaklanmaları) bastırmak, Milli Mücadele aleyhtarlarını bertaraf etmek; İstanbul'dan Ankara'ya personel, silah, teçhizat ve malzeme naklini sağlamak; orduya yardımcı kuvvet olarak destek vermek;¹⁸³⁰ bir halk hareketi olarak direnişe meşruiyet kazandırmak, halkın mukavemet duygusunu artırmak;¹⁸³¹ düzenli ordunun kurulması için gereken zamanı kazandırmak gibi başlıklar altında toplanabilir.¹⁸³²

Düzenli orduya geçiş doğrultusunda atılan ilk adım Sivas Kongresi'nin 9 Eylül 1919 tarihli oturumunda Ali Fuat (Cebesoy) Bey'in “*Batı Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Komutanı*” olarak atanmasıdır.¹⁸³³ 2 Mayıs 1920 tarihinde çıkarılan 20 sayılı kanunla ana görevi; ordunun sevk ve idaresi, seferberlik işleri ile kuruluş/kadro işlerini yapmak olan “*Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti*” teşkil

¹⁸²⁸ Toy, **a.g.e.**, s. 21-29.

¹⁸²⁹ Akyol, **Gayri Nizami Harp**, s. 23-26.

¹⁸³⁰ Selek, **Milli Mücadele-I...**, s. 115.

¹⁸³¹ İlhan, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁸³² Merdanoğlu, **a.g.e.**, s. 225.

¹⁸³³ Şerafettin Turan, **a.g.e.**, s. 225.

edilmiş,¹⁸³⁴ 3 Mayıs 1920’de ise “*İcra Vekilleri Heyeti*” belirlenerek, Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisliği’ne İsmet (İnönü) Bey, Müdafaa-i Milliye Vekâleti’ne ise Fevzi (Çakmak) Paşa seçilmiştir.¹⁸³⁵ 9 Mayıs 1920 tarihinde açıklanan İcra Vekilleri Heyeti Programı’nda; Kuva-yı Milliye teşkilatının muntazamaya ilhak edilerek resmi bir mahiyete konmak üzere gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir.¹⁸³⁶ Heyet-i Vekile’nin 16 Mayıs 1920 tarihli kararıyla Kuva-yı Milliye’nin Müdafaa-i Milliye Vekâleti’ne bağlanması ve bütçenin bu doğrultuda düzenlenerek, iaşe ve infakın tamamen emvâl-ı umûmiyeden teminine karar verilmiştir.¹⁸³⁷ En nihayetinde Çerkez Ethem’in yönlendirmesiyle girişilen 24 Ekim 1920 tarihli başarısız Gediz Taarruzu’nun da etkisiyle İcra Vekilleri Heyeti’nin aldığı bir kararla 1’inci ve 2’nci Kuva-yı Seyyare haricindeki Kuva-yı Milliye müfrezeleri kaldırılmıştır.¹⁸³⁸

Bu geçiş döneminde müfreze komutanlarına emrindeki adam sayısıylarantılı askeri makamlar teklif edilmiş, unvan ve güç açısından herhangi bir aşağılamaya tabi tutulmamışlardır. Yine ellerindeki adamlar alınıp, bir havuzda toplanarak sonra bunlar çeşitli askeri birliklere dağıtılmış da değildir. Bu konuda son derece pratik davranılmış ve çete mensuplarına askeri üniforma giydirilerek,¹⁸³⁹ ya kadro halindeki kıt’aların kadrolarının tamamlanmasında kullanılmışlar, ya da bir bütün halinde askeri kıt’a haline dönüştürülmüşlerdir. Ancak düzenli ordu teşkilatına geçilmesi, düşman kuvvetlerinin yan ve gerilerinde gerilla harbine son verildiği anlamına da gelmemektedir. Gerillaların en çok konvansiyonel kuvvetlerle, özellikle konvansiyonel ordu birlikleriyle eşgüdüm halinde çarpıştıkları zaman etkili oldukları bilindiğinden, konvansiyonel ve gayrinizami harp birlikte sürdürülmüş,¹⁸⁴⁰ konvansiyonel birlikler gerilla birlikleriyle desteklenmiştir. Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Bey’in, 9 Ocak 1921 tarihli harp telgrafında; Gökbayrak Taburu tarafından Yunan ordusuna karşı yeni bir cephe açılmasını, düşmanın yan ve gerilerine yapılacak taarruzi hareketlerle rahatsız edilmesini ve böylece düzenli ordu

¹⁸³⁴ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi)**, Cilt: 4, 1. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, s. 198-199.

¹⁸³⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 03.05.1336, Cilt: I, s. 196-198.

¹⁸³⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 09.05.1336, Cilt: I, s. 241.

¹⁸³⁷ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-1, Kutu No: 1-1-8, Tarih: 16.05.1920.

¹⁸³⁸ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 113 (Ocak 2002), Vesika No: 4194.

¹⁸³⁹ Özdemir, **a.g.t.**, s. 358-359.

¹⁸⁴⁰ Boot, **a.g.e.**, s. 499.

birliklerine destek olunmasını istemesi;¹⁸⁴¹ 11 Ocak 1921 tarihli başka bir telgrafta ise Gökbayrak Taburu'nun ilerleyen düşman kollarına ve kabilelerine gece/gündüz taarruz etmesini istemesi bu durumun en net göstergelerindendir.¹⁸⁴² Ayrıca bazı bölgelerde zeybeklere serbestiyet tanınmış, bunlardan düşmana karşı pusu kurulması, baskın yapılması gibi faaliyetler ile inzibati faaliyetlerde istifade edilmiştir.¹⁸⁴³ Yine bu dönemde Yunan işgal bölgesi içinde ve Yunan hatları gerisinde İbrahim Ethem (Akıncı)'nın Demirci Akıncıları önemli görevler üstlenmiştir.¹⁸⁴⁴ Akıncılar, baskın ve pusularla Yunan ordusuna ağır kayıplar verdimiş, keşif faaliyetleri neticesinde elde ettikleri istihbari bilgileri de düzenli orduya ulaştırmışlardır.¹⁸⁴⁵ Özetle, Kuva-yı Milliye Dönemi'nin başlangıç tarihi gibi bitiş dönemi de her bölgede aynı değildir. Yunan taarruzlarının şiddetine bağlı olarak Kuva-yı Milliye harekâtı şiddetlenmiş ya da yavaşlamış; ancak Milli Mücadele Dönemi'nin sonuna kadar faaliyetlerine devam etmiştir.¹⁸⁴⁶

4.2.1. Konvansiyonel Yunan Ordusu Karşısında İstenilen Başarının Yakalanamaması

Düzenli orduya geçişin temel gerekçelerinden biri olarak Kuva-yı Milliye'nin başarısızlığı gösterilmektedir. Bu iddiada bulunanlara göre, Yunan ordusunun Batı Anadolu'daki işgalini genişletmesi Kuva-yı Milliye birliklerinin başarısızlığından kaynaklanmaktadır.¹⁸⁴⁷ 22 Haziran'da Akhisar'ın, 24/25 Haziran gecesi Soma'nın, 29 Haziran tarihinde Savaştepe'nin ve takip eden günlerde Ayvalık, İvrindi, Balıkesir¹⁸⁴⁸ ve 8 Temmuz 1920 tarihinde Bursa'nın işgal edilmesi Kuva-yı

¹⁸⁴¹ **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Sayı: 127 (Haziran 2011), Belge No: 13, s. 49-51.

¹⁸⁴² **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Sayı: 127 (Haziran 2011), Belge No: 46, s. 179-181.

¹⁸⁴³ Aker, **a.g.e.**, s. 239-240.

¹⁸⁴⁴ Türsan, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁸⁴⁵ Ucuzsatar, **Klasik Türk Harplerinin...**, s. 166.

¹⁸⁴⁶ Aydın, **a.g.e.**, s. 76-77. Seçme birliklerden oluşan Yunan müstakil tümeninin 1921 yılı Temmuz ayından itibaren Anadolu'daki faaliyetlerini kaleme alan Albay D.Timoleondos Ambelas, 13 Eylül 1922 tarihinde Yunan ordusunu son kalan kısımlarının gemilerle nakli sırasında dahi örtmeyle görevli artçı Yunan birliklerinin küçük gruplar halindeki gayrinizami atlı ve yaya çetelerle mücadele etmek zorunda kaldığını anlatmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Dimitri Timoleondos Ambelas, **Yeni Onbinlerin İnişi**, (Çev.) E.Çobanoğlu, Askeri Matbaa, İstanbul, 1943, s. 146.

¹⁸⁴⁷ Hüsnü Özlü, "*Harp Raporlarına Göre Birinci İnönü Muharebesi'nin Analizi*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 82 (2012), s. 27-28.

¹⁸⁴⁸ Özalp, **a.g.e.**, s. 134-147. Harp Okulu'nda öğretmenlik de yapan Suat Ener Bey, Yunan ileri harekâtının 22 Haziran 1920 tarihinde başladığını ve Yunan ordusunun altı fırka halinde teşkilatlanmış, 50 bin kişiden oluştuğunu ifade etmektedir. Bu dönemde Yunan ordusu karşısındaki Türk mukavemet gücü ise her biri 1.500-2.000 mevcutlu üç piyade fırkası ve birkaç bin kişiden oluşan

Milliye'nin konvansiyonel Yunan ordusu karşısında yetersiz kalması şeklinde açıklanmıştır.¹⁸⁴⁹ Düzenli orduya geçiş sürecinde etkili olan bir diğer olay da yine Kuva-yı Milliye'nin başarısızlığı olarak görülen 24 Ekim 1920 tarihli başarısız Gediz Taarruzu'dur.¹⁸⁵⁰

Modern gayrinizami harp teorisi kapsamında yapılacak bir değerlendirme neticesinde; literatürdeki hakim olan bu görüşün tamamen olmasa da büyük oranda yanlış olduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir.

“Yıpratma” ve “imha harpleri” farklı amaçlarla ve farklı şekillerde icra edilmektedir.¹⁸⁵¹ Genel itibariyle yıpratmayı, usandırmayı hedefleyen gayrinizami harbin hedefi, bir yerleşim birimi veya arazi parçasının müdafaası veya ele geçirilmesi değildir. Başka bir ifade ile gayrinizami harp ile kesin sonuca gitmek çoğu kere mümkün olmaz. Gayrinizami harp bir destek harekâtıdır. Gerilla kuvvetleri harekât alanı hedeflerini desteklemek üzere normal olarak tecrit harekâtı icra eder ve kritik düşman tesislerine taarruzlarda bulunurlar.¹⁸⁵²

Bu açıdan bakıldığında Kuva-yı Milliye yalnızca Batı Cephesi'nde Yunan ordusuna karşı değil; Güney Cephesi'nde de Fransız ordusuna karşı başarılı bir gayrinizami harp vermiş, İtilaf Devletleri konvansiyonel birlikleri yıpratılmış ve Anadolu'nun işgali yavaşlatılmıştır. Özellikle Batı Cephesi'nde istenilen başarının tam anlamıyla yakalanılamamasının sebebi ise beklentilerin fazla yüksek tutulması ve bazı durumlarda Kuva-yı Milliye'nin gayrinizami harp konseptine uygun olmayan bir tarzda kullanılmış olmasıdır. Gayrinizami usullerle mücadele vermesi gereken Kuva-yı Milliye müfrezelerinin Tellidede savunması ve Gediz taarruzu örneklerinde olduğu üzere düşman konvansiyonel birlikleriyle cephe muharebesine girmesi çok büyük bir hatadır. Kuva-yı Milliye müfrezelerinin esas görevi, muntazam kuvvetlere karşı muharebe etmek değil; gerilla harekâtıyla düşmanın yan ve gerilerine baskınlar, tacizler yaparak, onu yıpratmaktır.

Kuva-yı Milliye birliklerinden ibarettir. Detaylı bilgi için bkz.: Suat Ener, **Türk İstiklâl Harbinin Ana Hatları**, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1937, s. 12.

¹⁸⁴⁹ Görgülü, **a.g.e.**, s. 343.

¹⁸⁵⁰ Özalp, **a.g.e.**, s. 164-166.

¹⁸⁵¹ Akad, **Askeri Tarihte...**, s. 12.

¹⁸⁵² **Özel Harp...**, s. 18.

Nitekim tanınmış harp teorisyeni Clausewitz daha 1820'lerde, silahlanmış halk kuvvetlerinin güçlü düşman birlikleriyle savaşmaması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, gerilla kuvvetleri “*ceviz kırmamalı, sadece üstünden ve köşelerinden kemirmelidir.*”¹⁸⁵³

4.2.2. Kuva-yı Milliye Birliklerinin Kazandırdığı Zaman Sonrası Gerekli Şartların Oluşmasıyla Düzenli Ordunun Kurulması

İtilaf Devletleri'nin Anadolu coğrafyasındaki askeri varlığı 1919 yılı Mayıs ayından itibaren sürekli olarak artarak 173 bin kişiye ulaşmıştır. Bu sayıya bağımsızlık vad edilen Ermeniler ve otonom bir yönetim önerilen ayrılıkçı Kürt gruplar da eklendiğinde mücadele edilmesi gereken güruhun büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır. Bu dönemde Türk askeri mevcudu ise yaklaşık 50 bin kişiden ibarettir.¹⁸⁵⁴ Esasen bu sayı da nicel bir ifadeden başka bir anlam taşımamaktadır. Çünkü Birinci Cihan Harbi'nin sonlarına doğru askere almada kriter olarak “*yaş sınırı*” değil; “*kilo sınırı*” kabul edildiğinden, 45 kilo gelen her erkekler silah altına alınmıştır.¹⁸⁵⁵ Ayrıca gerek askerler, gerekse toplum yıllardır devam eden harpler nedeniyle yorgun ve bezgindir.¹⁸⁵⁶ Nitekim 15 Aralık 1919 tarihli bir istihbarat raporunda; yıllardır süren harpler ve askere alma sisteminin çarpıklığı nedeniyle Türk halkının yorgun düştüğü, ordunun zührevi hastalıklar ve doğal olmayan alışkanlıklar nedeniyle çürüdüğü, doğum oranının azaldığı, ülkenin ayağa kalkabilmesi için otuz yıl gerektiği belirtilmiştir.¹⁸⁵⁷

Bu ağır şartlara bir de Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince İtilaf Devletleri'ne karşı düzenli ordu birlikleriyle mücadele edilemeyeceği gerçeği eklendiğinde, Milli Mücadele'ye gayrinizami harple başlanması bir “*zorunluluk*” haline gelmiştir. Heyet-i Temsiliye ve dönemin komuta kademesi de içinde bulunulan durumun farkında olduklarından Kuva-yı Milliye'nin düşman ileri hareketini durdurmayı başaramayacağını bilmelerine rağmen; düşmanı oyalayıp, düzenli ordunun kurulması için gerekli zamanı kazandırabileceğini düşündüklerinden

¹⁸⁵³ Heilbrunn, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁸⁵⁴ Gawrych, *a.g.m.*, p. 320.

¹⁸⁵⁵ **Yüzbaşı Selahattin'in Romanı**, (Haz.) İlhan Selçuk, Cilt: 2, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996, s. 147.

¹⁸⁵⁶ Kıvılcımlı, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁸⁵⁷ Duru, *a.g.e.*, s. 62-63.

desteklemişlerdir.¹⁸⁵⁸ Esasen bu yaklaşım gayrinizami harp konseptine de uygundur. Modern gayrinizami harp teorisinin kurucularından Mao'nun "*Gerilla Harbi*" adlı kitabında da ifade ettiği üzere; "*gerilla harbi, genel harp için bir basamaktır...*".¹⁸⁵⁹ Başka bir ifadeyle gerilla stratejisi, başarıya ulaşmaya yeterli askeri güç oluşuncaya ya da barışı sağlayacak siyasi ve askeri baskı oluşturuluncaya değin düşmanı taciz etmeye dayanır ki¹⁸⁶⁰ Kuva-yı Milliye'nin yaptığı da budur.

Kuva-yı Milliye'nin Milli Mücadele'ye bir başka katkısı da iç ayaklanmaların bastırılmasıdır. İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri ve azınlıkların etkisiyle çıkan/çıkarılan,¹⁸⁶¹ Anzavur, Bolu, Düzce, Yenihan, Yozgat, Konya gibi ayaklanmalar ile Kuva-yı İnzibatiye gibi Milli Mücadele karşıtı oluşumlar, "*gerillaya karşı gerilla*" olarak adlandırılacak "*kontrgerilla harbi*" ile sönmülmüştür.¹⁸⁶² Özellikle Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare'nin etkinlikle kullanıldığı bu ayaklanmayı bastırma harekâtlarında¹⁸⁶³ gösterilen başarıyı dönemin Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet (İnönü) Bey de takdirle karşılamıştır. İsmet (İnönü) Bey'e göre, ayaklanmayı bastırmada bölük ve tabur gibi düzenli birlikler başarısız olurken; çetecilikten gelen milis kuvvetlerin başarılı olmuştur.¹⁸⁶⁴

Kuva-yı Milliye'nin Milli Mücadele Dönemi'nin başında vermiş olduğu bu başarılı gayrinizami harp mücadelesi, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına düzenli ordunun kurulması için ihtiyaç duyulan zamanı kazandırmıştır. Bu süre zarfında Milli Mücadele'ye meşruiyet kazandıracak olan TBMM açılmış,¹⁸⁶⁵ 2 Mayıs 1920 tarihinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti teşkil edilmiş,¹⁸⁶⁶ 3 Mayıs 1920'de ise İcra Vekilleri Heyeti belirlenerek, Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne İsmet (İnönü) Bey, Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne ise Fevzi (Çakmak) Paşa seçilmiştir.¹⁸⁶⁷

¹⁸⁵⁸ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 15 (Mart 1956), Vesika No: 387, 385, 386.

¹⁸⁵⁹ Akyol, **Kontrgerilla**, s. 36-39.

¹⁸⁶⁰ "*Gerilla Savaşı*", s. 403.

¹⁸⁶¹ Jaeschke, **a.g.e.**, s. 1-4.

¹⁸⁶² Abadan, **a.g.e.**, s. 130-137.

¹⁸⁶³ Yetim, *a.g.m.*, s. 59-61.; Cengiz Toptaş, **Kuva-yı Seyyare**, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2013, s. 37.

¹⁸⁶⁴ M.Cemil Özgül, **Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s. 103.

¹⁸⁶⁵ Tuncer Baykara, **Millî Mücadele (1918-1923)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s. 81-90.

¹⁸⁶⁶ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi...**, Cilt: 4, 1. Kısım, s. 198-199.

¹⁸⁶⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 03.05.1336, Cilt: I, s. 196-198.

Teşkilatlanma bu şekilde sağlandıktan sonra sıra muharip gücün oluşturulmasına gelmiştir. Bu anlamda en önemli iş askerlere temel savaş/beden eğitim kaideleri öğretecek ve bu yığınlara cephede kumanda edecek subay kadrosunun oluşturulmasıdır. Bu amaçla, İstanbul Hükümeti'nin Harbiye Nazırı Cemal Paşa ve Karakol Cemiyeti'nden yardım alınmış,¹⁸⁶⁸ Osmanlı ordusunun terhis edilmesiyle ortada kalan harp tecrübesine sahip subaylar¹⁸⁶⁹ ile esaretten veya cephelerden dönen subaylardan da faydalanılmıştır.¹⁸⁷⁰ Ayrıca 1 Temmuz 1920 tarihinde Ankara'da "*Sunûf-i Muhtelif Zâbitan Namzetleri Talimgâhı*" açılmış,¹⁸⁷¹ üç devre üzerinden teşkilatlanan talimgâh ilk mezunlarını Ekim 1920'de vermiştir.¹⁸⁷²

Asker sayısını artırmak için yeni tertip erler silah altına çağırılmış,¹⁸⁷³ askere alma faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla askerlik şubeleri yeniden faaliyete geçirilmiş,¹⁸⁷⁴ yeni silah altına alınanlarla birlikte Batı Cephesi'ndeki asker mevcudu 15 bin kişiye ulaşmıştır.¹⁸⁷⁵ Asker mevcudunun artırılması/korunmasına yönelik çabalardan biri de firarların önlenmesidir. Bu dönemde firarlar harbin kaderini etkileyecek, hatta sonucunu belirleyecek kadar arttığı gibi,¹⁸⁷⁶ firarilerin beraberinde silah, mühimmat ve atlarını da götürmeleri zaten kıt olan imkanları daha da zora sokmuştur. Bu nedenle firarların önlenmesine yönelik bir kanun çıkarılmış ve "*İstiklal Mahkemeleri*" kurulmuştur.¹⁸⁷⁷ İstiklal Mahkemeleri firarların önlenmesinde etkili olmuş, asker kaçaklarının kendiliğinden gelerek kıt'alarına

¹⁸⁶⁸ Hamit Pehlivanlı, "*İstiklal Harbi Dönemi Türk İstihbaratçılığı*", **Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100'üncü Yılında Türk İstihbaratı**, (Ed.) Ümit Özdağ & Merve Önenli, Kripto Yayınları, Ankara, 2015, s. 78-79.

¹⁸⁶⁹ Aydın, Dünder, *a.g.m.*, s. 178-179.

¹⁸⁷⁰ Cihangir Akşit, **Çiğiltepe: Miralay Reşat Bey (1879-1922) ve Vatan Savunmasında 27 Yıl**, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 601-602.

¹⁸⁷¹ Selâhattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt: III, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973, s. 167-168.

¹⁸⁷² **Harp Okulu Tarihçesi (1834-1845)**, Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1945, s. 47.; İsrail Kurtcephe, Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, Kara Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1991, s. 72-73.

¹⁸⁷³ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 50 (1964), Vesika No: 1150.

¹⁸⁷⁴ **Seferden Sefere: Piyade Albay M.Hilmi Engin'in Balkan, 1. Dünya ve Kurtuluş Savaşı Anıları**, (Haz.) Sebahattin Engin, Kömen Yayınları, Konya, 2007, s. 133.

¹⁸⁷⁵ Şenol Çöklü, **I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Asker Alma Usulleri (Ahz-ı Asker)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. 162.

¹⁸⁷⁶ M.Şefik (Aker), "*İstiklâl Harbinde 57. Tümen...*", **104 Sayılı Askeri Mecmua**, s. 79.

¹⁸⁷⁷ Aybars, **a.g.e.**, s. 29-50.

teslim olmalarını sağlamıştır.¹⁸⁷⁸ Savaşacak insan gücünün teminiyle eşgüdüm halinde çözümlenmesi gereken sorunlardan biri de harp araç-gereçlerinin teminidir.¹⁸⁷⁹ Bu sıkıntılı dönemde her askere silah verilemediği gibi, verilen silahların da önemli bir kısmı eski ve arızalıdır. Tüfek başına en fazla sekiz mermi taksim edilmekte ve askerlerin, düşman iyice yaklaşına kadar ateş etmelerine izin verilmemektedir.¹⁸⁸⁰ Bu aksaklıkların giderilmesi için Heyet-i Vekile'nin 16 Mayıs 1920 tarihli kararıyla Kuva-yı Milliye'nin Müdafaa-i Milliye Vekaleti'ne bağlanması ve gereksinimlerinin bütçeden karşılanması gündeme gelmiş,¹⁸⁸¹ bahse konu karar 14 Temmuz 1920 tarihinde onaylanmış ve bu konuda Heyet-i Vekile'ye yetki verilmiştir.¹⁸⁸² Yine “İmalat-ı Harbiye Mektebi” denilen askeri teknik okul mezunları ile “İmalat-ı Harbiye” olarak adlandırılan askeri fabrika/tesislerin yetiştirdiği insanlarla silah-teçhizat üretimine başlanmış, askeri ihtiyaçların karşılanması için küçük imalathaneler açılmıştır.¹⁸⁸³

4.2.3. Kuva-yı Seyyare ve Çerkez Ethem'in Olumsuz Etkisi

Çerkez Ethem'in Teşkilât-ı Mahsusa'nın aktif bir üyesi olduğu ve Milli Mücadele Dönemi öncesinde gayrinizami harp konusunda önemli bir altyapıya sahip bulunduğu konusunda literatürde tam bir mutabakat vardır.¹⁸⁸⁴ Bu tecrübenin de

¹⁸⁷⁸ Abdullah Kehale, **Milli Mücadele ve Cemil Cahit'in (Toydemir) Anıları**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1997, s. 89-90.

¹⁸⁷⁹ Kemalettin Sami Paşa, “*Milli Ordu Nasıl Doğdu, Nasıl Kazandı?*”, **Yakın Tarihimiz Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 25 (30 Ağustos 1962), s. 7-9.

¹⁸⁸⁰ **Seferden Sefere...**, s. 124.

¹⁸⁸¹ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-1, Kutu No: 1-1-8, Tarih: 16.05.1920.

¹⁸⁸² BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 5-28-5, Tarih: 26.05.1920.

¹⁸⁸³ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 252-270. Ankara, Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşlarına kucak açmış ve mukavemet harekâtının merkezi olmuştur. Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'nin 27 Aralık 1919 tarihinde Ankara'ya teşriflerinde Haymana Kuva-yı Milliyesi tarafından karşılanmasına dair arşiv belgesi (fotoğraf) EK-23'de sunulmuştur. Kaynak: A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 37, Gömlek: 64.

¹⁸⁸⁴ Genel kanı Çerkez Ethem'in Teşkilât-ı Mahsusa'ya Birinci Cihan Harbi'nde katıldığı yönündedir. Detaylı bilgi için bkz.: Sefer E.Berzeg, **Türkiye Kurtuluş Savaşı'nda Çerkes Göçmenleri-II**, Nart Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 37-40. Benjamin C.Fortna'ya göre Çerkez Ethem'i Teşkilât-ı Mahsusa'ya dâhil eden kişi Kuşçubaşı Eşref'tir. Detaylı bilgi için bkz.: Benjamin C.Fortna, **Kuşçubaşı Eşref: Efsane Teşkilat-ı Mahsusa Subayının Hayatı**, (Çev.) Selçuk Uygur, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 72-74. Hüseyin Rauf (Orbay) Bey hatıratında, harbin ilk yılında İran hududunda vazifeli bulunduğu sırada Çerkez Ethem'in yanındaki 8-10 arkadaşıyla gelip, gönüllü olarak kuvvetlerine katıldığını, kendisine yerlilerden jandarma teşkili ve ulaştırma hatlarının temini vazifesini verdiğini, İran'ın Kürt aşiretleriyle yaşanan çarpışmalarda yararlılık gösteren Çerkez Ethem'i daha sonra Teşkilâtı Mahsusa'ya iltihak etmek üzere İstanbul'a geri gönderdiğini ifade etmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Rauf Orbay, **Siyasi Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 117. Çerkez Ethem'in Teşkilât-ı Mahsusa içindeki faaliyetleri arşiv belgelerine de yansımıştır. Detaylı bilgi için bkz.: BOA, Dosya No: 493, Gömlek No: 80.; BOA, Dosya No: 496, Gömlek No: 66.

etkisiyle başarılı bir teşkilat yapan Çerkez Ethem'in Kuva-yı Seyyaresi kısa zamanda Kuva-yı Milliye birliklerinin en büyüğü olmuştur.¹⁸⁸⁵ Çerkez Ethem'in buyruğundaki silahlı adam sayısı bazı kaynaklarda 5 bin,¹⁸⁸⁶ bazı kaynaklarda ise 6 bin olarak geçmektedir.¹⁸⁸⁷ 1920 yılı Haziran ayı itibariyle Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye'nin toplam mevcudunun 15 bin kişi olduğu dikkat alındığında, Çerkez Ethem kuvvetlerinin önemli bir yekûn teşkil ettiği anlaşılacaktır.¹⁸⁸⁸ Kurucusu Çerkez Ethem'in ifadesiyle Kuva-yı Seyyare bir çete değil; süvari ve hafif piyade kuvvetleri birlikteliğidir.¹⁸⁸⁹ Kuva-yı Seyyare, nizami ordu birlikleri ile Yunan birlikleri arasındaki çarpışmalarda Yunan ordusunun geri bölgesini tutarak düşmanı iki ateş arasında bırakma ve Yunan lojistik destek faaliyetlerini engelleme tarzında “*gerilla harekâtı*” icra etmiştir.¹⁸⁹⁰

Kuva-yı Seyyare'nin Yunan ordusuna karşı verdiği mücadele dışında icra ettiği önemli faaliyetlerden biri de “*gayrinizami kuvvetlere karşı harekât (kontrgerilla harbi)*”dir.

Gayrinizami harp usullerini kullanan bir kuvvete klasik usullerle karşılık verilemeyeceğinden,¹⁸⁹¹ ayaklanmaların bastırılması vazifesini büyük oranda Kuva-yı Seyyare üstlenmiş,¹⁸⁹² özellikle 1920-1921 yılı arasındaki ayaklanmalar bu kuvvetlerle bastırılmıştır.¹⁸⁹³ Bastırılması esnasında Kuva-yı Seyyare'nin büyük katkıları bulunan Yozgat ayaklanması Çerkez Ethem için sonun başlangıcı olmuştur.¹⁸⁹⁴ Kuva-yı Seyyare mensuplarının, Yozgat ve havalisi ayaklanmalarının bastırılması sonrasında ganimet olarak aralarında suçsuz insanların mallarının bulunduğu çok miktarda eşya ve hayvana el koymaları,¹⁸⁹⁵ sadece Yozgat'ta değil; harekât alanının genelinde toplumun varlıklı kesimlerine baskı yaparak, onlardan

¹⁸⁸⁵ Sarıhan, **a.g.e.**, s. 171.

¹⁸⁸⁶ Selek, **Milli Mücadele-I...**, s. 372.

¹⁸⁸⁷ Toy, **a.g.e.**, s. 281.

¹⁸⁸⁸ Ercan, *a.g.m.*, s. 233.

¹⁸⁸⁹ Cemal Kutay, **Çerkez Ethem Dosyası**, Cilt: 2, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 265.

¹⁸⁹⁰ Barış Metin, “*Şükrü Nail'in (Soysal) Hatıralarında Kuvayı Seyyare Müfrezeye Kumandanı Parti Pehlivan*”, **Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu**, Cilt: I, (Yay.Haz.) Arzu Güvenç, Murat Saygın, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. 35-48.

¹⁸⁹¹ Hart, **Strateji Dolaylı Tutum**, s. 283-284.

¹⁸⁹² Türsan, **a.g.e.**, s. 31-33.

¹⁸⁹³ Atay, **Çankaya**, s. 287.

¹⁸⁹⁴ Esengil, **a.g.e.**, s. 229.

¹⁸⁹⁵ Yunus Nadi (Abalıoğlu), **Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s. 14-15.; Arıkoğlu, **a.g.e.**, s. 158-159.

zorla para toplaması toplumda rahatsızlık yaratmıştır.¹⁸⁹⁶ Çerkez Ethem ile TBMM Hükümeti arasındaki sıkıntılardan bir başkası da Çerkez kardeşlerin gelişi güzel adam toplamaları ve kendi inisiyatifiyle birlik teşkil etmesidir.¹⁸⁹⁷ Özetle Çerkez Ethem Kütahya dolaylarında neredeyse küçük bir derebeylik kurmuştur.¹⁸⁹⁸ Hal böyleyken Çerkez Ethem ve kuvvetlerine TBMM Hükümeti tarafından tahammül edilmesinin sebebi dönem itibariyle başka bir alternatif olmayışındandır.¹⁸⁹⁹

Çerkez Ethem'in teşvikiyle Yunan ordusuna karşı girişilen Gediz Taarruzu Çerkez Ethem ile TBMM Hükümeti arasındaki bağların tamamen kopmasına neden olmuş ve tam bir domino etkisi yaratmıştır. Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa görevden alınıp, İsmet (İnönü) ve Refet (Bele) Bey işbaşına getirilmiştir.¹⁹⁰⁰ Çerkez Ethem ve ağabeyi Çerkez Reşit ise Gediz'i başarısızlık olarak kabul etmemiş, bu durumun Kuva-yı Milliye'yi kaldırmak için bir bahane olarak kullanıldığını ifade etmişlerdir.¹⁹⁰¹ En nihayetinde 29 Aralık 1920 tarihinde Çerkez Ethem asi ilan edilmiş¹⁹⁰² ve Batı Cephesi Komutanlığı'nın verdiği emir doğrultusunda 30 Aralık sabahı tenkil harekâtına başlanmıştır.¹⁹⁰³ Yaklaşık bir aylık bir kovalamacanın ardından Çerkez Ethem 2 Şubat 1921 tarihinde Yunan ordusuna sığınmıştır.¹⁹⁰⁴

Aslında çok bilindik bir husus olarak kabul edilen Çerkez Ethem ve kardeşlerinin düzenli orduya geçiş sürecindeki tavırları ile TBMM Hükümeti'nin icra

¹⁸⁹⁶ Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1978, s. 243.

¹⁸⁹⁷ *Türk İstiklal Harbi...*, Cilt: 2, 3. Kısım, s. 68-69.

¹⁸⁹⁸ Lord Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çev.) Ayhan Tezel, Sander Yayınları, İstanbul, 1972, s. 385.

¹⁸⁹⁹ Güralp, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁹⁰⁰ *Türk İstiklâl Harbi...*, Cilt: IV, s. 213-226. TBMM Hükümeti ile Çerkez kardeşler arasındaki ilişkilerin gerilmeye başlamasıyla birlikte önce Bekir Sami (Günsav), ardından da Ali Fuat (Cebesoy) görevden el çekirilmiştir. Bahse konu tasarruflar, Çerkez kökenli bu iki şahsın muharebe meydanının dışına çıkarıldığı yönünde yorumlara sebep olmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: Emrah Cilasun, *Çerkes Ethem: "Bâki İlk Selam"*, Belge Yayınları, İstanbul, 2004, s. 56.; Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları (22/11/1920-2/6/1922)*, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955, s. 7.

¹⁹⁰¹ Ethem, *Anılarım*, s. 89-90.; Yunus Nadi (Abaloğlu), *Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyanlar*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, 109.

¹⁹⁰² ATASE Arşivi, İSH-11/B Kataloğu, Kutu No: 709, Gömlek No: 69, Tarih: 29.12.1336.

¹⁹⁰³ *Türk İstiklal Harbi...*, Cilt: 2, 3. Kısım, s. 93-109, 149.

¹⁹⁰⁴ Kutay, *Çerkez Ethem Dosyası*, s. 217. Kazım Özalp Çerkez Ethem ve kardeşlerinin Yunanlılar'a teslim tarihi olarak 22 Ocak 1921'i göstermiştir. Detaylı bilgi için bkz.: "*Kazım Özalp Anlatıyor*", *Yakın Tarihimiz Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 25 (16 Ağustos 1962), s. 362-365. Çerkez Ethem'in isyan ederek Yunan ordusuna iltihakı Yunan tarafında büyük ümit uyandırmıştır. Bunun iki temel sebebi vardır. İlk sebep, milli ordudan ayrılan bu kuvvet nedeniyle Milli Mücadele'nin zaafiyete uğraması ihtimali, ikincisi ise Çerkez Ethem kuvvetlerinin Yunan ordusuna destek vererek, onları takviye edeceği yönündeki beklentidir. M.Şevki Yazman, *İstiklâl Savaşı Nasıl Oldu*, Akşam Kitaphanesi, İstanbul, 1934, s. 78.

ettiği tenkil harekâtı modern gayrinizami harp konsepti açısından değerlendirildiğinde birçok ezber bozulabilir.

Bu bakımdan ilk olarak Milli Mücadele Dönemi'nin çete tipi harekâta/gerilla harbine en yakın örgütlenme biçiminin Kuva-yı Seyyare olduğunu kabul etmek gerekir. Bu gayrinizami yapılanmanın yaratıcısı konumundaki Çerkez Ethem, hatıratında her ne kadar düzenli orduya geçişi kabul etmediği yönündeki ithamları kabul etmese de,¹⁹⁰⁵ ağabeyi Tevfik Bey'in 27 Kasım 1920 tarihinde yaptığı, Kuva-yı Seyyare'yi düzenli ordu birliğine çevirmenin mümkün olmadığı; bu kuvvetlerin halihazırda efe/ağa gibi sanlar taşıyan komitacılar tarafından yönetildiği ve bu müfrezelerin başına subay konulamayacağı; gelişigüzel idare edilmeye devam edilmeyecekse, Kuva-yı Seyyare'nin hizmetine nihayet vermek gerekeceği¹⁹⁰⁶ yönündeki açıklama modern gayrinizami harp konseptiyle tamamen örtüşmektedir. Kutsal bildiği değerler adına mücadele etmiş, bu esnada yağmacılık ve intikam hislerini kimseye hesap vermeden tatmin etme hazzına ulaşmış bir gerilla grubunu disiplin altına almak kolay bir iş değildir.¹⁹⁰⁷ Bu yaklaşım, “çete” ve “efe” psikolojisinin etkili olduğu milis efradın düzenli orduya geçişten rahatsızlık duymasını daha anlaşılır kılmaktadır. Bu nedenle Çerkez Ethem ve onun gibilerin durumu açık bir isyandan çok; varlık savaşı veren, anakronik (zamana uymayan) bir örgüt biçiminin daha çağdaş, daha etkili bir yapı olan düzenli ordu önünde verdiği mücadelenin son çırpınışları olarak görmek daha doğru olacaktır.¹⁹⁰⁸

Düzenli orduya geçişi zorunlu kılan etkenlerden biri de sürekli büyüyerek kontrol edilemez hale gelen Kuva-yı Seyyare'nin olumsuz tavırları/keyfi davranışları nedeniyle gayrinizami harbin temel gereksinimi olan “halk desteği”nin zedelenmesidir. Milli Mücadele baştan sona halka dayalı bir hareket olduğu için halk desteğinin azalmasına ve TBMM Hükümeti otoritesinin sarsılmasına neden olacak tavırların önüne geçilmesi zorunluluk haline gelmiştir.

Düzenli orduya geçiş kararının verilmesinde etkili olan gerekçelerden biri başkası da Çerkez kardeşler ile düzenli ordu emrindeki subaylar arasındaki

¹⁹⁰⁵ Ethem, **Anılarım**, s. 89-90.

¹⁹⁰⁶ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 73 (Eylül 1975), Vesika No: 1574.

¹⁹⁰⁷ K.Marx, “İspanya'da Gerilla Savaşı”, **Gerilla Savaşı**, (Çev.) Kemal Yalım, Gül Ofset, İstanbul, 1992, s. 13.

¹⁹⁰⁸ Ergil, **a.g.e.**, s. 281-286.

sürtüşmelerdir. 61'inci Fırka Komutanı İzzettin Çalışlar'ın ifadesiyle, Kuva-yı Seyyare'nin muharebeye girerken de, başarılı olamadığı durumlarda muharebe alanından geri çekilirken de bilgi vermemesi nedeniyle, bunlarla birlikte muharebe eden düzenli ordu birlikleri tedirginlik yaşamaktadır.¹⁹⁰⁹ Esasen bu durum konvansiyonel ve gayrinizami birliklerin zihniyet farkına ve müşterek bir otorite kurulamamasına bağlanabilir. Çünkü gerilla harbinin temel prensibi “*asgari kayıplarla mümkün olan en ağır zayıfatı*” verdirmektir.¹⁹¹⁰ Bu nedenle Kuva-yı Seyyare'nin baskı karşısında çekilmesi gayrinizami harp konseptine uygundur; ancak bu durum düzenli ordu birliklerince etik karşılanmaz. Dolayısıyla Kuva-yı Seyyare'nin tutumu da 61'inci Fırka Komutanı İzzettin Çalışlar Bey'in tavrı da işin doğasına uygundur. Yanlış olan ise her iki kuvvetin müşterek kullanımında komuta makamının tek elde toplanması ve bu otoritenin emirlerine mutlaka uyulması gerektiği yönündeki öğretinin Çerkez kardeşlerce ihlal edilmiş olmasıdır. Çerkez kardeşler gibi deneyimli komitacıların en büyük hatalarından biri de taarruzlarını düşmanın yan ve gerilerine teksif etmesi gereken Kuva-yı Seyyare'nin Gediz'de olduğu üzere düşman kuvvetleriyle cephe hurbine girmesidir.

Ayrıca mukavemet kuvvetlerine duyulan ihtiyaç ortadan kalktıktan sonra, bu kuvvetlerin terhisi/tasfiyesi işin doğasında vardır. Düzenli orduların uymak zorunda kaldığı etik değerler ile kanunlara uyma zorunluluğu olmayan ve intikam duygularıyla hareket edebilen¹⁹¹¹ silahlı gerillalar iç politik çatışmalarda taraf olmadan veya yağma/karışıklığa meydan vermeden önce süratle tasfiye edilmelidir ki,¹⁹¹² TBMM Hükümeti'nin yaptığı da budur. Bu dönemde TBMM Hükümeti'nin bir taraftan Yunan ordusu ile mücadele ederken, diğer taraftan da baskın tarzında bir hareketle ayaklanmayı bastırma harekâtına karar vermiş olması da takdire şayan bir tutumdur.¹⁹¹³

¹⁹⁰⁹ İzzettin Çalışlar, **61. Fırka'nın Gediz ve Kütahya Muharebeleri (84 Numaralı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı)**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932, s. 18.

¹⁹¹⁰ Orlov, **Sovyet İstihbaratının Esasları**, s. 165-167.

¹⁹¹¹ Türsan, **a.g.e.**, s. 52-53.

¹⁹¹² **Özel Harp...**, s. 9. Nitekim Karadeniz Bölgesi'nde Milli Mücadele'ye önemli katkılar yapan; ancak düzenli ordunun kurulmasıyla eşkıyalığa geri dönen “*(Devrekli) Muharrem Çetesi*” mensupları, 29 Ekim 1921 tarihinde Safranbolu'da jandarma kuvvetlerince öldürülmek zorunda kalmışlardır. Detaylı bilgi için bkz.: Çiçek, “*Milli Mücadele'de Batı...*”, s. 688-689.

¹⁹¹³ Belen, **a.g.e.**, s. 273. Dönemin 61'inci Fırka Komutanı İzzettin Çalışlar Bey'in ifadesiyle; Çerkez Ethem'in tenkil harekâtı, Birinci İnönü Muharebesi'nin mütemmimi (sonucu) ve müvellididir (sebebidir). Detaylı bilgi için bkz.: İzzettin Çalışlar, **a.g.e.**, s. 82.

Cepheler arasında bir kıyaslama yapıldığında, Güney Cephesi'nde Kuva-yı Milliye birliklerinin düzenli orduyu kabullenişlerinin nispeten kolay olmasına rağmen; Batı Cephesi'nde bu sürecin daha sancılı ve uzun soluklu bir mücadeleyi gerektirmesini ise Kuva-yı Milliye mensuplarının sosyolojik yapısında aramak doğru olacaktır.

SONUÇ

Başvurulma nedeni, istifade ettiği insan kaynakları ve icra edildiği coğrafya bakımından evrensel olan gayrinizami harbin, konvansiyonel/nizami harplere oranla daha kadim bir mücadele şekli olduğuna şüphe yoktur. Ancak tarihi süreçte yalnızca gayrinizami harp uygulamalarıyla büyük çaplı ve kesin sonuçlu bir zafer kazanmanın zorluğu tecrübe edildiğinden harp tarihçileri ve gayrinizami harp teorisyenlerince konvansiyonel/nizami harp “*asıl*”; gayrinizami harp ise “*yardımcı*” unsur olarak kabul edilmiştir.

Bu genelgeçer kabule rağmen etki alanı sürekli genişleyen ve bugün dünyanın birçok bölgesinde farklı formlarda devam etmekte olan gayrinizami harbin rağbet görmesinin temel gerekçeleri zorunluluklar ve maliyetinin konvansiyonel harbe oranla çok daha düşük olmasıdır. Konvansiyonel harplerin başat aktörü olan askerler genellikle ağır silahlar, modern mühimmat ve koruyucu teçhizatla donatılmışken; gayrinizami harplerin vurucu gücünü teşkil eden gerillalar hafif silahlar ve basit teçhizatla yetinmektedir. Öyle ki bugün bir tek yeni nesil harp tayyaresinin tedarik maliyetine dünyanın herhangi bir bölgesinde bir gayrinizami harp örgütü kurulabilmektedir. Gayrinizami harbin tercih edilmesinin temel gerekçelerinden bir başkası da konvansiyonel harplerde, mücadele eden taraflar açıkça belli olmasına rağmen; gayrinizami harpte taraflardan en az birinin gizli olmasıdır. Günümüzde “*vekâlet savaşları*” olarak adlandırılan bu mücadele türünün sponsoru bilinmemekte veya bilinmesine rağmen açıkça itham edilememekte/suçlanamamaktadır. Ancak bu iki harp türünü birbiriyle kıyaslamak suretiyle aralarında bir tercihte bulunmaktan daha ziyade; gayrinizami yapılanmalara belli oranda inisiyatif tanınmak koşuluyla, her iki harp türünün eşgüdüm halinde kullanıldığı ve tek merkezden yönetildiği “*birleşik/bütünleşik*” veya güncel tabiriyle “*hibrit harp*” uygulamalarına başvurulmasının daha doğru olacağı söylenebilir.

Bu araştırmanın literatüre en büyük katkılarından biri ulusal ve uluslararası literatürden istifade edilerek gayrinizami harbin kökenleri, kapsamı ve unsurlarının belirlenmesidir. Elde edilen bulgulara göre Kıta Avrupası’nda gayrinizami harbin ilk örneklerinden biri İngiltere’de 1143 yılında patlak veren Baronların Kral’a başkaldırı olayıdır. İlk gerilla harbi ise İngiliz ve Portekiz ordusunun da desteğiyle İspanyol gerillalarının Fransız işgal ordularına karşı yürüttükleri (1808-1814) mukavemet

harekâtıdır. ABD açısından değerlendirildiğinde, kıtanın gerçek sahibi olan kızıldirililerin beyaz adama karşı verdiği gerilla harbi dışındaki en önemli gayrinizami harp uygulamasının Amerikan Bağımsızlık Harbi sırasında (1775-1783) “*bataklık tilkileri (swamp fox)*” adı verilen gerillaların İngiliz konvansiyonel birliklerine karşı verdiği mücadele olduğu söylenebilir.

Türk tarihinde ise gayrinizami harp uygulamalarının ilk örneklerinin İskitler (Sakalar) ile Persler arasında M.Ö. 512 yılında yaşanan mücadeleye kadar uzandığı söylenebilir. Bunu Hunlar ile Çinliler arasındaki mücadele takip etmiştir. Hunların harbe çeteler halinde gittikleri ve akın harekâtını başarıyla uyguladıkları bilinmektedir. Öyle ki, Hun akınlarına karşı M.Ö. 352 yılında yapımına başlanılan ve sonra Çin Seddi’ne dönüşecek olan duvarlarla, tarihte ilk defa müstahkem mevkiilerde savunma/engellerle korunma stratejisi uygulama alanı bulmuştur. Osmanlı Dönemi’nde ise gayrinizami harbin en bilindik temsilcileri talîa, mukaddimet-ül-ceyş ve pîş-dâr gibi adlarla anılan hafif süvari kuvveti hüviyetindeki “*Akıncılar*”dır. Aynı dönemde “*Kolonizatör Türk Dervişleri*”nin Osmanlı Devleti’nin büyümesinde ve İslam’ın yayılmasında icra ettiği psikolojik harp uygulamaları da son derece dikkat çekicidir. Mevcut veriler ışığında Türklerin Avrupa ve ABD’ye nazaran çok daha erken bir tarihte ve çok daha yaygın olarak gayrinizami harp faaliyetleriyle işgal ettikleri değerlendirmesinde bulunulabilir.

Tezin çalışma aralığı olan 1913-1922 yıllarına referans teşkil eden 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, Milli Mücadele Dönemi’nin bitimine kadar devam eden süreçte de Türkler gayrinizami harbin en önemli temsilcilerinden biridir. Başka bir ifadeyle, içinde bulunulan şartların da dayatmasıyla gayrinizami harp usullerini uygulayarak kurulan devletin dağılmasını önlemek amacıyla, yeniden gayrinizami harp uygulamalarına başvurmak zorunda kalmışlardır.

Araştırma esnasında, bahse konu dönemde Türk gayrinizami harp uygulamalarının öne çıkan ismi olan Teşkilât-ı Mahsusa’ya dair doğru bilinen yanlışları düzeltme ve karanlıkta kalan pek çok hususa açıklık getirme imkanı da yakalanmıştır. Bunlardan ilki Teşkilât-ı Mahsusa’nın kuruluş tarihiyle ilgilidir. Literatürdeki genel kabul Teşkilât-ı Mahsusa’nın kuruluş tarihinin 30 Kasım 1913 olduğu yönündedir. Ancak Osmanlı-İtalyan Harbi sırasında Kuzey Afrika’da İtalyanlar’a karşı mukavemet harekâtını örgütleyen “*Fedai Zabitan Grubu*” içinde

yer alan Enver, Mustafa Kemal (Atatürk), Süleyman Askeri, Kuşçubaşı Eşref ve Hacı Sami, Yakup Cemil, Nuri (Kılılgil), Halil (Kut), Fuat (Bulca) gibi isimlerin kayda değer bir kısmının sonraki yıllarda Teşkilât-ı Mahsusa bünyesinde faaliyetlerde bulunmasını yalnızca tesadüfle açıklamak güçtür. Kuzey Afrika’da, yerel aşiretleri eğitip-donatarak direniş hareketini örgütleyen bu kadro ile Teşkilât-ı Mahsusa arasında bir bağlantı olduğu kesindir; ama bu bağlantının boyutu tartışmaya açıktır. Araştırma sürecinde edinilen intiba, iştirakçilerinin Enver Bey’in etrafında kümелendiği bu yapılanmanın Teşkilât-ı Mahsusa’nın nüvesi ve öncülü olduğu yönündedir.

Yine Teşkilât-ı Mahsusa müfrezelerinin, Teşkilât-ı Mahsusa’nın “resmi” kuruluş tarihi olarak gösterilen 30 Kasım 1913 tarihinden önce faaliyette olduğu da arşiv belgeleriyle sabittir. Ayrıca bu araştırmayla Fedai Zabitan Grubu ile Teşkilât-ı Mahsusa arasına “*Şube-i Mahsusa (Özel Şube)*” konumlandırılarak, Teşkilât-ı Mahsusa’nın “hiç yoktan kurulmadığı”, Harbiye Nezareti’nde doğrudan Enver Paşa’ya bağlı olarak çalışan “*Şube-i Mahsusa’nın Teşkilât-ı Mahsusa’ya dönüştüğü*” tespitinde bulunulmuştur.

Araştırma sırasında Teşkilât-ı Mahsusa’nın teşkil gayesini ne derece gerçekleştirdiği ve başarısı da sorgulanmıştır. Edinilen intiba, örgütün en büyük başarısının Balkan Harbi’nin ikinci safhasında “*Garbi Trakya Hükümet-i Muvakkatesi*”nin kurulmasındaki rolü olduğu yönündedir. Enver Paşa’nın örtülü desteği ile Süleyman Askeri, Kuşçubaşı Eşref ve Hacı Sami, Çerkez Reşid, Fuat (Balkan) ve Cihangiroğlu İbrahim Bey gibi tanınmış Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının gayretleriyle kurulan bu geçici hükümetin varlığına 25 Ekim 1913 tarihinde son verilmiş olsa da bu süreçte kazanılan tecrübenin Birinci Cihan Harbi ve Milli Mücadele Dönemi için iyi bir laboratuvar vazifesi gördüğü gerçeği göz ardı edilemez. Nitekim Birinci Cihan Harbi’nin beklenmedik bir şekilde dört yıl gibi uzun bir süre devam etmesinin ve İtilaf Devletleri’nin maddi/manevi açıdan yıpranmasının kök nedenlerinden biri de Teşkilât-ı Mahsusa’nın harbi geniş bir coğrafyaya yayılmadaki maharetidir. Mevcut veriler ışığında, örgütün hedeflerinin tamamına ulaşamamakla birlikte; Balkan ve Birinci Cihan Harbi ile Milli Mücadele Dönemi’ne önemli katkılarda bulunduğu söylenebilir.

Araştırmada Teşkilât-ı Mahsusa'yı toplumda yaygın kanı doğrultusunda yalnızca bir istihbarat örgütü olarak tanımlamanın doğru olup-olmayacağı da sınınmıştır. Ulusal/uluslararası literatürde üzerinde mutabakat sağlanan görüşe göre modern bir istihbarat teşkilatının vazifesi; istihbarat üretmek, düşman unsurların istihbarat edinme çabalarına engel olmak ve örtülü operasyonlar düzenlemektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyetlerinin günümüz modern istihbarat teşkilatlarından beklenilenin dahi çok ötesinde olduğu söylenebilir. Türk-İslam coğrafyasını aynı çatı altında toplamayı hedefleyen örgüt, bu coğrafya üzerinde emelleri olan devletlere karşı istihbarat, psikolojik harp, gerilla harbi ve gerilla ile mücadele, dost ülke iç savunmasına yardım gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Uyguladığı teknikler yer, zaman ve hatta uygulayan kişiye göre değişmekle birlikte Teşkilât-ı Mahsusa müfrezeleri, düzenli ordu birlikleriyle işbirliği halinde veya müstakilen, kimi zaman (bir hata olarak) düşmana karşı cephe harbi verirken; kimi zaman da düşman yan ve gerilerinde sabotaj, baskın ve pusu türündeki gayrinizami harp faaliyetleriyle ön plana çıkmıştır. Bu nedenle Teşkilât-ı Mahsusa'yı bir istihbarat teşkilatı olarak tanımlamaktan ziyade; istihbarat teşkilatı ve özel kuvvetleri aynı çatı altında toplayan “*kompakt bir yapı*” ve “*erken dönem bir gayrinizami harp örgütü*” olarak kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bu dönemde dikkat çeken uygulamalardan biri de paramiliter dernekler ve gençlik örgütlenmelerine yönelik gayretlerdir. Paramiliter yapılanmaların Osmanlı coğrafyasına özgü olmadığı; Birinci Cihan Harbi öncesinde Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde de bu tipteki örgütlenmelere gidildiği bilinmektedir. Osmanlı toplumunda ise dernek kurma hak ve özgürlüğü II. Meşrutiyet Dönemi'nde elde edilmiş ve bu cemiyetlerin bilinen ilk örneğini “*Osmanlı Donanma Cemiyeti*” teşkil etmiştir. Sonraki yıllarda kurulan “*Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*” ise Balkan ve Birinci Cihan Harbi sırasında Teşkilât-ı Mahsusa'nın en büyük yardımcılarından biri olmuştur. Cemiyet, Teşkilât-ı Mahsusa müfrezelerine gönüllü kaydı yapmak, lojistik destek sağlamak ve halk yığınlarını mücadelenin bir parçası haline getirmek gibi vazifelerin yanısıra, Türk halkının verdiği haklı mücadeleyi yurtiçi/dışında duyurmak ve kamuoyu oluşturmak adına da büyük çaba sarf etmiştir.

Harbi toplumun tüm tabakalarına yaymak ve topyekûnlaştırmak adına başvurulan bir başka yöntem de paramiliter gençlik örgütlenmeleridir. Avrupalı

örneklerine kıyasla oldukça geç sayılabilecek bir tarihte hayata geçirilen gençlik yapılanmalarında özellikle “*izcilik/keşşaflık*” faaliyetlerinden yararlanmıştı. Örgütlenme ve eğitim faaliyetleri tamamlanmadan Birinci Cihan Harbi'nin çıkması nedeniyle paramiliter gençlik örgütlerinden beklenen fayda tam anlamıyla sağlanamasa da; bunlardan harp yıllarında istihbarat, keşif-gözetleme, sağlık hizmetleri ve nöbet faaliyetleri gibi cephe gerisi etkinliklerde yararlanıldığı görülmektedir.

Araştırma esnasında Kuva-yı Milliye'ye yönelik de önemli tespitlerde bulunulmuştur. Bunlardan ilki, Kuva-yı Milliye kavramının Milli Mücadele Dönemi'nden çok daha önce literatüre girmiş olduğudur. Osmanlı-Rus (1877-1878), Osmanlı-Yunan (1897) ve Balkan Harbi'nde (1912-1913) gerilla tarzı mücadele veren gönüllü sivil örgütlenmelere de bu adın verilmiş olması dikkat çekicidir. Bu durum, aynı zaruret ve ihtiyaçların, aynı müesseselerin kurulmasına sebebiyet verdiği kanaatini doğurabileceği gibi; müesseseler arasında bir devamlılıktan dem vurularak, “*Kuva-yı Milliye ruhu*”nun nesilden nesile aktarıldığı şeklinde de yorumlanabilir.

Kuva-yı Milliye'nin oluşumunda İttihat ve Terakki Cemiyeti/Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının önemli bir rol üstlendiği aşikârdır. Nitekim Kuva-yı Milliye birliklerinin teşkil şekli ve işgal edilmiş ülke topraklarını savunmak adına uyguladıkları taktikler bölgesel olarak farklılık arz etmekle birlikte, Geç Osmanlı Dönemi gayrinizami harp geleneğinin devamı niteliğindedir. Yine Kuva-yı Milliye birliklerinin bu derece çabuk örgütlenerek işgal kuvvetlerine karşı silahlı mukavemette bulunması ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gibi paramiliter yapılanmalara başvurulması da ancak Milli Mücadele Dönemi öncesinde edinilen tecrübelerle açıklanabilir. İşgal kuvvetlerine karşı bilfiil çarpışan, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ni örgütleyen, kongreleri ve en nihayetinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ni toplayan kadronun içinde önemli sayıda İttihat ve Terakki Cemiyeti, dolayısıyla bu cemiyetle içi içe geçmiş olan Teşkilât-ı Mahsusa mensubu vardır. Komitacı bir geleneğin temsilcisi olan bu kadronun İtilaf Devletleri ve onların içerideki işbirlikçilerine karşı (şartların gerektirdiği zorunlulukların da etkisiyle) mücadele yöntemi olarak gayrinizami harbi benimsemiş olması olağan karşılanmalıdır.

Kuva-yı Milliye, Milli Mücadele Dönemi'nde İtilaf Devletleri konvansiyonel birliklerine karşı "*gerilla harbi*"; tedhiş faaliyetlerinde bulunan Ermeni ve Rum azınlıklar başta olmak üzere isyan bayrağını açanlara karşı da "*kontrgerilla harbi*" vermiştir. Gerek gerilla, gerek kontrgerilla harbi hükümet çapında yürütülen "*psikolojik harp*" uygulamalarıyla desteklenmiştir. Bu dönemde dikkat çeken unsurlardan biri de Kuva-yı Milliye birliklerinin başvurduğu gayrinizami harp uygulamalarının bölgesel bazda farklılıklar arz etmesidir. Güney Cephesi'nde "*kent/şehir gerillası*" tarafından icra edilen "*meskûn mahal muharebeleri*" yoğunluktayken; Batı Cephesi'nde genellikle "*yerleşim merkezleri dışından*" icra edilen akın, baskın, pusu, sabotaj gibi "*gerilla harbi*" uygulamalarına başvurulduğu ve "*kurtarma-kaçırma harekâtı*" örnekleri sergilendiği görülmektedir. Doğu Cephesi'nde özellikle ordu destekli Milli Şûra Hükümetleri kontrolündeki milis kuvvetler tarafından Ermeni ve Gürcüler'e karşı "*gerilla harbi*" ön plana çıktığı gibi, "*Dost Ülke İç Savunmasına Yardım Harekâtı*" da icra edilmiştir. Kuzey Cephesi'nde ise özellikle Ermeni ve Rum gayrinizami harp faaliyetlerinin önlenmesine yönelik "*kontrgerilla harbi*" uygulamaları dikkat çekmektedir.

Gayrinizami harp milli seviyede planlamayı zorunlu kılan ve birçok kişi/kurumun müşterek çabasını gerektiren bir harp türü olduğundan, Milli Mücadele Dönemi'nde Kuva-yı Milliye birliklerinin cephe bazında icra ettikleri gayrinizami harp faaliyetleri TBMM Hükümeti tarafından merkezi olarak yürütülen ve ülke genelini ilgilendiren uygulamalarla da desteklenmiştir.

Milli Mücadele'nin motivasyon kaynağıysa İtilaf Devletleri'nin haksız işgalleri ve Türk halkının Anadolu'dan başka gidecek toprağı bulunmamasıdır. Bu son kalenin savunulması sırasında gayrinizami harp uygulamalarına başvurulması ise bir "*tercih değil; zorunluluk*"tur. Mondros Mütarekesi'nin getirdiği dayatmalar ve düzenli ordu birliklerinin yetersizliğine bir de halkın yıllardır süren harplerin etkisiyle içine düştüğü sıkıntılar eklenince gayrinizami harbe başvurmaktan başka çare kalmamıştır. Bu dönemde yaşananlardan hoşnut olmayan mücadeleciler bir halk ve onları örgütleme yeteneğine sahip askeri-siyasi birikime sahip politik elitin bir araya gelmesi gayrinizami harbin başlamasına yetmiştir. Bahse konu politik elitin en önemli simalarından biri de Mustafa Kemal Paşa'dır. Milli Mücadele Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişinden önce başlamış olmakla birlikte; politik hedefi

belirleyen ve yerel mukavemet öbeklerini bir araya getirerek örgütleyen kişinin Mustafa Kemal Paşa olduğuna şüphe yoktur.

Araştırma sonucunda elde edilen çarpıcı sonuçlardan biri de Milli Mücadele'nin "*halk desteği*" boyutudur. Bilindiği üzere gayrinizami harp, konvansiyonel harplere oranla daha fazla halk desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle gayrinizami harpte askerlik vazifesini icra edenler dışındaki gruplardan da istifade etmenin yolları aranmakta ve böylece mücadele toplumun tüm tabakalarına yayılarak, topyekûnlaştırılmaya çalışılmaktadır.

Milli Mücadele Dönemi halk desteği açısından değerlendirildiğinde, toplumun önemli bir kesimi herşeyini ortaya koyarken; nispeten daha küçük bir grubun çeşitli gerekçelerle silahlı mukavemete sıcak bakmadıkları ve gerekli desteği vermedikleri söylenebilir. Ancak Yunan işgal sahasının genişlemesi; milli kuvvetlerin baskısı; propaganda çalışmalarının etkisi; Kuva-yı Milliye birlikleri ve düzenli ordu birliklerince kazanılan muvaffakiyetin ardından harbin kazanılabileceği yönünde olumlu bir havanın yaratılmasıyla birlikte halkın silahlı mukavemet harekâtına daha fazla destek vermeye başladığı görülmektedir. Bu bağlamda Milli Mücadele Dönemi'nin başlangıç safhasını "*topyekûn harp değil; topyekûn harbe hazırlık dönemi*" olarak tasvir etmenin daha doğru olacağı söylenebilir. Düzenli orduya geçişle birlikte kazanılan başarının da etkisiyle toplumda oluşan birlik duygusu ve mücadele azmi Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde çıkarılan "*Tekâlif-i Milliye Emirleri*" ile bir üst kategoriye taşınmış ve Milli Mücadele Dönemi "*topyekûn harbe en yakın uygulamalardan biri*" haline gelmiştir.

Araştırma ile ortaya konulan hususlardan bir başkası da gayrinizami harbin Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne üyeliği sonrasında ABD ordu talimnameleriyle öğrenildiği şeklindeki yaklaşımın "*yanlış*"lığıdır. Avrupa ve ABD'ye nazaran çok daha erken bir tarihte gayrinizami harp faaliyetleriyle işgal etmeye başlayan, binlerce yıllık gayrinizami harp geleneğine sahip bir milletin, gayrinizami harbi 18. yüzyılda kurulan bir ülkeden öğrenmesi kronolojik olarak mümkün değildir. Ancak Türk gayrinizami harp tecrübesinin tüm boyutlarıyla ortaya çıkarılmadığı, bunca tecrübenin doktrinize edilemediği ve bu alanda yeterince "*akademik çalışma*" yapılmadığı da bir gerçektir. Oysa gayrinizami harbin

doktrinize edilmesi adına özellikle Geç Osmanlı ve Milli Mücadele Dönemi gerekli pratik ve teorik altyapıya sahiptir.

Osmanlı ordusuna kurmay subay yetiştiren Harp Akademisi'nin 20. yüzyılın başındaki müfredatının gayrinizami harp konseptine uygun olarak geri bölge müdafaası, istihbarat, propaganda, düşmanı yıpratma, ordu maneviyatını yükseltme gibi konuları kapsadığı bilinmektedir. Mustafa Kemal Paşa ve sınıf arkadaşlarının Harp Akademisi'nde öğrenciyken (1902-1905) "tâbiye" dersinde "gerilla" ve "gerillaya karşı koyma" konusunda eğitim almaları bu durumun göstergelerinden biridir. Yine Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey tarafından 1904 yılında hazırlanan ve eşkıyaya karşı hareket tarzları, çete muharebeleri, istihbarat ve istihbarata karşı koyma gibi hususları içeren "Muhafaza-i Asayişe Me'mur Zabitanın Vezaifi: Usul-i Takib-i Eşkiya ve Çete Muhârebeleri" adlı eserin 1909 yılı sonrası askeri okullarda ders kitabı olarak okutulduğu bilinmektedir. Ayrıca Sivas Kongresi tüzüğüne ek olarak hazırlanan "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilât Nizamnamesine Lâhiktir" başlıklı belge gayrinizami birliklerin teşkil şekli, vazifeleri ve ihtiyaçlarının karşılanması açısından büyük kıymet taşımaktadır. Yine ATASE Arşivi'nde bulunan ve ilk kez bu araştırma sırasında günyüzüne çıkarılan 2 Ağustos 1920 tarihli "Harb-i Sagir talimatının savunucu (sonuncu) maddesi" başlıklı arşiv belgesi de Milli Mücadele Dönemi'nde gerilla harbine dair bir talimatname hazırlanmış olduğunun göstergesidir. 13 Ekim 1921'de yayımlanan ve bir gerilla teşkilatına dair tüm detayları içeren "Akıncı Yasası" da gayrinizami harbin doktrine edilebilmesi adına erken dönem kazanımlardan biridir.

Ancak tüm bu zengin tarihi birikime rağmen, Milli Mücadele Dönemi sonrasında gayrinizami harbin doktrinize edilmesi açısından büyük çaplı bir ilerleme kaydedilememiştir. Bu araştırma ile özellikle Geç Osmanlı ve Milli Mücadele Dönemi'ne ait arşiv belgelerinin incelenmesi, gayrinizami harbin sahadaki uygulayıcıları ve bu alanda akademik anlamda çalışanlarla yapılan mülakatlar, ulusal/uluslararası arenada modern gayrinizami harp teorisinin oluşumuna katkıda bulunmuş kişilerin öğretileri ve İngiliz-Amerikan ordu talimname/yönergelerinin bir arada değerlendirilip, yorumlanmasıyla binlerce yıllık Türk gayrinizami harp geleneğinin günyüzüne çıkarılmasına ve Türk gayrinizami harp doktrininin oluşturulmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

ARSİVLER

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (A.Ü. TİTE) Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

British Documents on Foreign Affairs

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı Kartpostal Arşivi

Milli Savunma Bakanlığı (MSB) Arşivi

Türk Tarih Kurumu (TTK) Arşivi

RESMİ YAYINLAR

Amerikan Ordu Talimnameleri/Yönergeleri

United States Marine Corps, **Small Wars Manuel**, Government Printing Office, Washington, 1940.

Department of the Army Field Manuel (FM) 31-21, **Organization and Conduct of Guerilla Warfare**, United States Government Printing Office, 1951.

Department of the Army Field Manuel (FM) 21-77, **Evasion and Escape**, Headquarters, Washington, 1958.

Department of the Army Field Manuel (FM) 31-15, **Operations Against Irregular Forces**, Headquarters, Washington, 1961.

Department of the Army Field Manuel (FM) 31-21, **Guerilla Warfare and Special Forces Operations**, Headquarters, Washington, 1961.

Department of the Army Field Manuel (FM) 31-16, **Counterguerilla Operations**, Headquarters, Washington, 1963.

U.S. Marine Corps Field Manuel (FM) 90-8/MCRP 3-33A, **Counterguerilla Operations**, U.S.Government Printing Office, Washington, 1986.

U.S. Marine Corps Fleet Marine Force Referance Publication (FMFRP) 12-18, **Mao Tse-Tung on Guerilla Warfare**, Department of NAVY Headquarters, USA, 1989.

Department of Defence (DoD) Joint Publication (JP) 1-02, **Dictionary of Military and Associated Terms**, Joint Chiefs of Staff, USA, 2001.

Department of the Army Field Manuel (FM) 3-05-201, **Special Forces Unconventional Warfare**, Headquarters, Washington, 2003.

Joint Publication (JP) 3-05, **Doctrine for Special Operations**, Joint Chiefs of Staff, USA, 2003.

Department of the Army Field Manuel (FM) 3-05 (FM 100-25), **Army Special Forces Operations**, Headquarters, Washington, 2006.

Department of the Army Field Manuel (FM) 3-24 (MCWP 3-33.5), **Counterinsurgency**, Headquarters, Washington, 2006.

İngiliz Ordu Talimnameleri

Callwell, Charles Edward, **Small Wars: Their Principles and Practic**, General Staff-War Office, London, 1906.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıtları

Gizli Celse Zabıtları

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Zabıt Ceridesi

T.C. Resmi Gazete

SÜRELİ YAYINLAR

21'inci Yüzyıl Eğitim ve Toplum Dergisi

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Anıtkabir Dergisi

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi

Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Askeri Mecmua

Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Dergisi

Atatürk Haftası Armağanı Dergisi

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,

Avrasya Dosyası

Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)

Belgeler

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Bellekten

Bilge Strateji

Birey ve Toplum Dergisi

Bizim Ahıska Dergisi

Boğaziçi Üniversitesi Beşeri Bilimler Dergisi

Donanma Dergisi

Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi

Erdem Dergisi

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi
Gazi Genç Bakış Dergisi
Genç Birikim Dergisi
Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Harp Mecmuası
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
History Studies
Institute for Palestine Studies
İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri Dergisi
İRS Tarih Bilinci Dergisi
İslami Araştırmalar Merkezi (İSAM) Osmanlı Araştırmaları Dergisi
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (KAREN)
Karadeniz İncelemeleri Dergisi
Kara Harp Okulu Bilim Dergisi
Kebikeç Dergisi
Komando Dergisi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (KSÜ) Sosyal Bilimler Dergisi
Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi
Military Review
Ordu Dergisi
Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları (OAKA) Dergisi
Pamukkale Üniversitesi Belgi Dergisi
Piyade Mecmuası
Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Silahlı Kuvvetler Dergisi

Sivil Savunma Dergisi

Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi

Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Tarih Dergisi

Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar Dergisi

The Journal of Strategic Studies

Toplum ve Bilim

Toplumsal Tarih Dergisi

Toros Üniversitesi İktisadi, İdari, Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi

Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi

Türk Dünyası Tarih Dergisi

Türk Kültürü

Türk Yurdu Dergisi

Türkiye Günlüğü

Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi

Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi

Vakıflar Dergisi

Yakın Tarihimiz Dergisi

Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi

Yeni İstanbul (İstanbul) Gazetesi

Zafer Gazetesi

ANSİKLOPEDİ VE SÖZLÜKLER

Baykal, Bekir Sıtkı, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1974.

Bilgiç, A.Timur, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2012.

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, (Yay.Haz.) Aydın Sami Güneyçal, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.

Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türkî**, (Çev.) Paşa Yavuzarslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1945-1998, 2005, 2011.

KİTAPLAR

Abadan, Yavuz, **Mustafa Kemal ve Çetecilik**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1972.

Acar, Ünal, **İstihbarat**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.

Adamec, Ludwig W., **Afghanistan (1900-1923): A Diplomatic History**, University of California Press, Los Angeles, 1967.

Ağaoğlu, Samet, **Babamın Arkadaşları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

-----, **Kuva-yı Milliye Ruhu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

Ahmad, Feroz, **İttihat ve Terakki (1908-1914)**, (Çev.) Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul, 1971.

-----, **The Young Turks: The Committee of Union&Progress in Turkish Politics (1908-1914)**, Oxford University Press, Great Britain, 1969.

Ahmetbeyoğlu, Ali, **Sorularla Eski Türk Tarihi**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2014.

Akad, Mehmet Tanju, **Askeri Tarihte Stratejik Düşünce**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014.

-----, **Modern Savaşın Temel Kavramları**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011.

Akalın, Müslüm, **Urfa Kurtuluş Destanı: Milli Mücadele'de Urfa, Anılar-Belgeler**, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2008.

-----, **Milli Mücadele’de Urfa (Anılar-Belgeler)**, Özlem Kitabevi Yayınları, Urfa, 1985.

Akcan, Erol, **İttihat ve Terakki Fırkası’nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

Aker, M.Şefik, **57’nci Tümen Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006.

Akırat, Adnan, **Özel Savaş: Pentagon ve CIA Belgeleriyle**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.

Akıncı, İbrahim Ethem, **Demirci Akıncıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1978.

Aksakal, Mustafa, **Harb-i Umumi Eşiğinde: Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Aksoley, İhsan, **Teşkilât-ı Mahsusa’dan Kuva-yı Milliye’ye Kahraman Bir Türk Subayının Anıları**, (Yay.Haz.) Mehmet Hastaş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

Aksoy, A.Şerif, **İttihat ve Terakki Cemiyeti**, Nokta Kitap, İstanbul, 2008.

Akşin, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cilt: II, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

-----, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Evrim Matbaacılık, İstanbul, 1987.

Akşit, Cihangir, **Çiğiltepe: Miralay Reşat Bey (1879-1922) ve Vatan Savunmasında 27 Yıl**, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Akyol, M.Cihat, **Gayri Nizami Harp**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1970.

-----, **Kontrgerilla**, Şafak Matbaası, Ankara, 1990.

Akyüz, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975.

Albay Büjak, **1918-1922 Yunan Ordusunun Seferleri (113 Sayılı Askeri Mecmua Lâhikası)**, (Çev.) İbrahim Kemal, Askeri Matbaa, İstanbul, 1939.

Ali Orhan İlkurşun’un Anıları, (Yay.Haz.) Engin Berber, Taner Bulut, Tülay Gül, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını, İzmir, 2013.

Alpaslan, Teoman, **Öncü Kuvvacı Gazi Milis Yarbay Topal Osman Ağa**, Kamer Yayınları, İstanbul, 2015.

Ambelas, Dimitri Timoleondos, **Yeni Onbinlerin İnişi**, (Çev.) E.Çobanoğlu, Askeri Matbaa, İstanbul, 1943.

Anaç, Hilmi, “*Menderes Havzalarında Efelik ve Zeybeklik Psiko-Tarihi ve Psiko-Coğrafi Faktörler*”, **Zeybek Ateşi 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu**, (Yay.Haz.) Metin Ekici, Günver Güneş, İzmir, 2013.

Anadolu’da ve Rumeli’de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası, Cilt: I (Ulusal Kongreler), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1993.

Apak, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

-----, **Yetmişlik Bir Subayın Hâtıraları**, E.U.Basımevi, Ankara, 1957.

Aralov, Semiyon İvanoviç, **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları**, (Çev.) Hasan Âli Ediz, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1967.

Arıkoğlu, Damar, **Hatıralarım**, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1961.

Arslan, H.Çetin, **Türk Akıncı Beyleri ve Balkanların İmarına Katkıları (1300-1451)**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Artuç, Nevzat, **İttihat ve Terakki’nin İttihad-ı İslam Siyaseti Çerçevesinde İttihatçı-Senûsî İlişkileri (1908-1918)**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.

Aşıkpaşaoğlu (Aşıkpaşazade) Tarihi, (Haz. Atsız), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.

Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı’da İstihbarat, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2017.

Atabey, Figen, **Karadeniz’de Türk Donanması: Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

Ataöv, Türkkaya, **Mavi Kitaba Yanıt (Savaş Propagandası, 1914-18: İngiliz Mavi Kitaplarına Yanıt)**, İleri Yayınları, İstanbul, 2006.

Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: I, II ve III (Bugünkü Dille Yay.Haz.) Zeynep Korkmaz, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Kutlama Koordinasyon Kurulu Yayınları, Ankara, 1984.

Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri, BOA Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: 6 (1919-1920), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001.

Atatürk'ün Doğumunun Yüzüncü Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü, Ankara, 1982.

Atatürk'ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1981.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, (Der.) Hulûsi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: I-III (Açıklamalı Dizin ile), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1952, 2006.

Atay, Falih Rıfkı, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004.

-----, **Zeytindağı**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2010.

Ateş, Sanem Yamak, **Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Avcıoğlu, Doğan, **Milli Kurtuluş Tarihi**, 3. Kitap, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974.

Aybars, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, Ayraç Yayınları, Ankara, 1975.

Aybek, Selçuk, **Kurtuluş Namlunun Ucunda**, İnkılâp Kitabevi, Ankara, 2006.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam: Mustafa Kemal (1919-1922)**, Cilt: II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

Aydinel, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekatı**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

Bağdadlıoğlu, Adil, **Uzun Oluk: İstiklâl Harbi'nde Maraş**, (Yay.) Ali Rıza Pişkin, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1942.

Balcioğlu, Mustafa, **Teşkilât-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e**, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2001.

Bardakçı, Murat, **İttihadçı'nın Sandığı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Başlangıcından Bugüne Dünya Casusluk Tarihi, Cilt: 1, Artel Yayınları, İstanbul, 1974.

Bayar, Celal, **Ben de Yazdım: Milli Mücadele'ye Giriş**, Cilt: 1, 4, 5, 6, 7, 8, Medya Ofset, İstanbul, 1997.

Baykara, Tuncer, **Millî Mücadele (1918-1923)**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

Bayo, Alberto, **Gerilla Nedir**, (Çev.) Mekin Gönenç, Ant Yayınları, İstanbul, 1968.

Bayram, Mikail, **Bâciyan-ı Rûm**, Gümüş Matbaası, Konya, 1987.

Bayram, Muammer, **Alçak Yoğunluklu Çatışma (Savaş Dışı Harekât)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995.

Baysun, Abdullah Recep, **Türkistan İstiklal Hareketleri ve Enver Paşa**, (Haz.) Erol Cihangir, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.

Bayur, Yusuf Hikmet, **Atatürk Hayatı ve Eseri**, Güven Basımevi, Ankara, 1963.

-----, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Beckett, Ian F.W., **The First World War: The Essential Guide to Sources in the U.K. National Archives**, Cromwell Press, Great Britain, 2003.

Belen, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı: Askeri, Siyasi ve Sosyal Yönleriyle**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

Belge, Murat, **Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Berber, Engin, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Berkes, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, (Yay.Haz.) Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Berzeg, Sefer E., **Türkiye Kurtuluş Savaşı’nda Çerkes Göçmenleri-II**, Nart Yayıncılık, İstanbul, 1990.

Beyoğlu, Süleyman, **Milli Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa: Yayınlanmamış Bilgi ve Belgelerle**, Bengi Yayınları, İstanbul, 2009.

Bıjışkyan, P.Minas, **Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (1817-1819)**, (Çev. ve Notlar) Hrand D.Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1969.

Bıyıklıoğlu, Tefvik, **Trakya’da Milli Mücadele**, Cilt: I, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

Bıyıktay, Ömer Halis, **Mete’nin (Tatung-Fu) Çin Sındığı Savaşı**, İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul, 1935.

Bilbilik, Erol, **İşgal Örgütleri: CIA-NATO-AB**, Asyaşafak Yayınları, İstanbul, 2008.

Bilgin, Mehmet, **Teşkilât-ı Mahsusa’nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.

-----, **Rus İşgalinde Trabzon Direnişi**, Serander Basın Yayıncılık, Trabzon, 2008.

Bilgin, Süleyman vd., **Arşiv Belgelerine Göre Trabzon’da Ermeni Faaliyetleri**, Cilt: I, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2007.

Bilir, Ali, **Geçmişten Günümüze Görele**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007.

Binbaşı Vahid, **Tarihin En Mühim Harb ve Seferleri**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932.

Biondich, Mark, **The Balkans: Revolution, War&Political Violence Since 1878**, Oxford University Press, USA, 2011.

Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi: Kafkas Cephesi, 2’nci Ordu Harekatı: 1916-1918, Cilt: II, 2. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Kafkas Cephesi 3'üncü Ordu Harekâtı, Cilt: I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı (1914-1918), Cilt: VI, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978.

Bolayır, Enver, **Talat Paşa'nın Hatıraları**, Güven Yayınevi, İstanbul, 1946.

Boot, Max, **Görünmeyen Ordular: Gerilla Tarihi**, (Çev.) Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2014.

Borak, Sadi, **Atatürk'ün Özel Mektupları**, Şefik Matbaası, İstanbul, 2004.

-----, **İktidar Koltuğundan İdam Sehпасına: Yakın Tarihimize Siyasi Cinayetler ve İdamlar**, İstanbul Kitabevi, İstanbul, 1962.

Bozdağ, İsmet, **Belgeler ve Resimlerle Abdülhamid'in Hatıra Defteri**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975.

Canetti, Elias, **Kitle ve İktidar**, (Çev.) Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

Cebesoy, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953.

-----, **Moskova Hatıraları (22/11/1920-2/6/1922)**, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955.

-----, **Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Hatıraları**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1967.

Cemal Paşa, **Hatıralar**, (Haz.) Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası, 2015.

Chanda, Nayan, **Küreselleşmenin Sıradışı Öyküsü: Tacirler, Vaizler, Maceraperestler ve Savaşçılar Globalizmi Nasıl Şekillendirdiler**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014.

Clausewitz, C.V., **Savaş Üzerine**, (Çev.) H.Fahri Çeliker, Özne Yayınları, İstanbul, 1999.

Cilasun, Emrah, **Çerkes Ethem: "Bâki İlk Selam"**, Belge Yayınları, İstanbul, 2004.

Coşkun, Alev, **Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2009.

-----, **Ödemiş'te Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu: İlkurşun Savaşı**, Efe Ofset Matbaacılık, İzmir, 2014.

Çakmak, Mareşal Fevzi, **Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi**, (Yay.Haz.) Ahmet Tetik vd., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2005.

Çalışlar, İpek, **Biyografisine Sığmayan Kadın: Halide Edip**, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.

Çalışlar, İzzettin, **61. Fırka'nın Gediz ve Kütahya Muharebeleri (84 Numaralı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı)**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932.

Çapa, Mesut, **Pontus Meselesi: Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993.

Çavdar, Tevfik, **Milli Mücadele'ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm**, Cilt: I, Çağdaş Matbaacılık, İstanbul, 2001.

Çay, Abdülhalûk M.; Yaşar Kalafat, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvayı Milliye Hareketleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1990.

Çeliktepe, Atilla, **Teşkilât-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu**, IQ Yayınları, İstanbul, 2002.

Çerkez Ethem, **Anılarım**, Berfin Yayınları, İstanbul, 1994.

-----, **Çerkes Ethem'in Anıları**, Güniz Basımevi, İstanbul, 1962.

Çetin, Hikmet, **Dr. Bahattin Şakir: İttihat ve Terakki'den Teşkilatı Mahsusa'ya Bir Türk Jakobeni**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004.

Çolak, İbrahim, **Milli Mücadele Esnasında Kuvâ-yı Seyyare Kumandanlığına Ait Hatıratım**, (Yay.Haz.) Orhan Hülagü, Emre Yayınları, İstanbul, 1996.

Çöklü, Şenol, **I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Asker Alma Usulleri (Ahz-ı Asker)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

Çukurova, Bülent, **Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları**, Ardıç Yayınları, Ankara, 1994.

Danişment, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Cilt: 4, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1961.

Dayı, Sinever Esin, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Erzurum, 2013.

Değer, M.Emin, **CIA Kontr-Gerilla ve Türkiye**, Çağ Matbaası, Ankara, 1979.

Denk, Nevzat, **Geçmişte ve 21'inci Yüzyılda Savaşlar, Stratejiler ve Stratejler**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2002.

Denker, Arif Cemil, **Birinci Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa**, Arma Yayınları, İstanbul, 1997.

Dixon, Tuğg. Aubrey; Otto Heilbrunn, **Komünist Gerilla Savaşları**, (Çev.) Alâattin Haydaroğlu, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1968.

Doğanay, Rahmi, **Milli Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.

Domenach, Jean Marie, **Politika ve Propaganda**, (Çev.) Tahsin Yücel, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1969.

Dural, Halil, **Bize Derler Çakırca: 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler**, (Yay.Haz.) Sabri Yetkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Duran, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

Duru, Orhan, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.

Efe, Ahmet, **Efsaneden Gerçeğe Kuşçubaşı Eşref**, Bengi Yayınları, İstanbul, 2007.

Elsasser, Jürgen, **Batılı Gizli Servislerden IŞİD'e Giden Yol**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015.

Endres, Franz Carl, **Türkiye 1916**, (Yay.Haz.) Gürsel Köksal, Yorum Matbaası, Ankara, 1994.

Ener, Kasım, **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi**, San Matbaası, Ankara, 1970.

Ener, Suat, **Türk İstiklâl Harbinin Ana Hatları**, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1937.

Engin, Vahdettin, **Hamidiye Alayları ve Hüseyin Paşa**, Sebahattin Yıldız Vakfı Yayınları, İstanbul, 2018.

Erden, Ali Fuat, **I. Cihan Harbi'nde 4'üncü Ordu Mücmel Tarihçesi**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1948.

-----, **Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003.

-----, **Paris'ten Tih Sahrası'na**, Ulus Basımevi, Ankara, 1949.

Erdoğan, Fahrettin, **Türk Ellerinde Hatıralarım**, Mevsimsiz Yayınları, Ankara, 2007.

Erensu, Mükerrerem vd., **Gayri Nizami Harp**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1968.

Ergil, Doğu, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi**, Çağ Matbaası, Ankara, 1981.

Erickson, Edward J., **Büyük Hezimet: Balkan Harpleri'nde Osmanlı Ordusu**, (Çev.) Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

-----, **Defeat in Detail: The Ottoman Army in Balkans (1912-1913)**, Praeger Publishers, USA, 2003.

-----, **Ottomans and Armenians: A Study in Counterinsurgency**, Palgrave Macmillan, USA, 2013.

Erikan, Celâl, **Kurtuluş Savaşı Tarihi**, (Haz.) Rıdvan Akın, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014.

Erkan, Hamza Osman, **Bir Avuç Kahraman**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1946.

Er-Reyyis, Riyad N., **Osmanlı'nın Çöküş Döneminde Arap Casusları**, (Çev.) D.Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2006.

Ertuna, Hamdi, **1911-1912 Osmanlı İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984.

Ertürk, Selahattin, **Propaganda ve Beşinci Kolun İkinci Dünya Harbinde Oynadığı Roller**, Genelkurmay 1. No. Basımevi, Ankara, 1951.

Esatlı, Mustafa Ragıp, **İttihat ve Terakki**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1956.

Esengil, Kenan, **Milli Mücadele’de İç Ayaklanmalar**, Ağrı Yayınları, İstanbul, 1975.

Eslen, Nejat, **Tarih Boyu Savaş ve Strateji**, Q-Matris, İstanbul, 2003.

Eyicil, Ahmet, **Yakın Çağda Kahramanmaraş**, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2009.

-----, **Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Liderlerinden Doktor Nâzım Bey (1872-1926)**, Gün Yayıncılık, Ankara, 2004.

Fischer, Fritz, **Germany’s Aims in the First World War**, W.W.Norton Publishing, Newyork, 1967.

Fransız Kumandanlarından Abadi, **Türk Verdünü Gaziantep**, (Çev.) Kur.Yzb. Necmettin, Gaziyurt Matbaası, Gaziantep, 1999.

Fortna, Benjamin C., **Kuşçubaşı Eşref: Efsane Teşkilat-ı Mahsusa Subayının Hayatı**, (Çev.) Selçuk Uygur, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

Galula, David **Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice**, Praeger Publishers, USA, 1964.

Gasson, Herbert N., **Propaganda ve İlâncılık San’atı Nedir?**, (Çev.) Muallim Mubahat, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1930.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa, **Anılar: Sergüzeşt-i Hayatım’ın Cild-i Evveli**, (Yay.Haz.) Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

Geçmişten Günümüze Türk-Afgan İlişkileri, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2009.

General Ludendorff, **Der totale Krieg (Topyekûn Harb)**, (Çev.) Hikmet Tuna, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.

Gerilla Harbi: Mao Tse-Tung, Che Guevara, (Çev.) Can Yücel, Payel Yayınevi, İstanbul, 1967.

Giap, Vo-Nguyen, **Halk Savaşı, Halk Ordusu**, (Çev.) Muzafffer Ardos, Sol Yayınları-Başnur Matbaası, Ankara, 1968.

Giresun'da Kuva-yı Milliye, Giresun Valiliği Yayınları, Giresun, 1999.

Girgin, Kemal, **Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye**, Okumuş Adam Kitapçılık ve Eğitim Hizmetleri, İstanbul, 2003.

Goloğlu, Mahmut, **Anadolu'nun Milli Devleti Pontos**, Kalite Matbaası, Ankara, 1973.

-----, **Milli Mücadele Tarihi-II: Sivas Kongresi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

-----, **Üçüncü Meşrutiyet (1920)**, Başnur Matbaası, Ankara, 1970.

Goltz, Colmar Von Der, **Milleti Müsellâha (Silahlanmış Millet)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1970.

Gökdemir, Ahmet Ender, **Cenub-i Garbi Kafkas Cumhuriyeti**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.

Gökdemir, Orhan, **Pike: Bir Polis Şefinin Kısa Tarihi**, Kitap Matbaası, İstanbul, 2001.

Görgülü, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922): Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Görüryılmaz, Mustafa, **Türk Kafkas İslam Ordusu ve Ermeniler (1918)**, Korza Yayıncılık, Ankara, 2009.

Greene, Robert; Elffers, Joost, **33 Stratejide Savaş**, (Çev.) Fusun Doruker, Altın Kitaplar, İstanbul, 2007.

Greene, T.N., **Gerilla ve Gerillaya Karşı Savaş**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

Guevara, Ernesto (Che), **Guerrilla Warfare**, University of Nebraska Press, Newyork, 1998.

Gücüyener, Nuri, **Topyekûn Savunma ve Organizasyonu**, Yeni Matbaa, Ankara, 1954.

Güler, Ali, **Karamanlı Sarı Paşa**, Karaman Belediyesi Kültür Yayınları, Karaman, 2008.

Günay, Nejla, **Zoraki İttifaktan Yol Ayrımına İttihat-Terakki ve Ermeniler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

Gündağ, Nevzat, **1913 Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1987.

Güngör, M.Birol, **Antep Harbi**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Günsav, Bekir Sami, **Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, (Haz.) Muhittin Ünal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.

Günsev, Mesut, **Birinci Dünya Savaşı'ndan Körfez Savaşı'na Savaş Aldatmaları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998.

Güralp, Şerif, **İstiklâl Savaşının İç Yüzü**, Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1958.

Gürsoy, Barış, **Soğuk Savaştan Günümüze Asimetrik Tehdit**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Gürsoy, Enver, **Enver Paşa'nın Sürgünü: İttihatçı İslam Birliği ve Livâ el-İslam Dergisi**, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2007.

Güven, Zühtü, **Anzavur İsyanı**, Aydınlık Matbaası, İstanbul, 1948.

Güvenç, Nusret, **Cumhuriyetin 50. Yılında İzciliğimiz**, Şereflikoçhisar Yatılı Bölge Okulu Basımevi, Ankara, 1974.

Hammes, Thomas X., **The Sling and The Stone: On War in the 21st Century**, Zenith Press, Minneapolis, 2004.

Harp Akademileri Tarihçesi (1848-1991), Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1991.

Harp Okulu Tarihçesi (1834-1845), Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1945.

Hart, B.H.Liddell, **Avrupa'nın Savunması**, (Çev.) Celil Gürkan, E.U. Basımevi, Ankara, 1954.

-----, **Strateji Dolaylı Tutum**, (Çev.) Cemal Enginsoy, ASAM Yayınları, Ankara, 2002.

Haşimoğlu, Yasin, **Hatıralar**, (Haz.) Süreyya Şehidoğlu, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1979.

-----, **Oltu Şûra Hükümeti'nin Ermeni Mücadelesi**, (Yay.Haz.) Erdal Aydoğan, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara, 2005.

Hayta, Necdet; Birbudak, Togay Seçkin, **Balkan Savaşları'nda Edirne**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2010.

Hayta, Necdet, **Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvîr-i Efkâr Gazetesi (1278/1862-1286/1869)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

Heilbrunn, Otto, **Düşman Gerisinde Harp**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1974.

Hiçyılmaz, Ergun, **Osmanlıdan Cumhuriyete Gizli Teşkilâtlar**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

Hobsbawn, Eric J., **Haydutlar**, (Çev.) Fatma Taşkent, Logos Yayıncılık, İstanbul, 1990.

Hooton, E.R., **Prelude to The First World War: The Balkan Wars (1912-1913)**, Fonthill Media Limited, England, 2014.

İbrahim Temo, **İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları**, Arba Yayınları, İstanbul, 1987.

İğdemir, Uluğ, **Sivas Kongresi Tutanakları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969.

İkbal, Muhammed, **Doğu'dan Esintiler: Hayatı, Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler**, (Naşir) N. Ahmed Asrar, Tisamat Basım Yayım, İstanbul, 1988.

İlgürel, Mücteba, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999.

İlhan, Suat, **Harp Yönetimi ve Atatürk**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1987.

İlseven, Ferit, **Kontgerilla Teorisi**, Cilt: I, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008.

İlter, Erdal, **Milli İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi**, MİT Müsteşarlığı, Ankara, 2002.

İnan, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1959.

İstiklâl Harbi'nde Demirci Akıncıları (Gerilla), (Der.) Baki Vandemir, Askeri Matbaa, İstanbul, 1936.

İştîp, Hakkı, **Gerilla: Çete Muharebeleri**, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1949.

Jabotinsky, Vladimir, **Türkiye ve Savaş**, (Çev.) Zehra Tapunç, Gerekli Kitap, İstanbul, 2007.

Jaeschke, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev.) Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971.

Jelavich, Barbara, **History of Balkans: Twentieth Century**, Cambridge University Press, USA, 1983.

Kahraman, Âtîf, **Osmanlı Devleti'nde Spor**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu, Kahramanmaraş Belediyesi, 1986.

Kandemir, Feridun, **İstiklâl Savaşında Bozguncular ve Casuslar**, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1964.

-----, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay**, Sinan Matbaası, İstanbul, 1965.

Kansu, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.

Kaptan, Saim, **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara, 1993.

Karabekir, Kâzım, **Gizli Harp: İstihbarat**, (Yay.Haz.) Emrullah Tekin, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.

-----, **Günlükler (1906-1948)**, Cilt: 1, (Haz.) Yücel Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

-----, **İstiklâl Harbimiz**, (Yay.) Tahsin Demiray, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969.

-----, **İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909): Neden Kuruldu, Nasıl Kuruldu, Nasıl İdare Olundu**, (Yay.) Faruk Özerengin, Emel Özerengin, TÜRDAV Ofset Tesisleri, İstanbul, 1982.

Karaköse, Nejdet, **Afrika Grupları Komutanı, Kafkas İslam Ordusu Komutanı, Sütlüce Fabrikasının Sahibi Nuri Paşa (Killigil)**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2012.

Kayabalı, İsmail; Cemender Arslanoğlu, **Propagandanın Sosyo-Psikolojik Temelleri**, Ankara, 1983.

Keegan, John, **Savaş Sanatı Tarihi**, (Çev.) Füsün Doruker, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1995.

Keleşyılmaz, Vahdet, **Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindisyan Misyonu (1914-1918)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

Keser, Ulvi, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Kesimli, Hulûsi, **Psikolojik Harb (197, 198 Sayılı Ordu Dergisi Eki)**, Kara Kuvvetleri Komutanlığı İstanbul Askeri Basımevi, İstanbul, 1961.

Kılıç, Sezen, **Türk-Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e Kadar)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

Kırzioğlu, M.Fahrettin, **Kars'ın Son Kurtuluşu'nun 40. Yıldönümü Dolayısıyla: Milli Mücadelede Kars**, I. Kitap, Hamle Matbaası, İstanbul, 1960.

-----, **100. Yıldönümü Dolayısıyla 1855 Kars Zaferi**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1955.

-----, **Kazım Karabekir**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Kıvılcımlı, Hikmet, **Halk Savaşının Planları**, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul, [t.y.]

Kili, Suna, **Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981.

Kitsikis, Dimitri, **Yunan Propagandası**, (Çev.) Hakkı Devrim, Kaynak Kitapları, İstanbul, 1974.

Klein, Janet, **Hamidiye Alayları: İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri**, (Çev.) Renan Akman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

-----, **The Margins of Empire: Kurdish Militias in the Ottoman Tribal Zone**, Stanford University Press, California, 2011.

Kocabaş, Süleyman, **Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi**, Bayrak Yayıncılık-Matbaacılık, İstanbul, 1984.

-----, **Avrupa Türkiye'sinin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm**, Vatan Yayınları, İstanbul, 1986.

Kocahanoğlu, Osman Selim, **İttihat ve Terakki'nin Yüce Divan Sorgulaması: Meclis-i Mebusan Beşinci Şube Tahkikatı-1918**, Temel Yayınları, İstanbul, 2017.

Koç, Kemalettin, **Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2010.

Koloğlu, Orhan, **Curnalcilikten Teşkilatı Mahsusa'ya**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013.

Komando Birlikleri Tarihi, [y.y.], Ankara, 1975.

Komitacı BJK'nin Kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları, (Yay.Haz.) Turgut Gürer, Gürer Yayınları, İstanbul, 2008.

Köprülü, Fuad, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Köseoğlu, Erol, **Türk Edebiyatı ve I. Dünya Savaşı 1914-1918: Propagandanan Milli Kimlik İnşasına**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Köstüklü, Nuri, **Milli Mücadelede Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.

Kumkale, Tahir Tamer, **Psikolojik Savaş: Küresel İşgal**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2007.

Kurat, Akdes Nimet, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Bulunan Alman Generallerin Raporları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966.

-----, **Türkiye ve Rusya: XVII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Kurs Notları: Topyekûn Harp, Topyekûn Savunma (Müsvedde Halinde), (Haz.) Kemalettin Çelan, Kaya Berker, Kardeş Matbaası, Ankara, 1963.

Kurt, Yılmaz, **Pontus Meselesi**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1995.

Kurtcephe, İsrail; Balcıoğlu, Mustafa, **Kara Harp Okulu Tarihi**, Kara Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1991.

Kurtuluş Savaşı’nda İçel (Mersin), (Haz.) “*Kurtuluş Savaşında İÇEL*” Tarihini Yazma Komitesi, Baha Matbaası, İstanbul, 1971.

Kutay, Cemal, **Ana-Vatan’da Son Beş Osmanlı Türk’ü**, Tarih Yayınları, İstanbul, 1962.

-----, **Birinci Dünya Harbi’nde Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber’de Türk Cengi**, İstanbul, Ercan Matbaası, 1962.

-----, **Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi**, Cilt: 11, Alioğlu Yayınevi, İstanbul, [t.y.]

-----, **Çerkes Etem Hadisesi: Kendi Hatıralarıyla**, Türkiye Ticaret Matbaası, İstanbul, 1955.

-----, **Çerkez Ethem Dosyası**, Cilt: 1 ve 2, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1990.

Küçüköğlü, Bayram, **Milli Mücadeleden Günümüze Silahsız Terör: Propaganda**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Laqueur, Walter, “*Gerilla Hakkında Oniki Tez*”, **Günümüzde Gerilla ve Terörizm: Şiddet Yoluyla Politika**, (Naşir) Rolf Tophoven, (Çev.) Eşref Bengi Özbilen, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1993.

Lawrence, Thomas Edward, **Bilgeliğin Yedi Direği: Bir Casusun Anıları**, Rey Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Leskovikli Mehmet Rauf, **İttihat ve Terakki Ne İdi**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev.) Boğaç Babür Tuna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2014.

Lord Kinross, **Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, (Çev.) Ayhan Tezel, Sander Yayınları, İstanbul, 1972.

Lüdke, Tilman, **Jihad Made in Germany: Ottoman and German Propaganda and Intelligence Operations in the First World War**, LIT Verlag Publishing, Germany, 2005.

Martı, Metin, **İlk Türk Komitacı Fuat Balkan'ın Hatıraları**, Arma Yayınları, İstanbul, 1998.

Marx, Karl, **Fransa'da Sınıf Savaşları (1848-1850)**, (Çev.) Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1976.

McCarthy, Justin, **Kim Başlattı**, (Çev.) Sedat İşçi, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2003.

McMeekin, Sean, **The Ottoman End Game: War, Revolution, and The Making of The Modern Middle East (1908-1923)**, Penguin Press, New York, 2015.

Meeker, Michael E., **İmparatorluktan Gelen Bir Ulus: Türk Modernitesi ve Doğu Karadeniz'de Osmanlı Mirası**, (Çev.) Tutku Vardağlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Megret, Maurice, **Psikolojik Savaş**, (Çev.) Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972.

Mehmet Kenan, **Büyük Harpte İran Cephesi, (Osmanlıca Metin)**, Cilt: 1 ve 2, Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği Ankara Matbaası, Ankara, 1928.

Mengli, Muhammed B., **Kitabü't-Tedbirati's-Sultaniyye Fi Siyaseti's-Sına'Ati'l-Harbiyye: Harp Sanatı Taktikleri**, (Yay.Haz.) Süleyman Aydüz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

Merdanoğlu, Hüsnü, **Ulusal Kurtuluş Süreci ve Kuvayı Milliye**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2006.

Mintslov, Sergei Rudolphovich, **Rus İşgal Komutanı S.P. Mimitslov'un Trabzon Günlüğü**, (Çev.) Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2008.

Mumcu, Uğur, **Kontrgerilla Öğretileri: Bütün Yazıları-8**, UM:AG Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.

Musullu Abdülhâdi'nin İzinde: Bozgun dan Zafere, (Yay.Haz.) Esat Arslan, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2005.

Müderrişoğlu, Alptekin, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013.

Mütercimler, Erol, **Geleceği Yönetmek ve Kazanmak İçin Stratejik Düşünme**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Neiberg, Michael S., **Warfare in World History (Dünya Tarihinde Savaş)**, (Çev.) Mehmet Tanju Akad, (Yay.Haz.) Özgür Bircan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.

Okur, Mehmet, **Milli Mücadele'de Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik İngiliz Faaliyetleri**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2006.

Okutan, M.Çağatay, **Bozkurt'tan Kur'an'a Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Onuş, Sinan, **Teşkilât-ı Mahsusa'dan Kurtuluş Savaşı'na Kızılca Kıyamet: Alb. Ali Rıza Bey ve Yzb. Fuat Bey'in Günlükleri**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015.

Orbay, Rauf, **Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım**, Cilt: I, Emre Yayınları, İstanbul, 1993.

-----, **Siyasi Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005.

Orlov, Alexander, **İstihbarat ve Gerilla Harbi El Kitabı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964.

-----, **Sovyet İstihbaratının Esasları**, (Çev.) Sabahattin Savaşman, [y.y.], [y.yeri y.], [t.y.].

Ortaylı, İlber, **İmparatorluğun Son Nefesi: Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet**, Timaş, İstanbul, 2014.

Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 2007.

Ödemişli Bir Özgürlük Savaşçısının Kaleminden İlkurşun ve Sonrası: Ali Orhan İlkurşun'un Anıları, (Yay.Haz.) Engin Berber vd., Ödemiş Belediyesi, Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayınları, İzmir, 2013.

Öke, Mim Kemal, **Saraydaki Casus: Gizli Belgelerle Abdülhamid Devri ve İngiliz Ajanı Yahudi Vambery**, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1991.

-----, **Ömer Fevzi Mardin: Gazi ve Sufi**, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2009.

-----, **Güney Asya Müslümanları'nın İstiklâl Davası ve Türk Milli Mücadelesi**, Semih Ofset, Ankara, 1988.

Nicolai, Walter, **Birinci Dünya Savaşında Alman İstihbaratı**, (Çev.) Emrullah Tekin, Berikan Yayınları, Ankara, 2001.

Öymen, Onur, **Bir Propaganda Silahı Olarak Basın: Dünyada ve Türkiye'de Sansür, Baskı ve Yönlendirme**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014.

Özalp, Kazım, **Milli Mücadele (1919-1922)**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Özdağ, Muzaffer, **Örtülü İstila ve Psikolojik Savaş: Toplu Eserler-3**, (Der.) Çetin Güney, Avrasya-Bir Vakfı ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

-----, **Stratejik Düşüncenin Sivil ve Askeri Hayatta Kullanılması**, Avrasya-Bir Vakfı ASAM Yayınları, Ankara, 2000.

Özdal, Ahmet, **Türklerin Savaş Sanatı: Aldatıcı Taktikler&Farklılaşan Stratejiler**, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Özdemir, Ali Ulvi, **Milli Mücadele Döneminde Devlet-Toplum İlişkisi ve Çeteciliğin Niteliği Üzerine**, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2018.

Özdemir, Zekeriya, **Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleeri**, Kanomat Ltd.Şti., Ankara, 2001.

Özder, Mustafa Adil, **Kurtuluşunun 50'nci Yılı Dolayısıyla Artvin ve Çevresi**, Artvin Turizm ve Tanıtma Derneği Yayınları, Ankara, 1971.

Özel Harp (Gayri Nizami Harekât-Gayri Nizami Harekâta Karşı Koyma-Psikolojik Harekât), Kara Harp Akademisi Yayını, İstanbul, [t.y.].

Özel, Sabahattin, **Milli Mücadelede Trabzon**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Özgül, M.Cemil, **Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989.

Özkan, Tuncay, **MİT'in Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.

Öztoprak, İzzet, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını (Mayıs 1919-Temmuz 1921)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981.

Özünlü, Emine Erdoğan, Kayapınar, Ayşe, **1472 ve 1560 Tarihli Akıncı Defterleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.

Özyanar, Mustafa, **Gayrinizami Harp Harekâtı**, Kara Harp Akademisi Yayınları, İstanbul, 1971.

Özyüksel, Murat, **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları**, Arba Yayınları, İstanbul, 1988.

Paksoy, İrfan, **Cihan Harbi: Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2018.

Pallis, Alexander Anastasius, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, (Çev.) Orhan Azizoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.

Parker, Geoffrey, **The Cambridge History of Warfare (Cambridge Savaş Tarihi)**, (Çev.) Füsun Tayanç-Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Parlar, Suat, **Kontrgerilla Kıskaçında Türkiye**, Mephisto Yayınları, İstanbul, 2006.

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016.

Pehlivanlı, Hamit, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tedkik Heyeti Amirlikleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993.

Peker, Nurettin, **İstiklâl Savaşı: Resim ve Vesikalarla İnebolu-Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı**, Gün Basımevi, İstanbul, 1955.

Piao, Lin, **Yaşasın Halk Savaşının Zaferi**, (Çev.) Süleyman Ege, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1968.

Polat, Nazım H., **Müdafâa-i Milliye Cemiyeti**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Pomeroy, William, **Marksiizm'de Gerilla Savaşı**, (Çev.) Mümtaz Yavuz, Evren Yayınları, İstanbul, 1976.

Powell, Baden, **Erkek Çocuklar İçin İzcilik**, (Çev.) Ahmet E.Uysal, Nezihi Erkol, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964.

Ramsaur, Ernest Edmonson, **Genç Türkler ve İttihat Terakki: 1908 İhtilalinin Hazırlık Dönemi**, (Çev.) Hacasan Yüncü, Kayıhan Yayınevi, İstanbul, 2001.

Reid, James J., **Crisis of the Ottoman Empire: Prelude to Collapse (1839-1878)**, Franz Steiner Verlag Stuttgart, Germany, 2000.

Resneli Niyazi, **Balkanlarda Bir Gerillacı: Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey'in Anıları**, (Bugünkü Dile Çev.) İhsan Ilgar, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975.

Riess, Curt, **Casuslar Savaşı (1932-1942)**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005.

-----, **Topyekûn Casusluk**, (Çev.) Bedia Avunduk Arda, Gürsoy Basımevi, Ankara, 1958.

Sakallı, Bayram, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi: Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Salıçık, Selahattin, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etniki Eterya**, Kitapçılık Ticaret, İstanbul, 1968.

Sander, Oral, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1993.

Sanders, Liman Von, **Türkiye’de Beş Yıl**, (Çev.) M.Şevki Yazman, Burçak Yayınları, İstanbul, 1968.

Sandwith, Humphrey, **A Narrative of the Siege of Kars: And of the Six Months’ Resistance by the Turkish Garrison Under General Williams to the Russian Army: Together with a Narrative of travels and Advantures in Armenia and Lazistan; with Remarsk on the Present State of Turkey**, J.Murray, London, 1856.

Sandwith, Humphrey; Mustafa Zarifi Paşa, Karl Marx, **1855 Kars Kuşatmasının Öyküsü**, (Çev.) Hamit Zafer Kars, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2017.

Saral, Ahmet Hulki, **Ermeni Meselesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1970.

Saral, Hulki; Tosun Saral, **Vatan Nasıl Kurtuldu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1970.

Saray, Mehmet, **Afganistan ve Türkler**, ASAM, Ankara, 2002.

Sarihan, Zeki, **Çerkez Ethem’in İhaneti**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.

Sarıkoynucu, Ali, **Milli Mücadele’de Zonguldak ve Havalisi**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

-----, **Milli Mücadelede Din Adamları**, Cilt: II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

Sarınay, Yusuf, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994.

Sarısamam, Sadık, **Birinci Dünya Savaşı’nda Türk Cephelelerinde Beyannamelerle Psikolojik Harp**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 1999.

Seferden Sefere: Piyade Albay M.Hilmi Engin’in Balkan, 1. Dünya ve Kurtuluş Savaşı Anıları, (Haz.) Sebahattin Engin, Kömen Yayınları, Konya, 2007.

Selek, Sabahattin, **Milli Mücadele-I: Anadolu İhtilali**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1976.

-----, **Milli Mücadele-II: İstiklâl Harbi**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1976.

Selvi, Haluk, **Milli Mücadele’de İlk İşgaller, İlk Direnişler**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.

Senger, Harro Von, **Savaş Hileleri: Stratejiler**, (Çev.) Mekin Özbalta, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1995.

Shaw, Stanford J., Shaw, Ezel Kural, **History of the Ottoman Empire and Modern Turkey**, Volume: II (Reform, Revolution, and Public: The Rise of Modern Turkey (1808-1975), Cambridge University Press, USA, 1977.

Sırrı, Selim, **Beden Terbiyesi Oyun-Jimnastik-Spor**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.

Steinhaus, Kurt, **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, Cilt: I, (Çev.) Necdet Sander, Yeni Gün Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Sofuoğlu, Adnan, **Kuva-yı Milliye Dönemi’nde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

Solmaz, Gürsoy, **Deli Halid Paşa**, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996.

Sonyel, Salahi R., **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi’nin Türkiye’deki Eylemleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

Sorgun, Taylan, **İttihat ve Terakki’den Cumhuriyet’e Bitmeyen Savaş: Halil Paşa**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003.

Soysal, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları**, Cilt: I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

Stoddard, Philip H., **Teşkilât-ı Mahsusa**, (Çev.) Tansel Demirel, Arba Yayınları, İstanbul, 1993.

Stone, Norman, **Türkiye: Kısa Bir Tarih**, (Çev.) Orhan İsyen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

Sübaşı, Yakup Şevki, **Bir Komutan’dan Anılar**, (Yaz.) Sadık Atak, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977.

Süsoy, Eyüp Sabri, **Eşkiya Muharebeleri ve Mağara Aramaları**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1944.

Süvari Yüzbaşı Ahmed, **Türk İstiklâl Harbi Başında Milli Mücadele**, (Yay.) İsmail Aka vd., Akademi Kitabevi, İzmir, 1993.

Şahin, Mustafa, **Hasan Tahsin Uzer'in Hayatı, İdari ve Siyasi Faaliyetleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

Şakir, Ziya, **Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik**, Çatı Yayıncılık, İstanbul, 2007.

-----, **Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talat, Enver, Cemal Paşalar**, Anadolu Türk Kitap Deposu, İstanbul, 1943.

Şapolyo, Enver Behnan, **Kuvayı Milliye Tarihi: Gerilla**, Yıldız Matbaacılık, Ankara, 1957.

Şıvgın, Hale, **Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1989.

Şimşek, Erdal, **Türkiye'de İstihbarat Savaşları ve MİT**, Destek Yayınevi, İstanbul, 2012.

Şimşek, Nurettin, **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askeri Bey**, Altınordu Yayınları, Ankara, 2018.

Tacan, Necati, **Akıncılar ve Mehmet II., Bayazıt II. Zamanlarında Akınlar (102 Sayılı Askeri Mecmua Lâhikasıdır)**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1936.

Taçalan, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken: Hasan Tahsin**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Taçalan, Nurdoğan; Turgut Etingü, **Suikastler ve Ayaklanmalar Tarihi**, Milliyet Yayınları, Garanti Matbaası, İstanbul, 1973.

Tanör, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

Tansel, Selâhattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt: III, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.

Tansu, Samih Nafiz, **İki Devrin Perde Arkası**, (Anlatan) Hüsametdin Ertürk, Pınar Yayınevi, İstanbul, 1964.

-----, **İttihat ve Terakki: Ya Devlet Başa, Ya Kuzgun Leşe**, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2016.

Tarhan, Nevzat, **Psikolojik Savaş: Gri Propaganda**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

Tarihi Hakikatler (İbrahim Arvas'ın Hatıratı), Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1964.

Tarihte Türk-Rus İlişkileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975.

Taşkıran, Cemalettin, **Milli Mücadele'de Kazım Karabekir Paşa**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

Tekeli, İlhan, Selim İlkin, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

Tetik, Ahmet, **Teşkilât-ı Mahsusa (Um r-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi (1914-1916)**, Cilt: I, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014.

-----, **Teşkilat-ı Mahsusa (Um r-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi (1917)**, Cilt: II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Tevetoğlu, Fethi, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

-----, **Ömer Naci**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.

Tezer, Şükrü, **Atatürk' n Hatıra Defteri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

Topallı, Osman Fikri, **Müdafaa-i Hukuk ve İstikl l Harbi Tarihlerinde Giresun: Milli Mücadele Günlerinden İzler, Notlar, İntibalar**, (Haz.) Veysel Usta, Mustafa  ulfaz, Serander Yayınevi, Trabzon, 2017.

Toros, Taha, **Atatürk' n Adana Seyahatleri**, Seyhan Basımevi, Adana, 1939.

Toy, Erol, **Türk Gerilla Tarihi**, Yaz Yayınları, İstanbul, 2000.

Tse-Tung, Mao, **Selected Military Writings of Mao Tse-Tung**, Foreign Language Press, Peking, 1963.

Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, Cilt: 2, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

-----, **Türkiye’de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, Cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Tunçay, Mete, **T.C.’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

-----, **Türkiye’de Sol Akımlar**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1978.

Turan, Mustafa, **Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

Turan, Osman, **Türk Cihan Harbi Mefkûresi**, Cilt: I-II, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1978.

Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi: Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.

Turhan, Seyfettin, **Atatürk’te Konular Ansiklopedisi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.

Turhan, Talat, **Çeteleşme: Kontrgerilla, Gladio, Susurluk**, Akyüz Yayıncılık, İstanbul, 1999.

-----, **Özel Savaş Terör ve Kontrgerilla**, Tümsamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Türk İstiklâl Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Cilt: I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.

Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Cilt: II, 1. Kısım, (Yay.Haz.) Hakkı Güvendik, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963.

Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Cilt: II, 2. Kısım, (Yay.Haz.) Tevfik Ercan, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991.

Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi Cilt: II, 3. Kısım, (Yay.Haz.) Kamil Önalp, Rahmi Apak, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Türk İstiklal Harbi, Doğu Cephesi (1919-1921), Cilt: III, (Yay.Haz.) Hüsamettin Tuğaç, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi, Cilt: IV, (Yay.Haz.) Ahmet Hulki Saral, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966.

Türk İstiklal Harbi, Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı, Cilt: V, (Yay.Haz.) Saim Besbelli, İhsan Göymen, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964.

Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar (1919-1921), Cilt: VI, (Yay.Haz.) Rahmi Apak, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964.

Türk İstiklâl Harbi İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923), Cilt: VII, (Yay.Haz.) Cevdet Timur vd., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975.

Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, Cilt: I ve II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2010.

Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, (Yay.Haz.) Necati Ökse vd., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1972.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1981.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920), Cilt: 3, 6. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi), Cilt: 4, 1. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984.

Türkeş, Ünal, **Kurtuluş Savaşında Muğla**, Karaca Ofset Basımevi, İstanbul, 1973.

Türkmen, Faik, **Siyasi Propaganda San'atı**, Cilt: I, İstanbul Vakıf Matbaası, İstanbul, 1953.

Türkmen, Zekeriya, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

Türsan, Nurettin, **Atatürk'ün Türk Kurtuluş Savaşı Stratejisi**, ATASE Birinci Askeri Tarih Semineri Yayınları, Ankara, 1983.

Tzu, Sun, **Savaş Sanatı**, (Çev.) Sibel Özbudun-Zeynep Ataman, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1992.

Ucuzsatar, Necati Ulunay, **Klasik Türk Harplerinin Milli Mücadeleye Tesirleri**, Türkiye Stratejik Araştırmalara ve Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul, 1995.

-----, **Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı, Taktik ve Stratejisi**, Cilt: I, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1986.

Uğurlu, Nurer, **Kuvayı Seyyare**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2007.

Ulagay, Osman, **Amerikan Basımında Türk Kurtuluş Savaşı**, Yelken Matbaası, İstanbul, 1974.

Ural, Selçuk vd., **Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'ye Elviye-i Selâse'de Ermeni Meselesi**, Sonçağ Yayınevi, İstanbul, 2017.

Uyar, Mesut; Edward J.Erickson, **A Military History of the Ottomans: from Osman to Atatürk**, Praeger Security International, USA, 2009.

Uzgören, Gökhan, **Türk İzcilik Tarihi**, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Ünalp, F.Rezzan, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'ya Yönelik Askeri Faaliyetleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2014.

Ünaydın, Ruşen Eşref, **Hâtıralar: Atatürk'ü Özleyiş**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1957.

Ünler, Ali Nadi, **Türkün Kurtuluş Savaşında Gaziantep Savunması**, Kardeşler Matbaacılık, İstanbul, 1969.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, **Milli Mücadele Anıları**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1971.

Velieceoğlu, Ramazan, **Çete Kara Mehmet ve Dörtyol'da İlk Kurşun**, Bizim Büro Matbaacılık, Ankara, 2018.

Volkman, Ernest, **Kara Sanatın Uzmanları: Casuslar**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.

Vural, Cahit, **Gerilla'ya Giriş**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1971.

Yakar, Halil İbrahim; Gülsüm Yaprak Pusat, **Antep Savunması Heyet-i Merkeziye Muhabere Defteri: Savunmanın Şifreleri**, Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları, Gaziantep, 2017.

Yakın, Aziz, **İstihbarat, Casusluk ve Casuslukla Mücadele**, Dışişleri Akademisi Yayınları, Sayı: 3, Ankara, 1969.

Yamak, Kemal, **Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2006.

Yamauchi, Masayuki, **Hoşnut Olamamış Adam-Enver Paşa Türkiye'den Türkistan'a**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995.

Yavuz, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Fransız Arşiv Belgeleri Açısından Türk-Fransız İlişkileri (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

Yazman, M.Şevki, **İstiklâl Savaşı Nasıl Oldu**, Akşam Kitaphanesi, İstanbul, 1934.

Yel, Selma, **Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

Yetkin, Gıyas, **Ateşten Ateşe: Milli Kurtuluş Savaşımızın Adsız Kahramanı Akça Efe**, Bütün Türkiye Yayınevi, Ankara, 1964.

Yetkin, Sabri, **Ege'de Eşkiyalar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

Yıldız, Gültekin, **Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.

Yıldız, Hasan, **Fransız Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan**, Doz Yayınları, İstanbul, 2005.

Yılmaz, Hadiye, **Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.

Yunus Nadi (Abalıoğlu), **Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyanlar**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.

-----, **Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.

Yurtsever, Erdal, **Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri: Örnek Olay İncelemeleri (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008.

Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey, **Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini**, (Haz.) Ali Güneş, Dergah Yayınları, İstanbul, 2016.

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, Cilt: 2, (Haz.) İlhan Selçuk, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996.

Zedung, Mao, **Halk Savaşında Temel Taktikler**, (Çev.) Fuat Sandıkçı, Koral Yayınları, İstanbul, 1975.

Zürcher, Erik Jan, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, (Çev.) Nüzhet Salihoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

-----, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çev.) Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

-----, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, (Der.ve Çev.) Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

MAKALELER

Ahbab, Yakup, “*Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)*”, **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü (KAREN) Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1 (2015).

Ahmad, Feroz, “*1914-1915 Yıllarında İstanbul'da Hint Milliyetçi Devrimcileri*”, (Çev.) Fatmagül Berktaş, **Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 6 (1984).

Akandere, Osman, “*11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yı Milliye Aleyhine Yayınlanan Kararlar*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 24 (1999-2003).

Akbıyık, Yaşar, “*Haçın ve Zeytin Ermeni Meselesinin Çözümü*”, **Türk-Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu: 21. Yüzyıla Girerken Tarihe Dostça Bakış**, (Yay.Haz.) Berna Türkdoğan, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

Akbulut, Dursun Ali, “*Maraş, Urfa ve Antep’in İşgali Üzerine Erzurum’dan Çekilen Protesto Telgrafları*”, **Atatürk Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 4 (1990).

Arı, Kemal, “*İstiklâl Harbi’nde Türk Ordusunun Yapılanması ve Düzenli Orduya Geçiş*”, **Türk İstiklâl Harbi’nde Kuvayımillie, Düzenli Ordu ve Cephele** (16 Mayıs 2014), Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2014.

Arıkan, Zeki, “*İzmir Basını’nın Mütareke ve İşgal Günleri*”, **İşgal’den Kurtuluş’a İzmir**, İhlas Gazetecilik, 2007.

Arslan, Ali, “*I. Dünya Savaşı Sonunda Nahçıvan’da Yapılan Milli Mücadele ve Bugünkü Nahçıvan’ın Statüsünün Oluşumu*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 41 (1998).

Aslan, Betül, “*Yeni Belgeler Işığında Karakol Cemiyeti, Uşak Kongresi ve Karakol Cemiyeti’nin Bolşeviklerle Yaptığı Antlaşma*”, **Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1 (2010).

Atar, Zafer, Kurtuluş Demirkol, “*Azerbaycan Topraklarında Rus-Ermeni İşbirliğine Karşı Yükselen Bir Ses: Difâi Fırkası*”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 45 (2015).

Ateş, Sinan, “*Birinci Dünya Savaşı ve Kafkasya*”, **21’inci Yüzyıl Eğitim ve Toplum Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 5 (2013).

Atmaca, Süleyman, “*Hart Vakası ve Şeyh Eşref Olayının İç Yüzü-1*”, **Bayburt Postası**, 10 Nisan 2012.

Ayan, Ergin, “*Kafkasya: Bir Etno-Kültürel Tarih Çözümlemesi*”, **ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2 (2010).

Aydın, Mesut; Recep Dünder, “*Milli Mücadele Döneminde İstanbul’dan Anadolu’ya Geçen Subaylar*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6 (1990).

Aydoğan, Erdal, “*Paramiliter Bir Kuruluş Olan Müdafâ-i Milliye Cemiyeti’nin Kuruluşu ve I. Dünya Savaşı’nda Bazı Çalışmaları*”, **Atatürk Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 3 (2003).

Ayışığı, Metin, “*Balkan Savaşı Öncesi Hazırlanan Seferberlik Planları Meselesi*”, **Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2012.

Babacan, Hasan, “*Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin Cephe Gerisi Faaliyetleri*”, **90. Yılında Milli Mücadele**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.

Bağdatlı, Mustafa İsmail, “*Kâzım Karabekir'in Uygulamalarında Yaşayarak Öğrenme ve Eğitici Drama*”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 23 (2010).

Bal, Halil, “*Türkiye'nin Azerbaycan'a Askeri Yardımı: Kafkas İslam Ordusu ve Azerbaycan Milli Ordusunun Kurulması İçin Yapılan Çalışmalar (1918)*”, **Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Cilt: 2 (Sunulmayan Bildiriler), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001.

Balcıoğlu, Mustafa, “*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Gençliğin Savaşa Hazırlanması ile İlgili İki Belge İki Görüş*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 20 (1997).

-----, “*Hamidiye Alaylarından Aşiret Alaylarına Geçerken Harbiye Nezaretine Sunulan İki Rapor*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 4 (1994).

-----, “*Milli Mücadele Sırasında Merkezi Anadolu'da Asayışı Sağlamak İçin Oluşturulan Milis Kuruluşları*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6 (1990).

-----, “*Milli Mücadelede Merkez Ordusu'nun İstihbarat Faaliyetleri*”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1 (1990).

-----, “*Osmanlı Genç Dernekleri'nden İnkılâp Gençleri Derneklerine*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 43 (1999).

Baran, Tülay Alim, “*Mütareke Döneminde İtilaf Devletlerinin Hapishaneler Üzerindeki Denetimi*”, **Bellekten**, Cilt: LXXII, Sayı: 3263 (2008).

-----, “*Milli Mücadele'de Anadolu Ajansı*”, **90. Yılında Milli Mücadele**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.

Barkan, Ömer Lütfü, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: II (1942).

Başdoğan, Ferhat, “Kahramanmaraş’ın Kurtuluş Savaşı”, **Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987.

Bayraktar, Bayram, “Milli Mücadele’de Bir Toplum Örgütlenme ve Dönüştürme Elemanı: Ordu ve Üst Yöneticiler”, **Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Cilt: II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001.

Beeler, John, “XIIth Century Guerrilla Campaign”, **Military Review**, Vol.: XLII, No: 8 (1962).

Belge, Murat, “Teşkilat-ı Mahsusa”, **Birikim Dergisi**, Sayı: 116 (1998).

Beşikçi, Mehmet, “Balkan Harbinde Osmanlı Seferberliği ve Redif Teşkilatının İflası”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 110 (2012).

-----, “Militarizm, Topyekûn Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nda Paramiliter Dernekler”, **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar Dergisi**, Sayı: 8 (2009).

-----, “Topyekûn Savaş Kavramı ve Son Dönem Osmanlı Harp Tarihi”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 198 (2010).

Beyoğlu, Süleyman, “Sevr ve Lozan’da Ermeni Sorunu”, **Gazi Genç Bakış Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3 (2008).

Bıyıklıoğlu, Tefvik, “Mondros Mütarekenamesinde Elviyei Selâse ile İlgili Yeni Belgeler”, **Bellekten**, Cilt: XXI, Sayı: 84 (1957).

Can, Fahri, “Birinci Dünya Harbinden Sonra İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu?”, **Yakın Tarihimiz Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 13 (1962).

-----, “İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu”, **Yakın Tarihimiz Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 14 (1962).

Çağlak, Aykut, “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi’nin Milli Mücadele’de Oynadığı Rol”, **Teşkilat-ı Mahsusa’nın 100’üncü Yılında Türk İstihbaratı**, (Ed.) Ümit Özdağ & Merve Önenli, Kripto Yayınları, Ankara, 2015.

Çağlar, Günay “*Milli Mücadelede Fetvalar Olayına Değişik Bir Açıdan Bakış*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 75. Yıl Özel Sayısı, Sayı: 11 (1999).

Çağlayan, Kaya Tuncer, “*İngiliz Belgelerine Göre Kafkasya’da Osmanlı-Alman Rekabeti*”, **XIII. Türk Tarih Kongresi (04-08.10.1999)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Çakaloğlu, Cengiz, “*1903 Yemen İsyanının Bastırılmasında Mersin Redif Taburu*”, **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 8 (2016).

Çapa, Mesut, “*Milli Mücadele’de Doğu Karadeniz*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Çavuşoğlu, Şeref, “*İttihat ve Terakki’nin Gizli Planı*”, **Yakın Tarihimiz**, Cilt: 2.

Çay, M. Abdülhalûk, “*İhanet Şebekeleri*”, **Türk Kültürü**, Sayı: 227 (1982).

Çelik, Kemal, “*Çukurova’nın İşgali Döneminde Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Milli Kuvvetlerin Buna Karşı Yayımladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge*”, **Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3 (2008).

Çelik, Veli Onur; Nefise Bulgu, “*Geç Osmanlı Döneminde Batılılaşma Ekseninde Beden Eğitimi ve Spor*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 24 (2010).

Çetin, Türkan, “*Kurtuluş Savaşı Yıllarında İşgal Bölgesi Köy ve Köylüsü*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3 (1993).

Çiçek, Rahmi, “*Milli Mücadele’de Batı Karadeniz*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

-----, “*Milli Mücadelede Ermeni-Rum-Yunan İttifakı’nın Anadolu Basınındaki Yankıları*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6 (1990).

Çolak, Mustafa, “*Osmanlı-Alman Rekabeti Çerçevesinde Kafkas Müslümanlarının Bağımsızlığı ve Bakü Meselesi (1917-1918)*”, **History Studies: International Journal of History**, Volume: 6 (2014).

Daei, Masoumeh, “I. Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı-Ermeni ve Rusya-Ermeni İlişkilerine İlişkin Bir Belge (15-16 Kanunuevvel 1327)”, **Belgeler**, Cilt: 32, Sayı: 36 (2011).

Demirci, H.Aliyar, “Tek Parti Döneminde Siyaset-Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarıları”, **A.Ü. SBF Dergisi**, Sayı: 58-2.

Doğanay, Rahmi, “Milli Mücadele Döneminde İtilaf Devletleri'nin Pontusçu Faaliyetlere Yaklaşımı”, **Uluslararası Karedeniz İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 3 (2007).

-----, “Milli Mücadele'nin Deniz Cephesi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Doran, Anthony P. vd., “Survival, Evasion, Resistance, and Escape (SERE) Training: Preparing Military Members for the Demands of Captivity”, **Military Psychology: Clinical and Operational Applications**, (Ed.) Carrie H.Kennedy, Eric A.Zillmer, The Guilford Press, Newyork, 2012.

Döğüş, Selahattin, “Kadın Alplardan Bacıyân-ı Rum'a (Anadolu Bacıları Teşkilatı) Türklerde Kadının Siyasi ve Sosyal Mevkii”, **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1 (2015).

Efe, Aydın, “Antep Savunması: Bir Albayın Hatıratı”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 53 (2015).

Ekici, Yunus, “Bolşevik İhtilâlinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 1 (2017).

Ekinci, Necdet, “Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu'daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 14 (1994).

Engels, Friedrich, “Gerilla Savaşı Üzerine”, **Gerilla Savaşı**, (Çev.) Kemal Yalım, Gül Ofset, İstanbul, 1992.

Eraslan, Cezmi, “Hamidiye Alayları”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 15, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1997.

Erensu, Mükerrerem, “Gayrinizami Harbin Tarihi Gelişmesi”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı: 232 (1969).

Ercan, Yavuz, “*Kuva-yı Milliye’nin Yapısı ve Niteliği Üzerinde Bir Tahlil*”, **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985.

Erdoğan, Özcan, “*Atilla’dan Önce Hun ve Roma İmparatorlukları*”, **Tarihi Liderler ve Aşkları**, İkaros Yayınları, İstanbul, 2010.

Ertan, Temuçin F., “*Batı Cephesi’nde Muharebelerin Genel Değerlendirmesi*”, **Türk İstiklal Harbi’nde Kuvayımillîye, Düzenli Ordu ve Cephele (16 Mayıs 2014)**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2014.

Finch, Lynette, “*Psikolojik Propaganda: Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Fikirlerin Fikirlerle Savaşı*”, (Çev.) Rengin Gür, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 8, Sayı: 2 (2002).

Furat, Ayşe Zişan, “*Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar’da Cemaat-i İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918)*”, **A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi**, Sayı: 33 (2013).

Gasımov, Musa, “*Bakü’nün Kurtarılması Uğruna Türk Diplomasininin Mücadelesi: 1918 Yılı*”, **Avrasya Dosyası Azerbaycan Özel Sayısı**, Cilt:7, Sayı:1 (2001).

-----, “*Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Rusya’nın Azerbaycan’da Türkçülük ve İslamcılıkla Mücadelesi*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 18, (Çev.) Sadık Sadıkov, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Gawrych, George W., “*Kemal Atatürk’s Politico-Military Strategy in the Turkish War of Independence. (1919-1922): From Guerilla Warfare to the Decisive Battle*”, **The Journal of Strategic Studies**, Vol: 11, No: 3 (September 1988).

Gedik, İlhan, “*Ulukışla Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri (1919-1920)*”, **Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine**, Niğde Kitabevi, İstanbul, 2008.

“*Gerilla Savaşı*”, **Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, Cilt: 9, Ana Yayıncılık, 1988.

Griffith II, Samuel B., “*Gerilla Savaşında Mao’nun Hareket Noktaları*”, **Gerilla ve Gerillaya Karşı Savaş**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

Gök, Nurşen, “*Donanma Cemiyeti’nin Anadolu’da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler*”, **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 43 (2008).

Gümüş, Burhan, “*Terör ve Terörle Mücadelede Psikolojik Harekâtın Önemi*”, **I. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu Bildirileri**, Elazığ, 2000.

Günay, Nejla, “*Birinci Dünya Savaşı Sırasında Anadolu’nun Güney Bölgelerinde Ermeni Çete Faaliyetleri*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXV, Sayı: 74 (2009).

-----, “*İttihatçıların Türkleştirme Siyasetiyle İlgili İddialar ve Tarih Yazımındaki Çelişkiler*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 88 (2014).

-----, “*Yeniköy Anlaşmasının Ermeniler Üzerindeki Etkileri ve Birinci Dünya Savaşında Rus-Ermeni İşbirliği*”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 16 (2015).

Gündüz, Tufan, “*Kars*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 24, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2001.

Güneş, Gönül, “*Teşkilât-ı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXIX, Sayı: 85 (2013).

Gürcan, Metin, “*Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi*”, **Bilge Strateji**, Cilt: 3, Sayı: 5 (2011).

Güven, İsmail, “*Osmanlı’dan Günümüze İzciliğin Gelişimi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri*”, **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 36, Sayı:1-2 (2003).

Hanioğlu, M.Şükrü, “*İttihat ve Terakki Cemiyeti*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 23, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2001.

-----, “*Teşkilât-ı Mahsusa*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 40, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2011.

“*Hayatta Kalma, Kaçma ve Kurtulma Kursu*”, **Komando Dergisi**, Sayı: 66 (2000).

Haytoğlu, Ercan, “*Aydın Kuva-yı Milliyesi’nde Efe ve Zeybekler*”, **Pamukkale Üniversitesi Belgi Dergisi**, Sayı: 1 (2011).

İlter, Erdal, “*Milli Mücadele’de ‘Doğu Lejyonu’ (Legion D’Orient)’nun Fransız İşgal Bölgesindeki Fonksiyonu*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3 (2014).

İnan, Afet, “*Gerilla Hakkında İki Hatıra*”, **Belleten**, Cilt: I, Sayı: 1 (1937).

Jaeschke, Gotthard, “*Mondros’a Giden Yol*”, **Belleten**, Cilt: XXVIII, Sayı: 109-112 (1964).

-----, “*İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkarması*”, (Çev.) Mihin Eren, **Belleten**, Cilt: XXXII, Sayı: 125-128.

Kaçar, Ali, “*Özel Kuvvetler Komutanlığı Masum Bir Kurum mu?*”, **Genç Birikim Dergisi**, Sayı: 166 (2013).

Kahramanov, Nazim, “*Aras Türk Hükümetinin Kuruluşu*”, **İRS Tarih Bilinci Dergisi**, Sayı: 10 (2014).

Karakök, Tunay, “*Zonguldak’ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü: Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi*”, **Birey ve Toplum Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3 (2012).

Karaküçük, Suat, “*Osmanlı’da İzciliğin Paramiliter Görünümü*”, **Milli Eğitim Dergisi**, No: 143.

Karapınar, Şahap, “*(Gerilla-Komando) Çete Savaşları*”, **Donanma Dergisi**, Cilt: 66, Sayı: 404 (1953).

Karayaman, Mehmet, “*Yüzbaşı Süleyman Süruri (Emekçil) Bey’in Batı Anadolu’da Kuva-yı Milliye Hareketinin Ortaya Çıkmasındaki Hizmetleri*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 55 (2014).

Kartın, Cengiz, “*Binbaşı Noel’in Hava Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı Arşivlerindeki Gönderilerinde Kürt-Ermeni Münasebetleri*”, **Yeni Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 5, Semih Ofset, İstanbul, 2014.

Kaya, Halit, “*Milli Mücadele ve Refet (Bele) Paşa*”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 2 (2013).

“*Kazım Özalp Anlatıyor*”, **Yakın Tarihimiz Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 25 (16 Ağustos 1962).

Keleşylmaz, Vahdet, “*Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin Afganistan’a Yönelik Girişimleri*”, **38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) 10-15.09.2007: Tarih ve Medeniyetler Tarihi**, Cilt: 4, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2012.

-----, “*Türk Ordusunda Bir Vefa Örneği ve Teşkilât-ı Mahsusa Belgeleri*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 44 (1999).

-----, “*Belgelerle Türkiye’nin I. Dünya Savaşı’na Giriş Süreci*”, **Erdem Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 31 (1999).

-----, “*Kafkas Harekâtı’nın Perde Arkası*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XVI, Sayı: 47 (2000).

-----, “*Teşkilât-ı Mahsusa, Yusuf Akçura ve 1916 Lozan Milliyetler Konferansı*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

-----, “*Teşkilât-ı Mahsûsa’nın Kuruluşu, Başkanları ve Mustafa Kemal*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Kemalettin Sami Paşa, “*Milli Ordu Nasıl Doğdu, Nasıl Kazandı?*”, **Yakın Tarihimiz Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 25 (30 Ağustos 1962).

Keser, Ulvi, “*Milli Mücadele Döneminin Bilinmeyen Karadenizli Kahramanları ve Karakteristik Özelliklerine Sosyolojik Bir Yaklaşım*”, **Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008) Bildirileri**, Cilt: I, Önder Matbaacılık, Ankara, 2009.

Kırzioğlu, M.Fahrettin, “*Cihângiroğlu İbrâhim Aydın (1874-1948)’daki Milli-Mücadele’de Kars ve Atatürk ile İlgili Belgeler*”, **Bellekten**, Cilt: XLVIII, Sayı: 189-190 (1984).

Kocaoğlu, Timur, “*Türkistan’da Osmanlı Türk Subaylarının Faaliyetleri (1914-1923)*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 4 (2000).

Koçak, Cemil, “*Ey Tarihçi Belgen Kadar Konuş: Belgesel Bir Teşkilât-ı Mahsusa Öyküsü*”, **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, Cilt: 3, Sayı: 243 (2006).

Kodal, Tahir, “*Milli Mücadele Dönemi’nde Denizli ve Önemi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 42 (1998).

Kodaman, Bayram, “*II. Abdülhamit ve Kürtler-Ermeniler*”, **SDÜ Fen Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2 (2010).

Köni, Hasan, “*I. Dünya Savaşında Büyük Güçlerin İstihbarat ve Propagandaları*”, **100. Yılında Birinci Dünya Savaşı**, (Ed.) Ümit Özdağ, Kripto Yayınları, Ankara, 2014.

Köylü, Murat, “*Milli Mücadele Döneminde Türk-Yunan Lojistik Sisteminin Karşılaştırılması*”, **Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 5 (Temmuz 2016).

Kuran, Ercüment, “*I. Dünya Savaşı*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 6, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 1992.

-----, “*Milli Mücadele Esnasında Pontus Rum Devleti Kurma Teşebbüsleri*”, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)**, Samsun, 1988.

Kurat, Yuluğ Tekin, “*Yunanistan’ın Küçük Asya Macerası*”, **Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1986.

Kurtcephe, İsrail, “*Teşkilât-ı Mahsusa Belgelerine Göre 1917 Rus İhtilali Sırasında Türkistan*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 12 (1993).

-----, “*Trablusgarp’ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direnişe Katılmaları*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6 (1990).

Kurtcephe, İsrail, Mustafa Balcıoğlu, “*Birinci Dünya Savaşı Başlarında Romantik Bir Türk-Alman Projesi, Rauf Orbay Müfrezesi*”, **A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi**, Sayı: 3 (1992).

Kurubaş, Erol, “*Sevr Sürecinde Yapılan Uluslararası Toplantılarda Kürt Konusu ve İngiltere’nin Politikası*”, **SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 3 (1998).

“*Kuvayı Milliye*”, **Türkiye Ansiklopedisi 1923-1973**, Cilt: 3, Kaynak Kitaplar, İstanbul, 1973.

“*Le Journal Militaire Suisse*’te Alman Bnb.larından Pauleke’nin (*Dağ Harbi*) Hakkındaki Makalesinin Hülâsası”, **Piyade Mecmuası**, Sayı: 104 (1938).

Lenin, Vladimir İ., “*Doğu Halklarının Kurtuluşu*”, **Gerilla Savaşı**, (Çev.) Kemal Yalım, Gül Ofset, İstanbul, 1992.

Levent, Zeynel, “*Milli Mücadele’de Tekâlif-i Milliye Emirleri ve Uygulamaları*”, **Anıtkabir Dergisi**, Sayı: 52 (2014).

-----, “*20’nci Yüzyıldan Günümüze Türklerde İstihbarat Eğitim Süreci*”, **Teşkilat-ı Mahsusa’nın 100’üncü Yılında Türk İstihbaratı**, (Ed.) Ümit Özdağ & Merve Önenli, Kripto Yayınları, Ankara, 2015.

Levent, Zeynel, Müşerref Avcı, “*Mustafa Kemal’in Hayatında Saklı Kalmış Bir Dönem: Mülâzım-ı Evvel Mustafa Kemal*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 60 (2017).

Marx, K. “*İspanya’da Gerilla Savaşı*”, **Gerilla Savaşı**, (Çev.) Kemal Yalım, Gül Ofset, İstanbul, 1992.

Menet, İrfan, “*Kurtuluş Savaşı Sırasında Yapılan Dış Yardımlar*”, **Yedinci Tarih Semineri Bildirileri-II, Sunulmayan Bildiriler**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001.

Martin, Volkan, “*Halil Paşa’nın Hatıralarının Tarihi Kıymeti*”, **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: XXXIII/1 (2018).

Meray, Seha L., “*Halk Efkârı ve Yoklanması*”, **A.Ü. SBF Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 3 (1954).

Mert, Özcan, “*Anzavur’un İlk Ayaklanmasına Ait Belgeler*”, **Belleten**, Cilt: LVI, Sayı: 215-217.

Metin, Barış, “*Şükrü Nail’in (Soysal) Hatıralarında Kuvayı Seyyare Müfrezeye Kumandanı Parti Pehlivan*”, **Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu**, Cilt: I, (Yay.Haz.) Arzu Güvenç, Murat Saygın, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

Mihçioğlu, Cemal, “*Halkla İlişkiler Nedir?*”, **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:1 (1970).

“*Milli Mücadele*”, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Cilt: 6, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985.

M.Şefik (Aker), “*İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*”, **104 Sayılı Askeri Mecmua**, Sayı: 45 (1937), Askeri Matbaa, İstanbul.

-----, “*İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*”, **105 Sayılı Askeri Mecmua**, Sayı: 46 (1937), Askeri Matbaa, İstanbul.

-----, “*İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*”, **106 Sayılı Askeri Mecmua**, Sayı: 47 (1937), Askeri Matbaa, İstanbul.

Okur, Mehmet, “*İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Dair Bir Raporu*”, **İttihatçılar ve İttihatçılık Sempozyumu (25 Kasım 2014) Bildiriler**, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

Ortaç, B.Sıtkı, “*Çete Harbi (Küçük Harp)*”, **Piyade Mecmuası**, Sayı: 106 (1938).

Özcan, Abdülkadir, “*Akıncılar*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 2, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 1989.

-----, “*Balkan ve I. Dünya Savaşlarında Hizmeti Geçen Bir Hayır Kurumu Müdafı'a-i Milliye Cem'iyeti*”, **Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan (Ayrı Basım)**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1981.

Özdemir, Ahmet, “*Savaş Esirlerinin Milli Mücadeledeki Yeri*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6 (1990).

Özkan, Salih, “*Teşkilât-ı Mahsusa'nın 1916 Yedisu/Türkistan İsyanı'ndaki Rolü*”, **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, Sayı: 8 (2017).

Özkaya, Yücel, “*İstiklal Savaşı'nda Türk Halkının Kuva-yı Milliye'ye ve Milli Orduya Katkıları*”, **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985.

Özlü, Hüsnü, “*Harp Raporlarına Göre Birinci İnönü Muharebesi'nin Analizi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 82 (2012).

Özmkas, Yavuz, “*Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İzmir Şubesi*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 84 (2000).

Özsü, M.Fatih, “*Viet-kong Gerillacılarının Savaş Taktikleri, Metodları ve Hileleri*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı: 232 (1969).

Öztoprak, İzzet, “*Türkiye'nin İşgali ve Millî Direniş Hareketleri*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

-----, “*Adana ve Çevresinde Müdafaa-i Hukuk Çalışmaları*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VIII, Sayı: 22 (1991).

Pehlivanlı, Hamit, “*İstiklal Harbi Dönemi Türk İstihbaratçılığı*”, **Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100'üncü Yılında Türk İstihbaratı**, (Ed.) Ümit Özdağ & Merve Önenli, Kripto Yayınları, Ankara, 2015.

-----, “*Milli Mücadele Yıllarında, Ankara Hükümetinin İstihbarat Teşkilatı ve Sonrası*”, **Atatürk Haftası Armağanı**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 1995.

-----, “*Tarihi Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı; Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri*”, **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, (Yay.Haz.) Berna Türkdoğan, Atatürk Araştırma Merkezi. Ankara, 1999.

Safi, Polat, “*Üç Tarz-ı Çete*”, **Kebikeç Dergisi**, Sayı: 34 (2012).

-----, “*Fiilden İsim: Teşkilat-ı Mahsusa*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 243 (2014).

-----, “*Mirage in the Sand: Ottoman Special Organization on the Sinai-Palestine Front*”, **Institute for Palestine Studies**, Issue: 66 (2016).

Sahara, Tetsuya, “*The Military Origins of The Teşkilât-ı Mahsusa: The IMRO and The Ottoman Special Forces on the Eve of World War I*”, **War&Collapse: World War I and The Ottoman State**, (Ed.) M.Hakan Yavuz, Feroz Ahmad, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2016.

Salih, Eyüp, “*İttihat ve Terakki'nin Kurucularından İbrahim Temo*”, **İttihatçılar ve İttihatçılık Sempozyumu: Bildiriler**, Cilt: I (2014), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

Sami Paşazade Sezai, “*Sırp Âmâli*”, **Sami Paşazade Tüm Eserleri-III: Siyasi ve Sosyal Makaleler**, (Çev.) Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

Sanz, Maria Jesus Horta, “*Napolyon Döneminde Fransa’ya Karşı Yürütülen İspanyol Bağımsızlık Savaşı’nda Gayrinizami Kuvvetler (1808-1814)*”, **Tarih Dergisi**, Sayı: 59 (2014).

Sarıkoşuncu, Ali; Mesut Erşan, “*Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin Kuzey Kafkasya Siyaseti*”, **Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Cilt: I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2003.

Sarınay, Yusuf , “*Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası*”, **Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası (Makaleler)**, (Yay.Haz.) Berna Türkdöğün, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.

Sarısamam, Sadık, “*Birinci Dünya Savaşı Sırasında İhtiyat Kuvveti Olarak Kurulan Osmanlı Genç Dernekleri*”, **A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi**, Sayı: 11 (2000).

-----, “*Osmanlı Güç Dernekleri*”, **Meslek Hayatının 25. Yılında Prof.Dr.Abdulhalük M.Çay Armağanı**, Cilt: 2, Işık Ofset ve Matbaacılık, Ankara, 1998.

-----, “*Ömer Naci Bey’in İttihat ve Terakki’deki Rolü ve Etkisi*”, **İttihatçılar ve İttihatçılık Sempozyumu (25 Kasım 2014) Bildiriler**, Cilt: 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

-----, “*Teşkilât-ı Mahsusa Kuzey Afrika’da (1914-1918)*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XVI, Sayı: 47 (2000).

-----, “*Belgelerin Işığında Kuva-yı Milliye’nin Tanımı*”, **90. Yılında Milli Mücadele**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.

-----, “*Ömer Naci Bey Müfrezesi*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 16 (1995).

-----, “*Birinci Dünya Savaşı Yıllarında İran Elçiliğimiz ile İrtibatlı Bazı Teşkilât-ı Mahsusa Faaliyetleri*”, **A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi**, Sayı: 7 (1996).

Sertoğlu, Mithat, “*Milli Mücadelede İlk Gerilla Silahlı Mukavemet Hareketi*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 10 (1968).

Shaw, Stanford J., “*Türk İstiklâl Harbi*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Shipp, Ella, “*The Committee of Union and Progress and World War I*”, **The Student Researcher: A PhiAlpha Theta Publication**, Vol.: 2, Issue: 1 (2017).

Sofuoğlu, Adnan, “*Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuva-yı Milliye (1918-1921)*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Suggs, Robert C., Brenda M.Wolak, “*Mao's Three Stages*”, **Military Review**, Vol: XLVI, No: 11, (1966).

Süleyman Nazif, “*Süleyman Askeri*”, **Harp Mecmuası**, Sayı: 9 (Mayıs 1332).

Süslü, Azmi, “*Atatürk, Şanlıurfa'nın Kurtuluşu ve Milli Mücadele Paneli Konuşması*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 42 (1998).

-----, “*Maraş'taki Fransız ve Ermeni İşbirliği*”, **Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987.

Şahingöz, Mehmet, “*Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Şeber, Nurdan İpek, “*Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları*”, **İslami Araştırmalar Merkezi (İSAM) Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 38 (2011).

Şıvgın, Hale, “*Güney Cephesinin Değerlendirilmesi*”, **Türk İstiklal Harbinde Kuvayımilliye, Düzenli Ordu ve Cephele (16 Mayıs 2014)**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2014.

Şimşek, Pınar, “*Türk İstihbaratında Teşkilat-ı Mahsusa'nın Yeri ve Türk, Rus, İngiliz ve İsrail İstihbarat Birimlerindeki İlk Modern Teşkilata Geçişin Bir Karşılaştırması*”, **Teşkilât-ı Mahsusa'nın 100'üncü Yılında Türk İstihbaratı**, (Ed.) Ümit Özdağ & Merve Önenli, Kripto Yayınları, Ankara, 2015.

Şimşir, Bilal N., “*Kafkas İslam Ordusu’nun İleri Harekâtı ve Bakü Savaşları*”, **İRS Tarih Bilinci Dergisi**, 2012.

“*Şûra*”, **Türk Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1981.

Tanman, M.Baha, “*Özbekler Tekkesi*”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 34, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007.

Toprak, Zafer, “*1909 Cemiyetler Kanunu ve Türkiye’de Sivil Toplumun Doğuşu*”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

-----, “*II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri*”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

-----, “*İttihat ve Terakki’nin Paramiliter Gençlik Örgütleri*”, **B.Ü. Beşeri Bilimler Dergisi**, Sayı: VII (1979).

Tünay, Bekir, “*Çete Harbi*”, **Ordu Dergisi**, Sayı: 146 (1948).

“*Türk Gücü*”, **Türk Yurdu Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 35 (7 Mart 1329-20 Mart 1913).

Türkman, Saim, “*Kuvayi Milliye’nin İaşe İkmali ve Heyeti Temsiliyenin Kaynakları*”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 22 (1998).

Türkmen, Zekeriya, “*İstiklâl Harbi Yıllarında Eşkîyalık Olaylarına Karşı Orta Karadeniz’de Teşkil Edilen Bir Sivil Direniş Örgütü ‘Oymak Teşkilatı’ (Teşkilâtın Yapısı, Amacı ve Faaliyetleri)*”, **İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 3 (1996).

Uca, Alaattin, Aytunç Ülker, “*Bayburt’ta Şeyh Eşref İsyanı*”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 19 (2016).

Umunç, Himmet, “*Boş Hayal Peşinde T.E. Lawrance ve Arap İsyanı Üzerine Bir Değerlendirme*”, **XV. Türk Tarih Kongresi**, Cilt: 6, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.

Uzun, Efkan, “*Osmanlı Örneklemini Üzerinden Sosyal Eşkîyalığa Bir Bakış*”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 3 (2006).

Uzun, Hakan, “Doğu Cephesi’nin Değerlendirilmesi”, **Türk İstiklal Harbi’nde Kuvayimilliyeye, Düzenli Ordu ve Cephele Paneli (16 Mayıs 2014)**, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 2014.

Üçüncü, Uğur, “İstikbâl Gazetesi’ne Göre Doğu Cephesi’nde Türk-Ermeni Savaşı (1920)”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 16 (2014).

Ünal, Müzeyyen Ezel, “Erken Cumhuriyet Döneminde Gençliğin Militarizasyonu: Askerliğe Hazırlık Dersleri”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:1 (2015).

Ünalp, F.Rezzan, “Türk Milli Mücadelesinin Oluşumunda Kuvayimilliyeye Düşüncesi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 18 (2011).

Ünüvar, Veysel, “Çete Harbi”, **Piyade Mecmuası**, Sayı: 113 (1940).

Ürkmez, Naim, “I. Dünya Savaşı’nda İskenderun’un Stratejik Konumu ve İşgali”, **100. Yılında I. Dünya Savaşı ve Mirası Bildirileri**, Cilt: 1, (Ed.) Halil Çetin, Lokman Erdemir, Çanakkale, 2011.

Yaman, Ahmet Emin, “Milli Ordudan Düzenli Orduya”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6 (1990).

Yerasimos, Stefan, “Pontus Meselesi (1912-1923)”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 43/44 (1988-1989).

Yetim, Fahri, “Milli Mücadele Döneminde İsyanların Gölgesinde Düzce ve Çevresinde Asayiş Sorunları”, **Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 13 (2011).

Yılmaz, Reha, “Birinci Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti’nin Kafkasya Siyaseti”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları (OAKA) Dergisi**, Cilt; 3, Sayı: 6 (2008).

-----, “Birinci Dünya Muharebesi’nin Başlangıcında Osmanlı Devleti’nin Kafkas Siyaseti”, **Azerbaycan Xalq Cümhuriyyəti ve Qafqaz İslam Ordusu**, (Ed.) Mehmet Rıhtım, Mehman Süleymanov, Qafqaz Universiteti Qafqaz Araşdırmaları İnstitutu Neşriyyatı, Bakı, 2008.

Yiğit, Yücel, “II. Balkan Savaşı'na Yeni Yaklaşımlar: Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kökenleri”, **Turkish Studies**, Volume: 10/1 (Winter-2015).

Yorulmaz, Şerife, “Çukurova'da Kuva-yı Milliye'nin Yapılanmasının Temel Özellikleri”, **A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 35 (2005).

Yüksel, Çağdaş, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında İran'da Osmanlı-Rus Mücadelesinde Tahran Sefareti'nin Rolü”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)**, Cilt: 4, Sayı: 11 (2017).

-----, “I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Gerilla Savaşı Denemeleri”, **Uluslararası Savaş ve Kültür Sempozyumu (Amasya Üniversitesi)**, (Ed.) Nazan Kahraman vd., Kibatek, 2017.

Zamacı, Ayşe, “Bir Muhtaç Muavin Olarak Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Faaliyet Alanında Çocuğun Rolü”, **Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk**, Cilt: II, (Ed.) Osman Köse, Samsun, 2016.

Zeyrek, Yunus, “Cenûb-i Garbî Kafkasya Hükûmeti Reisi Cihangiroğlu İbrahim Bey'in Malta Defteri”, **Bizim Ahıska Dergisi**, Sayı: 44 (2016).

TEZLER

Argunhan, Metin, **Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2009.

Artuç, Nevzat, **Ahmed Cemal Paşa (1872-1922) Askeri ve Siyasi Hayatı**, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2005.

Aydınel, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1988.

Aysal, Necdet, **Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na İstihbaratın Etkisi (23 Nisan 1920-20 Ekim 1921)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1998.

Çalışkan, Ferhat, **ABD Doktrinlerinde Düzensiz Savaş (Irregular Warfare) Kavramının İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, 2014.

Çalışkan, Ülkü, **Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Cephesi**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2003.

Çiçek, Rahmi, **Milli Mücadele'de Kastamonu**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1991.

Demirbaş, Osman, **İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1999.

Dirier, Ayten, **İstanbul-Anadolu Mücadelesi ve Kuvayı İnzibatiye**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1992.

Gümüştalan, Nermin, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş (1908-1938)**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2012.

Güneş, Ali, **Balkan Harbi'nde Osmanlı Gayrinizami Harp Tecrübesi**, Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri, 2014.

Gürbüz, Musa, **Karakol Cemiyeti**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1987.

Hoffman, Patricia D., **Seeking Shadows in The Sky: The Strategy of Air Guerilla Warfare**, Graduation Thesis, School of Advanced Airpower, Maxwell Air Force Base/Alabama, 2000.

Kalyoncuoğlu, Zeynep, **Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011.

Kayhan, Melek, **Milli Mücadele ve Mehmet Akif Ersoy**, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2013.

Kehale, Abdullah, **Milli Mücadele ve Cemil Cahit'in (Toydemir) Anıları**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1997.

Kıyıcı, Aşir Kayhan, **Mustafa Kemal Paşa Önderliğinde Milli Mücadele Kadrosu**, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, 2013.

Meral, İbrahim, **Mütareke'den Cumhuriyet'e (30 Ekim 1918-29 Ekim 1923) Azınlıkların Sosyal, Ekonomik, Demografik Yapısı ve Dış Ülkelerle Olan İlişkileri**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1998.

Orhan, Müge, **Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarb Harbi**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2010.

Ökte, Sezai Kürşat, **Milli Mücadele Döneminde Halkla İlişkiler (1918-1922)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013.

Örs, Orhan, **II. Abdülhamid'in Kürt Politikası (1876-1909)**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2018.

Özdemir, Ali Ulvi, **Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.

Pancar, Emine, **Aydın ve Muğla Kuva-yı Milliyesi**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.

Safi, Polat, **The Ottoman Special Organization-Teşkilât-ı Mahsusa: A Historical Assessment with Particular Reference to its Operations Against British Occupied Egypt (1914-1916)**, Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2006.

-----, **The Ottoman Special Organization-Teşkilât-ı Mahsusa: An Inquiry into its Operational and Administrative Characteristics**, Doktora Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2012.

Sofuoğlu, Adnan, **Kuva-yı Milliye Dönemi'nde Kuzeybatı Anadolu**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1993.

Taşkesenlioğlu, M.Yasin, **Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007.

Toptaş, Cengiz, **Kuva-yı Seyyare**, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2013.

Uyar, Mesut, **Gerilla Savaşı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995.

Uzun, Hakan, **Atatürk'ün Nutuk'unun İçerik Analizi**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2005.

Yaşar, Hakan, **II. Meşrutiyet'in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık (1908-1919)**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015.

Yılmaz, Hüseyin, **Irak'taki Silahlı Direniş Hareketinin Düşük Yoğunlukta Çatışma Kavramı Çerçevesinde İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu, 2006.

Zamacı, Ayşe, **Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri**, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, 2015.

ELEKTRONİK ERİŞİM KAYNAKLARI

Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği resmi örün sitesi, [http://www.tr.ambafrance.org/Ana Sayfa/Fransa-Türkiye İlişkileri/Genel Sunuş ve Tarihçe](http://www.tr.ambafrance.org/AnaSayfa/Fransa-Türkiye-İlişkileri/Genel-Sunuş-ve-Tarihçe), Erişim tarihi: 15.12.2018.

"*Ghadr Movement*", Erişim: <http://www.sikh-history.com/sikhhist/events>, Erişim tarihi: 27.11.2018.

Hathi Trust Dijital Library resmi örün sitesi [www.catalog.hathitrust.org/Main Page/Viewability/Full View/Original](http://www.catalog.hathitrust.org/MainPage/Viewability/FullView/Original) from Harward University, Erişim tarihi: 25.02.2019.

Milli İstihbarat Teşkilatı resmi örün sitesi, <http://www.mit.gov.tr/AnaSayfa/Bilgilendirme/2937> Sayılı MİT Kanunundaki Yenilikler, Erişim tarihi: 25.03.2019.

Milliyet Gazetesi resmi örün sitesi, www.milliyet.com.tr/yerel haber, Erişim tarihi: 22.07.2019.

Murgatrody Benjamin M.; Erik Jan Zürcher, "*What is the War About Anyway?*", <http://www.academia.edu>, Erişim tarihi: 05.09.2018.

Özcan, Nihat Ali, "*Güncel Tartışmalara Teknik Bir Katkı*", Milliyet Gazetesi resmi örün sitesi, <http://www.m.milliyet.com.tr>, Erişim tarihi: 25.03.2019.

TBMM resmi örün sitesi, <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/gazeteler>, Erişim tarihi: 22.07.2019.

TBMM resmi örün sitesi, [http://www.tbmm.gov.tr/TBMM genel kurul kararları](http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_genel_kurul_kararlari), Erişim tarihi: 22.07.2019.

T.C. Dışışleri Bakanlığı resmi örün sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/Ana> Sayfa/Dış Politika/Bölgeler, Erişim tarihi: 05.09.2018.

SÖZLÜ TARİH ÇALIşMALARI

Doktor Farzana Nabi Amanullah ile 5 Eylül 2012 tarihinde Kabil/Afganistan'da yapılan mülakat.

Emekli Korgeneral Engin Alan ile 13 Ocak 2018 tarihinde Adana'da yapılan mülakat.

Doktor Polat Safi ile 5 Ekim 2018 tarihinde Ankara'da yapılan mülakat.

EKLER LİSTESİ

- EK-1 :** Harb-i Sagir Talimatı, ATASE Arşivi, İSH-14/A Kataloğu, Kutu No: 965, Gömlek: 139, Tarih: 02.08.1336.
- EK-2:** Osmanlı-İtalyan Harbi Dönemi'nde Enver Bey (Trablusgarp-1912), TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 19, No: 11.
- EK-3:** Osmanlı-İtalyan Harbi Dönemi'nde Mustafa Kemal (Atatürk) ve Fuat (Bulca) Beyler (Derne-1912), TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya: 150, No: 7.
- EK-4:** Çete teşkiline dair yazışmalar (Teşkilât-ı Mahsusa'nın "resmi" kuruluş tarihinden evvel Teşkilat-ı Mahsusa Müfrezelerinin faaliyetlerine dair belge), ATASE Arşivi, BLH Kataloğu, Klasör No: 197, Yeni Dosya No: 37-1, Tarih: 13 Teşrin-i Sâni 328-26 Kasım 1912.
- EK-5:** Teşkilât-ı Mahsusa müfrezelerinin faaliyetleri, ATASE Arşivi, BLH Kataloğu, Klasör No: 197, Yeni Dosya No: 36-1-14, Tarih: 20 Teşrin-i Sâni 328-3 Aralık 1912.
- EK-6:** Teşkilât-ı Mahsusa'ya katılan zanlı ve mahkûmların gösterdikleri başarı nedeniyle afları, BOA, Dosya No: 4186, Gömlek No: 313897, Tarih: 9-10 Haziran 329/22-23 Haziran 1913.
- EK-7:** Teşkilât-ı Mahsusa isminin Umûr-ı Şarkıyye Dairesi olarak değiştirilmesi. Dairenin teşkil sebebi. (Teşkilât-ı Mahsusa'nın "resmi" kuruluş tarihini gösterir belge), ATASE Arşivi, BDH Kataloğu, Klasör No: 1846, Dosya No: 79, Fihrist: 013-004.
- EK-8:** Teşkilât-ı Mahsusa'nın önde gelen isimlerinden Kuşçubaşı Eşref, TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 19, No: 29.
- EK-9:** Teşkilât-ı Mahsusa künye defteri, ATASE Arşivi, BDH-2 Kataloğu, Klasör: 2028, Dosya: 565, Fihrist: 1-1.
- EK-10:** Hamidiye Kahramanı (Süvarisi) Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Ömer Fevzi (Mardin) Bey'le bir arada, İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Bel_Mtf_025636.
- EK-11:** Birinci Cihan Harbi'ni ilan eden fetvanın Fatih Camii'nde okunması, A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 12, Gömlek: 40, Tarih: 1914.

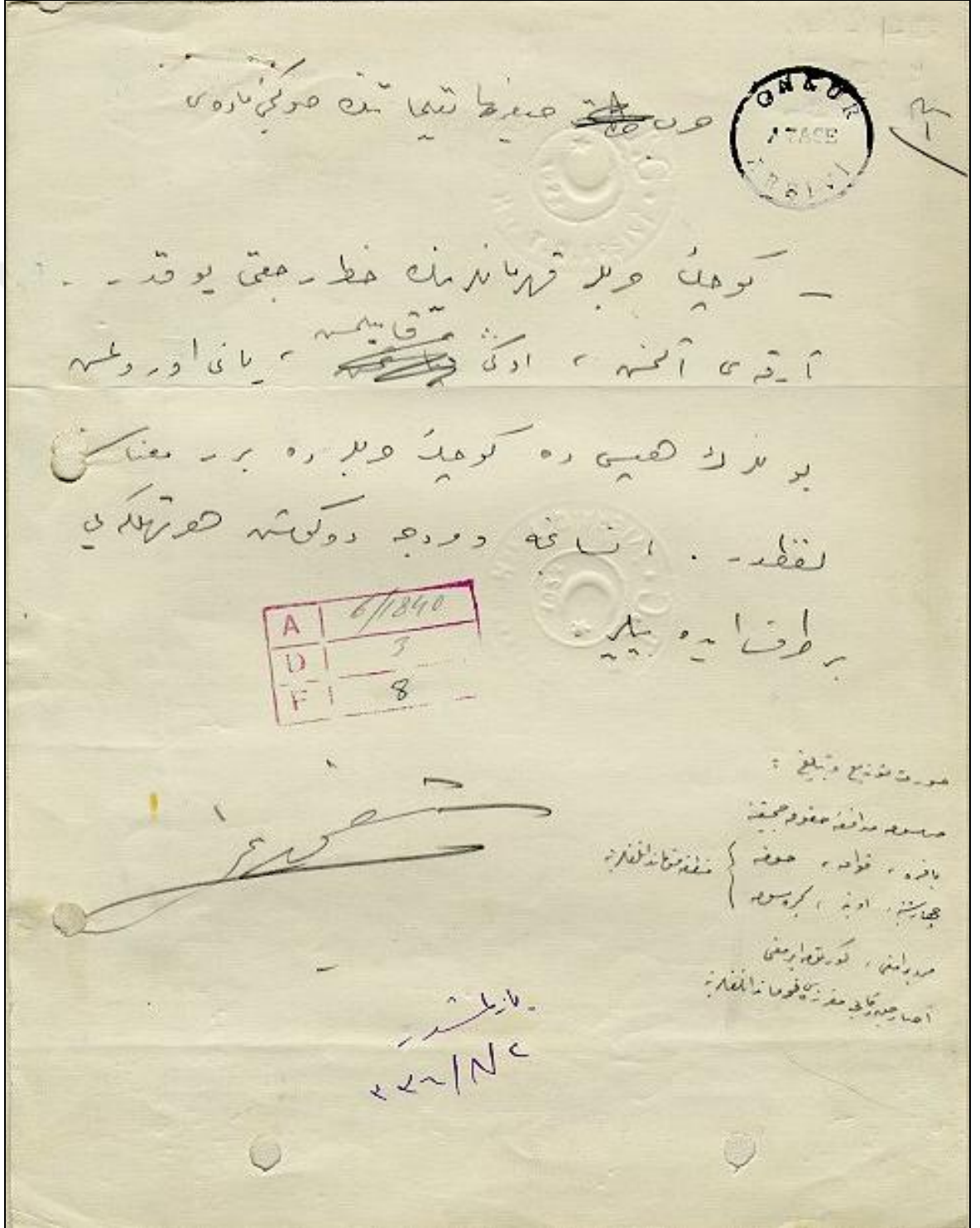
- EK-12:** Birinci Cihan Harbi'nde Teşkil Olunan Mücahidin-i Mevleviye Alayı'nın Efradı İstanbul'dan Şam'a Hareketinden Önce Yapılan Törende, TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 46, No: 1.
- EK-13:** Teşkilât-ı Mahsusa'nın önde gelen isimlerinden Ömer Naci ve Yakup Cemil Bey (Trabzon-1912), TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 19, No: 30.
- EK-14:** Milli Mücadele Dönemi'nde Kuva-yı Milliye tabirinin ilk kez kullanımı. TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya No: 25, Belge No: 141-0017, Tarih: 24.01.1952.
- EK-15:** İlkurşun vakasından sonra silaha sarılarak Halkapınar Cephesi'ni kuran Ödemiş efelerinden bir grup, TTK Arşivi TB Koleksiyonu, Dosya: 149, No: 48.
- EK-16:** Batı Cephesi'nde Kuva-yı Milliye'nin personel kaynaklarından subaylar ve efeleri (asker-sivil müşterek yapı) birlikte gösterir fotoğraf, A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 38, Gömlek: 41.
- EK-17:** Mahkûmların Kuva-yı Milliye'ye Katılım İstekleri, BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu: 31, Gömlek: 175, Sıra No: 2, Tarih: 9.9.1336.
- EK-18:** Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Cilt: III (Bugünkü Dille Yay.Haz.) Zeynep Korkmaz, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Kutlama Koordinasyon Kurulu Yayınları, Ankara, 1984.
- EK-19:** Batı Cephesi Kuva-yı Milliye mensupları, A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 39, Gömlek: 40.
- EK-20:** Mustafa Kemal (Atatürk), Çerkes Ethem, Kazım Karabekir ve diğer komutanlarla birlikte, A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 50, Gömlek: 39.
- EK-21:** Maraş Milli Kıyafeti, TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu Dosya: 20, No: 19.
- EK-22:** Milli Mücadele'de Bir Laz Müfrezesi, TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 253, No: 23.
- EK-23:** Heyet-i Temsiliye'yi Karşılamanın Haymana Kuva-yı Milliyesi, A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 37, Gömlek: 64.

EKLER

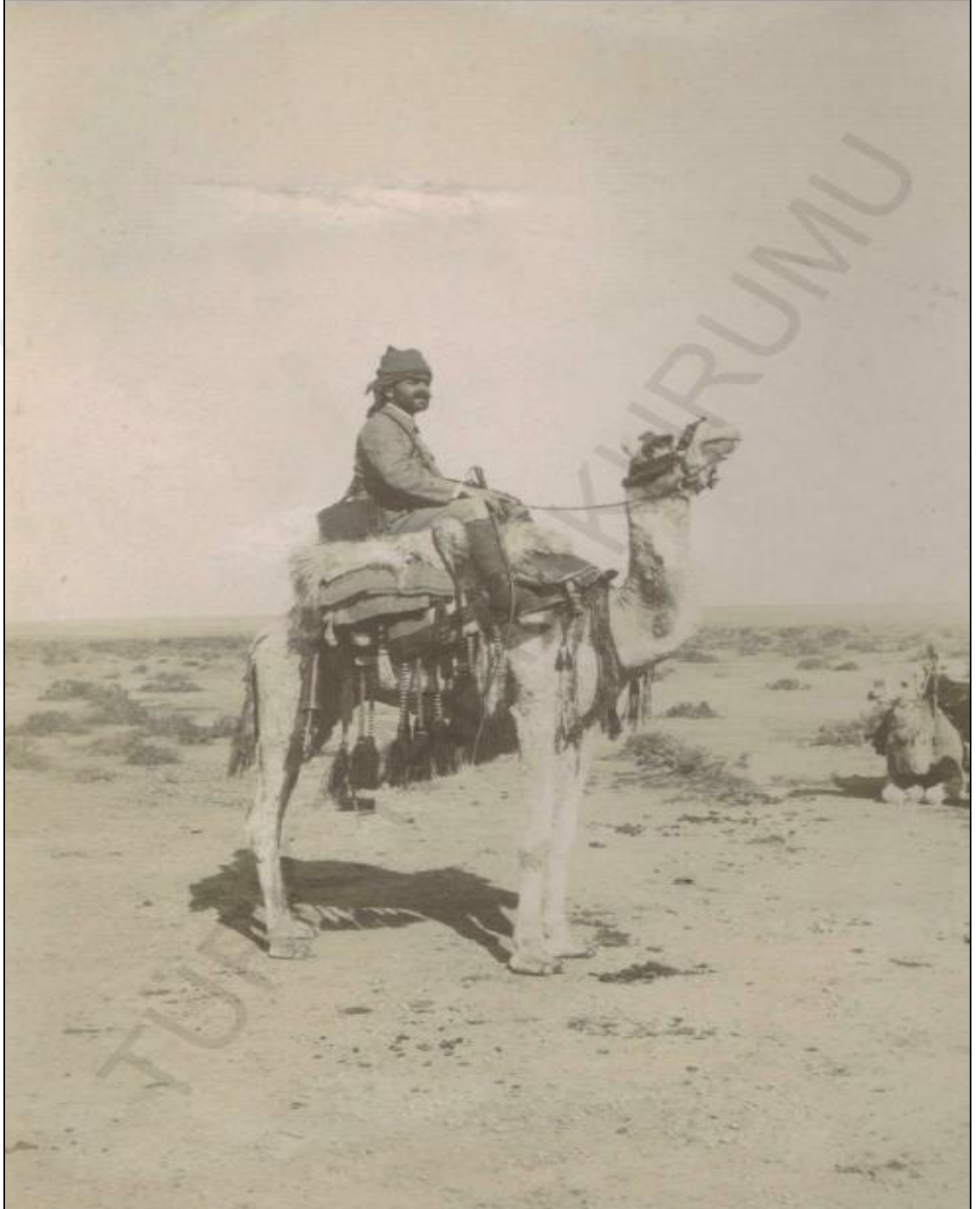
EK-1: ATASE Arşivi, İSH-14A Kataloğu, Kutu No: 965, Gömlek: 139,

Tarih: 02.08.1336.

Harb-i Sagir Talimatı'nın Sonuncu Maddesi

EK-2: Osmanlı-İtalyan Harbi Dönemi'nde Enver Bey (Trablusgarp-1912),
TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 19, No: 11.

EK-3: Osmanlı-İtalyan Harbi Dönemi'nde Mustafa Kemal (Atatürk) ve Fuat (Bulca) Beyler (Derne-1912), TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya: 150, No: 7.

Oturanlar: (Sağdaki) Derne Komutanı Kurmay Bnb. Mustafa Kemal Bey (Atatürk); (Soldaki) Şark Kolu Komutanı Fuat (Bulca)

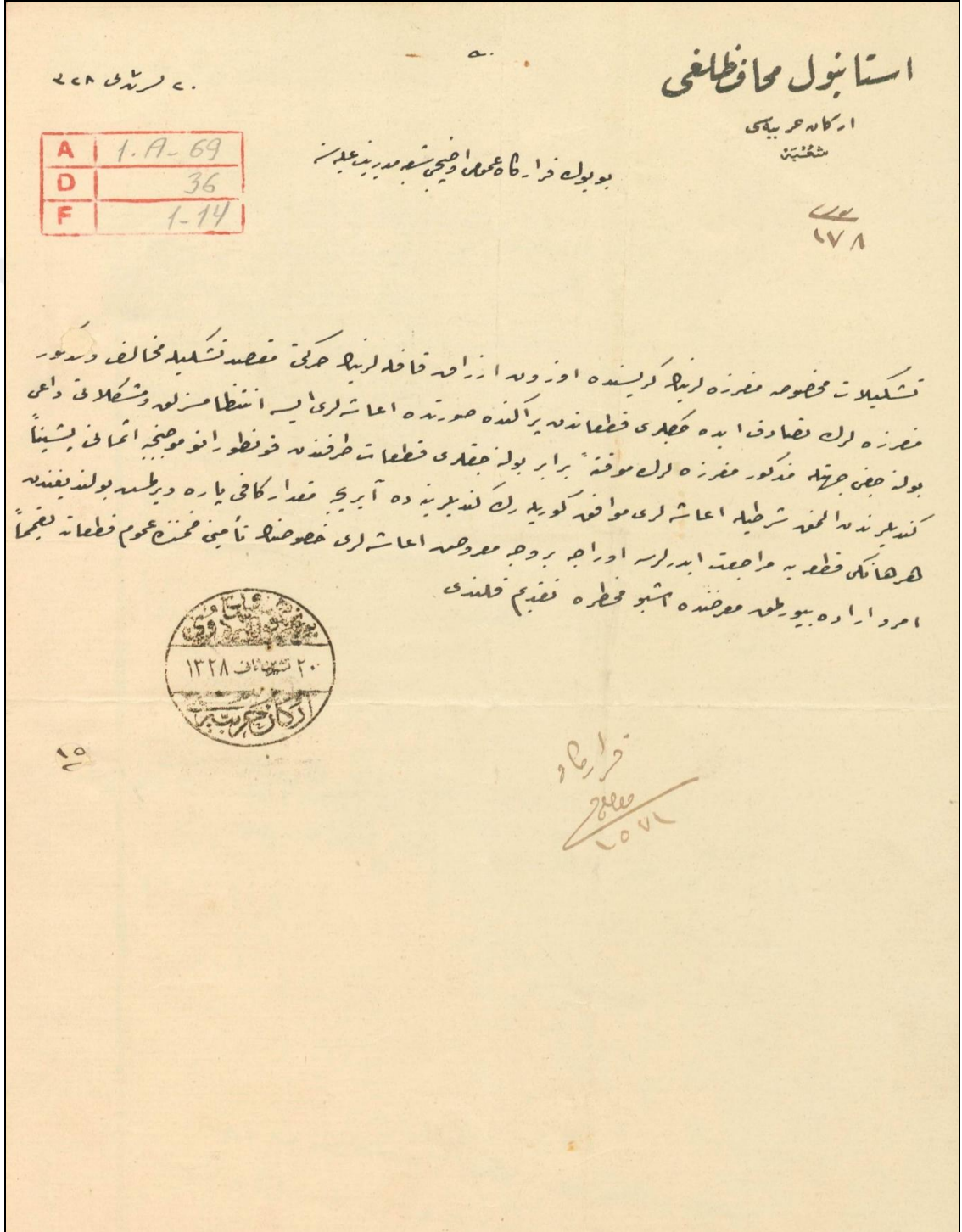
EK-4: ATASE Arşivi, BLH Kataloğu, Klasör No: 197, Yeni Dosya No: 37-1, Tarih: 13 Teşrin-i Sâni 328-26 Kasım 1912.

Çete teşkiline dair yazışmalar. (Teşkilat-ı Mahsusa'nın "resmi" kuruluş tarihinden evvel Teşkilat-ı Mahsusa Müfrezelerinin faaliyetlerini gösterir belge)

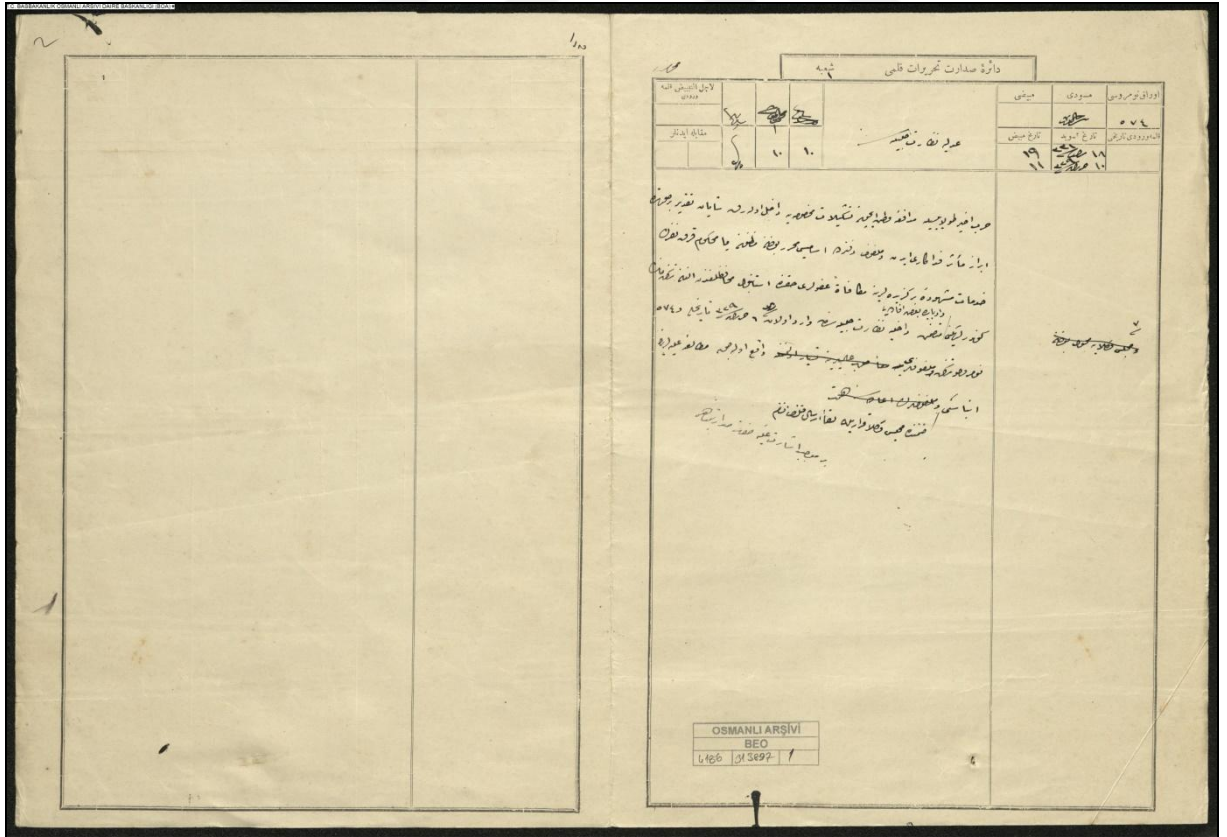
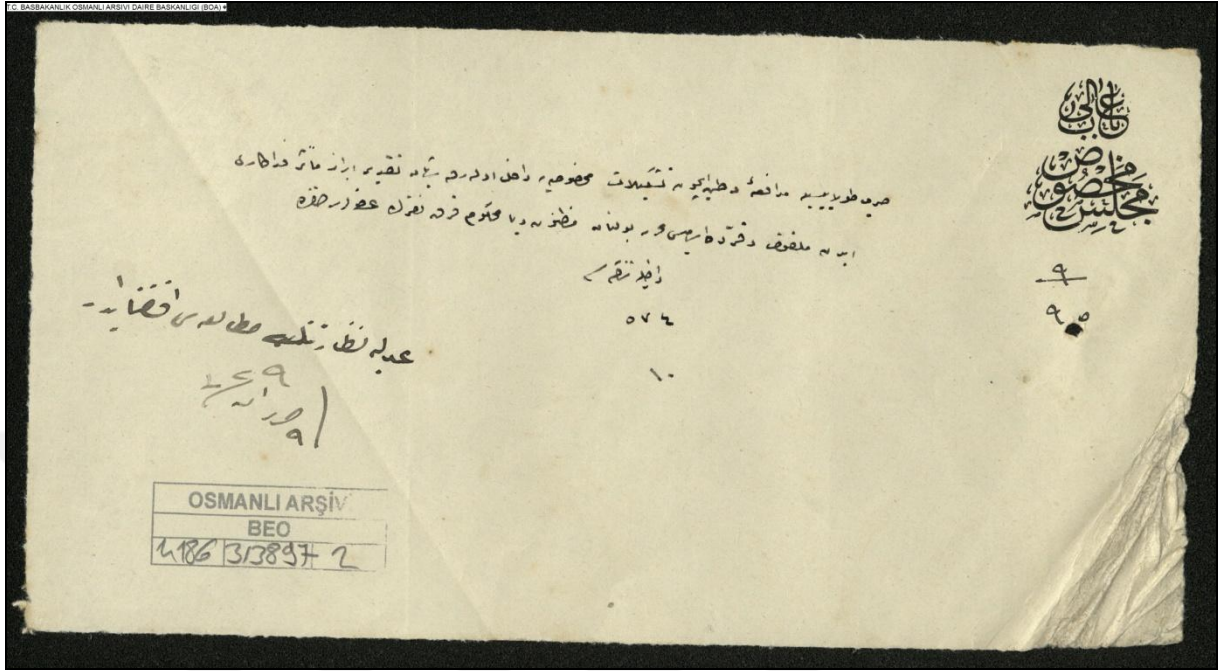
کتاب	میتھینک ایمناسی	عمرانی اردوی شمریونی باسره فرمانده اعظمی	اوراق او طه شینک نومرو						
۱۰۵۷	تاریخ تبلیغی ۱۰۶۱	وکالی ارکان حربیه	شعبه نیک نومرو ۱۰۶۱						
کتاب	میسینه قوبیلان نومرو	()	میسودیتیک ایمناسی						
کتاب	مقابله جینک ایمناسی	بایه قنانه سنه و کلمه سنه	تاریخ تبلیغی ۱۰۶۱						
کتاب	مقابله تاریخ ۱۰۶۱		قلم او طه شینک نومرو						
<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td>A</td> <td>1.A-69</td> </tr> <tr> <td>D</td> <td>36</td> </tr> <tr> <td>F</td> <td>1</td> </tr> </table>			A	1.A-69	D	36	F	1	<p>حاجت سوم و مفصله -</p>
A	1.A-69								
D	36								
F	1								
<p>فدایا - ضابطه / قنانه سنه مختلفه جن / تکلیف ایله تفور صحنه مریه تله اولکاردنه اصله اقلای و دستنه اربدن اولکل مواصله سنه مفادنا تغییر ایلیس مکنده . بدیده تعلقا ت و راجانه واقع اولمده در معده بولرین حوزده قراجه عمده اولمده بولر بر بور و تکلیف ایلی بولک امور ایله انتفا اولمده سنه وفاتده (اول حین نامس اولمده در . اقصا اشیانه ایلز -</p>									

EK-5: ATASE Arşivi, BLH Kataloğu, Klasör No: 197, Yeni Dosya No: 37-1-14,
Tarih: 20 Teşrin-i Sâni 328-3 Aralık 1912.

Teşkilat-ı Mahsusa Müfrezeleri'nin faaliyetleri

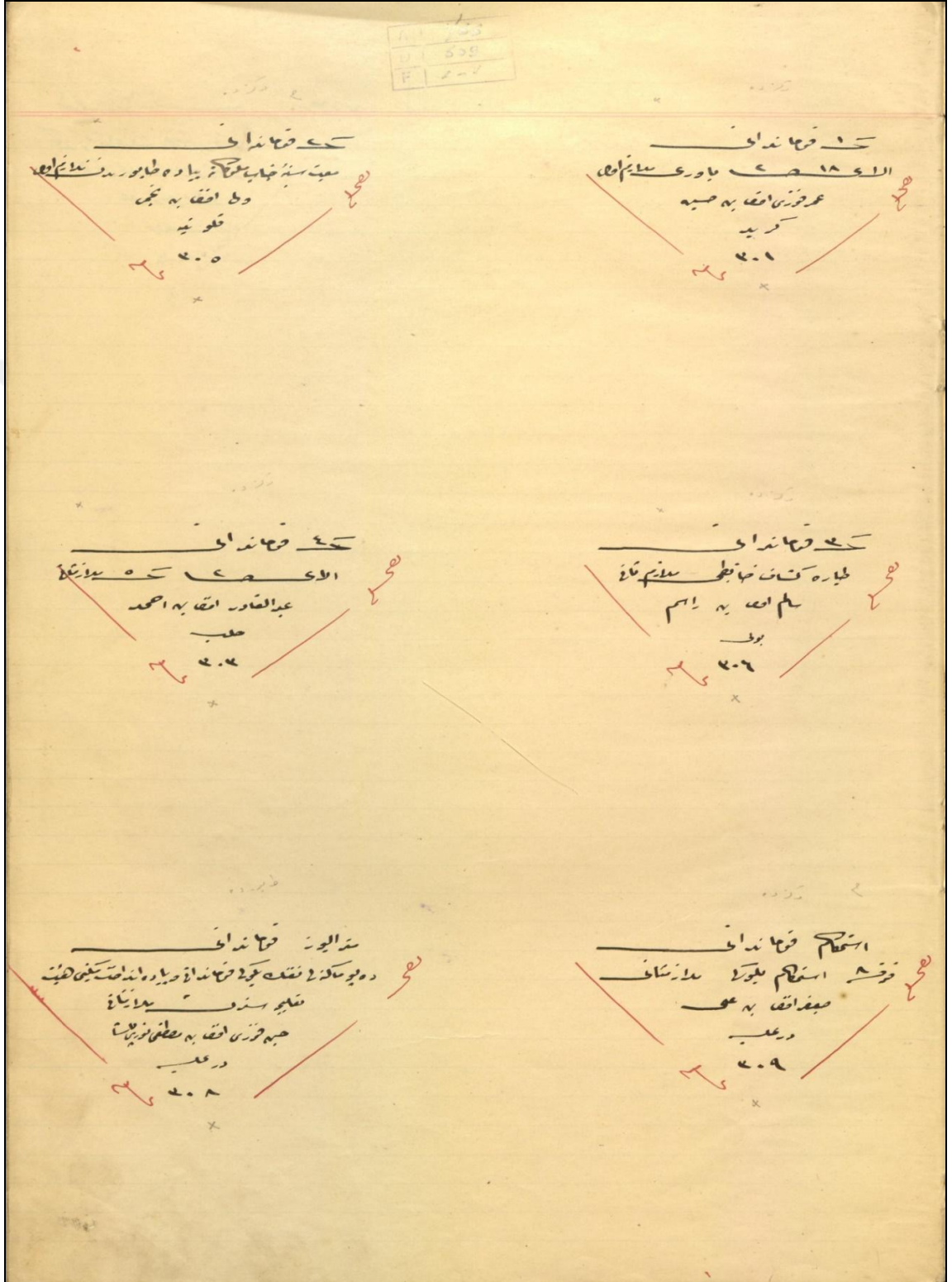
EK-6: Teşkilat-ı Mahsusa'ya katılan zanlı ve mahkûmların gösterdikleri başarı nedeniyle afları, BOA, Dosya No: 4186, Gömlek No: 313897, Tarih: 9-10 Haziran 329/22-23 Haziran 1913.

EK-8: Teşkilât-ı Mahsusa'nın önde gelen isimlerinden Kuşçubaşı Eşref, TTK Arşivi
OFS Koleksiyonu, Dosya: 19, No: 29.

Teşkilat-ı Mahsusa Künye Defteri

EK-10: Hamidiye Kahramanı (Süvarisi) Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarından Ömer Fevzi (Mardin) Bey'le bir arada, İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Bel_Mtf_025636.

EK-11: Birinci Cihan Harbi'ni ilan eden fetvanın Fatih Camii'nde okunması, A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 12, Gömlek: 40, Tarih: 1914.

EK-12: Birinci Cihan Harbi'nde Teşkil Olunan Mücahidin-i Mevleviye Alayı'nın Efradı İstanbul'dan Şam'a Hareketinden Önce Yapılan Törende, TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 46, No: 1.

EK-13: Teşkilât-ı Mahsusa'nın önde gelen isimlerinden Ömer Naci ve Yakup Cemil Bey (Trabzon-1912), TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu, Dosya: 19, No: 30.

Oturanlar (soldan sağa): Mehmet Emin Yurdakul, Hatip Ömer Naci.

Ayaktakiler (soldan sağa): Halil Paşa, Mustafa Necip, Hilmi, Yakup Cemil.

EK-14: Milli Mücadele Dönemi'nde Kuva-yı Milliye tabirinin ilk kez kullanımı.
TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya No: 25, Belge No: 141-0017,
Tarih: 24.01.1952.

AVUKAT
HAMİD ŞEVKET İNCE
VE
RAUF SEVİN - **BEHRİ SAĞIÇ** Necmettin Anaçan

ANKARA, 24. 1. 1952
TOYGAR KARDEŞLER APARTMANI

Telefon : | Bîre : 12333
| Ev : 31333

Muhterem Tefvik Beyfendi ;

Ödemiş'de ilk millî kurşunun atılmasına âmil olanlardan biri ve hele (kuvayı milliye) tâbirinin mucidi olan bendeniz, hayatımın en hicrenli bir hatırası olarak zaman zaman yad ederimki : Millî mücade- lenin müsellâh şekilde doğuşuna taalluk eden böyle kıymetli bir maziyi, günü gününe olmasa bile ara sıra tesbit ve tarihe tevdi etmemek suçile müttehimim . Bu günahımdan dolayı kendimi bir türlü affedemiyorum, evvelâ memlekete sonra da aileme ve evlad ve ahfadıma karşı işlediğim bu suçun azabından kendimi kurtaramıyorum . Eğer sizin müessir teklifiniz olmasaydı otuz iki sene evvel cereyan eden bu millî menkibe hakkında şimdi vehleten hatırlayabildiğim şu satırları da yazamıyacaktım . Siz benden kısa bir muhtıra istediniz . Eğer bu yazılar, emrinizin hilâfına çıkmış ise, üzerinde dilediğiniz tasarrufu yapabilirsiniz . Hürmetlerimi sunarım muhterem Tefvik Bey :

Avukat
Hâmid Şevket İnce

T. T. K. KİTAPLIĞI
TEVFIK BİYEKİLOĞLU
ARŞİVİ

Hâmid Şevket İnce

NOT :

Bizim bu tarihî hatıraya müteallik olarak Erkânı Harbiye-i Umumiyenin, İzmir'in istirdadını müteakip neşrettiği bir broşüründe muhtasar bazı izahat bulunduğunu hatırladığımı da arz ederim .

EK-15: İlkurşun vakasından sonra silaha sarılarak Halkapınar Cephesi'ni kuran Ödemiş efelerinden bir grup (ortadaki sivil İsmail Efe'dir.), TTK Arşivi, TB Koleksiyonu, Dosya: 149, No: 48.

EK-16: Batı Cephesinde Kuva-yı Milliye'nin personel kaynaklarından subaylar ve efeleri (asker-sivil müşterek yapı) birlikte gösterir fotoğraf, A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 38, Gömlek: 41.

Ön sırada oturanlar: (soldan itibaren) İlkurşun vakasında Ödemiş Kuva-yı Milliye'sini kuran Tahir Bey, Demirci Mehmed Efe, Rafet Paşa, Çerkes Ethem, Sarı Efe (Edip Bey), Mütavellioğlu Tevfik Bey,

İkinci sıradakiler: Zeybek Postlu olan Mestan Efe, şapkalı subay da bir Fransızdır.

EK-17: Mahkûmların Kuva-yı Milliye'ye Katılım İstekleri, BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 31, Gömlek: 175, Sıra No: 2, Tarih: 9.9.1336.

BCA

9/9/36

Karar

Mebâdîl-i harbden (Harbin başından) beri suver-i (suretler) muhtelifede vuk'u bulan tecârîbe (dönemler) nazâran harb cebhelerinde istihdam edilmek üzere tahliye edilen mahkûmin ve mevkûfin husûle gelen zarar te'min etdikleri faideden çok fazla olub teslih (silahlandırma) ve techizlerini müteâkib ekseriya silâh ve cebhaneleriyle firâr ve tekrâr tarik-i şekâvete sülûk eden (eşkîyalık yoluna giren) eşhas-ı merkûmenin (adı geçen/aşağılık) derdesti için ta'kib müfrezeleri çıkarılmağa mecbûriyet hâsıl olmakda ve bu sûretle cebhelerde sadakatle harb eden aksâma mukâbil bunların birkaç misli jandarma ve askerinin tahsis edilmesi yüzünden yine ordu mutazarrır (zarar gören/zarara uğrayan) ve bu cihetden de hukûk-ı umûmiye ve şahsiye pâ-y-mâl olarak inzibât ve asâyiş de mahtell (ihlal edilmiş) kalmakda bulunduğundan mahkûmin ve mevkûfin hakkındaki kararın tashihi Ûmur-ı Dahiliye Vekalet-i Celilesi'nin 200/3646 numrolu tezkeresi Hey'et-i Vekilece lede-ı-mütâlâa mahkûmin ve mevkûfinin habs-hânedan tahliye ve kumandanlıklara teslimi hakkında 7 Temmuz tarihinde ittihâz olunan (kabul edilen) kararın feshi takarrür etmiştir (kararlaştırılmıştır).

EK-18: Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Cilt: III (Bugünkü Dille Yay.Haz.) Zeynep Korkmaz, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyon Kurulu Yayınları, Ankara, 1984, s. 150-151.

Vesika, 188.

Hafi, mühim,

MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ TEŞKİLÂT NİZAMNAMESİNE LÂHİKTİR

Yalnız alâkadara mahsus ve mahremdir

1. İstiklâllerini muhafaza uğrunda teşekkül ve taazzuv etmiş olan milli kuvvetler her türlü müdahale ve tecavüzden masundur. Devlet ve milletin mukadderatında irade-i milliye âmîl ve hâkimdir. Ordu makam-ı muallâ-yı hilâfetin masuniyetini dahi kâfil olan işbu irade-i milliyenin tâbi ve hâdimidir.
2. Ordu bir tecavüz vukuunda plânına tevfikân hareketini idare edeceğinden ayrıca berveçhiâtî teşkilat yapılır.
3. Teşkilât-ı milliyemizle ordu arasındaki irtibatı Heyet-i Temsiliye muhafaza eder. Ancak bir tehlike anında her merkez mücavirinde bulunan kıt'a kumandanlarıyla dahi irtibatta bulunur.

Milli Müfrezeler

4. Milli müfrezeler Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Heyet-i İdare ve Heyet-i Merkeziyeleri tarafından teşkil olunur. Bu hususta icap eden muaveneti ahz-ı asker rüesası ve mıntıka kumandanları ifa ederler. Bu teşkilâtta atideki hususat nazar-ı dikkate alınır:

- a) Anasır-ı gayrimüslimenin kesreti;
- b) Harekat-ı ihtilâliyede mahsus kuvvetleri;

c) Sırf soygunculuk ve intikamcılık ve saire gibi eshap ile ika-ı cinayat ve icra-yı şekavet eyleyen müslim ve gayrimüslim çetelerin azlığı ve çokluğu.

5. Milli müfrezeler sabit ve seyyar olmak üzere iki türlüdür. Umumiyetle mücadele ve emniyet ve asayişî temin ve idame icabında ordunun hareketını teshil maksadiyle seyyar müfrezeler teşkil olunur. Bundan başka eşkıyanın taarruzundan ve anasır-ı gayrimüslimenin ihtilâl ve tecavüzatından kasaba ve köyleri muhafaza ve müdafaa için mahalle, köy ve mıntikalarda sabit müfrezeler vücade getirilir.

6. Seyyar müfrezeler silah altında ifa-yı vazife eden efrattan maada bütün milletin eli silah tutan gençlerinden teşkil olunur. Bir tehlike anında vukubulacak davet üzerine orduyu seferber edecek olanlar orduya iltihak eder.

Mütebaki kuvvet mahalli tehlikelere karşı olup bunlara lüzumunda makineli tüfek ve top dahi ilhak olunur. Efradın muharebe görmüş olması müreccahtır. Amir zapt ü rapta kadir ve meharetli ve müfrezeler şekavetkâr bir kuvvet olmayıp selâmet-i mülk ü millete vakf-ı hizmet ve hayat etmiş kanaatkâr, hamiyetperver zevattan mürekkep olmalıdır. Müfrezelerin teşkili ve emr-i kumanda ve idaresi tıpkı askeri manga, takım ve bölüktür.

Mükâfat, mücazâtı dahi tıpkı askerlikteki gibi olur.

7. Müfrezeler yalnız kendi mıntikalarında değil lede-l icap mücavir mıntika müfrezeleriyle tevhid-i mesi için diğer mıntikalara da geçerler.

Bu vezaif mahalli heyet-i idare ve merkeziyelerin emriyle olur. Ancak ahval-i mühimmede müfrezeler kendiliklerinden muavenete koşmakla mükelleftirler. Yalnız bu halde mensup oldukları heyet-i idare ve merkezleri haberdar ederler. Mühim görülen mevaki icabında bir kıt'a-i askeriye dahi kuvvet-üz-zahr olarak gönderilir.

8. Vilâyet heyet-i merkeziyeleriyle Heyet-i Temsiliye, lüzum gördüğü mıntikaların müfrezelerini muhartarada bulunan herhangi bir mücavir mıntıkaya sevk ve cemi ile ifa-yı vazifeye davet edebilir. Bu halde mıntikalar kendilerine mensup müfrezelerin noksanlarını ikmal ve sevketmekle mükelleftir.

9. Sabit müfrezeler, seyyar müfrezeleri teşkil edenlerden maadasından teşekkül eder ve bunlar tarafından lüzum görülen köylerde, nahiyelerde; kasabalarda kasaba ve nahiyenin her mahallesinde müdafaa tertibatı yapılarak Hıristiyanların katliam

yapmak ve asayiş ihlal gibi mel'unca maksatlarına ve eşkıya çetelerinin taarruz ve cinayetlerine karşı tedabir alınır.

10. Sabit ve seyyar müfrezelere muktazi esliha-i mütenevvianın temin-i tedariki mühimdir. Eşkıyadan alınan silahlar, zenginler tarafından para, tedariki mümkün olan tüfek, rovelver, bomba tesliahata medar olabilir. Bu hususta ordunun dahi muaveneti talep olunur. Hayatlarını ve iaşelerini temin dahi aynı tarzda olur.

11. Her nevi fazla esliha, mühimmat ve malzeme münasip mahallere depo edilir. Ecanip eline, düşman yedine geçmesi melhuz depolar muhataralı mıntıklarda hafiyen nakil veya mecburiyet anında, yağma halinde kaldırılıp emin mahallere depo edilir veyahut muhataralı mıntıklarda ahaliye tevzi edilir.

12. Esliha daima milletin malı ve ziyayı hazine-i milletin zararı demek olduğundan esliha tevziatı kıtaat-ı askeriyedeki usule tevfikân icra olunacağı gibi seyyar ve sabit müfrezeler tevziatta kefaletle ve muntazam numara tahtında kuyut ile müfreze âmirlerinin mes'uliyeti tahtında icra olunur.

13. Milli müfrezeleri teşkil edecek her fert Kuran-ı azimüşşan üzerine el basarak tahlif olunur.

14. Müfrezelerin sıhhiye umuru için evvelce askerlikte ders görmüş olanlardan istifade olunmalıdır. İcap eden silah ve sargı takımları ordudan talep olunur.

15. İşbu lâhika bir talimatname mahiyetinde olup mahallin icap ve şeraitine tevfikân tatbik olunur.

NOT: İşbu lâhikayı Nutuk dışında, TTK Arşivi Bekir Sami Koleksiyonu'nda da görmek mümkündür. Her iki lahikâ karşılaştırıldığında; Nutuk'ta verilen belge tek parça halinde hazırlanmış 15 maddeden oluşurken, TTK Arşivi'nde bulunan belgenin iki bölüm halinde (14+5 madde) toplam 19 maddeden oluştuğu tespit edilmiştir. Her iki belgenin ilk 10 maddesi tamamen aynıdır. TTK'da bulunan belgedeki ilave maddeler, seyyar ve sabit müfrezelerin faaliyete geçtikleri dönemde ikramiye ve iaşe usullerinin nasıl gerçekleştirileceğine dair hususları düzenlemektedir. Detaylı bilgi için bkz: TTK Arşivi, Bekir Sami Koleksiyonu, Fon Kodu: BS, Dosya No: 1, Belge No: 188.

EK-19: Batı Cephesi Kuva-yı Milliye mensupları, A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 39, Gömlek: 40.

1. Akıncı Kumandanı Hacı, 2. Cellad İbrahim, 3. Alay Bayrakdarı Hacı Ömer Efe, 4. Anzavur memur Müzalim Yusuf Bey, 5. Arif Kaptan, 6. Nusret Efe

EK-20: Mustafa Kemal (Atatürk), Çerkes Ethem, Kâzım Karabekir ve diğer komutanlarla birlikte, A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 50, Gömlek: 39.

EK-21: Maraş Milli Kıyafeti, TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu Dosya: 20, No: 19.

EK-22: Milli M¼cadele'de Bir Laz M¼frezesi, TTK Arşivi, OFS Koleksiyonu,
Dosya: 253, No: 23.

TTK
D:253
N:23

EK-23: Heyet-i Temsiliye'yi Karşılayan Haymana Kuva-yı Milliyesi, A.Ü. TİTE Arşivi, Klasör: 37, Gömlek: 64.

ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında Ankara’da doğan Zeynel Levent, ilk ve ortaöğrenimini Ankara’da tamamlamıştır. Lisans eğitimini Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü’nde alan Levent, yüksek lisans eğitimini ise Ufuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde “*Kıbrıs Sorunu Ekseninde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*” konulu tezi ile tamamlamıştır. Levent, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde 2013 yılında başladığı doktora eğitimini 2019 yılında bitirmiştir.

Akademik Çalışmaları:

“*Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Kıbrıs Sorunsalı: Kıbrıs Kimin İçin Sorun*” (2014) adlı kitabı yayımlanmıştır.

21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü tarafından düzenlenen “*Teşkilat-ı Mahsusa’nın Yüzüncü Yılında Türk İstihbaratı*” konulu sempozyumda “*20’nci Yüzyıldan Günümüze Türklerde İstihbarat Eğitim Süreci*”(2014) konulu bildiri bulunmuş, 2015 yılında ise “*Teşkilat-ı Mahsusa’nın Yüzüncü Yılında Türk İstihbaratı*” paydaş kitapta bulunan “*20’nci Yüzyıldan Günümüze Türklerde İstihbarat Eğitim Süreci*” (2015) konulu bölümü hazırlamıştır.

Ayrıca, A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi’nde “*Tarihi Süreçte Kosova*” (Güz-2013), Anıtkabir Dergisi’nde “*Milli Mücadele’de Tekalif-i Milliye ve Uygulamaları*” (2014), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi’nde “*Mustafa Kemal’in Eğitim Hayatında Saklı Kalmış Bir Dönem: Mülâzım-ı Evvel Mustafa Kemal*” (2017) adlı makaleleri yayımlanmıştır.

İngilizce bilmektedir.